



**EDÎB HARÂBÎ DÎVÂNÎ**  
**[İnceleme-Metin]**



***Cilt - 1***



Alevilik Araştırmaları Dergisi  
Yayınları



# ALEVİLİK ARAŞTIRMALARI DERGİSİ YAYINLARI

Alevi-Bektaş Edebiyatı Serisi - 1

**Alevilik Araştırmaları Dergisi İmtiyaz Sahibi**

Özgür Savaş ÖZÜDOĞRU

## **Yönetim Kurulu**

Akman KARAKÜLAH

Alaattin ATEŞ

Dursun DİRİL

Fikret MİRZAOĞLU

Halil ŞAHİN

Hasan ALTUN

Kemal DEĞİRMENCİ

Muzaffer BİLGİN

Önder YILMAZ

Özgür Savaş ÖZÜDOĞRU

Süleyman EKİNCİ

Teoman TÜRKOĞLU

Turan DEĞİRMENCİ

Yılmaz KAYAASLAN

**Sorumlu Yazı İşleri Müdürü ve Editör**

Coşkun KÖKEL

**Yardımcı Editör**

Mustafa DAĞIDIR

**Türkçe Düzelti**

Coşkun KÖKEL - Mustafa DAĞIDIR





**Baskı Yeri ve Yılı**  
Ankara, Aralık 2012

1. Baskı - 1. Cilt

1500 Adet

**ISBN 978-605-86485-0-0**

**Alevilik Araştırmaları Dergisi Yönetim Merkezi Adresi**  
Alevilik Araştırmaları Dergisi  
1201 Sokak No: 55 Ostim-ANKARA/TÜRKİYE  
Tel: +90.312 267 35 51 Belge Geçer: +90.312 267 35 59  
www.aadergisi.com Elektronik Posta: info@aadergisi.com

**Kapak Tasarım**  
Övünç Güven ERSOY

**Mizanpaj - Dizgi**  
Serap BİLGİÇ

**Teknik Hazırlık - Baskı**  
Hermes Ofset Tanıtım Ltd. Şti.  
Büyük sanayi 1. Cad. No: 105 İskitler-ANKARA/TÜRKİYE  
Tel: +90.312 384 34 32 Belge Geçer: +90.312 341 01 98

©

Bütün yayın hakları  
Alevilik Araştırmaları Dergisine aittir.

Bu yayım Alevilik Araştırmaları Dergisi'nin eki olup, ücretsizdir.

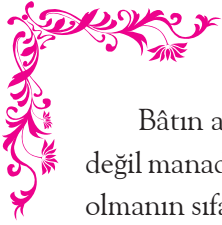




## BİRKAÇ SÖZ



Alevi inancı, Hacı Bektaş Veli düşüncesi, Anadolu coğrafyasında yüzyıllar boyunca ontolojik ve epistemolojik temellerini âşık, zâkir, güvende ve kamber adlarıyla anılan yol ehlinin kelimeleri, nefesleri, deyişleri, duvazları, mersiyeleri ve demeleriyle ifade etmiştir. Hz. Muhammed'den Ehl-i beyt'e, on iki imamlardan Hoca Ahmed Yesevi'ye ve de Hacı Bektaş Veli ile Anadolu'ya taşınan Alevi inancı Hünkâr ve Pir Hacı Bektaş Veli'nin yetiştirdiği dervişlerle farklı bölgelere ulaşırken âşıkların sözleri erenler inancının temel önermeleri olmuştur. Hak kelamı olarak kabul edilen âşık nefesleri Telli Kur'an adı verilen bağlamayla Alevi-Bektaşî inancının inançsal-düşüncel profilini belirlemiştir. Dedelerin ve babaların *zâkirin zikri hayırlı gele* telkiniyle muhabbet kapısını açanlar âşıklar olmuştur. Bâtında Rıza Şehri olarak tanımlanan muhabbet meydanının kapısını açan kilit yol nefesleri olarak kabul edilmiştir. Erenlere göre âşık, yola âşıktır. Yolun hikmetleri aşğın ilhamıdır. Âşıklara yol gülistandır. Gülistan Şah-ı Merdan'ın diyarıdır. Merd-i Merdan'ın muhibi olarak gülistana varmanın yolu âşıkların kelamında anlatılmaktadır. 13. yüzyılda Yunus Emre, 14. yüzyılda Kaygusuz Abdal, 16. yüzyılda Şah Hatayi ve Pir Sultan Abdal erenler yolunda âşıklık geleneğinin en önemli temsilcileri olmuştur. Yüzlerce yıllık bir süreç içerisinde yüreğindeki Hak-Muhammed-Ali aşkını, Hünkâr'a olan bağlılığını, erenlere olan muhabbetini dile getiren âşıklar, zâkirler ve ozanlar yetişmiştir. Erenler, kâmiller, arifler ve canların muhabbetinde yol evladı aşğın hak sözüyle hallenmiştir.



Bâtın aşikâr değildir, gizli de değildir. Fakat kapalıdır. Kapalı olan madde değil manadır. Mana içerliktir, zahiri değildir. Zahire meyleden zahittir. İçeride olmanın sıfatı ise erenliktir. Hakikat buradadır ve bu makam sırdır; Mansur'a, Nesimi'ye görünendir. Dört kapı kırk makam sistematığı bu düşünsel seyrin izahıdır. Âşıkların kelamı bu dönüşümün tarifidir. Yolca adı seyirdir, seyran etmektir. Bir tarafıyla sıyrılmak, basit olandan çıkmak ve ayrılmaktır. Didara ermek işte bunun adıdır. Eren aşk eder ve meydan bulur.

Yol tarihinde meydana Harâbî Baba gibi bir er de gelmiştir. Dünyanın harabı, gülistanın dervişi olan Ahmed Edib de bu hal ilminin mürşitlerinin ve âşıklarının başında gelir. Mürşidi Mehmet Ali Hilmi Dedebaba'dan irşat olmuş, intisab edip el almıştır. İki kapılı ve üç günlük konak olan dünyanın insanı değil Hünkâr'ın yol evladı olmayı seçmiştir. Bilmiş, görmüş, almış ve inanmıştır. Daim *gerçeğe hü* demiştir. Hakk'a âşık, Muhammed-Ali'ye bağlı, Hünkâr'a yangındır. Küfür deryasında imanı bulan, puthanede Hakk'ı çağıran da yine Harâbî'dir. İnanışta âşıkların başı Şah'tır. Şah'ın avazı telli turnanın sesindedir. Bu ilkedem demlenen Harâbî viran bahçelerde öten bir bülbül olmuştur. Bu sebeple divanı Alevi-Bektaşî yazınının en öncelikli kaynaklarından biridir.

Temel hedefi Alevi-Bektaşî inancının asil tarihini bilimsel çalışmalarla insanlığa ulaştırmak olan dergimiz bu önemli kitap çalışmasını tereddütsüz programına almıştır. Bu sebeple bu değerli çalışmayı ortaya koyan Sayın Kemal Üçüncü Beyefendi'ye, Alevilik Araştırmaları Dergisi'nin değerli yönetim kurulu üyelerine özellikle teşekkür ediyoruz. Cümlemizin hizmetleri erenler meydanında kabul olsun.

**Özgür Savaş ÖZÜDOĞRU**





## EDİTÖRDEN



Hacı Bektaş Veli'nin Anadolu'ya gelişi tarihimiz için önemli bir dönüm noktası idi. Horasan'da Yüce Şah'ın bir torunu, Ehl-i beyt'in bir bendesi olarak doğan Hünkâr, dervişlerin ve erenlerin yolunu Anadolu'ya taşıdı. Pir yedi haneden oluşan Bir Çepni-Türkmen köyü olan Sulucakaraöyük'e yerleşmiş, burada bir dergah açarak cem eylemişti. Bu muhabbeti dergâhta Serçeşme'den himmet alan yol dedeleri farklı bölgelerde tekke ve ocaklar kurarak devam ettirmişti. Hacı Bektaş Veli'nin yoluna yüzyıllar içerisinde sayısız dede, baba, bacı, derviş ve talip hizmet etmiş bu canlar âşık, zakir olarak adlandırılan yol evladının nefesleriyle, demeleriyle coşkusunu, inancını tamamlamış ideal insan tasarımı olan kâmil insanın ilkelerini tanıdı.

Zâhirden çıkıp bâtına yönelen, yol içinde yolu, hal içinde hali, sır içinde sırrı görüp onunla demlenen âşıklar, Alevi-Bektaşî-Kızılbaş inancının temel ontolojik-epistemolojik yapılarını ortaya koyarken diğer taraftan son derece özel bir edebî-estetik sembolizmi düşün evrenine sunabilmiştir. *Zâkirin zikri hayırlı gele* sözüyle yollanan âşık, yolun talibini erenler gülistanına götürmüş, âşığın nefesleriyle gülistana varan can gülistanda Şah ile hallenmiştir. Âşığın nefesleriyle rıza şehrinde seyrana çıkanlar bir pazara varmış, pazarda pazarbaşı olan Şah-ı Merdan İmam Ali ile söyleşmiştir.

Bir ulu kervan olup Horasan'dan aşır gelen erenler yolu Anadolu'da dede, baba ve dervişlerin ocak ve tekkeleriyle ayrıca âşık ve zâkirlerin nefes ve demeleriyle kendisini var edebilmiştir. Yol ehlinin *Hünkârımız*, *Pirimiz* ve *Serçeşmemiz* şeklinde sıfatlandırdığı Hacı Bektaş Veli'nin tarif ettiği ilkelerle, inandığı edeb ve erkanla hareket eden âşık ve zâkirler Yunus Emre'den Kaygusuz Abdal'a, Pir Sultan



Abdal'dan Şah Hatayi'ye uzanan süreç içerisinde bu büyük felsefeyi ifade eden nefesler söylemiştir.

Kâmillerin diliyle, Ehl-i beyt'in muhabbetiyle, erenlerin gönlüyle ve de Hünkâr'ın himmetiyle nefesler söyleyen yol âşıklarının en önemlilerinden biri de hiç kuşkusuz Ahmed Edib Harâbî Baba'dır. Harâbî Baba bir coşkudur. Erenler dergâhında bu coşkuyu bulmuş, düştüğü aşk onu sonsuz bir cezbeyle götürmüştü, o da Hak-Muhammed-Ali aşkına, on iki imamın aşkına, erenler şahı Hacı Bektaş Veli aşkına kelâm etmiştir. Harâbî'nin sözü kadimdir. Dışarlık değil içeriye aittir. Elest meclisinden nasiplidir. Zâhiri değil, bâtinidir. Dünyalık değildir. Kaf Dağı'nın ardındaki asıl gerçeğe yönelmiştir. Harâbî hakikatın aşığıdır, gerçeğe bağlıdır. Özü Pir'e teslimdir. Nesimi gibi yüzülen, Mansur gibi asılan, Pir Sultan Abdal gibi zulüm edilenlerin yoluna ıkrarlıdır. Bağlı olduğu dergâh insan sevgisinin ve hoşgörünün dergahı olduğu için Harâbî insanlıkla muhabbattedir. Harâbî'nin düşüncesi de, yaşamı da *eyvallah* dediği yolun kendisidir.

Çalışmalarına başladığı günden beri Alevi-Bektaşî inancının temel değerlerini tanıtmak, bu engin, derin, asil ve yüce inanca zerrece kadar da olsa hizmet etmek ilkesinden yola çıkan Alevilik Araştırmaları Dergisi Harâbî Baba gibi bir ufkun kelimelerini de canlarla buluşturmak istedi. Alevi-Bektaşî inancının en karizmatik temsilcilerinden biri olan Harâbî yola ait nefesler söyleyen bir âşık olmanın yanında genç yaşta babalık olarak erenler meydanına mürşit olarak da hizmet vermiş bir ulu değerimizdir. Düşünce ufku, söz yetisi, yola ıkrarı, erenlere muhabbeti, Ehl-i beyt'e aşkı onu öğretinin tarihinde bir derya ve bir umman yapmıştır. İşte tüm bu vasıfları Harâbî'nin günümüz toplumuna tanıtılmasını ve geleceğe aktarılmasını gerekli kılmaktadır. Bu değerli çalışmanın yayımı da bu inanışla gerçekleşmiştir. Sayın Kemal Üçüncü hocamız Harâbî Baba'nın divanı üzerine gerçekleştirdiği doktora tezi ile büyük bir hizmeti yerine getirmişti. Değerli hocamızın aracılığı ile Alevi-Bektaşî inancına ait önemli bir kaynak insanlığın değerlendirmesine sunulmuş oluyordu. Yayınlanması bize göre vicdani bir sorumluluktuktu. Nitekim bu takdiri Alevilik Araştırmaları Dergisi'nin değerli yönetim kurulu üyeleri gösterdi. Sonuçta bu değerli eser topluma kazandırıldı.

Bu vesile ile başta eserin yazarı sayın Kemal Üçüncü hocamıza ve çalışmanın kitaplaşıp topluma ulaşması için her türlü maddi ve manevi fedakarlığı yapmakta tereddüt duymayan dergimizin değerli yönetim kurulu üyelerine teşekkür ediyor ve hürmetle anıyorum. Hak-Muhammed-Ali, Hünkâr Hacı Bektaş Veli hizmetlerini katında, didarında, erkânında kabul etsin. Yol ehline niyazlar olsun.

Coşkun KÖKEL







# İÇİNDEKİLER



SÖZ BAŞI.....	1
KISALTMALAR .....	5
ÇEVİRİYAZIM ALFABESİ.....	7
GİRİŞ .....	9
I- ARAŞTIRMANIN AMAÇ VE YÖNTEMİ .....	9
II- XIX. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ'NİN SİYASAL.....	11
VE KÜLTÜREL DURUMUNA GENEL BİR BAKIŞ	
III- A. TARİHSEL SÜREÇTE BEKTÂŞİLİĞİN MİSTİK .....	18
VE FELSEFİ ALTYAPISI	
B- SÖZLÜ KÜLTÜR GELENEĞİ BAĞLAMINDA .....	34
DİNÎ-TASAVVUFÎ TÜRK EDEBİYATI [ALEVÎ-BEKTÂŞİ TAVİR]	



## BİRİNCİ BÖLÜM

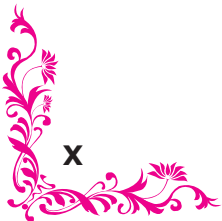
ZAMAN, MEKÂN, ÇEVRE VE İNSAN .....	39
I- EDİB HARÂBÎ'NİN TARİHSEL BİYOGRAFİSİ.....	39
II- MELÂMÎ-HARÂBÂTÎ-BOHEM ÇİZGİDE EDİB HARÂBÎ.....	42
III- ŞAHSİYETİNİN OLUŞUMUNDA SOSYAL ÇEVRE .....	45
VE İNSAN	

## İKİNCİ BÖLÜM

HARÂBÎ'NİN ŞİİR DÜNYASI.....	51
I- BEKTÂŞÎ TEOLOJİSİ IŞIĞINDA EDİB HARÂBÎ'NİN.....	51
İSLÂM'I ALGILAYIŞI	
II- VAHDET-İ VÜCÛDDAN VAHDET-İ MEVCÛDA .....	71
EDİB HARÂBÎ'NİN TASAVVUF ANLAYIŞI	
III- SOSYAL HAYAT.....	84

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜLTÜR ORTAMLARI VE EDİB HARÂBÎ DÎVÂNI.....	95
I- İRŞÂD VE TEBLİĞE BAĞLI İCRÂ ÇERÇEVESİNDE .....	95
DİNİ-TASAVVUFİ TÜRK EDEBİYATI	
II- İLETİŞİM VE İCRA ORTAMLARI AÇISINDAN.....	102
EDİB HARÂBÎ DÎVÂNI	





## DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EDİB HARÂBÎ'NİN DİL VE ÜSLÛP ÖZELLİKLERİ.....	111
1- NAZİM ŞEKİLLERİ VE TÜRLERİ.....	111
II- KAFİYE (UYAK) .....	115
III- DİLİ VE ÜSLÛBU.....	118
IV- ÜSLÛP ÖZELLİKLERİ.....	122
SONUÇ.....	131

## BEŞİNCİ BÖLÜM

EDİB HARÂBÎ DÎVÂNİ.....	135
AÇIKLAMALAR.....	135
I- NÜSHA TAVSİFİ.....	135
II- DİĞER KAYNAKLAR .....	136
III- METNİN KURULMASINDA TAKİP EDİLEN YOL.....	137
EDİB HARÂBÎ DÎVÂNİ METNİ .....	139
[TRANSKRİPSİYONLU METİN]	
I- ARUZLU TÜRLERLE YAZILMIŞ ŞİİRLER .....	139
A- KASİDELER.....	139
B- TARİHLER.....	141
C- GAZELLER.....	153





D- MURABBALAR.....	297
E- MUHAMMESLER.....	315
F- MÜSEDDESLER.....	319
G- MERSİYELER.....	325
H- KIT' ALAR.....	328
I- MÜSTEZATLAR.....	329
İ- SEMÂİLER.....	337
J- SATRANÇLAR.....	338
K- LUGAZLAR.....	339
L- MÜFREDLER.....	340
II- HECE ÖLÇÜSÜ İLE YAZILMIŞ ŞİİRLER.....	344
A- NEFESLER.....	344
B- KOŞMALAR.....	384
SÖZLÜK.....	393
KAYNAKÇA.....	403





## SÖZ BAŞI



Edib Harâbî 1853-1917 yılları arasında yaşamış Alevî-Bektâşî şairlerinin en önemlilerinden biridir. Şiirleri sözlü kültür geleneği içerisinde yayılarak Osmanlı coğrafyasının en ücra köşelerindeki Alevî-Bektâşî toplulukları tarafından dilden dile aktarılmış ve cem ibadetlerinde icra edilmiştir. Türk topluluklarının yanı sıra imparatorluk içerisinde yaşayan farklı etnik gruba mensup diğer azınlıkların da dillerine çevrilmiştir. Saadettin Nüzhet Ergun'dan Abdalbâki Gölpinarlı'ya kadar sahanın uzmanı araştırmacılar Harâbî üzerinde önemle durmuş ve divânın ilmî bir surette ortaya konmasının gereğine işaret etmişlerdir. Onun bu önemine istinaden hakkında bildiklerimiz antoloji ve cönklerden öğrendiğimiz sınırlı bilgilerdir.

Edib Harâbî hakkında bize bilgi veren ilk araştırmacı Ali Rıza Öge'dir. *Alevî-Bektâşî Şairleri Antolojisi*'nde şairin 50 civarında şiirine yer verip biyografisi hakkında kısa da olsa bugüne kadar tekrarlanan bilgileri ilk olarak ortaya koymuştur. Ardından Derviş Ruhullah *Bektâşî Nefesleri* adlı çalışmasında Harâbî'nin birkaç nefesini yayımlar.

Müteakiben Vahit Lütfü Salcı, Saadettin Nüzhet Ergun, Mehmet Halit Bayrı şair hakkında çeşitli dergilerde bazı değerlendirmeler yapmışlardır. M. Halit Bayrı, Osman Fevzi isminde birisinin Harâbî Divânı'nı tertip ettiğini söylüyorsa da şu anda ortada böyle bir divân yoktur. Cumhuriyet döneminde yayınlanan bütün halk şiiri antolojilerinde Harâbî'ye yer verilmiştir. Hayatı hakkında bilgi veren bir diğer isim de Harâbî'nin muhibbi olan Rıza Tevfik Bölükbaşı'dır.



Şair hakkındaki diğer önemli yayınlar Hüseyin Hüsnu Erdikut'un *Edib Harâbî'nin Divanı*, İzmir, 1959 ve Sefer Aytekin'in *Harâbî Divanı*, Ankara, 1959 dur. Bu çalışmalarda şair hakkında çok kısa bir biyografi ile şiirlerinden seçmeler verilmiştir. Bu çalışmaların ilmi açıdan pek çok yanlışlıkları mevcuttur.

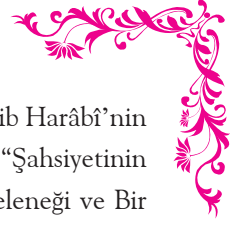
Biz doktora tez konusu olarak Edib Harâbî ve divânını seçtikten sonra bu konuda araştırmalara başladık. Şairin müellif hattı divânın İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi İhsan Mahvî Kitapları arasında olduğunu tespit ettik. Eser üzerinde yaptığımız ön incelemede bazı kısımlarının zarar görmüş (yırtık, silik) olduğunu gördük. Bir başka nüshasını bulma amacıyla ulaşabildiğimiz bütün katalogları taradık. Bunun neticesinde İstanbul Belediyesi Taksim Atatürk Kitaplığı'nda Edib Harâbî Divânı isminde başka bir eser bulduk. Atatürk Kitaplığı'ndaki eser Edib Harâbî Divânı'nın başka bir nüshası olmaktan ziyade şiirlerinden seçmelerin alındığı bir çalışmadır. Harâbî'nin biyografisi hakkındaki yetersiz bilgileri tamamlayabilmek için başvurduğumuz arşiv ve diğer yazılı kaynaklardan bir bilgi ve belge elde edemedik. Bundan dolayı başvurduğumuz konunun uzmanı sözlü kaynaklar (özellikle Şevki Koca) malum bilgilerin dışında sözlü geleneğe anlatılan bazı hatıraları aktardılar.

'Edib Harâbî Divânı (İnceleme-Metin)' adını taşıyan bu çalışmamız 5 ana bölümden oluşmaktadır.

Çalışmamızın "Giriş" kısmında araştırmanın amaç ve yöntemi gerekçeli olarak anlatılmaya çalışılmıştır. Ayrıca "Giriş" kısmında sanatçının yaşadığı siyasî ve sosyal şartların onun sanatına etki edeceği ilkesinden hareketle Edib Harâbî'nin yaşadığı tarihsel dönemin kültürel ve siyasî durumu ile Edib Harâbî'nin bağlı olduğu Bektâşî inanç geleneğinin arka plânını tarihsel gelişime uygun olarak "Tarihsel Süreçte Bektâşîliğin Mistik ve Felsefi Altyapısı" başlığı altında değerlendirdik.

"Giriş" kısmını müteakip B kısmında Edib Harâbî'nin sözlü kültür geleneği içerisinde yetişen bir kişi olmasından hareketle ve bağlı bulunduğu geleneğin ağırlıklı olarak sözlü kültür ortamının etkisini taşıması münasebetiyle "Sözlü Kültür Geleneği Bağlamında Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı [Alevî-Bektâşî Tavrı]" bölümünde bu geleneğin oluşum ve gelişimini değerlendirdik. Alevî-Bektâşî edebiyatı terimini bu geleneği anlatmakta eksik bulduğumuz için geleneği dinî-tasavvufî Türk edebiyatı içerisindeki bir eğilim olarak değerlendirmenin daha sağlıklı olacağını düşündük.





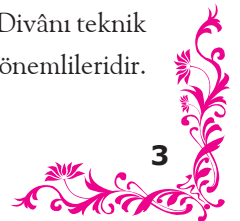
“Zaman, Mekân, İnsan ve Çevre” ismini taşıyan birinci bölüm “Edib Harâbî”nin Tarihsel Biyografisi”, “Melâmî-Harâbâtî-Bohem Çizgide Edib Harâbî”, “Şahsiyetinin Oluşumunda Sosyal Çevre ve İnsan” üst başlığı altında “Bektâşilik Geleneği ve Bir Kimlik Mekânı Olarak Şahkulu Sultan Dergâhı”, “Mehmed Ali Hilmi Dedebeba ve Namık Kemal” kısımlarından oluşmaktadır. Bu bölümde şairin hayatı ve yetiştiği çevre hakkında bilgiler verilerek sosyal çevresi bağlamında karakteri psikolojik açıdan değerlendirilmiştir. Ayrıca dördüncü başlık olarak şairin etkilendiği diğer şairler ve etkileri işlenmiştir.

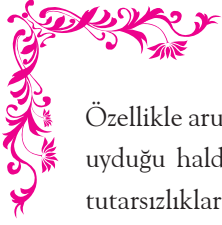
“Edib Harâbî”nin Şiir Dünyası” ismini taşıyan ikinci bölümün birinci ana başlığı “Bektâşî Teolojisi Işığında Edib Harâbî”nin Şiir Dünyası”dır. Bu bölümde “Allah, İmân, İbadet, Ahiret, Hz. Ali, Ehl-i Beyt, Tevellâ ve Teberâ, Âyetler ve Hadisler” temaları çerçevesinde Harâbî”nin dinî anlayışı tahlil edilmiştir.

İkinci bölümün ikinci ana başlığı “Vahdet-i Vücûddan Vahdet-i Mevcûda Edib Harâbî”nin Tasavvuf Anlayışı” ismini taşımaktadır. Bu bölümün birinci alt başlığında “Vahdet-i Vücûddan Vahdet-i Mevcûda Edib Harâbî” başlığı altında Edib Harâbî”nin tasavvufî anlayışının kaynakları ve çerçevesi ortaya konulmuştur. Ardından sır ve bâtın, zaman ve mekân, aşk, vecd temalarına bağlı olarak Harâbî”nin tasavvuf anlayışının şirine yansımaları tahlil edilmiştir.

III. bölüm “Sözlü, Yazılı ve Elektronik Kültür Ortamları/İrşâd ve Tebliğe Bağlı İcrâ” ismini taşımaktadır. Bu bölümde Harâbî Divânı’nın sözlü karakteri ve icrâ ortamları açısından görünümü “Sözlü Kültür Ortamında Edib Harâbî”, “Yazılı Kültür Ortamında Edib Harâbî”, “Elektronik Kültür Ortamında Edib Harâbî” başlıkları altında değerlendirilmiştir. Dinî-tasavvufî Türk edebiyatı çerçevesinde eser veren ediplerin faaliyetleri bir icra/gösterim olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca “Türk Kültür Ekolojisinde Edib Harâbî” ismini taşıyan diğer bir alt başlıkta Harâbî şairlerinin farklı din ve milliyetler arasındaki durumu incelenmiştir.

Divânın teknik açıdan değerlendirildiği IV. bölüm “Vezin”, “Kafiye Şekilleri”, “Nazım Şekilleri”, “Dil Özellikleri”, “Sözdizimsel Yapı”, “Anlatım Şekilleri”, “Çok Katlı Anlatıma Göstergibilimsel Bir Yaklaşım” başlıkları altında değerlendirilmiştir. “Çok Katlı Anlatıma Göstergibilimsel Yaklaşım” başlığı altında Edib Harâbî Divânı’nın anlam ve göstergeleri farklı bir yöntemle incelenmiştir. Edib Harâbî Divânı teknik açıdan pek çok aksaklıklarla doludur. Vezin ve kafiye bunların en önemlileridir.





Özellikle aruz vezninde problemler daha fazladır. Şiirin bazı beyitleri bir vezin kalıbına uyduğu halde bazı beyitlerinde hece sayılarının birbirinden farklı olması sebebiyle tutarsızlıklar görülür. Bu kısımlarda şairin eser verdiği ortam özellikleri üzerine bir değerlendirme yapılmıştır. Bu bölümün sonunda ulaştığımız sonuçlar maddeler halinde özetlenmiştir.

V. bölümde üzerinde çalıştığımız eser tanıtılıp metnin aktarımında ve kurulmasında takip edilen yöntem hakkında bilgi verilmiştir. Bunun ardından Edib Harâbî Divânî “Aruz Vezni İle Yazılmış Şiirler”, “Hece Vezni İle Yazılmış Şiirler” başlıkları adı altında verilmiştir. Bu bölümden sonra yaptığımız çalışmanın genel bir özeti sunulmuştur. Bu bölüme az bilindiğini tahmin ettiğimiz kelimelerden oluşan bir sözlük ilâve ettik. Kaynakça bölümünde çalışmamızda kullandığımız kaynakların yazar soyadına göre alfabetik bir listesini oluşturduk. Ekler kısmında Harâbî Divânî’nden örnek metinler koyduk.

Sonuç olarak bu çalışmada Edib Harâbî Divânî’nin metnini ortaya koyarak bir tahlil denemesi yapmış bulunmaktayız. Metnin ortaya konuluşunda üzerinde çalıştığımız eserin yırtık ve tahrip olmuş bölümlerinin fazlalığı ve bunları diğer kaynaklarla tamamlamamkânı bulamamamız sebebiyle eksiklikler olduğu açıktır. Fakat her şeye rağmen eserin ortaya çıkmış olmasının bir kazanç olduğu düşüncesindeyim. Bir doktora tezi olan bu çalışmayı kitaba dönüştürme sürecinde bazı ilave ve çıkarmalar, düzenlemeler yaptık. Eksiklikler olduğu muhakkaktır. Okuyucuların tavsiye ve önerileri, tenkitleri eksikleri gelecek baskılarda tamamlamamızda bize yol gösterecektir.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında büyük pay sahibi olan, çalışmanın her aşamasında karşılaştığım sorunların aşılmasında geniş bilgi birikimi ve tavsiyeleri ile bana yardımcı olan hocam, danışmanım Prof. Dr. İsmail GÖRKEM’e minnet ve şükranlarımı sunarım. Çalışmanın basılmasına katkı ve desteklerini esirgemeyen Coşkun Kökel Bey’i ve değerli mesai arkadaşlarını özellikle şükranla anmam gerekir.

Trabzon, 1 Eylül 2012.

*Kemal ÜÇÜNCÜ*







## **KISALTMALAR**



agm	: Adı geçen makale
agy	: Adı geçen yazar
age	: Adı geçen eser
AEH	: Ahmed Edib Harâbî
AKDTYK	: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
Ar.	: Arapça
AÜİFY	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları
AÜY	: Atatürk Üniversitesi Yayınları
Az.	: Azerbaycan Türkçesi
Bk.	: Bakınız
bsk.	: Baskı
C	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DBİA	: Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Far.	: Farsça
Gzt.	: Gazetesi
H	: Hicri
HD	: Harâbî Divânı



İA	: İslâm Ansiklopedisi
İSAM	: İslâm Araştırmaları Merkezi
KBY	: Kültür Bakanlığı Yayınları
M.	: Milâdî
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MÜİFY	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları
[N]	: Nakarat
Nr.	: Numara
s	: Sayfa
S	: Sayı
SA	: Sefer Aytekin
Sad.	: Sadeleştiren
T.	: Türkçe
TCTA	: Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi
TDAY	: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
TDEA	: Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi
TDED	: Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDVİA	: Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TVY	: Tarih Vakfı Yayınları
Vsoo.	: Varak Silik Olduğundan Okunamadı
Vyoo.	: Varak Yırtık Olduğundan Okunamadı
Yay. Haz.	: Yayına Hazırlayan
Yay.	: Yayınları



# ÇEVİRİYAZIM ALFABESİ

ا (أ)	a, ā	ص	ş
ا (إ)	a, e, ı, i, u, ü	ض	z, d
ء	’	ط	ţ
بـ	b,p	ظ	z
پـ	P	ع	’
تـ	T	غ	ğ
ثـ	S	فـ	f
جـ	c,ç	قـ	q
چـ	Ç	كـ	k, g, ŋ
حـ	H	لـ	l
خـ	H	مـ	m
دـ	D	نـ	n
ذـ	Z	و	v, ū, u, ü, o, ö
رـ	R	هـ	h
زـ	Z	ى	y, ı, i, î
ژـ	J		
سـ	S		
شـ	Ş		





# GİRİŞ



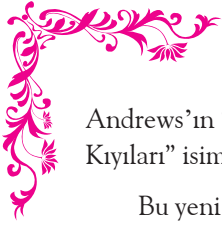
## I- ARAŞTIRMANIN AMAÇ VE YÖNTEMİ

“Edib Harâbî Divânı (İnceleme-Metin)” isimli çalışmamızda amacımız Alevî-Bektâşî kültür geleneği içerisinde eser vermiş olan Harâbî’nin divânının metnini ilmi usullere uygun olarak ortaya koyarak hayatı, sanatı ve şiir dünyasını değerlendirmektir.

Alevî-Bektâşî geleneğinin ağırlıklı olarak sözlü kültür geleneği içerisinde teşekkül etmiş olması, Harâbî’nin bu gelenek içerisinde yetişerek şiirlerinin sözlü kültür ortamına aktarılması ve Alevî-Bektâşî meclislerinde müzik eşliğinde icrâ ediliyor olması onun sözlü karakterinin aydınlatılması sorununu da beraberinde getirmiştir.

Araştırmamızda tek bir yöntemi baştan sona uygulamak yerine karşılaştığımız problemleri çözmede, aydınlatmada bize yardımcı olacak en uygun yöntemleri kullanmayı tercih ettik. Araştırmamızın birinci bölümünde Türkiye’de Prof. Dr. M. Fuad Köprülü’nün uygulama sahasına koyduğu Tarihî-Coğrafî metodu uyguladık. ‘Sanatçının yetiştiği sosyo-kültürel zeminin onun karakterinin oluşumuna ve dolayısıyla sanatına etki edeceği’ ilkesinden hareketle biyografisine paralel olarak bu zemini ve tarihsel arka plânı ortaya koyduk.

Özellikle divân şiiri incelemelerinde kullanılan ‘sistematik tahlil metodu’ ve ‘Yesevî gelenekten’ beslenen tarikatler çerçevesinde eser veren şairlerin eserlerini ‘4 kapı 40 makam’ ilkesi çerçevesinde tahlil etmek bir gelenek haline gelmiştir. Tasvirî anlayışa dayanan bu yöntem incelenen eserin bileşenlerini sayıp dökerek bir şemasının çıkarılması açısından kullanışlı bir yöntemdir. Günümüzde özellikle Batı Avrupa ve Amerika’da tasvirî yöntem ‘bilime bir yenilik getirme, bir problem çözme’ iddiasında olan tez nitelikli araştırmalarda artık pek tercih edilmemektedir. Walter



Andrews'ın “Şiirin Sesi Toplumun Şarkısı”, Victoria Holbrooke'un “Aşkın Onulmaz Kıyıları” isimli çalışmaları bu konuda örnek gösterebileceğimiz çalışmalardır.

Bu yeni yaklaşımda, eser bir bilgi nesnesi olarak kabul edilip tasvirî bir analizden ziyade mesajı ve derin yapıdaki anlamları incelenerek ait olduğu kültürel bağlamda ve toplumda neye tekabül ettiği, ne ifade ettiği (işlevi) ortaya konulmaktadır.

Üzerinde çalıştığımız eser harâbâtî geleneğe mensup bir şaire ait olması sebebiyle yukarıdaki yöntemlerle incelenmesi pek kolay gözükmemektedir. Onun bâtinî anlayışında zâhir (dinî hükümler) pek önemli olmadığından bir sistematik dahilinde din anlayışını ortaya koymak zordur. Bu hususlara zaten pek vurgu yapmaz. Bu sebeple sentezci bir anlayışla bir bütün dahilinde şiir dünyasını anlamaya çalışarak bir yorum yapma yoluna gidilmiştir. Yani Harâbî’de 4 kapı ve 40 makam birbirine açılan köprüler konumunda değildir.

1970’li yıllardan sonra özellikle Amerika’da “sözlü kompozisyon” ve “sözlü kültür teorileri” ön plâna çıkmaya başlamıştır. Bu teoriler sözlü kültür tanımını ve iletişim ortamlarının birbirine olan etkisini irdeleyerek sözlü kültür kavramını genişletmişlerdir.

Çalışmamızın ikinci ve üçüncü bölümlerinde konular bu teoriler bağlamında incelenmiştir. Özellikle üçüncü bölümde sözlü kültür teorisinden hareketle divânın sözlü karakteri ve iletişim bağlamındaki toplumsal fonksiyonu ortaya konulmuştur.

XX. yüzyılın başında ünlü İsviçreli dilbilimci Ferdinand de Saussure'nin ‘Genel Dilbilim Dersleri’ isimli eserinin yayınlanmasından sonra edebî metinlere yaklaşımda önemli değişiklikler olmuş artık bu metinleri incelemede dilbilim ilke ve yöntemleri ön plâna çıkmıştır. Özellikle sözlü kültür ve şiir dili üzerindeki çalışmaları ile Roman Jakobson ve Prag Dilbilim Çevresi dikkat çekicidir. Noam Chomsky ‘üretimsel-dönüşümsel dilbilgisi kuramı’ ile bu alana yeni katkılar getirmiştir. İletişimin göstergelerden oluşan bir düzlem içerisinde gerçekleştiğini ve söylemin incelenmesinde “derin yapının” önemine dikkat çeken bu yaklaşımlarla birçok inceleme yapılmıştır. Ülkemizde bazı öncü adımlara rağmen bu alan yeterli ölçüde ilgi görmemiştir.

Araştırmamızın ‘dil ve üslûp özellikleri’ ismini taşıyan dördüncü bölümünde göstergebilim yöntemiyle bir inceleme yapma deneyimine girilmiştir. Harâbî'nin şiir dünyasını oluşturan göstergeler bu şekilde ortaya konulmaya çalışılmıştır.





## II- XIX. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ'NİN SİYASAL VE KÜLTÜREL DURUMUNA GENEL BİR BAKIŞ

Osmanlı Devleti'nin son ve en uzun asrı olarak anılan XIX. yüzyıl, sosyal ve kültürel açılardan bakıldığında gelenekselcilikten modernleşmeye geçiş sürecinin çeşitli aşamalarını yansıtırken, siyasal ve ekonomik açıdan tam bir keşmekeşliği ve toprakların kaybını, kısaca devletin çöküş tablosunu gözler önüne sermekteydi. Bu yüzyıl içerisinde askerî, adlî, eğitim, siyasî, iktisadî, vs birçok alanda batılılaşma yolunda yapılan yenilikler, bunun paralelinde büyük devletlere verilen tavizler birbirini izlemiştir.

Yüzyılın başlarında Osmanlı tahtına çıkan II. Mahmud (1808-1839), birçok sorunla karşı karşıya kalmıştı. Öncelikle devletin içinde bulunduğu kargaşadan kurtulabilmesi için ilk olarak, 1808'de, zayıflayan merkezi otoritenin gücünü taşıra güçlerine kabul ettiren, fakat taşıradaki ayanların haklarını tanımlayan ve güvence altına alan Sened-i İttifak'ı imzalamıştı.<sup>1</sup> Bu arada 1804 yılında başlayan Sırp isyanı devleti özerklik hususunda zorlamaya devam etmekteydi.

Sultan II. Mahmud, bu denli derin askerî ve siyasî bunalım karşısında, dışarıdan ülkeyi zorlayan düşmanlarının sayısını azaltmaya girişti. İngiltere ve Rusya ile barış yaparak ülke içindeki devlet otoritesinin prestijini artırma yoluna gitti.<sup>2</sup> Böylece dış siyasî ilişkilerde göreceli bir denge oluşturan II. Mahmud bundan sonra devlet düzeninde reformasyon hareketine yöneldi.

Yenileşme hareketlerinin en önemlisini Osmanlı ordusunun yeniden yapılanması teşkil etmekteydi. Ordunun tanzimi hususunda II. Mahmud, daha önce böyle bir denemeye girişen II. Selim'den<sup>3</sup> daha usta bir taktisyen olduğunu göstermiştir. Önce ulemanın desteğini alarak yeniçerileri tecrid etmiş, usta bir manevra ile 1826'da Yeniçeri teşkilatını alt etmeyi başarmıştı.<sup>4</sup>

Vaka-yi Hayriye olarak bilinen bu olaydan sonra tımar sisteminin ilga edilmesi işiyle de eski ordunun yıkımı tamamlanmış oldu.<sup>5</sup>

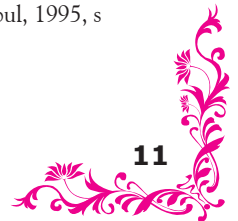
1 Shaw J. S. - Shaw E. K., Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, (Çev. Mehmet Harmancı), E Yay., İstanbul, 1983, C II, s 26.

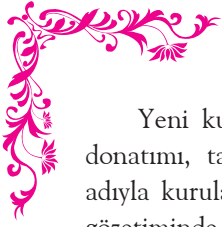
2 age s 38-39.

3 Ortaylı İ., İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, Hil Yay., İstanbul, 1995, s 26-49.

4 Shaw J. S. - Shaw E. K., age, İstanbul, 1983, C II, s 47-49; Ortaylı İ., age, İstanbul, 1995, s 26-49.

5 Shaw J. S. - Shaw E. K., age, C II, s 54.





Yeni kurulan Osmanlı ordusu, bu kez Avrupa standartlarına uygun şekilde donatımı, talimi ve denetimi benimsendi, “Asakir-i Mansure-i Muhammediye” adıyla kurulan ordu Prusya, Fransa gibi ülkelere mensup Avrupalı danışmanların gözetiminde faaliyetlerine başladı.<sup>6</sup> Ayrıca bu orduyu finanse etmek için İrad-ı Cedid hazinesi kuruldu.<sup>7</sup> Yine modern ordunun geliştirilmesi için askerî amaçlı yüksek öğretim kurumları teşkil edildi.<sup>8</sup> Merkezi otoritenin tüm bu uğraşları iyi neticeler vermekte gecikmedi.

Askerî reformlardan sonra sırayı idarî anlamda reformlar aldı. Çoğalan ve vergi gelirlerini kısıtlayan vakıfların artışını önlemek için “Evkaf Nezareti” kuruldu. Merkezî yönetimi yeni baştan örgütleyerek, sadrazamın aşırı güçlü ve sorumlu olduğu eski sistemde ortaya çıkan tıkanmaları aşmak için modern tarzda nezaretler (bakanlıklar) kurularak kabine sistemine doğru ilk adım atıldı.<sup>9</sup> Ülkenin imarı için bir takım çalışmalar yapılarak, yeni yollar inşa edildi. 1834’de modern posta hizmetleri devreye sokulurken, basın yayın alanında ilk resmi gazete “Takvim-i Vekayi” neşredilmeye başlandı. Ayrıca adlî alanda gerekli reformları gerçekleştirecek meclisler kuruldu. Yabancı elçiliklerin yeniden açılması, yabancı dil öğrenme ve batı düşüncesiyle tanışma imkanlarının yaratılması, hatta, Avrupa ülkelerine öğrenci gönderme işi, II. Mahmud döneminde gerçekleştirilmiştir.<sup>10</sup>

II. Mahmud dönemi siyasî olaylarına gelince; içte Fransız İhtilali’nin doğurmuş olduğu milliyetçilik akımı etkisine kapılan Sırp ve Yunanlıların isyanları devam ederken; Mısır’da da devletten kopma noktasına gelen mücadele söz konusu idi. Balkanlardaki Sırp ve Yunan isyanları devleti oldukça zor durumda bırakmıştı. 1814’de Sırp isyanı bastırılmış,<sup>11</sup> fakat 1820-21’de Mora’da Yunan isyanı baş göstermişti.<sup>12</sup>

1827’de Mora isyanını pasifize etmek isteyen Osmanlı Mısır birleşik donanmasının, Rus, İngiliz ve Fransız donanmalarınca Navarin’de yok edilmesi, isyanın boyutlarının genişlemesine neden oldu.<sup>13</sup>

---

6 age, S 50.

7 age, s 47.

8 Ortaylı İ., age, s 26-49.

9 Shaw J. S. - Shaw E. K., age, s 56.

10 Koçer H. A., Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi, MEB Yay. İstanbul, 1991, s 39.

11 Shaw J. S. - Shaw E. K., age, s 40; Castellan G., Balkanlar’ın Tarihi, (Çev. Ayşegül Yaraman Başbuğu), Milliyet Yay., İstanbul, 1995, s 245-246.

12 Castellan G., age, s 270-274.

13 Shaw J. S. - Shaw E. K., age, s 59.







Artık Avrupa devletlerinin Yunan isyanına sempati ile yaklaşımları, kısa zamanda bölgede önce özerk, ardından bağımsız bir Yunanistan'ın (1830) doğmasına ön ayak oldu.<sup>14</sup> Zaten Osmanlı Devleti, 1828-1829'da Edirne'ye kadar ilerleyen Rus kuvvetlerinin zorlamasıyla bu oldu-bittiyi kabullenmekten başka çare bulamadı. Aynı biçimde Sırlara da 1833'de özerklik statüsü verildi.<sup>15</sup>

Osmanlı Balkanlardaki sorunlarla uğraşırken bu kez Mısır'da Kavalalı Mehmed Ali Paşa isyanı baş gösterdi. Kısa zamanda Mısır'ı egemenliği altına alan Mehmed Ali, 1831'de Suriye'yi ele geçirerek Konya'da Osmanlı ordusunu bozguna uğrattı.<sup>16</sup> İstanbul'a yönelen Mısırlıları durdurabilmek için II. Mahmud, bazı ödünler karşılığında Ruslardan yardım istemek zorunda kaldı.<sup>17</sup> Ardından yine, Fransa'nın Mısır'a karşı yayılcı politikası nedeniyle İngilizlerle 1838 tarihli Balta Limanı Antlaşması imzalanarak büyük ticari ve ekonomik ödünler verilmiştir. Artık, Avrupa'nın siyasî ve askerî üstünlüğü, ekonomik anlamda bir bağımlılığa dönüşmüştür. 1840'ta büyük devletlerin müdahalesiyle imzalanan Londra Antlaşması gereğince, Osmanlı Devleti Mısır'daki Kavalalı sülalesinin egemenliğini tanıyarak bölgenin devletle olan bağlarını oldukça gevşetmişti.<sup>18</sup>

Fakat bu durum ilerleyen dönemlerde yeniden tavizlerin kopartılması için imkân yaratacaktır. 1853-1856 yıllarında cereyan eden Kırım Harbi sonrasında bu kez Islahat Fermanı beyan edilerek, gayr-i müslim tabanın daha nitelikli haklara sahip olmasına yol açıldı.<sup>19</sup> Böylece Osmanlı Devleti, büyük devletlerin yaptırımını ile karşı karşıya kalarak giderek askerî ve siyasî alanda zayıflamaya başladı.

II. Mahmud'un ölmesiyle tahta oğlu I. Abdülmecid (1839-1861) geçti. Babasının devrinde girişilen yenileşme hareketlerinin devamı olarak 3 Kasım 1839 tarihli Gülhane Hattı Hümayunu (Tanzimat Fermanı) ilan edilmişti.<sup>20</sup> Artık bu tarihten itibaren girilen devre Tanzimat Devri (1839-1876) adı verilmiştir. Bu dönemde reformasyon hareketlerine daha geniş çapta yer verilerek taşıyıcı da kapsamı planlanmıştır. Tanzimatla birlikte bütün Osmanlı tebasına Hristiyan, Musevî, Müslüman hiçbir ayrılık gözetmeksizin eşit haklara sahip olması temelinde bir anlayış hakim olmuştur.

Tanzimat döneminde eğitim, ekonomi, sosyo-kültürel, idarî, adlî, vs anlamlarda birçok modernizasyon gerçekleştirilmiştir. Askerî ve sivil okullar kurulmuş, ayrıca

14 Castellan G., age, s 274-277.

15 age, s 260-265.

16 Shaw J. S. - Shaw E. K., age, s 61-63.

17 age, s 64.

18 Armaoğlu F., 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914), TTKY., Ankara, 1999, s 210.

19 Armaoğlu F., age, s 257-259.

20 Uçarol R., Siyasi Tarih, Filiz Yay., İstanbul, 1993, s 182-183.





genel eğitim yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. Devlet memuru yetiştiren okullar modern biçimde yapılandırılarak eğitime açılmıştır.<sup>21</sup> 1869'da yürürlüğe konulan 'Maarif-i Umumiye Nizamnâmesi' ile eğitime büyük ölçüde sistemli olarak yön verilmeye çalışılmıştır. Ayrıca ülke içinde mevcut gayr-i müslim grupların ve yabancı ülkelere bağlı misyoner grupların açmış olduğu okullarda da büyük artış görülmüştür. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi gereğince bu okulların denetlenmesi hükümler dahiline alınmıştır.<sup>22</sup> Bu dönemden itibaren Osmanlı Devleti'nde, laik eğitime doğru daha sonraki gelişmeler için belirgin çerçeveler oluşturuldu. Hukuki alanda ise modernleşme sürecinde belirli aşamalar kaydedildi. Avrupa hukuku etkisinde (özellikle Fransa) ticaret, ceza ve denizcilik hukuku hazırlandı.<sup>23</sup> Yine Ahmed Cevdet Paşa'nın girişimiyle 1868-1876 yılları arasında medeni kanun niteliğinde "Mecelle" hazırlanarak yürürlüğe konulmuştur.<sup>24</sup>

Bir yandan yenilikler sürdürülürken, diğer taraftan ülke içinde siyasî buhran devam etmekteydi. Özellikle 1870'ler sonrasında çeşitli yörelerde kargaşa havası hakimdi. Üstelik dış borçlar oldukça artmış, bu durum karşısında, ülke içinde sürdürülen reformlara kaynak sağlamak için ek vergiler konulmuş ve doğal olarak tepkilere neden olmuştu.<sup>25</sup> Zaten 1838'de imzalanan Balta Limanı Antlaşması ile ülke açık pazar niteliğine girmiş, dolayısıyla sanayi alanında üretim durmuştu.

1876 yılında tahta çıkan II. Abdülhamid, bu zor şartlarla karşı karşıya kalmıştı. Gerek yabancı devletlerin gerekse ülkedeki Genç Osmanlılar olarak adlandırılan entelektüel çevrenin baskısıyla 23 Aralık 1876 tarihinde hazırlanan Osmanlı anayasası Kanun-ı Esasî'yi kabul etmek zorunda kaldı. Böylece ülke idaresinde parlamenter monarşik sisteme (meşrutiyet) geçildi.<sup>26</sup> Bu sürece giriş Tanzimat'ın ilanından sonra başlamış ve Avrupa'da eğitim gören, Avrupa düşüncesini benimseyen ve idarî sistemleri irdeleyen Osmanlı düşünürleri, devletin geleceğinin bu sisteme bağlı olacağını vurgulayarak hararetle desteklemiştir.<sup>27</sup>

---

21 Tekeli İ., "Tanzimattan Cumhuriyete Eğitim Sistemindeki Değişmeler", TCTA, İstanbul, 1985, C II, s 466-470.

22 Koçer H. A., s 82-83; Ortaylı İ., age, s 251-278.

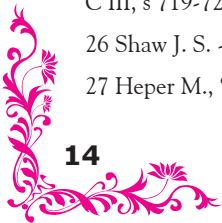
23 Tahiroğlu B., "Tanzimattan Sonra Kanunlaştırma Hareketleri", TCTA, İstanbul, 1985, C III, s 592-593.

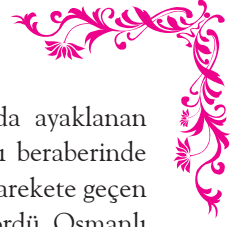
24 Onar S. S., "İslam Hukuku ve Mecelle", TCTA, İstanbul, 1985, C III, s 580-587.

25 Pamuk Ş., "Osmanlı Ekonomisinin Dünya Kapitalizmine Açılışı", TCTA, İstanbul, 1985, C III, s 719-720.

26 Shaw J. S. - Shaw E. K., age, s 219-226.

27 Heper M., "19. Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi", TCTA, İstanbul, 1985, C I, s 251-252.





Sultan II. Abdülhamid'in saltanatının ilk yıllarında Balkanlarda ayaklanan Sırp ve Karadağlıların Osmanlı Devleti'nden talepleri yeni bir savaşı beraberinde getirdi. Çarlık Rusyası'nın yönlendirdiği Panslavist politika sayesinde harekete geçen Balkanlı Slavlar kısa bir zaman sonra en büyük desteği yine onlardan gördü. Osmanlı Devleti'ne verdiği nota ile Rus ordularının bir kolu Tuna üzerinden Balkanlara sarkarken, diğer bir kolu da Kafkasya üzerinden Doğu Anadolu'ya saldırdı. Rus ordusunun kısa sürede Bulgaristan üzerinden İstanbul yakınlarındaki Yeşilköy'e (Ayastefanos) ulaşması karşısında Osmanlılar barış yapma zorunluluğunda kaldı. 1878'de yapılan Ayastefanos Antlaşması ile; Sırbistan, Karadağ ve Romanya bağımsız olurken, Tuna'dan Ege'ye Karadeniz'den Arnavutluk'a kadar uzanan geniş bölgede Osmanlı Devleti'ne pamuk ipliği ile bağlı kalacak özerk Bulgaristan Prensiği kuruldu. Yine Doğu Anadolu'da Ermenilerin yaşadığı bölgelerde ıslahatlar yapılması şartının koyulması Rusların emellerini açıkça göstermektedir.<sup>28</sup>

Büyük devletlerin, bölgedeki statükonun Rusya lehinde değiştiğine itirazları aynı yıl Berlin'de bir kongrenin toplanmasını sağladı. Kongre sonunda imzalanan Berlin Antlaşmasıyla, Sırbistan, Karadağ ve Romanya'nın bağımsızlığı tanınırken; Bulgaristan yine özerk biçimde teşkilatlandırılmış, fakat, Doğu Rumeli özerk vilayet haline getirilmiş ve Makedonya da ıslahat yapılması şartı ile Osmanlı merkezi yönetimine bırakılmıştı. Ermeniler lehinde ıslahatlar yapılması Berlin'de yine yer alırken, Bosna-Hersek de geçici olarak Avusturya yönetimine bırakılmıştı. İngiltere ise Rusya'nın bölgede yükselen prestijine karşılık olarak stratejik öneme sahip Kıbrıs adasına yerleşmişti. Rusya ise antlaşma gereği Doğu Anadolu'da Kars, Batum ve Ardahan'ı sınırlarına katmayı başardı.<sup>29</sup> Bu arada daha savaş sürerken II. Abdülhamid, anayasanın kendine tanıdığı haklar sayesinde meclisi kapatarak meşruti monarşiye son verdi.<sup>30</sup> Böylece I. Meşrutiyet devri kapanmış oldu.

Berlin Antlaşmasıyla, Osmanlı Devleti Balkan topraklarının bir kısmını kaybetti. İzleyen yıllarda Tunus (1881) Fransa'nın, Mısır (1882) İngilizlerin işgaline uğradı. Balkanlarda 1885'te Doğu Rumeli Bulgaristan'a ilhak oldu.<sup>31</sup> Bulgaristan'ın büyüme ihtirası bu kez Makedonya'ya kaydı. Bölgede kurulan Bulgar komiteleri, Makedonya'nın Bulgaristan'a iltihakı yönünde faaliyetlerde bulundularsa da II. Abdülhamid'in başarılı siyaseti ile muvaffak olamadılar.<sup>32</sup>

---

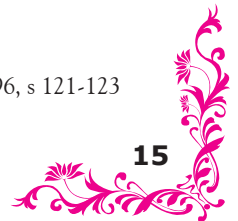
28 Armaoğlu F., age, s 521-531.

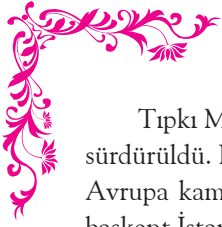
29 age, s 522-523

30 Shaw J. S. - Shaw E. K., age, s 234-235

31 Armaoğlu F., age, s 546

32 Tokay G., Jön Türk İhtilalinin Kökenleri (1903-1908), Afa Yay., İstanbul, 1996, s 121-123





Tıpkı Madekonya gibi Doğu Anadolu’da da komitacılık faaliyetleri Ermenilerce sürdürüldü. Bölgenin muhtelif yörelerinde çıkartılan ayaklanmalar sonucu Ermeniler Avrupa kamuoyunda seslerini duyurmayı ve desteklemeyi gaye edindiler. Özellikle başkent İstanbul’daki Ermeni terörist eylemleri büyük devletlerin gerekli islahatların yapılması yolunda Osmanlı Devleti’ne yönelik baskılarını artırmasına neden oldu.<sup>33</sup>

Koyu bir “İstibdat devri” olarak söz edilen II. Abdülhamid’in saltanatı esnasında, modernleşme hareketlerine sürekli yön verildi. Özellikle eğitim ve imar hareketlerinde hızlanma görülmektedir. Başkent İstanbul’da ve bütün taşra vilayetlerinde yeni okullar açılarak eğitilmiş nüfus oranı yükseltildi. Ayrıca yeni yüksek okullar ve üniversite düzeyinde Darülfünun açılarak eğitim imkanları genişletildi.<sup>34</sup> Kentleri birbirine bağlayan yol ağları kuruldu. Bu arada özellikle Anadolu, Arap toprakları ve Rumeli’de demiryolları inşa edilerek mevcut şebekeler genişletildi.<sup>35</sup>

Sultan II. Abdülhamid, iç ve dış baskılara dayanamayarak 1908’de Meşrutiyeti yeniden ilân etti. Çünkü sultanın sürdürdüğü siyasete karşılık, gizli örgütlenmeler çoğalırken belirli bir muhalefet oluştu. Ordu ve entelektüel çevreler başlıca muhalefet odakları konumundaydı.

Devlet içinde buhran dolayısıyla 24 Temmuz 1908’de meşrutî monarşiye kesin olarak geçildi.<sup>36</sup> Fakat, ordudan gelişen 31 Mart Vakası sonrasında Sultan II. Abdülhamid iktidardan düşürülerek yerine V. Mehmed Reşat getirildi. Böylece Kanun-i Esâsî değişikliği ile yasama ve yürütme arasında denge sağlayan bir parlamenter rejim kuruldu.<sup>37</sup>

Sultan II. Abdülhamid, saltanatı esnasında oldukça dengeli bir iç ve dış politika gütmüştür. İngiltere ve Rusya’nın yayılmacı emellerine karşılık her iki devleti dengeleyebilecek olan Almanya ile sıkı ilişkiler geliştirmişti. Bu durum, doğal olarak karşı devletlerin yoğun tepkilerine neden olmuştur. Özellikle, Almanlara verilen Bağdat demiryolu projesi, her iki devletin ekonomik ve siyasî çıkarları için büyük bir tehlike oluşturmaktaydı.<sup>38</sup>

İçte ve dışta gelişen siyasî olaylar neticesinde II. Abdülhamid, Osmanlılık ve daha sonraları güttüğü İslâmcılık ideolojisini daima ülke için yararlı görmüştür.

---

33 Shaw J. S. - Shaw E. K., age, s 249-256.

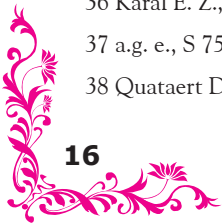
34 Kodaman B., Abdülhamit Dönemi Eğitim Sistemi, Çağ Yay., Ankara, 1991.

35 Quataert D., “19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Demiryolları” TCTA, İstanbul, 1985, C VI, s 1630-1631.

36 Karal E. Z., Osmanlı Tarihi, TTKY, Ankara, 1999, C IX, s 39.

37 a.g. e., S 75-108.

38 Quataert D., agm, s 1631.





Osmanlıcılık politikasıyla, gayr-i müslim unsurların devletten kopmalarını önlemeye çalışırken, İslamcılık politikasıyla da Rusya, İngiltere, Fransa gibi sömürgeci ülkelerin hakimiyeti altındaki müslüman toplulukları halifelik kurumu etrafında birleştirerek birlikte hareket etmelerini sağlamayı, dolayısıyla bu güçleri kendi içlerinden vurmaya hedeflemiştir.<sup>39</sup>

1909 yılında Abdülhamid'in tahttan düşürülmesinden sonra güttüğü siyaset devamlılık arz etmedi. Ülke içinde yaşanan kargaşanın önüne geçebilmek ve barış havası yaratmak için Osmanlı halkını oluşturan Müslüman gayr-i müslim tabanın eşit şartlarda temsili için seçimler yapılması planlanmıştır. Bu arada, Osmanlıcılık ve İslamcılık politikalarına alternatif olarak Türkçülük ideolojisi büyük bir gelişme göstererek giderek taraftar sayısını çoğalttı. Rusya Türklerine mensup (İdil-Ural, Azerbaycan ve Kırım) entelektüel çevrelerin benimseyip kuramlaştırdığı bu ideoloji, 1905 sonrasında Osmanlı topraklarına taşınmıştır. Bu amaçla, 1908'de Türk Derneği, 1912'de Türk Yurdu gibi kuruluşların faaliyetleri, milli dil, kültür, tarih ve kimlik alanlarında belirli bir birikim yarattı.<sup>40</sup> Türkçülük ve milliyetçilik yönündeki bu faaliyetler, Balkan savaşlarının doğurduğu kötü sonuçlarda daha da netleşti.

Nitekim, Türkçü bir politika güden İttihat ve Terakki Partisi yeniden iktidara geldiğinde, Osmanlı ekonomi politikasında da bu yönde bir etkilenme söz konusu olacaktır.<sup>41</sup>

Meşrutiyet'in ilanıyla, devletin mevcut topraklarının elde tutulacağı, ayrılıkçı hareketleri statükocu siyaseti benimseyen büyük devletlerin desteklemeyeceği görüşü hakimdi. Fakat bu görüşün bir yanılmadan başka bir şey olmadığı, 1911'de başlayan Trablusgarp Savaşı'yla ispatlanmıştı. Birliğini geç tamamlayan İtalya'nın sömürge sahibi olmak için bölgeye saldırmasına Almanya'da dahil büyük devletler ses çıkarmamış, hatta desteklemişlerdir. 1912'de genişleyen savaş, Anadolu kıyılarına kadar yayılım gösterdi. Nitekim on iki adanın işgaliyle Osmanlı Devleti, Trablusgarb'ı terk etmek suretiyle barışa zorlandı. Bu anda patlak veren Balkan kriziyle İtalyanların barış istekleri kabul edilmişti.<sup>42</sup>

Balkan krizinin nedeni islâhat yapılan ve herhangi bir etnik topluluğun çoğunlukta bulunmadığı Makedonya'nın paylaşılmasından kaynaklanmaktaydı. Fakat, Balkanlı devletlerin Rusya'nın arabuluculuğu ile kendi aralarında ittifaklar kurması ve Makedonya hususunda Rusya'yı hakem tayin etmeleri, bölge ülkelerinin

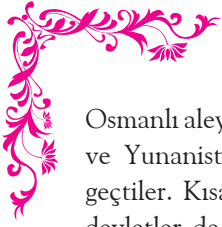
39 Mardin Ş., "İslamcılık", TCTA, İstanbul, 1985, C V, s 1402.

40 Hanioglu Ş., "Türkçülük", TCTA, İstanbul, 1985, C V, s 1396-1399.

41 Toprak Z., "II. Meşrutiyet Döneminde İktisadi Düşünce", TCTA, İstanbul, 1985, C III, s 635-640.

42 Armaoglu F., age, s 640-643.





Osmanlı aleyhinde birleşmelerini hızlandırdı. 1912’de Karadağ, Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan Osmanlı Devleti’nin Avrupa topraklarını paylaşım için harekete geçtiler. Kısa sürede Osmanlı orduları bozguna uğrayarak geri çekilirken, Balkanlı devletler de kendilerine geçen mirasın paylaşılması kavgasına başladılar. Yaklaşık beşbuçuk asırdan beri Osmanlı toprağı olan bu bölgelerden geriye sadece Meriç Nehri’nin doğu yakasındaki topraklar kaldı.<sup>43</sup>

1914 yılına gelindiğinde Devletin sınırları oldukça küçülmüştü. Anadolu, Trakya, Irak, Suriye, Lübnan, Filistin ve Arap yarımadası bu sınırlar dahilindeydi. Özellikle Balkanlarda Anadolu’ya yönelen göçler dolayısıyla, bölgedeki Türk nüfusunda artış gözlemlendi. Ülke sınırlarında sadece Ermeniler ve Anadolu Rumları en önemli gayr-i müslim topluluklar olarak kalmıştı.<sup>44</sup> Artık Osmanlı nüfusunda etnik açıdan Türklerin baskınlığı söz konusuydu. Bunun yanında Araplar diğer müslüman nüfusu oluşturmaktaydı.

Ekonomik açıdan oldukça kötü durumda olan ülkenin, yabancı ülkelere yönelik borçları ödemekte güçlük çektiği, hatta iflasın eşiğine geldiği bir gerçektir. Özellikle Düyun-ı Umumiye’nin varlığı devletin sırtındaki en ağır yüküdü. İç siyasette ise hükümeti kurma görevini yeniden ele geçiren İttihat ve Terakki Partisi’nin egemenliği görülmektedir. İzlediği siyaset genelde millileşmeyi, modernizasyonu hedeflemekteydi.<sup>45</sup>

### III- A. TARİHSEL SÜREÇTE BEKTÂŞİLİĞİN MİSTİK VE FELSEFİ ALTYAPISI

#### 1- Bâtınî Öğreti

İç, iç anlam, giz, sır manalarına gelir. Biri görünen (zâhir), diğeri görünmeyen (bâtın) olmak üzere iki alan vardır. Görünen alan (zâhir), görünmeyen alanın (bâtın) bir yansıması durumundadır. Bu nedenle gerçek alan görünmeyen alandır. Tanrısal ortam bu alandadır. Yalnızca duyu organlarının algılamasıyla yetinen yüzeysel bilgili insanlar, nesnel alanın görünüşüne aldanır ve tanrısal gerçekliği göremezler.<sup>46</sup>

Bu sebeple bâtinî birey sürekli olarak iç anlamı ve ahengi arayıp bulma endişesindedir. Duyu ve deneysel bilgi yöntemleri onların nezdinde aldattıcıdır.

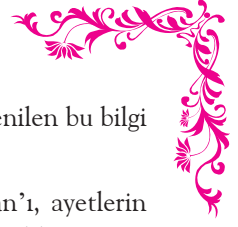
43 Halaçoğlu A., Balkan Harbi Sırasında Rumeli’den Türk Göçleri (1912-1913), TTKY, Ankara, 1994, s 10-19.

44 Geniş bilgi için bk. Ağanoğlu H. Y., Osmanlıdan Cumhuriyete Balkanların Makus Talihi Göç, İstanbul, 2001; Mc Charty J., Müslümanlar ve Azınlıklar, İnkılâp Yay., (Çev. Bilge Umar) İstanbul, 1998.

45 Akşin S., “İttihat ve Terakki”, TCTA, C V, İstanbul, 1985, s 1432-1435.

46 Korkmaz E., Ansiklopedik Alevîlik Bektâşîlik Terimleri Sözlüğü, Ant Yay., İstanbul, 1994





Gerçek bilgi Hakk'ın bir lütfu neticesinde elde edilir. İlm-i ledün de denilen bu bilgi genellikle görünen (dışsal) gerçeklikle çatışma halindedir.

Kur'an'ın dış yüzü olduğu gibi iç yüzü de (bâtını) vardır. Kur'an'ı, ayetlerin iniş sebeplerini, fikhî hükümlerini, nasih ya da mensuh yahut da muhkem veya müteşâbih olduğunu, onlara ait hadiseleri, hatta lafızlarındaki edebi özellikleri bilen, hele Allah'a tam inanmış olan elbette başka türlü anlar. Kur'an'ın ve buyruklarla yapılmaması emredilen şeylerin bânını bilen bu anlayış seviyesine ulaşan kişiden zâhirine riayet lüzumu kalkar; artık ona, ibadetin lüzumu yoktur kanaatini gütmek, buna inanmak bâtinîliktir. Bâtinîlik umumî bir tabirdir; bu inancı benimseyen kişilere, hangi mezhepten olurlarsa olsunlar bâtinî, yollarına bâtinîye denir.<sup>47</sup>

Tarihsel süreç içerisinde farklı İslâm coğrafyalarında bâtinî akideye mensup kişiler bu görüş ve anlayışlar çerçevesinde örgütlenmişler ve kuvvetli bir propoganda faaliyetine girmişlerdir. Karşılaştıkları bütün yönetimlerle çatışmışlardır. Bâtinîler genellikle müslüman çoğunluğun benimsediği İslâm akaidine uymayan inançları telkin etmişler ve idareyi ellerine geçirmek için daima gizli teşkilatlar kurarak gayelerine ulaşmaya çalışmışlardır.

Bâtinîlik bir üst kimlik görünümündedir. Aynı felsefe ve metotları kullanan farklı coğrafyalarda değişik isimlerle anılan bâtinî örgütlenmeler mevcuttur. Nusayriyye, Dürziyye, Babîyye, İsmailiyye, Karamatiler, Galiyye, Kadıyaniyye bu örgütlenmelerin en önemlileridir.<sup>48</sup>

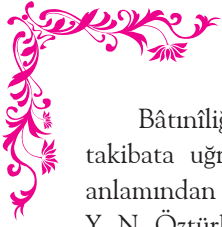
Bâtinîyye'nin temel düşüncesi, "herhangi bir ilmî ölçüsü bulunmayan ve genellikle İslâm dininin belli başlı esaslarını iptal etmek vesilesi olarak kullanılan tevellere dayanır. Onlara göre akıl ve duyular gerçekliği algılamada yetersizdir. Bunun için her asırda insanlara gerçek bilgileri öğretecek 'masum bir imam' gereklidir. Bilginin gerçek kaynağı odur. Tanrı imâmların bedenine hulûl eder ve kâinatı onlar vesilesiyle yönetir. Alem hem ezeli hem de ebedi olup onun varlığı hiçbir değişmeye uğramayacaktır. Kıyâmetin kopması zamanın imamının ortaya çıkıp yeni şeriatı getirmesidir. Ölen insanın bedeni toprağa karışıp aslına döner, ruhu ise durumuna göre ya devamlı olarak başka bir bedene girerek cismanî âlemde kalır veya iyi ruhlarla beraber olur. Cennet bu dünyada mutlu olarak yaşamayı, cehennem ise sıkıntı ve ıstırap dolu bir yaşam sürmeyi ifade eder. Bâtinî manaları öğrenenlerden dinî yükümlülükler kalkar. Naslarda semboller halinde bulunan manaları herkesin anlaması mümkün değildir. Onun için ehliyet kazanmamış kimselere bu sırları açmamak için takiyye prensibi uygulanır."<sup>49</sup>

47 Gölpınarlı A., Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatler, İnkılâp Yay., İstanbul, 1969, s116

48 İlhan A., "Batınîlik", TDVİA, C V., s 192

49 age, s 193





Bâtınîliğin siyasal bir teşkilat olarak organize olması ona şüphe ile yaklaşılmasına, takibata uğramasına neden olmuştur. İslâm tasavvuf tarihinde bâtin terimi bu anlamından farklı olarak duyular üstü gerçekliği ifade için kullanılmıştır. Y. N. Öztürk bunu şu şekilde vurgular: Bâtınî mana olgusu bütün dinlerde vardır. Bu açıdan bizim içinde bulunduğumuz semitik dinler topluluğu en ileri merhalede bulunmaktadır. Söz konusu dinler semboller ve imajlarla konuşmaktadırlar. Çünkü ihtiva ettikleri hakikatler ilk anda ortaya konacak ve herkesçe anlaşılacak kadar yalın değildir. Hz. Muhammed'in deyimiyle: "Kur'ân yedi nüans üzere indirildi. Onun hiçbir harfi yoktur ki bir zâhir bir zâhir bir de bâtin mana taşımamasın. Ebu Talip'in oğlu Ali'de bu zâhir ve bâtına ait bilgi mevcuttur. *Ebu Nuaym; Hilye, 1/65*". Tasavvuf büyüklerinin kastettikleri bâtinî mana ise Kur'ân'ın zâhiri manası üzerine oturur. Bâtınî mana, zâhiri manasız yakalanamaz. Zâhiri mana olmadan bâtinî mana vücud bulamaz. Çünkü, bâtin manayı elde etmede kullandığımız duyular üstü kudret yani basîret, zâhiri manayı yakalayan duylulara bağlı aklî kudretlerle irtibat halindedir.<sup>50</sup>

Bâtınî öğretisi çerçevesinde İslâm tarihinde zengin bir kültürel ve edebî miras ortaya konulmuştur. Bu birikim daha sonraları teşekkül eden heterodoks teşkilatları, zümreleri ve tarikatleri derinden etkilemiştir. Bu çerçevede Bektâşilik teosofinde bâtinî perspektife ve derunî anlama büyük bir önem atfedilmiştir. Ortaya konulan sözlü ve yazılı ürünlerde çok katlı anlatım tekniğine bağlı olarak semboller ve simgeler büyük bir önem kazanmıştır. Bu yaklaşım aynı zamanda bâtinî inanç mensuplarının merkezi iktidarın ve egemen kuralların sınırlandırmasını, kontrol ve cezalandırmasını aşmasına yardım etmiş, engellemeye dönük eylemlerini sınırlandırmayı kolaylaştırmıştır.

Yüzyıllar içerisinde tevarüs edilen zengin gelenek ve birikim Bektâşî tarikatının inanç, söylem ve pratiklerinde diğer inanç unsurlarını da bünyesine alarak farklı bir üslûp oluşturmuştur. 'Bektâşî Sırrı' denilen simge ve sembollerle örülen bu 'üst dil' bu terimleri bilmeyenlerin kolayca anlayamayacakları bir yapıdadır. Alevî-Bektâşî edebiyatı üslûp olarak bu üst dilin belirleyiciliği ekseninde gelişmiştir.

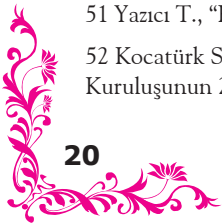
## 2- Kalenderîlik

Kelimenin kökeni üzerinde farklı görüşler vardır. "Arapça, Farsça ve Türkçe kaynaklarda bazen kalender biçimiyle kullanılan kelimenin zaman zaman Farsça kalântar veya Grekçe kaletozdan türediğini ileri sürenler vardır."<sup>51</sup> Bunun yanında kelimenin Sanskritçe Kalandara (kanun ve nizam dışı, düzeni bozan) kelimesinden türemiş olabileceğini de savunanlar vardır.<sup>52</sup>

50 Öztürk Y. N., "Tasavvuffun Ruhı ve Tarikatler", Sidre Yay., İstanbul, 1998, s 22-23

51 Yazıcı T., "Kalenderlere Dair Yeni Bir Eser", Necati Lugal Armağanı, Ankara, 1968, s 786-787

52 Kocatürk S., "Kalenderiye Tarikatı ve Hatibi Farisi'nin Kalendernamesi", İran Şehinşahlığının Kuruluşunun 2500. Kuruluş Yıldönümüne Armağan, İstanbul, 1971, s 221







XII. yüzyılın sonunda “Cemâlüd-dinî Sâvî (1232-1233) adlı İranlı bir sufi tarafından kuruldu. Cavlakiye, Kalenderîye adıyla Orta Doğu’da ve Orta Asya’da heteredoks bir tarikat olarak geniş taraftar topladı.”<sup>53</sup>

A. Yaşar Ocak’a göre “bu akım birtakım farklılıkları olsa bile temel sufilik anlayışları ve pratikleri bakımından başka birçok heterodoks tarikatların oluşmasına zemin hazırlamıştır.”<sup>54</sup>

Hayatı asgari seviyede sürdürmeye yarayacak şeylerin dışında bir dünyevî varlığa itibar etmeme telakkisine fakr, bekâr ve münzevi bir hayat geçirme, beşeri zaaflardan, eksikliklerden soyutlanma, mücerred olarak dünyayı dolaşma telakkisine tecerrüd denilmektedir. Fakr ve tecerrüd telakkisi kanaat, lutf, nedamet, diyanet ve riyâzat kelimelerinin baş harflerinden oluşan kalender kelimesinin harfleriyle sembolize edilmektedir. Kalenderî zümrelerin felsefî ve fikrî kaynakları olarak Budist, Maniheist ve Zerdüştlük inanışları, yani eski Hint ve İran mistik çevreleri gösterilmektedir.

Kalenderî dervişleri, tıpkı öteki tarikat mensupları gibi Moğol istilası önünden kaçarak kalabalık gruplar halinde Anadolu’ya girdiler. Dönemin kaynaklarının rivayetlerine bakılırsa bunların bir kısmını gerçek anlamda bir tasavvuf tefekküründen yoksun maceraperestler olarak algılamak gerekiyor. Bu maceracı, serseri, tek başlarına veya gruplar halinde Anadolu köy ve kasabalarında yiyeceklerini dilenerek dolaşan Kalenderîlerin yanında, Ahmed el- Câmî, Fahreddin-i İrâkî, Ebû Said, Ebu’l-Hayr gibi yüksek bir tasavvuf düşüncesine mensup Kalenderî şeyhleri de bulunuyordu.”<sup>55</sup>

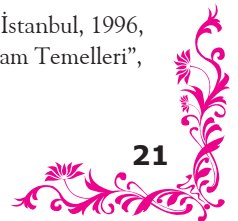
Kaynaklardaki rivayetler Kalenderîlerin çoğunluğunun bekar yaşadığını, zamanın ve mekanın aklakî kurallarına ve şerî kaidelere riayet etmediklerini, acayib kıyafetlerle gezdiklerini ve bilhassa saçlarını, sakallarını, bıyık ve kaşlarını tamamen kazıttıklarını kaydediyorlar.

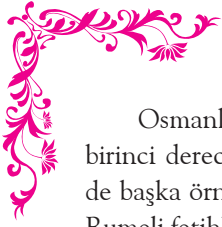
Anadolu’nun Türkleşmesi, iskâna açılması ve İslâmlaşması sürecinde bu gezginci dervişlerden istifade edilmiştir. Karmaşık bir teolojiden ziyade sözlü kültürden ve toplumsal tabaka olarak alt katmanlardan beslenen bir hareket olan Kalenderîlik etkisi Anadolu Türk heterodoksisinin temel kurumu olan Bektâşîliğin teşekkülünde önemli bir rol oynayarak bu tarikat içerisinde eriyerek kaybolmuştur. Anadoluya gelen ilk dönem öncü dervişlere baktığımızda bu kişilerdeki aksiyoner tavır ve ‘terk’ anlayışı kalenderîlikten izler taşır.

53 Turan O., “Selçuklu Türkiye’si Din Tarihine Ait Bir Kaynak: Fustatu’l-Adale fi Kavaidi’s Saltana”, Fuad Köprülü Armağanı, İstanbul, 1953

54 Ocak A. Y., Babailer İsyanı, Dergâh Yay., İstanbul, 1996, s 66

55 Köprülü M. F., Anadolu’da İslâmiyet (Yay. Haz. Mehmet Kanar), İnsan Yay., İstanbul, 1996, s 50. Say Y., “Anadolu İnanç Oluşumları İçinde Kalenderî Anlayışı ve İnanç Yaşam Temelleri”, Yol, S 6 (Temmuz-Ağustos), Ankara, 2000, s 3-23





Osmanlı Beyliği'nin teşekkülünde kalenderîlik diğer tasavvufî teşekküller içinde birinci derecede yer almak suretiyle, cidden önemli ve kendi tarihî gelişimi içinde de başka örneği bulunmayan bir rol oynamıştır. Özellikle XIV. ve XV. yüzyıllardaki Rumeli fetihlerinde kalenderîlerin Rum Abdalı, Torlak, Işık gibi isimler altında hatırı sayılır katkıları bulunduğu görülmelidir.

XV. ve XVI. yüzyıllarda Kalenderîler Anadolu ve Rumeli coğrafyasında Işıklar, Torlaklar, Rum Abdalları, Haydarîler, Nimetullahîler, Câmîler, Dervişler gibi isimlerle tanınmaktadırlar.<sup>56</sup>

Bu muhalif tavır, mistik ve sosyal niteliğini tarihî akış içinde İslâm dünyasının muhtelif yerlerinde ve değişik zamanlarda yeni unsurlarla zenginleştirerek geliştirmiş ve hep muhalif bir çevre olarak süregelmiştir. Onun bu muhalif yapısına katkıda bulunan yeni unsurlar arasında, özellikle Anadolu sahasında XII. yüzyılda Vahdet-i Vücûd telakkisinin büyük payı olmuştur.

Kalenderî felsefe Mevlâna'nın tasavvuf sistemini estetik ve cezbe yönünden zenginleştirmiş, Mevlevîlikle karşılıklı bir etkileşim içinde olmuştur. Mevlevîliğin teşekkülünden sonra bu etkisini derinleştirmiştir.<sup>57</sup>

Muhalif, mistik hareket olan Kalenderîlik özellikle XVI. yüzyıldan itibaren uygulanan asayiş politikalarının etkisiyle Bektâşîlikle iç içe geçmiş ve bu tarikatın bünyesinde onunla birlikte kaynaşmıştır.

### 3- Haydarîler

Anadolu heterodoks Türk sufiliğinin teşekkülünde katkısı olan bir diğer sufi hareketi Haydarîliktir. Uygulama ve ritüellerdeki bazı küçük farklılıklarla diğer kalenderî zümrelerden ayrılırlar.

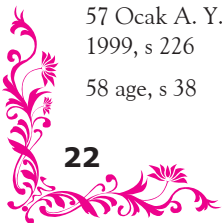
“Kalenderîlik cereyanı içinde doğan Kalenderîye, Cavlâkîye tarikatlarından sonra belki ikinci büyük kalenderî tarikatı sayılabilecek olan Haydarîlik yahut Haydarîye zikredilmektedir. Bu kolun geleneksel kurucusu sayılan Şeyh Kutbu'-din Haydar-ı Zâveî XII. yüzyılın sonları ile XIII. yüzyılın başlarında yaşamış en büyük sufilerden bilinir. Onun Kalenderîliği Cemâleddin Sâvî'den sonra temsil eden en büyük şahsiyet olduğuna şüphe yoktur.”<sup>58</sup>

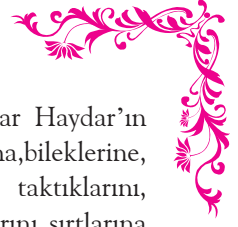
---

56 Say Y., “Anadolu İnanç Oluşumları İçinde Kalenderî Anlayışı ve İnanç Yaşam Temelleri”, Yol, S 6 (Temmuz-Ağustos), Ankara, 2000, s 3-23

57 Ocak A. Y., Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sufilik: Kalenderîler, Dergâh Yay., Ankara, 1999, s 226

58 age, s 38





Kutbüddin Haydar ve dervişleri hakkında bilgi veren kaynaklar Haydar'ın sakallarını kesip bıyıklarını bıraktığı, Haydarî dervişlerinin ise kulaklarına, bileklerine, boyunlarına, ayaklarına hatta cinsiyet organlarına demir halkalar taktıklarını, bunların yersiz yurtsuz gezginci dervişler olduklarını, yalınayak dolaştıklarını, sırtlarına keçeden yapılmış bir aba, başlarına keçe külah giydiklerini belirtir. Cavlâkiler adı verilen Kalenderîlerde çardarb (saç, sakal, bıyık ve kaşları traş etme) esas olduğu halde Haydarîler bıyıklarını kesmemek suretiyle onlardan ayrılırlardı. Vahidî bunların her birinin simgesel anlamı olduğunu belirtir. Tecerrüd ehli olduklarını söyleyen Haydarîler'in boyunlarındaki halka Haydar'ın (Hz. Ali veya Kutbüddin Haydar) kulu olduklarına, başlarındaki bir tutam saç rakibini mağlub eden bir pehlivan gibi nefislerini yenmiş olduklarına, kulaklarındaki halka küpe her söze kulak vermediklerine, ayaklarındaki zincir batıl yolda yürümediklerine, cinsiyet organlarına taktıkları halka iffetli olduklarına işaret eder. Haydarîler yüzü ayna gibi kabul ettikleri için sakallarını traş eder, fakat Haydar bıyıklı olduğu için bıyıklarını kesmezler. Yanlarına astıkları küçük çanlar dervişlerin birbirilerinden uzak düşmemeleri ve aralarındaki irtibatı korumaları içindir.<sup>59</sup>

Gölpınarlı teşkilatın önderi Kutbüddin Haydar'ın 1221'de öldüğünü belirtir. Vahidî'nin Hâce-i Cihân Netice-i Can isimli eserinin tanıklığıyla bu kişilerin sakallarını traş ettirdiklerini, perçem bıraktıklarını, kulaklarına Ali'nin kapısının kulu olduklarını belirten menguş taktıklarını, bileklerinde, ayaklarında demir halkalar bulunduğunu, şaraba düşkün olup on iki dilimli külahlar giydiklerini bildirir.<sup>60</sup>

Anadolu'nun Türk iskân ve muhaceretine açılmasından sonra bu zümreler diğer heteredoks mistik topluluklar gibi bu coğrafyaya intikal etmişlerdir. XV. yüzyıldan itibaren Şemsîler, Camîler, Edhemîler ve Rum Abdalları gibi kendilerine benzeyen diğer tasavvufî zümrelerle birlikte sosyal hayattan silinmiş, bazı gelenekleri Bektâşîliğin içinde devam etmiştir.

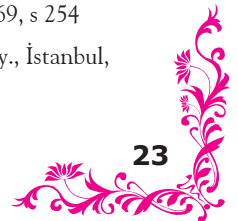
#### 4- Hurûflük

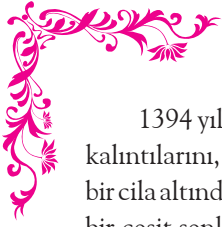
Rakamlarla ilgili ilk telakkilerin Pisagor'la başladığı bilinmektedir. Pisagorcular alemin esasının sayı ve sestən ibaret olduğunu söyleyerek düalist bir anlayışı savunmuşlardır. Onlara göre ahenk kâinatın ruhudur. Varlıklar, mükemmellik bakımından yükselen bir sıra oluştururlar ve küllî ahengi aksettirirler. İlk varlık, nokta, noktanın hareketiyle çizgi meydana gelir. Çizginin hareketi, düzlemin hareketi de cisimleri meydana getirir. Böylece kâinat ahenkli ses ve hareketten doğan sayının bir neticesidir.<sup>61</sup>

59 Yazıcı T., TDVİA, "Haydarîyye", C XVII, s 17-35

60 Gölpınarlı, A., Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar, İnkılâp Yay., İstanbul, 1969, s 254

61 Yakıt İ., Türk-İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme, Ötügen Yay., İstanbul, 1992, s 30





1394 yılında idam edilen Fazlullah Esterâbâdi'nin geniş çapta eski İran dinlerinin kalıntılarını, Hristiyanlık, Kabbalizm ve Neoplatonizme ait inanç ve anlayışları İslâmi bir cila altında yorumlayarak merkezi Esterâbâd olmak üzere İran'da kurduğu Hurûflük, bir çeşit senkretik bir mezhep, hatta bir din olarak görülüyordu. Kabbalistik etkilerle harflere bir takım anlamlar yükleyerek sistemini bu temele dayandırdığı için, kurduğu yeni mezhep veya din, Hurûflük olarak adlandırılır. Timur İmparatorluğu'nun en güçlü döneminde ortaya çıkan Fazlullah Esterâbâdi'nin faaliyetleri yasaklanıp kendisi idam edilince (1394) taraftarları müthiş bir takibata uğradılar.<sup>62</sup>

Hurûflük öncelikle harflerin önemi ve onların sayılarla ilişkisi üzerinde durur. “İnançlarını ve yükümlülüklerini Arap abecesininin 28 harfi ve Fars abecesininin 32 harfiyle yorumlar. Hurûflere göre, tanrısal sırlar harf ve sayılarda gizlidir, harf ve sayıların gerçek anlamları açığa çıkarılabilirse tanrısal sırlar çözüme kavuşturulmuş olur.”<sup>63</sup>

Hurûflüğün temelinde hulül ve tenasüh vardır. Hurûflere göre varlığın zuhuru seslerdir. Ses gayb aleminden madde alemine gelen ve maddi varlığa bürünen her şeyde vardır. Ancak canlılarda, bilfiil, yani canlı istediği zaman ve bir sebeple zâhir olur; cansızlarda ise bil-kuvve mevcuttur, cansız iki şeyi birbirine vurunca ses duyulur. Sesin kemali sözdür; bu da ancak insandadır. Sözler harflerden meydana gelir.

## 5- Yesevîlik

Tarikatın kurucusu “Hoca Ahmed Yesevî Türkistan'ın Yesi şehrinin Sayram kasabasında doğmuştur. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Hoca Yusuf Hemedânî'ye intisap etmiş (1140) ondan hilafet almıştır.”<sup>64</sup>

Zamanının önemli İslâm merkezlerinden Buhara'da Yusuf Hemedânî'den ders alır. Onun ölümü üzerine irşâd mevkiine önce Abdullah-ı Berkî, onun vefatıyla Şeyh Hasan-ı Endâkî geçer. 1160 yılında Endâkî'nin vefatı ile Ahmed Yesevî irşâd postuna geçer. Bir müddet sonra irşâd makamını Abdulhalük Gücdüvanî'ye bırakıp Yesi'ye geri döner. İbrahim adında bir oğlu olmuşsa da küçük yaşta vefat etmiştir. Ayrıca Gevher Şehnaz ve Gevher Hoşnaz adlarında iki kızı dünyaya gelmiş, soyu Gevher Şehnaz vasıtasıyla devam etmiştir. 1166 tarihinde vefat etmiştir.”<sup>65</sup>

Bu dönem İslâm Asyası'nın her tarafında tarikatlar kuvvetleniyor, Kulça şehrinde Yedisu havalisinin her tarafında kuvvetli bir İslâmlaşma cereyanı inkişaf ediyordu. Ahmed Yesevî bu müsait şartlar içinde, Sirderya havalisinde, Taşkent ve

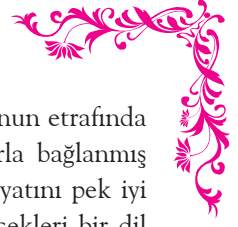
62 Ocak A. Y., Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler, TVY, İstanbul, 1998, s 132

63 Gölpinarlı A., Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatler, İnkılâp Yay., İstanbul, 1969, s 199

64 Eraslan K., “Ahmed Yesevî”, TDVİA, C II, s 160

65 Köprülü M. F., Edebiyat Araştırmaları II, Ötüken Yay., İstanbul, 1989, s 463-471





çevresinde, Seyhun ötesindeki bozkırlarda büyük bir nüfuz kazandı. Onun etrafında toplananlar; İslâmiyete yeni, fakat çok kuvvetli ve samimi rabitalarla bağlanmış göçebe yahut köylü Türklerdi. Nitekim İslâm ilimlerini ve İran edebiyatını pek iyi bilmekle beraber müridlerine dervişlik adabını telkin için, anlayabilecekleri bir dil ile hitap etmek mecburiyetinde kaldı ve Türklerin halk edebiyatından aldığı nazım şekilleri, hece vezni ve oldukça basit bir dil ile sofiyane manzumeler yazdı ki, bunlara alelade şiirlerden ayırt etmek için hikmet derler. Sanat endişesine tamamıyla yabancı ve lirizmden mahrum olan ve yalnız bir propoganda gayesi takip eden bu hikmetler yalnız bozkırlarda değil Yesevîliğin bütün intişar sahalarında süratle yayıldı. İslâmiyet’i, şeklen kabul etmiş bozkır göçebelere arasında tasavvuf propogandası maksadıyla yazılan şeyler başka türlü olamazdı.<sup>66</sup>

Türklerin kurup teşkilatlandırmış olduğu “Yesevî tarikatı önce Seyhun ve çevresinde, Taşkent ve civarında tutulduktan sonra, Harezmi dolaylarına yayılmış ve Maverrâunnehir’de kuvvetlenmeye başlamıştır. Daha sonraları Yesevîye dervişleri tarafından Horasan, Azerbaycan, Anadolu muntıkalarına yayılmıştır.”<sup>67</sup>

Uzakdoğu ve İran arasındaki işlek kervan yollarının kavşağında bulunan “Türkistan’ın ve Horasan’ın Orta Asya tasavvufunun geliştiği yer olmaları ilk Türk tarikatı olan Yesevîliğin de burada doğmasında ve gelişmesinde müessir olmuştur.”<sup>68</sup>

Ahmed Yesevî ve kendisine mensup şeyhlerin İslâmiyet anlayışlarında Türklüğün hakim olduğuna dikkat eden kaynaklarda kendisinden ‘Hazret-i Türkistan’ ve ‘Meşayih-i Türkün Serhalkası’ gibi lakaplarla bahsetmişler ve Yesevî tarikatına mensup şeyhler bu kaynaklarda Türk şeyhleri olarak anılmışlardır.<sup>69</sup>

Anadolu Türklüğünün dinî oluşumunda “Haydârlık, Vefâlik, Yesevîlik gibi kalenderî zümrelerin tesiri büyük olmuştur. Bu zümreler içinden çıkan Babâlik, Abdalan-ı Rum adıyla tanınan mensuplarıyla Türkmen zümreleri içinde büyük taraftar toplamış ve zamanla Bektâşîliği doğurmuştur.”<sup>70</sup>

Yesevî geleneğini Anadolu’da devam ettirenler içinde “Hacı Bektâş-ı Velî’nin ayrı bir yeri vardır. Anadolu ve Rumeli’nin Türkmen muhitlerinde geniş bir yayılım sahası bulunan Bektâşî tarikatı kendisini Ahmed Yesevî geleneğine bağlar. Bektâşî kültürünün en önemli kaynağı olan Vilâyetnâme’de bu bağlılık üzerinde çeşitli

66 Eraydın S., Tasavvuf ve Tarikatler, MÜİFY, İstanbul, 1994, s 333

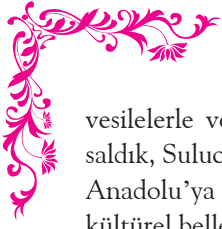
67 Akpınar T., Türk Tarihinde İslamiyet, İletişim Yay., İstanbul, 1993, s 87-88

68 Öztürk Y. N., Tarih Boyunca Bektâşîlik, İstanbul, 1990, s 57-58

69 Pala A., “Yesevîlikten Bektâşîliğe Türk Müslümanlığı”, Erdem, AKDITYKY, C 7, S 21, s 919-939

70 Gölpınarlı A., Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî, İnkılâp Yay., İstanbul, 1958, s 16





vesilelerle ve ısrarla durulur. Ahmed Yesevî'nin Hacı Bektâş'ı: 'var, seni Rum'a saldık, Sulucakarahöyüğü sana yurt verdik, Rum abdallarına seni baş yaptık' diyerek Anadolu'ya gönderdiği belirtilir.<sup>71</sup> Bu buluşma tarihen gerçek olmasa da sözlü ortak kültürel belleğin aktarımı, aynı motiflerin paylaşımı bakımından dikkat çekicidir.

Orta Asya Türk kültürünün Anadolu'da ve Rumeli'de en mühim temsilcileri olan Bektâşîlerin Yesevî geleneğini devam ettirdikleri söylenebilir. Bektâşîlerde de Yesevîlerde olduğu gibi ibadetlerde Arapça ve Farsça yerine Türkçe tercih edilir, dinî şiirler (hikmet-nefes) okunur, kadınlar toplantılara kabul edilirdi. İslâm öncesi unsurlar (Amed Yesevî'de turnaya, Hacı Bektâş'ta güvercine dönüşme gibi) her iki tarikatta da hayatîyetini korumaktadır.<sup>72</sup>

Göçer gelenekten gelen "Türklerle hitap eden Yesevîlerin toplantılarına kadınlar da erkeklerle birlikte ve kapanmaksızın katılıyorlardı ki aynı gelenek daha sonra Bektâşîlerde de görülecektir."<sup>73</sup>

İlk devir Osmanlı hükümdarlarının bu zümrelere sahip çıkmaları, gaza faaliyetlerinde kendilerinden istifade edebilmek için olabileceği gibi, bu devirde henüz kendilerinin de benzer bir kültüre sahip olduğunu düşündürmektedir.

## 6- Alevîlik

Sözlük anlamı, "Hz. Ali'ye intisabı olan kimse demektir. İslâm tarihi ve tasavvufunda ise Alevîlik Hz. Ali'yi sevmek, saymak ve her hususta ona bağlı olmak anlamlarında kullanılmıştır."<sup>74</sup>

Alevî sözcüğü başlangıçta, tıpkı Abbasoğullarına Abbasi, Haşimoğullarına Haşimî denilmesi gibi Alioğulları anlamında kullanılmış ve anlam genişlemesi sonucu Ali yandaşlarını da kapsamıştır.<sup>75</sup>

İslâm siyasî tarihinde bu terim ilk olarak hilafetle ilgili anlaşmazlıklar sırasında kullanılmaya başlanmıştır. [Hz. Peygamber hastalığı şiddetlendiği zaman, yanında bulunan ashabına "bana bir kağıt ve kalem getirin size bir vasiyet yazdırayım ki, benden sonra ihtilafa, sapıklığa düşmeyiniz" buyurmuştur. Bunun üzerine orada bulunan müslümanlar arasında ihtilaf baş gösterir. Bir kısım ashab Hz. Peygamber'in bu sözlerinin geçirmekte olduğu hastalığın şiddetinden doğan ateşin tesiriyle söylenmiş olabileceğini, esasen Allah'ın Kitabı'nın ve Peygamber Sünneti'nin kendilerine yeteceğini söylerler. Evdeki tartışma uzayınca Hz. Peygamber'in canı sıkılır ve onlara

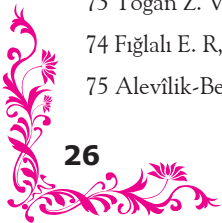
71 Melikoff, I., Uyur İdik Uyardılar, İstanbul, 1994, s 178

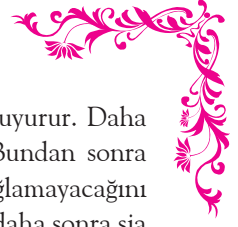
72 age, s 177

73 Togan Z. V., Umumî Türk tarihine Giriş (3. bsk.), Enderun Yay., İstanbul, 1981, s 370-372

74 Fırlıklı E. R., Türkiye'de Alevîlik Bektaşîlik (3. bsk.), Selçuk Yay., İstanbul, 1994, s 7

75 Alevîlik-Bektâşîlik ve Edebiyatı, Cem Yay., İstanbul, 1985, s10





“Artık yanımdan uzaklaşın; benim yanımda tartışmak doğru olmaz” buyurur. Daha sonra Resulullah’a, “İstedığınızı getirmeyelim mi?” diye sorulunca “Bundan sonra neye yarar!” buyurur. Böylece bundan sonra yazdırsa da bir fayda sağlamayacağını bildirmiş olur. Bu konuda kaynakların verdiği bu ve benzeri rivayetler, daha sonra şia ile diğer fırkalar ve Ehl-i Sünnet arasında esaslı bir ihtilaf doğurmuştur.]<sup>76</sup>

Hız. Peygamber’in vefatına müteakip ortaya çıkan ve üçüncü halifenin öldürülmesinden sonra da şiddetlenen hilafet münakaşalarında Ali tarafını tutanlara el- Aleviyye veya şiatü (Ali’ye bağlı olanlar, Ali taraftarları) denilmiştir. Bu anlamıyla Alevî terimi Hız. Ali taraftarlarından oluşan siyasî topluluğu ifade eder.<sup>77</sup>

Bu anlaşmazlık İslâm dünyasında asırlar sürecek ve birçok siyasî sosyal huzursuzluğun ve anlaşmazlığın, mücadelenin temelini oluşturmuştur.

Hız. Ali taraftarlarına göre; Hız. Ali İslâm’ın kılıcı, Hız. Muhammed’in amcasının oğlu ve damadıydı. Ayrıca Hız. Muhammed’in en yakın yardımcısıydı. Bu sebeple Hız. Muhammed’in övgüsünü kazanmıştır. Bu müktesebatıyla hilafetin öncelikle Hız. Ali’nin hakkı olduğunu savunuyorlardı. Bu uğurda Cemel ve Sıffin, Kerbelâ savaşları başta olmak üzere birçok çatışma yaşanmış ve ayrılık iyice belirginleşmeye başlamıştır. Özellikle Kerbelâ’da Hız. Muhammed’in torunu ve Hız. Ali’nin oğlu Hız. Hüseyin’in trajik bir biçimde öldürülmesi bu ayrışmayı, bu iki kesim arasında asırlarca sürecek düşmanca bir cepheleşmeyi tesis etmiştir.<sup>78</sup> Emevi saltanatının Arap olmayanlara ve muhalif addettiklerine uyguladığı baskıcı politikalar da halktaki huzursuzluk ve güvensizliği iyice arttırarak onları yeni seçeneklere yönlendirmiştir.

Sonraları şîâ-şûlik adını alan ve daha çok İran’da gelişen Alevî mezhebinin özünü besleyen bu olaylar zinciri oldu. Alevîlik İran’da gelen eski din görüşleriyle farklı bir sentez olarak ortaya çıkarak bir mezhep hüvviyetini kazandı.

Türklerin İslâmiyet’i din olarak kabul etme süreci X. yüzyılın ortalarından itibaren başlar. “İlk olarak 920 yılında Bulgar Hanlığı İslâmiyet’i kabul eder. Bu sırada Oğuzlar henüz Şamanist idiler.”<sup>79</sup> Fakat bölgeye gelen Arap tacirler ve müslüman tebliğciler vasıtasıyla sathi bir şekilde de olsa İslâmiyete aşına idiler. “960 yılında Orta Tiyenşan’da Karahanlı hükümdarı Satuk Buğra Han İslâmiyet’i kabul eder ve Abdulkerim adını alır. Bu tarihten itibaren Oğuzlar ve Çiğiller kitleler halinde İslâmiyete girerler.”<sup>80</sup> Z. V. Togan “Türklerin İslâmiyet’in birçok unsurlarını doğrudan

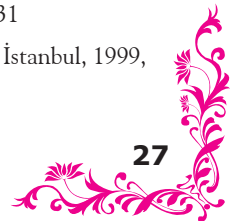
76 Fığlalı E. R., age, s 20

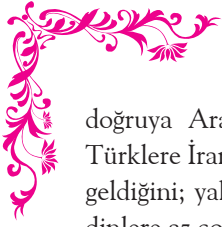
77 Kandemir M. Yaşar, “Hız. Ali”, TDVİA, C II, s 369

78 Fığlalı E. R., age, s 18-132

79 İbn-i Fadlan, Seyahatname, (Yay. Haz. Ramazan Şeşen), İstanbul, 1975, s 30-31

80 Turan O., Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi, (12. bsk.), Boğaziçi Yay., İstanbul, 1999, s 157-158





doğruya Araplardan değil, Acemler vasıtasıyla aldıklarını; İslâm medeniyetinin Türklere İran kültürünün merkezi olan Horasan yoluyla Maverâünnehir'den geçerek geldiğini; yahut da İslâmiyetin Türkler arasına Maniheizm, Budizm, Şamanizm gibi dinlere az çok uyabilen Şii-Alevîlik ve tasavvuf kanallarından girdiğini” belirtir.<sup>81</sup>

Müslümanlığı kabul eden bu insanlar, “İslâm öncesi maddi ve manevî birçok kültür unsurlarının da aynı samimiyetle, adeta onları da ihtida ettirmişçesine İslâmi-dinî tecrübe ifadelerine katmışlardır.”<sup>82</sup>

Türkler İslâmiyet’i kabul ettiklerinde kültür merkezleri dışında nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan konar-göçer halk yaşam şartları icabı sözlü kültür ortamında öğrenen ve iletişim kuran bir yapıdaydı.

Türk kültür dairesinde önemli ölçüde sözlü kültür geleneği içinde yaratılmış olması ve kuşaktan kuşağa aktarımda sözlü öğretinin teorik, teolojik (yazılı) formların önünde olması sebebiyle mesele bir hayli karmaşıktır. Farklı dinî unsurları ve inanç pratiklerini bünyesinde barındırması itibarıyla bağdaştırımacı bir doğası vardır. Eski Türk dini, Şamanizm, Zerdüştlük, Kalenderî, Haydarî, Edhemî, Vefâî gibi birçok din ve mezhepten unsur ve etkileri bünyesinde barındırır. Türklerin Şamanizm’den İslâmiyete geçiş sürecinde Bektâşîlik ve Alevîlik önemli bir nirengi noktasıdır.

Türklerin Anadolu ile teması tarihin erken dönemlerine kadar uzanır. “X. yüzyılda Çinlilerin Moğollara saldırması ve Moğolların mecburi olarak batıya çekilmesi sonucunda bölgede büyük bir nüfus sıkışması ve bunun sonucu olarak da kitlesel bir göç hareketi başlar. Türkler kitlesel halde XI. yüzyıldan itibaren Batı’ya doğru yürümeye başlamışlardır.”<sup>83</sup>

Anadolu’nun fethi sürecinde “yeni fethedilmiş topraklara yerleşen müslümanlar kendilerinden emin bir şekilde aynı yerdeki Hristiyanlarla bir arada yaşıyor, Orta Asya’dan getirdikleri ve İslâm cılası altında devam ettirdikleri hoşgörü, sevgi ve saygıya dayalı inanışları, misafirperverlikleri, yardımseverlikleri ve çeşitli mesleki hünerleri; en önemlisi taassuptan uzak yaşayışları ile yerli ahalinin takdirlerini kazanıyorlardı. Bu arada Türkmen babaları yerli halka hitap ederken, dinî ve kültürel yorumlarını, gerektiğinde onların hoşlarına gidecek bir şekil altında sunmakta hiç tereddüt göstermiyorlardı.”<sup>84</sup>

---

81 Togan Z. V., age, s 78

82 Ayas M.R., Türkiye’de İlk Tarikat Zümreleşmeleri Üzerine Din Sosyolojisi Açısından Bir Araştırma, Ankara, 1991, s 26-40

83 Çağatay N., .Bir Türk Kurumu Olarak Ahîlik, TTK Yay., Ankara, 1974, s 89

84 Fırlıklı E.R., age, s 96







Alevîlikte Hz. Ali, On İki İmam ve Kerbelâ olayının bağlantısı başlangıçta mevcut olmayıp, XVI. yüzyıl başlarında Safevî hükümdarı Şah İsmail Hatayî tarafından tesis edilmiş ve Alevîlik bugünkü görüntüsünü bu devir içinde kazanmıştır. “Alevîliğin temelini oluşturan ritüellerini, ayinlerini, bunların usul ve erkânını, eski ayinlerle karıştırarak yeni bir yapıya kavuşturan Şah İsmail Hatayî oldu. O bunu müthiş bir mistik lirizm yansıtan nefesleriyle ve deha ölçüsüne varan teşkilatçılık kabiliyeti ile başardı. Eski şamanistik nitelikli ve soy süren dinî liderliği, seyyidlik kurumuyla birleştirerek, başta kendisi olmak üzere, bu dinî liderlerin Hz. Ali soyundan geldiğini gösteren icazetnameler dağıtmak suretiyle bugünkü dedelik kurumunu yarattı.”<sup>85</sup>

Gölpınarlı Alevîliğin bir tarikat olmadığı gerçeğini şöyle vurgular “Alevîliğe hiçbir zaman tarikat diyemeyiz; çünkü herhangi bir adam, istediği tarikata girebilir. Fakat anası ve bilhassa babası Alevî olmayan birisi, Alevîliğe giremez. Tarikatlarda ileri giden, ehliyeti görülen birisine şeyhlik verilebilir, şeyh olan halifelik makamına yükselebilir.”<sup>86</sup>

Bu tarihsel birikim ve teolojik çerçevesi ile Bektâşî tarikatı ile çok kuvvetli bir yakınlığı vardır. İçerisindeki pek çok öge ve uygulama küçük farklılıklarla Bektâşîlik içerisinde de bulunur.

## 7- Bektâşîlik

Anadolu Türk din tarihinin en önemli olgularından biri olan Bektâşîliğin, genel Türk din ve kültür tarihini içeren unsurları yapısında bulundurması sebebiyle üzerinde farklı disiplinlerin bakış açılarıyla durulması bir gerekliliktir. Türk sözlü kültürünün anlaşılması ve açıklanması bu sahada ortaya konulan üretimlerin incelenmesi ile mümkündür.

Büyük Türk mutassavvıfı Hacı Bektâş-ı Veli etrafında teşekkül etmiş ve onun ismine izafeten Bektâşîlik ismini almış, “mürşid olarak Hz. Muhammed’i, rehber olarak Hz. Ali’yi, pir olarak Hacı Bektâş-ı Veli’yi” tanıyan Türk siyasî, kültürel ve sosyal tarihinde derin izler bırakmış, Türk-İslâm tasavvuf geleneğindeki 12 tarikattan biridir. Mahiyeti ve kapsamı itibarıyla ortaya çıktığı tarihten itibaren geniş ilgi ve merak uyandırmıştır. Bektâşî tarikatının ve inancının araştırılıp incelenmesi Türk dinî tarihi için de büyük önem taşımaktadır.

Önemli ölçüde sözlü kültür geleneği içinde yaratılmış olması ve kuşaktan kuşağa aktarımda sözlü öğretinin teorik, teolojik (yazılı) formların önünde olması sebebiyle mesele bir hayli karmaşıktır. Farklı dinî unsurları ve inanç pratiklerini bünyesinde barındırması itibarıyla bağdaştırımcı bir doğası vardır.

85 Ocak A.Y., “Alevîlik-Bektâşîlik Gerçeği ve Bazı Tezler”, Türkiye Günlüğü, Nr. 31, İstanbul, 1994, s 117-118

86 Gölpınarlı A., Türkiye’de Mezhepler ve Tarikatler, İnkılâp Yay., İstanbul, 1969, s 271





Eski Türk dini, Şamanizm, Zerdüştlük, Kalenderî, Haydârî, Edhemî, Vefâî gibi birçok din ve mezhepten unsur ve etkileri bünyesinde barındırır. Türklerin Şamanizm'den İslâmiyet'e geçiş sürecinde Bektâşilik ve Alevîlik önemli bir nirengi noktasıdır. A.Yaşar Ocak "X. yüzyılda başlayan ve günümüze kadar gelen bu sürecin İslâmiyet'i benimsemeye başlayan, ancak ondan önce mensup oldukları Gök Tanrı kültü, Tabiat kültleri, atalar kültü gibi eski Türk inançlarıyla Şamanizm, Budizm, Zerdüştlük ve Maniheizm gibi dinlerin miras bıraktığı inançların etkisi altında yeni bir dini kabul edip kısa zamanda kendi sosyo-ekonomik yapılarına uyduran göçebe Türklerin tarihi olduğu kanaatindedir."<sup>87</sup>

Anadolu Selçuklu Devleti, İran'da 1040 da kurulan Büyük Selçuklu İmparatorluğu'ndan 35 yıl sonra 1071 Malazgirt zaferini takiben vuku bulan büyük Türk nüfusunun muhacereti ile 1075'te kurulmuştur.<sup>88</sup>

Anadolu'daki Türk nüfusu yalnızca X. yüzyılda başlayan akın ve göçler neticesinde oluşmuş değildir. "Ön Türk tarihinden itibaren Anadolu daima Türklerin etkinlik sahaları içerisinde olmuş ve bunun tabii bir sonucu olarak bir Türk nüfus tabakası oluşmuştur. Emevi ve Abbasi halifelerine paralı asker olarak çalışan Türkler bu devletin Anadolu sınırlarına öncü olarak yerleştirilmişler ve bir Türk nüfus kolonisi oluşturmuşlardı."<sup>89</sup>

İlk göç hareketlerinden itibaren Anadolu'ya gelen Müslümanlarla Hristiyanlar arasında hoşgörüye dayalı bir saygı ve sevgi ortamı oluşmuştur. "Türkler'in Orta Asya'dan getirdikleri İslâm cılası altındaki sevgi ve saygıya dayalı inanışları, misafirperverlikleri, yardımseverlikleri ve çeşitli mesleki hünerleri, en önemlisi taasuptan uzak dervişane yaşayışları Hristiyanların hayranlığına kazanıyordu. Bu arada Türkmen babaları halka hitap ederken, dinî veya kültürel yorumlarını, gerektiğinde onların hoşlarına gidecek bir şekil altında sunmakta hiç tereddüt göstermiyorlardı. Bu yaşam tarzı 13. yüzyılın ortalarına kadar devam etmiştir. E. Ruhi Fığlalı bu süre içinde "temelde Sünni-Hanefi, ama tezahürü itibarıyla melâmî tasavvuf ve tarikatların, Ahi ocak ve zaviyelerinin hakim olduğu bir dinî hayat teşekkül ettiğini" belirtir.<sup>90</sup>

Bektâşiliği kuruluşu ve tarihî gelişim özellikleri göz önüne alındığında iki aşamada değerlendirme zarureti vardır. Hacı Bektâş-ı Veli dönemi de diyebileceğimiz ilk dönemde 12 İmam, Mehdi, Kerbelâ, Hz. Ali gibi şii-bâtınî motiflerden ziyade eski Türk inançlarının izlerini taşıyan kültürlerin ana temayı oluşturduğu bir inanç çerçevesi vardır.

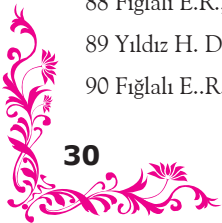
---

87 Ocak A.Y., "Alevîlik-Bektâşilik Hakkında Son yayınlar üzerine Genel Bir Bakış ve Bazı Gerçekler I" Tarih ve Toplum, İstanbul, 1991, s 20-24

88 Fığlalı E.R., age, s 95-117

89 Yıldız H. D., İslâmiyet ve Türkler, İstanbul, 1976, s 59

90 Fığlalı E..R., age, s 95-117





Balım Sultan'ın tarikatın başına geçtiği 15. yüzyıldan sonra ise şîv-bâtînî akideler giderek artan bir biçimde tarikatın inanç iklimine girmeye başlamıştır.

Bektâşîlik XIII. yüzyılın ortasından itibaren Anadolu'nun Moğol istilasına uğradığı, halkın kendi kurumlarını kurmaya ve ayakta kalmaya çalıştığı bir düzlemde Ahi örgütüyle ve diğer bâtinî zümrelerin tabanı üzerinde kurulmuştur.

Kurucusu Hacı Bektâş-ı Veli'nin, menkabe-anlatılarla örülmüş olan bu kült kişiliğın tarihsel kimliğini ve mücadelesini, öğretisini yeterli derecede aydınlatacak bilgi ve belgeler eksiktir. Melikoff ihtiyatlı bir üslûpla "çağdaş kaynaklarda iz bırakmamasını kendi döneminde yeteri kadar tanınmamış olmasından ileri gelebileceğini" söyler.<sup>91</sup>

Doğduğu coğrafyayı ve dönemi dikkate alırsak Hacı Bektâş-ı Veli'nin Türk olması daha ağırlıklı bir ihtimaldir. J. Kingsley Birge "İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulduğu bir Yunus Emre Divanı'nın iç kapağında düşülen tarihten hareketle Hacı Bektâş-ı Veli'nin 1248'de doğduğunu, 1281'de Horasan'dan Anadolu'ya geldiğini, 92 yıl yaşayarak 1337 yılında vefat ettiğini söylemektedir."<sup>92</sup> Fığlalı bu tarihlerin Osmanlı resmi kayıtlarıyla uyumsuzluk gösterdiğini belirterek, Ankara Kütüphanesi'ne Hacıbektâş'tan gelen bir yazma risalenin baş tarafındaki kayıttan 1209-1210 yılında doğup 1271 yılında 63 yaşında vefat ettiğine dair kaydın daha doğru olduğu kanaatindedir.<sup>93</sup>

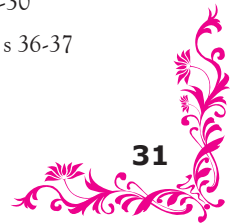
Kaynakların azlığı ve birbirine atfen söylenen hususlar birbirinden çok farklı değıldir. Mevcut tarihsel verilerden ve sözlü tarih formasyonundan gelen bilgileri birleştirdiğimizde Hacı Bektâş-ı Veli Horasan'da doğup yörenin inanç ikliminde önemli bir faktör olan Yesevîliği ve Horasan Melâmiliğinin atmosferini tanıdıktan sonra Anadolu'ya, Sivas'a gelmiş, Amasya'ya giderek Baba İlyas'a halife olmuştur. Bir süre Kırşehir ve Kayseri'de kalmış, Sulucakarahöyük'e (Hacıbektâş) yerleşmiştir. 13. yüzyıl Anadolu'sunun yılgın Türkmen kitlelerini bir araya toplayarak yeni bir ruh ve heyecanla bir ideal etrafında birleştirmiştir. Âşık Paşazâde'nin ve Mevlevî kaynaklarının zikrettiği gibi meczup ve donanımsız bir kişinin böylesi bir cazibe ve liderlik gösterebilmesi pek inandırıcı gözükmemektedir. Fakat üzerine geldiği dönemin toplumsal ve kültürel durumuna baktığımızda durum biraz daha berraklaşır.

XIII. yüzyıl Anadolu'sunda Moğol istilasından ve iç siyasî huzursuzluklardan bunalmış Türkmen kitlelerini görürüz. Kentler ve medrese çevresinde bilgilenme ve yaşama şansı bulan insan sayısı son derece azdır. Nüfusun büyük bir bölümü kırsalda yarı göçebe ve tarımla iştilal etmektedir. Böyle bir toplumsal yapıda Türkmen

91 Melikoff I., "Yunus Emre İle Hacı Bektâş", TDED, S. XX, İstanbul, 1973, s 29-30

92 Birge J.K., Bektâşîlik Tarihi (Çev.Reha Çamuroğlu), Ant Yay., İstanbul-1991, s 36-37

93 Fığlalı E..R., age, s 95-117





kitlelerin karmaşık sofiyane nazariyeleri ve İslâm'ın akaid, kelâm, fıkıh gibi yazılı kültüre dayanan hususlarını öğrenip tam manasıyla uygulaması beklenemezdi. Bu kitleler eski dini ve örfüyle imtizaç içinde saf ve muttaki bir kabullenişle İslâm'ı sözlü kültür geleneği içinde anlayıp yaşamaya çalışmışlardır. Böyle bir kültür ikliminde elbetteki kitabî-yazılı kültüre farklı gelebilecek bir tutumun oluşması normaldir. Bu aşamada kısmi bir farklılaşmanın oluştuğu da tarihi bir gerçektir.

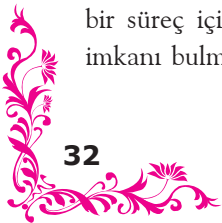
Bu tarikat Osmanlı İmparatorluğu'nda yaygınlaştıktan sonra Hacı Bektâş'ı ilk Osmanlı sultanlarıyla çağdaş sayan söylentiler ortaya çıktı. Bektâşî geleneğine göre Hacı Bektâş-ı Veli, Orhan Gazi zamanında Yeniçeri Ocağı'na dua etmiş, Yeniçerilerce pir tanınmıştır. Bu sebeple Yeniçerilere "taife-i Bektâşîyan" denirdi. Yeniçerilerin başına giydiği borkün arkaya doğru sarkan kısmı da Hacı Bektâş'ın hatırasına bağlıdır. Söylentiye göre Hacı Bektâş kendisine getirilen yeniçerinin başına elini uzattığı zaman, arkaya doğru sarkan kol yenini hatırlatmak için borkün arkasına bu kısım eklenmiştir. Yeniçeri kelimesinin yine bu kol yeni ile ilgili olan "yeniçeri" sözünden türediği de ileri sürülmektedir.

Hacı Bektâş-ı Veli Yeniçeriliğin kurulmasından önce öldüğü için bu bilgiyi tarihi belgeler doğrulamamaktadır. Anadolu'da yaygın bir kuruluş olan Ahilik'te her esnaf sınıfı bir pire dayanıyordu. Ahilerin seyfi kolu olan Alperenler de Hacı Bektâş'ı kendilerine serçeşme tanıdılar, böylece Yeniçerilerle Bektâşîliği birleştiren köken söylenceleri türemeye başladı.

İlk dönem Bektâşî öğretisine baktığımızda Şîi (Câferi), bâtinî tesirin ve motiflerin, kalenderî üslûp ve tavrın pek yer almadığını görmekteyiz. Bununla birlikte Vilâyetnâme'deki uygulamalara baktığımızda melâmetî bir tavır ve ritüel uygulamalar görülmektedir. Sema, dem, telkin, muhip, tac, çerağ bunların en önemlileridir.

Hacı Bektâş-ı Veli öğretisini 'dört kapı kırk makam' esasına üzerine kurmuştur. Bu ilkeler Yesevî gelenekten doğmuş bütün tarikatlarda da aynıdır. Her kapı bir diğerine geçiş için bir köprü niteliğindedir. Biri diğerine tercih edilemez. Bu yönüyle Hacı Bektâş-ı Veli yüzyıllar boyu bütün inanç renklerinin kabul, saygı ve sevgisini kazanmıştır. "Allah'ın yeryüzündeki halifesi" (Bakara Suresi. 30) olan insana merkezi bir önem verir. Bu öğreti XIII. yüzyıl Türkmen Anadolu'su'nda 'Türkmen aydınlanması' diyebileceğimiz Yunus Emre, Âşık Paşa, Ahî Evran gibi önemli şahsiyetler tarafından zenginleştirilen bir kültürel iklimin kurulmasında büyük bir öneme sahiptir.

Hacı Bektâş-ı Veli aynı zamanda Osmanlı fetih siyasetinde önemli bir güç olan Yeniçeri Ocağı'nın manevi önderi konumundadır. Nedenleri tam olarak bilinmeyen bir süreç içinde Yeniçerilerle özdeşleşmiş ve onlar vasıtasıyla Balkanlara yayılma imkanı bulmuştur. Barkan, Kanuni Sultan Süleyman dönemi tahrir defterlerinden





hareketle, öğreti mensuplarının Rumeli bölgesinde bu tarihlerde imar, iskân, asayiş ve üretim sürecine getirdikleri dinamizmden övgüyle söz eder.<sup>94</sup>

Hacı Bektâş-ı Veli'nin ölümünden sonra tarikat erbabları Hacı Bektâş halifelığının temsili konusunda düştükleri anlaşmazlık sonucu Dedebabalar ve Çelebiler olmak üzere iki ana kola ayrılmışlardır. Dedebabalar "Hacı Bektâş-ı Veli'nin evlenmediğini, Kadıncık Ana'nın onun manevi evladı olduğunu ve geleneğin Hızır Bâli, Resul Bâli, Mürsel Bâli ve onun oğlu Balım Sultan çizgisinde devam ettiğini ve Balım Sultan'ın mücerred olup evlenmediği için bu kolun burada kesilip kardeşi Kalender yolu ile devam ettiği görüşündedir."<sup>95</sup> Çelebiler kolu ise "Hacı Bektâş-ı Veli'nin evli olduğu ve ölümünden sonra yerine oğlu Seyyid Ali Sultan'ın posta oturduğu ve silsilenin bu çizgide geliştiği görüşündedir."<sup>96</sup>

Bektâşî tarikatında asıl köklü dönüşümler Balım Sultan'ın tarikat önderliğine geçmesi ile oluşmaya başlamıştır. Balım Sultan ikinci pir olarak tarikatın erkân ve teolojisinde önemli yenilikler yapmıştır. Dedebabalar ekolüne göre mücerretlik erkânını koyan ve yeniçerinin uyguladığı ritüelleri sistemleştirip yazılı hale getiren Balım Sultan'dır. Bektâşî tarikatında Balım Sultan'ın kendi adına bir ritüel ihdas edilmiştir.

1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kapatılması ile Bektâşî tarikatı da yasaklanmıştır. Sultan Abdülaziz'in tahta geçtiği 1861 tarihinden itibaren Nakşî şeyhlerin kontrolünde faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Bu tarikat içinde vahdet-i vücûd ve vahdet-i mevcûd isimlerini taşıyan iki ana felsefe vardır. Cumhuriyetin ilanı, tekke ve zaviyelerin kapatılması ile bu tarikat da Türkiye içindeki resmî faaliyetlerini durdurmuştur. Bugün Arnavutluk'tan Amerika'ya kadar çeşitli ülkelerde yasal statüde faaliyet gösteren dernekleri vardır.

---

94 Barkan Ö.L., "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I. İstilâ Devrinin Kolonizatör Türk Dervişleri", Vakıflar Dergisi, C II, İstanbul, 1943, s 297-301

95 Noyan B., Bektaşilik Alevilik Nedir?, Ankara, 1987, s 44

96 Ulusoy A. C., Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli ve Alevî-Bektâşî Yolu, Hacıbektaş, 1986, s 67-77





## B-SÖZLÜ KÜLTÜR GELENEĞİ BAĞLAMINDA DİNÎ-TASAVVUFÎ TÜRK EDEBİYATI [ALEVÎ-BEKTÂŞİ TAVİR]

Kültür kavramına sosyal bilimlerin farklı disiplinleri kendi alanlarının ihtiyacı, bakış açısı ve ortaya çıktığı zaman, mekân ve dayandığı felsefeye göre farklı anlamlar yüklemiştir. Yazı öncesi kültürler öncelikli ve ağırlıklı olarak sözlü ortam içerisinde üretilip kuşaktan kuşağa aktarılmıştır.

Bir milletin hayatında kültürü meydana getiren gelenekler iki ortam içinde teşekkül eder. Bunlardan ilkinde sözlü ortam, diğerine yazılı ortam adını veriyoruz. Başlangıçta millet hayatında yer alan bütün gelenekler, sözlü ortam eseridir. Bu ortam içinde meydana gelen gelişmeler ve değişimler, yazılı ortamın doğmasına zemin hazırlamıştır. Sözlü ortam ve yazılı ortam kaynakları, toplumda yine geleceğe geçiş kanalları olma işlevini sürdürürler. Daha doğrusu sözlü ortam, başlangıçtan bu yana, hiçbir biçimde, yeni ortamları barındırıcı, onları kuşatma özelliğini yitirmez. Bu gerçek hiç mi hiç göz ardı edilemez.<sup>97</sup>

Yazının tarihi yaklaşık olarak 6 bin yıl öncesine kadar götürülebilmektedir. İnsanlık tarihi yaklaşık olarak 50 bin yıl öncesine kadar götürülebilmektedir. Bu aradaki uzun zaman diliminde insanlık iletişim ve estetik üretimlerini sözlü kültür geleneği içerisinde tasarlayıp çeşitli icra formlarında (söz, gösteri, maddi üretim) ifade etmiştir.

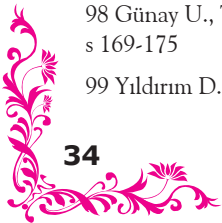
Eski çağlarda Türkler arasında cemiyetin bütün fertlerinin katıldığı sığır (umumî sürgün avları), şölen/toy (kurban ziyafetleri) ve yağlar (matem âyinleri) yapılmaktaydı. İslâmiyet öncesi dönemde bu törenlerde önemli görevler yapan, sözlü geleneğin taşıyıcısı ve yeniden yaratıcısı olanlar, Şamanizm inancı çerçevesinde görev ifâ eden şamanlardı. Şamanların seçilme ve mesleğe kabul törenleri ile âşıkların âşık olarak seçilmeleri arasında sıkı benzerlik olması, eskiden şamanların şamanlık görevlerinin yanı sıra âşıkların görevlerine benzer görevler de üstlendiklerini ortaya koymaktadır. Çünkü, şamanların görevini daha sonraları devam ettiren çalgıcı hikayecilerin çalıp çıkırmak ve sihirbaz şamanlık görevlerini birlikte yürütmeleri, bunu göstermektedir.<sup>98</sup>

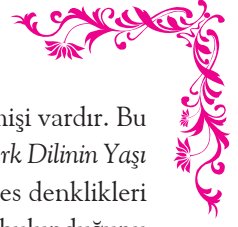
Sözlü kültür olayı “sözlü (verbal), geleceğe bağlılık (tradition), çeşitlenme (variant), anonimlik (anonymous), kalıplaşma (formularization) özelliklerine sahip bir karakteri vardır.”<sup>99</sup>

97 Yıldırım D., Türk Bitiği, Akçağ Yay., Ankara, 1998, s 82-94

98 Günay U., Türkiye’de Aşıklık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi, Akçağ Yay, Ankara, 1992, s 169-175

99 Yıldırım D., age, s 68





Türk kültürünün ve Türkçenin bu anlamda çok eski bir sözlü geçmişi vardır. Bu konuya Prof. O. Nedim Tuna “*Sümer ve Türk Dillerinin Tarihi İlgisi İle Türk Dilinin Yaşı Meselesi*” isimli eserinde Sümer tabletlerinde bulunan birçok kelimeyi ses denklileri açısından değerlendirerek Sümerce ve Türkçe arasında tarihsel bir bağ bulunduğunu söylemekte ve bugün dünyada yaşayan diller arasında en eski yazılı belgeye sahip dilin Türk dili olduğu hükmünü vermektedir.<sup>100</sup>

Türk diline ait ilk yazılı belgelerin (bugünkü bilgilerimizle) VII., VIII. yüzyıllara ait olduğu kabul edilmektedir. Türk sözünün yazıyla ‘mekâna bağlanması’ bu dönemde. İlk yazılı metinler üzerinde yapılan incelemeler bu dilin sözel dönemi üzerinde bir fikir yürütme olanağı sunmaktadır. O. Nedim Tuna, Muharrem Ergin Landsberger, Kemal Balkan gibi ilim adamlarının çalışmaları Türkçenin en az 5000 yıllık bir sözel dönem aşamasından evrimleşerek geldiğini göstermektedir.<sup>101</sup> Bu döneme ait dilsel malzemeye kadim Çin ve Ön Asya milletlerinin kroniklerinde ve çeşitli belgelerinde tesadüf etmekteyiz.

Türk dilinin yazıyla buluşmasının dilin zenginleşmesi ve gelişmesi açısından önemli etkileri olmuştur. Fakat bu yazı ile buluşma diğer bütün milletlerde olduğu gibi yaygın bir iletişim ortamını beraberinde getirmemiştir. İlk Türkçe sözlü edebî ürünlerde mısra başı kafiye ve asonans ritm ve ahengi sağlayan unsurlardır. Kafiye ve hece kalıplaşması daha sonraki dönemlerin (özellikle İslâmiyete geçiş dönemi) ürünüdür.

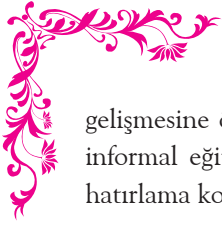
Türkler İslâmiyet’i kabul etmekle yeni bir medeniyet dairesine katıldılar. Yeni dinin terminolojisi ve teolojisi Türk kültürüne birçok bakımdan eklenilebilecek bir sosyal dokuya sahipti. İslâmiyetle gelen kurum, değer ve normlar (üstyapı kurumları) Türk sözlü kültürünü estetik, kavramsal ve kuramsal açıdan yeniden şekillendirmeye başlamıştır.

Ahmed Yesevî ile beraber bir tasavvufî edebiyat oluşmaya başlamıştır. ‘Yazılı kültür ortamı’ ile teması olmayan konar-göçer Türk toplumunda yeni dinin anlatımında edebiyat (sözlü kültür) hayati bir konuma sahip olmuştur. Kent ve medrese yazılı kültür ortamının etkisindeki bölgelerde zühde dayalı bir tasavvufî cereyan gelişmiştir. Türk milletinin İslâmiyet öncesi inançları yeni dinin kabulüyle birlikte ona eklenerek devam edegelmiştir. Samimi bir imân ve hoşgörüyü dayanan fakat biçimsel ve teorik pratik çerçevenin zayıf olduğu bu yapı yeni bir tarzın şekillenmesine,

100 Tuna O.N., “Sümer-Türk Dillerinin Tarihi İlgisi ve Türkçe’nin Yaşı Meselesi”, TDAY, Belleten, 1989, TDK Yay., Ankara, 1994, s 257-293

101 Balkan K., “Eski Önyasyada Kut (Veya Gut) Halkının Dili İle Eski Türkçe Arasındaki Benzerlik” Erdem, C VI, S 16, AKDITYKY, Ankara, 1992, s 1-57





gelişmesine önyak olmuştur. Karmaşık sofiyane nazariyeler indirgemeci bir tavırla informal eğitim süreci diyebileceğimiz bir ortamda ritm, şiir, ahengin çağrışım ve hatırlama kolaylığında faydalanılarak icra edilmeye başlanmıştır.

Anadolu'nun Türk muhaceretine açıldığı XI. yüzyıldan itibaren Türkler kitleler halinde bu yeni coğrafyaya yerleşmeye başlamıştır. Bu kitlelerle beraber gelen baba, ata lakaplı sufi önderler Anadolu'nun Türkleşmesi, coğrafyanın vatanlaştırılması sürecinde 'Türk sözünün' bu sihrî karakteristiğinden hep istifade etmişlerdir.

Anadolu sahasında tekke ve dergâhların kurumsallaşmaya ve yaygınlaşmaya başlamasıyla bu dinî ve tasavvufî atmosfer bulunduğu muhite ve anlayışa göre bir 'zümreler edebiyatının' teşekkülüne zemin hazırlamıştır.<sup>102</sup>

Dinî-tasavvufî Türk edebiyatı içerisinde Alevî-Bektâşi tavrı "bütün özellikleri ile Yunus Emre'yi kaynak edinmiş ve onun etkisiyle doğmuş bir halk edebiyatımızdır."<sup>103</sup> Aynı kaynaktan beslenen Alevîlik ve Bektâşîlik uygulandığı coğrafyanın, muhitin sosyal ve kültürel şartları içinde farklılaşma/değişme safhaları geçirmiştir. Alevîlik daha çok konar-göçer Türkmen yaşamının karakteristiğine uygun, sözlü icra ve aktarım nosyonuna bağlı olarak varlığını, gelişimini ve devamlılığını sürdürmüştür. Bektâşîlik kent gibi yazılı kültürle daha çok temas etme imkânı bulan muhitlerde yayılma ve gelişme imkanı bulmuştur.

Bir edebiyat geleneğinin üst kültürden ve edebi gelenekten bağımsız olarak ortaya çıkıp gelişmesi teorik olarak oldukça güçtür. Bu geleneğin oluşumunda Türk milletinin Anadolu ötesi Türkistan coğrafyasındaki zengin yaşam, kültürel birikim ve tecrübesi önemli bir altyapı oluşturmuştur.

Edhemî, Camî, Rum Abdalları, Torlak, Işık, Haydârî, Kalenderî gibi toplulukların Alevî-Bektâşi üst kimliğinde toplanmasıyla bu edebî gelenek bir "bâtınî zümreler edebiyatı"<sup>104</sup> görünümünü almıştır. Bu edebi gelenek Yunus Emre'den feyz alarak gelişmeye başladığı için işlediği konular Horasan melâmetîyesinden kalan tasavvufî telâkkîler, Muhiddin İbn-i Arabî'nin tesiri ile yerleşen panteizmin çok kaba ve basit bir anlayışı, eski Türk şamanlığının ve Tanrı dininin göçebe Türk kabileleri arasında yaşayan bakiyeleri ile Hint, İran, Türk mitolojilerinden alınan temalar, din büyükleri ve peygamberler etrafında teşekkül eden menkabeler, vilâyetnameler, kıssalar, fıkralar,

---

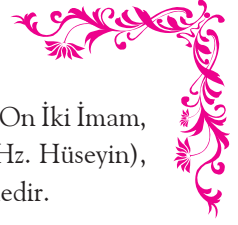
102 Gölpinarlı, A., "Halk Edebiyatımızda Zümre Edebiyatları", Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı, S 207, TDK Yay., Ankara, 1968, s 357-359

103 agy, "Alevî-Bektâşi Halk Edebiyatı", Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı, S 207, TDK Yay., Ankara, 1968, s 362

104 Ergun S. N., Bektâşi Şairleri ve Nefesleri, İstanbul, 1944, s 7







hikâyeler, dinî destanlar, Ehl-i Beyt sevgisi (tevellâ ve teberrâ), Hz. Ali, On İki İmam, On Dört Masum, On Yedi Kemberbest, Kerbelâ Hadisesi (Hz. Hasan, Hz. Hüseyin), insanın yaratılış serüveni (Devriye)<sup>105</sup> hadise ve kavramları çerçevesindedir.

Çalışmamızla ilgili olan Alevî-Bektâşî şiirini oluşturan manzumeler anonim halk şiiri, saz şiiri ve divân şiirine ait özellikler taşır. Nazım birimi dörtlük ve beyitler; ölçü olarak hece ve aruz ölçüsü ile yazılmışlardır. Hece ölçüsü daha çok tercih edilmekle beraber özellikle kentli muhitlerde ve Bektâşî çevrelerde aruz ölçüsü de kullanılmıştır. Bu şairlerin aruz ölçüsünü başarılı bir şekilde kullanamamaları, çok sık aruz hataları yapmaları, çalışmamızda da görüleceği üzere bazen şiirin aruzla mı yoksa heceyle mi yazıldığını tespit etmekte okuyucuyu tereddüte düşürür. Bu durum İslâmîyet'e geçişle birlikte aruzla karşılaşan ilk Türk şairlerinin uygulamaları ile benzerlikler gösterir. Kanaatimizce problem bu edebî çevre mensuplarının tam bir eğitim görmemelerinden ve bu edebiyatın sözlü karakterinin ağır basmasının yanında edebiyatı 'tebliğ ve irşâd için bir araç olarak algılamalarından' kaynaklanmaktadır.

Abdurrahman Güzel tekke şairlerinin ağırlıklı olarak "gazel, kaside, kıta, musammat, murabba, terkîb-i bend, tercî-i bend, rubâî, tuyug, mesnevî" olduğunu söyleyerek "halk şiiri tarzından koşma ve maniye bağlı şekilleri de tercih ettiklerini"<sup>106</sup> ifade etmektedir.

Alevî-Bektâşî şiiri, Alevî Bektâşî müziği makamları ile okunarak icra bağlamında dinî tören ve uygulamalarda önemli bir işlev görür. Ülkütaşır'a göre bu türler "Nefes, Semâî, Kalenderî, Divân, Mersiye, Nutuk, Destur, Devriye, Medhiye, Naat, Selâmname, Nevruzîye" isimlerini taşır.<sup>107</sup> Kanaatimizce bu tanımlama ve tasnif

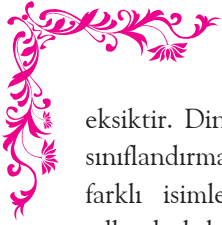
---

105 Alevî-Bektâşî edebiyatındaki konular için bk. Ocak A.Y., Bektâşî Menâkıbnâmelerinde İslâm Öncesi İnanç Motifleri, Ankara, 1984; Çetin İ, Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknâmeleri, Ankara, 1997; Yıldırım D., Türk Edebiyatında Bektâşî Tipine Bağlı Fıkralar, Ankara, 2000; Atalay B. Bektâşîlik ve Edebiyatı (Çev. Vedat Atilla), İstanbul, 1991; Güzel A., Kaygusuz Abdal, Ankara, 1981; Güzel A., Abdal Musa Vilâyetnâmesi, Ankara, 1999; Araz N., Anadolu Evliyalrı, İstanbul, 1988; Ögel B., Türk Mitolojisi I, Ankara, 1993; Derviş Ruhullah, Bektâşî Nefesleri, İstanbul, 1340; Ergun S.N., Bektâşî Şairleri, İstanbul, 1930; Rauf Yekta, Bektâşî Nefesleri, İstanbul, 1933; Gölpinarlı A., Alevî Bektâşî Nefesleri, İstanbul, 1963; Gölpinarlı A., Vilâyetnâme (Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî), İstanbul, 1958; Hacı Bektâş-ı Velî (Yay. Haz. Esad Çoşan), KBY, Ankara, 1996; İA, "Hacı Bektâş Velî" C III, s 462; Eyüboğlu İ.Z., Alevî-Bektâşî Edebiyatı, İstanbul, 1991; Özkırmırlı A., Alevîlik-Bektâşîlik ve Edebiyatı, İstanbul, 1985; Özmen İ, Alevî-Bektâşî Şairleri Antolojisi, İstanbul, 1995

106 Güzel A., "Tekke Şiiri", Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı (Halk Şiiri), Nr. 445-450, TDK Yay., Ankara, 1989, s 275

107 Ülkütaşır M.Ş., "Bektâşî Edebiyatının Niteliği ve Nazım Türleri", Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı Belleten, Ankara, 1974, s 189





eksiktir. Dinî-tasavvufî Türk edebiyatının genelinde olduğu gibi bu alanda da bir sınıflandırma eksikliği söz konusudur. Ayrıca bazı nazım şekilleri icra bağlamlarında farklı isimler almaktadırlar. Örneğin nefesler Alevî geleneğe deyiş ismiyle adlandırılırlar. Ayrıca medhiye türünün özel adı düvaz imâm veya düvaz-deh imâm ismini alır. Köprülü'ye göre halk şiiri türlerinin arasındaki fark daha çok "mahiyet-i musîkilerine"<sup>108</sup> aittir. Bu türlerin tasnifinde ezgi tayin edici bir özellik olmalıdır.

Bu edebî tavrı XIII. yüzyılda Yunus Emre ile başlamış ardından XIV. yüzyılda Kaygusuz Abdal (bazı araştırmacılarca Alevî-Bektâşî tavrın kurucusu sayılır),<sup>109</sup> manzum eserlerinin yanında nesirleri de "öz Türkçe sözlerle dolu nesrimizin şaheserlerinden biri sayılabilecek güzelliğindedir."<sup>110</sup> XV. yüzyıl Alevî-Bektâşî şiirinin zirvesi Hatayî mahlaslı Şah İsmail Safavî'dir.<sup>111</sup> XVI. yüzyılda Pir Sultan Abdal, Muhiddin Abdal, Virânî, Balım Sultan, Sürûrî, Yeminî, Fazlî, Kelâmî, Bosnalı Vahdetî, Nebâtî, Hüsrev, Nemâyî, Sersem Ali Baba, Fazlî, Kul Himmet, Kul Adil, Kul Bayramlı, Misâlî, Arşî, Seyyid Ali Sultan (Kızıl Deli), Yetimî, Sadık Abdal, Feyzî, Hasan Baba, Koyun Abdal, Hayretî, Yetim Ali Çelebi Alevî-Bektâşî geleneğinin önemli temsilcileridir. (Bu şairlerden Sürûrî, Yeminî, Fazlî, Kelâmî, Bosnalı Vahdetî, Nebâtî, Hüsrev, Nemâyî, Virânî aynı zamanda hurûfî geleneğe bağlıdır.)<sup>112</sup>

XVII. yüzyılda Alevî-Bektâşî edebî tavrı Kul Hüseyin, Geda Muslî, Kul Nesîmi, Kazak Abdal çizgisiyle devam eder.<sup>113</sup> XVIII. yüzyılda Selim Baba, Uzletî Baba, Şirî, Hıfzî, XIX. yüzyılda Edib Harâbî, Mehmed Ali Hilmî Dedebaba, Ağâhî Dede, Kemterî, İrşâdî Baba, Kenzî, Mirâtî Baba, Günci Baba, Bosnevî, Dertli, Didârî, Perişan Baba, Pir Mehmed, Turâbî gibi şairler bu geleneği taşımışlardır.<sup>114</sup>

XX. yüzyılda Neyzen Tevfik, Rıza Tevfik, Ali Rıza Baba, Kâzım Baba, Samih Rifat Bey, Hasan Cemâli Baba, Mîhrâbi Baba geleneği sürdürmüşlerdir.<sup>115</sup>

108 Köprülü M. F., Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul, 1980, s 273

109 Bu konuda bk. Öztürk M., "Bektâşî Şiiri", Erdem, ADTYK Yay., C IV, S XI, Ankara, 1998, s 594

110 Gölpinarlı A., Türk Tasavvuf Şiiri Antolojisi, Milliyet Yay., İstanbul, 1972, s 176

111 Özkırmırlı A., Alevîlik-Bektâşîlik ve Edebiyatı, Cem Yay., İstanbul, 1985, s 119

112 Durbilmez B., Muhiddin Abdal Divânı (İnceleme-Tenkitli Metin), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Elazığ, 1998, s 35

113 Bu şairler için bk. Koca T., Bektaşî Nefesleri ve Şairleri (XIII. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar), İstanbul, 1990

114 Bu konuda bk. Arısoy M. Sunullah, Türk Halk Şairleri Antolojisi, Ankara, 1985

115 Bk. Koca T., Onaran Z., Güldeste, Ankara, 1987





# BİRİNCİ BÖLÜM

## ZAMAN, MEKÂN, ÇEVRE VE İNSAN



### I- EDİB HARÂBÎ'NİN TARİHSEL BİYOGRAFİSİ

Tarihsel olarak yakın sayılabilecek bir dönemde yaşamış olmasına rağmen Edib Harâbî'nin hayatı hakkında bilgilerimiz yetersizdir. Annesinin adı Hatice Hanım'dır. Hatice Hanım H 1319/M. 1901 tarihinde vefat etmiştir.<sup>116</sup> Biyografisindeki bazı noktalar (ailesi, tahsili v.b.) karanlıktadır. Divânındaki bir nefesten H 1269/M.1852 tarihinde İstanbul'da doğduğunu ve esas isminin Ahmet Edib<sup>117</sup> olduğunu öğrenmekteyiz.

Peder ü vâlidem oldu bahâne  
Merecel-bahriyani yeltekiryâne  
Bin ikiyüz altmış dokuzda kıâne  
Eriştim zâhiren geldim cihâne ... (HD:432/1)

Nâmım Edib idi Harâbî oldum  
Erenlerin ayak turâbı oldum  
Haqqın bir muqaddes kitâbı oldum  
Âşğ olsun okuyan ehl-i irfâna ... (HD:432/3)

---

116 Bu bilgiyi HD'nın sonundaki bir kayıttan anlamaktayız. Divân kalınca bir defter şeklinde olduğundan sonuna doğru boş sayfalardan birinde fihrist kısmının bitiminde bu kayıt vardır.

117 [Öge] A. R., Alevî-Bektaşî Şairleri Antolojisi, İstanbul (el yazması bir eserdir. Şair hakkında kısa da olsa bilgi veren en eski kaynaktır. Diğer kaynaklar bu bilgileri kaynak göstermeden alıntılanmışlardır.)



Çocukluğu hakkında kaynaklarda (yazılı ve sözlü) yeterli bilgi ve belge yoktur.<sup>118</sup> Rıza Tevfik “Edib Harâbî’nin öteden beri İstanbullu bir aileye mensup olduğunu, fakir olduğunu ve eski bir ahşap evde oturduğunu ve Harâbî’nin Namık Kemal’den himaye, insaniyet ve teşvik gördüğünü, Namık Kemal’in onu evlâd edindiğini söylediğini ve derin bir minnettarlıkla onu yad ettiğini belirtir.”<sup>119</sup> 17 yaşına gelinceye kadarki hayatı hakkında bir malûmat yoktur. Bir nevi hal tercümesi olan nefesinde:

Berzahtan kıtuldum çıktım aradan  
Onyedi yaşında doğdum anadan  
Muhammed Âli Hilmi Dede Babadan  
Çoğ şükür hamd olsun geldim imkâne (HD:432/2)

ifadeleriyle 17 yaşında Mehmed Ali Hilmi Dede Baba’ya intisap ederek Bektâşî olduğunu belirtmektedir. Bektâşi geleneğinde ikrâr verip tarikata girmek “mecâzî anlamda ölüp yeni bir inanç iklimi içerisinde yeniden doğmak” olarak kabul edilir.”<sup>120</sup> Divânındaki bazı ifadelerden Bektâşî nasibi almadan önce Sünnî akideye mensup bir müslüman olduğu izlenimi vermektedir.

Bir zâman câmiye devâm iderdim  
Aqlımca sanırdım müslümân oldum  
Vaiz dinlemeğe her gâh giderdim  
Me’mül iderdim ki müslümân oldum (HD:455/1)

Bir diğer gazelde “müslüman iken abdest alıp namaz kıldığını, namazı asla terk etmediğini, cennet endişesi olduğunu, bir gün bir deyre (muhabbete) dahil olduğu zaman kendisinin yanıldığını ve bugüne kadarki uğraşının boş olduğunun farkına vardığını ve hemen orada imânı, küfre değiştiğini ve şimdiki duruma geçiş yapmaya karar verdiğini” belirtir. (HD:149/1,2,3,4,5,6)

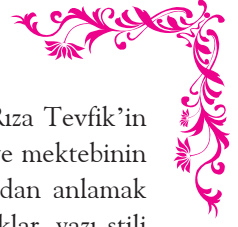
---

118 Bu konuda başta Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Arşivi, Milli Kütüphane, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi gibi belli başlı belge arşivlerinde yapılan taramalarda herhangi bir bilgi ve belgeye rastlanamamıştır. Harâbî’nin bağlı bulunduğu Şahkulu Sultan Dergahı’ndan da herhangi bir belge elde edilememiştir. Ayrıca Prof. Dr. Ali Birinci ve araştırmacı-yazar Şevki Koca (Turgut Koca Halifebaba’nın oğlu olması münasebetiyle Bektâşîlik tarikatının bilinmeyen tarihine ve şahıslarına ait oldukça geniş bir bilgiye sahiptir) ile yapılan görüşmelerde ilâve bir bilgi ve belge bulunamamıştır.

119 Bölükbaşı R. T., “Edib Harâbî Erenler”, Yeni Sabah Gzt., Nr. 2216, 21 Temmuz İstanbul, 1944, s 3

120 Bk. Korkmaz E., Ansiklopedik Alevilik Bektâşîlik Terimleri Sözlüğü (2. bsk.), Ant Yay., İstanbul, 114, s182





Tahsili ve okul hayatı hakkında da kaynaklar yetersizdir. Yine Rıza Tevfik'in belirttiğine göre "uzun uzadıya mekteplerde zaman harcamamış bahriye mektebinin ilk sınıflarından ayrılmıştır."<sup>121</sup> Bu hususu Edib Harâbî'nin Divânı'ndan anlamak mümkündür. Dil ve imlâsındaki tutarsızlık, aruz veznindeki tutarsızlıklar, yazı stili onun eğitiminin az olduğu izlenimini vermektedir.<sup>122</sup> S Nüzhet de bu hususu "ilmî müktesebâtının pek yüksek olmadığını" söyleyerek teyit eder. Fakat bununla birlikte kendisini sözlü gelenek içerisinde çok iyi yetiştirmiş, Muhiddin-i İbn-i Arabî'yi tercüme şerhlerinden takip edebilecek kadar Arapça'ya vâkıftır. Yine Ergun'a göre "Harâbî kuvvetli bir irticâli şiir söyleme yeteneğine" sahiptir.<sup>123</sup>

Divânını incelediğimizde bize otodidakt bir insan portresi çizmektedir. Türkçenin yanında Farsça ve Azeri Türkçesinde de şiir yazabilecek bir birikimi olduğunu gözlemlemektedir (HD: 46,340,345).

Harâbî'nin mesleği onun tahsil durumuna açıklık getiren bir diğer kanıttır. Kaynaklarda belirtildiği ve divânındaki notlardan anladığımız kadar uzun yıllar bahriyede briç katipliği<sup>124</sup> yapmış, Preveze, Limni, Çanakkale (Kilidbahir) gibi imparatorluk kentlerini bahriyedeki memuriyeti dolayısıyla dolaşmıştır.<sup>125</sup>

Harâbî'nin Divânı'nın sonuna yazdığı notlardan iki kız bir erkek üç çocuğunun olduğunu öğrenmekteyiz. Bunlardan Zeynep Saniye Hanım'ın (H 1305/M.1887) tarihinde doğduğuna dair bir kayıt vardır. Yine aynı yerde müteakiben Fatma Belkis ismindeki kızının (H 1308/M.1890) tarihinde doğduğuna ve (H 1315/M.1897) tarihinde de vefat ettiğine dair bir diğer kayıt vardır. Aynı sayfada oğlu İsmail Feridun'un (H 1315/M.1899) tarihinde doğduğuna belirten bir ifade yazılıdır.<sup>126</sup> Rıza Tevfik Edib Harâbî'yi ziyarete gittiğinde evinde "6 yaşlarında Hüseyin isminde bir erkek evladının olduğunu ve ona git kapıyı aç! Rıza Tevfik gelmiş olacak dediğini belirtmektedir."<sup>127</sup> Fakat Harâbî Divânı'nda Hüseyin isminde bir çocuğa dair kayıt yoktur.

Fakirlik ve sıkıntı içerisinde bir yaşam sürmüştür. Vahit Lütftü "ufak bir tekaüt maaşı ile geçinmek zorunda kalması ve ihtiyaç sebebiyle evinde cemler düzenlediğini"

---

121 Bölükbaşı R. T., agm, s 2

122Bu konuda bk. "Dili ve Üslubu" başlıklı bölüm

123 [Ergun] S.N., "Edib Harâbî" Milli Mecmua, C X, S 109, İstanbul, 1928, s 1752

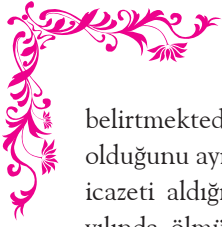
124 Gemilerde yazışma yapan kayıtları tutan kâtip.

125 Bk. [Ergun] S.N, agm; "Edib Harâbî", TDVIA, C X, s 422; Gölpınarlı A., Alevî-Bektâşî Nefesleri, İstanbul, 1963, s 12; HD (200, 52, 324)

126 HD (Dizinden sonraki sayfa)

127 [Bölükbaşı] R. T., agm, s 3





belirtmektedir.<sup>128</sup> Turgut Koca Harâbî'nin Deniz Levazım Binbaşılığında emekli olduğunu aynı zamanda Hacı Bektâş Postnişini Türbedar Mehmed Baba'dan babalık icazeti aldığını ve Feylesof Rıza Tevfik'in müşşidi olduğunu<sup>129</sup> belirtir. şair 1916 yılında ölmüştür. Fakat mezarının nerede olduğu ve ne şekilde öldüğu hakkında elimizde hiçbir bilgi yoktur.<sup>130</sup>

## II- MELÂMÎ-HARÂBÂTÎ-BOHEM ÇİZGİDE EDİB HARÂBÎ

Edib Harâbî'nin Divâmı'ndan ve arkadaşlarının anlatımından onun "nevi şahsına münhasır" karakterine dair ilgi çekici bilgiler vardır. Biyografisinden öğrendiğimiz gibi o "17 yaşında Mehmed Ali Hilmi Dede Baba'dan nasip alarak Bektâşî tarikatına girmiştir." Harâbî bu durumu "bir yeniden doğum anı" olarak değerlendirmektedir (HD: 432/2). Bu mistik tecrübeye geçiş, onun varlık ve kavrayış alanına önemli bir açılım getirmiştir.

Harâbî, Bektâşî tarikatı içerisinde "harâbâtî" çizgi diye tanınan cezbeci bir akımın temsilcisidir. Muhiddin-i İbn-i Arabî'nin sistemleştirdiği vahdet-i vücüd nazariyesi tarihsel süreç içerisinde sufi önderlerin farklı yorum keşif ve tecrübeleriyle zenginleşmiştir. Vahdet-i vücüd nazariyesi a-) varlık ve Tanrı'nın yaratan ve yaratılan diye iki ayrı kategori olduğunu savunanlar b-) varlık ve Tanrı'nın birbirinden bağımsız olmadığı varlığın tek olduğunu savunanlar diye iki ana gruba ayrılır.<sup>131</sup>

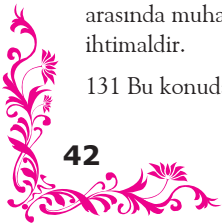
Harâbî bu ayırımında varlığın birliği (vahdet-i mevcüd) görüşünü savunan ve tarihsel çizgide Cüneyd-i Bağdâdî, Hallâc-ı Mansur, şihabeddin-i Suhreverdî-i Maktûl, Bedrettin Simâvî gibi cezbeci suflerin temsil ettikleri geleneğe mensuptur (Ayrıca bk. HD: 147/3). Bu gelenekten beslenmesinin yanısıra dahil olduğu Bektâşî tarikatı teolojik çerçeve olarak bâtnî geleneğe mensup bir harekettir. Bektâşî tarikatı içerisinde bu hareket harâbâtî çizgi olarak adlandırılır. Tarihsel olarak melâmetî tavrıla paralelliği olduğu söylenebilir. Harâbî bu paralelliği aşağıdaki dörtlüğünde ifade etmektedir

128 Salcı V.L., "Edib Harâbî", Yeni Türk Mecmuası, S 78, İstanbul, 1939, s 219

129 Koca T., Onaran Z., Güldeste, Ankara, 1987, s 152

130 Edib Harâbî'nin ölümü ve mezarı hakkında araştırmacı-yazar şevki Koca yaptığımız görüşmede Harâbî'nin İttihat ve Terakki Fırkası'nın iş başına gelmesinden birkaç sene sonra bu fırkaya uygulamalarından dolayı muhalefet ettiğini ve onlarla sürtüşmeye girdiğini, bu nedenle fail-i meçhul bir cinayetle öldürülmüş olabileceğini belirtmiştir. Harâbî'nin şiirleri arasında muhalefet anlamına gelecek bir ifade yoktur. Bu nedenle söz konusu iddia çok zayıf bir ihtimaldir.

131 Bu konuda bk. Sunar C, Ana Hatlarıyla İşlâm Tasavvufu Tarihi, AÜİFY, Ankara, 1978





Her bir tarikâttan istifâ ittim  
Tarîk-i Hüdâ' ya ilticâ ettim  
Ey Harâbî hakka iktidâ ittim  
Şükür bektâşü'l melâmi oldum (HD:454/4)

Melâmîlik; hicri II. asırda tekke ve dergâhların kurulmasıyla başlayan tasavvufî gelenek içerisinde sufilerin taclarını, hırkalarını, iktidara satıp vakıftan geçinmelerine, halka büyük görünmelerine karşı, tasavvufun içinden patlayan bir reaksiyondur. İlke olarak halktan ayrılmaları, Tanrı'ya ulaşmanın zikirle, rüyalarla, geleneklerle, törenlerle olamayacağını, bu amaca gönül alçaklığı, halka hizmetle erişileceğini kabul etmişlerdir. Kınanmak onlar için iftihar vesilesidir.<sup>132</sup> Harâbî, Divânında bu üç akımı da benimsediğini “şükür bektâşiyü'l-melâmî oldum” (HD: 454/4) ve “bu harabât alemi cennete değişmeyeceğini” (HD 309/3) söyleyerek belirtmektedir.

Bu zengin mistik altyapı Harâbî'de ilginç bir sentez şeklinde ve farklı bir dinî tecrübe olarak ortaya çıkmaktadır. Bu duruma Mircae Eliade'nin dinî fenomenleri tahlil ettiği hermeneutik bakış açısıyla dinî fenomenlerin indirgenemezliği ilkesi çerçevesinde yaklaşmamız gerekir. Eliade kuralcı yargıları bir kenara koyarak başkaları tarafından yaşanmış tecrübeleri iyi niyetle anlamaya çalışmanın gerekliliği ve her dinî tecrübenin kendi diyalektiği içinde bir gayesinin olduğunu, asıl olanı bunu yakalamak olduğunu belirtir.<sup>133</sup>

Bu teorik bilgiler ışığında Edib Harâbî'ye baktığımızda fikrî altyapısını oluşturan melâmet ve harâbât gibi sıradışı bilgi ve deneyimler kümesinin onun cezbeci kişiliği ile ahenk sağladığını görmekteyiz. Bu çerçevede R. Tevfik'in anektodları bizim için aydınlatıcı mahiyettedir. “Evvelâ pek iyi kalpli ve hayırhah bir adamdı. Fakir olduğu halde gönlü gâni idi. Dünyada hiçbir dostunu taciz etmemişti. Tam manasıyla dervişti. Fazla olarak cesur bir mücahitti. Taassup erbabına karşı hiçbir kimseden çekinmeyerek itikadınca hak bildiği yolu cesaretle müdafa eder açık söylerdi. Yabancıların Bektâşî sırrı dedikleri şeyi nefeslerinde bütün açıklığıyla ifşa ederdi.”<sup>134</sup>

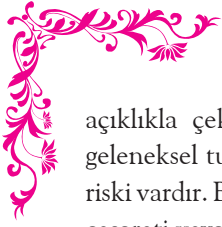
Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi Harâbî doğru bildiğini ifade etmekten hiçbir zaman çekinmez. Zaten Divânı bunun örnekleriyle doludur. Sıradan dinî anlayışları bir anda ters yüz eder, “Hakk'ın tecellisi olduğunu, şekilci ibadetin boş ve anlamsız olduğunu büyük bir açıklıkla vurgular” (HD: 208/2, 492/4, 461, 453). Kendisinin içinde bulunduğu Bektâşî tarikatındaki birtakım aksama ve yanlışları büyük bir

132 Gölpinarlı A., Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar, İnkılâp Yay., İstanbul, 1969, s 242

133 Tacou C, Din ve Fenomenoloji Mircae Eliade'nin Eserlerine Toplu Bir Bakış, İz Yay., İstanbul, 2000, s 68-70

134 Bölükbaşı R.T., agm, s 2-3





açıklıkla çekinmeden hicveder (HD: 248, 112, 106, 284). Harâbî bu noktada geleneksel tutum ve değerlendirmelerle çatışma halindedir. Toplumu karşısına alma riski vardır. Burada büyük bir cesaret örneği sergiler. Bu durum Rallo May'in "algılama cesareti veya moral cesaret" tanımlamasına denk düşer.<sup>135</sup>

Vahit Lütfî'ye göre Harâbî "eserlerindeki muvaffakiyetini babalığında gösteremiyordu. Babalık yapması edebî şahsiyetini bozuyordu, hafif meşrepliği kendisinde manevî yükseklik hasıl edemiyordu. Meclislerinde, cemlerinde mutad olan rindlik sonlara doğru yayından fırlıyor, kendisi başta olmak üzere adab-ı muaşeretini bozuyorlardı."<sup>136</sup> Bu yönüyle Harâbî'yi Batı geleneği içerisinde kurulu toplumsal düzen ve kurallara bir tepki olarak doğan ve her türlü tasa ve endişeden uzak 'bohem' insan figürüne benzetmek mümkündür. Neşe ve zevk bu rind meşrep çevre için bir tarzıdır. Psikoloğlara göre alkol insanda baş dönmesi, gevşeme ve rahat soluk almaya yol açar. İnsanlar başka zamanlarda söyleyemeyecekleri şeyleri söylerler; daha sosyal ve cömert olurlar. Kendilerine güvenleri artar.<sup>137</sup> Bu sıradışı bilinç düzeyine yükselme durumu Harâbî'nin üslûbu açısından da son derece elverişli bir durum yaratır. Çünkü tavır, eylem ve söylemlerinde sıradışılık hep ön plandadır.

M. Halit Bayrı maddi zorlukların Harâbî'yi psikolojik olarak yıktığını belirterek "yaratılışı itibarı ile içkiye, sevgiye, saza, sohbeta, hasılı dünya nimetlerinin hepsine çok düşkün olan Harâbî için yoksulluk katlanılmaz bir felâket halinde görülmüş, o cihetle şairin devranın derd-i kahrından, cihanda irfan ve kemal sahiplerinin kıymeti bilinmediğinden, parası olmayana hiç kimsenin selam bile vermediğinden ağlayan bir dille durmadan şikâyet ettiğini" ifade eder.<sup>138</sup>

Edib Harâbî hiciv ve mizâh anlayışıyla yaşadığı sürece insanlara ve değerlere karşı hep muhalif bir tavır koyar. Bu çerçevede öfkesini arttırarak kaba bir argoya yöneldiği olmuştur. Tarihsel olarak kalenderî tavrın içinde yaşadığı Bektâşilikten aldığı bu keskin muhalif tavrı kendi sosyal misyonu ile bütünleştirerek bir dava adamı portresi oluşturmuştur. Yaşadığı mistik tecrübe ve şairliği mahiyet itibarıyla yaratıcılıkla beslenen uğraşlardır. Bunu Harâbî Divânı'ndan takip etmek mümkündür. Tasavvufî misyonu edebiyatla bütünleştirmiş ve edebiyatı felsefesini telkin için bir araç haline getirmiştir. Yaratıcılık kavramını akademik düzeyde araştıran J.P. Guilford "onaylayıcı ve muhalif düşünme" diye iki temel düşünme biçimi tanımlar. Onaylayıcı düşünmeyi, temelde çoğu insanın düşündüğü şeyleri tekrarlamak, muhalif düşünmeyi ise

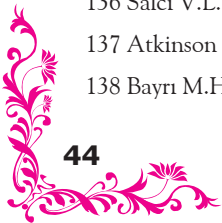
---

135 May R., Yaratma Cesareti (Çev. Alper Oysal), Metis Yay., İstanbul, 1998, s 44

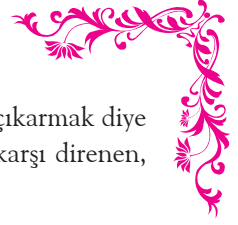
136 Salcı V.L., agm, s 218-219

137 Atkinson R., Psikolojiye Giriş (Çev. Yavuz Alogan), Arkadaş Yay., Ankara, 1999, s 206

138 Bayrı M.H., "Edib Harâbî III", Folklor Postası, S 19, s 9, İstanbul, 1946







çoğunluğun düşüncelerinden tamamen farklı, yeni düşünceleri ortaya çıkarmak diye ifade eder. Yaratıcı kişilerin daha bağımsız, rahattan uzak, otoriteye karşı direnen, genellikle ayrıntı ve rutin işleri sevmeyen kimseler<sup>139</sup> olduğunu söyler.

Edib Harâbî kendi çağında bir kalender, dünyevî ikbal ve endişeleri terk etmiş bir melâmî, zevk ve muhabbet düşkünü bir bohem, kendisini toplumsala adayan bir mücadele adamı, felsefe ve inancını tebliğ eden bir müşid olarak uçlarda salınmanın verdiği cezbe ile var olabilen bir karakter olarak düşünce ve edebiyat dünyamızda yer almıştır.

### III- ŞAHSİYETİNİN OLUŞUMUNDA SOSYAL ÇEVRE VE İNSAN

#### 1- Bektâşîlik Geleneği ve Bir Kimlik Mekânı Olarak Şahkulu Sultan Dergâhı

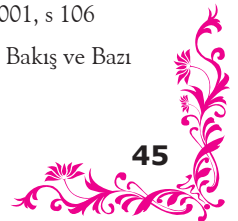
Önemli ölçüde sözlü kültür geleneği içinde yaratılmış olması ve kuşaktan kuşağa aktarımda sözlü öğretinin teorik, teolojik (yazılı) formların önünde olması sebebiyle mesele bir hayli karmaşıktır. Farklı dinî unsurları ve inanç pratiklerini bünyesinde barındırması itibarıyla bağdaştırmacı bir doğası vardır. Eski Türk dini, Şamanizm, Zerdüştlük, Kalenderî, Haydârî, Edhemî, Vefâî gibi birçok din ve mezhepten unsur ve etkileri bünyesinde barındırır. Türklerin Şamanizm'den İslâmiyet'e geçiş sürecinde Bektâşîlik ve Alevîlik önemli bir nirengi noktasıdır.

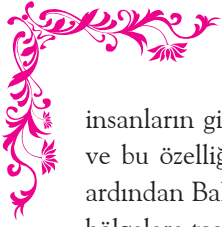
A. Yaşar Ocak X. yüzyılda başlayan ve günümüze kadar gelen bu sürecin, İslâmiyet'i benimsemeye başlayan, ancak ondan önce mensup oldukları Gök Tanrı, tabiat ve atalar kültleri gibi eski Türk inançlarıyla Şamanizm, Budizm, Zerdüştlük ve Maniheizm gibi dinlerin miras bıraktığı inançların etkisi altında yeni bir dini kabul edip kısa zamanda kendi sosyo-ekonomik yapılarına uyduran göçebe Türklerin tarihi olduğu kanaatindedir.<sup>140</sup>

Türklerin kitleler halinde Anadolu'ya yerleşmelerine paralel olarak Bektâşîlik Anadolu'da, Sulucakarahöyük'te (Hacıbektaş) kurumsal olarak gelişmeye başlamıştır. Anadolu'nun fethi ve İslâmlaştırılması sürecinde diğer alperenlerle birlikte mücadele etmişlerdir. XV. yüzyıla gelinceye kadar Bektâşîlik ve Alevîlik içerisinde Şîî ve on iki imamcı görüşler hemen hemen yok gibidir. Bu tarihten itibaren söz konusu unsurlar Bektâşîlik içerisine girmeye başlarlar. Bektâşîlik Alevîlik gibi soy esasına göre işleyen bir yapıya sahip değildir. Diğer tarikatlarda olduğu gibi bu tarikata da farklı kökenlerden

139 Wilcox Lynn, Sufizm ve Psikoloji, (Çev. Orhan Düz), İnsan Yay., İstanbul, 2001, s 106

140 A.Yaşar Ocak, Alevilik-Bektaşîlik Hakkında Son Yayınlar Üzerine Genel Bir Bakış ve Bazı Gerçekler I' Tarih ve Toplum., (Temmuz 1991), S 91, s 24





insanların girebilmesi mümkündür. Bektâşilik daha çok kent muhitlerinde gelişmiş ve bu özelliği ile yazılı kültür ortamından daha fazla etkilenmiştir. İstanbul'un ve ardından Balkanların fethi ile beraber gelenek Yeniçeriler ve dervişler vasıtasıyla bu bölgelere taşınmıştır.

İstanbul'un çevresindeki en eski Türk eserlerinden birisi olan Şahkulu Sultan Dergâhı<sup>141</sup> 1329'da Osmanlıların galibiyeti ile sonuçlanan Palekanon Meydan Savaşı'na müteakip Orhan Gazi tarafından bir Ahî zaviyesi olarak kurulmuştur. Orhan Gazi'nin dedesi olan Şeyh Edebâli'nin yeğeni Ahî Ahmed'in zaviyenin ilk şeyhi olduğu ileri sürülmektedir. Gaziyân-ı Rum ve Abdâlân-ı Rum zümrelerinin Kartal-Üsküdar hattında kurdukları tekkeleri ve Şahkulu Dergâhı Bizans'ı gözetlemekle yükümlü ileri karakol niteliğindeki kuruluşlardır. Ankara bozgunundan sonra (1402) Gebze'nin batısındaki Osmanlı topraklarının Bizans'a terk edilmeleri sonucunda, civarında bulunan diğer zaviyelerle beraber burası da ortadan kaldırılmış, tekkenin şeyhi Şahkulu Sultan ve 40 müridi burada şehit olmuşlardır. I. Mehmed Çelebi burayı alarak Şahkulu Sultan Tekkesi'ni yeniden ihya etmiştir. Şahkulu Sultan'ın hayatı ve kişiliği hakkında tarihsel bir bilgi ve belge mevcut değildir. Hakkında anlatılanlar menkabelere dayanır. Şahkulu Sultan Tekkesi XV. yüzyılın sonlarına doğru Yeniçeri Ocağı'nın da etkisiyle Bektâşilere intikal etmiştir. Şahkulu Sultan Tekkesi Bektâşiliğin İstanbul'daki âsitanesi, bu tarikatın Osmanlı topraklarındaki bütün tekkeleri içinde en önemlilerinden birisi olarak varlığını sürdürmüştür. Mücerred kola bağlı Bektâşiler arasında Kırşehir'deki pir evi ve Dimetoka'daki Seyyid Ali Sultan Tekkesi'nden sonra üçüncü sırayı işgal eder. 1826 yılında Yeniçeri Ocağı ile birlikte Bektâşiliğin de lağvedilmesi üzerine Şahkulu Tekkesi Nakşibendilere devredilmiştir. Sultan Abdülaziz'in tahta çıkmasından sonra (1861) Bektâşilere daha hoşgörülü davranılmaya başlanmış, Nakşibendî adı altında kendi geleneklerini yaşamalarına göz yumulmuştur. Bu tarihten itibaren tekkede yeniden bir canlanma olmuş, özellikle Mehmed Ali Hilmi Dede Baba zamanında yoğun bir imar faaliyetine girilmiştir.<sup>142</sup> Şahkulu Dergâhı'nın Bektâşi geleneği içerisinde en önemlilerinden biri olduğu R. Ekrem Koçu tarafından da teyit edilen bir husustur.<sup>143</sup>

Bektâşi tarikatı için önemli bir mekân olan Şahkulu Sultan Dergâhı Edib Harâbî'nin de mensubu olduğu bir kurumdur. Mehmet Ali Hilmi Dede Baba'nın müridi olan Edib Harâbî'nin onun gibi Sünnî gelenekten gelen bir kişi olması kuvvetle muhtemeldir. Vahit Lütüf Salcı Mehmet Ali Hilmi Dede Baba'nın görevde olduğu bu

---

141 Dergâhın mimari sanatsal ve teknik özellikleri ile ilgili olarak bk. Vatin N., "Merdivenköy-Bektâşi Tekkesi, (Çev. Cem Erseven)", Nefes, S 18, İstanbul, 1995, s 34-35

142 DBİA, "Şahkulu Sultan Tekkesi", C 7, s 128-129

143 Koçu R.E., "Bektâşi Tekkeleri", İstanbul Ansiklopedisi, C V, s 2447





dönemin geleneksel Bektâşi müziğinin ve edebiyatının klâsik, ağdalı divân edebiyatı tesirine girdiği bir dönem olduğu görüşündedir.<sup>144</sup>

Şahkulu Sultan Dergâhı Jann Assmann'ın deyimiyle Harâbi için bir kimlik ve hatırlama mekânıdır. Assmann hatırlama mekânını her grubun ve inancın, kendi özel anılarını, kendi özel biçimleriyle mekânsallaştırdığı ve anıtsallaştırdığı yer olarak tanımlar. Ona göre bellek ve hatırlamanın öznesi her zaman tek tek bireylerdir, ama onlar anılarını kurgulayan çerçeveye bağımlıdırlar. Bellek belli bir kişide, onun iletişim sürecine katılımı sayesinde gelişir. Bu olgu kişinin, aileden dinî ve ulusal topluluklara kadar çeşitli sosyal gruplara dahil oluşunun bir sonucudur.<sup>145</sup>

Harâbi Bektâşi geleneğinin kültürel mirasını (grup belleğini) ağırlıklı olarak sözlü kültür ortamı içerisinde “irşâd ve tebliğ” ilkesine bağlı olarak edinmiştir. Geçmişin bu zengin bilgi, birikim ve düşüncesini kendi karakter ve meşrebince işleyerek kişiliğini ve sosyalleşme sürecini tamamlamıştır. Döneminin yazılı kültür ortamına olan temayül Harâbi'ye de tesir etmiştir. Şiirlerinde (HD: 357) bunu takip etmek mümkündür. Pozitivist ve materyalist felsefeye tanışmaya başladığımız XIX. yüzyılda varlığın kökenine ilişkin tartışmalara Harâbi kendi mizâhî anlayışı çerçevesinde katılır.

## 2- Namık Kemal ve Mehmed Ali Hilmi Dedebara

Namık Kemal, Harâbi'nin çocukluk döneminde ilk olarak karşılaştığı önemli fikir ve sanat adamlarından biridir. Rıza Tevfik “Harâbi'nin Namık Kemal'in manevi evlâdı olduğunu, ondan himaye ve destek gördüğünü” belirterek bu karşılaşmaya tanıklık eder.<sup>146</sup> Harâbi'nin hayatında bu karşılaşmanın tesirlerini takip etmek mümkündür. Namık Kemal (1840-1888) o dönemde sosyal ve siyasal faaliyetleri edebî kişiliği ile ülke gündemini işgal eden, kitleleri coşkuyla peşinden sürükleyebilen bir aydındır. Fransız İhtilâli'nden sonra ortaya çıkan “eşitlik, hürriyet, adalet, demokrasi gibi kavramları kamuoyu gündemine yazıları ile taşıyan Namık Kemal, bu mücadelesi sonucunda idare ile sürekli bir sürtüşme halindedir. Sürgünler, cezalar, takibatlar ard arda gelir fakat hiçbir güç onu doğruyu söylemekten alıkoyamaz.”<sup>147</sup>

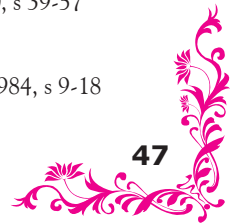
Namık Kemal'in bu doğru bildiğini cesaretle söyleme karakteri onu bir “rol model” olarak gören Harâbi için de vazgeçilmez bir ilke olmuştur. Harâbi de içinde bulunduğu sürece ve çevresine karşı hiç çekinmeden en keskin eleştirileri yöneltebilmiş, kendi inanç ve fikirlerini büyük bir cesaretle ortaya koyabilmiştir.

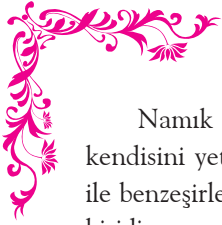
144 Salcı V. L., Gizli Türk Halk Musikîsi ve Türk Musikisinde Armoni, Numune Yay., İstanbul, 1940, s 14

145 Assmann J., Kültürel Bellek, (Çev. Ayşe Tekin), Ayrıntı Yay., İstanbul, 2000, s 39-57

146 Bölükbaşı R.T., agm, s 3

147 Ekiz O. N., Namık Kemal Hayatı Sanatı ve Eserleri, Gökşin Yay., İstanbul, 1984, s 9-18





Namık Kemal çocukluğundan itibaren özel derslerin de yardımıyla kendi kendisini yetiştirmiş bir insandır.<sup>148</sup> Resmi bir eğitimi yoktur. Bu hususıyla Harâbî ile benzeşirler. O da gelenek içerisinde kendini yetiştirmiş, çok az eğitim görmüş bir kişidir.

Necip Fazıl, Namık Kemal'i değerlendirdiği eserinde "Namık Kemal içtimaî bir vaizdir. Şiiri de, tiyatroyu da, nesri de vaaz kürsüsü olarak seçmiştir. Onun içindir ki bu aletlerdeki derinliğine telkin planını dolduramamış, genişliğine tebliğ planını baştan başa kaplamıştır"<sup>149</sup> tespitiyle onun toplumsal rolünü ortaya koyar. Bu cepheden de Harâbî ile Namık Kemal'in paralellikleri olduğunu görmekteyiz. Harâbî de şiiri kendi fikir ve düşüncelerini ifade edebilmek, 'tebliğ ve irşadını' etkili kılabilmek için bir vasıta olarak seçmiştir. Bu itibarla bazen estetik ve edebî kıymeti yüksek şiirler ortaya koyabilmişse de genel olarak şiiri sanat ve estetik yönünden zayıftır.

Irene Melikoff, Namık Kemal'in Bektâşî bir ailede doğduğunu ve kendisinin de Bektâşîlikle ilgisi olduğunu vurgular.<sup>150</sup> Başka kaynaklardan teyit edemediğimiz bu bilginin doğru olduğunu varsayarsak Harâbî ve Namık Kemal'in tasavvufî bakış açısı itibarıyla da ortak bir zeminde olduklarını söyleyebiliriz.

Edib Harâbî'yi yaşamında derinden etkileyen ikinci şahıs Mehmed Ali Hilmi Dede baba'dır. Mehmet Ali Hilmi Dede baba köken itibarı ile Sünnî bir aileye mensuptur. "Güngörmez Camîi imâmı Nuri Efendi'nin oğludur. İlk olarak Nakşibendi tarikatına mensup olmuştur. 1842 yılında İstanbul'da doğmuştur. Ailesi Şahkulu Sultan Tekkesi postnişini Hasan Baba'dan, kendisi de Aşçı Baba'dan el almıştır. 1863'te Şahkulu Sultan Tekkesi'nde posta oturmuştur. Aynı yıl Hacıbeğtaş'ta Sersem Ali Dede baba'yı ziyaret etmiş, 1869 yılında tekrar Hacıbeğtaş'a gidip Selanikli Hasan Dede'den feyz almıştır. 1907 yılında İstanbul'da ölmüş olup tekkenin haziresinde gömülüdür."<sup>151</sup>

1826'da Yeniçeri Ocağı ve Bektâşî tarikatının kaldırılmasının ardından Sultan Abdülaziz'in himayesinde Bektâşî tarikatı Nakşibendî görünümünü altında tekrar faaliyet göstermeye başlamıştır. Asayiş ve kontrol kaygısı dolayısıyla bütün Bektâşî tekkelerine idareye yakın Sünnî-Nakşî kökenli şeyhler idareci olarak atanmışlardır. Mehmed Ali Hilmi Dede baba'yı da bu çerçevede değerlendirmenin doğru olacağı kanaatindeyiz. Onun Sünnî kökenden gelen bir mürşid olmasının yine Sünnî

---

148 age, s 10

149 Kısakürek N.F., Namık Kemal, Sebil Yay., İstanbul, 1966, s 299

150 Melikoff İ., "Namık Kemâl'in Bektâşîliği ve Masonluğu", Tarih ve Toplum, S 60, 1998, s 17-19

151 TDEA, "Hilmi Dede baba", C V, s 225





gelenekten geldiğini ifade eden Edib Harâbî'nin bu tarikata intisabında önemli bir olgu olduğunu düşünmekteyiz . Harâbî bir nefesinde:

Berzahtan kırtuldum çıktım aradan  
Onyedi yaşında doğdum anadan  
Muhammed Âli Hilmi Dede Babadan  
Çok şükür hamd olsun geldim imkâne (HD:432/2)

ifadeleriyle Mehmed Ali Hilmi Dede Baba'ya olan bağlılığını büyük bir ıstıyakla vurgulamaktadır. Yeniden doğumunun vesilesinin Dede Baba olduğunu belirtir. Mehmed Ali Hilmi'nin Sünnî gelenekten gelmesi ve İslâmî konulardaki yüksek ilmî bilgisi tarikatın eğitim ve formasyonuna da yansımıştır. Bu devreden itibaren Bektâşî tekkeleri musîkî ve edebî tavrı olarak klâsik geleneğe yaklaşmışlardır.

### 3- Şair Olarak Etkilenmeleri, Diğer Şairlere Etkileri

Edib Harâbî'nin ilk olarak karşılaştığı şair ve aynı zamanda hâmisi olan Namık Kemal'dir. Onu fikir, aksiyon ve tavrı olarak takdir edip örnek almasının yanısıra şairliğinden de etkilenmiştir. Namık Kemal'in coşkulu ve tebliğci, didaktik üslûbu Harâbî'nin üslûbunun oluşumunda etkili olmuştur. Divânında Namık Kemal'in "Olmakta tecelli bana feyz-i hüsnümden/ Envâr-ı Hüdâ düştü dile şüh-ı senemden" diye başlayan gazelini tahmis ettiğini görmekteyiz (HD: 353).

Harâbî ayrıca vahdet-i vücûd nazariyesinin kurucusu Muhiddin-i İbn-i Arabî'nin kavram ve simgelerini Nesimî'yi hatırlatan cezbeci bir coşkuyla dile getirir.

Mehmet Ali Hilmi Dede Baba'nın ağıdalı ve Arapça ve Farsça kelimelerle örülü üslubunun Edib Harâbî'ye tavrı olarak yansıdığını söyleyebiliriz. Buna ilâveten Vahit Lütfü Harâbî'nin Tekirdağlı şâir Sulhî'den de etkilendiğini ve şairlik hususunda Sulhî ile tartıştıklarını, bu tartışmaların birinde Harâbî'nin kızarak Sulhî'yi evden kovduğunu belirtir.<sup>152</sup>

Harâbî'den sonra etkileri sözlü gelenekte devam edegelmiştir. XX. yüzyıldan itibaren bu gelenekte yazılı eser (şiir) ortaya konulmaması etkileri hususunda sağlıklı bir takip yapabilmemizi güçleştirmektedir. Kaynaklar nefeslerinin Anadolu'nun en ücra köşelerindeki Bektâşî mahfillerinde bile bilindiğini belirtir. Fakat bu gelenek üzerindeki tesirlerini tespit edebilmek bu sözlü geleneği cönklerden toplayarak incelemekle mümkün olacaktır ki ayrı bir çalışma olacak kadar kapsamlı bir konudur.

---

152 Salcı V.L., agm, s 219







## İKİNCİ BÖLÜM

# HARÂBÎ'NİN ŞİİR DÜNYASI



### I- BEKTÂŞÎ TEOLOJİSİ İŞİĞİNDA EDİB HARÂBÎ'NİN İSLÂM'I ALGILAYIŞI

#### I- Allah

İslâm dini ve bu dinden feyz alarak kurulmuş bulunan tarikatlarda “Allah” kavramı merkezi bir konumdadır. İslâmî inanç sistematiğini bir piramit gibi kabul ettiğimizde “Allah” bu hiyerarşinin tepe noktasındadır. İnsan muhayyilesi Allah veya terminolojik ifade ile Tanrı kavramını tasvir ve temsil etme ihtiyacını hisseder. Tarihî süreç içerisinde birçok ilkel ve mütekmil din mensupları bu anlamda hayali veya fantastik birçok imaj ve idol (metafor) kullanmışlardır.

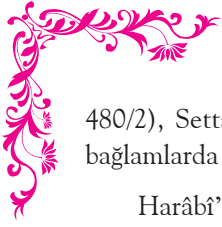
İslâm felsefesine göre Allah zorunlu varlıktır (Vacibu'l-vücüd). Sadık Kılıç'a göre bu sembol ve tasarımlar çerçevesinde İslâm dini ev imgesini kurgulamıştır. Bu evin görünmeyen bir sahibi ve orada oturana bulunmaktadır. Eğer bir müslüman Allah evi önünde secde ediyorsa, bütün dünya hemen anlar ki secde ve ibadetin konusu hiçbir surette bu evin binası değildir; aksine bu ibadet fiillerinin yegane konusu, bu evde oturandır. Bu ilk eve, Kâbe'ye<sup>153</sup> yöneliş, kalbî bağlanmanın jestlerle ifadesidir.<sup>154</sup>

Harâbî İslâm düşüncesinin bu zengin düşünce mirasından aldığı ilhamla kendi orijinal söyleyişini kurar. Allah'ı farklı isimleri ile telaffuz eder. En fazla 'Hak' ismini terennüm eder. Bunun yanısıra Mevlâ (HD: 302/1), Hüdâ (HD: 239/2), Rahman (HD: 245/1), Rab (HD: 275/1), Kerim (HD: 363/2), Hallâk (HD: 363/7), Bârî (HD:

---

153 “Kendisine yönelmekte olduğun Kâbe'yi Biz, Peygamber'e uyanları bilelim diye yaptık.” (Bakara, 143).

154 Kılıç S., İslâm'da Sembolik Anlatım, İnsan Yay., İstanbul, 1995, s 219



480/2), Settâr (HD: 481/5), Ekber (HD:441/2) isimlerini de aynı anlamda, farklı bağlamlarda kullandığını görmekteyiz.

Harâbî'nin Allah kavrayışı sahip olduğu bâtinî formasyon ve “kendi meşreb ve birikimi” gereği İslâm tarihindeki Tanrı-âlem münasebetini sistemleştiren vahdet-i vücûd anlayışıyla zaman zaman örtüştüğü gibi bazı meselelerde ondan ayrılır. Vahdet-i vücûdda Tanrı zat itibarıyla aşkın, isim ve sıfatlar olarak içkindir.<sup>155</sup>

Vahdet-i vücûd teorisinde ‘mutlak varlık’ sadece Tanrı-âlem münasebetinin değil bütün sistemin merkezi konumundadır. Ontolojik olarak “Vücut/Varlık” birdir. Buna ‘mutlak birlik’ de denilebilir. Hakikat olan tek bir vücut vardır o da Allah'ın vücududur. Eşyanın ayrıca bir vücudu yoktur. Bütün varlıklar mutlak vücut (Allah'ın) ‘isim ve sıfatlarının tezahür ve tecellisinden’ ibarettir. Bu durum felsefi problematik olarak varlık meselesini kesin bir çözüme kavuşturur.

Edib Harâbî'nin de dahil olduğu ‘bâtinî ve heterodoks’ bakış açısında durum biraz daha farklılık arz eder. Varlığın birliği meselesinde vahdet-i vücûd çizgisiyle aynı noktada olmakla beraber eşyanın/varlığın zuhuru konusunda farklı görüşleri vardır. Bu bakış açısına göre ‘tecelli’ veya vücudun birliği ilkesine ‘zat’ da dahildir.

Harâbî'nin şiirlerinden hareketle bu farklılıkları şu şekillerde görmekteyiz;

Harâbî ‘müslümanları’ âleme aşkın bir idrak penceresinden bakmaya davet eder. Görüntünün izafiliğinden ve yanıltıcılığından bahseder.

Vâizin bezmin görüb aldanmayın zinhâr ana

Ey müselmânlar kaçın şeytânlar olmuş yâr ana

Dem urur Âllahdan Âllah bilmez kandedir

Ger bilseydi kıblegâh olmazdı bir divâr ana (HD:57/1-2)

Birinci beyitte Harâbî geleneksel edebiyatımızdaki ‘rind-zâhid metaforunu’ çağrıştıran bir söyleyişle müslüman-şeytan tezadı üzerinden bir anlatıma yönelmiştir. Karşılaşma (Vaiz + Şeytan = Yar = Aldatan: Müslüman/safalık masumiyet) planındadır. Vaiz imgesi ile Harâbî dinin verili olan şekli unsurlarına atf yapar.

İkinci beyitte bu durumu daha açık bir şekilde ortaya koyar. “Vaiz” Allah'tan bahseder fakat mahiyet olarak bahsettiği şeyin idrakinde değildir. Kendi dar istidat ve anlayışı ile onu kavramaya çalışır. Oysa ki Allah onun tevehhüm ettiği şeylerden daha farklı bir konumdadır. İkinci beyitin ikinci mısrasında Harâbî “eğer ‘vaiz’ Allah'ı gerçekten bilse, secde ettiği şeyin (mihrabın) taş, duvar olmadığının bilincinde olması gerektiğini” belirtir. Bâtinî anlayışta namazda yapılan secde yalnız Allah'a olur. Mihraba ve Kâbe'ye olmaz. Kibleye doğru yönelmemiz bize emredildiğinden

155 Erdem H, Panteizm ve Vahdet-i Vücut Mukayesesi, KBY, Ankara, 1990, s 34







dolayıdır. Allah'ın halifesi ve vekili Âdem'dir. Gerçek Kâbe Âdem ve gerçek kible cemâl-i Âdem'dir. Bu sebeple Hak mürşid-i kâmilde tecelli ettiğinden secde ancak ona yapılır. Burada "ben arşa, kürse sığmadım ancak müminlerin kalbine sığdım" ayetine atıf yaparlar.<sup>156</sup>

Harâbî'ye göre insan yaratılış imkân ve özellikleri ile 'Allah' ile bütünleşme 'Hak ile hak olma' potansiyeline sahiptir. Çünkü insan yaratılışı itibarıyla tanrısal bir öz taşıır. Tanrı ona kendi nefesini üflemiş ve cüzi irade ile donatmıştır. Tanrı'ya yükseliş 'mi'râca' benzetilir. Kainatta ve 'kâmil insanda' cemâlini ve kemâlini temaşa eder (HD:249/2) "Hak kiblesi cemâldir." (HD:346/6) "Hakk bu nedenle insanın özündedir." (HD:433/3) Kişi bu yaratılış sırrını idrak ederek tanrısalılık gerçeğini kavrayabilir. Kendisinin bunu gerçekleştirdiğini ileri sürer. "Hakk'ın kendisine Mi'râç etmesini" (HD:208/2), "Hak'la kendisinin gayrı olmadığı" (HD:491/4) görüşlerini bu çerçevede değerlendirmek mümkündür.

"Azimmüşşandır. Mekansızdır, kayıttan azadedir. Fail, meful, doğuran, doğurtan, ölen, öldüren" her şey O'dur (HD:460). O her türlü insani algılayışın ötesindedir (HD:458). Bu sebeple insan ve cüzi irade külli iradenin tasarrufundadır.

Harâbî İbn-i Arabî'nin sistemleştirdiği vahdet-i vücûd anlayışını zaman zaman cezbeci sofileri (Bayezid-i Bistâmî, Cüneyd-i Bağdadî, Şihabeddin-i Suhreverdî, Hallac-ı Mansur'u) aşan bir 'şatahat-ı sofıyane' eda ve de zaman zaman panteist bir coşkuyla bu meseleleri ele alır.

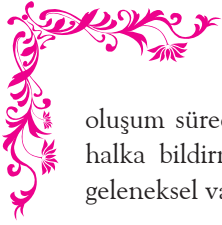
Harâbî'ye göre Allah'tan başka varlık/mevcud yoktur.<sup>157</sup> Kâinat sürekli bir oluş ve görünüş halindedir. Bu deveran süreklidir. Oluş ve görünüşler Allah'ın 'kün' emriyle 'ayan-ı sabite' den ayrılıp cisim libasını giyerler. 'Kaf u Nun Hitabı İzhar Olmadan' dizesiyle başlayan ünlü nefesinde (HD:494) ve Vahdetnâme'de (HD:449) bu görüşler bir manifesto niteliğinde terennüm ve tebliğ edilir. Harâbî yaratılış sırrını basamak basamak yalınkat gibi görünen bir söyleyişle ama bu yalınkatlığı 'Melâmî-Bektâşî metaforunun' çok katlı anlamlar içeren simgeselliği ile örtterek, bazen senli benli bir samimiyet bazen hakimâne, sorgulayan bir tavırla 'ehline/âriflere ifşa' etmektedir.

Harâbî'ye göre başlangıçta yalnız Allah vardı (Ahadiyet makamı). Yaratılış yani 'kün' emri verilmeden bütün mevcud O'nun vücudu ile mündemiçti. Diğer bir deyişle Allah varlığın '*prima materia*'sıdır. Bir insan olarak kendisini de bu çerçevede değerlendirir. "Kün" emri ile yaratılış kademe kademe gerçekleşmeye başlar. Bu itibarla kendisinin de Allah'tan gelen bir varlık olduğunu düşündüğünden bütün bu

156 Koca Ş., Melâmî-Bektâşî Metaforunda İrşad Paradigması Mürg-ı Dil, Nazenin Yay., İstanbul, 1999, s 36

157 Harâbî Bektâşilikte bu ilke "Lâ mevcud illâ hû" şeklinde sloganlaştırılmıştır.





oluşum sürecinin faili ile aynı kaynaktan geldiğini belirtmek ister. “Hak kendisini halka bildirmek için insanı kendine timsal eylediğini” (HD:440) ileri sürer. Bu geleneksel vahdet-i vücûd düşüncesinden aldığı ve işlediği bir temadır.

Vahdetnâme’de bu görüş daha teferruatlı bir biçimde işlenir. Yokluk anından yaratılış anına geçiş ve ilk yaratılışdan semâvâta, kâinata inişte Harâbî yine bu oluşum sürecine fail olarak katıldığını ifade eder. “Küntü kenz” sırrını bu esnada Tanrı ile konuştuğunu ifade eder. Bu ilk yaratmanın temelinde sevgi, aşk ve rahmet yatmaktadır. Allah salt vücud iken yani a’ mada iken<sup>158</sup> kendisini kendisi için sevdi. Bilinmek ve tezahür etmekten hoşlandı. Âyân-ı sâbitteki suretlerini görmek istedi.

Tanrı toplu varlık alemindeki kendi aynını görmeyi ve görüşte kendi sırrını açmayı diledi. İşte yaratmanın sebebi bu idi.

Peygamberlerin serencamını düzenledikten sonra ‘Mirâç’ ile çıkış aşamasının sonunda Hakk’ın makamına dahil olduğunu belirtir. Harâbî mirâç/yükseliş makamında insan-ı kâmilin zat ve sıfat itibarıyla Allah ile birleştiğini belirtir. Bu ‘Harâbât’ makamıdır. Sırrı, “mutû kable ente mutu” yu (ölmeden önce ölümlü sırrını) idrak etmiştir (HD:470/2). Bu noktada müridlikten, şeyhlikten, ikrardan, inkardan, küfür ve imândan geçilmiştir.<sup>159</sup> Bu makamda ibadet ve zâhiri şeriat umdeleri geçersizdir. Her an Allah ile beraberdir. Mukayyed ve sonlu olmaktan sıyrılmıştır (HD:454-441).

Harâbî ‘Tûr-ı Sinâ’ kıssasına atıf yaparak dolaylı olarak kendisinin “kamil insan olarak Tanrı’nın tecellisi olduğu görüşündedir” (494). Sözü, görünümü, meclisi hepsi Allah’a dönüktür. Bütün eylemleri Hak’tan sadır olmuş gibidir. Kendilikten kurtulmuş ‘harâb’ olmuştur (HD:433).

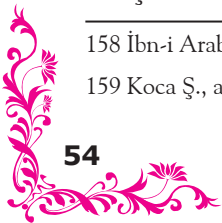
Kâinatta Hak’tan başkasının mevcut olmadığı ilkesinden hareketle Harâbî ‘küfürden imâna’, ‘putlardan Hakk’a’ varılabileceğini, bütün bu oluşların O’nun tecellisi olduğunu, O’nu çağrıştırmaları itibarıyla hakir görülemeyeceği görüşündedir. Bu görüş bâtinî yorum içerisinde bile radikal karşılanabilecek bir tutumdur (HD:150/2-105/1-2).

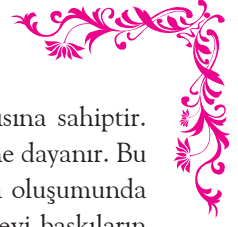
Harâbî’nin tasarladığı kozmogonide Tanrı ve varlık arasındaki tabakalaşma ve dizge ‘insan-ı kâmil’ perspektifinden muğlaktır. Tasarruf cihetiyle bu dizge altüst edilebilmektedir. Tabakalar arası geçiş imkanı vardır. Bu açıdan felsefi olarak eşyada bir süreklilik olmadığını gözlemlemekteyiz. Sürekli oluş hali varlığın mahiyetini değiştirebilmektedir. Bu dizgede insana çok geniş bir irade ve hareket ve ‘kendini gerçekleştirme’ fırsatı tanınır. İnsanı ‘düşünen bir varlık’ olarak sürekli bir arayış ve buluş halinde bir psikolojiye davet eder.

---

158 İbn-i Arabî, Füsusu’l-Hikem, s 3

159 Koca Ş., age, s 56





Bulunduğu psikolojik ‘hal’ içinde Harâbî üniversal bir bakış açısına sahiptir. Onun ‘Hak ve din’ olarak ortaya koyduğu şey kendi keşif ve tecrübesine dayanır. Bu noktada kendi dışında olanları alaycı bir şekilde karşılar. Bu tutumun oluşumunda tarihsel olarak bâtnî çevrelere karşı yöneltilen ağır eleştiriler ve manevi baskıların etkili olduğu düşünülebilir. Bâtnî inanç sahiplerinin kendi iç dünyasını dengelemek için böylesine rahatlatıcı karşı tezi, kendi mantıksal diyalektiği içinde karşıtlarını yanlışlamaya çalışan bir yapıda kurguladığını söyleyebiliriz.

## 2. İmân

Kelime manası olarak inanma, inanç anlamına gelir. Terim olarak dinin emir ve yasaklarını ikrar ve tasdikten ibarettir. Tasavvuf terminolojisinde kelime daha farklı anlamlar kazanmıştır. Genelde bâtnî tarikatlarda ve özelde Bektâşî tarikatında esas imân bir rehberin yol göstericiliğinde meydana ikrar verip ‘yola girmekle’ başlar. Bektâşîler bu töreni ikinci doğum diye adlandırırlar. Burada mürşid, muhibbin babası konumundadır. Esas doğuş olarak kabul edilen bu andır. Tarikat içerisindeki yaş bu andan itibaren sayılır.<sup>160</sup> Mitik tefekkür açısından bu töreni arınma ritüelleri ile benzeştirmek mümkündür.

Harâbî bir nefesinde (HD:432) H 1269 tarihinde 17 yaşında Mehmed Ali Hilmi Dedebara’dan nasip alarak, Harâbî mahlasını burada edinerek Bektâşî olduğunu ve ‘doğduğunu’ belirtir. Bu doğum, manevi olarak manevî kirlilikten kurtulma, arınma, aklanma, rahatlama eylemlerini içeren bir doğumdur. Doğum anı saflık ve masumiyeti sembolize eder. İnsan bu anda bütün beşeri örtülerden ve kirden azade en yalın haliyledir. Bu yönüyle doğum anını sembolik olarak bir yeniden canlanma ritüeli olarak da değerlendirmek mümkündür.

Bu noktadan itibaren yazılı ve verili dinî kurallarda belirlenmiş ‘lafzî’ imân paradigması ortadan kalkar. Devreye zevk, keşif ve cezbenin yol göstericiliğinde bir seyir hali girer. Harâbî bu ana kadar yapmış olduğu eylemlerden dolayı pişmanlık ve hayret ifade eder. Bektâşî olmadan önce “abdest alıp, duvara karşı secde edip namaz kıldığını, cennet ve cehennem kaygısıyla hareket ettiğini, camileri çokça dolaştığını, bu eylemlerin onu Allah’a ulaştıracağına boş yere inandığını belirterek hayıflanır. Gerçek imânı bir kiliseye, puthaneye girdikten sonra gördüğünü ve bu şekli imânının orada küfürle değiştiğini vurgular.” (HD:149).

Bu aşamadan itibaren “mescid ve camilerde oyalanmadığını, meyhanede inzivaya çekildiğini belirtir. Artık itikat, mezhep ve meşrebin, dinin ismi önemli değildir. Onların kendi bakış açısıyla bir hükmü ve bağlayıcılığı yoktur.” (HD:321/2-3). “Haram ve helalden azade olduğu” görüşündedir ( HD:176/4).

160 Gölpınarlı A., Tasavvufdan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri, İnkılâp ve Aka Yay., İstanbul 1977, s 170





Hakk'a imân edenin dini ve kimliği önemini kaybeder. Hak her türlü varlıkta tecelli ettiğinden onu tasnif etmeye çalışmak beyhudedir. Bunu aşağıdaki örneklerde çok belirgin bir biçimde ifade eder.

Müslimân ol Ermeni ol putperest ol kâfir ol  
Her ne olur isen ol siz din ü imânsınız (294/4)

Putperest Yahüdi Hıristiyân olan  
Ayrı gayrı değil nümâyân olan  
Hakka imân edüb müselmân olan  
Yeşilbaş Kızılbaş akbaş değildir (4-73/4)

'Men 'aref' sırrını idrak eden kişi Hakk'a ulaşmaya doğru yola çıkmıştır (HD:207/4). "Cahiller ehl-i imâni çekemezler. Bu kıskançlıktan kaynaklandığı gibi aynı zamanda gerçeği idrak edememelerinden kaynaklanır" (HD:469). Harâbî "gerçek imânın Bezmi-i Elest'teki Allah hitabına karşı verilen sözle gerçekleştiğini belirtir. Gerçek mümin bu ahde sadık kalandır" (HD:454/3).

Harâbî'ye göre imân sahibi kişi Hakk'ın tecellilerin varlığın birliğini hakkıyla idrak eden kişidir. Bunun dışındaki çabalar onun gözünde imân eksikliğindedir (HD:464/4). Bu sırrı idrak etmek lafzî kayıtlardan sıyrılmak ve mürşidin önderliğinde ve taliminde tefekkür tecrübesine dalmakla olur.

Harâbî bulunduğu konum itibarıyla sözünün "tebliğinin" halk tarafından Hakk'ın sözü gibi anlaşılmasını ister. Çünkü o 'insan-ı kamil ve gerçek imân sahibi olarak' Hakk'ın tecellisidir (HD:459/1).

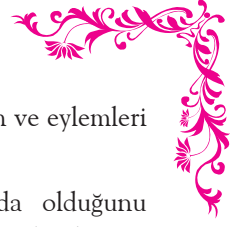
Hakk'a ulaşmak ve gerçek imân sahibi olmanın diğer bir şekli lafzî kayıtlardan sıyrılmaktır. Müslüman imân diye vehm ettiği şeyden sıyrılıp küfre devam etmelidir. "Putlara ve küfre hizmet ederken idrak sahibi insanın Hakk'ı ve hakiki imânı bulması mümkündür" (HD:97). Harâbî bu görüşünü bazı noktalarda çok iddialı bir biçimde ortaya koyar. İnsan-ı kâmil olması cihetiyle Hakk'ın tecellisi olduğunu kabul etmektedir. Burada Şeyh Bedrettin'in "Hakk'ın eşyada zuhuru kendi özü itibarıyla değil, görüldüğü mahallin istidadı hasebiyledir" ilkesiyle bir örtüşme söz konusudur.<sup>161</sup>

"Madem ki Allah abdest, namaz gibi şekli ibadetlerden münezzehtir. Onun bir yansıması olarak ben de bu kayıtlardan azadeyim" diyebilmektedir (HD:132/4). Bu makam aynı zamanda harâbatlık makamıdır. İnsan-ı kâmil olarak her türlü kayıttan "küfürden, imândan, inkardan ikrardan vazgeçilmiştir."<sup>162</sup> Hak ile Hak olunmuş

161 Şeyh Bedrettin, Varıdat Şerhi, (Haz. M.S. Bilginer), Sena Mat. İstanbul, 1979, s 39

162 Koca Ş., age, s 56





külli varlığın vücudu ile birleşilmiştir. Bu noktada insan-ı kâmilin işlem ve eylemleri Hakk'ın tasarrufundadır.

Harâbî'nin imân tasavvurunda insanın merkezi bir konumda olduğunu görmekteyiz. İnsanın yükseliş ve gelişme potansiyelini hiçbir şekilde sınırlandırmaz. İnsana tanrısal bir fonksiyon yükleyerek onu yüceltirken bu esnada işlem ve eylemlerinde karşılaşacağı engellerden ve sorumluluktan onu bağışık tutmak için "insan-ı kâmilî" Allah'ın kontrolü ve iradesine soker. Böylece fert sorumluluktan kurtulmuş olur.

### 3. İbadet

Kelime olarak Allah'ın emirlerini yerine getirme, tapma, tapınma manasındadır.<sup>163</sup> Uygarlık tarihinde başlangıçtan itibaren bütün din ve inanç sitemlerinde, o dinin mensuplarınca uygulanan birtakım kural ve uygulamalar vardır. Kitabî dinler de bu hususta daha sistematik bir görüntü arz eder.

İslâm dini içerisinde ibadete büyük bir önem atfedilmiştir. Hz. Muhammed bu konuda "Müslümanlık beş şey üzerine kurulmuştur. Allah'tan başka bir ilah, ibadet olunacak bir mabud olmadığına ve Muhammed'in O' nun kulu ve resulü olduğuna şahadet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, oruç tutmak, hacca gitmek" buyurmaktadır.<sup>164</sup>

İslâmiyet Arap yarımadasında ortaya çıkıp farklı coğrafya ve milletlere ulaşmasından itibaren yerel kültürler ve uygulamalarla kaynaşarak yeni inanç ve ibadet pratikleri ortaya çıkarmıştır. Çevrenin ve toplumun sosyal şartları ve ihtiyaçları bu farklılaşmada önemli roller oynamıştır. Bunlara ilaveten bireysel algılama ve idrak düzeyleri de bu oluşumlarda etkilidir. Eğitim düzeyi düşük halk katmanlarında din (folkreligion) daha yalın ve dolaysızdır. Eğitim seviyesinin daha yüksek olduğu kesimlerde dinî anlayış daha karmaşık ve düşünce birikimiyle desteklenmiş bir mahiyettedir.

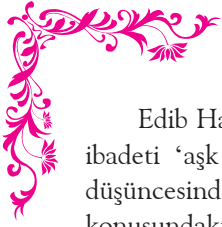
İslâm tasavvufu içerisinde ibadet özel bir öneme sahiptir. Manevi yükselişin yegane vasıtasıdır. İslâmiyet dairesinde değerlendirilen bâtinî tarikat ve inançlarda bu farklılaşma biraz daha belirgindir. İslâm tasavvufunda ibadet üç kategoride değerlendirilir.

- a- Cehennem korkusu ve cennete girme ümidi ile yapılan ibadetler
- b- Allah emrettiği için yapılan ibadetler. (Bunlar ibadeti şeref sayarlar.)
- c- Allah'a aşk ve şevkle, heybet ve celâl ile yapılan ibadetler.

163 Develioğlu F., Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat, Aydın Kitabevi, (15. bsk.), Ankara, 1998, s 401

164 Akseki A. H, İslam Dini, İtikat, İbadet ve Ahlak, Ankara, 1933, s 103





Edib Harâbî'nin de anlayış olarak içinde olduğu bâtinî zümreler bu sıralamada ibadeti 'aşk ve şevkle' idrak ederler. Harâbî şiirinde geleneksel İslâm tasavvuf düşüncesindeki ve klasik edebiyatımızdaki rind-zahid istiâresine yaslanarak ibadet konusundaki anlayışını ortaya koymaya çalışır.

Bir şiirinde Bektâşî olmadan önce sırf şekli olarak "abdest alıp taştan duvara secde ederek namaz kıldığını (HD:149)" belirterek hayıflanmaktadır. Bu noktada kendisine yaptığı kınamayı genelleştirir. Bu ibadetin cennet ve cehennem kaygısıyla yapıldığını belirtir.

Beyhüde etme zahmet  
Savm u salâti terk et  
Firdevs için ibâdet  
İtmek büyük vebâldir (346-4)

Yukarıdaki dörtlükte 'cennet ve cehennem' kaygısıyla yapılan ibadetin büyük bir günah olduğu görüşünü vurgular. Bu bakış açısı kitabî İslâm anlayışı ile ilk bakışta çelişir gibi gözükmemektedir. Fakat arka plânına bakıldığında riya ile yapılan ibadetin her iki anlayışta da muteber olmadığını görürüz. "Riya ile yapılan ibadetin Allah ve peygambere karşı olduğunu vurgular" (HD:442/1). "Şöhret için namaz kılmayı kınar." (HD:320/7). Bu noktada Harâbî biraz daha ileri giderek cennet için yapılan ibadeti de kınamaktadır. Bu gelenek ise tasavvuf düşüncesinde var olan bir durumdur.

Bâtınî anlayışta ehlullah daim zikirdedir. Yani mabud ile daim huzurdadır ki zühd ve takva ona ne gerek. Zühd ve takva mahcubiyattır ve avamidir. Hakk'ı bulan kendi yok olur. Çünkü vücud Hakk'ın vücududur.<sup>165</sup>

İnsan-ı kâmil mertebesinde kişi ne yöne dönse Hak'la karşı karşıyadır. Bu nedenle zahidin, avamın ibadet diye uyguladığı eylemler onun için geçerli değildir. O Hak ile birleştiğinden 'namaz, abdest' gibi ibadetler onun açısından zayıddir.

Harâbî'ye göre "Hakk'a ulaşmak için bütün gaye ve vasıtalar meşrudur. Din, mezhep ve meşrep ayrımı gereksizdir. Sıdk ile Allah'ı anan her kişi onun ihsanına mazhar olur. Abid bir kul nasıl namazıyla Hakk'a ulaşırsa, kilisede ibadet eden bir rahip de Hakk'a ulaşabilir" (HD:104/5).

Onun ibadet anlayışında "Kainatta bütün mevcudat Hak'tan zuhur ettiğine göre puttan da Hakk'a vasil olmak mümkündür. Çünkü canlı cansız bütün varlıklar her an Allah'ı zikrederler." (HD: 97/7).

Harâbî Allah'a ulaştıran her aracı hak görür. Dış görünüşte şeriat ehli için içki, muhabbet ve eğlence günah olarak değerlendirilir. Fakat aşağıdaki dörtlükte de görüldüğü gibi ona göre bütün bu vasıtalar sevap yani iyi işler olarak değerlendirilir.

165 Koca Ş., age, s 18





İhvân ile muhabbet  
Ney mey ile ibâdet  
Sizce günâhdır amma  
Bizce faqat sevâbdır (HD:344-3)

Edib Harâbî şiirinde olan Allah ve imân konularındaki serbest tutumunu ibadet konusunda da aynı bakış açısıyla ortaya koyar. Zaten onun kurguladığı sistem birbiriyle bağlantılı olarak bir piramit oluşturmaktadır. Felsefi olarak görünüşe değil niyet, maksat ve amaca önem verir. İlk görünüşteki yalınkat anlam ve basitlik onu ilgilendirmez. Hadise ve olguları köken ve mahiyet bakımından incelemeye çalışır.

İbadet temasında şiirsel dilini oluştururken “riya” imgesini kullanır. Riya aldattıcıdır zat ve mahiyet bakımından farklıdır. Harâbî’de ibadet de aynı şekilde değerlendirilir. Cennet, cehennem veya gösteriş gibi “basit” ihtiraslarla yapılan ibadet riyadır. Riya örtücü olduğu için Hakk’a ve hakikate düşmandır.

İkinci bir hususiyet olarak şiirinin genelinde olduğu gibi imân temasında da ikili karşıtlıklardan (imân-küfür, Hak-put) yararlanmaktadır. Şiirde çağrışım kümelerini bu kavramlar çerçevesinde oluşturmaktadır.

#### 4- Âhiret (Cennet-Cehennem)

Kelime olarak öbür dünya, öteki dünya manalarına gelir. İslâm dini kişiye dünyadaki iyi fiillerinden dolayı ahiret hayatı içerisinde ‘cennet’ ile ödüllendireceğini kötü, şer fiillerinden dolayı ‘cehennem’ ile cezalandıracağını belirtir.

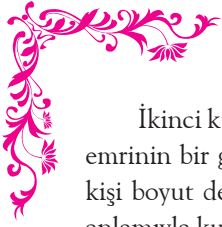
Harâbî’nin şiirinde ölüm iki boyutuyla ele alınmıştır. Çevresinde ölen kişiler için yazdığı tarih beyitlerinde hayatı sonlayan trajik bir son olarak ölümü ele alır. Bu noktada ölüm bütün insanların algıladığı gibi acıdır. Bu noktada “felek”ten yakınılır ve bu kötü olayın müsebbibi olarak gösterilir. Bu noktada ölüme karşı son derece hissi bir yaklaşım sezilir. Ölüm varlığı sonlayan, geri dönüşümü olmayan kaçınılmaz bir sondur. Aşağıdaki beyitlerde bu durum açık bir surette ortaya konulur.

Ey felek dâimâ sen zulme olursun âlet  
Her kazâyâya ve belâyâya idersin hicrân

İşte bu yavrucağında sebab-i mevti olub  
İtti Firdevse savtla garişkâ rihlet (HD:29/1-2)

Çocuğun ölümünden felek sorumlu tutulmaktadır. “Bahçede oynarken havuza düşüp ölen Ahmet Fikret adlı çocuğun ölümünden son derece müteessir olur.” (HD:29/3-4-5).





İkinci kısımda Harâbî ölümü mukadder bir son olarak ele alır. Bu Allah'ın "irci" emrinin bir gereğidir. Bu emri bir ferman gibi değerlendirir (HD:60/2). Bu vesileyle kişi boyut değiştirir. Tasavvuf erbabı olmayan kişiler ile ilgili "ölüm" kelimesini ilk anlamıyla kullanır. Tasavvufî manada ölüm kelimesini pek tercih etmez. Onun yerine "Hakk'a azm eyledi (HD:29), Göçtü Hakk'a (HD:21), Göçtü, Vuslat itdi (HD:7)" deyimlerini kullanır.

Harâbî ahiret hayatındaki ödül ve cezalandırma kavramlarına itibar etmez. Onun gözünde cennet "viran bir kulübedir ve harâbât ehlinin kuludur." (HD:287/4) "Rindler meclisini cennetin huri ve gılmanına feda eder." (HD:38/1) "Cennetin zahidin (sıradan müslümanların) gözünde bir kıymeti olduğunu onlar için cemal' in bir önemi olmadığını belirtir." (HD:56/2) Ona göre "Cennette zevk ve sefa etmek ehullaha ayıptır." (HD:346/2)

Hak âşığı olan kişi için "cennetin safâsı ve cehennem azabı lazım değildir." (98/8) "Zâhîde sitem ederek aldığı abdestle kıldığı namazın onu cennete getirmeyeceğini" söyler (HD:446/1).

Hak ehli henüz dünyada iken zaten ölümle "Ölmeden evvel ölmek ilkesince tanışmıştır." (HD:45/7) "Gerçek velilerin ölümsüz olduğunu bildirir." (325/6) "Bu suretle ahiret sualinden muaftırlar." (HD:176/2)

Âhirete geçiş hadisesinin Allah'tan kaynaklandığını vurgular. Vücudun birliği ilkesince "doğan da ölen de öldüren de Allah'dır." Zira ondan başka vücud yoktur (HD:460/3). Cennet ve cehennem ikilemi içerisindeki bir ibadet ve imân anlayışına bütün tasavvufî ekoller muhaliftir. Çünkü Hakk'a yöneliş ve vuslat karşılıksız bir aşk ve vecd ile mümkündür. Bunun aksine düşünceler bir alışveriş gibi değerlendirilir.

Harâbî'nin şiirinde simgesel anlamda ölüm bir yok oluşu değil bir dönüşümü ifade eder. İnsan ölmekle bir başka boyuta geçer. Cismi itibarıyla varlık tabakası değişir. Ruh itibarıyla ölüm hadisesi onun anlayışında yoktur. Çünkü ruh Hakk'ın bir ihsanıdır ve ona döner. Hakk'ı keşfedip cemali seyredenler ise ölümsüzdür. Harâbî bâtınî akidenin tümünde olduğu gibi verili olan dinsel kurallara sürekli bir direniş gösterir. İslâm birikimini tüm bir metin gibi düşündüğümüzde Harâbî'nin bu metni kendi yorumu ve bakış açısıyla yeniden okuduğunu, bir nevi 'metinler arası' diyebileceğimiz bir üslûpla yeniden ürettiğini görmekteyiz.

İkili karşıtlıklar yapısı çerçevesinde üslubunu inşa ederken ölümün karşısına yumuşak bir geçişle ölümsüzlüğü koyar. Bu korkudan kişiyi arındırmak için "ölmeden evvel ölmek" ilkesini bir ölüm tecrübe ve deneyimi olarak ileri sürer. Vücudun birliği ilkesince ölme ve öldürme hadiselerine Tanrı ile beraber müdahil olarak ölüm karşısında bireyin edilgenliğini aşmak ister gibidir.







## 5- Kur'ân ve İlâhî Kitaplar

Kur'ân kelime olarak cem edilen, toplanan manasına gelir. Hz. Muhammed'e indirilen İslâm dininin kutsal kitabıdır. İslâm dininin ana referans kaynağıdır. İslâm dininin farklı coğrafyalara yayılması ve yerel kültürlerle karşılaşması çerçevesinde İslâm anlayışına paralel olarak Kur'ân-ı Kerim'i anlayıp yorumlamalarda da birtakım farklılıklar (farklı tefsir ekolleri) ortaya çıkmıştır.

Kur'ân-ı Kerim'in tasavvufî yorumu bir "derin yapı analizi" gibidir. Kelime ve âyetlerin anlamları bütün boyut ve göndermeleri ve içsel (bâtın) yönüyle ele alınır. Bâtınî tasavvuf ekolleri bu yorum konusunda diğer yaklaşımlara göre biraz daha farklıdır. Hz. Peygamber'in "Kur'ân yedi nüans üzere indirildi. Onun hiçbir harfi yoktur ki bir zâhir, bir de bâtın mana taşımasın. Ebu Talip' in oğlu Ali'de bu zâhir ve bâtına ait ilim mevcuttur. (Ebu Nuaym, Hilye, 1/65)"<sup>166</sup> hadisi bu hususta en önemli dayanaklarıdır. Bu anlayışa göre Kur'ân -ı Kerim'in zâhir anlamı avam içindir. Hak dostları bu görünen mananın arkasındaki gerçek manayı idrak edebildikleri için görünen anlama itibar etmezler. Bu husus aynı zamanda Sünnî ve bâtınî anlayışlar arasındaki en belirgin itilaf noktalarından biridir.

'Bâtınî yorum' çok geniş ve birbirinden farklı algılayışları beraberinde getirmiştir. Öğreti zaman ve çağa göre birbirine ters anlayış ve uygulamaları üretebilmiştir. Kur'ân'ı iki farklı kategoride algıladılar. Bunlardan birincisine 'Kur'ân -ı Nâtık (Konuşan Kur'ân)' denir. Simgesel olarak insan-ı kâmil olan Hz. Ali'yi işaret eder. İkinci kategori 'Kur'ân-ı Samit (Sessiz Kur'ân)' denilen ve emir ve yasakların yazılı olduğu kitabî Kur'ân'dır.<sup>167</sup> Kur'ân -ı Nâtık bâtınî mananın ortaya konulması sürecidir ve yazılı formun 'Kur'ân-ı Samit'in' bir açıklaması olarak algılanır. Kur'ân -ı Kerim kendisinden önce gelen dinlerin şeriatını da içeren en son ve mükemmel ilâhî kitaptır.

Edib Harâbî şiirinde de Kur'ân-ı Kerim ve ilâhî kitaplar bu bakış açısına bağlı olarak değerlendirilir. Bâtınî manayı yüceltir. Bütün ilâhî kitapları Hakk'ı açıklayan metinler olarak görür ve itibar eder. 'İnsan-ı kâmil' imgesine başvurarak kendisinin (yüzünün) insân-ı kâmil olarak Tanrı'nın tecellisi olduğunu, insanlar tarafından ziyaret edilmesi gerekliliğini (yine insan-ı kâmil olarak kible olduğuna gönderme yaparak), Kur'ân, Zebur, İncil, Tevrat'ın kendisi olduğunu vurgular (HD:101/3).

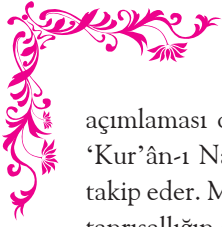
Bu noktada insan-ı kâmil olarak 'Kur'ân -ı Nâtık' formuna bürünür.

Şiirselliği ve üslubunu kuvvetlendiren bir edayla bâtınî öğretiyi zaman zaman kendi özel algılaması ile birleştirir. 'Kur'ân -ı Nâtık'ın, 'Kur'ân-ı Samit'in' bir

166 Öztürk Y.N., Tasavvufun Ruhü ve Tarikatler, Sidre Yay., İstanbul, 1998, s 22

167 Korkmaz E., Ansiklopedik Alevilik Bektaşılık Terimleri Sözlüğü, Ant Yay., (2. bsk.), İstanbul, 1994, s 219





açıklaması olduğu fikrinden ters bir istikamete sapar. Ona göre ‘Kur’ân-ı Samit’ ‘Kur’ân-ı Nâtık’ın’ anlaşılması içindir. Burada kendi içerisinde bir mantık örgüsü takip eder. Madem ki tanrısallık insan-ı kâminden tecelli eder, öyleyse dinsel öğretide tanrısallığın ana kaynağı insan-ı kâmil olmalıdır.

Bu çerçevede kendi sözünün Allah’ın sözü gibi anlaşılması gerekliliğini vurgular (HD:115/6), (HD:176/5), (HD:98/4). Zâhiri anlam onu hiç ilgilendirmemektedir. Zâhiri anlama bağlı kalanların ‘şeriatî yanlış tefsir ettiklerini’ bu nedenle zâhiri mananın bir ‘mollaya’ sorulması gerekliliğini bildirir (HD:105/4), (HD:51/6). Kur’ân’ın sırrının Tanrı tarafından kendisine ‘ihsan’ edildiğini söyler. Bu ifadeyi şiirinde Tanrı’ya söyler. ‘İhsan’ tek taraflı olarak yukarıdan aşağıya doğru bir hiyerarşiyi çağırıştırır. Yukarıdan aşağıya tek taraflı olarak sunulan bir ayrıcalıktır. Harâbî’ye göre insan kendi iradesi ve idraki ile Kur’ân’ın gerçek manasını algılayamaz. Allah ile ortak bir söylem oluşturma iddiasındadır.

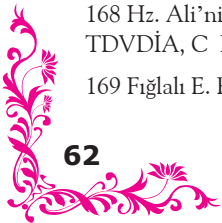
Şiirinin tamamında olduğu gibi bu tema çerçevesinde de Harâbî geleneksel rind-zâhid ikili karşıtlığından yararlanır. Zâhidle aralarında ta baştan itibaren ‘bir algılama, okuma ve yorumlama’ problemi vardır. Harâbî zahidi algılamasının eksikliği ve yetersizliği, yüzeyselliği dolayısıyla sürekli kınar. Doğru okumanın kendi kavramları ve bakış açısıyla olabileceği kanaatindedir. Harâbî metni ve gerçekliği algılamada zâhîde göre daha yorucu bir çaba içinde olduğunu vurgulamak ister. Fakat onun okumalarında ‘anahtar kavramlar’, kendi bakış açısı ve subjektifliği ile açıklanır. Şiirselliği inşa eden en önemli hususlardan biri budur.

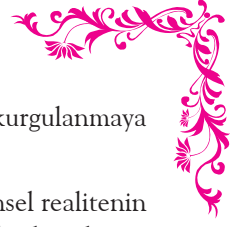
## 6- Hz. Ali

İlk imam olan Hz. Ali; Ebu Talib’in oğlu, Hz. Muhammed’in amcasının oğlu ve damadı, İmam Hasan ve İmam Hüseyin’in babasıdır. Milâdi, 600 yılında Mekke’de doğmuş, Hz. Muhammed’in kızı Fatıma ile evlenmiş, Hz. Peygamber’in vahiy katipliğini ve sancaktarlığını yapmıştır. 661 yılında bir Haricî tarafından hançerlenerek öldürülmüştür.<sup>168</sup> Gerek Sünnî gerek Şîî kaynaklarda, ashabın faziletlerine dair rivayetlerin büyük ekseriyeti Hz. Ali hakkındadır.<sup>169</sup> Edib Harâbî Divânı’nda Hz. Ali, Aliye’l-Murtaza (HD:367/3), Haydar (HD:442/2), Haydar-ı Kerrar (HD:40/4), Şah (HD:367/9), Şah-ı Veli (HD:464/1) sıfatları ile anılır. Bâtınî tefekkürün en temel figürüdür. Bütün aksiyon onun çerçevesinde inşa edilmiştir. Hz. Muhammed nübüvveti, Hz. Ali velâyeti temsil eder. Genel olarak bâtnî teolojinin bir yazılı kültürü mevcut ise de özellikle Türk kültürü içerisinde bu olgu sözlü bir mahiyet arz eder. İslâm tarihi içerisindeki hilafet mücadelesi sonucunda oluşan farklılaşmalar

168 Hz. Ali’nin kronolojik hayatı ve mücadelesi hakkında geniş bilgi için bk. Kandemir M. Y., TDVDİA, C II, “Ali”, s 371-3778

169 Fiğlâli E. R., Türkiye’de Alevilik Bektaşılık, Selçuk Yay., (3. bsk.), Ankara, 1994 s 240





çerçevesinde Hz. Ali muhalif bir yaklaşımın ana kahramanı gibi kurgulanmaya başlanmıştır.

Tarihsel süreçte Türk kültürü içerisinde yer alan Hz. Ali'nin, tarihsel realitenin dışında bir Türk kahramanı gibi algılandığını ve etrafında zengin bir folklorik malzeme oluştuğunu görmekteyiz. Divânda bir tema olarak Hz. Ali çok fazla kullanılmaz. Ehl-i Beyt ve bâtin imgeleri çerçevesinde dolaylı olarak yer alır.<sup>170</sup>

Harâbî'ye göre nebî (Hz. Muhammed) ve velî (Hz. Ali) Allah'a vasıl olmuştur. İnsan-ı kâmil olması dolayısıyla kendisi de Hakk'ın tezahürüdür. Böylece Allah; Hz. Muhammed, Hz. Ali üçlemesiyle dördüncü bir varlık olarak birleşir. Fakat bu birleşme çoğul bir yapı gibi görünse de Hakk'ın varlığında birliğe ulaşmış, aynıleşmiştir (441/4). Bu ifadenin arka planında Alevî-Bektâşî kesimlerdeki "Hz. Ali'nin ve Hz. Muhammed'in aynı cevherden meydana gelmiş nurlar olduğu, birbirileriyle musahip oldukları inancı vardır."<sup>171</sup>

Edib Harâbî'nin şiirinde de diğer bütün bâtinî zümrelerde olduğu gibi Zülfikar (Hz. Ali'nin Kılıcı), Döldül (Hz. Ali'nin Atı), asıl kahraman olan Hz. Ali'yi tamamlayan unsurlardır. Türk kültürü içerisinde bu motifleri içeren ve Hz. Ali'yi anlatan çok geniş bir menâkıb edebiyatı oluşmuştur. Kahramanın atıyla birlikte anılması Türk sözlü kültüründe (özellikle destanlarda) temel bir temadır.<sup>172</sup> Türkler İslâmiyet'i kabul ettikten sonra eski "hazır kalıpları" yeni kahramanları tanıtmada kullanmışlardır.

Hz. Ali Harâbî'ye göre "şah-ı veli ve keramet ehlidir." (HD:464/1-3) Bazı bâtinî zümrelerin Hz. Ali'yi Allah olarak nitelemeleri karşısında son derece rahatsızdır. Bu kişileri "müfsid" olarak niteler. Kendi algılayışında Hz. Ali Allah'ın (kâmil insan olarak) bir tezahürüdür. Fakat bu onun Allah olduğu anlamına gelmez (HD:464). Bu bakış açısı onun tevhid algılayışı ile de çelişir.

İslâm tarihindeki Mirâç, Hz. Peygamber'in ve Hz. Ali'nin merkezinde olduğu bir takım hadiseler Şîî ve Sünnî hiçbir ciddi tarih ve hadis külliyatında rastlanmayan bir biçimde Alevî-Bektâşî geleneğinde masallaştırılmıştır.

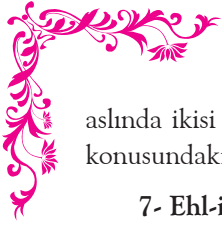
Bu algılamalar çerçevesinde oluşturulan ağırlıklı olarak sözlü 'Alevî-Bektâşî Teolojisi' Alevî-Bektâşî muhtevalı edebiyatın da temel dinamiklerini ve temalarını oluşturmuştur. Harâbî'yi de bu bakış açısıyla ele almak mümkündür. Hz. Ali'ye yaklaşımda ona tanrısallık atfetmez. Fakat kanaatimce Alevî-Bektâşî inancındaki simgesel üslûptan anlaşılan bir nevi 'Hz. Ali de manevi hiyerarşide Hz. Peygamber'den hemen sonra gelir (aynı cevherden yaratılmışlardır) söylencesinde olduğu gibi

170 Üzüm İ., Günümüz Aleviliği, İsam Yay., İstanbul, 1997, s 82-83

171 age, s 80

172 Bu konuda bk. Ögel B., Türk Mitolojisi 1, TTK Basımevi, Ankara, 1993, s 509





aslında ikisi de birbirine denktir, vazifeleri farklıdır.’ mesajı Harâbî’nin de Hz. Ali konusundaki temel yaklaşımıdır.

## 7- Ehl-i Beyt

“Hz. Muhammed’in damadı Hz. Ali, kızı Hz. Fatıma, torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’den oluşan ailesidir. Beş rakamıyla simgelenir. Önceleri penç-i âbâ olarak bilinirken sonraları penç-i Âl-i âbâ biçimine dönüşmüş ve bir elin beş parmağıyla simgelenmeye başlanmıştır.”<sup>173</sup>

Genel olarak bâtınî, özelde ise Alevî-Bektâşî inancında Ehl-i Beyt inancının özel bir önemi vardır. Harâbî Divânı’nda Hz. Muhammed’in ailesi Ehl-i Beyt (HD:489/2, 435/3, 444/1), kıtmir, ‘Âl-i âbâ (HD:381/13), bende-i ‘âli âbâ (HD:2/1) biçimlerinde anılmaktadır. Alevî-Bektâşî inancında Ehl-i Beyt aynı zamanda kurtuluşa ermiş olan topluluktur. Bir ayette “Hz. Peygamber’e nübüvvet görevine karşılık yakınlarının sevilmesi dışında bir ücret istemediğini ifade etmesinin emredilmesi”<sup>174</sup> ilkesini dikkate alarak bütün müslümanlar Ehl-i Beyt’e karşı derin bir sevgi ve saygı beslerler. Bu görüş çerçevesinde Türk-İslâm medeniyetinde seyyidlik ve şeriflik kurumuna karşı idare ve halk tarafından geniş bir saygı ve ayrıcalık tanınmıştır. Onlara kutsal armağanlar olarak hürmet edilmiştir.

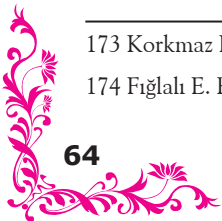
Edib Harâbî şiirinde Ehl-i Beyt’e karşı gerekli sevgi, saygı ve ihtirâmı göstermeyen Bektâşîleri ve bu çerçevede Ehl-i Beyt inancını anlamayan müslümanları sert bir dille kınar (HD:112/1, 327/2).

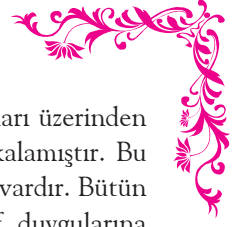
Ehl-i Beyt’e karşı Kerbelâ Çölü’nde uygulanan zulme mersiyelerinde içli bir söyleyişle üzüldür (HD:366, 367, 364, 365). Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’i “gül dalı” diye nitelendirir. Bu simgesellikte Hz. Muhammed’in ‘gül’ şeklinde tavsif edilmesine gönderme vardır. Bilinen gül sembolüne dal ilavesi ile onu zenginleştirmektedir. “Hanedan-ı Ehl-i Beyt’e su verilmemesine, Mervan’ın askerleri tarafından perişan edilmelerine hiçbir müslümanın gönlünün razı olamayacağını” dile getirerek müslüman sağduyunun ortak bir görüşünü seslendirir (HD:365). Bu hadise geleneksel edebiyatımızda çok sık işlenen bir tema olmakla beraber Alevî-Bektâşî geleneğinde özel bir öneme sahiptir. Bu çerçevede ‘maktel’ denilen mersiye niteliğinde bir manzum edebî tür oluşturulmuştur.

Geleneksel edebiyatımızdan aldığı ‘saba’ (rüzgar) imgesini oldukça başarılı bir şekilde kullanır. Rüzgâra “Kerbelâ hadisesinin geçtiği yere giderek Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’den bir haber getirmesini, Hanedan-ı Ehl-i Beyt’i ziyaret etmesini, oradan Resulullah’ın makamını ziyaret edip ona selam söylemesini söyler.”

173 Korkmaz E., a g.e., s 112

174 Fıçlalı E. R., age, s 235





Harâbî Ehl-i Beyt’le ilgili şiirlerinde “zalim” ve “masum” kavramları üzerinden bir şiir dili inşa eder. Karşıtlıklardan yararlanarak içli bir söyleyiş yakalamıştır. Bu içli söyleyişte aynı zamanda zulme karşı isyankar bir direniş ve reddiye vardır. Bütün insanlığın (özel olarak müslümanların) adalet, merhamet ve insaf duygularına seslenir.

## 8- Tevellâ ve Teberrâ

Alevî-Bektâşî inanç geleneğinde Ehl-i Beyt’le bağlantılı olarak “Tevellâ ve Teberrâ” kavramları oldukça önemlidir. “Hazret-i Peygamber’i ve Ehl-i Beyt’ini sevmek, sevenleri böylece sırasıyla sevmek, onların yolunda olmak, onlara uymak “Tevellâ”; onları sevmeyenleri, onlara zulmedenleri sevmemek, onları sevmeyenleri sevenleri de sevmemek “Teberrâ”dır. Şîâ inancında ‘Tevellâ ve Teberrâ’ dinin asli hükümlerindedir.

Harâbî Divânı’nda tevellâ ve teberrâ farklı anlatımlarla kullanılmıştır. Ehl-i Beyt (Tevellâ bağlamında) taltif edilip yüceltilir (HD: 366, 367, 364, 365). Ehl-i Beyt’e zulmedenler ise lanetlenir (HD:365).

‘Kınama’ bireyi toplumsal olarak cezalandıran bir kurumdur. Burada kınanan zulüm ve insafsızlıktır. Bir çeşit toplumsal norm olarak ‘Ehl-i Beyt sevgisi’ bu kavramların oluşumunda etkili olmuştur.

Bu bölümde de üslûp yine çoğunlukla karşıtlıklardan yararlanılarak oluşturulmuştur. Bu temada anahtar kavramlar ‘sevmek ve lanetlemektir.’ Sevmek kategorik olarak bireyi yücelten, lanetleme/kınama ise ters yönde aşağılayan, değersizleştiren hükümlerdir.

## 9- Sûre (Âyet) ve Hadisler

Harâbî Divânı’nda ayet ve hadisler belli tarihsel ve efsanevi olaylar çerçevesinde bazen doğrudan Arapça telaffuzu ile bazen Türkçe anlamlarıyla, bazen de telmih ve istiare yoluyla dolaylı olarak kullanılmaktadır.

### a. Sûreler (Âyetler)

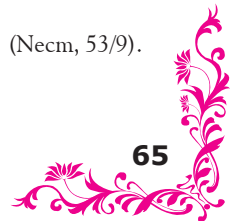
1. “Sûre-i velleyl” zülfü “Kâbe Kâvseyn”<sup>175</sup>dir kaşı

Âyet-i “vennecmdir” baş çeşm-i pür envârına (HD:67/2)<sup>176</sup>

Birinci beyitte Hurufî sembolizmden yararlanılarak ve Mirâç hadisesinde Hz. Muhamed’in göklere yükselişine telmih yapılarak Allah huzurundaki durumu, mesafesi dile getirilmektedir. Bu beytin ikinci mısrasında “vennecm” yıldız imgesi nur ile dolmuş göze teşbih edilmektedir.

175 “Onunla arasındaki mesafe, iki yay kadar, yahut daha az kaldı.” (Araf, 7/143), (Necm, 53/9).

176 “İnmekte olan yıldız and olsun.” (Necm, 1/18).





2. Biz kıanāat ehliyiz hem kenz-i “lā yefnā”<sup>177</sup> biziz  
Meylimiz yok sofi dehrin genc ü güher bārına (HD:67/3), (HD:233)
3. Kıābe kıavseyn yazmış ebrūvānına  
Serāhe veh haber dü çeşmānına  
İki gāmzen ile hep müjgānına  
“Sūre-i fātihā”<sup>178</sup> tahrir eylemiş (HD:484/2)
4. İtme el hamrıyla hem “lā takrabā”<sup>179</sup> tefsirini  
Sanma bilmez mey perestān şerh-i sālūs istemez (HD:305/4)
5. “Li maāllah”<sup>180</sup> emrine innallah sırrına  
Men aref hem nokta-i bā remzine āgāhsınız (HD:311/5)
6. “Kün”<sup>181</sup> dedi var etti kevn ü mekānı  
Bu kıudret hazreti kibriyānındır  
“Levlāke levlāk” emr-i sübhānı
7. Aklı fikre sığmaz hikmet-i settār  
Yār u ağıyār ider nārıda gülzār  
“Sūre-i heletā”<sup>182</sup> seyf-i zülfıkar  
Cenāb-i Aliyel-Murtazanındır (HD:480/5)

---

177 “Yok olmaz ölmez” (Rahman Suresi)

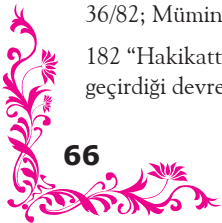
178 Kur’ân-ı Kerim’de birinci surenin adıdır. İslām düşüncesinin ve Kur’ân’ın özünü oluşturur.

179 “Yaklaşmayınız” (Bakara 2/219) (Sarhoşken namaza yaklaşmayınız ayetinde geçen sözlerdir.)

180 “Benim Allah ile” anlamında Kuşeyri gibi büyük sufiler tarafından kullanılan ve kendinden geçme, yok olma anlamına gelen makamı işaret eder.

181 “Ol” (Bakara, 2/117; Âl-i İmrân, 3/47; Enam, 6/73; Nahl, 16/40; Meryem, 19/35; Yâsin, 36/82; Mümin, 40/68)

182 “Hakikatte (kesin, şüphesiz) geldi. (İnsan, 76/1) (Bu surede insanın insan oluncaya kadar geçirdiği devreler hatırlatılmaktadır.)





8. Bu fenāya geldi bunca enbiyā vü evliyā  
Ḳāffesi de “irci”<sup>183</sup> emrine itti iktida (HD:7/1)
9. “Lenterāniden”<sup>184</sup> haberdār olmayan Mūsāya baḳ  
Her dem Cibrīlden bī behre bir İsā’ya baḳ (HD:124/1)
10. Bize pider dedi tıfl-ı Mesīhā  
“Rabbi Erni”<sup>185</sup> deyu çağırđı İsā  
“Lenterānī” diyen biz idik ana  
Biz Tūr-ı Sinānın tecellāsıyız (HD:494/3), (288/15)
11. Varmayan mirāca bilmez “leyleteü’l-esrā”<sup>186</sup> nedir  
Ortada bir ḳābe ḳavseyn-i ev ednādır döner (HD:249/4)
12. Zahidā şānımız “inna fetehnā”<sup>187</sup>  
Harābī kemteri serseri sanma  
Bir ḳılı kırık yarar ḳāmiliz amma  
Pir Balım Sultānın budalāsıyız (HD:494/5)
13. Sesin çıkılmaz avazın yoḳ  
Ābdestin yoḳ namazın yoḳ  
Hiçbir yere niyāzın yoḳ  
“Ḳulhüvellahu ahadsın”<sup>188</sup> (HD:458/3)

---

183 “Dön” (Fecr, 89/27-30) (Ölüm esnasında Allah’a dönüşü zikreder)

184 “Beni (asla) göremezsin. (Araf, 7/143) (Hz. Musa Peygamber’in Tur Dağı’nda Allah ile vasıtasız konuşması esnasında Allah’ı görme isteğini dile getirince, Allah’ın ona verdiği cevaptır. Beni görmeye dayanamazsın anlamını da içerir.)

185 “Rabbim bana kendini göster”. (Araf, 7/143)

186 “Mirac gecesi” (İsrâ, 1/17) (Hz. Muhammed’in bir gece Mekke’den Cebrail vasıtasıyla Mescid-i Aksa’ya getirilip Allah huzuruna yükseltildiği gecedir.)

187 “Biz fethettik” (Feth, 48/1)

188 “O Allah’tır bir tektir de” (İhlâs, 1)





14. Kapun büyük açan yoktur  
Seni kapup kaçan yoktur  
Anan yoktur baban yoktur  
“Yâ Rab Âllahu sâmedsin”<sup>189</sup> (HD:458/4)
15. Elmasin yok boncuğun yok  
Aban keben çocuğun yok  
Çarın, kızın çocuğun yok  
“Lem yelid velem yuledsin” ( HD:458/5)
16. Deryâ senin sahra senin  
Dünyâ senin uçbâ senin  
Bu görünen eşyâ senin  
“Velem yekünlehû küfüven ehadsın”<sup>190</sup> la şek ahadsın  
(HD:458/6)
17. Mest-i mey-i delâlet  
Olmağ değil ibâdet  
“Lâ tağarrübü salât”  
“Ve entümü esgâra”<sup>191</sup> (HD:328/3)
18. “Lekad haleknâ el insân”<sup>192</sup>  
Buyurdu ulu sübhân  
Çıble bize anuncün  
Cim mim elifle lâmdır (HD:347/7)

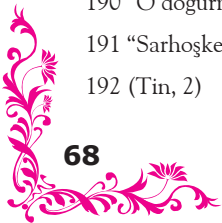
---

189 “Allah sameddir.” (Hiçbir şeye muhtaç olmayan ezeli ve ebedi) (İhlâs, 2)

190 “O doğurmadı ve doğrulmadı.” (İhlâs, 3)

191 “Sarhoşken namaza yaklaşmayın.” (Bakara, 2/219)

192 (Tin, 2)







19. Hazreti urānla emr etmiş Cenāb-ı zül celāl  
“Āhsen-i tavimdir”<sup>193</sup> Ādem nūr-ı mevlādır Cemāl  
“Merace’l-bahreyni”<sup>194</sup> bir mürřiddin var eyle sū’al  
Kim seni ifāy-ı zann idüp etsin haberdār māl (HD:360/2)
20. “Lā yūsel”<sup>195</sup> buyurmuř hallā-ı hayy-ı ayyūm  
Ef’ālī Ha sorulmaz her bir ula bu ma’lūm (HD:22/1)
21. “Senūrīhim āyātina fi’l-āfāk”<sup>196</sup>  
urānda buyurmuř ol Rabbūlfela  
A eşmini kendi özüne bir ba  
Ha sende sun’unu ikmāl eyledi (HD:440/2)
22. Bize tadīr olmuř “alū belādan”<sup>197</sup>  
Anınūn sākīn-i meyhāneyiz biz  
“Seāhūm”<sup>198</sup> hamrını tā ezeliden  
İdik dost elinden mestāneyiz biz (HD:490/1)
23. İnsān āināтта olmuş bī bedel  
“Vettin”<sup>199</sup> sūresini řerh itmiř gūzel  
Halı ikaz iūn hallā-ı ezel  
Bunca peygāمبرler irsāl eyledi (HD:440/3)

---

193 “Biz insanı en gūzel bir biimde yarattık.” (Tin, 95/4)

194 “İki denizi salıverdi, birbirine kavuşuyorlar.” (Rahman 55/19)

195 “Allah yaptıından sorumlu olmaz.” (Enbiyā, 21)

196 “Biz onlara, ufuklarda āyetlerimizi gōstereceiz.” (Fussilet, 41/53)

197 “Evet Rabbimizsin dediler.” (Arāf,7/172)

198 “Rableri onlara tertemiz bir iki vermiştir.” (İnsan, 76/1-2) (Bātınī tefekkürde bu ayet ikinin hellalliğine delil gōsterilir.)

199 “Andolsun incire.” (Tin 95/1)





24. Ey Harābî söylemem “innī enellāh”<sup>200</sup> remzini  
Sen bu sırrı vākıf-ı esrāra sor sorma bana, ( HD:50/7)
25. Sākin-i bezm-i elest mest ü harāb etmiş beni  
“İnnemehhamr”<sup>201</sup> ayetin hoşyāre sor sorma (50/2)
26. Dervişlere yakın ol  
Āllāh ise murādın  
Mekānları mekāndır  
“Lārayb-ı lā mekāne”<sup>202</sup> (HD:329/6)
27. Hiddetle kaçın hiçbir işe etme teşebbüs  
“Lā havle velā kuvvete”<sup>203</sup> de def-i belā it (HD:291/2)

## b. Hadisler

Harābî Divānı’nda telmih ve iktibas yoluyla bütün İslām tasavvufunun referans gösterdiği belli başlı hadisler kendi beyit bağlamları içerisinde kullanılmıştır. Bu hadisler şunlardır.

1. “Men Aref”<sup>204</sup> hem nokta-i bā sırrına mazhar idi  
Öyle îmān eyleriz kim sırr-ı sırrullah idi (HD:15/5), (HD:50/6), (HD:/3),  
(HD:66/5)
2. Sofî-i āhmaç ne bilsin “künt-i kenz”<sup>205</sup> esrāri  
Kendinî akil kıyās ider bizi sersem bilür  
(HD:277/7), (HD:449/3), (HD:346/9), (494/4), (495/2)

---

200 “Muhakkak ben (evet) ben Allah’ım” (Kasas, 28/30) (Tur Dağı’nda Allah’ın ağaç vasıtasıyla Hz. Musa’ya hitabıdır.)

201 (Maide, 90/5)

202 “Onda hiç şüphe yoktur.” (Bakara, 2/2)

203 “Kuvvet, ancak Allah’tandır.” (Kehf, 18/39)

204 “Nefsini bilen kişi şüphesiz Rabbini de bilendir.” (ACLUNİ, Keşfu’l-Hafâ, Hadis Nr. 2532, C II, s 361)

205 “Gizli bir hazine idim.” (ACLUNİ, Keşfu’l-Hafâ, Hadis Nr. 2016, C II, s 191, Tasavvuf ehli arasında yaradılışa delil gösterilen bir hadistir. Bazı kaynaklar senedinin olmadığını fakat kuvvetli bir hadis olduğunu zikreder.)





3. Gerçe okuyorsun “levlāke levlaḳ”<sup>206</sup>  
Faḳat perdesini idemezsin ḳāḳ  
Cāhilsin Yezide itmedin idrāḳ  
Biz o ḳünt-i kenzin muammāsıyuz (HD:495/2)
4. Sen “mutu ḳable en temutu”<sup>207</sup> mazhar ol gel  
Dünyā vü āhiretde ister isen necātı (105/6)

Edib Harâbî Divânî’na iktibas yoluyla aldığı hadis ve ayetler geleneksel dinî-tasavvufî Türk edebiyatında da kullanılmaktadır. Fakat Harâbî bu ayet ve hadisleri kendi özgün bâtinî yorumu çerçevesinde ele alıp onlara çok anlamlar yüklemektedir. Kendi mesajının aktarımında onları delil ve dayanak olarak kullanmaktadır. Böylece kendi söz ve yorumunun İslâm dışında olmadığını ispat etmeye çalışmaktadır. Onun dışındaki algılamaların sathî ve yanlış olduğu kanaatini uyandırmak istemektedir.

Bu alıntılar aynı zamanda kamuoyu nezdinde tebliğinin etkili olmasını sağlayan unsurlardır. Çünkü karşısındaki kişiler iddialarında ayet ve hadisleri delil olarak getirmektedirler. Harâbî bu kişilerin Kur’ân’ın ve hadisin mesajını anlayamadıklarını ayrıntılı biçimde örneklendirir.

Harâbî’nin kullandığı İslâmî referansların aynı zamanda geleneksel İslâm cemaatinin irşâd mekânlarında (câmî, dergâh, tekke, panayır, konaklar, hanlar, medreseler) sohbet esnasında aktarılan ve böylece sözlü iletişim bağlamında öğrenilmesi mümkün olan bir çerçevesi vardır.

## II- VAHDET-İ VÜCÜDDAN VAHDET-İ MEVCÛDA EDİB HARÂBÎ’NİN TASAVVUF ANLAYIŞI

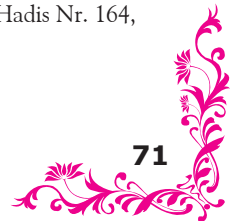
### 1- Vahdet-i Vücûddan Vahdet-i Mevcûda Edib Harâbî

Doğu ve Batı düşünce tarihinde Tanrı-varlık (eşya) meselesini inceleyen geniş bir birikim mevcuttur. Eski Hint, Mısır, Yunan, Musevî, Hristiyanlık ve en mütekâmil şekliyle İslâmiyet gibi belli başlı medeniyet çevreleriyle beraber mahallî diğer mistik

---

206 “Sen olmasaydın felekleri (kainatı) yaratmazdım.” (ACLUNİ, Keşfu’l-Hafâ, Hadis Nr. 164, C II, s182)

207 “Ölmeden Önce Ölünüz” (Aclûnî, Keşfu’l-Hafâ, 2/291)





akımların içerisinde de mesele farklı boyutlarıyla irdelenmiştir.<sup>208</sup> Mistiklik ve sırrılık belli ölçülerde her dinde vardır. Bu itibarla İslâm'da da bir 'mistikliğin ve sırrılığın' olacağı tabiidir. İslâm'a has olan mistisizmin adı tasavvufur.<sup>209</sup>

İslâm tarihinde bu mesele tasavvuf anlayışı çerçevesinde değerlendirilmiştir. Tasavvufun temel meselelerinden biri vahdet-i vücûd (varlığın birliği) meselesidir. Kavram üzerinde farklı görüş ve algılamalar çerçevesinde yüzlerce tanımlama yapılmıştır. Hüseyin Erdem bu tanımları değerlendirerek vardığı neticede vahdet-i vücûdu "Allah'tan başka hakiki hiçbir vücûd kabul etmeyen bütün varlıkları Mutlak Vücud'un isim ve sıfatlarının tezahürü, tecellisi sayarak hakiki varlığa nazaran onların ezeli ve ebedi yokluğu ifade ettiğini, keşif ve tecrübe yoluyla ortaya koyan tasavvufî bir meslek" olarak tarif eder.<sup>210</sup>

İmam-ı Rabbânî tevhidi; vücûdî ve şuhûdî olmak üzere iki kısımda özetler. Vücûdî tevhid bir mevcûd bilmektir ve ilme'l-yakîn kabilindedir. Şuhûdî tevhid ise, bir görmektir ve ayne'l-yakîn kısmındadır. Yani şuhûdî tevhid, mümkün olan şeylerin vücûdunu, Allah u Teala'nın vücûd denizinin dalgası görmektir.<sup>211</sup>

Bazı araştırmacılar bu iki yaklaşımın birbirine zıt olduğunu ve Rabbânî'nin görüşünün İbn-i Arabî'nin sistemleştirdiği vücûdî tevhid anlayışından şematik olarak farklı olmadığını ancak "tevhid noktasında görüntüleri vücûd saymasının mahzurlarına" işaret eder.<sup>212</sup>

Vahdet-i vücûd anlayışı Muhiddin-i İbn-i Arabî (H 560-638) tarafından sistemleştirilmiştir. Kendisinden önce tasavvufî yaşantı, özellikle İslâm'ın ilk yıllarında büyük ölçüde kitap ve sünnete bağlı ta'at ve ibadete önem veren bir görünümdeydi. İbn-i Arabî'ye gelinceye kadar Muhasibî, Beyazid-i Bistamî, Cüneyd-i Bağdadî, Hallâc-ı Mansur gibi önder sufiler 'varlığın birliği' konusunu işlemişlerdir. "İbn-i Arabî Ku'rân ve hadisler başta olmak üzere, Yeni Eflatunculuktan, İhvanu's-Safâ'nın felsefe yönünden, Hallac'ın üslûbundan, kelimcilerin âhiret ve ahlâk anlayışlarından etkilenmiş ve onların tabir ve terimlerini kullanmıştır. Son derece eklektik olmasına rağmen İbn-i Arabî'nin sistemi orjinaldir."<sup>213</sup>

---

208 Bu konuda geniş bilgi için bk. Aynî M. A., Tasavvuf Tarihi (Sad. Hüseyin Rahmi Yananlı), Kitabevi, İstanbul, 1992

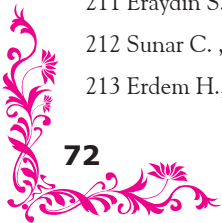
209 Kara M., Din, Hayat ve Sanat Açısından Tekke ve Zaviyeler, Dergâh Yay., (3. bsk.), İstanbul, 1990, s 19

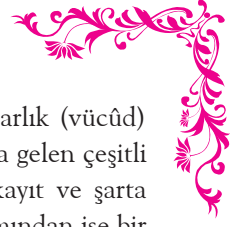
210 Erdem H., Panteizm ve Vahdet-i Vücûd Mukayesesi, KBY, Ankara, 1990, s 38-41

211 Eraydın S., Tasavvuf ve Tarikatlar, M.Ü.İ.F. Yay., İstanbul, 1994, s 210

212 Sunar C. , Ana Hatlarıyla İslâm Tasavvufu Tarihi, A.Ü.İ.F. Yay., Ankara, 1978

213 Erdem H., age, s 41





Arabî'ye göre Allah'tan başka vücûd yoktur. Ontolojik açıdan varlık (vücûd) birdir. Eşyanın ayrı bir vücûdu yoktur. Eşya Allah'ın vücûdu ile varlığa gelen çeşitli şekil ve tezahürlerdeki tecellilerden ibarettir. Mutlak varlık hiçbir kayıt ve şarta bağlı değildir. Allah zatı bakımından tek ve eşsiz, isim ve sıfatları bakımından ise bir bütündür. Ve O'nun eşsiz birliği, kendisinde bilkuvvet mevcut olan bütün isim ve sıfatların toplamıdır.<sup>214</sup>

Yaratılış (zuhur) birtakım mertebelerden geçerek meydana gelir. Bu mertebeler:

- a-) Birinci mertebe (Lâ Taayyün)
- b-) İkinci mertebe (İlk Taayyün)
- c-) Üçüncü mertebe (İkinci Taayyün)
- d-) Dördüncü mertebe (Ruhlar âlemi mertebesi)
- e-) Beşinci mertebe (Misâl âlemi)
- f-) Altıncı mertebe (Şahadet âlemi mertebesi)
- g-) Yedinci mertebe (İnsan mertebesi) şeklinde sıralanmıştır.

Allah'ın 'ol' emrini vermesiyle âlem meydana çıkmıştır. Ancak bu âlemler yoktan meydana çıkmış değillerdir. Zatın bir halden diğer bir hale geçmesiyle ortaya çıkmışlardır.<sup>215</sup>

Vahdet-i Vücûd nazariyesi, ortaya çıkışındaki bu temel görüşleri tarihsel süreç içerisinde farklı dinî eğilim ve algılayışların yaklaşım ve katkıları ile kendi içerisinde bir dönüşüme uğramıştır. Bu değişimler Hallac-ı Mansur, Muhiddin-i İbn-i Arabî, Bedreddin Simavî'den Edib Harâbî'ye uzanan çizgide vücûdun (varlığın) birliği ve bölünemezliği görüşü ile, İmam-ı Rabbanî, İmam-ı Gazali, Bahaddin Nakşibend gibi merkeze yakın sufilerin savunduğu varlığın ve zâtın farklı şeyler olduğu, varlığın Hakk'ın sıfatlarının tecellisi olduğu görüşü şeklinde iki kısımda değerlendirmek kanaatimizce uygundur.

Alevî-Bektâşî teolojisinin beslendiği kaynaklara baktığımızda yazılı kültürün yanı sıra "sözlü kültür" aktarım şekil ve prensiplerinin oldukça ağırlıkta olduğunu görmekteyiz. Bu sözlü kültür kanallarını besleyen kaynaklardan ikisi Hallac-ı Mansur ve Muhiddin-i Arabî'dir. Muhiddin İbn-i Arabî'nin bu sistematik ve karmaşık nazariyesi 'Türk sözlü kültür kanallarından' geçerken popülerize edilmiş, diğer inanç ve ritüellerle karışarak kendi özgün biçimine kavuşmuştur.

Edib Harâbî'nin şiirinde Muhiddin İbn-i Arâbî'nin ve Bedreddin Simavî'nin 'Vahdet-i Mevcûd' görüşlerini takip etmek mümkündür. İnsanı Allah'ın yarattığı

---

214 agy, s 44-45

215 Sunar C., age, s 63-64





bir varlık olarak vücudun birliği görüşü çerçevesinde “insan-ı kâmil” formasyonu ile Allah’ın bir yansıması olarak değerlendirir (HD:222/2). Kainatta akk’tan başkasının mevcut olmadığı ilkesinden hareketle Harâbî ‘küfürden imâna’, ‘putlardan Hakk’a’ varılabileceğini, bütün bu oluşların O’nun tecellisi olduğunu, O’nu çağrıştırmayı itibarıyla hakir görülemeyeceği görüşündedir. Bu görüşler Bedreddin Simavî’de de benzer şekilde dile getirilir. O da kamil insanı ‘Allah’ın bir yansıması’ olarak değerlendirir.<sup>216</sup>

Hak insanın özündedir (HD:485/3). Kişi yaratılış sırrını idrak ederek tanrısalılık gerçeğini kavrayabilir. Kendisinin bunu gerçekleştirdiğini ileri sürer. “Hakk’ın kendisine mi’râç etmesini” (HD:208/2), “Hak’la kendisinin gayrı olmadığı” (HD:476/7) görüşlerini bu çerçevede değerlendirmek mümkündür. “Hak kendisini halka bildirmek için insanı kendine timsal eylediğini” (HD:440) bildirir.

“Azimmüşşandır. Mekânsızdır, kayıttan azadedir. Fail, mefûl, doğuran, doğurtan, ölen, öldüren” her şey O’dur (HD:449). O her türlü insani algılayışın ötesindedir (HD:458). Bu sebeple insan ve cüzi irade külli iradenin tasarrufundadır.

Harâbî İbn-i Arabî’nin kurduğu vahdet-i vücûd anlayışını zaman zaman cezbeci sofilere (Bayezid-i Bistamî, Cüneyd-i Bağdadî, Şihabeddin-i Suhreverdi, Hallac-ı Mansur’a) benzer bir coşkuyla bu meseleleri ele alır. Harâbî’ye göre Allah’tan başka varlık yoktur.

Kainat sürekli bir oluş ve görünüş halindedir. Bu deveran süreklidir. Oluş ve görünüşler Allah’ın ‘kün’ emriyle ‘âyân-ı sabite’ den ayrılıp cisim libasını giyerler. “Kaf u Nun Hitabı İzhar Olmadan” dizesiyle başlayan ünlü nefesinde (HD:494) ve Vahdetnâme’de (HD:449) bu görüşler simgesel bir üslûpla anlatılır.

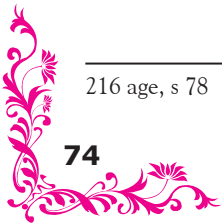
Harâbî’ye göre başlangıçta yalnız Allah vardır (Ahadiyet makamı). Yaratılış yani ‘kün’ emri verilmeden bütün mevcûdat O’nun vücudu ile bitişikti. Diğer bir deyişle Allah varlığın mayasıdır. Bir insan olarak kendisini de bu çerçevede değerlendirir. ‘Kün’ emri ile yaratılış kademe kademe gerçekleşmeye başlar.

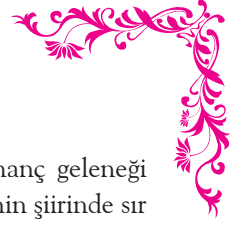
Bu itibarla kendisinin de Allah’tan gelen bir varlık olduğunu düşündüğünden bütün bu oluşum sürecinin faili ile aynı kaynaktan geldiğini belirtmek ister. Bu geleneksel vahdet-i vücûd düşüncesinden aldığı ve işlediği bir temadır.

Harâbî bu görüş ve yaklaşımları ile Bektâşî tarikatı içerisindeki “Harâbâtî” veya vahdet-i mevcûdca çizginin en önemli temsilcilerinden biridir.

---

216 age, s 78





## 2- Sır ve Bâtın

Bütün tasavvuf anlayışında egemen olduğu gibi Alevî-Bektâşî inanç geleneği içerisinde de vahdet-i mevcûdî görüş ve düşünceleriyle Edib Harâbî'nin şiirinde sır ve bâtın kavramları kendine has üslûbu çerçevesinde ele alınmıştır. Sır ve bâtın zaman zaman birbiri yerine kullanılan ve birbirini tamamlayan iki kavram görünümündedir.

Sır; mevcut olan var yok arası kapalılık, Hakk'ın gaip hale getirip halka bildirmedığı şey, gönül ehlinde ve keşif sahiplerinden başkasının idrak edemedığı hususlar gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Tasavvuf terminolojisinde sır:

a-) Sırr-ı Hak: Hak'tan başkasının bilmediğı

b-) Sırr-ı Halk: Hak ile kulu arasında kalan sır

c-) Sırr-ı Sır: Ahadiyette özel olarak var olan gerçeklere dair ayrıntılı bilgi ki bunu sadece Hak bilir.<sup>217</sup>

Bilgi felsefesi (epistemoloji) açısından tasavvuf ehlinin bilgisi keşif ve ilham yoluyla elde edilen bir bilgidir. Bu yüzden keşif ve tecrübe sahibinin istidadına göre çeşitlilik arz eder. Deneysel ve mantıki uygulamalarla sınanması mümkün değildir. Keşif ve ilham yoluyla elde edilen bu bilgi 'aşkın' bir idrakin ürünüdür. Keşif ve ilham yoluyla elde edilen bu bilgiler nesnel gerçeklikle genellikle uyumsuzlar. Bu nedenle bu bilgilerin kamusal alanda dillendirilmesi tepki ve tartışmalara yol açar. Bu hususu göz önünde tutularak 'sırrın ehil olmayana açılmaması' prensibi bir ilke olarak benimsenmiştir.

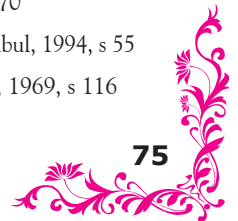
Bâtın; iç, iç anlam, giz, sır manalarına gelir. Biri görünen (zâhir), diğeri görünmeyen (bâtın) olmak üzere iki alan vardır. Görünen alan (zâhir), görünmeyen alanın (bâtın) bir yansıması durumundadır. Bu nedenle gerçek alan görünmeyen alandır. Ve tanrısal ortam bu alandır. Yalnızca duyu organlarının algılamasıyla yetinen yüzeysel bilgili insanlar, nesnel alanın görünüşüne aldanır ve tanrısal gerçekliğe ulaşamazlar.<sup>218</sup>

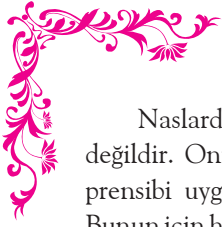
Kur'ân'ın dış yüzü olduğu gibi iç yüzü de (bâtını) vardır. Kur'ânî ayetlerin iniş sebeplerini, fikhî hükümlerini, nasih ya da mensuh yahut da muhkem veya müteşâbih olduğunu, onlara ait hadiseleri, hatta lafızlarındaki edebi özellikleri bilen, hele Allah'a tam inanmış olan elbette başka türlü anlar. Kur'ân'ın ve buyruklarla yapılmaması emredilen şeylerin bâtını bilen, bu anlayış seviyesine ulaşan kişiden zâhirine riayet lüzumu kalkar; artık ona, ibadetin lüzumu yoktur kanaatini gütmek, buna inanmak bâtınılıktır. Bâtınılık umumî bir tabirdir; bu inancı benimseyen kişilere, hangi mezhepten olurlarsa olsunlar bâtını, yollarına bâtınıyye denir.<sup>219</sup>

217 Uludağ S., Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Marifet Yay., İstanbul, 1995, s 469-470

218 Korkmaz E., Ansiklopedik Alevilik Bektaşılık Terimleri Sözlüğü, Ant Yay., İstanbul, 1994, s 55

219 Gölpınarlı A., Türkiyede Mezhepler ve Tarikatlar, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1969, s 116





Naslarda semboller halinde bulunan manaları herkesin anlaması mümkün değildir. Onun için ehliyet kazanmamış kimselere bu sırları açmamak için takkiye prensibi uygulanır. Onlara göre akıl ve duyular gerçekliği algılamada yetersizdir. Bunun için her asırda insanlara gerçek bilgileri öğretecek “masum bir imam” gereklidir. Bilginin gerçek kaynağı O’dur.<sup>220</sup>

Alevî-Bektâşî geleneğinde Hz. Ali “Kur’ân’ın sırrı Fatiha’da, Fatiha’nın sırrı besmelede, bismelenin sırrı b harfindedir. B harfinin sırları noktasındadır. Ben de b harfinin altındaki noktayım” dediğinden dolayı ‘Tanrı sırrı’ olarak kabul edilir.<sup>221</sup>

Edib Harâbî şiirinde, sır ve bâtın kavramlarına ‘üst idrak’ teması çerçevesinde bakar. Sırrın ifşâ edilmemesi gerekliliğini vurgular. “Cismini pâre pâre etseler vakıf-ı sırrullahı ifşa eylemez” (HD:302/4). “Esrâr-ı künt-i kenzi açıklamayın bu esnada diller lâldir” (HD:346/9). Çünkü bu durumu dilsel mecaz ve alegorilerle ifade etmenin mümkün olmadığı kanaatindedir. Ehil olmayanların (sıradan insanların), ‘sırrı söyleşenlerin’ yanında görüş beyan etmemesini tavsiye eder (HD:43/6).

Sırların açılması ve edinilmesi manevi yükselişe paralel olarak gerçekleşir. Bunun için bir çaba gereklidir. Gerçek imâna ulaşmak için mevcut imândan küfre geçmek gerekir (HD:149/6). Tam bir bilinçlilik hali için bu durumu gerekli görür. Küfrün de Allah’ın yarattığı bir kavram olması münasebetiyle onu tevhidden ayrı düşünmez. Tevhid gerçeğini hakkıyla algılayabilmek, küfrün kapsam ve mahiyetini öğrenmek için bu tecrübe gereklidir. Ene’l-Hak sırrının Hak ile hak olmakla mümkün olduğu kanaatindedir.

Yüksek sırlara vakıf olmak ona göre Hak vergisidir (318/9). Harâbî’ye göre “Hakk’ın sırrı nass içinde muammadır.” (HD:208/5) Bu sırrı zâhiri görünüşü ile anlamak anlamlandırmak mümkün değildir. Bâtını tevil bu noktada devreye girer. İslâm peygamberi (Kur’ân yedi nüans üzere indirildi. Onun hiçbir harfi yoktur ki bir zâhir bir de bâtın mana taşımasın. Ebu Talip’in oğlu Ali’de bu zâhir ve bâtına ait bilgi mevcuttur.) (Ebu Nuaym; Hilve, 1/65)<sup>222</sup>

Varlık sürekli bir oluş ve görünüş halindedir. Bu itibarla manayı belli bir zamana ve mekâna mukayyed kılmak imkânsızdır. Kuşadalı İbrahim Hakki’nın soğan metaforuyla ifade ettiği gibi “soğanın dışındaki kabuk zâhir, onun altındaki bâtıdır. Üst kabuğu soyduğumuzda onun altındaki zâhir olacak; bâtın vasfı daha alttaki kabuğa intikal edecektir. Bu hal böylece uzayıp gider.”<sup>223</sup> Metni anlamlandırma işlemi de bu şekilde kabul etmek mümkündür.

220 İlhan A., “Bâtınlık”, TDVİA, C V, s 193

221 Üzüm İ., Günümüz Aleviliği, İsam Yay., İstanbul, 1997, s 81

222 Öztürk Y. N., Tasavvufun Ruhu ve Tarikatler, Sidre Yay., İstanbul, 1998, s 22

223 agy, Kuşadalı İbrahim Halveti, İstanbul, 1982, s 203







Çağdaş hermeneutik incelemeleri de (özellikle Gadamer) metni anlamlandırma meselesinde “anlamı geçmişle şimdi arasındaki daimi bir diyalog, soru cevap diyalektiği, şimdiki yorumun gelecek yoruma bir basamak olduğu” noktasına ulaşmıştır.<sup>224</sup>

Harâbî sır ve bâtın temasını kurarken zâhir bâtın karşıtlığından yararlanır. Ona göre zâhir insanı yanlış ve yüzeysel algılamaya yönelten aldatıcı bir olgudur. Gerçek mana bâtınî mananın çözümlenmesi ile anlaşılabilir. Bâtınî simge ve şifrelerin çözümlenmesi tek başına kişinin gayret ve çabası ile yapabileceği bir şey değildir. Bir noktadan itibaren Hak tarafından “ledünî bilginin”<sup>225</sup> ihsan edilmiş olması şarttır.

Focault’a göre; bilgi (sırrı bilmek) bir yönüyle sır (bilgi) sahibine ayrıcalıklı bir konum (iktidar) ve bağımsızlık sağlar. Bilgi güç ve iktidardır.<sup>226</sup> Harâbî bu konumuyla ‘insan-ı kâmil’i ayrıcalıklı bir alana taşır.

### 3- Zaman ve Mekân

Alevî-Bektâşî geleneğinde (teolojisinde) geçmiş, şimdi, gelecek ana bölümlerine ayrılan tarihsel zaman konusunda farklı tavırlar vardır. Alevî-Bektâşî geleneğinde geçerli olan ‘döngüsel zaman anlayışıdır.’<sup>227</sup> İslâm teolojisinde ve tasavvuf anlayışında Allah ezeli ve ebedidir. Bütün varlığın kaynağı ve yaratıcısı olduğundan zaman ile mukayyed değildir. Tarihsel zaman ve mekân sonradan yaratılmış başlangıcı ve nihayeti olan kavramlardır. Bu açıdan kapsadıkları varlık alanının sonluluğuna ve sınırlılığına delildir.

Zaman ve mekân birbirine paralel olarak duran ve birbirini etkileyen iki ana kavramdır. Zamanla sınırlı olmak söylemi ve eylemi sınırlandıran bir durumdur. Tarihsel zamanla birlikte insanlık sürekli olarak sonluluğun trajik dürtüsüyle hep ebediliği aramışlardır. Yazı öncesi ve sonrası kültürler bu arayış çerçevesinde şekillenen geniş bir edebi birikim üretmiştir.

İslâm teosofisinde tarihsel zamanın dışında fakat bu zamanı da kuşatan zamana ‘ân-ı dâim’ denilir. Daimi zaman zamanın bâtını ve aslıdır. Zaman üstü zaman daha doğrusu zamansızlık anlamına gelir ve üzerinden zamanın geçmediği hakikate ve

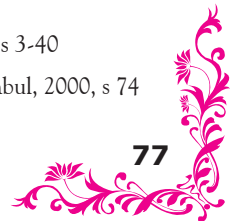
---

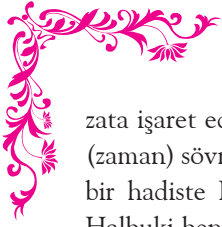
224 Tatar B., Felsefî Hermeneutik ve Yazarın Niyeti-Gadamer Versus Hirsch-, Vadi Yay., Ankara, 1999, s 141-142

225 İlm-i Ledün: Yan, kat anlamında Arapça bir sözdür. Kur’an-ı Kerim’in Kehf suresi 65. ayetinde Musa Peygamber’in kendisine Tanrı katından bilgi veren birisiyle bulunduğu anlatılır. Bu münasebetle Allah tarafından ilham yoluyla verilen okunmadan bellenden elde edilen ilâhî bilgiye de “ledün bilgisi” denmiştir. (Bk. Gölpinarlı A., Tasvüftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri, İnkılâp ve Aka Yay., İstanbul, 1977, s 218)

226 Sözen E., Söylem, Belirsizlik, Mücadele, Güç ve Refleksivite, İstanbul, 1999, s 3-40

227 Çamuroğlu R., Dönüyordu [Bektâşilikte Zaman Kavrayışı], Doğan Kitap, İstanbul, 2000, s 74





zata işaret eder.<sup>228</sup> Ebu Hureyre'den nakledilen bir hadiste Hz. Muhammed "Dehre (zaman) sövmeyiniz. Çünkü dehr olan Allah'tır" demektedir.<sup>229</sup> Yine Buharî'de geçen bir hadiste Hz. Peygamber Allah'ın "Ademoğlu dehre söverek beni cezalandırır. Halbuki ben [dehrin] yaradanyım. Her emir benim elimdedir. Geceyi gündüzü ben idare ederim" dediğini belirtir.<sup>230</sup> Allah bu aşkın zamana olan tasarrufu sayesinde geçmiş, şimdi ve geleceğin bilgisine sahiptir.

Alevî-Bektâşî geleneğindeki bu döngüsel zaman anlayışı onun simgeci anlatımına önemli katkılar sağlamıştır. Bu konuyu işleyen 'Devriye' adı verilen manzum bir edebi tür üretilmiştir. "Bu eserlerde varlığın akl-ı küll'den başlayarak zuhuru maddî âleme inmesi [nüzülü] (yani mekânla buluşması) oradan vazife ve kemâlini tamamlayarak tekrar çıkış noktasına (Allah'a) ulaşması [uruç] ayrıntılı olarak anlatılır."<sup>231</sup> Döngüsel zaman anlayışı sufilere geniş bir hareket serbestliği sağlamıştır. Bu sayede tarihsel zamanın dışına (ileri veya geri) sıçramaları mümkün olabilmıştır. Bu konuda menâkıbnâmeler çarpıcı örneklerle doludur. Bu sayede birbirinden farklı zamanlarda yaşamış iki evliya aynı mekânda buluşup görüşebilirler. Döngüsel zaman aynı zamanda eşitleyici bir karaktere sahiptir. Mineralden insana kadar geniş bir yelpaze içinde geniş bir akrabalık ilişkisini varsayar. İnsan şu an itibarıyla çoban olarak gelmiş olabilir fakat daha önceden âlim olarak devr etmiş olabilir, fakat gelecekte farklı bir statü veya formda nüzülm imkânı vardır.<sup>232</sup> Bu durum bireysel olarak kişiyi egoizmin kıskacından kurtarıp ona geniş bir kendini gerçekleştirme alanı sunar.

Bu bağlamda Edib Harâbî şiirinde tarihsel zamanın dışına taşmanın biçim ve durumunu çarpıcı bir biçimde ortaya koyar. Şîrî Baba'nın<sup>233</sup> meşhur devriyesinden<sup>234</sup> derin izler taşıyan (adeta onun iskeleti üzerine kurulan) Vahdetname'sinde "Varlığın yaratılışından önce ahadiyet makamında O'nunla bir olduğunu" (HD:449/1), "Kûn diyerek Allah'la beraber yaratılış eylemine katıldığını" (HD:449/4), "Altıgünde kâinatı ve mahlukatı beraber yarattıklarını" (HD:449/8), "Âdem'i çamurdan yoğurduklarını"

---

228 Uludağ S., age, s 48

229 Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Fütuhatu'l-Mekkiye (Çev. Prof. Dr. Nihat Keklik), KBY, Ankara, 1990, s 389

230 Buharî, Sahih-i Buharî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi, DİBY, Ankara, 1991, s 179-180

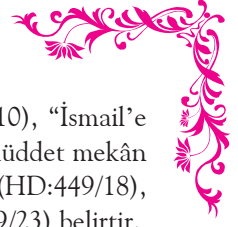
231 Güzel A., "Tekke Şiiri", Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri), S 445-450, TDKY, Ankara, 1989, s 320

232 Çamuroğlu R., age, s 73-74

233 Görkem İ., [Baha Said Bey] Türkiye'de Alevî-Bektâşî, Ahi ve Nusayrî Zümreleri, KBY, Ankara, 2000, s 246-248

234 Şîrî Baba'nın hakkındaki tarihsel bilgimiz yetersizdir. XVIII. yüzyılda yaşadığı İstanbul Merdivenköy Bektâşî Tekkesi Şeyhlerinden Bektaş Çelebi olduğu sanılmaktadır.





(HD:449/9), “Âdem ve Havva’yı cennetten sürdüklerini” (HD:449/10), “İsmail’e bedel cennetten kurban gönderdiklerini, Yunus’a balığın karnını bir müddet mekân eylediklerini” (HD:449/17), “İsa’yı babasız dünyaya getirdiklerini” (HD:449/18), “Hak, Muhammet, Ali ile birleşip kabe kavseyne vardıklarını” (HD:449/23) belirtir.

Bu durum aynı zamanda ‘insan-ı kâmile’ tanınan bir özerkliktir. Bu mertebede ‘kişi Hak’la bir olduğundan’ ondan gayri tasavvur edilemez. Aynı şekilde insanın nüzûlü Allah’tan olduğuna ve yine ona döneceğinden bu süreç Bektâşî inancına göre normal bir durumdur.

‘Hakk’ın lâ-mekân (mekânsızlık) olma durumunu’ bâtinî bir yorumla tevil eder. Kendinin ‘Hakk’ın mekânı’olduğunu ifade eder (HD:321/9). Zaman kaydından sıyrılmak ona aynı zamanda mekânı değiştirmek, farklı mekânlarda bulunabilme imkânı sağlar. Tarihsel zaman olarak şimdi onun geçmişe ve geleceğe geçişini sağlayan bir köprü durumundadır. Şiirinde bütün bu eylemler ‘biz’ birinci çokluk şahıs açısından dile getirilir. Bu ifadeyle ilâhi oluşumla birleştiğini, Allah’ın iradesi ve tasarrufu dahilinde olduğunu vurgulamak ister. Bu bölümde üslûp ve tavır olarak masal ve mitoloji karakterine yaklaşan bir anlatımı yeğler. Zaten değindiği pek çok konu genel olarak İslâm tarihinden alınmakla beraber Alevî-Bektâşî sözlü geleneğinde bir yeniden ‘okumaya/üretime’ maruz kaldığı gözlenmektedir.

#### 4- Aşk

Kelime olarak sarmaşık manasına gelen ‘ışk’ kelimesinden alınmıştır. Mecazi olarak sarmaşık sarıldığı yeri nasıl kaplarsa, aşk da insanın vücudunu o şekilde sarar. Aşk, muhabbetin seveni kavraması, bütün vücuduna yayılması, onu sarmaşık dalları gibi kucaklamasıdır.<sup>235</sup>

Aşk derece derece ilerleyen farklı tür ve şekillerde tezahür eden bir kavramdır. Tasavvufta aşk yakıcı özelliği itibarıyla ateşe, sarhoş edici özelliği itibarıyla şaraba, çıldırtıcı özelliği itibarıyla da deliliğe (cinnet-i aşk) benzetilir. İbn-i Arabî aşkı üç kısımda açıklar:

a- Hevâ: İnsanı sevgilisinin kulu, kölesi yapıp ona tapmasını sağladığı için en mükemmel sevgidir.

b- Hakiki aşk: İlâhî aşk budur. Bu da kulun Allah’ı sevmesi, Allah’ın kulu sevmesi şeklinde iki kısma ayrılır. Her ikisi de birbirini seviyorsa buna sevişme (muâşaka) denir.

c- Mecâzî aşk: İnsanın insanı veya diğer yaratıkları sevmesidir. Beşeri aşk budur.<sup>236</sup>

235 Eraydın S., age, s 203

236 Uludağ S., age, s 61-62





Mecâzi aşk müptezel bir bağlamda algılanmadığı takdirde insanı hakiki aşka Allah'a götüren çok önemli bir ön deneyimdir. Sembolik bir mana ifade eder. Hakiki aşkın zâhiri konumundadır. Âşkın yoğunlaşması ve istidadı ölçüsünde mecâzi aşk biçim ve nitelik değiştirir, mana itibarıyla bir dönüşüme uğrar. Bektâşî anlayışında “Bir şeyin zâhirine varılmadan bânına varılamaz. Zâhir bânına köprüdür.”<sup>237</sup> Mecâzî aşk burada kategoriler arası geçişi sağlayan bir köprü konumundadır.

Tasavvuf düşüncesine göre Allah kâinatı bilinmek, görünmek (künt-i kenzi mahfi)<sup>238</sup> dolayısıyla yaratmıştır. Bu aşkın bir tecellisi olarak kabul edilir. Aşk mahiyeti icabı insanı psikolojik olarak yoğunlaştıran, idrakini zorlayan onu farklı algı eşiklerine taşıyan ve bu çerçevede eylem üretmesine sebep olan bir duygudur. Bu itibarla ‘metafor ve sembol diliyle’ konuşan tasavvuf ehli için vazgeçilmez bir deneyim ve hazırlık devresidir. M. Eliade’nin deyişle “simgeci düşünce yalnız çocuğa, saire veya dengesize ait olan bir alan değildir”. Simge gerçeğin diğer tüm bilgi araçlarına meydan okuyan bazı yanlarını açığa çıkartmaktadır.<sup>239</sup>

Tasavvuf sembolizminin inşa edilmesinde en büyük kavram ve olgu üreten alanlardan birinin de “aşk” olduğunu söylemek mümkündür. Aşk düzey olarak en üst düzeyde gerçek aşk denilen Allah aşkıyla olgunluğa erişir. Bu mertebede aşk “Tanrı’nın her zerrede görünen sun’una, kudretine, hikmetine, kemâline, lütfuna hatta kahrına gönülden duyulan bağlantıdır.”<sup>240</sup> Bu sebeple aşkta kavuşma murad edilmez. Aşkı ve aşığı var eden ona ulaşma çabasıdır. Bu itibarla kavuşma aynı zamanda bu zevkin bitişidir. Bu itibarla ‘vuslat’ her ne kadar varılmak istenen hedef olarak takdim edilse de bizatihâ aşk deneyiminin cazibesi karşısında gerçekte tercih edilen bir durum değildir.

Edib Harâbî şiirinde ‘aşkın ve İslâm tasavvufunun’ geniş sembol ve imgeler dünyasına yaslanarak kendi kişisel okumalarının ve bakış açısının da biçimlendiği bir üslûpla mecâzî aşktan ilâhî aşka doğru bir salınım içindedir. Aşk teması Harâbî’nin şiir dünyasının ana eksenini oluşturur.

Harâbî’ye göre “zühd ve riyâ kanun-ı aşka uymaz” (HD:114/3), “Aşk yarasına Lokman da çare bulamaz” (HD:277/3). “Aşk azabından kurtulmaya çalışmanın imkânı olmadığı, bunun beyhude bir çaba olduğu kanaatindedir” (HD:212/5). Bizatihâ aşkın

---

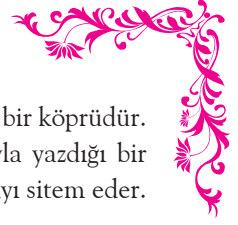
237 Çamuroğlu R., age, s 44

238 ACLUNİ, Keşfu’l-Hafâ, Hadis Nr. 2016, C II, s 191, Tasavvuf ehli arasında yaradılışa delil gösterilen bir hadistir. Bazı kaynaklar senedinin olmadığını fakat kuvvetli bir hadis olduğunu zikreder.

239 Eliade M., İmgeler Simgeler (Çev. M. Ali Kılıçbay), Gece Yay., Ankara, 1992, s 90

240 Gölpinarlı A., Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri, İnkılap ve Aka Yay., İstanbul, 1977, s 31





kendisi arzulanan bir durumdur. Mecâzî aşk onun için ilâhî aşka geçişte bir köprüdür. Bursa Valisi Celil Paşa'nın hanımı Naime Hanım'ın ölümü dolayısıyla yazdığı bir tarih manzumesinde (HD:16) feleğe Naime Hanım'ın ölümünden dolayı sitem eder. Bu insani aşkın bir yansıması niteliğindedir.

Klâsik Türk edebiyatındaki aşk, bahçe, bülbül, gül, gonca (HD:258/1; 103/1) kadrosu Harâbî'nin şiirinde de benzer bağlamlarda kullanılır. Fakat mecâzî aşkla uzun süre takılıp kalmaz, mecâzî aşkı ilâhî aşkla yakın bazen aynı anlamlarda kullanır. Sevgiliye yüzünün 'peri peyker', zülfünün 'sure-i velleyl', kaşının 'kavseyin'in tecellisi' olması sebebiyle gönül verir (HD:67). Sevgili mecazda "dilber-i rana, tıfl-ı nâzenin, cânan, dilber" sıfatlarıyla vasıflanır (HD:103; 145; 68).

Mecâzî aşktan sıyrılmada âşık çok büyük meşakkatlere katlanmaktadır . Bu esnada "gamze celladının oklarına hedef olmakta, cân (ebruy-ı zülfikarın) hışmına uğramaktadır" (HD:68/1-5).

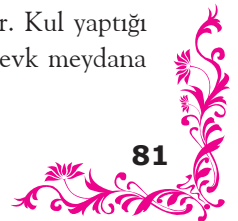
Harâbî'de mütekâmil aşk mertebesi "harâbâtî" makamdadır. Burada artık Hak'la hak olmuş, eşyayı ayne'l-yakin müşahade etme imkânına kavuşmuş, mecâzdan sıyrılmıştır. Artık yardan gelen "cefâ da lütuf da aynı derecede hoştur" (HD:31/1-4). Bu mertebede yine "aşk sarhoşluğundan dolayı bâdeyi kevser diye içtiğini" belirtir. (HD:145/4). Mecâzî aşkı artık küçümsemektedir. Mecâzî aşkın bu noktada "kendine sorulmamasını, Mecnun ve Leyla'ya sorulmasını" ister (HD:145/4).

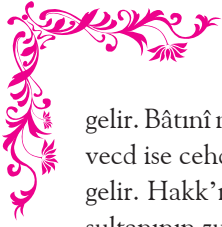
Harâbî aşk temasını işlerken önemli ölçüde geleneğe yaslanır. Geleneksel simge ve sembolleri kendi yaratıcılığı ile bütünüleştirir. Bu noktada şiirler Fuzuli ve Nesimi'de gözlemlediğimiz aşkın kan, gözyaşı ve çile sahne dekoru içerisinde sunulmasını çağırıştırır. Bu tavır Bektâşîliğin çileci (agnostik) üslubuyla bütünüleşen bir kompozisyon arz eder. Bu iki şair aynı zamanda yazılı kültürün sözlü kültür ortamına olan tesirleri neticesinde sözlü gelenek içerisinde önemli ölçüde tanınan ve bilinen şairlerdir. Türklüğün farklı kanaat coğrafyalarında (özellikle heterodoks mahfillerde) şiirleri meclislerde halen büyük bir canlılıkla okunagelmektedir.

Aşk, Harâbî'nin farklı algı düzeylerinde yaptığı öznel keşif ve tecrübe bilgisinin aktarımında ona yardımcı olur. Onu farklı bilinç durumlarına taşır. Onun gerçeküstü potansiyelinin açınlanmasında potansiyelini tahrik eden (dürtüleyen) bir vasıta olarak aşk bânına açılan bir kapı gibidir.

## 5- Vecd

Vecd 'bulmak' manasına gelen Arapça bir isimdir. Tasavvuf terminolojisinde 'vecd' kalpte bir neşenin bulunmasıdır. Onu bulmak için yapılan hareketlere de tevâcüd denir. Külfet ve özentiden meydana gelen vecd vecd değildir. Kul yaptığı ibadetlerle zahmete katlandığı nispette kalbinde ibadetlere karşı bir zevk meydana





gelir. Bâtınî meşgale de vecdi besleyen bir başka kaynaktır. Zevk ibadetlerin meyveleri, vecd ise cehd ve gayretin neticesidir. Vücut ise vecd halini idrakden sonra meydana gelir. Hakk'ı bulmak beşeri sıfatların kaybolmasından sonra meydana gelir. Hakikat sultanının zuhuruyla beşeri sıfatlar yok olur.<sup>241</sup>

Vecd hâli uygarlık tarihinde bütün mistik tecrübelerin içerisinde bulunan bir olgudur. Eliade, Asya'daki Türk ve Moğol toplulukları arasında dinsel törenleri icra eden şamanların "göksel yolculukları" esnasında davul ve müzik eşliğinde dans ederek vecd halinde kendinden geçerek bu eylemi gerçekleştirdiğini ifade eder.<sup>242</sup>

Eski Türk inanç ve geleneğinin kalıntılarını en canlı bir biçimde muhafaza eden Alevî-Bektâşî kültür geleneği (Yesevîlikten aldığı mirasla) içerisinde müzik ve saz eşliğinde cemlerde bu vecd dinsel bir ritüel olarak tekrarlanır.

Vecd halinde sofi farklı bir algı düzeyindedir. Bu esnada lafzen yanlış anlaşılabilir birtakım açıklamalarda bulunabilirler. Hallac'ın meşhur "Ene'l-hak", Cüneyd-i Bağdadî'nin "... Cübbemin altında Allah'tan gayrısı yok" sözleri bu türdendir. Bu ifadeler 'şathiyat-ı sofiyane' olarak değerlendirilir.<sup>243</sup>

Edib Harâbî'nin şiirinde vecd halinde söylenmiş 'şathiyat' türünden sözlere rastlamaktayız. Fakat bu üslûp ve simgesel anlatıma bu simgesel dilin kavramlarıyla bakıldığında vahdet-i mevcûd felsefesine ait çeşitli meseleleri dile getirdiğini görmekteyiz. Bu bağlamda "kamil insan olarak Tanrı'nın tecellisi olduğu görüşündedir" (HD:493). Sözü, görünümü, meclisi hepsi Allah'a dönüktür. Bütün eylemleri Hak'tan sadır olmuş gibidir. Kendilikten kurtulmuş 'harâb' olmuştur (HD:442).

Vardığı nokta itibarıyla "cennet köşklerini virân bir kulübeye tercih ettiğini" (HD:38/3), "Hazreti Mevlâ'nın kendisine el verdiği" (HD:107/1), "Tûr'da Musâ'yı irşad eyleyip, İsâ'yı çarımıhtan kurtardığını dile getirir" (HD:442/1).

Hak Mûsâya Tûr'da itdi hitâbı

Bana gelen bende birleşmiş olur

Fakat bir kulum var ismi Harâbî

Ana iren bana irişmiş olur (HD:442/1)

Yukarıdaki dörtlükte yine Harâbî vahdet-i mevcûd telâkkisine göre 'Allah'ın kendisinde tecelli ettiği' görüşündedir. Harâbî şiirinde vecd halinde vahdet-i

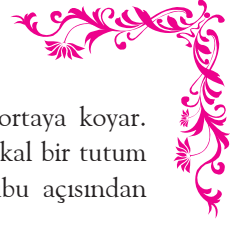
---

241 Kuşeyrî, Risâle-i Kuşeyriye (Çev. Süleyman Uludağ), Dergâh Yay., İstanbul, 1978, C I, s 200-203

242 Eliade M., Şamanizm (Çev. İsmet Birkan), İmge Yay., Ankara, 1999, s 206-211

243 Güzel A., "Tekke Şiiri", Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri), S 445-450, TDKY, Ankara, 1989, s 324





mevcûd telakkisinin çok katlı simgeselliğini bütün karmaşıklığı ile ortaya koyar. İlk planda bakıldığında yerleşik dinî değerlere ve anlayışlara karşı radikal bir tutum içerisinde olduğu kanaati uyanır. Ancak kendi bütünselliği ve üslûbu açısından değerlendirdiğimizde ortaya daha farklı anlam katmanları çıkar.

## 6- İnsân-ı Kâmil

Tasavvuf terminolojisinde insan-ı kâmil Allah'ın yeryüzündeki halifesi olması itibarıyla onun bütün isim ve sıfatlarına mazhar olan ve beş hazreti, yani varlığın esas mertebelerini kendisinde toplayan insandır. Allah'ın zât, sıfat ve isimlerinin aynasıdır.<sup>244</sup> İnsânî yükselişin en üst mertebesidir. İnsan potansiyeli burada Hak ile birleşerek fanilikten kurtulur. Harâbî'nin anlayışında bu insan tipi aynı zamanda hârâbat ehlidir. "Harâbât ehli ölmeden ölenler olup, suret kapısını aralayıp, ikrardan, imândan, küfürden geçmişler, mukayyed olmaktan sıyrılmışlardır."<sup>245</sup> Kur'ân-ı Kerim'in beyanına göre insan "mükerrerdir."<sup>246</sup>

İnsan-ı kâmil konusu ontolojik açıdan İbnü'l-Arabî'nin temellendirdiği varlık mertebeleri bağlamında ele alındığında anlaşılabilir. Allah insan-ı kâmilî yarattığı zaman ona akl-ı evvel mertebesini vermiş ve kendisine bilmediği şeyleri öğretmiştir. Onun mertebesini meleklere öğretmiş ve âlemde kendisinin halifesi olduğunu bildirmiş, göklerde ve yerlerde bulunan her şeyi onun emrine amade kılmış, böylece Allah'ın âlemdeki hükmü insan-ı kâmil ile zâhir olmuştur. Allah'ı ancak insan-ı kâmil bilebilir, çünkü o Allah isminin mazharıdır.<sup>247</sup>

Harâbî insân-ı kâmil makamında olduğunu ima ederek; kendisinin Allah'ın mazharı olduğu, böylece kendisiyle konuşmuş olanın Allah ile konuşmuş gibi olduğunu söyler.

Her kim ister ise olmağa bâkî'

Âb-ı hayât üzre Edibdir sâkî'

Edîb Harâbî'ye olan mülâkî

Tahkik-i benim ile birleşmiş olur (HD:442-4)

Müteakip dörtlüklerde Harâbî "kendisiyle görüşenin Allah'la görüşmüş olacağını" (442/6), "Hazret-i Süphan'ın kendisine benzediğini dolayısıyla kendisine bakanın tanrısallığı göreceğini ileri sürer" (442/1).

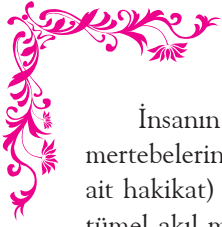
244 Uludağ S., age, s 269-270

245 Koca Ş., age, s 56

246 İsrâ, 17/70

247 Aydın M., "İnsan-ı Kâmil", TDVİA, C XXII, s 330





İnsanın kâmil olabilmesi için küllî akla ulaşması ve bu suretle, bütün akıl mertebelerini tamamlaması gerekir. Bu duruma gelen insan (Hz. Muhammed'e ait hakikat) mertebesine ulaşmış ve o olmuş olur. Yani peygamberlik mertebesi de tümel akıl mertebesinden ibarettir. Kâmil insanın Allah'ın halifesi olması meselesi de bu mutlak varlığın dışına ve içine ait bilgiye sahip olma meselesidir. İbn-i Arabî'nin görüşlerini dillendiren bir şair olarak Harâbî insan-ı kâmilî bu bağlamda değerlendirir.

Bu noktada insanî noksanlıklardan sıyrılmıştır. Zamana ve mekâna tasarruf etme keyfiyetine sahiptir. Bu durum insan-ı kâmil temasını işlerken Hârâbî'nin üslûbunu belirleyen en önemli özelliktir. Söyleyişteki büyük bir rahatlık ve serbestlikle kelimelere tasarruf eder. Yoğun bir metafizik anlatımı vardır. İlk planda karşılıklı bir konuşma havası sezilir. Bu ilk görüntü insanı 'şiiirinin yalınkat olduğu gibi' bir yanılıya sevk edebilecek bir durumdadır. Fakat dikkatli bir bakış, aslında bu serbestliğin ve konuşma üslubunun onun yapay bir simgeselliğe kaymadan en çetrefil meseleleri derin bir mana zenginliği ve çeşitliliği ile ortaya koyabildiğini fark edebilmektedir.

### III- SOSYAL HAYAT

Edib Harâbî'nin yaşadığı tarihler arası (1853-1917) İmparatorluğun siyasal eylem ve oluşumlar açısından en çetin ve karmaşık dönemini oluşturur. Özellikle 1870'lerden itibaren artan iç huzursuzluklar ve asayiş sorunları gündemi hayli meşgul eder. Çağının tanığı olması ve yaşadığı çevrenin kültürel ve sosyal hadiselerinden etkilenmesi tabi olan yazar/şairin bunu bir surette eserine yansıtması beklenen bir durumdur.

Sadık Kemal Tural edebiyat eserini yaşanmış gerçeklerin az çok değiştirilmesi ile vücut bulmuş özel bir kompozisyon olarak tanımlar. Ona göre sanat endişesinin yoğunlukta olmadığı eserlerde gerçeği saptırma, daha doğrusu yanıltma ihtimali daha azdır.<sup>248</sup>

Bu çerçevede yaşadığı çağa tanıklık eden Edib Harâbî şiiirlerinde toplumun gündemini işgal eden sorunlara da değinmiştir. Bu vesile ile bir nevi 'sözlü tarih' de diyebileceğimiz ayrıntılar olan merkezî iktidarın dışındaki insanların siyasal eylem ve olaylardan nasıl etkilendiği ve bu olaylar karşısındaki tutum ve davranışlarını 'sosyal tarih' perspektifinden görebilmekteyiz.

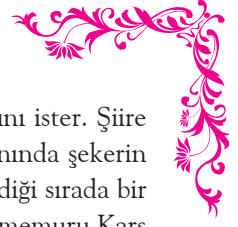
Bu olayları şu şekilde sıralamak mümkündür:

1-) Balkan muharebesi sırasında yaşanan şeker yokluğunun 'cenneti bile sırası geldiğinde reddedebilen' Harâbî'yi, bir nevi âciz bir konuma soktuğunu görmekteyiz. Belediyede görevli bir memura hitaben yazdığı gazelinde hasta olduğunu

248 Tural S. K., Edebiyat Bilimine Katkılar, Ecdâd Yay., Ankara, 1993, s 33-70







(öksürdüğünü) bu nedenle kendisine şeker temininde yardımcı olmasını ister. Şiire yazdığı notta “Balkan muharebesinden sonra vukua gelmiş harp zamanında şekerin yokluğundan dolayı hükümet tarafından bad-ı şifâ hastalara şeker virildiği sırada bir kıta şeker vesikasının isti’ mali sathında üçüncü daire-i belediyede aşî memuru Kars hanedanından Mustafa Tarık Bey’e gönderilmiş gazeldir” (HD:94) ifadelerine yer verir.

Yine müteakiben (HD:223) bu sefer Faruk Bey isimli bir doktora şeker vesikası temini için kendisine yardımcı olmasını dileyerek ‘Faruk Bey’in faziletlerini’ anlatan bir gazel kaleme alır. Bunlar aynı zamanda yokluklar ve çaresizlikler karşısındaki evrensel insan trajedisidir.

2-) 1830’lu yıllardan itibaren sürekli isyan ve huzursuzluğun baş gösterdiği Girit’te 1895-1896 yılları arasında Yunanistan’ın kıskırtmasıyla yeniden ayaklanma çıkartılır. Girit meselesinin çözümünde kısmen Hristiyan olan ahalisinden dolayı Osmanlı Devleti Avrupa devletleri tarafından siyasî ve diplomatik baskı altına alınır.<sup>249</sup> Bu durumun toplumda yarattığı hoşnutsuzluk ve üzüntü duyarlı bir insan olarak Edib Harâbî’yi de etkilemiştir.

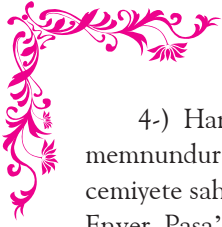
“Düşmanın, ağyarın elinin vatan-ı yâre uzanmasından” dolayı üzüdür. Sonunda Girit’in kurtarılması ve “İslâm askerinin” galip gelmesi için dua eder (HD:85).

3-) II. Abdulhamit’in yönetiminde bulunduğu (1876-1908) yılları siyasî, idarî, teknik ve eğitim alanında birçok yenilik ve reformlar yapılmasının yanında iç huzursuzluk, siyasal ve sosyal çalkantıların olduğu bir dönemdir. 1789 Fransız İhtilâli’nin ardından bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de milliyetçilik cereyanlarına paralel olarak hürriyet, adalet ve eşitlik kavramları kamuoyunun gündemine girer. Merkezî yönetim asayiş kaygısıyla özgürlükleri kontrol altına almaya ve otoriter bir yönetim anlayışına doğru yönelmiştir. Siyasal literatürde bu dönem ‘istibdât devri’ diye de isimlendirilmiştir. Otoriter yönetim anlayışı sonucunda aydınlar ve siyasal aksiyon içerisinde olan kişi ve kurumlar takibata maruz kalmışlardır. Bu durum Edib Harâbî’nin şiirlerine de yansımaktadır.

1908 İnkılâbı sonucunda ilan edilen meşrutiyetin ilk günlerinde ‘konuyu işlediği dört gazeline’ (HD:33-36-34-35) meşrutiyeti, hürriyeti över ve istibdât yıllarında çekilen sıkıntıları dile getirir. “Bu dönemde gaddar idarecilerin elinde çok sıkıntılar çektiklerini” (HD:33), “Hafîye zümresinin bu dönemde türediğini ve çok sahib-i vicdânı mahkum ettiklerini” (HD:36), “Aydınlara ve yazarlara bu dönemde çok haksızlıklar yapıldığını [Sakin-i zindân olurdu devr-i istibdâdda / İşte bunlar Marmara deryâsının karnında hep (HD:34/6)] kurban edildiklerini”, “Yetenezsiz kişilerin Paşa olduğunu ve millete zulmettiğini” (HD:35) büyük bir açlıkla dile getirir.

249 Bu konuda bk. Tukin C, “Girit”, TDVİA, C XIV, s 84-93





4-) Harâbî İttihat ve Terâkkî Fırkası'nın yönetime gelmesinden son derece memnundur. Kendisinin hiçbir siyasal partiyle ilişkisinin olmadığını fakat 'bu cemiyete sahip çıkılması gerektiğini' vurgular ve onlara dua eder. Bu partinin önderi Enver Paşa'yı da icraatlarından dolayı över. "Kemâl-i âfiyetle her zamân böyle muzaffer it/Allah hazret-i Enver Paşa'yı bu nezâretde ifadeleriyle" (HD:1/13) ona dua eder. Bu dönemde yeni savaş gemileri ve uçakların alınmasını ve bu sayede düşman askerlerinin "Çanakkale'de ordumuz tarafından perişan edilmesini" sevinçle karşılar (HD:1/17).

5-) Edib Harâbî dönemine ve kendi yaşamına ışık tutan bir şiirinde (HD:171) yaşadığı evi anlatır. 'Evinin bir yıkıntı olduğunu, kiremitleri kırık olduğundan üzerlerine yağdığını, açık arazideymiş gibi uyuduklarını, iki mangal yandığı halde ısınamadıklarını, tahtaların çivi tutmadığını, yazın tahtakurusundan uyuyamadıklarını, bütün bu olumsuzluklara rağmen 120 kuruş kira verdiğini ama bu evin kirasının ancak 20 kuruş edeceğini' belirtir. Bu beyitlerden Harâbî'nin geçim sıkıntısı içinde olduğunu ve dönemindeki olumsuzlukları görebilmekteyiz.

6-) Harâbî bir şiirinde (HD:299) Arnavutlar ve Arnavut dilinden bazı kelimelere yer verir. Yemeklerini ve fiziksel özelliklerini tanıtır. Mizahî tarzda onları eleştirir (HD:299/4).

7-) Harâbî, Divânı'nda kadının toplumsal konumunu işleyen şiirler de yazmıştır. Kadının, yaşadığı dönemdeki toplumsal statüsünü ve erkek kamuoyu tarafından algılanışını kınar. Geleneksel ataerkil yapı içerisinde kadının ikinci planda kalmasından ve hor görülmesinden dolayı rahatsızlığını dile getirir, bir uyarı niteliğinde onlara hitap eder. "Erenlere kadınlara nakıs dememelerini, aslanın dişisinin de aslan olduğunu, onların da Allah tarafından halk edildiğini" (HD:471) belirtir. "Hz. Ümmü Gülsüm, Hz. Zeynep (471/2), Hz. Fatıma, Hz. Zehra" (HD:471/2) gibi İslâm'ın ve Ehl-i Beyt'in önder kadınlarına atıflar yaparak yanlış yargıları düzeltmeye çalışır. Dönemin Sünnî Türk toplumu açısından kadının ikinci planda olması bilinen bir durumdur. Fakat kadının toplumsallığı konusunda daha özgürlükçü olduğu tahmin edilen Bektâşî çevrelerinde de durumun genel Türk toplum yapısından farklı olmadığını görebilmekteyiz. Edebiyatı iletişim fonksiyonu açısından değerlendirdiğimizde bu şiirlerin estetik endişeden ziyade bir toplumsal sorunu dile getirmek için yazıldığını söyleyebiliriz.

8-) Harâbî memuriyeti dolayısıyla karşılaştığı bürokratik sıkıntıları aşmak için şiiri bir arz-ı hal vesilesi olarak kullanır. Bir şiirindeki ön açıklamada (HD:134) çalıştığı dairedeki 'mürekkep ve kâğıt' ihtiyacını gidermek için amirlerine 'manzum bir tezkire' yazdığını görmekteyiz. Bu şiirde (HD:134) 'gönül alıcı, övücü, mizâhî' bir üslûp kullandığına tanık olmaktadır.





## 1- Edib Harâbî'nin Şiirinde Hiciv ve Mizah'ın Yapı ve İşlevi

Hiciv hecv ve hica kökünden “bir lafzı harflerini sayarak ve heceleyerek okumak, bir kişinin veya kurumun ayıp ve kusurlarını sayıp dökmek” anlamına gelir.<sup>250</sup> Hicvin Türk sözlü kültür geleneğindeki karşılığı yergidir. Sempati ve şaka ile takılmaktan başlayıp alay, tahkir ve cinsellik bağlamında galiz, küfre kadar varan bir üslûp çeşitliliği arz ederler. Köken olarak sözlü kültür geleneği içerisinde üretilen ve daha sonraları yazılı hale gelen bir olgudur.

Mizâh (Gülmece) “eğlence, alay, latife gibi manalara gelmektedir. Güldürücü söz, durum veya davranış da aynı anlamda kullanılmaktadır. Mizâhın başlıca gayesi güldürmektir. Güldürücü bir duruma, düşünceye tuhaf veya komik denir. Mizahta güldürme esas olmakla beraber küçük görme söz konusu değildir. Mizâh ve şakanın biraz ağırı alay ve istihzaya götürür. Alay ve istihzanın ötesinde ise hiciv bulunur.”<sup>251</sup>

Klasik Türk edebiyatı içinde hiciv mizâhın sınırları içerisinde değerlendirilmiştir. Başlangıçtan beri iç içe olan lâtife, mutayebe, mülâtefe, hezl, ta'riz, zemm, şetm, kadh gibi manzumeler hicivle bağlantılıdır. A. Sırrı Levend'in<sup>252</sup> tasnifinde ‘hiciv yergi karşılığı da, ta'riz sataşma ve taşlamaya, tehzil alay ederek küçük düşürmeye, zem kınamaya, şetm ve kadh da sövmeye karşılık gösterilmiştir. Gülmece ve yergi arasında, nicelikten çok nitelik ayrımı vardır. Gülmece de amaç şaka ve alaydır. Yazar ya kişileri ele alır ya da olaylar üzerinde durur. Şaka, okuyanda gülümseme yaratır. Dokunur, ama incitmez; zaman zaman iğneler, ama yaralayıp acıtmaz. Okuyucunun göremeyeceği sivri noktaları bir çeşit tez anlayış oyunu yapar, ama şaka olduğu için kimseyi kızdırmaz. Yergi bu sınırları aşar; başka nitelikte görünür. Daha çok kişileri amaç tutan yergide, deyiş sertleşip keskinleşir. Yalnız dokunmakla kalmaz, yerine göre tırmalar, yaralar, sataşır, saldırır. Sertliği ve acılığı oranında kırar, sövmeye dek varır.’

Mizâh ve hiciv edebî bir üretim olmanın yanı sıra edebiyat disiplininin ‘toplumsallık’ işlevini en fazla üstlenen tarzlarıdır. Tarihsel süreç içerisinde mizâh ve hiciv güldürme ve eğlendirmenin yanı sıra kişi, kurum ve değerleri eleştiride ‘korunaklı bir muhalif üslûp olarak’ fonksiyon icra etmişlerdir.

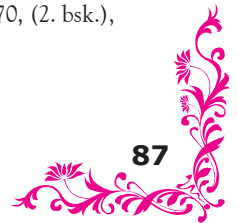
Gülmece de bir iletişim modeli olarak zaman zaman şifreli bir dil kullanılır. İletişimde bulunan tarafların kendilerinin anlayabileceği sözcük ve tümcelerin anlamlarının gösterdiği anlamlardan başka anlamları da içerir.<sup>253</sup>

250 Okay M. O., “Hiciv Mad”, TDVİA, C XVII, s 447

251 TDEA, “Mizâh Mad” C VI, s 383-384

252 Levend A. S., “Divan Edebiyatında Gülmece ve Yergi”, TDAY, Belleten, 1970, (2. bsk.), TDK Yay., Ankara, 1989, s 40

253 Özünlü Ü., Gülmece'nin Dilleri, Doruk Yay., İstanbul, 1999, s 85





Gülmece otorite karşısında mizâhî üreten kişiye bir güç kazandırır. Sanders'e göre "gülme ve alayın yok edici aşağılayıcı bir karakteri" vardır.<sup>254</sup>

J. C. Scott hiciv ve mizâhî da içine alan sözlü, yazılı ve gösterime dayalı eleştiri modellerine 'direniş sanatları' ve 'alt politika' ismini verir. Scott'a göre sözlü gelenekler, iletim araçlarına bağlı olarak kültürel direniş için ideal hale getiren bir tür inziva, denetim hatta anonimlik sağlarlar. Sözlü iletişimin (jestler, giysiler, danslar vb.) avantajı iletinin yayılma-yorumlama mekân ve koşulları üzerinde denetime sahip olmasıdır. Bu durumda sözlü kültürün denetimi telâfi edilemez bir biçimde merkezsizleşir. Yazılı iletişimin bu noktadaki dezavantajı metin isimsiz de olsa bir kez yazarın elinden çıktı mı yayılım ve kullanım şekli üzerindeki denetimin kaybolmasıdır. Sözlü kültürde durum farklıdır. Mesaj duruma uygun olarak nüanslandırılabilir, gizlenebilir, kaçamaklı hale getirilebilir. Bu anlamda kışkırtıcı olabilecek bir halk türküsü yüzlerce şekilde söylenebilir. Görünüşte zararsız olabileceği gibi güvenilir bir izleyici kitlesi önünde fitneci olabilir. Daha önceki kışkırtıcı yorumları bilenler zararsız versiyonun gizli anlamını değerlendireceklerdir. Geleneksel simge ve şifrelerin tersine çevrilmesi de bu bağlamda işlev görür."<sup>255</sup>

Sözlü bildiriler 'versiyon yaratma kabiliyetinden dolayı' her yeni ortamda o ortamın ihtiyacına göre ekleme, çıkarma ve değişikliklerle yeniden üretilir. Kullanıcı toplumsal, cezai ve her türlü iktidar otoritesini geçersiz kılmak için ifadeyi rivayetle verir veya bir başkasından duyduğunu, rüyada gördüğünü, uydurduğunu ölmüş bir şahıstan duyduğunu belirtir.

François Georgeon'a göre gülmenin Doğu toplumlarında özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nda toplumsal bir boyutu vardır. Aynı mekânda farklı etnik kökenlerden (Türk, Ermeni, Arnavut) ve sosyal tabakalardan (paşa, bey, hamal, asker, tüccar) yanyana oturarak bir meddah gösterisini izleyip aynı espirilere gülebiliyorlardı. Bu durum onlar arasındaki iletişimi ortaya koyar."<sup>256</sup>

Bu bağlamda Edib Harâbî'nin şiirlerinin yayılma hızına ve potansiyeline baktığımızda benzer bir durum görürüz. Harâbî'nin kavram, kurum ve değerlere karşı yönelttiği açık ve sert eleştiriler, tarihsel süreçte tekrar eleştiri yapmak isteyen fakat kamusal ve toplumsal denetimden imtina eden kişiler için adeta bir referans ve sanal kaynaklık oluşturmuştur.

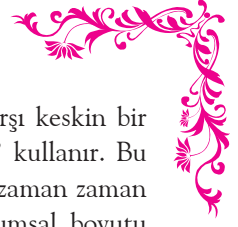
---

254 Sanders B., Kahkahanın Zaferi Yıkıcı Bir Tarih Olarak Gülme (Çev. Kemal Atakay), Ayrıntı Yay., İstanbul, 2000, s 303-305

255 Scott J. C., Tahakküm ve Direniş Sanatları Gizli Senaryolar (Çev. Alev Türker), Ayrıntı Yay., İstanbul, 1995, s 220-225

256 Georgeon F., Fenoglio İ., Doğu'da Mizâh (Çev. Ali Berktaş), Yapı Kredi Yay., İstanbul, 1999, s 84





Edib Harâbî'nin şiirinde döneminin kişi, grup ve değerlerine karşı keskin bir eleştiri üslûbu kullandığını görmekteyiz. Zaman zaman 'şifreli bir dil' kullanır. Bu hiciv ve mizâh fırtınasında kendisini dışarıda tutmaz. Kendi kendini (zaman zaman muarızlarının ağzından) hicveder. Harâbî'de hiciv ve mizâhın toplumsal boyutu 'kâmil insan' arayışı çerçevesinde güncel hayatın karmaşıklığı ve aldatıcılığı içerisinde yaşadığı kaos ve karmaşanın bir yansımasıdır. Haksızlıklar ve ilkesizlikler karşısında 'kalenderî' bir edayla N. Kemâl'den örnek aldığı 'toplumsala adanmak' rolünü başarılı bir şekilde uygular. Kaba cinselliği içeren sin-kâflı hicivlere sıkça başvurmuştur.

Bu çerçevede Harâbî'nin hiciv temasını a-) kişilere b-) belli bir topluluğa yönelik c-) değerlere yönelik olarak ve d-) kendisine yönelik olmak üzere dört başlık altında değerlendirmek mümkündür.

### a- Kişilere Yönelik Hicivleri

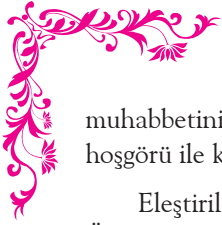
#### 1- İsmi Belirsiz Kişilere Yönelik Hicivler

Harâbî bazı şiirlerinde hicvettiği kimsenin ismini doğrudan vermek yerine (HD:227, 228, 267, 258, 200 numaralı şiirlerde) onu bir takım kötü sıfatlarla tahkir eder. Şairlik iddiasındaki bir kişiye (HD:1) "vezni saçma sapan ve bozuk köhne katır, alçak" gibi sıfatlarla hücum eder. Mürşidlik iddiasındaki bir başka muhatabına (HD:228) boyunun kısalığından dolayı "bodur, fitne, fücür, kelb" gibi sıfatlarla saldırır. "Her ..ku yersin" gibi galiz küfürler söyler. Kızdığı başka bir şahsa (HD:267) "Merzuvanî, eşek, puşt" gibi argo, cinsel içerikli küfürlerle hicveder. Doğrudan sin-kâfa yönelir. Erkek cinselliğini bir nevi iğfale dönük bu tavrı ve söylemi erkeklik ve namus söyleminin son derece egemen olduğu bir toplumda hücum ettiği kişiyi toplumsal ve psikolojik açıdan değersizleştirir ve basitleştirir. Bedduayı da zaman zaman bir hiciv formu olarak kullandığına şahit olmaktayız (HD: 189,190). Allah'tan beddua ettiği kişinin kendisi gibi gülmemesini, muvaffak olamamasını diler.

#### 2- İsmi Zikrettiği Kişilere Yönelik Hicivler

Harâbî'nin ismini vererek hicvettiği şahıs kadrosu şu kişilerden oluşur; Muhammed Ata (HD: 300), Muhiddin Efendi (HD: 219), arkadaşı Kenan (HD: 161, 317, 226, 205, 193, 196), Muhammed Recâi Baba (HD: 64), muarızlarına genel (HD: 2 56), Fuad Bey (HD: 80),Tevfik Bey (HD: 214), Derviş Şani (HD: 181) Emin Efendi (HD: 116), Bekir Paşa (HD: 170), Kâmil Efendi, Kâzım (HD: 218, 217, 157), Bir sarıklıya (HD: 283), İhsan ve Cevdet Bey (HD: 306) Hüsnü (HD: 342, 343, 506, 468, 477, 474, 467, 465, 478, 482), Sıdkı Bey (HD: 262, 118, 135), Mahmud Fehmi (HD: 122), Hakkı Efendi (HD: 44), Emin Bey (HD: 52), Emin Nüzmin (HD: 177), Hüseyin Ağa (HD: 380), Tebrizî Mehdi Bey (HD: 377). Bu kişilerden özellikle Hüsnü ve Kenan Harâbî'nin yakın arkadaşıdır. Onlara da zaman zaman keskin bir dille hücum eder. Fakat Harâbî'nin samimiyeti dolayısıyla bu kişilerle olan münasebet ve





muhabbetinin hicivlerden dolayı bozulmadığını ve bu kişilerin Harâbî'nin üslubunu hoşgörü ile karşıladıklarını görmekteyiz.<sup>257</sup>

Eleştirilerinde bu kişilerin şairlik iddialarına, mürşidlik fonksiyonlarına saldırır. Özellikle Fuad Bey (80), Tevfik Bey (214), Bekir Paşa (170) gibi kişilere 'kaba cinsel içerikli küfürlerle' hakaret eder.

Derviş Şanî adlı bir arkadaşına "Hiçbir kimse seni etmezdi kabul/Eğer bu dünyada bahşiş olaydın" (1811/2) diye seslenerek onu alaylı bir dille tezyif eder.

### **b- Belli Bir Topluluğa Yönelik Hicivler**

Harâbî hicivlerinde bazen belli bir topluluğu muhtelif vesilelerle hedef alır. Onların bir takım tavır, tutum ve davranışlarını hicveder. Bu topluluklar Sivaslılar (HD: 191), Araplar (HD: 166), Erenler (Bektâşîler) (HD: 248, 112, 106, 284, 361), Dekadanlar (HD: 183), İstibdatçılar (HD: 33, 36, 34, 35), hoca, zahid, sofi, vaiz isimler ile hitap ettiği (zâhir ehli) (HD: 230, 180, 280, 202, 123, 49, 54, 60, 61, 71, 72, 41, 64, 65, 59, 56, 58, 39, 57, 167) görünümündedir.

Sivaslılara sebebi pek açık olmayan bir öfkesi vardır. Onlara beddua eder, yerer. İstibdat yönetimini özgürlükleri kısıtlamaları ve kanaatince millete zulmetmelerinden dolayı kınar. Hac seyahati esnasında soyulan arkadaşı Rüknü Kaptan dolayısıyla öfkesini tüm Arap toplumuna genelleştirerek onları şiddetli bir şekilde kınar. Müstecibzâde İsmet Bey'in teşvikiyle Servet-i Fünûn mensuplarının simgeci üslubuna karşı A. Mithat Efendi'nin isimlendirmesiyle "Dekadanlara" karşı alaycı bir üslûpla [rüyası yeşil, faytonu refref (183/2)] şeklinde tenkitler yöneltir.

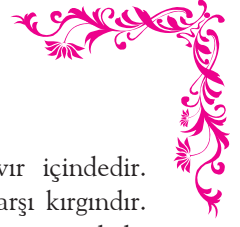
Alay ettiği bir diğer kesim Kilidbahirlilerdir (Çanakkale) (HD: 356). "Kilidbahirlileri boş yere beylik, zenginlik, soyluluk taslamalarından dolayı tenkit eder." "Kimin bir kel keçisi var avahil-i servettir" gibi ifadelerle onları küçümser bir tavır takınır.

Bektâşî tarikatı mensuplarını 'yolu ve erkânı terk ettikleri' bir kısmının yaptığı 'Ehl-i Beyt düşmanlığı', 'zevk ve sefâhat düşkünlüğü' dolayısıyla hicveder. Bu tavır ender rastlanılan bir durumdur. Harâbî'nin tenkitlerinde tarafgirlik yapmadığına en büyük delil teşkil eder. İçerisinde bulunduğu topluluğun eksik ve hatalarını acımasızca eleştirmekten geri durmaz. Harâbî ismini vermek istemediği bir takım kişi ve kavramları 'rakamlardan oluşan şifreli bir dille' tenkit eder (HD: 361, 362).

Vaiz, sofi, hoca diye isimlendirdiği (ehl-i zâhiri) Hak ve hakikati gerçek manasıyla idrak edememeleri, dinî emir ve yasakların dış yüzeyine takılıp bâtinî manayı ihmal etmelerinden dolayı riyâkârlıklı suçlar. Sin-kâflı üslûbunu zahide karşı da kullanır (HD: 65/3).

257 Bu konuda bk. Salcı V. L., "Edib Harâbî", Yeni Türk Mecmuası, S 78, İstanbul, 1939, s 219-222





### c. Değerlere Dönük Hicivleri

Harâbî yaşadığı çağın olumsuzluklarına karşı eleştirel bir tavır içindedir. Dostlarının ve çevresinin vefâ ve ferâgat duygularındaki eksikliğe karşı kırgındır. Çağında artık ‘güvenilecek bir dost’ bulmanın mümkün olmadığı kanaatindedir (HD: 250). Kibir ve riya en fazla tenkit ettiği özelliklerdir (HD: 276).

### d- Kendisine Dönük Hicivler

Edib Harâbî bütün bu hiciv ve tenkitlerde kendisini ihmal etmez. Bazen doğrudan (HD: 160, 247) bazen de arkadaşlarının veya hicvettiklerinin dilinden kendisini (HD: 171) tenkit eder. Arkadaşlarının dilinden yazdığı hicivde “olumsuzlama” yöntemi ile kendi açısından olumlu özellikleri ön plana çıkarmaya çalışır.

Doğrudan kendisine yönelik hicivlerde ise daha acımasızdır. Kendisine “zenpâre, gulampâre” sıfatları ile hakaret eder. Üslûbundan bütün bu kendine dönük eleştirileri mizâh oluşturma amacına dönük olarak kurguladığı hissi verir.

### 2- Edib Harâbî’nin Şiirinde Mizâh

Edib Harâbî şiirinde mizâh unsurunu tenkit unsuru içeren ‘hafif bir alaycılıkla’ kurar. Çalıştığı Bahriye teşkilatının deposundaki tek tür fasulye iaşesinden dolayı memnuniyetsizliğini fasulye hakkında yazdığı bir ‘medhiyye’ muhtevalı şiirle dile getirmektedir. İronik bir tarzda “bu fasulye davasının mahşere kadar süreceğini” söyler (HD: 92).

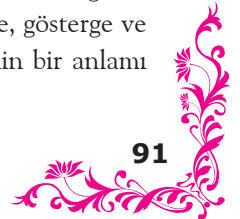
Adliye’de görevli Ziya Bey adlı bir arkadaşına hitaben yazdığı “Kaz Gazeli” (HD: 382) isimli şiiri mizâhi kalite açısından oldukça dikkat çekicidir. Maarif Vekâletinde görevli arkadaşı Tevfik Bey’e hitaben yazdığı eleştirel bir şiirinde de yine mizâhî kurgu ön plandadır. Hakaret ve küfürlerde kelimelerin yan anlamlarından ve argo çağrışımlarından yararlanır.

Şiirinin genelinde hakim olan didaktik hava mizâh ve hiciv temaları içinde geçerlidir. İnce bir nükte ve esprili hiciv anlayışı onun isyanını tatmin etmez, söyleyeceğini en aşağılayıcı ve ağır biçimde söylemeyi daha yeğ tutar.

Edib Harâbî mizâhın tenkit bağlamında küçümsemek, alay etmek işlevinden daha fazla yararlanır. Hiciv ve mizâh dilini kurarken estetik kaygı daima ikinci plândadır.

### 3- İletişimde Yüklendiği Görev Bakımından Tarih Beyitleri

Edebî üretim; estetik kaygının ön planda olduğu mahiyet itibarıyla kurmaca karakteri ön planda tutan bir kurguya sahiptir. Edebî eserin tarihsel gelişim süreci içinde sözlü kültür ortamından başlayıp yazılı kültür ortamında da devam edegelen bir özelliği yazar/anlatıcı ve okuyucu/dinleyici arasında ‘belli simge şifre, gösterge ve kelimelerle’ örülmüş bir iletişim aracı olmasıdır. Bu çerçevede her iletinin bir anlamı





vardır. Göstergibilimciler “evrende kendi arasında anlamlı bir bütün oluşturan her türlü dizgenin” bir anlamı ve iletisi olduğunu savunurlar.<sup>258</sup>

Türk-İslâm medeniyet geleneği içerisinde dar manada Türk edebiyatı içerisinde ‘bir olay, durum ve esere’ ilişkin ebced hesabıyla tarih düşürme olgusu edebiyatın iletişim ve belgeselcilik fonksiyonunu en müttekâmil şekilde ortaya koyduğu tarzıdır.

‘Ebced’ kelimesi, Arap alfabesindeki harflerin kolaylıkla ezberlenmesi için, harflerin birleştirilmesiyle meydana getirilmiştir. Her harfin rakamsal bir değeri vardır.”<sup>259</sup> Şair ve yazarlar harflerin bu özelliklerinden yararlanarak anlattıkları olayı söz bağlamına paralel olarak tarihlendirirler.

Metin Akkuş tarih düşürme olgusunun bu boyutunu önemli bulur, dikkat çeker. Diğer Doğu toplumları gibi Osmanlı toplumu da tarih düşürme sanatını toplumsal olayların bütün canlılığıyla yansıtılmasında bir iletişim aracı olarak kullanmıştır. Resmî ve özel tarih, tarihlerin ve tarihçilerin donuk bir bilgi olarak kaydettikleri olaylar ve bu olayların rakamsal tespitleri edebî metinler aracılığıyla oluşturulmuştur. Edebî metinlerin şair ve yazarı aynı zamanda resmî ve özel bir mesleğin icracısıdır. Bir asker, şair veya yönetimde görev almış bir yazar, çevresinde olup bitenler konusundaki dikkatlerini edebî metinlerde tespit ederek tarihin derinliklerinden günümüze bir haber olarak edebiyat vasıtasıyla ulaştırabilir. Osmanlı şair ve yazarları en basit günlük olaylardan birçok tarihî olaya ışık tutabilecek olayı eserlerinin satırları arasına yerleştirmeyi başarmışlardır.<sup>260</sup>

Tarih beyitlerinden özellikle ölüm (mezar kitâbeleri), mimarî yapılar ve üretimle ilgili olanları bir mekâna bağlanarak maddî bir hüviyet kazandıklarından ayrıca bir öneme sahiptirler. Klâsik Türk edebiyatı sahasında eser vermiş her şair, eserinde bu türe az veya çok genellikle yer vermiştir.

Edib Harâbî Divânı’ndaki tarih beyitlerinin, çevresindeki olaylar vesilesiyle daha çok eş, dost ve çevresinin talebi üzerine hususen yazıldığı anlaşılmaktadır. Divânda toplam 28 adet tarih beyiti yer almaktadır. Bunları üç başlık altında toplamak mümkündür.

---

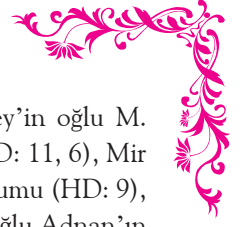
258 Rifat M., XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergibilim Kuramları I, Om Yay., İstanbul, 2000, s 127

259 Yakıt İ., Türk-İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme, Ötüken Yay., İstanbul, 1992, s 23-37

260 Akkuş M., “Divan Şiirinin İletişimde Yüklendiği Görev Açısından Hamâmîzâde İhsan’ın Tarih Manzumeleri”, Trabzon ve Çevresi Uluslararası Dil-Tarih-Edebiyat Sempozyumu Bildiriler Kitabı II, Trabzon Valiliği Yay., Trabzon, 2002, s 262







1- Doğum Sebebiyle Düşdüğü Tarihler: Bu tarihler; Ahmed Bey'in oğlu M. Ekrem'in doğumu (HD: 19), Tahir Bey'in kızı Hatice'nin doğumu (HD: 11, 6), Mir Selahattin oğlu Mir Cavid'in doğumu (HD: 10), Hüseyin Cahit'in doğumu (HD: 9), Şemseddin oğlu Muhammed Numan'ın doğumu (HD: 25), Lütfü Bey oğlu Adnan'ın doğumu (HD: 26), Hüseyin Mesil'in doğumu (HD: 18), Tahir Efendi oğlu Mustafa İlhâmi'nin doğumu (HD: 17, 8), Bahaddin adlı çocuğun doğumu (HD: 13) dolayısıyla yazılmışlardır.

2- Ölüm Sebebiyle Düşdüğü Tarihler: Bu beyitler; Telgraf Memuru Salih Bey'in ölümü üzerine (HD: 23), Hulki Bey'in eşi Behiye Hanım'ın ölümü sebebiyle (HD: 20), Bursa Valisi Celil Paşa'nın eşi Naima Hanım'ın ölümü dolayısıyla (HD: 16), doğum anında çocuğuyla ölen kadına (HD: 27), Muhammed Hikmet Bey'in ölümü sebebiyle (HD: 28), Mir İhsan'ın annesinin ölümü dolayısıyla (HD: 12), Skobenli (Üsküp) Zeynel Abidin Baba'nın ölümü dolayısıyla (HD: 15), Hamdi Baba'nın ölümü üzerine (HD: 7), Bahçede oynarken havuza düşüp ölen çocuk için (HD: 29), Skobenli Zeynel Abidin Baba Dergâhı'nda vefat eden Derviş Süleyman'ın ölümü dolayısıyla (HD: 21), Müderris Talat Efendi'nin kızı Sabiha'nın ölümü üzerine (HD: 22), Derviş Ahmed'in ölümü üzerine (HD: 3) söylenmişlerdir.

3- Mimarî Yapılarla İlgili Düşdüğü Tarihler: Bunlar Yanya Vilâyeti Turan kasabasındaki dergâhın bânisi Ali Baba'nın türbesinin yapım tarihi (HD: 2), Yanya Vilâyeti Turan Dergâhı Postnişini Ahmed Mehdi Baba'nın yaptırdığı çeşme (HD: 24, 14), diğer bir çeşme (HD: 4) için düşdüğü tarihlerdir.

Harâbî'nin tarih beyitlerini sosyal tabakalar açısından incelediğimizde daha çok orta ve alt tabakadan halk kesimlerine ve imparatorluğun farklı coğrafyalarına yayılan bir çeşitlilik gösterir. Bununla birlikte vali ve diğer yüksek dereceli zevatla da ilişkisinin olduğu ve o kademelerde de tanındığını öğrenmekteyiz. Kendisini etkileyen çeşitli olaylar karşısında da tarihler düştüğünü görmekteyiz. (İsmi belirsiz bir kadının ölümü HD: 27).







# ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

## KÜLTÜR ORTAMLARI VE EDİB

### HARÂBÎ DİVÂNİ



#### I- İRŞÂD VE TEBLİĞE BAĞLI İCRÂ ÇERÇEVESİNDE DİNİ-TASAVVUFİ TÜRK EDEBİYATI

Türkler İslâmiyet’i kabul etmeden önce konar-göçer medeniyet anlayışlarının bir tezahürü olarak Çin sınırından tarihî Türkistan coğrafyasını içine alacak şekilde Avrasya arazisini boydan boya kat etmiş bu zaman aralığında bu coğrafyadaki farklı dinlerle karşılaşmış aslî dini olan Tanrı dini yanında muhtelif boylar halinde sınırlı da olsa “Budizm Maniheizm, Şamanizm, Hristiyanlık, Musevîlik din ve inanç sistemlerini benimsemişlerdir.”<sup>261</sup>

Bu çerçevede İslâmiyet öncesi Türk kültür dairesinde çok kuvvetli sözlü ve yazılı dinî bir edebiyat vücuda getirilmiştir.<sup>262</sup> Bu dönemden elimizde kalan en eski örnekler XI. yüzyılda ve daha sonraki yüzyıllarda yazıya geçirilmiş ürünler ve Doğu Türkistan’da Maniheist ve Budist Uygur kültür çevresinde yaratılmış olanlardır.<sup>263</sup>

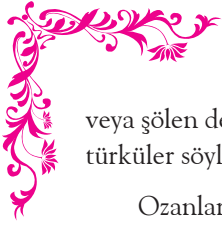
İslâmiyet öncesi bu farklı inanç sitemleri kitlesel bir kabul görmemiş ancak belli kent muhitlerinde (yerleşik ortamlarda) tesirini göstermiştir. “Bu dönemde şairlik, sihirbazlık, falcılık, hekimlik gibi görevleri de icra eden ozanlar oba oba dolaşarak eski kahramanların menkabelerini terennüm ederler, sığır denilen millî av ayinlerinde

---

261 Köprülü M. F., Anadolu’da İslâmiyet, Anadolu’da İslâmiyet (Yay. Haz. Mehmet Kanar), İnsan Yay., İstanbul, 1996, s 45

262 Bu konuda geniş bilgi için bk. Arat R. R., Eski Türk Şiiri, TTK Yay., (3. bsk.), Ankara, 1991

263 Tekin T., “İslâm Öncesi Türk Şiiri”, Türk Dili Dergisi (Türk Şiiri Özel Sayısı), TDK Yay., Ankara, 1986, s 7



veya şölen denilen umumî ziyafetlerde, yüğ denilen matem merasimlerinde destan ve türküler söylerlerdi.<sup>264</sup>

Ozanlar hakkında en eski bilgiler Latin kaynaklarında (özellikle Priscus) mevcuttur. Atilla'nın ordusunda bu geleneği icra eden ozanların ve onu vecd içinde dinleyen bir dinleyici topluluğunun olduğu bildirilmektedir.<sup>265</sup>

Bu tanıklık bize ozanların eski Türk kültüründe toplum ve idareciler katında sevgi ve saygı duyulan yüksek bir mevkiide olduğunu göstermektedir. Ozanlar toplum ve idare arasında bir nevi iletişim kuran kanallar durumundadır. Boyun sözlü hafızasını taşıyıp yeni kuşaklara aktarırken bir anlamıyla 'irşad ve tebliğ' işlevini yerine getirmektedirler.

Orta Avrupa milletlerinin destan ve efsanelerinde yer alan Atilla çağı, bugünkü Avrupa milletlerinin şekillenmesinde de önemli rol oynamıştır. Bozkır kültürü şüphesiz bu devrede bütün Avrupa kültürlerini derinden tesiri altında bırakmıştır.<sup>266</sup>

Daha sonraki yüzyıllarda ordu şairi olarak varlıklarını devam ettiren bu ozanlar, birbirleriyle karşılıklı türküler söyleyerek savaşa gitmişlerdir. Bu şiirleri, türkülerini, ağıtları yakanlar, yaratanlar, icra edenler şüphesiz Türk sözlü geleneği içerisinde şiir sanatının temsilcileri idi.<sup>267</sup>

Öncelikle 921 yılında Volga İtil Bulgarları, ardından 960 yılında Karahanlıların İslâmiyet'i kabul etmesiyle beraber Türk boyları gittikçe artan bir hızla İslâmiyet'e girmeye başlamışlardır. Din değiştirme hadisesi ile beraber Türkler farklı bir medeniyet dairesine girmeye başlamıştır. Bunun tabîî bir sonucu olarak Türkler yeni dinin kavram, kurum ve değerlerini aktarırken eski inanç ve geleneklerini de tamamen bırakmamış yeni din içerisinde zaman zaman eklektik zaman zaman sentezci bir anlayışla muhafaza etmiştir. Fiğlalı bu durumun "sosyolojik bir gerçeklik olduğunu" belirtir.<sup>268</sup>

Kültür ve medeniyet kurgusunda köklü değişiklikler yapacak olan bu radikal değişim ve dönüşüm hiç şüphesiz Türk sözlü geleneği içerisindeki sözlü şiir geleneğini de değişime uğratmıştır. Fakat bu değişim hiçbir zaman ozanlık geleneğinin toplumsal işlev açısından temel dinamiklerini bozmuştur. Zaten bir yenilik ve öğrenme, mevcut

264 Köprülü M. F., Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar (4. bsk.), DİB Yay., Ankara, 1981, s 11-243

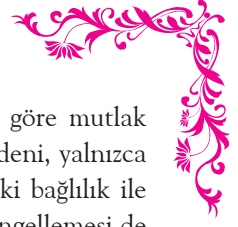
265 agy, Edebiyat Araştırmaları (3. bsk.), Ötüken Yay., İstanbul, 1989, s 157-158

266 Németh G., Atilla ve Hunlar, İstanbul, 1966, s 122

267 Yıldırım D., "Orta Asya'dan Urumuneline Türk Sözlü Şiir Sanatının Yayılması Üzerine", Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, KBY, Ankara, 1986, s 444

268 Fiğlalı E. R., Türkiye'de Alevilik Bektâşilik (3. bsk.), Selçuk Yay., Ankara, 1994, s 86





bilgi ve birikim kompozisyonuna göre yeniden üretilir. Connerton'a göre mutlak anlamda yeni bir şeyi aklın kabul etmesi mümkün değildir. Bunun nedeni, yalnızca tümüyle yeni bir başlangıç yapmanın güç olması değildir; pek çok eski bağlılık ile alışkanlığın, eski ve yerleşik bir şeyin yerine yenisini koyma çabamızı engellemesi de değildir yalnızca. Bunlardan daha temel bir neden vardır: Ne türden olursa olsun belli bir deneyimin akla yakın olduğundan emin olabilmek için onu, daha önceki deneyimlerimizin oluşturduğu bağlama dayandırmak zorunda oluşumuzdur; yani herhangi bir tekil deneyimden önce zihnimizin daha önceki deneyimi yaşanmış şeylerin tipik biçimlerinden oluşmuş genel bir çerçeveye ilişkilendirmiş olması gerekir.<sup>269</sup>

Türkler İslâmiyet'i kabul ettikleri sırada yerleşik kent merkezlerine sahip olmaları yanında konar-göçer medeniyetlerinin bir icabı olarak büyük ölçüde kentlerden uzak geniş bozkırlarda yaşamaktaydılar.<sup>270</sup> Bu yaşantının tabîî bir neticesi olarak geniş halk kitleleri yeni dinin icaplarını sözlü kültür yöntem ve kanalları çerçevesinde öğrenmeye başlamışlardır. İlahiler okuyan, Allah rızası için halka bir çok iyiliklerde bulunan, onlara cennet ve saadet yollarını gösteren dervişleri, Türkler, eskiden dinî bir kutsiyet verdikleri ozanlara benzeterek hararetle kabul ediyorlar, dediklerine inanıyorlardı. Bu suretle eski ozanların yerini ata veya baba ünvanlı birtakım dervişler almıştı. İslâmiyet'i kabul etmiş olan ozanlar piri Korkut Ata işte bunlardan kalmış bir hatırayı yaşıyordu.<sup>271</sup>

Sözlü kültür “geleneğe yer alan tamamen söz ile, kısmen söz ile ve tamamen sözsüz yaratılan, ama sözlü geçiş ve iletişimle fertler arasında dolaşan veya nesilden nesile geçen tüm unsurları, <yapı, muhteva, biçim ve fonksiyonları ne olursa olsun> içerir.”<sup>272</sup>

Bu bağlamda Türk milletinin sahip olduğu köklü sözlü kültür geleneğinin biçim ve şekilleri yeni dinin geniş halk kitlelerine yayılmasında büyük bir ustalıklı kullanılmaya başlanmıştır. Bu noktadan itibaren ozanların yerini dervişler almış ve yeni misyonları “irşâd ve tebliğ bağli icra”<sup>273</sup> çerçevesinde şekillenmiştir.

Sözlü kültürün: “sözlü (verbal), geleneğe bağlılık (tradition), çeşitlenme (variant), anonimlik (anonymous), kalıplaşma (formularization) özelliklerine sahip

269 Connerton P., Toplumlar Nasıl Anımsar (Çev. Alâeddin Şenel), Ayrıntı Yay., İstanbul, 1999, s 14-15

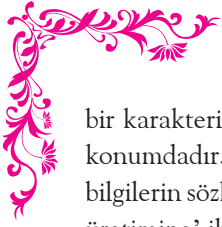
270 Bu konuda bk. Köprülü M. F., Edebiyat Araştırmaları, (3. bsk.), Ötüken Yay., İstanbul, 1989, s 463

271 Köprülü M. F., Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, (4. bsk.), DİB Yay., Ankara, 1981, s 19

272 Yıldırım D., Türk Bitiği, Akçağ Yay., Ankara, 1998, s 39

273 Bu tanımlama Sn. Doç. Dr. Özkul Çobanoğlu'na aittir. Bk. Çobanoğlu Ö., Aşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü, Akçağ Yay., Ankara, 2000, s 135





bir karakteri vardır”<sup>274</sup>. Sözlü kültür geleneğinin işleyişinde söz ve insan merkezi bir konumdadır. Karmaşık sofiyane teorilerin ve yazılı kültür ortamı içerisinde üretilen bilgilerin sözlü kültür ortamına taşınması için bu bilgilerin biçimsel olarak bir ‘yeniden üretimine’ ihtiyaç vardır.

Walter Ong, sözlü kültür yazılı kültür ilişkisini incelediği eserinde kelimelerin sözlü kültürde sözle sınırlanmasının anlatım biçimlerinin yanı sıra düşünme sürecini de etkilediğini ileri sürer.<sup>275</sup> Yazılı kültür ortamına aktarıldığında sayfalarca tutabilecek olan bir metni hafızada tutabilmek için bu bilgilerin ‘kolay hatırlanabilir’ bir karaktere sahip olması gerekmektedir. Bundan dolayı sözlü kültürde bir konu hakkında uzun boylu düşünüp, sorunlar karşısında çözümleyici kılmanın yolu, soru ve cevaplardan oluşan iç ve dış diyalog şeklindeki iletişimidir.<sup>276</sup>

Sözlü kültür ortamının dayattığı bu olumsuzlukları aşabilmek için düşünce ve duyguları kalıplar, ifadeler şeklinde kurgulamak gerekmektedir.<sup>277</sup> Ong’a göre “düşüncenin dengeli tekrarları ve antitezleriyle akışımın kazandırdığı ritm, kelimelerdeki ünlü ünsüz uyumu gibi özellikler hafızayı güçlendiren unsurlardır.”<sup>278</sup> Bu biçimsel zorunluluklar neticesinde uygarlık tarihinde yazılı kültür ortamına geçilmesinden çok sonraları bile yazılı eserler sözlü kültür ortamının kriterlerine göre üretilmiştir. Bu çerçevede Türk kültür dairesi içerisinde üretilen ve yazılı bir edebi tür olan mesnevîler dikkat çekicidir. Hatırlama kolaylığından istifade edebilmek için ilmî eserler bile şiir tarzında yazılmıştır.

Connerton’a göre hatırlama: Büyük çaplı sözcelerinin daha sonraki kuşaklarca yinelenebilme yolunda herhangi bir şansa sahip olabilmeleri için, standartlaşmış biçimlere dökülmeleri gerekir ve ritm, anımsama işi sırasında bir dizi motor tepkisel devinimini işbirliğine soktuğu için, sözlü nazımın ritimleri anımsama işleminin ayrıcalıklı, üstün düzenekleridir.<sup>279</sup>

Türklerin İslâmiyet’e girdiği X. yüzyıldan Ahmed Yesevî’nin tarikatını kurumsallaştırdığı XII. yüzyılın ortasına kadar geçen kısa sürede Türkistan havalisinde

---

274 agy, Türk Bitiği, Akçağ Yay., Ankara, 1998, s 68

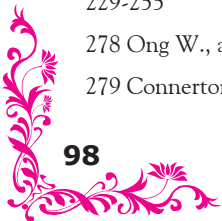
275 Ong W., Sözlü ve Yazılı Kültür: Sözüün Teknolojileşmesi, (Çev. S. Banon), Metis Yay., İstanbul, 1995, s 49

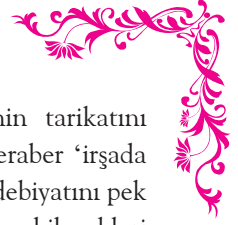
276 Çobanoğlu Ö., age, s 125

277 Bu konuda Sözlü Kompozisyon Teorisi ve M. Parry’nin çalışmaları için bk. Çobanoğlu Ö., Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş, Akçağ Yay., Ankara, 1999, s 229-255

278 Ong W., age, s 49-50

279 Connerton P., age, s 119





kuvvetli bir İslâmî kültür oluşmuş durumdaydı. Ahmed Yesevî'nin tarikatını sistemleştirmeye başladığı XII. yüzyıldan itibaren Ahmed Yesevî ile beraber 'irşada bağlı icrâ' geleneği kuvvetli bir ivme kazanır. İslâm ilimlerini ve İran edebiyatını pek iyi bilmekle beraber Yesevî müridlerine dervişlik adabını telkin için, anlayabilecekleri bir dil ile hitap etmek mecburiyetinde kaldı ve Türklerin halk edebiyatından aldığı nazım şekilleri, hece vezni ve oldukça basit bir dil ile sofiyane manzumeler yazdı ki, bunlara alelade şiirlerden ayırt etmek için hikmet derler. Sanat endişesine tamamıyla yabancı ve lirizmden mahrum olan ve yalnız bir propoganda gayesi takip eden bu hikmetler yalnız bozkırlarda değil Yesevîliğin bütün intişar sahalarda süratle yayıldı. İslâmiyet'i, şeklen kabul etmiş bozkır göçebeleri arasında tasavvuf propogandası maksadıyla yazılan şeyler başka türlü olamazdı.<sup>280</sup>

Türk sözünün manzum sihrî karakteristiği kısa sürede Ahmed Yesevî ve geleneğinin bütün Türk coğrafyalarında tanınıp kolaylıkla benimsenmesine yol açmıştır. Bu itibarla "Ahmed Yesevî tekke edebiyatımızın, dinî-tasavvufî Türk edebiyatının kurucusu, Divân-ı Hikmet'i de bu edebiyatımızın ilk belgesidir."<sup>281</sup>

Türklerin XI. yüzyıldan itibaren kitleler halinde Anadolu'ya yönelmeleri ile birlikte özellikle XIII. yüzyılda Yesevî dervişleri Anadolu'da etkin bir konuma gelmişlerdir. Anadolu'daki bu ilk sufi önder ve teşkilatlar (Bektâşîler, Torlaklar, Edhemîler, Abdallar, Camîler) Ahmed Yesevî'ye büyük bir hürmet ve saygı gösterip kendilerini ona bağlı olarak gösterirler. Bu ilk sufi önder ve teşkilatlar merkezî yönetim ile eşgüdüm ve uyum içinde coğrafyanın vatanlaştırılması sürecinde mühim roller oynamışlardır.

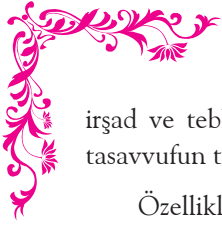
Bu bağlamda Türkistan'dan getirdikleri sevgi ve hoşgörü ikliminden beslenmiş İslâm anlayışı ile kısa sürede Anadolu'nun yerli halkının da sevgi ve güvenini kazanmışlardır. Muhaceretle beraber Anadolu'ya gelen göçebe Türkmenler arasında halen İslâm'ın kitabî bilgilerinden haberdar olmayan kesimler vardır. Türkistan'da başlayan İslâmlaşma süreci aynı tarz ve araçlarla Anadolu'da da devam ettirilmiştir. İslâmiyet'in 'irşad ve tebliğinde' önemli roller oynayan bu derviş ve zümreler imâr, iskân ve asayiş gibi konularda da faaliyetler göstermişlerdir. Yani Anadolu Türk sufiliği ve sufilere münzevî bir tavrın karşısında olmuş, sürekli eylem halinde halkın aydınlatılması yolunda faaliyetler göstermişlerdir.<sup>282</sup> Tarihsel gelişim sürecinde eski

280 Köprülü M. F., Edebiyat Araştırmaları, (3.bsk.), Ötüken Yay., İstanbul, 1989, s 463-471

281 Sevük İ. H., Edebiyat Bilgileri, İstanbul, 1942, s 224

282 Bu konuda bk. Barkan Ö.L., "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Yöntemi Olarak Vakıflar ve Temlikler I, İstîlâ Devrinin Kolonizatör Türk Dervişleri", Vakıflar Dergisi, C, II, İstanbul, 1943, s 279 304





irşad ve tebliğ misyonuna sahip alp, bilge, gezginci ozan tipleri İslâm kültürü ve tasavvufun tesiri ile yeni bir misyon yüklenmişlerdir.<sup>283</sup>

Özellikle tekkeler bünyesinde zikir ve âyinler çerçevesinde nefes ve ilâhiler gibi şiirsel biçimlerin müzik ve semâ eşliğinde okunması irşâd ve tebliğin icra bağlamını belirleyen en önemli özelliklerdir. Bir ritüel etkinlik olarak zikir meclisleri ve ortamları sırf Allah'ı hatırlama işlevinin ötesinde anlamlara sahiptir. Bunlar aynı zamanda tarikat üyeleri arasında toplumsal iletişim ve etkileşimin sağlandığı ortamlardır.<sup>284</sup> Zikir gösteriminin (performance)<sup>285</sup> zaman zaman müzik ve semâ eşliğinde yapıldığı tarikatlar da vardır (Mevlevî, Bektâşî, Alevî). Bir boyutuyla şiir ve müzik bütün tarikatlarda aşkın tecrübeye geçiş için birer vasıta. Bu esnada müzik ve şiirin birlikteliği müridin vecde gelmesi için hazırlayıcı etkenlerdir.

Müzik, varoluşsal özümüzün ve varoluş tarzımızın, evrensel ölçekte kabul gören bir sentezidir; kişisel, sosyal ve kültürel anlamlandırmalardan oluşan ve diğer iletişim biçimlerine benzemeyen bir harmanlamadır. Müzik yaşamdaki tehlikeli duygusal gidip gelmeleri, zayıflıkları, yenilgileri, kutlamaları ve çatışmaları, özel olarak yaşanabilen ve diğer insanlarla paylaşılabilen hipnotik ve reflektif tempolara dönüştürür ve böylece hem yaratıcılarına hem de dinleyicilerine aykırı deneyimler yaşatır.<sup>286</sup>

Zikir gösterimi belli kurallar dahilinde bütün insanlara açıktır. Bunun paralelinde takvime bağlı dinî günler (bayram ve kandiller), düğünler, mesire yerleri, hanlar, medreseler, cami, irşâd ve tebliğe bağlı icranın diğer önemli icra ortamlarıdır. Bu esnada gösteri hem bireysel hem de topluluğun katılımıyla (katılan tarafların etkileşimiyle) kolektif bir icraya dönüşebilir.

Başlangıçlarını Halife Ebu Bekir veya Hz. Ali'ye eriştiren suflüğün yayılması, tekkelerin siyasî kuvvetler tarafından adeta resmen tanınması, birçok büyük devlet adamları ve sultanların şeyhlere riayetleri onlara yüksek bir manevî nüfuz bahşediyordu.<sup>287</sup> Bu nüfuz ve saygınlıkları ile eski Türk toplumundaki ozanın işlevini ve sosyal statüsünü daha da pekiştirmiş oldukları görülmektedir.

Anadolu'da tekkelerin ve çeşitli tarikat kollarının kurulup gelişmesiyle tekke edebiyatı da aynı şekilde gelişmiştir. Kalabalık halk kitlelerine hitap eden tekkelerde yetişen şairler, Türk halkına sade ve güzel bir dille şiir ve ilâhiler söylemeye

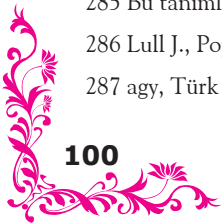
283 Bu konuda bk. Yıldırım D., "Dede Korkut'tan Ozan Barış'aDönüşüm", Türk Dili Dergisi, S 570, Ankara, 1999, s 505-530

284 Gilenan M., Saint and Sufi in Modern Egypt, Oxford Universty Press, Oxford, 1973, p. 176

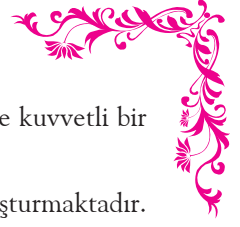
285 Bu tanımlama için bk. Atay T., Batı'da Bir Nakşi Cemaati, İletişim Yay., 1996, s132

286 Lull J., Popüler Müzik ve İletişim (Çev. Turgut İblağ), Çiviayazları Yay., İstanbul, 2000, s 11

287 agy, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar (4.bsk.), DİB Yay. Ankara, 1981, s 18







başlamışlardır. Böylece Anadolu’da tarikat şairleri vasıtasıyla zengin ve kuvvetli bir tasavvuf edebiyatı kurulmuştur.<sup>288</sup>

Bu yeni edebiyatın ana eksenini İslâm dini ve tasavvufu oluşturmaktadır. Karmaşık kitabî bilgiler halkın anlayabileceği bir üslûp ve imgelerle bu şairler tarafından anlatılmaya başlanmıştır. “Kadrosunda divan şairleri ile birlikte saz şairleri de bulunan bu edebiyat, halk edebiyatı ile divan edebiyatı arasında bu iki edebiyatı birbirine yaklaştıran, her iki edebiyatın hitap ettiği zümreleri birleştiren bir edebiyat köprüsü işlevini görmektedir.”<sup>289</sup>

Dinî-tasavvufî Türk edebiyatı vezin, kafiye, anlatım şekli, dil ve üslûp özellikleri bakımından İslâm’dan önceki edebiyatımızın tesirinde kalmış, Türklerin İslâm dinini kabullerinden sonra da İslâmîyet ile yeni bir ruh, tasavvufla da düşünce zenginliği kazanmıştır.<sup>290</sup>

Bir tarikat ve tekkeye mensup olmaları sebebiyle bu şair ve tebliğcilerin ‘icrâ mekânları’ öncelikle tekkeler, zaviyeler, dergâhlar, hanlar ve kervansaraylar olmuştur. Bu mekânların yanı sıra gezginci derviş-şairler için irşâd ve tebliğ mekânı halk ile yüz yüze görüşme ve konuşma imkânı buldukları bütün mekânlardır. “Tekkeler Türk toplumunun soyo-kültürel yapısı içerisinde sosyalleşme olgusunu kendine has kurumsal ve kültürel bağlamların beraberinde getirdiği yoruncul çerçeve içinde şekillendiren kurumlardır.”<sup>291</sup>

Belli bir disiplin ve sistematik dahilinde halka açık olan tekkelerde irşad ve tebliğ sözlü hitap yoluyla gerçekleştirilmektedir. Ferdî tecrübe, deneyim ve birikimi kitabî bilginin sınırlayıcılığına tercih eden tekke mensupları için sözlü iletişim vazgeçilmez bir araçtır (Hatta bu çerçevede kitabî bilgiler küçümsenir). Oluşturdukları bu zengin, geniş edebî birikim ve gelenekle tekkelerin daha sonraki asırlarda kurulacak olan Âşık edebiyatı için (malzeme ve içerik açısından) sağlam bir zemin oluşturduğu kanaatindeyim. Âşık edebiyatının işlediği tema ve metaforların birçoğu tekke/cami muhiti içerisinde eğitilen Türk halkının bu kültürel ortamdan taşıdığı olgulardır.

XIII. yüzyılda Türkistan’dan muhaceretle gelen heterodoks zümreler Anadolu’da yerleşip teşkilatlanmaya başlamışlardır. Bâtınî zümrelerden dediğimiz bu kesimler Rumeli dahil bütün Türk coğrafyasında etkili olmaya başlamışlardır.<sup>292</sup>

288 Banarlı N.S., Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, C I, s 285

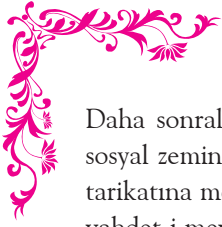
289 age, C I. s 216

290 Güzel A., “Tekke Şiiri”, Türk Dili Türk Halk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri) S 445-450/ Ocak-Haziran, Ankara 1989, s 252

291 Çobanoğlu Ö., Aşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü, Akçağ Yay., Ankara, 2000, s 135

292 Köprülü M. F., Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar (4. bsk.), DİB Yay., Ankara, 1981, s 337-338





Daha sonraları Türk edebiyatı içerisinde Alevî-Bektâşî tavrı diyeceğimiz akım bu sosyal zemin üzerinde yükselmeye başlamıştır. Çoğu ordu mensubu olan ve Bektâşî tarikatına mensup şairler dinî-tasavvufî Türk edebiyatı içerisinde vahdet-i vücûd ve vahdet-i mevcûd anlayışlarını popüler bir anlatımla zaman zaman hulûl, tenasuh ve mehdi kavramlarıyla ifade etmeye başlamışlardır. Merkezî otorite ile genellikle barışık olan bu geleneğin yanında taşra muhitlerinde örgütlenmiş olan Alevî Türkmen toplulukları içerisinde edebiyat ve sözlü gelenek eğitim, irşâd ve tebliğ fonksiyonunu hiç kaybetmemiş sözelliği büyük bir canlılıkla yaşatılmıştır. Ocak ve cemevleri bilgi, görgü ve erkânın aktarımında sözlü ve yüz yüze yöntemi kullanmışlardır. Bu bakımdan Alevî-Bektâşî teolojisi daha çok sözlü kültür ortamında üretilip aktarılan bilgi ve görgü formasyonunu ihtiva eder.

Anadolu sahasında Yunus Emre ile başlayan dinî-tasavvufî Türk edebiyatı bu şairin şahsında sanat ve estetik düzeyi yüksek bir mahiyet kazanmıştır. Ardından Kaygusuz Abdal, Sultan Veled, Eşrefoğlu Rumî, Hacı Bayram Velî gibi irşâd erleri yetiştirmiş olan bu edebî gelenek tekke ve zaviyelerin kaldırıldığı XX. yüzyıla kadar irşad ve tebliğ işlevini daima ön planda tutarak gelmiştir. İrşâd ve tebliğin ön planda olduğu bu eserlerde estetik endişe ikinci plandadır. Manzumelerde buyurgan ve öğretici bir üslûp hakimdir. Vezin ve kafiye kaygısından büyük oranda uzaktırlar. Bu şairler açısından esas olan vermek istedikleri mesajdır. Bu nedenle onlar açısından edebiyat toplumsal iletişime katıldıkları bir araç konumundadır. İslâmiyet'e bağlı bir Türk kültürünün oluşmasında dinî-tasavvufî Türk edebiyatı ve mensubu derviş/şairler büyük görevler ifa etmişlerdir. Bu oluşumla beraber İslâm kültürü Türk tavrı içerisinde yerel ihtiyaç ve birikimlerle beraber yüzyıllar ötesinden taşınagelmıştır.

## II- İLETİŞİM VE İCRA ORTAMLARI AÇISINDAN EDİB HARÂBİ DİVÂNİ

### 1- Yazılı Kültür Ortamında Edib Harâbî

Yazı, konuşmayı sözlü-işitsel duyudan çıkarıp yeni bir duyu dünyasına, görmeye bağladığı için hem konuşmayı hem de düşünme biçimini dönüştürmesiyle, insanlık teknolojisindeki buluşların en büyüğü olmuştur.<sup>293</sup> Yazılı kültür ortamı metni ve iletiyi statik bir hale getiren, bu nedenle sözlü kültür ortamında olması muhtemel değişim ve varyantlaşmalara müsaade etmez. Üzerinde tekrar düşünme, geriye dönüş, düzeltme ve ilâve yapma tasarruflarına açıktır. Uygarlık tarihinin ileriye doğru geometrik bir hızla gelişiminin temelinde yazı kültürünün icad edilmiş olması vardır.

Connerton bir sözlü kültürün yazılı kültüre geçişini bedenleştirme pratiğinden kaydetme pratiğine geçiş olarak tanımlar. Böylece yazının kuşkuçuluk

293 Ong W., age, s 104





ve ekonomikleştirme süreçlerini iteleyerek yenilikleri kurumsallaştıracağı kanaatindedir.<sup>294</sup>

Matbaanın icadını (1450) dikkate aldığımızda bu aracın ülkemize geç sayılabilecek (1729) bir tarihte girmiş olduğunu söyleyebiliriz. Matbaanın gelişi ile beraber eserlerin basım ve dağıtım işlemi kolaylaşmış buna paralel olarak bilginin aktarım ve dolaşım hızında da bir artış olmuştur. Yazılı kültür ortamı ve âşıklık geleneğinin tarihî süreci içinde cönkler, mecmualar ile belli oranda varlığını hissettirmekle beraber istinsaha dayanan bu çoğaltma şekli mahiyet itibarıyla oldukça farklıdır. “Bu dönemde ilk defa hangi yılda ve kimin tarafından başlatıldığı bilinmemekle beraber âşık tarzı destanların taş baskısı (litografya) denilen teknikle tek yaprak kağıtların bir yüzüne basılmak suretiyle çoğaltılarak satıldığı bilinmektedir.”<sup>295</sup>

Bu ilk dönemde yine matbaa ortamında basılan ilk eserler sözlü kültür ortamında üretilip aktarılan ve halk tarafından çok sevilen eserlerdir. Bunun bir anlamıyla ticarileşme kaygısının bir yansıması olduğu kanaatindeyim. Çünkü basılmış olan eserin maliyetinin karşılanması, bu sebeple satılması mecburidir.

“Bu destanlara paralel olarak yazıya geçirilip satılan bir başka gelenek mahsulü ise, İslâmî epik destanlar ve halk hikâyeleridir. Battal Gazi Destanı, Ebu Müslim Horasanî, Hz. Ali Cenkleri, Hamzanâme gibi İslâmî destanlar ve Kerem ile Aslı, Âşık Garip, Emrah ile Selvi, Asuman ile Zeycan, Raznihan ile Mahifiruz, Elif ile Mahmud, Şah İsmail, Ferhat ile Şirin gibi halk hikâyeleridir. 1900’lü yıllarından itibaren önceleri taşbaskı ile basılıp satılan bu mahsuller, daha sonraları tipo matbaalarla Anadolu’nun en ücra yerlerine dahi ulaştırılmıştır. Yazılı ve basılı bu tahkiyeli eserler, geleneğin canlı olarak devam ettiği yerlerde evlerde ve köy odalarında yüksek sesle okunup dinleniyorlardı. Bu dönemde sözlü kültür ile yazılı kültürün sarmal bir şekilde âşıklık geleneğine tesiri söz konusudur. Geleneği sürdüren âşıkların, sözlü aktarımdan beslenmeleri yanında yazılı unsurlardan da istifade ederek, bireysel bilgi birikimlerini oluşturdıkları görülmektedir.”<sup>296</sup>

Matbaanın hizmete girmesiyle beraber okuyucu/dinleyici kitlesinde çok hızlı bir artışın olduğu muhakkaktır. Okuma yazması olanlar okudukları bu basılı eserleri yine okuma yazması olmayan toplulukların önünde okuyarak onları bir anlamıyla tekrar sözelleştirme işlemine tabi tutmuşlardır.

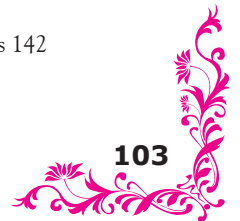
Matbaanın icadından önce çoğaltma işleminin el yazısıyla yapıldığı bilinmektedir. Bu yöntemle Fuzulî, Bâkî, Nesimî gibi şairlerin eserleri okuma yazması olmayan halk

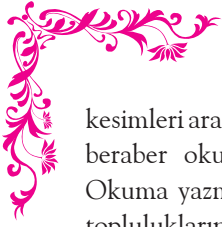
---

294 Connerton P., age, s 118-119

295 agy, Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü, Akçağ Yay, Ankara, 1999, s 142

296 Özarslan M., Erzurum Âşıklık Geleneği, Akçağ Yay., Ankara, 2001, s 283





kesimleri arasında dilden dile söylenilip aktarılmışlardır. Matbaanın hizmete girmesiyle beraber okuyucu/dinleyici kitlesinde çok hızlı bir artışın olduğu muhakkaktır. Okuma yazması olanlar okudukları bu basılı eserleri yine okuma yazması olmayan toplulukların önünde okuyarak onları bir anlamıyla tekrar sözelleştirme işlemine tabi tutmuşlardır.

Alevî-Bektâşî geleneği içerisinde sözlü kültür ortamının iletişim kodları çok büyük bir öneme sahiptir. Gelenek bir nevi sözlü olarak aktarılır. Fazla bir mektebî eğitim almamış olan Edib Harâbî bu gelenek içerisinde kendisini yetiştirmiştir. Şiirleri büyük bir hızla Alevî-Bektâşî zümrelerle meskûn en ücre köşelere kadar yayılabilmektedir.

Cönkler ve mecmualar Harâbî'nin şiirlerinin yayılmasında ilk yazılı vasıtalar olmuştur.<sup>297</sup> Onun meşhur “Vahdetnâmesi” ile “Kaf u Nun Hitabı İzhâr Olmadan” mısrasıyla başlayan nefesinin okunmadığı, bilinmediği Alevî-Bektâşî muhit pek azdır. Edib Harâbî'nin şiirlerine bu mecmua ve nefeslerin dışında Ali Rıza Öge tarafından yazılan *Alevî, Bektâşî Şairleri Antolojisi*'nde tesadüf etmekteyiz. Bu eserde Harâbî'ye ait 50 civarında şiir alınmıştır. Bu eser ayrıca Harâbî hakkında ilk bilgileri veren tek kaynak durumundadır.

Ardından Derviş Ruhullah'ın *Bektâşî Nefesleri, İstanbul, 1340* adlı eserinde Harâbî'nin şiirlerine rastlanmaktadır. Bunların yanında Sadettin Nüzhet (Ergun), *Bektâşî Şairleri, İstanbul 1930*, Rauf Yekta, *Bektâşî Nefesleri, İstanbul 1933*, Abdalbâki Gölpınarlı, *Alevî Bektâşî Nefesleri, İstanbul 1963*, Hüseyin Hüsnü Erdikut'un *Edib Harâbî'nin Divanı İzmir 1950* ile Sefer Aytekin'in *Harâbî, Hayatı ve Değişleri, Ankara 1959* (bu eserin 2. baskısı 1999 yılında Ayyıldız Yayınları tarafından yapıldı), Vasfi Mahir Kocatürk, *Tekke Edebiyatı Antolojisi*, İsmail Özmen, *Alevî-Bektâşî Şairleri Antolojisi, İstanbul 1995* adlı eserlerde Harâbî'nin şiirlerine yer verilmiştir.

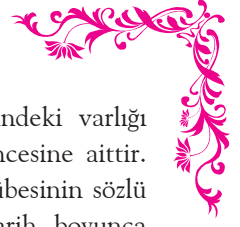
Bu eserler yazılı kültür ortamı aracılığı ile Harâbî'nin farklı toplumsal kesimler tarafından da tanınmasına aracılık etmişlerdir. Yazılı kültür ortamı onun diğer kültür ortamlarına taşınmasına yardımcı olmuştur.

## 2- Sözlü Kültür-Yazılı Kültür Ortamlarının Etkileşimi Çerçevesinde Edib Harâbî Divânı

İnsanlık tarihinde ilk edebî ve kültürel verimler sözlü kültür ortamı içerisinde üretilmiştir. Uzun yıllar sonra yazının icadı ile beraber bu sözlü verimler yazılı kültür ortamına aktarılmaya başlanmıştır. Yazı bir nevi kontrol aracı olarak bilginin kaydedilmesi ve saklanması gerçekleştirildiğinden bilginin biriktirilmesi ve hızlı bir şekilde yayılması sürecini hızlandırmıştır.

297 Harâbî mahlaslı başka şairlerin bulunması, cönklerde Harâbî Divânı'nda yer almayan ama ona isnat edilen şiirlerin olması bu yayılımı tespit etmeyi güçleştirmektedir. Bu durum başlı başına ayrı bir çalışmanın konusu olacak kadar kapsamlıdır.





Walter Ong'un tespitine göre ise; insanoğlunun dünya üzerindeki varlığı 30.000-50.000 yıl öncesine aittir. Buna karşılık ilk yazı 6000 yıl öncesine aittir. Bu çerçevede insanlık tarihinin binlerce yıllık bilgi, deneyim ve tecrübesinin sözlü gelenek vasıtasıyla kuşaktan kuşağa aktarıldığını söyleyebiliriz. Tarih boyunca konuşulan binlerce, on binlerce dilden topu topu 106 tanesi edebiyat üretebilecek derecede yazıya bağlanabilmiş, büyük bir kısmı ise hiç yazılamamıştır. Ong bugün konuşulan 3000 kadar dilden yalnızca 78 tanesinin edebiyat üretebildiği ve yüzlerce dilin kendisini ifade edebilecek bir alfabe ile karşılaşmadığı iddiasındadır.<sup>298</sup>

Yazının keşfi, ardından matbaanın kurulması uygarlık tarihinde önemli kilometre taşlarıdır. Yazının keşfi ile beraber sözlü ve yazılı kültür ortamları sürekli bir iletişim içerisinde birbirini karşılıklı olarak etkilemişlerdir.

Yazılı ortam yaratıcılığı toplum hayatındaki bütün yapı ve kurumlar üzerine ilerlemenin korunması açısından egemen bir düzen ve ilişkiler ağı kurduğunda sürekliliğin korunması işlevini de büyük ölçüde yüklenmiş olur. Bununla beraber, bu yaratıcılık ortamı kendinin ortaya çıkmasında öncü modeller kurmuş olan sözel ortam faaliyetlerine herhangi bir kısıtlama getirmez ve oradan gelen etkileşimlere de sürekli açıktır. Bu gelişme ve ilerlemenin gereğidir. Böylece sözel ve yazılı ortamlara ait tüm iletişim ağları, bilgi ve deneyimlerin daha geniş bir alan üzerine yayılmasına imkân verir. Her iki ortam için iletişim ağları, yaratıcılığın sürekliliğini besler. Sözel ortam yaratıcılığı, kendini geliştirme, değiştirme ve yeni terkipler oluşturma bakımından, tıpkı yazılı ortam yaratıcılığı gibi, bütün bu ağlardan payına düşeni alır.<sup>299</sup>

Türk sözlü kültürü içerisinde bu durum sürekli ve kesintisiz bir biçimde işlemiştir. "Türk folklor ürünlerinde sade heyecanlardan ve duygulanışlardan öte düşünce ve bilgiye dayalı derinliği olan eserlerin meydana gelişinde resmî eğitim çerçevesinde yer alan bilgilerin sözlü kültür birikimine sürekli aktarılışı fevkalade etkili olmuştur."<sup>300</sup>

Bu bağlamda Türk toplumunun sosyo-kültürel yapısına baktığımızda matbaanın ve okuryazarlık oranının gelişimine paralel olarak bir yazılı kültür ortamından beslenmiş sözelliğin ortaya çıktığını görmekteyiz. 1970'li yıllara kadar süregelen basılı destan satma geleneği bunun en güzel örneğidir.<sup>301</sup>

---

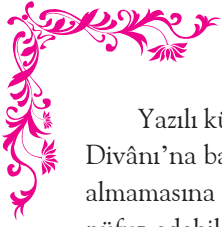
298 Ong W., age, s 14

299 Yıldırım D., "Türk Sözel Kültüründe Süreklilik -Osmanlı Hanedanlığı Döneminden Cumhuriyete-", Türkbilig, 2000/1, Ankara, 2000

300 Günay U., "Ahmed Yesevî'den Hareketle Yazılı Kültürün Sözlü Kültüre Etkisi Konusunda Tespitler", Milletlerarası Ahmed Yesevî Sempozyumu Bildirileri, (26-27 Eylül 1991), Ankara, 1992, s 26

301 Bu konuda bk. Çobanoğlu Ö., Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü, Akçağ Yay, Ankara, 1999





Yazılı kültür ve sözlü kültür ortamlarının birbirine etkisi bağlamında Edib Harâbî Divânî'na baktığımızda benzer durumlarla karşılaşırız. Edib Harâbî'nin iyi bir eğitim almamasına rağmen vahdet-i mevcud felsefesinin karmaşık problemlerine kolaylıkla nüfuz edebildiğini görebilmekteyiz. Bu onun Alevî-Bektâşî geleneğinde irşada bağlı icra ve sohbet yöntemleri içerisinde sözlü bir formasyon kazandığının belirtisidir.

Edib Harâbî şiirleri yazılı olarak üretildiği halde Bektâşî dergâhı içerisindeki cemlerde sözlü olarak okunduğu bilinen bir gerçektir.<sup>302</sup> Bu sözleşme onu tekrar dinleyiciler vasıtasıyla sözlü intikal kuralları çerçevesinde farklı muhitlere taşımıştır.

Yazılı ve sözlü kültür ortamlarının sürekli birbirini besleyen ve etkileyen, içeren karşılıklı etkileşime açık yapısı son derece dikkat çekicidir. Ruth Finnegan'a göre "bir çocuk matbu bir şiiri bir aile büyüğünün okumasından öğrenebilir (veya kendisi okuyabilir), sonra onu tekrar ederse ve onu oyun alanına yayarsa, yazılı olduğu halde bir cemaatin icrasıyla sözlü hale gelir. İlahicilerin topladığı yazılı ilâhiler, açıkça sözlü icra için yazılmış caz şiiri veya orta çağa ait şiir şekilleri veya ilk olarak sözlü icrada yaratılmış, fakat daha sonra yazılmış ezberden okunmak için öğrenilmiş şiir türleridir. Böyle durumlar özden uzaklaşma değildir. Sözlü şiirle ilgilenen kimsenin dikkat etmesi gereken ve sürekli ortaya çıkan problemlerdir"<sup>303</sup> görüşündedir.

Bu çerçevede Harâbî'nin şiirlerinin yazılı kültür ortamı içerisinde üretilmiş olsa dahi intikal ve icrâ şartlarını göz önünde bulundurduğumuzda sözleşmeye maruz kaldığını, sözlü kültür ortamına aktarıldığını, müteakiben dinleyicilerin not alması, kaydetmesi sunucu bir yeniden yazma (rewrite) işlemine uğradığını tespit etmiş bulunmaktayız. Bazı şiirlerin icra esnasında müzik eşliğinde doğaçlama olarak söylenmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Vezin ve kafiyelerdeki tutarsızlıklar bu neşe halinde icrânın bir diğer delilidir.

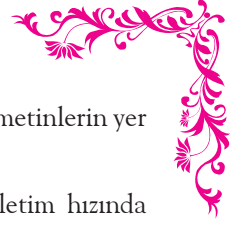
### 3- Elektronik Kültür Ortamında Edib Harâbî

Ülkemizde elektronik kültür ortamının başlangıcı 1900'lü yılların başında gramofonla olmuştur. İlk Türkçe plaklar 1900 yılında Almanya'da The Gramophone limited şirketi tarafından yayınlanır. Die Deutsche Grammophongesellschaft şirketinin Nisan 1905 tarihli bir katalogunda 360 adet plak adı geçmektedir. 1912-1932 yılları arasında yapılan 78'lik taş plakların muhtevasını analiz eden bir araştırmadan bu dönemde Türk sanat ve halk musikisi ile ilgili plakların yanı sıra dönemin Meddah Sururî, Meddah Mazlum, Hazım Körmükçü gibi tanınmış meddahlarından yapılan

302 Bu konuda bk. Clarke G., "Alevi Kültürel Kimliğinde Müziğin Rolü" (Çev.Hande A. Birkalan), Toplumbilim, S 12, İstanbul, 2001, s 127-135

303 Finnegan R., Oral Poetry/Its Nature, Significance and Social Context, İndiana Universty Press, İndianapolis, 1992, s 16-24





kayıtlarla orta oyunu, karagöz gibi geleneksel Türk halk tiyatrosuna ait metinlerin yer aldığını öğreniyoruz.<sup>304</sup>

Elektronik kültür ortamının başlangıcı ile bilginin taşınma ve iletim hızında önceki iletişim biçimleri ile karşılaştırılmayacak derecede bir hız ve kolaylık kazanılmıştır. Bu sayede kültürel üretimler bir ticari faaliyet sonucu pazarlanmaya başlanmıştır.

Gramofonu takip eden en mühim elektronik yenilik ise radyo yayınlardır. Radyo yayınlarıyla mahalli kalmış pek çok sözlü kültür ürünü ulusal düzeyde yayılarak geniş kitlelere ulaştırılmıştır.

Ayrıca üniversiteler ve çeşitli kuruluşlar bünyesinde açılan konservatuvarlar bu mahallî repertuarın derlenmesi ve kayıt altına alınmasında önemli görevler ifa etmişlerdir. Bu kurumlar bünyesinde yetişen müzikologlar sınırlı da olsa bu eserlerin biçim ve muhteva özellikleri üzerinde incelemelerde bulunmuşlardır.

Radyo yayınlardan sonra elektronik kültür ortamında söz, ezgi ve müziğin kaydedilerek dondurulması bir başka ifadeyle söz ve müziğin icralarının kaydedilerek paketlenmesi (mediated performances) anlamında 1960'larda plak ve pikapların kullanılması yaygınlaşır. Pikab ve plakları, teyplerin ve kasetlerin 1970 lerden sonra yaygınlaşması takip eder.

1970'li yılların başından itibaren televizyon yayınları başlar ve yaygınlaşır. Bu süreçte A. Kutsi Tecer'in başlattığı ve Muzaffer Sarısözen gibi bir anlamda talebelerinin takip ettirdiği hareketin ötesinde âşık tarzı mensuplarının elektronik kültür ortamında yer alışı şuurlu bir kültür programından ziyade tamamen serbest piyasa ticari mantığı içinde ekonomik kazanç esasına göre şekillenir.<sup>305</sup>

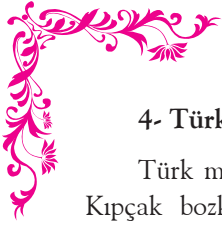
Özellikle TRT kurumunun başlatmış olduğu repertuar oluşturma çabaları paralelinde sürdürülen derleme faaliyetleri ile Türkiye'nin farklı bölgelerinden şiir ve şarkı sözleri derlenerek notaya alınmıştır. Bu suretle yüzyıllardır belli bir zümreye hitap eden bu kültürel üretimler ulusal repertuara kazandırılarak toplumun diğer kesimlerinin takdir ve değerlendirmesine, beğenisine sunulmuştur.

Bu çerçevede Harâbî'ye ait nefes ve şiirler de elektronik kültür ortamına taşınmıştır. Ardından Kültür Bakanlığı'nın hazırladığı bir CD'de Edib Harâbî'nin meşhur "Kaf u Nun Hitabı İzhar Olmadan" nefesi yayınlanmıştır. Erkan Oğur ve İsmail Demircioğlu'nun birlikte hazırladıkları kasette yine Harâbî'nin "Ey Zahid Şaraba Eyle İhtiram" isimli nefesi repertuara dahil edilmiştir.

304 Anhegger R., "Türk Sosyal Tarihi İçin Kaynak Olarak 1912-1932 Arasında Çıkan 78'lik Sözlü Taş Plaklar III, Tarih ve Toplum, S 87, İstanbul, 1991, s 35-43

305 Çobanoğlu Ö., Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü, Akçağ Yay, Ankara, 1999, s 153





#### 4- Türk Kültür Havzasında Edib Harâbî

Türk milleti tarihî seyir içindeki yürüyüşünde Hint Okyanusu'ndan Baltık'a, Kıpçak bozkırlarını aşarak Doğu Avrupa ve Balkanlar'a, Akdeniz'den Kuzey Afrika'ya kadar geniş bir coğrafya içerisinde devletler kurmuş, birbirinden farklı kültür ve medeniyetlerle temas halinde ve karşılıklı bir etkileşim içinde olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin hüküm sürdüğü XIII. yüzyıldan XX. yüzyılın başlarına kadar olan devre bu etkileşimin en üst düzeyde olduğu ve kurumsallaştığı bir dönemdir. Bu dönemde Osmanlı kültürünü "hanedan ve devlet aygıtının oluşturduğu bir eksen etrafında yörengeye oturtulmuş uydulara benzeyen millet sistematiği içinde devinen ve birbirleriyle hayatın pek çok saha ve safhasında ortaya çıkan kesişme, çakışma ve örtüşmelerle geniş ve nevi şahsına münhasır bir kültürlerarası kaynaşmanın yaşandığı bir yapı olarak tanımlamak gerekir."<sup>306</sup>

"Türk Kültür Havzası" olarak tanımlanabilecek bu sistem içerisinde birbirinden farklı kültürler bir ideal ve üslup birliği ile varlıklarını bir hoşgörü ve çoğulculuk içerisinde muhafaza etmişlerdir. Aynı kültürel kodlarda duygu ve ideal birliktelikleri oluşturmuşlardır. Georgeon'un anlatımıyla "Aynı mekânda farklı etnik kökenlerden (Türk, Ermeni, Arnavut) ve sosyal tabakalardan (paşa, bey, hamal, asker, tüccar) gelenler yan yana oturarak bir meddah gösterisini izleyip aynı espirilere gülebiliyorlardı."<sup>307</sup> Bu kültürel ekoloji içerisinde belirleyici verici olan ana kültür Türk kültürü olmuştur. Bunu Balkan milletlerinin ve diğer ekaliyetlerin dil ve kültürlerinde kolaylıkla takip etmek mümkündür.

Türk kültürü ile yan yana yaşayan diğer kültürler Türk kültürü içerisindeki kavram ve formları kendi dil ve kültürleri içerisinde yeniden üretip toplumsal iletişim ortamına sunmuşlardır. Osmanlı Devleti'nin klasik anlamıyla 'emperyal bir imparatorluk' olmaması ve yerel kültürlerle hoşgörü ile bakması "yerel kültürlerin kendilerinden öğeler katarak entegre olabilecekleri bir üst-kültür olarak Osmanlı hegemonyasını yeniden üretmelerine imkan sağlıyordu. Osmanlı Devleti'nin tasavvufta farklı kültürlerin bir arada var olabilmelerini sağlayan hoşgörü söylemi ideolojik bir işlev yüklenmiştir. Burada özellikle heterodoks tasavvuf kurumlarını çatısı altında toplayan Bektâşî tarikatı önemli rollere sahip olmuştur."<sup>308</sup>

306 agy, Osmanlı A., "Osmanlı Devletin'de Türk Halk Kültürünün Değişim ve Dönüşüm Dinamikleri", Yeni Türkiye Yay., Ankara, 1999, C IX, s 51

307 Georgeon F., Fenoglo İ., Doğu'da Mizâh (Çev.Ali Berktaay), Yapı Kredi Yay., İstanbul, 1999, s 84

308 Su S., "Türkiye'de Batılılaşma Sürecinin Bir Tezahürü Olarak Müzikte Kimlik Sorunu", Toplumbilim (Müzik ve Kültürel Kimlik Özel Sayısı), S 12, İstanbul, 2001, s 56







Bu uygulamalar kamuoyunun merkezî otoritenin idarî tasarrufları karşısında onları onaylamalarına, destek vermelerine, ‘rıza üretimine’ katkıda bulunan kültürel olgular olarak işlev görmekteydiler. Buna paralel olarak Türk sözlü kültürünün (özellikle âşık edebiyatının) yan yana yaşadığı Ermeni, Gürcü ve Balkan milletleri üzerinde etkide bulunduğu ve onlar arasında bu edebî tarzlarda eserler verildiği bilinmektedir.<sup>309</sup> Özellikle Ermeni âşıklık geleneği içinde müslüman âşıklarla boy ölçüşebilecek âşıklar yetişmiştir. Âşık Vartan, Civan, Mecnûnî gibi âşıklar Türkçe eser veren Ermeni âşıkların en önemlilerindedir.<sup>310</sup>

XIV. yüzyıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğu’nun Balkanlar’a geçmesi ile beraber ‘kolonizatör Türk dervişleri’ bölgeyi iskân etmek, tebliğ ve irşâd faaliyetlerine dönük olarak bölgeye yönelmişler ve kısa sürede bu bölge halkı üzerinde nüfuz kazanmışlardır. Otman Baba, Demir Baba, Mürsel Bali bu öncü dervişlerin bazılarıdır.

Gittikleri bu yeni bölgede geniş bir hoşgörüyü dayanan dinsel inançlarını bölge insanı ile paylaşan bu topluluklar dergâh ve tarikatların bu bölgede yayılmasını sağlamışlardır. Bu tarikatların en önemlisi Bektâşî tarikatıdır. Özellikle Arnavut ve Makedonlar arasında yaygın olan bu tarikat kendi inanç ve ibadet pratiği içerisinde önemli bir yere sahip olan ‘nefesleri’ bu bölge insanı ile beraber terennüm etmeye başlamıştır. Bunlardan bir kısmı Türkçe olarak okunurken bir kısmı yerel dillere aktarılmaktaydı. Bektâşî tarikatı bünyesinde bulunan senkretik dinsel öğeler itibarıyla farklı din, mezhep ve etnik kökenden insanları kolaylıkla kucaklayabiliyordu.

Bu çerçevede Bektâşî tarikatı içerisinde özellikle harâbâtî gelenekte kendisine has bir yeri olan Edib Harâbî’nin nefeslerinin de bu dillere çevrildiğini tespit etmiş bulunmaktayız. Bizatihî Edib Harâbî Divânı’nda bir şiirinde Manuk, Bedros, Dikran (HD: 33) gibi Ermeni şahıslarla muhabbetlere katıldığını belirtmektedir. Yine Rıza Tefvik’e yazdığı bir mektubunda Bursa’da bulunan Ermenî muhabbet ehlinin isimlerini ve muhitlerini belirtmektedir.<sup>311</sup>

Baba Rexebi adlı Arnavut Bektâşî babasının yayınladığı “*Mıstıcızma İslama Dhe Bektashızma*” (İslâm Mıstısızmi ve Bektâşîlik) isimli eserde Harâbî’nin dört şiirinin Arnavutça yayımlandığını görmekteyiz.<sup>312</sup> Bunlar Harâbî Divânı’nda “Peder

309 Bu konuda bk. Çobanoğlu Ö., agm; Yıldırım D., Türk Bitiği, Akçağ Yay., Ankara, 1998, s 190-193

310 Berberian H., “La littérature arméno-turque”, Philologiae Turcicae Fundamenta II, Wiesbaden, 1965, s 809

311 Söz konusu mektup Abdullah Uçman’ın özel arşivinde olup fotokopisi kendisinden temin edilmiştir.

312 Baba Rexebi, *Mıstıcızma İslama Dhe Bektashızma*, 1970, s 321-327





ü Validem Oldu Bahane” (HD: 452) ve “Bu Ehl-i Teberrâ Kapanmaz Asla” (HD: 474) isimli şiirlerdir. Ayrıca Bektâşîlik uzmanı araştırmacı-yazar Şevki Koca ile Eylül 2002’de yaptığım görüşme esnasında bana Girit’ten göçmüş Rumlar arasında Harâbî’nin Rumca’ya çevrilmiş nefeslerinin söylendiği bilgisini vermesine rağmen kaynak kişilerin çekingen tavırları yüzünden bu şiirlerin metinlerini tespit edemedik.

Bütün bu bilgiler ışığında Bektâşîliğin Türk kültür havzası içerisinde farklı etnik ve dinsel grupların katılımıyla bir yeniden üretime uğradığını bu vesile ile bağdaştırıcı ve uzlaştırıcı bir zemin olarak yüzyıllardır varlığını koruduğunu görmekteyiz. Türk kültürü tarihsel coğrafyasında ürettiği siyasal gelenek ve iskân kültürü, kültür mekan ilişkileri ile bu anlamda köklü mirasa sahip olagelmıştır. Havzada bütün sular birleşerek ilk çıktıkları mecrayla ilişkilerini kaybederek yepyeni bir forma kavuşurlar çay veya nehir olurlar, bir sonraki mecrada vardıkları hedefe göre göl veya deniz olurlar. Göl veya deniz içerisinde artık sular nehir veya çay değildir. Küllî bilgi anlayışı prensibinde olduğu gibi bütün her zaman parçaların toplamından daha fazla bir şeydir. Türk kültürü ilişki içerisinde olduğu kültürlerden aldığı malzemeleri kendi üslûp ve tavrı içerisinde imtizaç ettirerek değiştirerek, dönüştürerek yeni bir anlayışla insanlığın hizmetine sunmuştur. Türk iskân kültüründe cami, cemevi, kilise, havrayı aynı mahalle veya caddede görmek mümkündür. Bu uygarlık tarihi açısından nadir rastlanabilecek bir durumdur. Alevî-Bektâşî geleneği bu tavrın tecessüm etmiş en bariz örneğidir.





# **DÖRDÜNCÜ BÖLÜM**

## **EDİB HARÂBÎ'NİN DİL VE**

### **ÜSLÛP ÖZELLİKLERİ**



#### **I- NAZIM ŞEKİLLERİ VE TÜRLERİ**

Tarihsel gelişim süreci içerisinde Türk boyları zaman zaman birbirinden farklı coğrafyalarda ve devletlerde değişik sosyal ve kültürel şartların etkisi altında yaşamak durumunda kalmışlardır. Bunun tabii bir sonucu olarak boyların edebî gelenek ve türleri bu kendine özgü şartlar içerisinde şekillenmiştir. Bu sebeple özellikle Türk halk edebiyatı ve dinî-tasavvufî Türk edebiyatı sahaslarında tür ve şekil kavramları bir terim bütünlüğü içerisinde sağlıklı bir tanıma kavuşturulamamıştır.<sup>313</sup>

Dinî-tasavvufî Türk edebiyatı sahasında ise ortaya konulan edebî verimler atılan önemli adımlara rağmen tür ve şekil açısından tam olarak aydınlatılamamıştır. Divân edebiyatı ve halk edebiyatı geleneklerinden aldığı nazım şekillerini kendi anlayışına uygun olarak kullanan bu edebî geleneğin tür ve şekil problemini aşması için eldeki verimlerin tam olarak incelenmesi gerekecektir. Burada şekil ve tür özelliklerinin birlikte kullanılması yararlı olacaktır. Çünkü şekil olarak gazel olan bir şiir tür olarak tevhid, şekil olarak gazel veya kaside yine tür olarak münacaat, şekil olarak kaside, kıta, mesnevî olabilmektedir. Ayrıca bir edebî şekil farklı gösterim ve icrâ şartlarına göre isimlendirilebilmektedir. “İlâhî nazım şekli Mevlevî tekkelerinde Âyin, Gülşenî tekkelerinde Tapuğ, Bektâşî dergâhlarında Nefes (Alevî sözlü geleneğinde Deyiş, Halvetî tekkelerinde Durak, yine Mevlevî Bektâşî tekkelerinde Cumhur) ismiyle adlandırılmaktadır.<sup>314</sup>

---

313 Bu konudaki tartışmalar ve yaklaşımlar için bk. Oğuz M.Ö., Halk Şiirinde Tür, Şekil ve Makam, Akçağ Yay., Ankara, 2001, s 11-20

314 Güzel A., “Tekke Şiiri”, Türk Dili Türk Halk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri) S 445-450/ Ocak-Haziran, Ankara, 1989, s 284-285.



J. M. Foley özellikle sözlü edebî geleneğe ait metinlerin tasnifinde türe, metne ve geleneğe bağlılık açısından bir değerlendirme yapmanın gerekliliğine işaret eder. Bunun için türlerin gelenek içerisindeki gelişimi, tür özelliklerinin tanımlanması ve metinlerin anlamlandırılması gerekliliğine işaret eder.<sup>315</sup>

Bu çerçevede Edib Harâbî'nin de Divânı'nda nazım şekil ve türlerini (belki bazen teknik bilgi eksikliğinden) farklı şekillerde isimlendirdiğine şahit olmaktadır. Harâbî, diğer dinî-tasavvufî edebiyat mensupları gibi hem halk şiirinden hem de divân şiirinden aldığı nazım şekillerini ve türlerini kullanmıştır. Örneğin müstezat nazım şekliyle yazdığı bir şiire gazel ismi verebilmektedir (HD: 340-347). Biz bu gibi teknik kusurları şairin kendi vurgusunu da dipnot olarak belirtmek kaydıyla yeniden adlandırdık. Edib Harâbî Divânı'nda nazım şekillerinin dağılımı aşağıda gösterilmiştir.

NAZIM ŞEKİLLERİ	ŞİİR NUMARASI	MİKTARI
KASİDE	HD 1	1
TARİH	HD 2-29	28
GAZEL	HD 30-324	295
MURABBA	HD 325-351	27
MUHAMMES	HD 352-356	5
MÜSEDDES	HD 357-363	7
MERSİYE	HD 364-367	4
KITA	HD 368-374	7
MÜSTEZAT	HD 375-382	8
SEMAİLER	HD 383	1
SATRAŇLAR	HD 384-390	7
LUGAZ	HD 391	1
MÜFRED	HD 392-429	38
NEFESLER	HD 430-495	66
KOŞMALAR	HD 496-512	17
		TOPLAM: 512

315 Foley J. M., The Theory of Oral Composition/History and Methodology, İndiana Üniversiti Press, İndiana, 1998, p. 108-111.





## 1- Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı Bağlamında Edib Harâbî'nin Şiirlerindeki Vezin Kullanımı

Türkler İslâmiyet'i kabul ettikleri XI. yüzyıla gelinceye kadar çok köklü bir sözlü ve kısmen yazılı kültür ortamı yaratmışlardır. İslâmiyet öncesi Türk kültürü ve sözlü geleneği içerisinde üretilen edebî verimlerin hece ölçüsüne göre düzenlenmiş olduğunu görmekteyiz. Ritim ve ahengi sağlayan kurucu unsur kafiye özellikle yarım kafiyelerdir. Eski Türk şiirinde mısra başı kafiye, bu dönemin diğer önemli bir özelliğidir.

İslâmiyet'in kabulü ile beraber değişen sosyal ve kültürel şartlar neticesinde edebî geleneğin de bu yeni şartlar çerçevesinde bir değişim ve dönüşüm yaşaması, bu sürece intibak etmesi tabii bir neticeydi. Bununla birlikte hece veznine dayanan edebî gelenek sözlü kültür ortamında büyük bir canlılıkla devam edegelmiştir. Bu süreç içerisinde eski manzum ölçüleri olan hece ölçüsünün yanında "Arap edebiyatı içerisinde doğmuş ve hecelerin kısa ve uzun, açık ve kapalı oluşuna ve bu hecelerin ahenkli bir dizi oluşturacak bir şekilde bir araya gelmesi ile oluşan aruz ölçüsünü şiire tatbik etmeye başlamışlardır."<sup>316</sup>

Türkler İslâmiyet'i kabul ettikleri sırada yerleşik bir edebî geleneğe sahip olan ve Arap edebiyatının nazım şekillerini ve aruz veznini yan yana yaşadıkları İran edebî geleneğinden alarak ilk önceleri Farsça şiirler yazmışlar daha sonra da bu ölçüyü kendi dillerine tatbik etmeye başlamışlardır. Bu erken döneme ait eserlerde dikkati çeken bir hususiyet öncelikle 11'li hece veznine uyan aruz kalıplarının tercih edilmiş olmasıdır. (Fâ û lün-Fâ û lün-Fâ û lün-Fâ ûl, Fâi lâ tün-Fâi lâ tün-Fâi lâ tün-Fâ i lün, Me fâ î lün-Me fâ î lün-Me fâ î lün-Fâ û lün) bu vezinlerin en önemlileridir.<sup>317</sup>

Türk dilinin Arap ve Fars dillerinden farklı bir dil ailesine mensup olması ve fonetik özelliklerinin bu dillerle yakınlık göstermemesi sebebiyle "aruz ölçüsü başlangıçta çok yadrganmış, pek çok değişikliklere uğratılmış ve yumuşatılarak kullanılmıştır. Öyle ki ilk dönemlerde yazılmış şiirlerin aruzla mı heceyle mi yazıldığını tespit etmek oldukça güçtür. Kelimeler çok yerde vurgularını yitirmiş, bozulmuş ve tanınamayacak duruma sokulmuştur."<sup>318</sup>

İslâm kültür dairesine girdikten sonra "Türkçenin aliterasyon ve ritm temeline dayanan ölçü sistemi aruz ölçüsünün zorlaması ile değişikliklere uğramıştır"<sup>319</sup>.

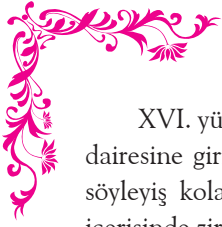
316 TDVİA, "Aruz Mad", C 3, s 424

317 Köprülü M. F., Edebiyat Araştırmaları (3. bsk.), Ötüken Yay., İstanbul, 1989, s 340-343

318 İpekten H., Aruz Ölçüsü, AÜY., Erzurum, 1989, s 27

319 Stebleva I. V., "Some Notes on the Style of the Ancient Turkish Poetry, TDAY Belleten 1991, TDK Yay., Ankara, 1994, s 66





XVI. yüzyıla gelinceye kadar bu vezinle yapılan tecrübeler sonucu ve yeni kültür dairesine girişle beraber “bol miktarda Arapça ve Farsça kelimenin alınmasıyla bir söyleyiş kolaylığına ulaşılmış Fuzulî, Bâkî, Hayalî gibi kudretli şairler bu gelenek içerisinde zirveye ulaşmışlardır.”<sup>320</sup>

Türklerin İslâmiyet’e girişi ve bu vesileyle yeni bir edebî gelenek kurulurken sözlü edebiyat geleneği de büyük bir canlılıkla yaşatılmaktaydı. Yeni dinin kural ve kavramlarını aktarmada sözlü edebiyat ‘irşad ve tebliğe bağlı icrâ’ çerçevesinde önemli işlevler yüklenmiştir. Ahmed Yesevî ile başlayan, Yunus Emre ve takipçileri tarafından Anadolu sahasında devam ettirilen bu edebî gelenekte hece ve aruzlu türler yan yana kullanılmaya başlanmıştır.

Tekke edebiyatı da denilen bu edebî gelenek vezin ve şekil bakımından saz şiiri ve divân şiiri ile ortaktır. Yani bu şiirde hem hece, hem de aruz vezni, hem Türk hem de Arap ve Acem şekilleri kullanılmıştır. Bu şiirler kendilerine mahsus muayyen vezin ve şekilde ayırım yapmamak ve çok kere saz şiiri şekliyle divân şiiri veznini veya saz şiiri vezniyle divân şiiri şeklini birleştirmek suretiyle ayrı bir hususiyet kazanmışlardır.

Bu çerçevedeki eserler sanat ve estetik endişeden ziyade bilgi vermek, aydınlatmak amacıyla yazıldıklarından söz konusu eserlerde aruz hatalarına sık sık rastlanmaktadır. Çünkü bu edebiyatı meydana getiren şairler fazla eğitilmiş kişiler değildirler. Aslında bu hatalar, daha çok Türkçe kelimelerde, nadiren Arapça ve Farsça kelimelerde kısa hecelerinin vezni tutturmak zaruretiyle uzatılması şeklinde ortaya çıkan imâle ve uzun hecelerinin vezin zaruretiyle kısaltılması neticesinde ortaya çıkan zihâf, bu edebiyatın en çok rastlanılan aruz kusurlarındandır.<sup>321</sup>

XVI. yüzyıldan sonra yerleşik medeniyetin kökleşmesi ve yazılı kültür ortamıyla olan ilişkinin yoğunlaşmasıyla beraber özellikle dinî-tasavvufî edebiyatın “Hamzavî-Melâmî” kolunda Arapça ve Farsça kelimelerin yoğunlukla kullanıldığı vezin kusurlarının daha az olduğu bir edebî tavır gelişmiştir. Hacı Bayram-ı Velî ile başlayan bu gelenekte Ahmed Sarban, Lâmekânî Hüseyin, Muhyî, Oğlanlar Şeyhi İbrahim, Kaygusuz Vizeli Alâeddin diğer önemli şahsiyetlerden bazılarıdır.”<sup>322</sup>

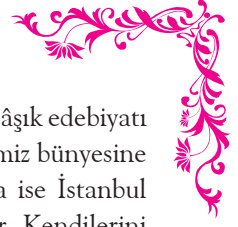
Alevî-Bektâşî edebî geleneği içerisinde de durum buna benzerdir. Özellikle XVIII. yüzyıla kadar çok yoğun bir biçimde hece veznini kullanan bu edebî gelenek (Anadolu sahasında) bu yüzyıldan itibaren vezin açısından değişikliklere uğramaya başlamıştır. “XVIII. ve XIX. asırlarda Bektâşî olan divan şairleri bile Bektâşî cemlerinde

320 İpekten H., age, s 28

321 Güzel A., “Tekke Şiiri”, Türk Dili Türk Halk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri) S 445-450/ Ocak-Haziran, Ankara, 1989, s 277

322 Gölpınarlı A., “Melâmî-Hamzavî Halk Edebiyatı”, Türk Dili (Türk Şiiri Özel Sayısı), C XIX, s 207, TDK Yay., Ankara, 1968, s 371-373





karşılaştıkları ve bir toplu inanış edebiyatı olarak gördükleri bu tasavvufî âşık edebiyatı ve musîkisini saygılarla karşılamışlar ve onun kendine mahsus saf ve temiz bünyesine yabancı bir aşu aşılamaı lüzumsuz bulmuşlardır. XX. asrın başlarında ise İstanbul Bektâşî tekkeleri bu asil ve vakur karakteri kaybetmeye başlamışlardır. Kendilerini ağdalı şark üslûbuna kaptırmışlardır. Mehmet Ali Hilmi Dede Baba ve muakkiplerinin zuhuru Bektâşî olan diğerk divân edebiyatı şairlerini de eski saygılarından soğutmuştur. Belediye Konservatuarı tarafından toplanan ve neşredilen *Bektâşî Nefesleri* isimli eser bu melez zümre musîkisinden başka bir şey değildir.”<sup>323</sup>

Bugelenek çevresinde yetişen Edib Harâbî’yi de aynı bağlam içinde değerlendirmek mümkündür. Edib Harâbî her ne kadar divân edebiyatı nazım şekillerini ağırlıklı olarak kullansa da aruz veznine riayet ettiğini söylemek güçtür. Şiirlerinde aruz hataları oldukça fazladır. Umumiyetle şiirin aruzla yazılmadığı izlenimini verir. Bazı şiirlerinde hece sayıları birbirinden farklıdır. Bu durumu aşağıdaki örneklerde açıklıkla görmek mümkündür. Şiirin diğerk beyitleri zorlama ile de olsa aruz kalıplarına uyarken birden bire hece sayıları birbirini tutmayan bu gibi beyitleri yazabilmektedir.

Sofiy-i indinde mansür Edib (10 hece)

Lik bu hâl ile biz maqbûl ins ü cinleriz (13 hece) (HD:319/4)

Ne hikmetdir visâl-i gonce-i şüküfteler hep hâra kalmışdır

Hemân beyhüde bülbül gülşen içre zâra kalmışdır (16 hece)

(HD:258/1)

Gerçi biliriz bâkireler çok (10 hece)

Lakin nidelim kimseye dâmâd olamazsın (14 hece) (200/6)

Dinî-tasavvufî edebiyatın genel bir özelliğı olan sanat ve estetik endişeden ziyade mesaj iletme kaygısının bu durumun ortaya çıkmasında diğerk bir sebebi olduğu kanaatindeyim.

## II- KAFİYE (UYAK)

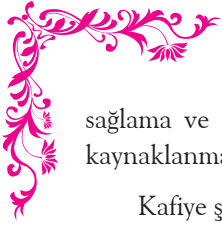
Kafiye, en az iki dize sonunda, anlamca birbirine uyan iki sözcük arasındaki ses benzerliğidir.<sup>324</sup> Türk şiir geleneğinde sesçe ahengi sağlayan temel unsurlardan biridir.”<sup>325</sup> Uyak ve ses yinelemelerinin, atasözlerinde, kalıp sözlerde görülmesi, kuşkusuz bunların sözleri ve metinleri hatırdâ tutabilme, kalıcılık olanağı

323 Salcı V. L., *Gizli Türk Halk Musîkisi ve Türk Musîkisinde Armoni*, İstanbul Numune Matbaası, İstanbul, 1940, s 6-7

324 Dilçin C, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi* (2. bsk.), TDK Yay., Ankara, 1192, s 59

325 Aksan D., *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Engin Yay., Ankara, 1995, s 205





sağlama ve oluşturduğu melodi nedeniyle insana zevk verme gibi özelliklerinden kaynaklanmaktadır.

Kafiye şiir içerisinde yer alan diğer kelimelerin ses değerleri ve anlam bağlamıyla uyum içinde olduğu takdirde etkileyici bir kompozisyon oluşturur. R. Jakobson kafiyenin tanımı itibarıyla benzer sesbirim yahut sesbirim gruplarının düzenli tekrarına dayanmasına rağmen kafiyeyi sadece ses bakımından tahlil etmenin sağlıklı bir yöntem olduğu görüşündedir.<sup>326</sup>

Edib Harâbî Divânı'nda kafiye kullanımında belli bir kurala uyulmadığı görülmektedir. Aruz kullanımında olduğu gibi çoğu zaman kafiye tutturmakta da güçlük çeker. Kullandığı kafiye çeşitlerini şöylece örneklemek mümkündür.

a) Yarım Kafiye: Batı edebiyatında sözcük içi ünsüz benzerliğini ya da kök ünlüdeki benzerliği anlatmak üzere assonance terimi Türk şiir incelemelerinde yalnız, ünsüzleri ayrı olan sözcüklerle kurulan uyak (kafiye) için kullanılmış ve yarım kafiye adını almıştır.<sup>327</sup> Harâbî Divânı'nda şu şekilde örnekleri vardır:

Şöhret için kılma nāmāz haḳḳa gerek nāz u niyāz

Biz yemeyiz öyle piyaz toḡru müslümān seviriz (HD:320/7)

Kelime sonundaki z harfiyle yarım kafiye yapılmıştır.

b-) Tam Kafiye: Bir sesli bir sessiz olmak üzere iki harfin benzeşmesi ile oluşur.

Meyhānede ḳandil gecesi bir iki ḳaḳtım

Gönlümdeki minārede ḳandilleri yaḳtım (HD:148/1)

ḳaḳtım ve yaḳtım kelimelerinin ilk hecesindeki **ak** sesleriyle tam kafiye yapılmıştır.

c-) Zengin Kafiye: İki kiden fazla sesin benzeşmesiyle oluşturulur. Harf benzeşmesi üçten fazla olan kafiyeye tunç kafiye de denmektedir.

Sanma pek Hüsni nin içi ḳürükdür

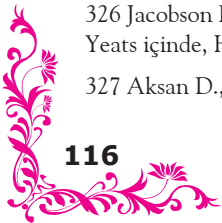
Maşallahı var gāyet yörükdür

Yaḳışıklı gencdir yaşı ḳüçükdür

Elli beş yaşında delikanlıdır (HD:468 /3)

326 Jacobson R., "Linguistic and Poetics" [Perlooff M., Rhyme and Meaning in the Poetry of Yeats içinde, Hague, 1970, s 49-51]

327 Aksan D., a. g.e., s 189







d-) Redif: Anlam ve ses değerleri aynı olan kelimelerin yan yana getirilmesi ile oluşturulur.

Bir insān cāhil ü nādan olursa  
İnsān şūretinde hayvān olursa  
Harābī ye karşı düşmān olursa  
Mutlak anda hased illeti vardır (HD:509/4)

#### 1- Ritim ve Ahenk

Ritim ve ahenk şiirselliği sağlayan şiiri musikiye yaklaştıran en önemli unsurlardır. Dünya edebiyatlarında dillerin yapısal özelliklerine göre ritim ve ahengi sağlayacak değişik araçlar geliştirilmiştir. Vezin bu araçların en önemlisidir. Hecelerin “belli sayıda öbkleşmeleriyle, vurgulu ve vurgusuz, uzun ya da kısa heceler düzenli dizilişle şiirde ritim sağlanır. Şiir ritim üzerine kurulmuş bir ifadeler bütünü, sözler bir düzendir.”<sup>328</sup>

Türk edebiyatı içerisinde halk edebiyatı sahasında ölçü sistemi olarak aruz ölçüsü, dinî-tasavvufî edebiyat alanında hece ve aruz ölçüleri, divân edebiyatında ise aruz ölçüsü kullanılmaktadır. Kafiye ses ve kelime tekrarları, ritim ve ahengi sağlayan diğer unsurlardır. Şiir, vezin ve musikî münasebeti konusunda Yahya Kemal “şiir muhakkak vezinle veya kafiyeyle gelir, şiir musikinin hemşiresidir, ahenksiz teganni edilemez” demektedir.<sup>329</sup>

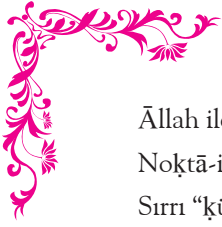
Türk halk şiirindeki hece ölçüsü içerisinde vurgular ve duraklar ritmi sağlayan diğer özelliklerdir. Bu çerçevede Edib Harâbî'nin şiirlerine baktığımızda hece ölçüsünü aruza göre daha başarılı bir şekilde kullandığını görmekteyiz. Özellikle nefesler sözlü icra esnasında belli bir müzikal makamla okunduğundan redif, kafiye, yineleme ve ses tekrarları ile oluşturulmuş zengin bir ses ve ahenk sistemine sahiptir. Aşağıdaki nefeslerde bunu takip etmek mümkündür.

Dahā Āllah ile cihān yok iken  
Biz anı var idüb ilān eyledik  
Haqqā hiçbir lāyık mekān yok iken  
Hānemize aldık mihmān eyledik  
Kendisini henüz ismi yok iken  
İsmi şöyle dursun cismi yok idi  
Hiçbir kıyāfeti resmi yok idi  
Şekil virüb tıpkı insān eyledik

328 Macit M., Divān Şiirinde Ahenk Unsurları, Akçağ Yay., Ankara, 1996, s 75

329 Yahya Kemal, Edebiyat Dair, İstanbul, 1984, s 53





Allah ile işte burda birleşdik  
Noqtâ-i ammâya girdik birleşdik  
Sırrı “künt-i kenzi”orda söyleşdik  
Hiçbir kıyâfeti resmi yok idi ... (HD: 449/1,2,3)

\*\*\*

Qâf u nûn hitâbı izhâr olmadan  
Biz bu kâ’inâtın iptidâsıyuz  
Kimseler vasıl-ı didâr olmadan  
Ol kâbe kavseynin ev ednâsıyuz

Yok iken Âdem’le Havvâ ‘âlemde  
Haq ile haq idik sırr-ı müphemde  
Bir gecelik mihman kaldık Meryem’de  
Hazreti İsâ’nın öz babasıyuz

Bize peder dedi tıfl-ı Mesîhâ  
“Rabbi Erni” deyu çağırdı İsâ  
“Lenterânî” deyen biz idik ana  
Biz Tûr-ı Sinânın tecellâsıyuz ... (H.D. 437/1,2,3)

### III- DİLİ VE ÜSLÛBU

#### 1- Ses-Şekil Özellikleri ve Söz Varlığı

Edib Harâbî’nin üzerinde çalıştığımız divânı ‘müellif hattı’dır. Tarihsel dönem olarak XIX. yüzyılın ikinci yarısından XX. yüzyılın başlarına kadar olan dönemdir (1853-1917). Yeni Türk dili olarak da isimlendirilen bu dönemde imlâ, ses bilgisi ve gramer özellikleri açısından farklılıklar günümüzle kıyaslandığında son derece azdır. Edib Harâbî’nin dil özelliklerini şu şekilde tahlil edebiliriz:

1-Harâbî Divânı’nda özellikle aruzlu şiirlerde Arapça ve Farsça kelimeler hece ölçüsü ile yazılmış şiirlere göre daha fazladır. Fakat bu kullanım geleneksel divân şiirine göre sadedir.





Var iken nevreste putlar nâle-i peymâneler  
Deyr-i aşk içre celiyâ ile nâkûs istemez (HD:305/5)

Bâd-ı âhım mı oldu gisûna bâğış  
Şems-i ruhsârından zûlf-i perîşân gelür (HD:178/2)

Yerleri gökleri yaptık yedi kat  
Altı günde tamam oldu kâinât  
Yaratdık içinde bunca mahlûkât  
Erzâkıyı virdik ihsân eyledik (HD:449/5)

2- Harâbî'nin, Divânı'nda Türkçe şiirlerin yanında bir de Farsça şiir yazdığını görmekteyiz. Farsça olarak yazılmış bir şiir vardır (HD: 46).

3- Harâbî sözlü gelenek içerisinde kendisini yetiştirmiş bir şair olduğunu göstermektedir. Farsça'nın yanında (katıldığı meclislerden öğrenmiş olması muhtemel) Azeri Türkçesi'ni de şiirlerinde başarıyla kullanmıştır (377,380).

Çurbânın olam söyle balam başdan atubsan  
Pes hârda çalubsan (HD:377/4)

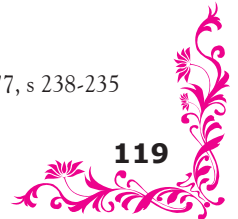
4- Geniş zaman eki -ur, -ür şeklindedir. Bu ek kendinden sonra gelen şahıs ekinden önceki harfî yuvarlaklaştırır.<sup>330</sup> Öpül-ür-sün (HD: 415/1), bil-ür-üz (HD: 489/1). Bunun dışında şahıs ekleri günümüz Türkiye Türkçesi'nde kullanıldığı gibidir.

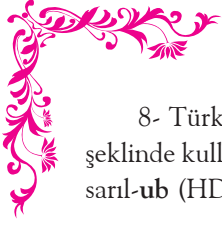
5- Türkçe'nin önemli bir meselesi olan ön seste e>i olması meselesi Harâbî Divânı'nda göze çarpmaktadır. Bus itmek (HD: 151/4), ibadet itmek (HD: 466/1), kadeh vir (HD: 508/1).

6- Harâbî'nin mektebî tahsilinin yetersizliğinden dolayı zaman zaman özellikle Arapça ve Farsça kelimeleri yanlış olarak yazdığını görmekteyiz. Mer'ûb (Arapça: Korkmuş) kelimesini merûb diye yazmaktadır (HD: 59/2). Bir diğer kelime de a'dâ (Arapça: düşman) şeklinde yazılmış olup kelimenin doğru imlâsı â'dâ' olmalıdır.

7- Divân'da işaret zamiri "onlar" "anlar" şeklinde yazılmaktadır (HD: 28/10), (HD: 242/4), (HD: 244/5).

330 Timurtaş F. K., Eski Anadolu Türkçesi Grameri, Enderun Yay., İstanbul, 1977, s 238-235





8- Türkiye Türkçesi'nde zarf-fiil “-ıp”, “-ip” eki Harâbî Divânı'nda “-üb” “-up” şeklinde kullanılmaktadır: diy-**üb** (HD: 244/3), id-**üb** (245/4), eyley-**üb** (HD: 267/2), sarıl-**ub** (HD: 107/5), ayrıl-**ub** (HD: 285/2).

## 2- Harâbî Divânı'nda Sözdizimsel Yapı

Şiir dili, kuruluş ve kullanım açısından nesir dilinden ayrılır. Şiirin amacı doğrudan informatif bilgi vermekten ziyade dinleyende/okuyanda duygusal bir yaşantı ve estetik bir haz uyandırmaktır. Bu yönüyle anlam ve iletişim imkânlarını zorlayan, yenileyen bir türdür. Modern dilbilimciler iletişim olayını “göstergeler aracılığı ile oluşan bir göndericinin ve alıcının bulunduğu” bir şifre çözme eylemi olarak tanımlamaktadır.<sup>331</sup>

Şiir dilinde dil bildirişim işlevinden sıyrılarak adeta bir üst dile dönüşür. İmge ve semboller, bağdaştırmalar onu farklı bir boyuta taşırlar. Estetik endişenin çok fazla olmadığı dinî-tasavvufî şiirde cümle kurgularının estetik endişenin ön planda olduğu şiirlere göre daha farklı olduğu kanaatindeyim. Bu metinlerde nesir diline yaklaşan bir yapı söz konusudur.

Tasavvuf iletişim ortamında çok yoğun bir simge ve sembolizmle konuşur. Bu sebeple onun şiirselliği ve anlam yoğunluğunu yakalaması alışılmadık bağdaştırmalar ve imgeler aramaktan çok bu sembol dilini kendi diyalektiği içinde kurgulamaktır. Bu çerçevede Edib Harâbî Divânı'ndan seçmiş olduğumuz örnek şiirlerin cümle yapısını incelemeye ve nesir diliyle karşılaştırmaya çalışacağız.

---

331 Bu konuda bk. Rifat M., XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergibilim Kuramları, Om Yay., İstanbul, 2000, s 3-40





1-) Feleğin lütfü bütün cahil ü nādān olana

Ö. Z.T. Y

Yağdırır derd ü belā kāmīl-i irfān olana (HD: 55-1)

Y. N D.T

2-) Ben didim yok haberi vezn-i sühendān aslan

Ö Y. N

Ne bilür? kāide-i şiiir-i neyin tasvir idecek? (HD: 127-2)

Y B.li N. Y.

3-) Böyle sen bezm-i ezelde ahd ü peymān eyledin

(Sen bezm-i ezelde böyle ahd-ü peyman eyledin)

Ö D.T. Y.

Ey Harābî dönme zinhār virdiğin ikrārdan (168-7)

Y

4- Hiç kimse cihānda kalmazdı cāhil

Bir kāmīl ālimden dersin alaydı

(Bir kāmīl ālimden ders alaydı cihanda hiç kimse cahil kalmazdı.)

z.T. D.T Y.

Limān-ı maqsuda olurdu vāsıl

Bahr-i hakıkkatte yolu bulaydı (HD: 436-1)

(Bahr-i hakıkkatte yolu bulaydı limān-ı maksuda vāsıl olurdu.)

Z. DT. Y

5- Asılsız fasılsız yaptık cenneti

Z. Y. N

Hūri gılmānlara virdik ziyneti

DT. Y

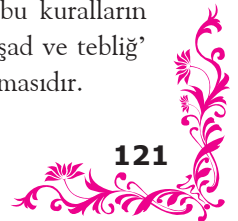
Dürlü adlarla her bir milleti

Sevindirüb şād u hāndān eyledik (HD: 449-6)

(Her bir milleti türlü adlarla sevindirüb şād u handan eyledik)

N Z Y

Örneklerde de görüldüğü gibi Edib Harābî cümle kuruluşlarında Türkçe'nin genel sözdizim kurallarının dışına pek çıkmaz. Çoğunlukla kurallı cümleleri tercih eder. Zaman zaman şiirsel söyleyişin getirdiği bir zorunluluk olarak bu kuralların dışına çıkarak devrik yapılar kurar. Üslûbuna uyan bir diğer husus 'irşad ve tebliğ' bağlamında genellikle eylem ve nasihatı önceleyen fiil cümleleri kullanmasıdır.





## IV- ÜSLÛP ÖZELLİKLERİ

Edib Harâbî şiirinde geleneksel olarak dinî-tasavvufî Türk edebiyatı ve Alevî-Bektâşî tavıra bağlı olan bir üslûp özelliğine sahiptir. Anlatımında bazen içten bir çöşku bazen yükselen bir öfke vardır. Zaman zaman geleneksel bâtinî sembolizme yaslanarak simgeci bir üslûpla çok katlı bir anlatıma yönelir. Bazen de hiçbir kayıt ve kural tanımaksızın argonun bayağılık sınırlarını zorlar, sin-kâflı bir dil kullanır.

Söylemini genellikle ikili karşıtlıklar ekseninde oluşturmuştur (zâhir, bâtin, evvel, ahir, âşık, rakip, zahid, harâbât ehli, imân, inkâr, varlık, yokluk). Bu ikili karşıtlığın karşıtlığı onun söylemine bir dinamizm kazandırır. Karşıtlıktan yararlanma aynı zamanda hatırda tutmayı kolaylaştırması sebebiyle sözlü kültür geleneğinin bir özelliğidir.

Dinî-tasavvufî edebî geleneğe bağlı olarak Edib Harâbî’de de irşad ve tebliğ formasyonu ön planda olduğu için anlatımında açık bir didaktizm vardır. Cümle kurgusunda zaman zaman alışılmadık bağdaştırmalara gider. Sürekli bir uyarma ve hatırlatma endişesi taşır. Uyarma ve hatırlatma endişesi onu zaman zaman kınama ve hicvetme çizgisine taşır.

Harâbî’nin şiirinde anlatım özelliklerini<sup>332</sup> 1-Nasihat ve hitap yoluyla anlatım, 2-Doğrudan doğruya anlatım, 3-Hikâye ederek anlatım, 4-Delil ve ispat yoluyla anlatım, 5-Soru cevap yoluyla anlatım, 6-Atasözü ve deyimler kullanarak anlatım şeklinde sıralayabiliriz. Bu anlatım şekillerini Harâbî Divânı’ndan şöylece örneklendirebiliriz:

1- Nasihat ve Hitap Yoluyla Anlatım: Bu anlatım şeklinde şair daha ziyade fiillerin emir kiplerini kullanır. Açık ve anlaşılır bir dil tercih eder.

Ey zâhid getirmez seni cennete  
Aldığı âbdestle bu savm u salât  
Gel beyhûde yere girme zahmete  
Cübbeyi tesbihi seccâdeyi at

Zemzemi terç eyle nüş eyle şarâb  
Âqlın ermez senin bu başka hesâb  
Bir pîr-i mugâna eyle intisâb  
İhsân etsün sana iç âb-ı hayât

332 Bu özellikler Prof.Dr. Abdurrahman Güzel tarafından önerilmiştir. Bu özelliklerden “Tekrir yoluyla anlatıma” Harâbî’de rastlanmadığı için onu değerlendirmeye dahil etmedik. bk. “Tekke Şiiri”, Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri), Nr. 445-450, TDK Yay., Ankara, 1989, s 331-350





Cenneti hūrîyi gılmânı terk it  
Şıdķ ile gönlünü Āllaha berķ it  
Camilere gitme puthāneye git  
Āllaha vasıl ol Āllahla ķalkķ yat ... (HD: 446/1, 2, 3)

2- Doğrudan Doğruya Anlatım: Tasavvufî umdeler ve dinî meseleler bu anlatım şeklinde bir izahat verilerek anlatılır. Aşağıdaki örnekte Harâbî seyr-i sülûk serüvenini bu yolla anlatır:

Gam çekme beyim şâir-i mâhir olacaķsın  
Āheste revişle bu yolu hem bulacaķsın  
Bākî mi sanursun hele gülzâr-ı cemâli  
Güller gibi bir gün olacaktır solacaķsın

Būsîde iken sen çünkü aşķ bāğına düşdün  
Dertler çekeceksin nice otlar yolacaķsın  
Çok kâr u zârârlar göreceksin bu pazarda  
Peymâne gibi gâh boşalıp gâh dolacaķsın... (HD: 192/1, 2, 3, 4)

3- Hikâye Ederek Anlatım: Dünyanın yaratılışı, peygamberlere ve diğerk din büyüklerine ait kıssa ve menkıbeleri şairler bu yöntemle anlatırlar.

Türda biz Mūsâ'yı irşâd eyledik  
İsâ'yı çarmıhdan âzâd eyledik  
Çıkardıķ göklere imdâd eyledik  
Bunların sebebi ihyâsiyuz biz

Ķâf u nûn dahâ nişân yoķ iken  
Bu görüb bildiğın cihân yoķ iken  
Haķķa sığacaķ mekân yoķ iken  
Bizde gizlenmişdir amasıyuz biz

İbrâhime nârı gülzâr eyledik  
“Tecri mintahthel enhâr” eyledik  
Yoķ iken Harâbî biz var eyledik  
Bu kevn ü mekânın Hüdâsiyuz biz... (HD:493/4,5,6)





4- Delil ve İspat Yoluyla Anlatım: Tekke şairleri sık sık görüş ve düşüncelerini kuvvetlendirmek veya ispat etmek için ayet ve hadislere müracaat ederler. Edib Harâbî de bu yönetime sıklıkla başvurmuştur.

Senürîhim âyâtına fi'l-âfâk<sup>333</sup>

Qurânda buyurmuş ol Rabbülfelağ

Aç çeşmini kendi özüne bir bağ

Hağ sende sun'unu ikmâl eyledi (HD:440/2)

Bize takdîr olmuş "çalû belâdan"<sup>334</sup>

Anınçün sakın-i meyhâneyiz biz

"Seğâhüm"<sup>335</sup> hamrımı tâ ezelden

İçdik dost elinden mestâneyiz biz (HD:489/1)

5-Soru Cevap Yoluyla Anlatım: Anlatımı daha etkili ve açık hale getirmek için hitap ettiği kitlenin sorularını kendisine sorarak onlara açıklamalar getirir.

Yâ Muhammed bize nağıs diyorlar

Nedendir erlerin bu hatâları

Ehl-i beyte karşı düşkün olurlar

Çünkü toğru değil iddinâları

Vâlidemiz Havvâ Bacı değil mi?

Hadicetü'l-ķübrâ bacı değil mi

Fâtımatüz zehrâ bacı değil mi?

Qurânda bunların var senâları

Ezvâc-ı tahirât nâğıs olur mu?

Nâğıs diyen erler hağğı bulur mu?

Böyle kem söz erden hiç umulur mu?

Kim toğurdu böyle enbiyâları

---

333 "Biz onlara, ufuklarda âyetlerimizi göstereceğiz" (Fussilet, 41/53)

334 "Evet Rabbimizsin dediler." (Arâf, 7/172)

335 "Rableri onlara tertemiz bir içki vermiştir." (İnsan, 76/1-2) (Bâtunî tefekkürde bu ayet içkinin hellalliğine delil gösterilir.)







Ābes bir şey halk itmemiştir Hüdā  
Nāķışlıđı ķabūl etmeyiz asla  
Bacılar büyüttü işte essalā  
Bu dünyāya gelen evliyāları ... (HD:437/1,2,3,4)

6- Atasözü ve Deyimler Kullanarak Anlatım: Anlatımı etkili kılmak isteyen şairler atasözü, deyim ve vecizelerden yararlanmışlardır. Bu alıntılarla şair kendi görüşlerini ve ifadelerini kuvvetlendirir. Harābî de bu anlatım şekline istifade etmiştir.

“Saķıt olmaz kıymetinden yere düşmekle gevher”

Cümle ihvān anlara bin cānla tazyîf ittiler (HD:242/4)

### 1- Çok Katlı Anlatıma Göstergebilimsel Bir Yaklaşım

Uygarlık tarihinde dil ve iletişimin kapsam ve mahiyeti hakkındaki tartışma ve değerlendirmeler, bu türlerin tarihi kadar eskidir. Antik Yunan’da retorik ve Doğu geleneğinde belāgat çerçevesinde gelişen bu değerlendirme ve tartışmalar bir etkileme sanatı olarak dilin daha etkili bir şekilde kullanımını tasarlamaya çalışan bir yaklaşımdır.

XX. yüzyılın başında ünlü İsviçreli dilbilimci Ferdinand de Saussure’nin Genel Dilbilim Dersleri isimli eserinin yayınlanmasından sonra (1917) hem dilbilim alanında hem de diğer sosyal bilimler alanında (halkbilimden psikolojiye, mimariye, sosyolojiye kadar) yöntem aktarımı vasıtasıyla çok önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bu yeni süreçte dil ve anlam incelemeleri göstergebilim diye isimlendirilmeye başlanmıştır.<sup>336</sup>

Saussure’nin kuramında iletişim “göstergeler vasıtasıyla gerçekleştirilen bir eylemdir. İletişim gönderici, gösterge, mesaj ve alıcı arasında oluşan bir etkinlikler. Gösterge kendisi o şey olmadığı halde, o şeyi çağrıştırarak sağlayan bütün araçlardır.”<sup>337</sup> Bu teoride dil, söz ayırımı önemli bir yer tutar. Bir dilin “önceden belirlenmiş kurallar çerçevesindeki işleyişi ve bu çerçevedeki kullanımına dil, bu dilin kişisel tasarruflarla iletişim bağlamında kullanımına söz adı verilmektedir. Noam Chomsky bu kişisel dil kullanımını ‘performance’<sup>338</sup> terimi ile karşılar.<sup>339</sup> Örneğin Türkçe’de k, a, p, ı seslerinden oluşan göstergenin iki yönü vardır. Bunlardan biri gösterilen olup kapının

336 Bu konuda bk. Aksan D., age, s 70

337 Erkman F., Göstergebilime Giriş, Alan Yay., İstanbul, 1986, s 8-10

338 Göstergebilim kuramından da yararlanarak Üretimci-Dönüşümsel Kuramı kuran N. Chomsky’nin yaklaşımı için bk. Beverly J.S. and Bauman R., “The Semiotic of Folklorik Performance” [ Edited by: Sebeok A., Sebeok J.U., The Semiotic Web 1987 içinde], New York, 1988, p. 586-595

339 Barthes R., Göstergebilimsel Serüven (Çev. M. Rifat, S. Rifat), Kaf Yay., İstanbul, 1999, s 37-40





kendisi değil, kapı kavramıdır; zihnimizde göstergeyle canlanan kapı tasarımıdır. İkinci yönü ise yine zihnimizde yer etmiş olan gösterendir. Bu da bir ses olmayıp sesin imgesidir. Sesin bulunmadığı bir ortamda örneğin okuma esnasında bile derhal gösterileni çağırıştır.

Her kelimenin bir temel anlamı bir de buna paralel olarak yan anlamları olduğu gibi her göstergenin de bir temel anlamı bir de göndergesel anlamı vardır. Bu bağlam içerisinde ortaya çıkar. Örneğin göz göstergesi bize ilk planda vücudumuzun görme organını çağırıştır. Fakat [Masanın gözü evraklarla doluydu] cümlesinde göz göndergesi bölme, çekmece anlamlarını çağırştırmaktadır. Bunların yanında göstergeler kişisel birikim ve deneyimlerle ilgili de geniş bir çağrışım kümesi sunarlar. Ağaç denildiği zaman her insanın zihninde farklı bir ağaç resmi (Çocukken üzerine çıktığımız elma ağacı veya altında serinlendiğiniz söğüt ağacı) canlanır.

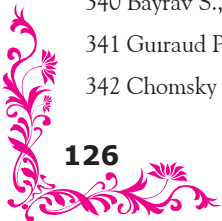
Bu çerçeve içerisinde şiir dili kendi koyduğu kuralları uygulayarak, günlük dili aşp yeni ahenkler, yeni duygular ve düşler arar. Şiir dil kotasının bütün olasılıklarını gerçekleştirme yeteneğine sahiptir.<sup>340</sup> Göstergelerden oluşan bu yapının açılmanması bize ‘şiirin anlam evrenini’ açar.<sup>341</sup> Şiir dilini oluşturan simge ve semboller bildirişim dilinde alışık olmadığımız bağdaştırmalarla bir araya gelerek anlam ve duygu dünyasını genişletirler. Bu bağdaştırmalarda anlam ayraçları (semantic distinguishers) güncel dilde kurulması mantıksız olabilecek yapılarda bir araya gelirler.<sup>342</sup> (Örneğin kör ve kurşun kelimelerini incelediğimizde kör: canlıya ait bir durum, kapalılık, belirsizlik, görememe anlamlarını içerir. Kurşun: cansız bir metaldir. Silahlarda atış yapmak için kullanılır. “Kör bir kurşun gibi geldi” dizesinde kör ve kurşun kelimeleri alışılmadık bir birleşme ile kör kurşun: kaynağı ve yönü belirsiz manasına kavuşmuştur.)

Türk-İslâm kültür geleneği içerisinde tasavvufî çevreler halk ve merkezi otorite tarafından hoş karşılanmayacak görüşleri simge ve sembollerle dolu son derece kapalı bir sistem içerisinde ifade etmişlerdir. Bu sistem onlara son derece korunaklı bir iletişim ortamı sağlamıştır. Zaman zaman bu simgeciliğin tehlikeli sayılabilecek söylemlerinin ifşası (Ene’l Hak, cübbemin altında Allah’tan başkası yok) zâhiri anlamla hüküm veren hukukî ve siyasi idarenin sert tepkileriyle karşılaşmıştır. Bâtınî tarikat ve akımlarda bu kapalılık ve simgecilik en üst düzeydedir. Bu durum şiirsel anlatım için son derece elverişli bir dil hazırlamıştır. İrşâd ve tebliğin ön planda olduğu dinî-tasavvufî edebiyat içerisinde bu simgeci dil düz ve didaktik anlatıma rağmen çok katlı bir anlam potansiyeli yaratmaktadır. Gölpınarlı “bu remiz ve sembollerini bilmeden

340 Bayrav S., Dilbilimsel Edebiyat Eleştirisi, Multilingual Yay., İstanbul, 1999, s 40

341 Guraud P., Anlambilim, (Çev. Berke Vardar), Multilingual Yay., s 1-31

342 Chomsky N., Dil ve Zihin, (Çev. Ahmet Kocaman), Ayraç Yay., Ankara, 2001, s 94-95





yapılacak yorumların gültünc olacağı” kanaatindedir.<sup>343</sup> Sır kavramı çerçevesinde ifade edilen bu kapalılık ancak ‘ehli’ (bu sistemi anlayacak olgunluğa erişmiş) denilen kişiler arasında tam bir iletişim gerçekleştirir.

Bu teorik çerçevenin ışığında Edib Harâbî Divânî’ndaki gösterge düzenini ve bu göstergelerin oluşturduğu anlam evrenini şu şekilde listeleştirmek mümkündür.

#### a- Harabî’de Manevi Hiyeraraji

Allah (Hak)

Hak, Hz. Muhammed, Hz. Ali

Muhammed

Hz. Ali

İnsan-ı kâmil

Derviş

Muhibban

Zahid

Diğer varlıklar

#### b- Nitelik ve Fonksiyon Açısından Tabakalaşma

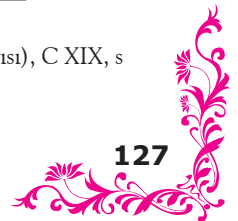
Harâbî insan-ı kâmilî (ehl-i harâbâtı) Tanrı’nın bir yansıması olarak görür. Bu düzlem de ondan gayrı değildir. Mahiyet itibarıyla tanrısal bir niteliğe sahip olduğu görüşündedir. Bu bölümde:

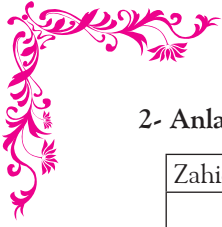
**Allah (Hak) / Hak Muhammed Ali / İnsan-ı Kâmil** (aynı düzlemedirler)

**Diğer Mevcûdât** Değerler

Ülkü değer	Karşı Değer
Hakk’ı Bilme	Hakk’ı Tanımama
Kendini Bilme	Kendini İnkâr
Vefa ve Sadakat	Yüz Çevirme
Bâtın	Zâhîr
Hak	Masivâ
Aşk	Cefâ
Zahmet	Nîmet
Seçilmişlik	Sıradanlık
İkrâr	İnkâr

343 Gölpınarlı A., “Alevi Bektâşî Halk Edebiyatı”, Türk Dili (Türk Şiiri Özel Sayısı), C XIX, s 207, TDK Yay., Ankara, 1968, s 365





## 2- Anlam Kümeleri ve Göstergeleri

Zahid	Riyâkar
	İdraksiz
	Şekilci
	Cahil
	Aldanan

Hak (Allah, Varlığın Menşei, Nihai Hedef, Tecelli, Zuhur, Mutlak Güç)
İnsan-ı Kâmil (Harâbât) (Müttekâmil, Yükselme, Tecelli, Vasıl, Yansıma, Öz)
Bâtın (Görünmeyen, Ehliyeti Olmak, Hakikat, Derinlik, Maksat, Sır, Keşf, İdrak)
Aşk (Vuslat, Çile, Yetişme, Tecrübe, Geçiş Köprüsü, İhtiyak, Adanma, Feragat, Sebebiyet)
Ağyar (Düşman, Alıkoyan, Dünyevî, Tezat, Engel)
Şarap (Vasita, Merdiven, İhsan, Kutsiyet, Aşkınlık, Canlandırma, İkrâm)

## 3- Edebî Sanatlar<sup>344</sup>

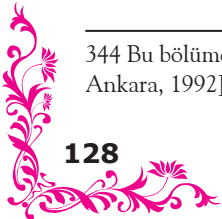
Genel olarak edebiyatta özeldense şiir dilinde dil geleneksel bildirişim dizgesinden sıyrılır. Duygu ve düşünce dünyasını kışkırtarak insanı farklı ruhsal ve zihinsel tecrübelerin sınırına taşır. Uygurluk tarihinde sözü en güzel ve etkili biçimde söyleme uğraşı köklü bir geçmişe sahiptir. Meramı/mesajı en etkili biçimde iletme ve etkili bir iletişim kurabilmek için dilin bir kompozisyon dahilinde inşası edebî sanatların kullanımını gerekli kılmaktadır. Geleneksel retorik ve belâgat incelemelerinin dışında günümüzde söylem incelemesi çağdaş dilbilimin ayrıcalıklı bir sahası olarak belirmektedir.

Yüzyılların içerisinde büyük bir titizlikle işlenerek gelen Türk şiir dili gerek sözlü gerek yazılı ortamlarda kendi potansiyel imkânlarını sürekli aşarak ve yenileyerek zengin bir hazine oluşturmuştur. Söylemin değerlendirilmesinde edebî sanatların ortaya konulmasını gerekli kılmaktadır.

Edib Harâbî Divânı'nda bu çerçevede geleneksel edebî sanatların ortaya konuluş biçimi ve sanatlar şu şekildedir.

1- Aliterasyon: Şiirde ard arda gelen sesiz harflerin tekrarlanmasıyla oluşturulan bir söz sanatıdır.

344 Bu bölümdeki tanımlamalarda [Kocakaplan İ., Açıklamalı Edebî Sanatlar, MEB Yay., Ankara, 1992] isimli kitaptan yararlanılmıştır.





Ey zāhid şarāba eyle ihtirām  
Müslimān ol terķ et bu kıyl ü ķālī  
Ehline helāldir nā ehle harām  
Biz iķeriz bize yoķdur vebāli (HD: 471/1)

Yukarıdaki dōrtlükte h, r, l seslerinin tekrarıyla bu sanat oluşturulmaktadır.

2- Hüsn-i Talil: Bir olayın gerçek sebebini inkâr ederek, bu gerçek sebep yerine hayali ve şairane bir sebebi geçirmek teşkil eder.

Bu sözleri sanma her insān anlar  
Kuş dilidir bunu Süleymān anlar  
Bu sırrı müphemī ārifān anlar  
Çünkü cāhillerden pinhān eyledik (HD: 449/24)

Bu dōrtlükte sözünün anlaşılmamasının sebebini “kuş dili” olmasına bağlayarak sanatı ortaya koyuyor.

3- İham: Mısra ve beyitteki her kelimenin iki yahut daha fazla anlamı konu ile ilgili olduğu takdirde iham sanatı meydana gelir. Kelime manası vehme düşürmektir.

Eğri olanları sözle düzlerim  
Çünkü hep āyetdir benim sözlerim  
Her gizli āhvāli görür gözlerim  
Gözüm haķķın ķudret gözü gibidir (HD: 483/2)

Dōrtlükte düzlerim kelimesi hem doğrulturum manasına hem de argo bir küfür anlamıyla kullanılarak ikili bir anlam sağlanmaktadır.

4- İrsal-i Mesel: Yazılı ve sözlü anlatımlarda atasözü ve vecize kullanma sanattır. Aşağıdaki beyitte altı çizili mısradaki atasözü ile bu sanat meydana getirilmiştir.

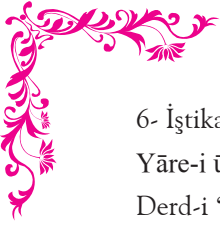
“Sakıt olmaz kıymetinden yere düşmekle gevher”  
Cümle ihvān anlara bin cānla tazyif ittiler (HD: 242/4)

5- İstiare: Teşbihle yakınlık gösteren bir sanattır. Bilindiği gibi teşbih en az iki öge ile yapılır. Benzeyen ve kendisine benzetilen. İşte benzetme bu iki öğeden sadece biri ile yapılırsa istiare meydana gelir.

Āferin kargacığım bülbül-i nālan oldun  
Giderek dāhil-i bezm-i gül handān oldun (HD: 219/1)

Şair kargacığım kelimesi ile şairlik iddiasında olan bir arkadaşına seslenmektedir. Bu vesile ile onun şairliğinin kötülüğünü vurgulamaktadır.





6- İştikak: Aynı kökten türemiş kelimeleri bir arada kullanmaktır.

Yāre-i üşşāka Loḫmān gelse de bulunmaz devā

Derd-i ‘aşka var mıdır dünyāda bir merhem bilir (HD: 277/3)

7- Kinaye: Gerçek ve mecazi anlamları olan bir kelimeyi mecazi anlamını kast ederek kullanma sanatıdır.

Hayra rām oldu ol gül-i ra?nā

Beyhūde per açma gülzāre bülbül

Ağyāre koklattı kendini hayfā

Durma bu gülşende biçāre bülbül (HD: 499/1)

‘Koklattı’ kelimesini başkasının oldu manasında kullanmıştır.

8- Tecahül-i Arif: Bu sanatın temelini bir hususun bir nükte gözetilerek bilmezlikten gelinmesidir. Aşağıdaki dörtlükte şair sözde cahilane bir eda ile Allah’a seslenerek aslında onun büyüklüğünü vurgulamak istemektedir.

Yā Rab senin mekânın yok

Yatağın yok yorganın yok

Hem dinîn hem imānın yok

Her bir şeyden münezzehsin (HD: 458/1)

9- Teşbih: Aralarında benzerlik bulunan iki varlıktan özelliklerine göre zayıfını kuvvetlisine benzetme sanatıdır. Aşağıdaki dörtlükte kendi yüzünü Allah’ın yüzüne (yansıma) olarak benzeterek teşbih sanatını oluşturmaktadır.

Ey müminler beni ziyāret idin

Yüzüm cemālullah sıfāt bendedir

Dört kitābım yahū kırāat idi?

Ḳurān Zebūr İncil Tevrāt bendedir (HD:472/1)

10- Telmih: Geçmişte yaşanmış ve bilinen bir olaya gönderme yaparak onu şiirde hatırlatmak yoluyla yapılan bir sanattır. Aşağıda ruhların yaratılışı esnasında yaşanan bir sahneye atıf yapılmaktadır.

Elest bezmindeki ahd ü peymāndan

Ayrılmayız biz asla o imāndan

İsmāile nazil olan ḳurbānda

Soframıza meze kebābımız var (HD:462/3)





## SONUÇ



Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmaya başladığı XIX. yüzyılın ikinci yarısından XX. yüzyılın başına kadar olan kaos ve sosyal çalkantılar ortamında yaşayarak dinî-tasavvufî Türk edebiyatının Alevî-Bektâşî vadisinde eser vermiş olan Edib Harâbî'nin bu çalışmamızla bir plan çerçevesinde hayatı, yetiştiği sosyal çevre, sanatı, Türk kültür ekolojisindeki işlevi ve sözlü kültür teorisi bağlamında gelenek içerisindeki yeri tespit edilmiştir.

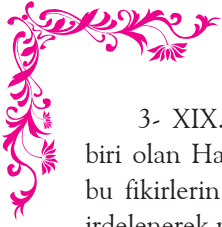
Bugüne kadarki çalışmalarda Edib Harâbî Divânı'nın tam ve sağlıklı bir metni ortaya konulamamıştı. Aradan geçen zaman içerisinde tek nüsha olan müellif hattı divândaki tahribatlar metni kurmamızı güçleştirdi. Metni kurma işlemini tamamladıktan sonra inceleme aşamasında metni beş bölüm halinde değerlendirdik. Bu çalışmamız sonucunda vardığımız sonuçları kısaca şu şekilde özetleyebiliriz.

1- Bugüne kadarki mevcut bilgilerde Harâbî'nin ailesi hakkındaki bilgilerimiz yetersiz ve birbirini tekrar eder mahiyetteydi. Çalışmamızda Harâbî'nin dört çocuğunun ve anasının isimlerini doğum ve ölüm tarihleri ile beraber tespit etmiş bulunmaktayız (Annesi Hatice Hanım, kız çocukları Zeynep Saniye, Fatma Belkis, erkek çocukları İsmail Feridun ve Hüseyin'dir). Ayrıca Harâbî'nin sahte babalık yapmadığını, Hacı Bektâş Postnişini Türbedar Mehmet Baba'dan babalık icazeti aldığını ortaya koyduk. Bunun yanında Harâbî'nin sosyo-kültürel çevresinin onun yetişmesi üzerindeki tesirleri tahlil edilmiştir.

2- Harâbî'nin elimizde bulunan müellif hattı divânındaki eksikliklerin bir kısmını Sefer Aytekin'in ilk basımını 1959 yılında yayınladığı *Edib Harâbî Divânı*, (2.bsk.), Ankara, 1999<sup>345</sup> ve seçme şiirler niteliğindeki eserinden tamamladık.

---

345 İlk baskısı ile ikinci baskı arasında içerik olarak herhangi bir farklılık yoktur.



3- XIX. yüzyılın Alevî-Bektâşî edebî tavrı içerisindeki en büyük şairlerinden biri olan Harâbî'nin şiir dünyası tasvirî bir saymacadan ziyade fikri kaynakları ve bu fikirlerin şiir diline yansımaları, mesajı, kompozisyonu derin yapıdaki anlamları irdelenerek metotlu bir yorum çerçevesinde ortaya konulmuştur. Harâbî'nin şiirinde hiyerarşik olarak Tanrı kavramı piramitin en üst noktasında yer alır. Onun anlayışına göre varlığı yaratan ve yaratılan diye iki bölümde tasnif etmek yanlıştır, varlık bir bütün halindedir. Eşya Hakk'ın nihayetsiz tecellilerinden başka bir şey değildir.

Şiirinin ana eksenini insan ve bu çerçevede 'insan-ı kâmil' oluşturur. Nihâî bir ölkü olarak ulaşmak istediği makam insan-ı kâmil makamıdır. Harâbî'nin anlayışında dinin zâhiri emirleri fazla bir anlam ifade etmez, onun için asıl olan bâtın (iç) anlamıdır. Bunun için cennet kaygısıyla yapılan ibadetlerin riyadan ibaret olduğunu ileri sürer. İnsanın yaratılış itibarıyla tanrısal bir öz taşıdığını bu itibarla hakla birleşmesinin mümkün olduğunu ayet, hadis ve kıssalardan yaptığı alıntılarını delil göstererek kendi özgün yorumuyla ispat etmeye çalışır.

Kur'ân-ı Kerim'e söz ve harf yığını olarak bakmanın yanlışlığına dikkat çeker. Yazılı olan 'Kur'ân-ı samit' in karşısına 'Kur'ân-ı natık' konuşan Kur'ân olan insanı koyar. İnsan-ı kâmil makamına eriştiğinde kendisinin Tanrı'nın bir yansıması olduğunu belirtir. Allah'ın diğer isimlerinden en fazla 'Hak' ismini telaffuz eder.

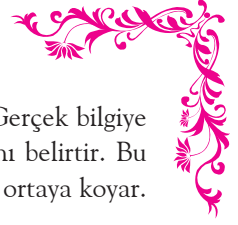
Harâbî'ye göre gerçek kıble insan-ı kâmilin cemalidir. Hakk'a ulaşan kişi onun gözü, eli ve dili olur, kendilikten sıyrılır bu makama harâbât ismini verir. Burada bâtın bilgisini edinir, onun için kendisinden lafzî mükellefiyetler kalkar. Onun açısından evvel-ahir, haram-helâl, günah-sevap gibi mefhumların hiçbir hükmü ve bağlayıcılığı yoktur.

Ölümü bir yok oluş biçimi değil bir boyut değiştirme olarak algılar. Ona göre kâmil insan bu dünyada zaten 'ölmeden evvel ölmek' deneyimini yaşamıştır. Bu nedenle ölüm onun için bir kavuşma anıdır. Harâbî'de gerçek imân Hakk'ı bilmekle mümkündür. Bunun için de zâhir aldatıcıdır. Asıl olan Allah'ın gerçek mahiyetini öğrenmektir. Kâinatın onun dışında hiçbir şey yoktur. İyilik, kötülük, güzellik, çirkinlik hep onun sıfatlarının tecellisidir. Ona göre gerçek mümin için belli bir mekân, din ve mezhep bağlayıcı olamaz. Mescidde samimiyetle namaz kılan bir mümin ile kilisede vecdle ibadet eden bir papaz aynıdır. İkisi de Hakk'ı idrâk edebilme koşuluyla cennete ulaşabilir.

'Her şey zıddıyla idrâk edilir' ilkesince Harâbî hem puta tapmakla hem de meyhaneye gitmekle Hakk'ı bulmanın mümkün olabileceği kanaatinindedir. Bütün Alevî-Bektâşî gelenekte olduğu gibi Harâbî de Ehl-i Beyt'e ve Hz. Ali'ye derin bir sevgi saygı duyar. Onları derin bir muhabbet ve iştiaqla yad eder.







Sır ve bâtin kavramları Harâbî'nin şiirinde önemli bir yer tutar. Gerçek bilgiye keşif ve ilham yoluyla, aşkın bir idrâkin yol göstermesiyle ulaşılabileceğini belirtir. Bu bilgilerin duyular dünyasının (zâhirin) gerçeklikleri ile uyuşmayacağını ortaya koyar. Hurûfî öğretinin tesiri ile bazı âyet ve hadisleri tevil etmeye çalışır.

4- Harâbî'nin din ve tasavvuf anlayışında vahdet-i vücûd telâkkisinin özgün bir yorumu olan vahdet-i mevcûd geleneğinin önemli bir yeri vardır. Bu çerçevede Muhiddin İbn-i Arabî, Cüneyd-i Bağdâdî, Hallac-ı Mansur ve Bedrettin Simâvî gibi cezbeci sufilerle olan paralellikleri özellikle Muhiddin-i İbn-i Arabî'nin tesirleri görülür. Harâbî tasavvufi cephede bu cezbeci ekole mensuptur.

5- Harâbî Divânı'nda zaman ve mekân kavramlarına özel bir önem verilmiştir. Harâbî kadim mitolojilerde ve Bektâşîlikte olduğu gibi döngüsel zaman anlayışına inanır. Yarattılışın bir ebedî döngü olduğunu belirtir. İnsan-ı kâmil için zaman ve mekân sınırlaması yoktur. O her an her yerde olabilir. Zaman onun tasarrufundadır. O'nun için evvel-ahir yoktur. Zaman kesintisiz ve çizgisel bir boyuttadır. Bu nedenle zaman için de ileri ve geriye doğru sıçramalar yapması mümkündür.

6- Tasavvufî tavır olarak Melâmî-Kalenderî-Bektâşî, birey olarak bohem bir kişiliğe sahiptir. İçindeki coşku hiçbir kayıt ve kural tanımaz.

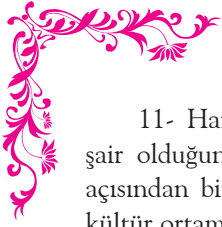
7- Edib Harâbî dinî-tasavvufî edebiyatın genelinde olduğu gibi edebiyatı sanat ve estetik endişeden ziyade "irşâd ve tebliğ" için bir vasıta olarak görür. Bu çerçevede Harâbî'nin şiirinin sözlü kompozisyon ve sözlü kültür teorilerinin ışığında tarihsel arka planla ve gelenekle kurduğu bağlantıyı dikkate alarak 'irşad ve tebliğ'e' bağlı bir gösterim olduğu kanaatine ulaştık.

8- Şiirlerinde sosyal konular önemli bir yer tutar. Toplumsal yaşamda kadının ikinci plana itilmesini kınar. Onların da erkekler gibi hür ve eşit olması gerektiğini telkin eder. Bu çerçevede İslâm tarihindeki önder kadınları örnek gösterir.

9- Toplumsal konulara eğilmede hiciv ve mizâhı etkin bir araç olarak kullanır. Zaman zaman sin-kâfa ve argonun bile sınırlarını zorlayan cinsel içerikli kaba küfre yönelir. Toplumun muhtelif kesimlerine karşı en yakınındakiler ve mensup olduğu topluluk da içinde olmak kaydıyla bu eleştirilerden payına düşeni alır. Siyasal ve sosyal konulara da değinir. İstibdat dönemine bakışı, Balkan Savaşı döneminde yaşanan yokluklar sözlü tarih malzemesi olarak dikkate alınmıştır. Mizâhî şiirler toplumsal eleştiri kapsamında değerlendirilmiştir. Hiciv ve mizâhı bir protesto ve muhalefet biçimi olarak kurguladığını ortaya koymaya çalıştık.

10- Divânı'nda önemli yer tutan tarih beyitlerinin toplumsal iletişimdeki boyutu irdelenmeye çalışılmıştır. Bu şiirler dolayısıyla ilişki içinde olduğu çevredeki şahıs kadrosu belirlenmiştir.





11- Harâbî'nin ağırlıklı olarak sözlü kültür ortamında kendini yetiştiren bir şair olduğunu dikkate alarak eserini yazılı, elektronik ve sözlü kültür ortamları açısından bir değerlendirmeye tabi tuttuk. Harâbî şiiirlerinin yaygınlaşmasında bu kültür ortamlarının etkisine dikkat çekilmiştir. Harâbî'nin şiiirlerinin yayılmasındaki bir diğer etkenin onun muhalif ve aykırı üslûbu olduğu belirtilmiştir. Harâbî'den sonra gelen ve toplumsal baskıdan çekinen şairlerin şiiirlerini ona atfederek toplumsal baskıyı ve denetimi geçersiz kılmaya çalıştıkları başka örneklerden de alıntı yapılarak izah edilmiştir.

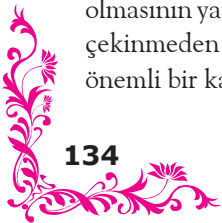
12- III. bölümde Türk Kültür Ekolojisinde Edib Harâbî başlığı altında Harâbî'nin Osmanlı toplumu içerisindeki milletlere olan tesiri ve yayılımı incelenmiş Harâbî şiiirlerinin Arnavutça ve Rumca'ya çevrildiği belirlenmiştir. Böylece Bektâşiliğin aynı kültürel doku içinde yaşayan farklı etnik ve dinsel kimliklere sahip bireyler arasında iletişimi sağlayan bir şemsiye olduğuna tarihsel ve sosyolojik bilgiler ışığında değinilmiştir. Böylece Bektâşiliğin farklı inanç ve kanaatlere mensup insanları bağdaştırmacı doğasıyla bir araya getirip siyasî idare açısından "rıza üretimine" ve yönetilebilir bir çerçeve kurmaya, katılımı sağlamaya yardım ettiği belirlenmiştir.

13- Harâbî'nin Dil ve Üslûp özellikleri bölümünde teknik açıdan hece ve aruz ölçüsünü kullanımı incelenmiştir. Bu çerçevede Harâbî'nin diğer dinî-tasavvufî şairler gibi aruz vezni başarılı bir biçimde kullanmadığı, bunun yanı sıra hece ölçüsünü kullanmakta da tam bir başarı sağlayamadığı tespit edilmiştir. Bu bölümde ayrıca Harâbî'nin Divânı bir iletişim ortamındaki mesaj olarak değerlendirilerek Harâbî şiiirini oluşturan temel temalar göstergeler olarak belirtilmiştir. Bu göstergeler Hak, zahid, Hakk'ı bilme, insan-ı kâmil, bâtın, aşk, şarap, ağyar ve bunların göndergesel anlamlarından oluşur.

14- Yine bu yaklaşımla Harâbî'nin şiiirinde ülkü değer olarak; kendini bilme, vefa ve sadakat, bâtın, hak, aşk, zahmet, seçilmişlik, ikrâr karşı değer olarak; Hakk'ı tanımama, kendini inkâr, yüz çevirme, zâhir, masivâ, sıradanlık, inkâr dizgelerinin bulunduğu görülmektedir.

15- Harâbî söylemini ikili karşıtlıklar düzleminde kurar. Bu geleneksel edebiyatımızdan devraldığı bir araçtır. Evvel, ahir, zâhir, bâtın, akıl, gönül, geçicilik, ebediyet, zahid, ehl-i harâbât bu karşıtlıklardan bazılarıdır. Bu zıtlıkların karşılaşmasından coşkulu bir söyleyiş yakalar. Zıtlıklar onun bakış açısında bütüne (ahadiyete) ulaştıran kavramlardır.

Netice olarak; Edib Harâbî dinî-tasavvufî Türk edebiyatı içerisinde Alevî-Bektâşî tavır çerçevesinde önemli bir şairdir. Onun önemi geleneksel heterodoks akımların bileşiminden kurduğu orijinal söyleyiştir. Estetik değeri olan şiiirler üretmiş olmasının yanında asıl önemli yönü vahdet-i mevcûd felsefesini indirgemeci bir tavırla çekinmeden ortaya koyabilmesidir. Bu yönüyle de Türk dinî tarihi araştırmaları için önemli bir kaynak olduğu kanaatindeyiz.





# **BEŞİNCİ BÖLÜM**

## **EDİB HARÂBÎ DİVÂNİ**



### **AÇIKLAMALAR**

Edib Harâbî'nin üzerinde çalıştığımız eseri 'müellif hattı' nüshadır. Türkiye ve yurtdışında ulaştığımız bütün kütüphane ve kataloglarda Edib Harâbî Divânı'nın tam bir nüshasına rastlayamadık. Elimizde bulunan "müellif hattı nüshanın" tahrip olmuş bölümlerini tamamlamak için böyle bir arayışa yöneldik. İstanbul Belediyesi Taksim Atatürk Kitaplığı'nda 1896 numarada kayıtlı rika tarzında yazılmış ve Harâbî Divânı ismiyle geçen eser 100 sahifeden oluşmaktadır. Bu çalışmanın müstensihî belli değildir. İçerisindeki şüirlerde müellif hattı divânı tamamlayabileceğimiz (eksik olan şüirleri tamamlayabileceğimiz) metinler olmadığı için bu çalışmadan istifade edemedik.

Müellif hattı nüshadaki bazı eksiklikleri Sefer Aytekin, Harâbî Divânı, Ayyıldız Yayınları (2. bsk.), Ankara, 1999 adlı çalışmadan alıntılar yaparak tamamladık.

### **I- NÜSHA TAVSİFİ**

#### **A. SÜLEYMANİYE KÜTÜPHANESİ NÜSHASI**

Müellif hattı olan bu nüsha Süleymaniye Kütüphanesi'nde İhsan Mahvi Kitapları bölümünde 98 numarada kayıtlıdır. 570 varak tutarındadır. Rika tarzında yazılmıştır. Satır sayısı muhtelifdir (Genellikle 12 satır). 198X125, 115X43 mm. Şüirlerin olduğu bölüm 285+12 yk. dır. Avrupa kâğıt arkası meşin üstü kâğıt kaplıdır. Başta İhsan Mahvî'nin vakıf mühürü sonda kütüphanenin damgası vardır. Gazel, Kaside, Mersiye, Tarih, Kıta, Müfred, Nefes, Semai, Koşma, Satranç, Lugaz tarzında yazılmış



toplam 511 şiir ihtiva eder. Şiirlerin sonunda yazdığı şiirlere ait numarasız mufassal bir fihrist vardır. Bu kısımdan sonra boş sayfalar bulunur. Bu sayfalarda yer yer çeşitli din büyüklerine ait sözler ve Harâbî'nin çocuklarına ait kayıtlar vardır.

Eserin başlangıcı:

فلکک لطفی بتون جاهل و نادان اولنه

یاغدریر درد و بلا کامل عرفان اولنه

Sonu:

تولد ایتمشددر الله عمر و عافیتلر احسان بویورسن آمن ادیب خرابی

## B. TAKSİM ATATÜRK KÜTÜPHANESİ NÜSHASI

Taksim Atatürk Kitaplığı'ndaki bu nüsha Sr. 283, Tsf. 000 Belediye bölümü 1896 numarada kayıtlıdır. Müstensihî belli değildir. Satır sayısı muhtelifdir. Karton kapaklı rika hattıyla yazılmış bir eserdir. İki ayrı defter halinde toplam 100 sahifeden ibarettir. Bu bir nüsha olmaktan ziyade Harâbî Divânı'ndan seçilen şiirlerden oluşan bir defterdir. İçerisinde müellif hattı nüshadaki eksiklikleri tamamlayacak bir şiire rastlanamamıştır.

## II- DİĞER KAYNAKLAR

### A. SEFER AYTEKİN, HARÂBÎ DİVÂNI

Elimizde bulunan "müellif hattı nüshanın" tahrip olmuş bölümlerini tamamlamak için Sefer Aytekin'in (Sefer Aytekin, Harâbî Divânı, Ayyıldız Yayınları (2. bsk.), Ankara, 1999, 168 s) isimli çalışmasından yararlandık. Bu çalışmanın ilk baskısı 1959 yılında Ankara'da yapılmıştır. İçinde Harâbî Divânı'ndan seçilmiş 162 şiir vardır.

### B. HÜSEYİN HÜSNÜ ERDİKUT, EDİB HARÂBÎ'NİN DİVÂNI

İzmir'li Hüseyin Hüsnü Erdikut Baba tarafından hazırlanan bu çalışma (Edib Harâbî'nin Divânı, Bilgi Matbaası, İzmir, 1950) 73 sahifeden ibarettir. İçerisinde Edib Harâbî Divânı'ndan seçilmiş 115 şiir vardır. Bu şiirlerin içinde Edib Harâbî Divânı'nın müellif hattı nüshasındaki eksiklikleri tamamlayabilecek bir şiir olmadığı için metnin kurulmasında yararlanılamamıştır.





### C. ALİ RIZA ÖGE BEKTÂŞÎ ŞAİRLERİ ANTOLOJİSİ

Ali Rıza Öge tarafından hazırlanan bu eser Bektâşî şiiri vadisinde bilebildiğimiz en eski antolojidir. Taksim Atatürk Kütüphanesi İhsan Sungu Bölümü 0.131 numarada kayıtlıdır. El yazması bir eserdir. Yaklaşık 1200 sahife civarındadır. 412 ve 419. varakları arasında Harâbî'ye ait 24 nefes vardır. Söz konusu nefesler müellif hattı nüshada tam olduğu için çalışmaya dahil edilmemiştir.

### III- METNİN KURULMASINDA TAKİP EDİLEN YOL

1- Harâbî Divânı'nda yer alan şiirleri Arap harflerinden Latin harflerine aktarırken bu tür ilmî çalışmalarda uygulanan telâffuzu esas alan ve 'fonetik transkripsiyon' adı verilen (Transcription=Çeviriyazı) sistem kullanıldı. Bu çevriyazı sistemini kullanırken İsmail Ünver'in "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler" adlı makalesindeki tekliflere (birkaç husus hariç) uyulmuştur.

2- Arapça ve Farsça kelimelerde uzun ünlüleri uzatma işareti ile gösterdik (Ā, ā, ū, î)

3- Birleşik isim ve sıfatlar arasına bir çizgi ile gösterildi.

4- Harâbî'nin şiirlerinde vezin hataları fazla olduğu için eğer şiir tümüyle vezne uymuyorsa bu dipnotta 'vezin tutmuyor' ifadesi ile belirtti.

5- Şiirlerin üst orta kısmındaki koyu (bold) renk rakamlarla şiirlerin sıra numarasını gösterdik. Orijinal metnin varak numaralarını vezin işaretinin solunda yer alan (2a, 3b) şeklinde gösterdik. Beyit ve dörtlüklerin solundaki sıra numaraları ile beyit ve dörtlükleri numaralandırdık.

6- Çalıştığımız metinde bulunmayan kelimeleri Sefer Aytekin'den aldık ve bunu dipnotta gösterdik.

7- Silik ve yırtık olan yerler ..... işareti ile doldurularak durum dipnotta açıklanmıştır.

Divân müellif hattıdır. Tahrip olması sebebiyle bazı yerlerde boşluklar vardır. Bu çalışma ile bir ölçüde XIX. ve XX. yüzyıl Bektâşî şiir geleneği aydınlatılmaya çalışılmış, sözlü kültür ortamının yazılı kültür ortamına olan etkisine dikkat çekilmiştir.







# EDİB HARÂBÎ DÎVÂNI

## METNİ

### [TRANSKRİPSİYONLU METİN]



#### I- ARUZLU TÜRLERLE YAZILMIŞ ŞİİRLER

##### A- KASİDELER

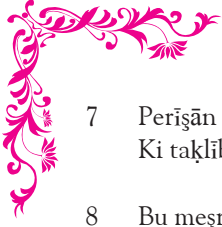
1

(273b)<sup>346</sup>

- 1 Teraqqî ittihād pāydār olduqça milletde  
Te‘ ālā ider inşallāh bu devleti şān u şevketde
- 2 Tekemmül itmeğe millet ma‘ ārifde şānāyi‘ de  
Teraqqî ittihād zümresi hep sa‘ y-i ğayretde
- 3 Bu cem‘ iyyet bize luţf-ı Hūdā’dır dā’imā böyle  
Ne nuşretle ne şervetle olur hāşıl bu devletde
- 4 ‘Umūm ‘Oşmānlılar yā Rabbi böyle ittihād itmesün  
Hemīşe ber-ķarār olsun müsāvāt-ı uĥuvvetde

(274a)

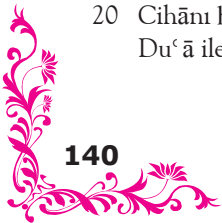
- 5 Vaţan ābād hem ehl-i vaţan ihyā olur lā-şek  
Ĥaţādır ey vaţandaşlar şerī‘ at da ţarīķat da
- 6 Bize vācib olan iş bu zevātı taķdīs itmekdir  
Bizi ķurtardılar ķalmış idiñ rāh-ı mezelletde



- 7 Perîşân eylesün bed-ḥāh olan müfsidleri Allah  
Ki taḳlîb-i hükümet cür'etiñ eyler 'adâletde
- 8 Bu meşrûṭiyette hürriyete biz nâ' il olmak için  
Fedâ-yı cān idenler bir değil herkesle kıymetde
- 9 Bu meşrûṭiyet uğrunda şehîd olmuşların rûḥu  
Ĝariḳ-i raḥmet-i Raḥmān olup me'vâsı cennetde
- 10 Hüdâ' yâ bir cennet ḳalmıř olan ebrâra luṭf eyle  
'Ömürler ile iḥsân olsun dâ'imâ olsunlar bu ḥidmetde
- 11 Cenâb-ı ḥazret-i Mevlâya ma'lûm ey vaṭandaşlar  
Ki dâḥil olmadım bir fırḳaya hiç ḳaldım 'uzletde
- 12 Faḳaṭ Allah için gördükçe böyle eyler taḳdîs  
Terâḳḳî ittiḥād fırḳasıñ sıdḳ u şadâḳatde

(274b)

- 13 Kemâl-i 'âfiyetle her zamân böyle muzaffer it  
Allah ḥazret-i Enver Paşa'yı bu nezâretde
- 14 Fünûn-ı ğarbda mâhir bir sipehsâr-ı şafderdir  
Cihân tařdıḳ ider emşâli yoḳdur hiç şecâ' atde
- 15 Anıñ hep rey-i tedbiriyle istirdâd olunmuşdur  
Edirne şehri işte dost düşmândan nihâyetde
- 16 Deridnotlar ḳuruvazörler nice tayyâreler aldık  
Buña ğıbûa eden â' dâyi Ḥaḳ ḳahr eyler elbetde
- 17 Çanaḳḳal' a boĝazında 'adûlar hep boĝazlandı  
Muzaffer cündümüz var düşmâna sîrâna şavletde
- 18 Fransız İngiliz Mosḳof İtalya 'askeri ḥarbden  
Firâr etdi hezîmet ile herkes ḳaldı ḥayretde
- 19 Ḥazâ Sultân Reşâda dâ'imâ nuşret ider iḥsân  
Naşırdır anıñ şâh-ı nebî dünyâda âḥiretde
- 20 Cihânı ḥarbeñ destiyle ider 'Ořmānlılar bir gün  
Du' â ile hemân sen ey Ḥarâbî ḳalma 'uzletde







## B- TARİHLER

2

(253a)<sup>347</sup>

- 1 Bānī-i dergāh-ı ‘ālī rehber-i rāh-ı Hüdā  
Burda medfūndur evzān bende-i ‘āl-i ‘abā
- 2 Yoğ iken bu yolda da bir hānķāh-ı nāzenīn  
Himmetiyle etdi Țuranda bu dergāh-ı binā
- 3 Mürşid-i kāmīl ebedi merd-i mücerred-i pāk idi  
Ķāşif-i sırr-ı ‘ālī kenz-i şāh-ı enbiyā
- 4 Ğaylī dervīşān ile Ğaylī muħibb-i şadıķ  
Rāh-ı Ğaķķ‘a sevķ idüp oldu delīl-i rehnümā
- 5 Şimdi de AĞmed Baba oldu ana Ğayru‘ l-Ğalef  
Dilrübā-yı türbeyi yaptırdı oldu sezā
- 6 Kim ki şıdķ ile ziyāret eylese himmet alır  
Ķible-i Ğācātdır ‘uşşāķa bu bāb-ı evliyā
- 7 Himmet-i pīrle Ğarābī yaz Ğüher tārīķini  
Ğaķķ‘a vāşıl oldu burda Ğāzret-i ‘Ālī Baba<sup>348</sup>

3

(280a)<sup>349</sup>

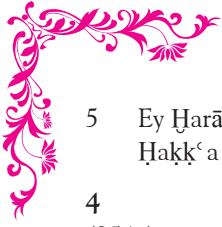
- 1 Devr-i Ādemden beri bu çarĞ-ı dūn-ı bī-vefā  
Enbiyā vü evliyāyı erler etmiş fedā
- 2 Şimdi de iĞvānımızdan āh Dervīş AĞmedīn  
Cismini Ğāķ-i helāke sermeĞe gördü revā
- 3 Şan‘atı şarrāc idi hem mażhar-ı mi‘rāc idi  
Rind idi Ğoş Ğāl idi hem bende-i āl-i ‘abā
- 4 Ölmeden ölmüşdü zāten şimdiki ölmek ise  
“İrci‘i” emrine maĞzā eylemişdir iķtidā

347 Yanya vilāyetinde Turan ķasabasındaki dergahın banisi ‘Āli Baba‘nın türbesine tarihidir.-AEH

348 H 1326 [M.1908]-AEH

349 Vefāt Tārīhidir.-AEH





5 Ey Hārābī geldi bir er yazdı tārīḥ-i güher  
Hakk' a vuşlat etdi sarrāc Dervīş Aḥmed muṭlaḳā<sup>350</sup>

4  
(254a)

1 Yazdı tārīḥin Hārābī şāh-i Hüseyniñ ' aşḳına  
Aḳdı ' aṭşāne şuyu bu çeşmeniñ hem selsebil<sup>351</sup>

5  
(185b)

1 Ey felek ey çarḥ dön yazıqlar olsun şāniña  
Böyle bir nevresteniñ şad ḥayf kıydıñ cāniña

2 Seni on dörtte iken bu duḫter-i pākizeniñ  
Zālīm ü ğaddār imişsiñ nice girdin ḳanına

3 Āb-ı ḥālīşde bir ḥakkāk-ı meşḫūr zāt idi  
Hüsürüni ḥakk ittiñ anıñ sine-i sūzāniña

4 Maḥlaş-ı ḥüs-n-i ismi Mūsā Kāzım idi  
Ağlamaḳdan baḳ ḳan indirdiñ anıñ çeşmāniña

5 Şūr-ı İsrāfil ider bir gün seni zītrvezīr  
Vuşlat itdi nazma ḥayru' l-isnād sübhāniña

6  
(200a)<sup>352</sup>

1 Biñbaşı Tāhir Bey ḥazretlerini  
Kimse ḳādir deĝil medḥ ü şenāya  
Vicdānı ' irfānı insāniyeti  
Ḳalemle yazılup gelmez aşlāya

2 Ḥallāḳ-ı kā 'ināt ḳalbine göre  
Nā' il etti anı luṭf u ' aṭāya  
Ḥayırlı bir duḫter şulb-i pākinden  
İhsān oldu beñzer mehlikāya

---

350 H 1334 [M.1915]-AEH

351 Rūmī 1329 [M. 1911]-AEH

352 Noktā-i tārīḥ-i vilādet-i diĝer.-AEH





3 Peder ü mäder ü dāderi ile  
O tıfl-ı nāzenin melek sīmāya  
Pāk ‘ömr-i ‘āfiyet in‘ām eylesün  
Luṭf-i ilāhīde olsun himāye

4 Allah‘a ma‘lūmdur riḡā deġildir  
Şıdḡ ile teşebbüş ettim du‘āya  
Ḳudret-i şıdḡından o dürr-i yektā  
Zāhir oldu ‘ayret virdi deryāya

5 “Biñ üç yüz yirmi üç” sālinde Edīb  
Ḥādīce dürdāne geldi dünyāya<sup>353</sup>

7

(246a)<sup>354</sup>

1 Bu fenāya geldi bunca enbīyā vü evliyā  
Kāffesi de “irci‘i” emrine itti iḡtidā

2 Şuradaki medfūn olan Ḥamdī Baba da lā-cirem  
Eyledi ḡurbullāh ḡunfekāna ilticā

3 İşte bu dergāh bir mürşid-i kāmil idi  
Hem mücerred pāk idi hem rāh-ı Ḥaḡḡ‘a rehnümā

4 Lā ba‘d āyīn-i cem‘ler bunda icrā eyleyüp  
Kāffe-i ervāh ehlullāhı itdi pür şafā

5 Bu ṡarīḡ-i nāzeninde nāzenin bir zāt idi  
Destgeridir anıḡ lā-şek Muḡammed Muşṡafā

6 Oldu ḡubb-ı ḡānedān-ı ehl-i beyt ile müdām  
Nā‘il-i elṡāf u iḡsān ‘ale‘l-rızā

7 Çıḡdı beyt-i heşt ḡarf ile Ḥarābī tāriḡimi  
Ḡöçdü vuşlat itdi Ḥaḡḡ‘ā muṡlaḡā Ḥamdī Baba<sup>355</sup>

353 Bu dörtlük iki mısra ile bitirilmiş eksik bırakılmıştır.

354 Gazel, Çeşme dergāhında medfūn olan Hamdi Baba‘ya tarihimdir.-AEH

355 H 1327 [M. 1909]-AEH





8

(251b)

1 Çār ‘ anāşır çıkdı tārīh-i güher yazdım Edīb  
Muştafā İlhāmī toğdu haq kıla ‘ ömrün tavil<sup>356</sup>

9

(218b)

1 Geldi yetmiş iki millet dedi tārīhiñ Edīb  
Toğdu iqbāl ile dünyāya Hüseyn Cāhid<sup>357</sup>

10

(218b)

1 Hāzret-i rabbü‘ l-felek MİR Şelāhaddīne  
Luţf u ihsān iderek genc iki oldu vālid

2 Şulb-i pākinden aña virdi Hūdā bir ferzend  
Ġibta itti anı gördükde semāda nāhīd

3 Vālideyniyle o melek-simāniñ  
‘ Ömr ü iqbāl ü kemāli ola her dem zā’id

4 ‘ Ālem ü fazl u taḥrīr olur inşallāh  
Nām u şān u şerefi ḥaşre dek olsun Cāvīd

5 Bir melek çıkdı Edīb söyledi tārīhi tām  
Toğdu dünyāya bu nev-bāde Hüseyn Cahīd<sup>358</sup>

11

(199b)<sup>359</sup>

1 İşte Tāhir Beyiñ pāk-i şulb-i pākinden  
Bir kız ihsān etti ḥāzret-i Allah

2 Melek yavrusundan daha güzeldir  
Ṭāb‘-ı cemāline ğibta eyler māh

3 “Veddini” ile o tıfl-ı nāzı  
Ber-ḳarār eylesün şıḥḥatte her gāh

---

356 Çār ‘ anasır çıktı 1327-AEH

357 H 1327 [M. 1909]-AEH

358 H 1327 [M. 1909]-AEH

359 Tarih-i Viladet-AEH





4 Tārīḥ-i mevlüduñ yazarken Edīb  
Bilmem bu ne ḥikmet min-ṭarafı‘ llāh

5 Çıkdı kırklar didi tārīḥ-i gevher  
Ḥadīce dürdāne doğdu maşallāh<sup>360</sup>

12

(227b)<sup>361</sup>

1 Māder-i müşfiḳa-i Ḥazret-i Mīr İḥsān  
Eyledi ‘azm-ı cinān dehr-i dīnden evvāh

2 Bırakdı üç ma‘şūmu biçāre perişān ğarīb  
Ağlayup leyl ü nehār etmededirler hep āh

3 Merḳadi nūrla münevvir ola tā yevmü‘l-ḳıyām  
Hem-niṣṣini ola hem sūr-ı melā‘ik her gāh

4 İrci‘i emrine fermānber olub yatdıḳça  
‘Ömr-i ‘āfiyet-i bāḳilere virsün Allah

5 Üç melek geldi Edīb tārīḥ-i gevher yazdı  
Göçdü Allah diyerek Ḥālide ḥānum nāgāh<sup>362</sup>

13

(275a)<sup>363</sup>

1 Ḥarābī bāy-ı bismillāh çıkdı gevherin tārīḥ  
Cihāna geldi fahr ile olur baş tācı Bāhāddīn<sup>364</sup>

14

(254a)<sup>365</sup>

1 Geldi kırklar rümīden tārīḥ Ḥarābī söyledi  
Nüş iden bu çeşmeden āb-ı ḥayāt-ı cāvidān<sup>366</sup>

---

360 Tarih H 1323 [ M. 1905]-AEH

361 Tarih-i vefat-AEH

362 Sene H 1326 [ M. 1908]-AEH

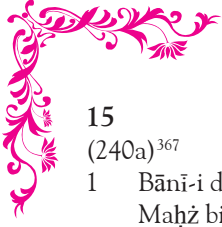
363 Tevellüd eden bir çocuk için söylediğim bir tārīhdir.-AEH

364 H 1329 [ M. 1911]-AEH

365 Çeşme tarihinin dördüncü beytinden sonra yazıldığı halde tarih-i rumi olur.-AEH

366 Rümī 1329 [ M 1911]-AEH





15

(240a)<sup>367</sup>

- 1 Bānī-i dergāh-ı ‘ Ālī Zeynel‘ ābidīn Baba  
Maḥẓ bir luṭf-ı celīl ḥāzret-i Allah idi
- 2 Haḫḫ anı irşāda me‘ mūr eylemişdi bī-gümān  
Vāḫıf-ı remz-i şafāyā-yı kelāmullāh idi
- 3 Hem ḥalīfe hem de bir mūrīd-i pāk idi  
Şūphesiz kim kenz-i esrār-ı resūlullāh idi
- 4 Zātına ‘ ilm-i ledün üstādı demiş çok deġil  
Vaşl-ı sırrı ‘ ālī hem sırrı bismillāh idi
- 5 “Men ‘ Aref” hem noḫta-i bā sırrına maẓhar idi  
Öyle imān eyleriz kim sırr-ı sırrullāh idi
- 6 Sāl-ı rümīden Ḥarābī yazdı tārīḫ-i güher  
Kendisi Ḳur‘ ān-ı nātıḫ nuṭḫı nuṭḫullāh idi
- 7 Çıkdı kırklar Mīr Bālm Sultān gelüp tārīḫine  
Zeynel‘ ābidīn baba bir ‘ ārif-i billāh idi<sup>368</sup>

16

(213b)<sup>369</sup>

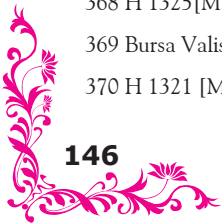
- 1 Çarḫ-ı zulmüñ kırılır bir gün olur bir eflāk  
Şūr-ı İsrāfīl ile maḥv olacaḫsıñ giderek
- 2 Bīrüse vālisi devletlü Celīl Paşanıñ  
Dāder-i ‘ ālisiniñ duḫterini öldürerek
- 3 İki ma‘ şūmu yetīm ḫalmıñ iken yetmedi mi  
Anlara bir de bu öḫsüzlüġü ḫamm eylediñ
- 4 Eylediñ bunları nālān u perīşān u ġarīb  
Ol sebebden saña la‘ net ediyor ins ü melek
- 5 Çıkdı on iki imām yazdı Ḥarābī tārīḫ  
Dünyādan göçtü Na‘ imā hānım Allah diyerek<sup>370</sup>

367 Skobenli Zeynelābidīn Baba‘ nın vefāt tarihine dairdir.-AEH

368 H 1325 [M. 1907]-AEH

369 Bursa Valisi devletlü Celīl Paşa‘ nın talebi üzre tanzim olunan tarihtir.-AEH

370 H 1321 [M. 1903]



146



17

(251a)<sup>371</sup>

- 1 Bahtiyârdır hazret-i Tâhir Efendi-i aşil  
Çünkü luft itdi ana Allah bir necl-i Cemil
- 2 Görmesin renc-i muhammen perverde olsun bî-keder  
Şıhhat u ' âfiyet ihsân eylesün rabb-ı celil
- 3 İnşallâh fazl u ' allâme vü tahtir olur  
Ehl-i Haqq' a râh-ı Haqq' ı gösterüp olsun delil
- 4 Hâdim-i şer' -i mübeyyen Muştafâ olsun müdâm  
Zühd-i taqvâsıyla ihzâr eylesün ecr-i cezil
- 5 Halife-i tadrîsine ' âlemler etsün ilticâ  
Gelmemiş herkes desün dünyâya böyle bir necil
- 6 Tâlib-i ' ilm-i fûnûn âşârından olsun müstefid  
' İlm-i fazl u şân virüp dâhîlere olsun mesil
- 7 Çıkdı üçler söyledi târih-i güher yaz Edib  
Muştafâ İlhâmî toğdu haq kıla ' ömrün tavil<sup>372</sup>

18

(250b)

- 1 Oldu bugün bahtiyâr mîr Şefik aşil  
Haqq aña ihsân idüp bir meh-i necl-i cemil
- 2 Hem peder ü mâderin hem de bu nevrestenin  
Hazret-i Allah ede ' ömr-i ' azizin tavil
- 3 Derd ü keder virmeyüp dâimâ efzûn ede  
Bunların iqbâlini hazret-i rabb-ı celil
- 4 Bu küçücük yavrunun târih-i mevlidini  
Hâme-i gevherle yaz olma Harâbî hecîl
- 5 Çâr deh ma' şüm çıkdı dedi yümn ile  
Geldi bugün ' âleme işte Hüseyin Mesil<sup>373</sup>

---

371 Vilâdet Târihidir.-AEH

372 H 1327 [ M.1909]-AEH

373 H 1328 [M.1910]-AEH





19

(173a)<sup>374</sup>

- 1 Bugün ihvânımız Ahmed Efendi şulb-i pâkinden  
Cihâna geldi bir ferzendi olduĝ cümlemiz hurrem
- 2 O tıfl-ı nâzenîne Hakk ‘ ömürler eylesin ihsân  
Kemâl-i ‘ âfiyetle vâlidini şâd ola her dem
- 3 Zekî vü fâzıl u ‘ allâme-i ‘ aşr olsun inşallâh  
Aña her yerde hürmet eyleyüp ta‘ zîm ede ‘ âlem
- 4 Yayılış ‘ âleme heybet-i kemâli şöhret ü şânı  
İlâhî kalmasın dünyâda tahsîn itmedik âdem
- 5 Edibâ işte lafzın söyledim târîh-i mevlidin  
“Biñ üç yüz yirmide” doğdu cihâna Muşafâ Ekrem

20

(179b)

- 1 Ma‘ zûrum ‘ afv idersin  
Ey şüh-ı nev civânım
- 2 Hıbbu‘ l-ķadir görünmem  
Şimdi saña nihânım
- 3 Ğayet sizi severdim  
Sıkışdırub öperdim
- 4 Bilmiş oluñ ki yavrım  
‘ Aşkınla çıktı cânım
- 5 Nerde o zevķ-i ‘ işret  
O şöhbet o vuşlat
- 6 Vallâhi hoş geçirdi  
Zevkinle hep zamânı
- 7 Allah beni acırdı ağūs-ı şefķatiñden  
Taķdire var mı ķare oldu mezâr mekânı

---

374 İsa kapısında tanzim olunan vilâdet târîhîdir.-AEH Şakirdim Hulki Bey‘ in vefat eden dostu Behiye Hanım tarafından kendisine hitaben yazılmıştır.-AEH







- 8 Luṭf it beni unutma yād eyle ba' zı ba' zı  
Kesme du' āyı benden ey yār-ı mihribānım
- 9 Yazdı Ḥarābī lafzā tārīḥ-i irtihālin  
“Biñ üç yüz on doḡuzda” göçdü Behiye ḥanım

## 21

(257a)<sup>375</sup>

- 1 Ḥāme aldım dest-i bismillāḥirrahmanirrahīm  
Geldi taḥrīre ḥurūf-ı sīn ve lām veya mim
- 2 Burdaki medfūn olan şu derd-i ḥurūfūn şāḥibi  
Hem mücerred pāk hem ismi gibi ḡalb-i selīm
- 3 Merḡadi nūr-ı Ḥüdā ile münevverdir müdām  
Rūḥ-ı pāk içün olup me 'vāsı cennet-i nā' im
- 4 Zeynel' ābidin Baba ḥazretlerinin himmetiyle  
Eyledi irşād-ı tell vallāḥü' l-' azīm
- 5 Çünki ḥaylī müddet etdi ' aşḡ ile ḥıdmet aḡa  
Da' imā olmuşdu şıdḡ ile bu dergāḥda muḡīm
- 6 Ḥaşılı bir çāker-i āl-i resūlullāḥ idi  
' Ārif-i billāḥdı hem bezm-i erenlerde nedīm
- 7 Pır Bālım Sulṭān Ḥarābī geldi tārīḥin dedi  
Göçdü Ḥaḡḡ' a ḥādi yā ḥaydır diyüp Dervīş Selīm<sup>376</sup>

## 22

(275b)<sup>377</sup>

- 1 “Lā yüsel” buyurmuş ḡallāḡ-ı ḥayy u ḡayyūm  
Ef' āl-i ḡaḡ sorulmaz her bir ḡula bu ma' lūm
- 2 Müderris-i kirāmdan Ṭāḥir Efendi eyvāḥ  
Bir cilve-i Ḥüdā' dan baḡ işte oldu ma' mūm
- 3 Ez cān u dil severken hem oḡşayub öperken  
İki bucuḡ yaşında ḡızcazı oldu merḡūm

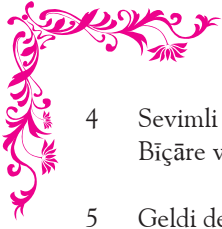
---

375 Vefāt Tārīhidir. Skobende Zeynelābidin Baba' nın dergāḥında vefat eden Dervīş Süleyman tarihidir. H 1326 [M. 1908]-AEH

376 H 1326 [M. 1908]-AEH

377 Vefāt Tārīhidir.-AEH





- 4 Sevimli bir güzeldi bî-mişl ü bî-bedeldi  
Biçäre vâlideyni bu kıızdan oldu maħrûm
- 5 Geldi dedi imâmeyn târîhîni Ĥarâbî  
Firdevse uşdu gitdi Şabîha ma' şûm<sup>378</sup>

23

(177a)<sup>379</sup>

- 1 Ĥazret-i monlâ-yı rûm ile veli Sünbül Sinan  
Telğraf me' mûru ile mîr Şalîh virsün amân
- 2 Kendisi ismi gibi bir Şalîh ü ' âbîd idi  
Mağfîret eyler aña elbette cenâb-ı rabb-i müste'ân
- 3 Hem ıarîk-ı mevleviye intisâb etmiş idi  
Yetmiş beş yaşında rihlet eyledi bu nev civân
- 4 Bir telğrâf geldi sūy-ı âhîretten kendine  
İrci' emrine etti iktidâ ol dem hemân
- 5 İşte lafzâ eyledi tanzîm Edîb târîhî  
Tam "biñ üç yüz yetmiş üçte" eyledi 'azm-i cinân

24

(253b)<sup>380</sup>

- 1 Dilgüşâ bu çeşme-i râh-ı Ĥüdâ' da yaptıran  
Aħmed Mehdî Baba Ĥazretleridir bil 'âyân
- 2 Öyle bir merd-i mücerred mürşîd-i kâmil ki o  
Mazhar-ı sırr-ı "saķahüm rabbihümdür" bî-gümân
- 3 Teşnegâni eyledi luţfuyla seylâb-ı şafâ  
Himmetiyle oldu hep sükkân-ı Turan ķâmran
- 4 Ĥazret-i şâh-ı şehîd-i kerbelânıñ 'aşķına  
Nüş ede bu sebilden her zamân pîr ü civân

---

378 Sene H 1319 [ M. 1901]-AEH

379 Koca Mustafa Paşada Sünbül Sinan Hazretlerinin dergah-ı şerifinde medfün telgraf memuru Salih Beyin irtilhaline tarihidir.-AEH

380 Yanya vilayeti Turan dergahı postnişini Ahmed Mehdi Baba'nın yaptırmış olduğu çeşmeye tarihidir.-AEH





- 5 Ey Hārābī geldi üçler gevherin tārīh didi  
Şāh-ı Hüseyin için aşkına bu çeşme bak oldu revān  
Veyahud üçüncü beyitten şoñra
- 6 Ey Hārābī geldi kırklar mātemiñ  
Yaz güher tārīh diyü emr eylediler nāgehān
- 7 İşte yazdım kũy-ı Tūrānda şehidān için aşkına  
Çeşmimiñ yaşı gibi bu çeşme olmuşdur revān

25

(220b)<sup>381</sup>

- 1 Necil-i pāk-i güher hāzret-i Şemseddin  
Ömr-i için āfiyet-i iqbāl ide Allah ihsān
- 2 Vālideyni ile birlikde Hüdā hıfz etsün  
Hiç biri derd ü keder görmeyüp olsun şādān
- 3 için Abid ü zāhid hem şāhib ü vicdān olsun  
İnhirāf eylesün rāh-ı Hüdādan bir an
- 4 Nām u şān u şerefi münteşer olsun dehre  
İlm ü için irfānını müjdād ede hallāk-ı cihān
- 5 Çār için anāşırıla Edib tārīh-i güher yazdım  
Toğdu Hākk için ā ki kamer gibi Muḥammed Nu için mām<sup>382</sup>

26

(232b)<sup>383</sup>

- 1 Necil-i pāk-i güher Lütfü Beye hāzret-i aq  
Ömr-i için āfiyet-i iqbāl ide her an ihsān
- 2 Vālideyni ile birlikde Hüdā hıfz itsün  
Hiç biri derdü keder görmeyüp olsun şādān
- 3 Fazl u zāhid ü hem şāhib-i vicdān olsun  
İnhirāf eylesün rāh-ı Hüdādan
- 4 Nām u şān u şerefi olsun dehre  
İlm ü için irfānını merdād ede hallāk-ı cihān

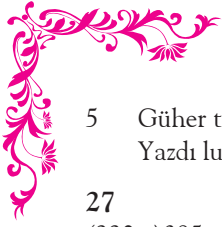
---

381 Vilādet Tarīhidir.-AEH

382 H 1326 [M.1908]-AEH

383 Vilādet tarihidir.-AEH





5 Güher tārīhini hāme-i zerrinle Edīb  
Yazdı luṭf-ı ḥaḳ ile ṭođdu meh āsā ‘ Adnān<sup>384</sup>

27

(220 a) 385

- 1 Ey çarḥ dūn vasfla her zulme olduđ ālet  
Sende ḥarāb olursuğ bir gün gelir de elbet
- 2 Bunu şüküfte ğonca ḥamelnī vaşf ideydi  
Virmezdi zerre denlü vallāhī saña şıḳlet
- 3 Bir tende iki cāna kıydığ yazıḳ değil mi?  
Zevciyle aḳrabāsı ḳaldı ḥazīn ü ḥasret
- 4 Birlikde aldı gitti baṭnında yavrucağın  
Oldu ikisiniğ de mevāsı bağ-ı cennet
- 5 Bu sergüzeşti taḳrīr eylerken ebkem oldum  
Bir ḳāfile sūre-i ḳaf virdi Edībe cūr’et
- 6 Gevherle yazdım işte tarih-i irtihālīđ  
‘ Azm eyledi şehidān Ḥaḳḳ ‘ ā Şerife Hikmet<sup>386</sup>

28

(227a)<sup>387</sup>

- 1 Ey felek çenber-i devvārına olsun la‘ net  
Çünki hep zulm ü ta‘ ādiye olursun ālet
- 2 Tuymadan ömrüme ḥakk eylediğ işte beni  
Her gören ḳabrimi benden alacaḳdır ‘ ibret
- 3 Gülşen-i mekteb-i tıbbiyeli bir ğonca idim  
Soldurub virmediğ açılmağa fırsat
- 4 Ḥademe olmaḳdı ḥayatta emelim  
Bil‘ akis sen beni maḥv itmeğe etdiğ ğayret
- 5 Peder ü vālidemi benden ayırdığ evvāh  
Anları ađlaṭaraḳdan baña ḳoydun ḥasret

---

384 H 1327[M.1909]-AEH

385 Vefāt Tarīhidir.-AEH

386 H 1327 [M.1909]-AEH

387 Tārīh-i irtihāl Mekteb-i Tıbbiye şäkirdānından Muhammed Hikmet Bey hakkında söylenmiştir.-AEH





- 6 Yirmi bir yaşına gelmiş daha pek taze idim  
Eyledim luğf-ı Hüdâ ile cānāna rıhlet
- 7 Bir melek geldi Edīb tārīh-i gevher didi  
Kıldı firdevsi şitāb Mīr Muḥammed Hıkmət<sup>388</sup>

29

(250a)<sup>389</sup>

- 1 Ey felek dā'imā sen zulme olursun ālet  
Her қаzāyāya ve belāyāya idersin hicrān
- 2 İşte bu yavrucağın da sebeb-i mevti olup  
İtti Firdevse şavtla ğarīkâ rıhlet
- 3 Bāğçede oynar iken ḥavza қаzāen düşüp āh  
Peder ü māderini kendiğe koyduḡ ḥasret
- 4 Tıfl-ı nevreste idi ğonce-i şüküfte idi  
Oldu mevāsı anıḡ muṭlakâ bāğ-ı cennet
- 5 Çıkdı kırklar dedi tārīhī yaz durma Edīb  
Haḡḡ'a 'azm eyledi ma'şūm iken Aḡmed Fikret<sup>390</sup>

## C- GAZELLER

30

(165b)

- 1 Doğrudur yaḡşī Sitānbūlda ne çok var 'araba  
'Arabam olsa satardın virirdin şarāba
- 2 İçme zinhār şarāb çünkü ḥarāmdır didi haḡ  
Rūz-ı maḡserde fenā ḥâlde düşersin 'azāba
- 3 Tutacaktır yaḡanı zorla zebāniler hep  
Seni tortop iderekden tıḡacaḡlar dolaba
- 4 Bunuḡ a' lāsı ise emr-i Hüdā'yı dinle  
Boş yere etme ğünāh cehd ittiğüniz hep şivāya

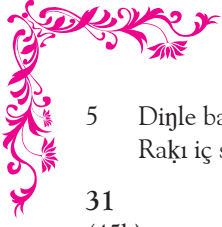
---

388 Sene H 1313 [M.1893]-AEH

389 Vefat Tārīhidir.-AEH

390 H 1325 [M.1907]-AEH





- 5 Diñle baħşı hemān nuşħ-ı Edibi aşlā  
Raķı iç sev güzeli iştihān olsun kebāb

31

(45b)

- 1 Yārdan cevri-i cefā olsa da hoş olmasa da  
‘ Āşıkā luţf-ı ‘ ātā olsa da hoş olmasa da
- 2 Kānde görsek severiz dilber-i dilrāhlarız  
Çekeriz cevri-i vefā olsa da hoş olmasa da
- 3 Hāneberdüş-ı hārabān-ı perişānız biz  
Bize bir kōhne ‘ abā olsa da hoş olmasa da
- 4 Kānde olsaķ bize bāğ-ı iremden yeğdir  
Mu‘ tedil āb-ı havā olsa da hoş olmasa da
- 5 Serfürū eylemeyiz çarħa bize rüz-ı şābān  
Pāres-i derd ü belā olsa da hoş olmasa da

32

(46a)

- 1 Derd-i bidāt-ı ğam-ı yār ile bimār olduķ  
Ĝayri bu derde devā olsa da hoş olmasa da
- 2 Hāylidir çekmedeyiz derd-i bidāt u derdi  
Ĝayri bu derde devā olsa da hoş olmasa da
- 3 Ehl-i ‘ irfān olan ādem bize rağbet eyler  
Ey Edib cepte para olsa da hoş olmasa da

33

(230a)<sup>391</sup>

- 1 Biz ħalāş olduķça esbāb-ı istibdāddan  
İctināb elzem yine erbāb-ı istibdāddan
- 2 Ağlaşırđıķ rüz u şeb bünyād-ı millet ser-te-ser  
Raħne-i dār olmuş idi seylāb istibdāddan
- 3 Ĝarķ unābūd olmaya az kıldı baħri şurlu  
Keşti-i ‘ Osmānlıyan ħızāb-ı istibdāddan

---

391 İllān-ı hürriyette söylenmiştir.-AEH





- 4 Çok dolab döndürdülerdi mahv için ‘ akilları  
Kurtulan çok cüz’idir dolab-ı istibdâddan
- 5 Yanıf hürriyet şeker ü bîdâr u iğâz eyledi  
Hazret-i Sultân Hamîdi hâb-ı istibdâddan
- 6 Belki şimdi râst eyler ümmet-i fahr-i resûl  
Kurtulup da zulm ile ‘ iğâb-ı istibdâddan
- 7 Biz neler çekdik neler ah devr-i istibdâddan  
Ey Edîb bıkmış idik hep bâb-ı istibdâddan

34

(231a)<sup>392</sup>

- 1 Halka çok bühtân olur bu devr-i istibdâdda  
Zulmü bi-pâyân olurdu devr-i istibdâdda
- 2 Bend-i zencîr olduğundan nâşî hep arslanlar  
Tilkiler arslan olur bu devr-i istibdâdda
- 3 Rütbelerle bir takım cehl-i mürekkebe zümresi  
Nâ‘ il-i ihsân olurdu devr-i istibdâdda
- 4 Havf ile herkes sükût itmişdi zulme çünkü çok  
Şahib-i ‘ irfân olurdu devr-i istibdâdda
- 5 Nazm u neşre muhtedir ‘ arifânlar dindârlar  
Hâneler vîrân olur bu devr-i istibdâdda
- 6 İşte bunlar Marmara deryâsınınıf karınıfda hep  
Sâkin-i zindân olurdu devr-i istibdâdda
- 7 Mülk-i millet yolunda biñlerce ihvân ey Edîb  
Böyle hep qurbân olurdu devr-i istibdâdda

35

(231b)<sup>393</sup>

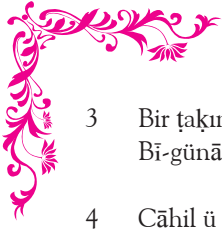
- 1 Zulmün icrâ olurdu devr-i istibdâdda  
Hâneler yağma olurdu devr-i istibdâdda
- 2 Milletin emvâlini gâşb eyleyen gaddârlar  
Lâ-cirem-i âşyâ olur devr-i istibdâdda

---

392 İlan-ı hürriyette söylenmiş bir gazeldir.-AEH

393 İlan-ı hürriyette söylenmiş bir gazeldir.-AEH





- 3 Bir takım kalb-i selîmi tard-ı teb' id eyleyüp  
Bî-günâh efnâ olurdu devr-i istibdâdda
- 4 Câhil ü nâdân deli azgân-ı bî-vicdânlar  
Bî'l-' akis paşa olurdu devr-i istibdâdda
- 5 Ey Edîb her kâmil ü ' irfân zevâta nâgehân  
Bir belâ peydâ olurdu devr-i istibdâdda

### 36

(230b)<sup>394</sup>

- 1 Hâk halâs itti bizi âfet-i istibdâddan  
Kalmadı artık eşer dârât-ı istibdâddan
- 2 Çok şükür ma'v u perişân eyledi zâlimleri  
Ferd-i vâhid kalmadı hey' et-i istibdâddan
- 3 Bir takım vech-i ' abûs hunhâr-ı şerîr  
Oldularđ zulm için âlât-ı istibdâddan
- 4 Münteşir cerâda doğmuşdu hafîye zümresi  
Halka vahşet geldi ifsâdân-ı istibdâddan
- 5 Millet-i mazlûm haber eylerdi zulm-i gâdrdan  
Zerre bahş etmezdi ta' kibât-ı istibdâddan
- 6 Va' iz-i ' allâmelerde tahvîfden  
Kâle almazlardı hiç âyât-ı istibdâddan
- 7 İtdiler çok şahib-i vicdânı hâbsi garğ u şalb  
Âh neler gördük neler mirât-ı istibdâddan

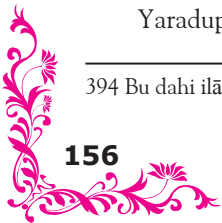
### 37

(105a)

- 1 Bende cân yok ki ideyim şîve-i hûbâna fedâ  
İtmişem çünkü anı bir gece cânâna fedâ
- 2 İşte cânân diyerek cânanımı ettim sūfî  
Şükr kim hazret-i peygamber-i zî-şâna fedâ
- 3 Ben fedâ olsam aña çok mu anıçün Allah  
Yaradup eyledi künini o sultâna fedâ

---

394 Bu dahi ilân-ı hüriyette söylenmiştir.-AEH







4 Kesb-i sâ' ire fesḥ oldu anıḡ i' cāzında  
Kıldı imkânını ḡaḡ ḡazret-i ḡāne fedā

5 Ey Ḥarābī seni ol kân-ı şefā' at hāşā  
Eylemez ḡaşr günü itdiḡin ' işyāna fedā

38

(105b)

1 İtmişim cenneti ben meclis-i rindāna fedā  
Ḥūr u ḡılmānını hem sākī-i devrāna fedā

2 Rind ü meyḡor-ı ḡarābāt u perişānım ben  
Bendeyim kevşeri olsun mey-i ḡülistāna fedā

3 Ḳaşr-ı Firdevsiḡ yākūt-ı zeberceddendir  
Eyledim ḡülbe-i vīrān ḡarābāta fedā

4 Mescid-i meykedeyi ḡaylī zamāndır edeli  
Dā'im ol ka'be-yi putḡāne-yi ' irfāna fedā

5 Ey Ḥarābī bilirüz kıymet-i nazmıḡ ḡāşā  
İtmeyiḡ bizi her merd süḡendāna fedā

39

(104b)

1 Zāhid ikrārımızı itmede inkāra fedā  
Ḳahr ola yārımızı eyliyor aḡyāra fedā

2 Yār idüp kendine eylemiş Ḥüdā' ya aḡyār  
Ol sebebden ediyor .....<sup>395</sup> fedā

3 Mezheb ü ḡa'ätte cānına olsun la'net  
Kim ider ḡible-i peyḡamberi divāra fedā

4 Ehl-i taḡvā ḡörünür cübbe vü destār ile lık  
Eylemiş dīn ile imānını dūnyāda fedā

5 Ey Ḥarābī edemez Ḥaḡḡ' ı bilmeyenler lā-şek  
Ḥab' -ı rindāne vü mestāne ki ḡoşyāra fedā





40

(104a)

- 1 Zāhidin her biri bir yāre fedā  
Eyledim ben de neyim var ise dildāre fedā
- 2 Var idi ğusl vüzū şavm u şalāta meylim  
Eyledim kāffesini ħāzret-i settāra fedā
- 3 Mezheb ü milletimi dīn ile imānımı hep  
Terk idüp eklemişim Aĥmed-i Muĥtāra fedā
- 4 Ĥāĥır-ı şāh-ı řehīdān için ikrāh ettim  
İstemem kevşer olsa Ĥayder-i Kerrār' a fedā
- 5 Kālmadı zerre kadar zevĥ-i behişte ĥ'āhiř  
İtmiřem hūr ile ğilmānını dīdāra fedā
- 6 Eyledim zümre-i aĥbařı kızılbaş olalı  
Ĥācı Beĥtāř-ı Velī Ĥünkāra fedā
- 7 Ey Ĥarābī bize bir bar olmadan evvel ittik  
Zemzem ü ĥacc u zekāt-ı meyi ĥummāre fedā

41

(100b)

- 1 Nāfile uğraşma saĥın zāhidā  
Derdiņe mescidde bulunmaz devā
- 2 Ger emeliņ ĥa' be-i rindān ise  
Ĥamr ile var eyle vuzū' ibtidā
- 3 İster iseņ cān ğözün açmaĥa  
Hiĥ derd-i demhāneden olmaz cüdā
- 4 Kūře-i puthānede Ĥaĥ yok mudur?  
Ėstereyim işte geliņ eřřelā
- 5 Rind ü ĥarāb āt-ı Ĥūdā' dan olan  
Nuĥkuma elbet olur āřinā
- 6 Toĥru müslümān olayım der iseņ  
Dīn-i Ĥarābī' ye gel eyle ilticā





42

(171b)

- 1 ‘Ayb eyledim ihvānıma ‘İsā apısında  
Hi bulmadım arānımı ‘İsā apısında
- 2 ımadı neler söylediler hi biri alā  
Fehm itmedi vicdānımı ‘İsā apısında
- 3 Rūştü Beyefendiyle Hūsnī beyden umarım  
Belki bilmez ‘irfānımı ‘İsā apısında
- 4 Kār etmedi bu beylere āyāt u āhādi  
Heder eylerim imānımı ‘İsā apısında
- 5 Hūssām beni bu il ü āle ‘İsā apısında  
Dert amaa emānımı ‘İsā apısında

43

(25b)

- 1 Ey zā-ı siyeh gezme gūlistān arasında  
Bu nāme ile būlbūl-i nālān arasında
- 2 Ey ūfi-i hodbīn hālikullāha yaarsa  
Bu hāl ile gel gezme sen insān arasında
- 3 Mādām ki sen ‘āleme-i Hā‘dan dem urursu  
Söyle ne işi var hele hūbān arasında
- 4 Kendi gibi sen herkesi hayvān mı zannetdin  
Mümkün mü riyā satmaa ‘irfān arasında
- 5 Yokdur tūtalım sen gibi bir tōru müselmān  
Var cāmi‘e git tırma bu rindān arasında
- 6 Kendi gibi cāhillere ‘arz eyle merāmı  
Lāf urma saın sırr-ı sūhendān arasında
- 7 Ğayb itmi idik bu azeli hayli zamāndır  
almı meer evrā-ı periān arasında
- 8 Bir a senedir cūst ü cū eylerdik Edibā  
Buldu hele imdi anı cūzdān arasında





44

(233a)<sup>396</sup>

- 1 Ey Hakkı sa' id gāvūr haqqını alma  
Hem öyle köpek Hakk'ı eşek haqqına dalma
- 2 Zambāra gūlāmbāra rezil Hakk'ı fenādır  
Meyl itme şağın başıñı gāvğālara salma
- 3 Bir yerde tomuz Hakk'ı görürseñ el uzatma  
Öyle cāna var Hakk'ı bulursañ dağı çalma
- 4 Nāmūs ile vicdānı bozuğ Hakk'ı görünce  
Bağma yürü git aşlā işiñden geri kalma
- 5 El-hāşıl Edib ol da sükūt it edebiñle  
Beyhūde yire bildiğiñ çalgıyı çalma

45

(217b)<sup>397</sup>

- 1 Tā' at u imān u dīn yağma şude  
Rüy-ı ān bārān pes est imānmā
- 2 Ger zebzem mānehd rızvān kadem  
Hūr u gūlmānrā kurbān mā
- 3 Hağ perestānrā ene' l-hağ mī-zened  
Der ezel bā dost in peymān mā
- 4 Şems-i Tebrizī be Mevlāna begū  
Vech-i sākī bākī şod Kurān mā
- 5 Ey Harābī Şems vü Mevlāna tevli  
Gayrı ez ānān nīst yezdān mā

46

(217a)<sup>398</sup>

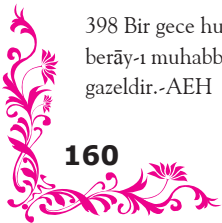
- 1 Mey bī-yār ey sākī-i devrān mā  
Luğf kun ey kıble-i ' irfān mā

---

396 Hakkı Efendi haqqında cenān olaraq söylenmiştir.-AEH

397 Bu gazel Farsçadır.

398 Bir gece huban-ı zamandan ve Mevlevī muhibbanından Cevdet ve İhsan Bey ile Ahmed Dede berāy-ı muhabbet hanemize gelmiş olduklarından devam eden muhabbet arasında söylenmiş bir gazeldir.-AEH





- 2 Mest-i medhūş-ı ħarāb ātım besāz  
Tā ki ān Cemşid bād ħayrān mā
- 3 Ez meyī esrār-ı ħaħ lebrīzkun  
Sāġrı bāşed şod dermān mā
- 4 Bendegān-ı ħazret-i monlāy-ı rūm  
Nāgehān Cemşid-i bād mihmān mā
- 5 Meclis-i mā keşt Firdevs-i berīn  
Cennetest ħāne-i vīrān mā

#### 47

(68b)

- 1 Yā Rab beni ol dilber-i ra‘ nādan ayırma  
Bir laĥza ser-i kūy-ı dilārādan ayırma
- 2 Ben bülbül-i āteş dem-i nālendesi oldum  
Luĥf u ħerem et ol gül-i zibādan ayırma
- 3 Zencīr-i cünūn oldu baġa ħalħa-i zülfü  
Bu Ķays-ı dili ġayrı o Leylā‘ dan ayırma
- 4 Gisū-yı semen-būsuna ħoma beni ħasret  
Raĥm eyle baġa zülf ü semensādan ayırma
- 5 Yā Rab bu Ĥarābī ħuluġa merĥamet eyle  
Bir laĥza dil-i zārī bu sevdādan ayırma

#### 48

(96a)

- 1 Zāhidā meyhānelerdir Kā‘ be-i ‘ ulyā baġa  
Gūşe-i meyhānelerdir cennet-i a‘ lā baġa
- 2 Ķıbleġāhım Ķābe ħavseyñ cenāb-ı pīr-i mey  
Ol sebebden rūşen oldu sırr-ı ev ednā baġa
- 3 Destġāhı meykede Tūr-ı tecellādır baġa  
.....<sup>399</sup> Mūsā baġa
- 4 Himmet-i mestānle hep hoşyārī taşĥīr eyledim  
.....<sup>400</sup>

---

399 Vyoo

400 Vyoo





5 Ey Harābī işte bu āyātı ta‘līm eyledi  
.....<sup>401</sup>

49

(97a)

- 1 Vā‘ izā lāzım değildir cennetü‘l- mevā baŋa  
El virür çünki hazret-i mevlā baŋa
- 2 Sen düşün cesr-i ŝırāf ile cehennem āteŝin  
Virmiş yevmi‘l- heŝab için Hüdā pervā baŋa
- 3 Hāzret-i Qur‘ānı ben biŋ dürlü tefsİR eylerim  
Çekme zahmet boş yere gel virme sen ma‘nā baŋa
- 4 Deşt-i hayrette kıomaz elbet olur feryād res  
Rüz-ı maşşerde görürsün zāde-i zehrā saŋa
- 5 Ben bugün te‘min-i istiķbāle nā‘il olmuşum  
ŝükri-ı lillāh ey Hārābī yok ğām-ı ferdā baŋa

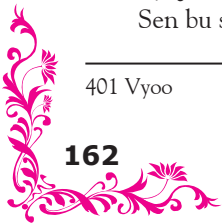
50

(183b)

- 1 ‘Āndelibiŋ kıadrini gülzāra şor şorma baŋa  
Goncanıŋ da ‘āndelīb-i zāra şor şorma baŋa
- 2 Sākī-i bezm-i elest mest ü ħarāb etmiş beni  
“İnnemeĥĥamr”ayetin hoŝyāre şor şorma bana
- 3 Zāhidā sen mu‘ciz-i ŝakķu‘l-kamer keyfiyetin  
Bir vekil-i Aĥmed-i Muĥtāra şor şorma baŋa
- 4 Hāzret-i Selmān-ı pāk ile cenāb-ı kıanberin  
Kıymetinden Hāydar-ı Kerrār‘a şor şorma baŋa
- 5 ‘Aķlım idrāk eylemez cānsız dīvārın sırrını  
Hācı BektāŝVelī Hünķāra şor sorma baŋa
- 6 Vākıf olmaķsa murādın “men ‘aref” esrārına  
Git ene‘l-ĥaķ söyleyen berdāre şor şorma baŋa
- 7 Ey Hārābī söylemem “innī enellah” remzini  
Sen bu sırrı vākıf-ı esrāra şor şorma baŋa,

---

401 Vyoo





\*

(182b)<sup>402</sup>

\*

51

(183a)<sup>403</sup>

- 1 Hecr-i yâri ‘ aşık-ı şeydâya şor şorma baña  
‘ Aşk-ı da Mecnûn ile Leylâya şor şorma baña
- 2 Ben Cemâlullâhı ru ’yet eyledim haqqe’ l-yağın  
“Len terâni” guşşasın Mûsâ’ ya şor şorma baña
- 3 Sorma beyhûde dem-i Cibrîli ifşâ eyleme  
Git bu sırrı mâder-i ‘ İsâ’ ya şor şorma baña
- 4 Cennet icre ebül-beşer buğday yiyüp çıkmış denür  
Sen bu buğday maddesin Havvâ’ ya şor şorma baña
- 5 Nehr-i Ürdün içre tahtîr etmiş ibn-i Meryemi  
Zâhidâ bu cilveyi Yahyâ’ ya şor şorma baña
- 6 Mağz-ı Kur’ân-ı celîlü’ ş-şânı benden it su ’âl  
Zâhirî ma’ nâyı bir Monlâya şor şorma baña
- 7 Ey Hârâbî kenz-i esrâr-ı resûlullâh mısın?  
Ben de bilmem ‘ârîf ü dânâya şor şorma baña

52

(241a)<sup>404</sup>

- 1 Zâhidâ sen zühdünü cühhâle şor şorma baña  
Müfsidete şıdkını vaşşâle şor şorma baña
- 2 ‘ Aklım ermez âb-ı zezem pâk mıdır murdâr mıdır  
Anı telvîş eyleyen bevvalê şor şorma baña
- 3 Hây olan ‘ isyânı ben vaftizle tahtîr eyledim  
Pisin ü tahtîrin gâssâle şor şorma baña

---

402 Nesren bir sual Şâkir-i bi-fikir insân şüretinde yaradılmış bir mağlûk, nankör, sahte-kâr, sahte vaqâr, hile-kâr, riyâ-kâr, hem kel hem foğul, yalancı, iftirâcı, tolandırıcı, rezîl, utanmaz, arlanmaz, naşîhat kâr etmez, nikbed bilmez, ‘ acibu’ l-âhvâl, menba’ -ı kıyl u kâl, bed-nâm, bed-âhlâk ve serseri zümresinde olursa andan haber beklemek pek büyük hamâkat olduğunu âhmaqlar dağ-ı taşdığ ider ‘ acaba baña i’ tirâz edenler var mıdır. 18 Kânûnevvel 1323 [M. 1907]-AEH

403 Meydan şairlerinden birinin saçma sapan bir gazeline naziredir.-AEH

404 Hasbu’ l icâb Emin-i nev zemine hitaben söylenmiştir. Hezel-AEH





- 4 Dīn ü imāndan müberrā bir müselmānım ben  
Remzimi bir ḥāce-i ḡallāle şor şorma baḡa
- 7 Cilvesinden sen Ḥarābī' niḡ ḡaberdār olmadıḡ  
Sen beni git Ḥüsni-i ābdāla şor şorma baḡa

53

(96b)

- 1 Ben tecerrüd etmişim tazarrur virir dünyā baḡa  
Ey sāḡi lāzım deḡil hem ba' d ez-in ' uḡbā baḡa
- 2 Ḥūrī ḡilmān u cennet-i rızvanı terk ettim baḡa  
Çoḡ muḡadderdir ezelden lā saḡa illā baḡa
- 3 Tamam-ı sofıyān āl-i mervān destḡir olsun saḡa  
El virir şāh-ı velāyet seyidü' l-....<sup>405</sup> baḡa
- 4 İnnel hamr āyeti lā taḡarrübu olsun baḡa  
Lik remz-i .....<sup>406</sup>
- 5 Ey Ḥarābī öyle yāḡūt u zeberced istemem  
Şükr kim seniḡ .. lü' lü' -i lālā baḡa

54

(97b)

- 1 Şüfiyā lāzım deḡildir ' ālem-i eşyā baḡa  
Gazel taḡrİR eylemek geldi daha evlā baḡa
- 2 Çünki ben rind ü ḡarābāt-ı ḡalender-meşrebim  
Al seniḡ olsun gerekmez aḡlas u zībā baḡa
- 3 Pisterim ḡaḡ seniḡdir yarım bezm-i rāḡatım  
Şükr ki dāru' l-amān olmaḡdadır hercā baḡa
- 4 Gör kim ayrılık .....<sup>407</sup>  
.....<sup>408</sup>
- 5 Ey Ḥarābī eylemem her bāb ḡasd serfürü'  
Külbe-i pİR-i muḡāndır dergel-i vālā baḡa

---

405 Vsoo

406 Vsoo

407 Vsoo

408 Vsoo







55

(2b)

- 1 Feleğin luṭfu bütün cāhil ü nādān olana  
Yağdırır derd ü belā kāmīl-i ‘irfān olana
- 2 Söyle Allah için ey dāder-i vālā güherim  
Diliği mümkün mi ki ğālip gele arslan olana
- 3 Ne ider coşmuş deryā ile tūfān ‘azīm  
Himmet ü ‘āṭıfet Nūḥ ile kıptan olana
- 4 Anladık zerre kadar rāḥat u rağbet yoĝ imiş  
Bu fenā ḥāne-i kāşānede mihmān olana
- 5 Gerçi ismiğ gibi sen nāzik edāsıñ ammā  
Niye tiĝ urmadasıñ pāyine kırbān olana
- 6 Ey şabā lutf et Edibāya oĝu bu ğazeli  
Ehl-i ‘irfān olana merd-i süḥendān olana

56

(103a)

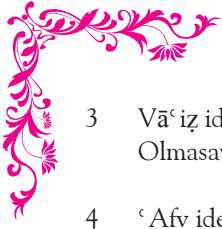
- 1 Zāhidā Mervāne baĝ fetḥ olmuyor didār aña  
Çünkü setr etmiş cemaliğ hazret-i mevlā aña
- 2 Var iken cennet cemāli neylesün mādemā kim  
Ḥūriler ğilmānlar cünbüşler anda var aña
- 3 İşte gör maḥşerde de terk-i edebdir niyyeti  
La‘net olsun cānına ḥaĝdan da gelmez ‘ār aña
- 4 Sālīfü‘l-ta‘dād ḥilāf-ı şer için yevmi‘l-hesāb  
Müdde‘i olsun cenāb-ı Aḥmed-i Muhtār aña
- 5 Ey Ḥarābī ebsem ol kim elvirür te‘dīb için  
Zülfiĝarı cānsitān-ı Ḥayder-i Kerrār aña

57

(130a)

- 1 Vā‘izin bezmiğ görüp aldanmayın zinhār aña  
Ey müselmānlar kaçın şeytānlar olmuş yār aña
- 2 Dem urur Allah‘dan Allah bilmez kıdedir  
Ger bileydi kıbleĝāḥ olmazdı bir dīvār aña





- 3 Vā' iz iderken kürsiden ƣođru uçardı cennete  
Olmasaydı cübbe vü destār u tesbīh yār ağa
- 4 'Afv ider cürm-i ęaęāyı 'ālemi görmezmişin  
Kağreler isķātlar olmağda hep işār ağa
- 5 Var iken cennet cemāli neylesün mādem kim  
Hūrīler ğilmānlar cünbüşler anda var aęa
- 6 İşte gör mağşerde terk-i edebdir  
La' net olsun cānına ęaędan da 'ār gelmez ağa
- 7 Cenāb-ı Allah çünki seyfullah karşı ęurmaęa  
Kendi ęavlince sırmış tevbe-i istiğfār ağa
- 8 .....<sup>409</sup> ğilāf-ı şerĥ için yevmü'l-ĥesāb  
Müdde' ī olsun cenāb-ı Aĥmed-i Muĥtār ağa
- 9 Ey Ħarābī ebsem ol kim el virür te' dīb için  
Zülfikār cānsitan Ħaydar-ı Kerrār ağa

58

(103b)

- 1 Va' izi gördükçe destin ba's idüp yalvar ağa  
Kim seni Firdevse göndermek değil düşvār ağa
- 2 'Ađū ider ĥādim-i ęaęāy-ı 'ālemi görmezmişin  
Kağreler isķātlar olmağda hep işvār ağa
- 3 Vāriş-i peyğāmbere-i zī-şān odur sen değilsin  
İftirā etmiş diyenler h'āce -i eşrār ağa
- 4 Va' iz iderken kürsiden ƣođru uğardırdı cennette  
Olşaydı cübbe vü destār u tesbīh yār ağa
- 5 Ey Ħarābī sen de birlikte giderdiğ cennete  
Āb-dest aldığça zāhid ibrikdāş ağa

59

(102b)

- 1 Va' iziň bezmin görüp aldanmayıę zinhār aęa  
Ey müselmānlar ęaęıę şeytānlar olmuş yār ağa

---

409 Vsoo





- 2 Dem urur Allah' tan Allah bilmez kandedir  
Ger bileydi kıblegāh olmazdı bir dīvār aña
- 3 La' net olsun çünki seyfüllaha karşı durmağa  
Kendi kavlince sipermiş tevbe istiğfār aña
- 4 Yüklənüp a' mālını geldikçe havl-i maşşere  
Ehl-i imān eyleyüp güler küffār aña
- 5 Ey Harābī sen zebānilerden öğrendiñ meğer  
Kim olursun nazm ile bu rütbe-i āteşbār aña

## 60

(98a)

- 1 Şūfī nefret mi virür meclis-i rindāne saña  
Yoğsa şıkklet mi virür şoħbet-i mestāne saña
- 2 Neş'e-i ħamr-ı Hüdā' dan ħaberin yoğ zīrā  
Sākī-i bezm-i ezel şunmadı peymāne saña
- 3 Cür'a-i cām-ı ilāhiden eğer içse idiñ  
Bir olurdu o zamān mescid ü meyħāne saña
- 4 Saña göstermeyecek şahid-i mağşūd-ı cemāl  
Çünkü tā kālū belāda dedi biğāne saña
- 5 Eyleme kibr ü müselmānı Harābī tefriğ  
Çünkü birdir bilürüz Ka'be vü puthāne saña

## 61

(98b)

- 1 Zāhidā mesdūd der-i kenzi resülullāh saña  
Çünkü ihsān etmemiştir ħazret-i Allah saña
- 2 Noğta-i bān olduğun bilmekse kaçdıñ söylemez  
Vāşıl-ı sırr-ı ' Alī hem sırr-ı bismillāh saña
- 3 Mağz-ı Kur' ān-ı celīlu' ş-şānı tefhīm eylemez  
Vākıf-ı remzi ħafāya-yı kelāmullāh saña
- 4 Nā' il-i didār olam derseñ eğer mümkün değıl  
Olmayınca gūşe-i puthāne ta' atgāh saña





5 Ey H̄arābī ‘ ārif-i billāh olanlar söylüyor  
Genc-i esrār-ı H̄üdā hem ‘ ārif-i billāh saḡa

62

(260a)<sup>410</sup>

- 1 Ey cenāb-ı H̄azret-i Aḡmed Celāleddīn Paṣa  
‘ Ōmr-i ‘ āfiyetle iḡsān eylesün yezdān saḡa
- 2 Rūz-ı maḡşerde nāşır olsun şefā‘ at eylesün  
İnşallāh ḡazret-i peygāmbere-i zī-şān saḡa
- 3 Himmet eylesün her ḡuşūşda destgīr olsun müddām  
Pīr ‘ Alī Seyyid ‘ Abdulkādir Geylān saḡa
- 4 H̄alk ḡuḡlaḡ hemān maḡhūr berbād eylesün  
La‘ net olsun şad hezār her kim ise düşmān saḡa
- 5 ‘ Ā‘ ileḡ ile kemāl-i ‘ ōmr-i ‘ āfiyette ol  
‘ Avn-ı ḡaḡla ḡiç elem göstermesün devrān saḡa
- 6 Bī-riyā böyle du‘ ā eyler H̄arābī dā‘ iḡiz  
Yardım etsün evliyāullāh evlād-ı pīrān saḡa

63

(101a)

- 1 H̄alkı iḡāz eyledik zāhidā bu bir devlet saḡa  
Kim ḡā‘ atından ḡaḡḡa ḡurbietet saḡa
- 2 Yetişeḡ uḡmaḡa bāḡ-ı cennet lāzım deḡil  
Cübbe vü destārı terk et virmesün şıḡlet saḡa
- 3 H̄ūrī ḡilmān muntazırlardır seniḡ teşrīfiḡe  
ḡurma pervāne it açılmıştır cennet saḡa
- 4 Enbiya vü evliyā .....<sup>411</sup> istikbāliḡe  
ḡaḡ bile eyler gidersenḡ .....<sup>412</sup> baḡa
- 5 Ey H̄arābī dāmen-i zūhhādı elden ḡoyma kim  
Cennet-i a‘ lāya alsun eylesün şefḡat saḡa

---

410 Tarīk-i Ḳadiriyyeden Ahmed Celeleddin Paṣa‘ ya söylenmiştir.-AEH

411 Vsoo

412 Vsoo





## 64

(101b)

- 1 Nuş u pendin va' izā virmezse ger zahmet saña  
Yanıcağ ger siyeh çıkdıkça gelür hiddet saña
- 2 Anladık haddin değıldir sen riyākārsın meğer  
Kim gelür düzah ' azābindan o dem dehşet saña
- 3 Vuşlat-ı ğılmān u hūra nā 'il olmağ için mādem  
Bağ ne denlü tāt 'at ettirmektedir şehrin saña
- 4 İşte her kān-ı haṭādan dāmenin ālūdedir  
Virmemiş hallāk-ı 'ālem ' iffet ü ' ismet saña
- 5 Ey Hārābī la' netullāhi ' aleyhim ' ecma' in  
Söylenüp bu zümreden etmek gerek ' uzlet saña

## 65

(102a)

- 1 Zāhidi gördükçe aşlā itmeyin hürmet aña  
Çünkü Allah virmemiştir ' işmet ü ' iffet aña
- 2 Ehl-i sünnet mezhebinden dem urur her dem veli  
Hiç müyesser olmamıştır mezheb-i millet aña
- 3 İftirā eyler cenāb-ı hażret-i peygāmbere  
Kim s..k kestirmesi sünnet imiş andan aña
- 4 Yüz çevirmiş kıble-i tahkik vechullāhtan  
Secdegāh etmiş virāsi ' ālemi lā' net aña
- 5 Ey Hārābī seyyidü' l-mürselin faħr-i kā 'ināt  
Rüz-ı maşşerde görünce der mi hiç ümmet aña

## 66

(122b)

- 1 Ey gönül pervāneveş yandıñ gene ' aşk nārına  
Yanmayınca kimse vāşıl olmamıştır yārına
- 2 Ten kafesdir bağ vücūduñ şehrin bulsun fenā  
Tā ki bu cān vuşlat bula dīdārına
- 3 Küllī şey' i yercu' i fermānını bil ' ārif ol  
Gel bu kaçırınñ boş yere cehd eyleme i' mārına





- 4 Hakk'ı bulmaqdır hüner kim gayriden bil kendini  
Hakk'a vaşıl olmıyan çıkmaz ene'l-ıhak dârına
- 5 Ey Harâbî ' men ' aref değil ' âriflerin esrârı  
Vâkıf-ı ' ârif değil ' âriflerin esrârına

### 67

- 1 Ol perîniñ çok mudur virdimse dil ruhsârına  
Çünkü yazmış hâzâ cennân hak didârına
- 2 "Süre-i velleyl" zülfü "Kâbe Kavseyn" dir kaşı  
Âyet-i "vennecmdir" bak çeşm-i pür-envârına
- 3 Biz kanâ' at ehliyiz hem kenz-i "lâ yefnâ" biziz  
Meylimiz yok şüfî dehrin genc ü güher-bârına
- 4 Hiç riyâ-kâr olur mu vâşıl-ı sırr-ı cenân  
Zâhidiñ aldanma yâhû cübbe vü destârına
- 5 Dem urur hakdan dönüp hakkı yine inkâr ider  
Ey Harâbî yuf şad yuf münkirin inkârına

### 68

(116b)

- 1 Bir baht-ı karanım ben şüh-ı zülf-i kara  
Rağm eyle cân hedefdir ebrü-yı zülfikâra
- 2 Müştâk-ı zağm-ı tîğin lezzet bulur meğer kim  
Cân çıkmıyor tenimden ten oldu pâre pâre
- 3 Dâğın mıydı âhım rez-târ gîsü-vânıñ  
Başın için virürdüm âğyârı rüzgâra
- 4 Ki gülsitân-ı küyuñ incitmiş idi eşkim  
Her yanı döndürdü seylâb-ı cüybâra
- 5 Ey yâr Harâbî zârı kurbân-ı ' aşkıñ eyler  
Cellâd-ı tîğ-ı gâmzeñ elbette vâre vâre

### 69

(159a)<sup>413</sup>

- 1 İncitir her dem beni bak tîr-i müjgânıñ seniñ  
Nâr-ı düzahdan beterdir dâğ-ı hicrânıñ seniñ

---

413 Muhammed Recai Babazade Hasan Hulki Bey' in gazelidir.-AEH





- 2 Şems-i hüsnüñdür seniñ bu kâ'ināta şevk viren  
Ol sebebdir nedir ki 'uşşâk oldu hayrānıñ seniñ
- 3 Görmedim bir gülşen içre kıdd-i mevzūnuñ gibi  
Kıanğı gülzār içre var serv-i hırāmanıñ seniñ
- 4 Şerhā şerhā kıldı ey şūh tīg-ı ğamzeñ cismimi  
Ĝam u ğaym bu cān u dil ger olsa kurbānıñ seniñ
- 5 Yok şarāb-ı nābda şirīn dehānıñ lezzeti  
Mest ider üftāde kıanı la' l-i ħandānıñ seniñ
- 6 'Ahd u peymānı ferāmūş eylediñ ey bī-vefā  
Kıanı ey meh böyle şaydı 'ārsız u bī-cānıñ seniñ
- 7 Hülkīyā beyhūde feryād eyleme ğayrı yeter  
Çekmeye bu derd-i 'aşkı var mı dermānıñ seniñ

70

(180a)<sup>414</sup>

- 1 Göñlüm meyl etti bir şūh-ħar sūvāra  
Kıurtulması muħāldir geçti başım yulara
- 2 Deh çüş deyip eşekle geşt ü güzār ider āh  
Hiç böyle bir mürüvvet lāyık mıdır ħumāra
- 3 Luţf et unutma benden o yāre söyle  
İşlāhı ğayr-ı kıabil uğraşman tımāra
- 4 Uzun kıulağı vardır kıalın y...ağı vardır  
Meyl etmesin 'aybdır bu denli bunca ħāra
- 5 Āħūr yāre girmek vuşlat olur Edībe  
Yā rab beni ħumār et 'ıyş ile ol nigāra

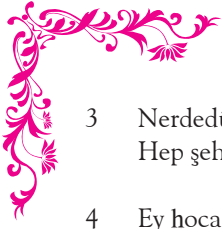
71

(99a)

- 1 Āb-ı vecdiñ zāhidā hiç etmemiş ħaқdan ħayā  
Kıavm-i Mervānı Yezīd' e eylemişler ilticā
- 2 Dīn ü 'imānı Resūlullāhı inkār eyleyüp  
Sen de şimdi mezheb-i Şüfyāne ittiñ iktidā

414 Şakirdim Hulki Bey' in iltiması üzerine eşek meraklısı bir delikanlıya söylenmiştir.-AEH





- 3 Nereddür evlād u aḥfād ṣefi‘ u‘ l-müznibīn  
Hep ṣehīd ettiler ‘azm-i ḥuzūr-ı kibriyā
- 4 Ey ḥoca sen rüz-ı maḥşerde görürsün ḥālīñi  
Kim giribāñıñ tutunca kāffe-i ḥayrunnisā
- 5 Āh idüp ḳan aḡlarım hiç ḥāṭırımdan çıkmıyor  
Ey Ḥarābī vaḳ‘ a-i dilsüz-ı şāh-ı Kerbelā

72

(100a)

- 1 Biz bilürüz Şūfī işiñ hep riyā  
Kendiñi gösterme bize evliyā
- 2 Şavm u şalāttan bize dem urma hiç  
İçinde eḡer var ise olsun saña
- 3 Kes sesiñi ḥaddiñi bil ebsem ol  
Terk ü edeb eylediñ ittiñ ḥaṭā
- 4 Vāşıl-ı Ḥaḳ nā‘ il-i dīdār olan  
Ḥūrī ḡılmāna deḡil ....<sup>415</sup>
- 5 Ḥaḳḳ‘ı Ḥarābī arayan lā.....  
Mezheb-i ‘irfāna ider iḳtidā

73

(145b)

- 1 O şūḥuḡ kāfir zülfü girecek ḳanımuza  
Tır-i müjgānları şaplandı meded cānımuza
- 2 Yüreḡi taş mı ki ‘aceb zulmü biraḳmaz elden  
Tiḡ-ı ḡamzeyle urur gelse eḡer yanımuza
- 3 Ḥün-feşān eyledi çeşmānımı elvirmedi mi?  
Söyle ey bād-ı şabā raḡm ide giryānımuza
- 4 Taḳdı ‘aşkıñ resmin boynuna bend etdi beni  
Giderek oldu sebab nāle ü eḡgānımuza
- 5 Ḥalkı şimden gerü Mecnūn gibi heves taḡlara sen  
Raḡmı yoḡdur o yārin ḥāl-i perişānımuza

---

415 Vsoo







74

(99b)

- 1 Diñlemeyüz nāfile pendî birağ vā' izā  
Dem urub ilāhiden şatma bize gel riyā
- 2 Cennet ü ğilmān-ı şūr isteyen ebsem ol  
Virmiş Allah bize anlar için iştihā
- 3 Sākī-i bezm-i elest etti birini mey-perest  
Anıñçün biz böyle bāde-keşiz dā'imā
- 4 Pīr-i muğāndır bezm-i kıble-i hacātımız  
Meydedir kıblemiz ka'bede değıl
- 5 Hāğdan ararsan haber gel bu Hārābī' den al  
Rehber-i rāh-ı Hūdā işte beni eşşalā

75

(140b)

- 1 'Ayn-ı cennet hāne-i Aḥmed Edib  
Hulisi bir gülistān dil ğarīb
- 2 Lā-ba'd gülbünle memlū her cihet  
Her ağacta āşyān-ı 'andelib
- 3 Kaplamış etrāfı bülbülle gül  
Ortada kalmış o beyt-i pūr-naşīb
- 4 Görmedim 'ömrümde hiç emşālini  
Dinse gir bāğ-ı ireme ana musīb
- 5 Çok misāfir oldu kaldı ser-ā-ser  
Anda Kānī-i ğarīb-ender-ğarīb

76

(141a)<sup>416</sup>

- 1 'Ayn-ı cennet hāne-i zāt-ı Edib  
Şūlisidir bir kilisā-yı 'acīb
- 2 Lā-ba'd eşnāmla memlū her cihet  
Her ağaçta var bir resm-i şalīb

---

416 Preveze mutassarıfı Abdürefiğ Paşa'nın söylediğı naziredir Nazire ama latife.-AEH





- 3 Kaplamış etrafını kaşşâşlar  
Zulmet içre kalmış ol beyt-i tahtır
- 4 Görmemiş ‘âlem anıñ emşâlini  
Dinse zançoçhâne aña yek muşib
- 5 Çok misâfir kâfir oldu ey Refî‘  
Kâni yani oldu anda bî-şekib

77

(141b)

- 1 ‘Ayn-ı şehvethânedir beyt-i Edib  
Hulûşi danshâne dinmesi pek muşib
- 2 Lâ-ba‘ d kızlarla dolmuş her cihet  
Her ağaçta bir salıncak oldu zib
- 3 Kaplamış etrafını zenpâreler  
Ortada kerhâneci olmuş ....<sup>417</sup>
- 4 Görmemiş emşâlini zen-dostlar  
Duhterânın şivesi pek dil-garib
- 5 Kâni yani ğayr-ı İslâm olmadan  
Girmeye ol hâneye olmaz nasib

78

(197a)

- 1 Ey gönül lutf eyle dünyâdan da uhrâdan da geç  
Haqq‘ı istersen eğer lâdan da illâdan da geç
- 2 “Leyletü‘l-isrâda” kalma menzil-i maqsûd değil  
Gayret ile Kâbe kavseyn ev-ednâdan da geç
- 3 “Mâ ‘arefnâke” buyurmuşdur habîb-i kibriyâ  
Sırr-ı haqq-ı halka ihtfâdan da ifşâdan da geç
- 4 Yokluğu varlıkda bul sen varlığı yoklukda hem  
Boş yere uğraşma esmâdan müsemmâdan da geç
- 5 Ne ‘azâba kâ‘il ol hem ne sefâya sâ‘il ol  
Nâr-ı düzahdan da geç Firdevs-i a‘lâdan da geç

---

417 Vsoo





- 6 Hür u ğilmân ravza-i rıdvânı ‘aqlından çıkar  
Eyleme terk-i edeb bu māl ü hülyâdan da geç
- 7 Ey Hārâbî cümleden geç söylerim ammâ demem  
Sākîden peymânenen meyden de minâdan da geç

## 79

(186a)

- 1 Bu belâyâdan seni itsün ħalâş rabbü‘l-‘ibād  
Tâli‘-i vārūnuñı lutf eyleyüp itsün ğüşād
- 2 Faşl eden yoĝdur cihânda ğırgırı da‘vâñızı  
Rû‘ yet eyler ħâkim-i muflak bunu yevmü‘ş-şenâ
- 3 Kaynanañ ħınzırası berd-i ‘acûze benziyor  
Kim şoĝuk yüzlü donuĝ sözlüdür ider hep ‘inād
- 4 Başka çareñ yoĝ seniñ diñle Edîbiñ pendini  
Bunlarıñ her bir sözüne eyle her dem inkıyâd
- 5 Başına dürlü belâlar açmak için Hülkiyâ  
Baldızıñla kaynanañ familyañ itmiş ittiĥâd

## 80

(123a)<sup>418</sup>

- 1 Halk-ı mahşerden hicâb etmez misin sen ey Fu‘âd?  
S..diĝin g..tler gelirse qarşuña .....<sup>419</sup>
- 2 Gir menĥûs .....<sup>420</sup> baĝla zabt it ba‘d ez-în  
Virmek için g..t saña mahbûblar etmiş ittiĥâd
- 3 Tevbe etmiş sanmayın g..t virmek için p..şt Aĥmedi  
G..ünün ağzı kapanmış noña etmiş i‘câd
- 4 Şimdi menzûrdur Fu‘âd‘a kendini s.tirmeĝe  
Yoĝsa g..t virmek için aşlâ etmemiştir ‘inād
- 5 Tevbe etmiş de Edîb olmuş âbâ uyub da  
Söylüyorlar geçe ben bu kula itmem i‘timâd

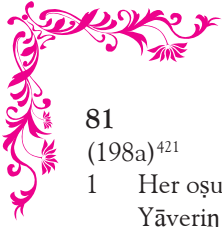
---

418 Fuad Bey hakkında söylenmiştir.-AEH

419 Vsoo

420 Vsoo





81

(198a)<sup>421</sup>

- 1 Her oşuranda senin ey Mîr ‘ Alî Cevād  
Yāveriñ olsun hemîşe hâzret-i rabbü‘ l-‘ ibād
- 2 Merhamet etsün şefâ‘ atten seni dūr etmesün  
Hâzret-i peygâmbere-i zî-şânımız yevmü‘ ş-şenād
- 3 ‘ Āfiyetle ‘ ömr-i iqbālîñ füzün etsün Hüdā  
Dest-i kudret bāb-ı tālî‘ in ide her dem küşād
- 4 Şervet-i sāmāne mālîk eylesün Allah seni  
‘ Akrabā ü ‘ ā‘ ileñle ol demādem ber-murād
- 5 İntisāb ile tarîķ-i Hâķķ‘ a şer‘ i rehber et  
Eyleme zındıķlarıñ tã‘ ātine hiç i‘ tiķād

(198b)

- 6 Bir taķım bed-māye hâyvānlarla ülfet eyleme  
Başıñı biñ dürlü derde uğradır ehl-i fesād
- 7 Kızıl ile ‘ arz-ı müddet eyleyenler çok faķaķ  
Öyle derme çatma her āh̄bāba etme i‘ timād
- 8 Pendini gūş et bulursañ bir edîb ü fāzılı  
Çarķa ķalkışma kelāmıñ eyleme hergiz ‘ inād
- 9 Muhsin olma ey Cevād ismiñ gibi ol hep Cevād  
Hem Hārābî ‘ ācizi hāyr ile luţf et eyle yād

82

(259b)<sup>422</sup>

- 1 Her hūşūşuñda iki ‘ ālemde ey Mîr Cevād  
Naşrıñ olsun cenāb-ı hâzret-i rabbü‘ l-‘ ālemîn
- 2 Fā‘ iķ ala mişāl ü aķrān eylesün Allah sizi  
Refta refte devlet-i iķbālîñiz olsun ziyān

---

421 Saatçi Hüsnü Efendi‘ nin iltiması üzerine söylenmiştir. Menşür bir tulū‘ āt-ı aczin olduğundan buraca kayd olundu. Uçmasını bilmeyen insānlar uçmakta olan kuşları uçmaktan men iderler ve uçmağa kanadları olmayan ba‘ zı zevāt-ı kirāmı uçan kuşdan dahā ziyāde uçurmuşlardır. Fesühbanallah. 3 Mart 1324 [M.1908]-AEH

422 İzzetli Cevād Bey‘ e hitaben söylenmiş bir gazeldi.-AEH





- 3 Her gnn bir ‘ıyd her gecen bir admir olsun inallh senin  
Böyle her n u zamn itsün sizi andn u ad
- 4 Dm bedhnı gldrmeyp ahr eylesün  
‘Avn-ı ala cmlele n-bd olur ehl-i fesd
- 5 Geri bunlar ret-i zhirde dostluk gösterir  
Bunların hibir sözüne etme al i’ timd
- 6 İki yüzlü böyle insnları hem bezme alma hi  
yet-i (velkazbn) a eyle burda i’ tiad
- 7 Bama hi mfsidlerin bed fa’l  bed alına  
Sen aıl sen l  le etme al i’ tibr
- 8 Kimseden bir f’ide umma cihnda ‘rif ol  
Her iinde zret-i Allha eyle istind
- 9 Raat etmekse murd ger ref ml eyleme  
’ile olmaz idersen g’ilele ittid
- 10 Ydigr olsun Cevdm ite bu nazm size  
Okuduka ayr ile min edi eyle yd

83

(187a)<sup>423</sup>

- 1 İnaallh mrid-i kmil olursun ey Müfid  
‘Avn-ı ala olsun ‘lem ‘ilminizden müstefid
- 2 zreti ultan ‘Abduladir olsun yrin  
Her gice bir admir her eyymin olsun rz-ı ‘ıyd
- 3 ‘rif-i billh olsun ‘ilm-i ledün stdi ol  
yle kim ird in herkes saa olsun mrid
- 4 Sen necb  kmil-i ‘irfn bir eyzdesin  
Kim seni tair iderse kendi olsun nbedid
- 5 Böylece eyler du’ ez-cn u dil her an Edb  
‘fiyetle mrnz ibliiz olsun mezid

---

423 Ali Paalı Kadiri derghnda eyhzade Müfid Efendi hakkında sylenmitir.-AEH





84

(225b)<sup>424</sup>

- 1 Ğalaṭa maḥẓeri kezzāb u riyākār-ı ‘anīd  
Eyleyen rāh-ı hidāyetden anı cehl-i ba‘ id
- 2 Māl-ı eytām-ı ārāmla teyemmün eyler  
İki dünyāda anı qahr idecek anı rabbü‘ l-ceyyid
- 3 Halka qarşu bir ‘abā bir de ‘arākīyye giyüp  
Töğruluq satmaya cehd eyliyor ammā taqlid
- 4 La‘ n Allāh ‘Alī rāşi delilince desey  
Çok değil müfsid ü ğammāz u ğallāş
- 5 Öyle bed-māye quru māye bed-aḥlākdır ki  
La‘ net eyler idi kürsiden anı şimdi Yezid
- 6 Çeşm-i ‘ibretle baq o ḥabışiñ yüzüne  
Nūr-ı imān eşeri kāne ola zerre bedid

85

(229b)<sup>425</sup>

- 1 Uzadı leyle-i ḥasret gibi da‘ vā-yı Girid  
Şubḥ-ı vaşla çıkacak bu şeb-i yeldā-yı Girid
- 2 Eli ağyārın uzandı vaṭan-ı yāre faqaṭ  
Bu ta‘ arruş olacak ba‘ ş-i ğavġā-yı Girid
- 3 Qahr u rezmir ü perişān olacaqdır görüñüz  
‘Avn-ı yār ile lā-rayb hep ā‘ dā-yı Girid
- 4 Cünd-i islām ayağı altına elbet düşecek  
Birce çekdikleri yapraqla çelipā-yı Girid
- 5 Ğilyān eyledi ‘Oşmānlılarla fānī Edib  
Mażr olsun baqalım vaqđine tersā Girid

---

424 Hicviye hasbul icab söylenmiştir.-AEH

425 Girid hakkında söylenmiştir.-AEH





## 86

(31a)<sup>426</sup>

- 1 Kesel ters oluyor gāh ‘asel ‘ālemde  
Bāğa terciḥ olunur boş cebel ‘ālemde
- 2 Yürümeğ istemeyiz ğayrı Beyoğlu yoğuşun  
Çıkarır yürs ile bir anda tünel ‘ālemde
- 3 Kumesin bābını sedd itmeğe cehd et geceler  
....<sup>427</sup> hār olur elbette qatı ‘ālemde
- 4 Var iken ṭamā‘ beşerde ṭama‘ cāh fenā  
İttiḥād eyleyemez heft düvel ‘ālemde
- 5 ....<sup>428</sup> idemez bu ğazel bī-bedi  
....<sup>429</sup> sen sandığı gördün mü cümle ‘ālemde
- 6 Āferīn ḥān olacağdı şu‘ arā-yı eslāf  
Ey Edīb görse idi böyle ğazel ‘ālemde

## 87

(67b)<sup>430</sup>

- 1 Ey bād-ı seḥer ol gül-i ra‘ nā nerelerde  
Çıkmaz sesi hiç bülbül-i şeydā nerelerde
- 2 Bir ḥaylī zamāndır bizi terk itti gitti  
Ol yār u vefādārımız ayā nerelerde
- 3 Pervāne gibi ḥaşm-ı sūzāna gider dem  
Bilseydim eğer şem‘ -i şeb-arā nerelerde
- 4 Cūlar gibi yüz sürmeğe eşkim ki revāndır  
Elbet bular ol qāmet-zībā nerelerde

---

426 Preveze mutasarrıfı Abdulrefī‘ Paşayla dāmadı Fīrüz Beyin müşterek tanzim etmiş oldukları ğāzele hezel tarīkıyle nāziredir.-AEH

427 Vyoo

428 Vyoo

429 Vyoo

430 Āhibbādan Seyid Efendi hakkında söylenmiştir.-AEH





88

(170b)

- 1 Vaqt olaydı vā' iz āyāt-ı zülcelāle  
Düşmezdi gerisi orda ašlā bu kıl ü kāle
- 2 Farq eylese nedir bu da' vā-yı küfr-i imān  
Küfrin iderdi imāna girmezdi hiç vebāle
- 3 Sırr-ı šalāt u şavmı fehm eylemiş olsaydı böyle  
Sehv-i sücūdu halkı virmezdi i' tidāle
- 4 Ger kıble-i haqīkat ne olduğunu bileydi  
Yüz döndürürdü bu kıbleden muṭlaq cemāle
- 5 Hilmīye peyrev olmağ haddiñ midir Harābī  
Hiç şehvāri ta' kib mümkün müdür topala

89

(281b)<sup>431</sup>

- 1 Ey sākī şun şarābı rindāna himmet eyle  
Soğutma gel kebābı luṭf u ' ināyet eyle
- 2 Ey sākī destgīriñ sākī-i kevşer olsun  
Ṭoldur şarāb-ı nābı turma şehāvet eyle
- 3 Sākī seniñ mu' iniñ şāh-ı peygamber olsun  
Fevt eyleme şevābı şun haqça gayret eyle
- 4 Ey sākī mey yetişdir ' uşşākı eyle ser-mest  
Ṭoldur güzelce kabı mey vir ' adālet eyle
- 5 Sākī saña Harābī olsun ayak türābı  
Fehm eyle bu hitābı ihvāna hürmet eyle

90

(114a)

- 1 Ey murğ-ı dil nāgāh it nevrüz-ı nev-bahāre  
Sen de fiğān-ı zār it hem-dem olup hezāre
- 2 Gülşende güldü güller şebboy yāsemenler  
Zümrüd renk çemenler pek oldu aşikāre

---

431 İşbu gazel okunduğu halde diğēr kafiyede başka bir gazel olur.-AEH







- 3 Berg-i gül-i nihālān feryād-ı ‘ andelibān  
Virmekte hoş leṭāfet güلزār-ı cūybāre
- 4 Her renk çiçek şüküfte olmaḡda refte refte  
Herkes nigārın aldı ‘ azm etdi lāle-zāre
- 5 Mey dürbüni işitmiş hoş nevādan  
Tebşīr ider her ābı rindān-ı bāde-ḡāre

## 91

(106b)

- 1 Çık ebrū gösrerip vurma el urma ey yār ḡancere  
Zāḡm-ı tıḡiḡ açtı baḡ sīnemde yüz biḡ pencere
- 2 Olmuyor hiç kārger ey seniḡ dil-i zārım saḡa  
Güller te ’şīr ediyor nufheyi bir ḡancere
- 3 Ḥāl-i dil mehcūr olur cān virmeḡe encām līk  
İntīzar etmek baḡa düşvār gelir ol mahcere
- 4 Bozalar ḡaynattı ensemde o şūḡ Arnavut  
‘ Aḡl u fikrim ḡalmanı āḡ başım oldu tencere
- 5 Ey Ḥarābī çık ḡam ṡabur ṡabur geldi  
.....<sup>432</sup> aḡaz itmek için ṡurma.....<sup>433</sup>

## 92

(65b)<sup>434</sup>

- 1 Debboyda tükenmez mi bu ḡavḡā-yı fasulye  
Zannım ki sürer maḡşere da‘ vā-yı fasulye
- 2 Bir gün yemesem gözlerimiḡ hiç feri ḡalmaz  
‘ Alā oluyor ḡıṡ günü ḡorba-yı fasulye
- 3 Yā Rab n‘ ola ‘ aşḡ olmaya hiç şayf u şitāda  
Bānīde vü bākī ola tarla-yı fasulye
- 4 Şanma yalnız şekline mecbūr Lāzistān  
Yayıldı bütün ‘ āleme sevda-yı fasulye

---

432 V<sub>soo</sub>

433 V<sub>soo</sub>

434 87 senesinde bahriye debboyunda hasbel ica söylenmiş bir gazeldir.-AEH





- 5 Bilmem bu ne hikmet ki seniñ hemen Edibā  
Hāhişle yazar yazsa ger imlā-yı fasulye

93

(258a)<sup>435</sup>

- 1 Bağ zāhid-i bī-dīni gene durdu namāza  
Hağdan da utanmaz o riyā-kār u kepaze
- 2 Vicdānı bozuğ fi'li fenādır ma' āzallāh  
Şehvetle bağar nerde görse gözü tāze
- 3 "Kaletu vehebbetu" diyerek almağa isķāt  
Hāzır bulunur her nerede varsa cenāze
- 4 Her herzeyi siz bir şūret-i hağdan görünüp der  
Meyl etmeyiniz nūş-ı meye nağme-i sāza
- 5 Her müfsideti gizli ider kendisi icrā  
Mümkün mi Hārābī kanalım böyle piyāzā

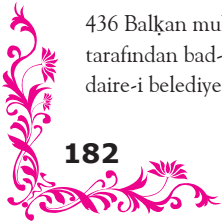
94

(276a)<sup>436</sup>

- 1 İsm-i 'ālīñiz gibi ey dāderim Mīr Tarıķ  
Hem zārif hem şahib-i vicdānsız hem de hanif
- 2 Ced-be-ced merdoğlu bir hānedān evlādisıñ  
Zātıñız da nesl-i 'ālīñiz de dindār u 'afif
- 3 Biñde bir yoğdur desem Allah bilür pek toğrudur  
Zāt-ı 'ālīñiz gibi bir hādım-ı şer'-i şerif
- 4 Hāzret-i peygamber-i zī-şān şefi' olsun size  
Rehberıñ dünyāda çünki oldu Ku' rān
- 5 Luţf-ı hağla 'ömr ile iķbālīñiz olsun füzün  
Şıhhat u 'āfiyet ihsān eylesün rabbü'l-laţif
- 6 Bendeñiz haylī zamāndır nā-mizāc bir hāldeyim  
Öksürükden rāhatum yoğ cismim oldu pek za'if

435 Bu şiirde Kalenderi başlığı vardır. Şekil olarak gazeldir.

436 Balkan muharebesinden sonra vukua gelmiş harp zamanında şekerin fağdanından dolayı hükümet tarafından bad-ı şifa hastalara şeker virildiği sırada bir kıta şeker vesikasının istimali sathında üçüncü daire-i belediyede aş memuru Kars hanedanından Mustafa Tark Bey'e gönderilmiş gazeldir.-AEH





- 7 Hāl-i şeyhümetle artık oldu şıhhatim  
Noқта-i maflūbdan olmuşdur mizācım muharrer
- 8 Çok selām ‘arz et eṭibbāya Edīb‘ den söyle hem  
Hānesinden çıkmağa yoқ vaқti oldu mu‘tekif
- 9 Bir veşīka luṭf iderlerse şeker almak için  
İzṭrābım içtiğim südle olar elbet hafif

## 95

(158a)<sup>437</sup>

- 1 Ben dehre girip virmişim ikrār ‘alimallāh  
Dört mezhebi de eyledim inkār ‘alimallāh
- 2 İmānımı ey şūfi bugün küfre değiştim  
Bu sırrı saṅa eylemem izhār ‘alimallāh
- 3 Gelseydi Nesīmī derimi muṭlaқ yüzerdi  
Manşūr da iderdi beni berdār ‘alimallāh
- 4 Mihmān olalıdan hele cānımda o cān  
Bu ana değin duymadı āğyār ‘alimallāh
- 5 Sen beyt-i Hārābī‘ de Hūdā yoқ mu sanırsın  
Sen görmez iseṅ ben görürüm var ‘alimallāh

## 96

(156a)<sup>438</sup>

- 1 “İnnallāh” diyüp Tūr‘ a çıkarırdı ol kelimullāh  
Ona hiç “lenterāni” söylemezdi ḥazret-i Allah
- 2 Dem-i Cibrīli bāṭın sırrına girdikte görseydi  
Babam yoқdur dimezdi ‘āleme ḥazret-i ‘İşā-yı rūḥullāh
- 3 Eğer ‘İsmā‘ili kurbān diye қatl etmiş olsaydı  
Yanardı āteş-i Nemrūd‘ a İbrāhim Ḥalīlullāh
- 4 Қalirūḥī eđer kim gelmemiş olsaydı imdāda  
Ne söyledi ‘aceb küffāra ol şāh-ı resūlullāh

---

437 Tasavvufi bir gazeldir.-AEH.

438 İşbu çaylaқ kuşunun cismiyle қanatlarını misl getirerekten ihvana Cenab-ı Hazreti Hallak‘ın mevcudiyetini ispat etmiş olduğundan mezheb-i çaylaқ denmiştir. Hazret-i Allah‘ı bilmek demektir.-AEH





5 Hārābī Hāḳḳ' ı buğdaydan ziyāde sevmiş olsaydı  
Atılmazdı diyār-ı ğurbete Ādem Şafiyullāh

97

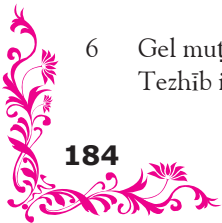
(261b)

- 1 Gel Ādeme niyāz ey şūfī yanma nāra  
Beyhūde secde etme taşdan olan dīvāra
- 2 Bu şavm ile şalātđan geĉ Hāḳḳ' a secde eyle  
Girişde ħalma böyle ĉek kendini kenāra
- 3 Sende olan ĩmānı hep küfre tebdīl eyle  
Olmağ için müselmān yoğ başĶa dürlü ĉāre
- 4 Bir ĉan tedārik eyle ĉıĶ durma ĉal o ĉanı  
Her nerede görürseñ Ķandīlli bir mināre
- 5 Putĥāneye devām et büyük puta Ķıyām it  
Bizden de ĉoğ selām et ĉeksin seni de dāra
- 6 Böyle olursañ muţlak ehl-i ĩmān olursañ  
Her dīnden Ķurtulursun elbet de vara vara
- 7 Lāt u menāta ĥıdmet hem şıdĶ ile ' ibādet  
Eyler Hārābī her an ĥağđan değil āvare

98

(247b)

- 1 Ey vā' iz-i ĥām ervāĥ terk eyle o kitābı  
Bu Ķıldığın nāmāzıñ yoğdur saña şevābı
- 2 Bir Ķible-i ĥağīĶat bul secde eyle durma  
Gel toğru müselmān ol fehm eyle bu ĥitābı
- 3 Zemizem suyu içersin yoğ anda neş 'e-i ĥağ  
Ĥağ neş 'esi ararsañ bu meclisin şarābı
- 4 Mey ehline ĥelāldir nā-ehline ĥarāmđır  
Geĉ bu ta' Ķibiñden nūş et bu āb-ı nābı
- 5 Hāḳḳ' a tağarrüb etmek isterse bir müselmān  
Pīr-i muğāna muţlak elzemdir intisābı
- 6 Gel muţribe niyāz et ĉaldıđı sāzı diñle  
Tezhīb ider Ķulüb-ı vicdān şeyĥ u şābı





- 7 Zann itme ney hevâdır beyhûde bir şadâdır  
Güş et hüdâ-yı haqdır bu çeng ile rübâbî
- 8 Merd-i Hüdâ-pereste lâzım değıldir aشلâ  
Cennetlerin şafâsı cehennemın ‘azâbı
- 9 ‘Abdiyyetinle haqqıñ haqlığıñ eyle izhâr  
Ref‘ eyle gel niķâbı göster yüzüñ Harâbî

## 99

(236a)<sup>439</sup>

- 1 Eşk-i çeşmiñle cihânda taşmadıķ çay ҡalmamış  
Nâlemi taklîd için cehd etmeyen nây ҡalmamış
- 2 Tîr-i müjgân kemân ebrû-yı yâre bir baķıñ  
Etmediñ ğıbta aña ‘âlemde oķ yay ҡalmamış
- 3 Āsmânda her toğan ayı rûy-ı tâbân gibi  
Haķķ‘a ma‘lûmdur ki bu kışķanmadan ay ҡalmamış
- 4 Hâşılı ol küfr-i zülf-i yâre imân itmediñ  
Ne müselmân ü yahûdi rûm ile hây ҡalmamış
- 5 Dîni yok imânı yoklar dîni yağma itdiler  
Dîn ü imândan Harâbî hiç bize pay ҡalmadı

## 100

(145a)

- 1 Bir ğamze-i ħunĥâre benim ‘aqlımı aldı  
Gençlikde baķıñ başımı sevdâlara şaldı
- 2 Yok rahmı o şūĥuñ idiyor cismi amaç  
Tirmizesi açmadıĝı yâre mi ҡaldı
- 3 Kesdi cime-i şabrımı ol dilber-i ra‘nâ  
Uyur göñül ğam u firķate daldı
- 4 Rûyuñ öperek koķlar idim  
Ta‘rif idemem haşılı o başķa vişâldi
- 5 Hâsretler bu şeb girmedi hiç çeşmine uyķu  
Ey Hülķî-i zâr yatsañ sâ‘at onu çaldı

439 H.N. Suret-i mahsûs kaba Türkçe tanzim olunmuştur.-AEH





101

(216b)

- 1 Terk-i dīn eyledim ey şūfī müselmān olalı  
Kāfir oldum baķıñız nā' il-i imān olalı
- 2 “Men ‘aref” sırrımı ĥall eyleyüp āgāh oldum  
Çoķ şükür bende-i peygamber-i zī-şān olalı
- 3 Herkesi bir yola sevķ eyledim ittim ĥayrān  
‘An-ı Tevrāt u Zebūr İncil ü Őu‘ rān olalı
- 4 Gece gündüz benim evrādım ene‘ l-ĥaķ oldu  
Ĥaķ göñül Kā‘ besine şevķ ile mihmān olalı
- 5 “Li‘ mallāhda” benim inni innallāhdanım  
Ey Ĥarābī mū‘ dil ĥazret-i sübhān olalı

102

(215b)

- 1 Derde düşdüüm ebkem ben saña meftūn olalı  
Vuşlatıñ dūr oluyor luţfuña maķrūn olalı
- 2 Neme lāzım yaşamaķ bār-ı girān oldu ĥayāt  
Cānı rāhıñda fedā etmeñi medyūn olalı
- 3 Beni gördükde kaçır Őays beyābāna baķıñ  
Böyle kühsār-ı bālāda size mecnūn olalı
- 4 Ėam u ālāmıñ ile ĥāşılı maĥzūn oldum  
Luţf-ı ‘ālīñiz ile toğrusu Mecnūn olalı
- 5 Semm-i ĥatlı ne zarar eyler Edībā içse  
Zehr-i ‘aşķıñ aña panzehir ile ma‘ cūn olalı

103

(51a)<sup>440</sup>

- 1 Ey dilber-i ra‘ nā sana ĥayrān olalım mı ?  
Bülbül gibi gül rüyüña nālān olalım mı ?
- 2 Bu şem‘ -i şebistān-ı cemālinde efendim  
Pervāne gibi her gece sūzān olalım mı?

---

440 Her gece bezmimizde sakilik etmekte olan Mazhar Beyefendi‘ ye söylenmiştir.-AEH H.N. Bu şiire Sākināme başlığı verilmiştir.





- 3 Bu nāle-i cān-gāhımıza eyle teraḥḥum  
Yazık bize biz böyle perīṣān olalım mı?
- 4 Ger cānımıza var ise meyliñ bize emret  
Çağdır evyānına kırbān olalım mı?
- 5 Tā rūz-ı ezelden beri biz böyle ḥarābız  
Tekrār yeniden bir daḡı vīrān olalım mı?

#### 104

(273a)

- 1 Ta‘ aṣṣub-ı riyādan gel ferāgat eyle sūfī  
Bir insān istese sūfī öz nefesine hiç ġālib olmaz mı?
- 2 Eğer ġālib gelinmez hem gelen yoğdur diyen varsa  
Ma‘ āzallāh o kim Ḥaqq‘ a karşı kāzib olmaz mı?
- 3 Vücūd iklimine Allah seni bir pādīṣāh itmiş  
Muğaddes bir iklīme insān ṣahib olmaz mı?
- 4 Niçün tekfīr idersin Yahūdiyle ne ṣerābı  
‘ İbādet eyleyüp bunlar Ḥūdā‘ ya ṭālib olmaz mı?
- 5 Eğer vāṣıl olursa Ḥaqq‘ a bir ‘ ābid namāzıyla  
Kilisede ‘ ibādet eyleyen bir rāhib olmaz mı?
- 6 Vallāhi maṣrığ u mağrib Allah buyurmuşdur  
O ḥālde ḥazret-i Ḥaqq‘ a mekān her cānib olmaz mı?

(273b)

- 7 Saña nūṣ-ı ṣarābı ḥağ ḥarām etdiyse ey zāhid  
Ezelde nūṣ eden ‘ uṣṣāğ o ḥamr-ı ṣarāb olmaz mı?
- 8 Zuhūr et yalan bir cam‘ iden ḥürmet mi lāyığdır  
Aña “külli muzırrun yuğat!” emri vācib olmaz mı?
- 9 Yeter esrār-ı Ḥaqq‘ ı ey Ḥarābī böyle fāṣ itme  
Soğağa nağdiñi atsañ o nağdiñ ġā‘ ib olmaz mı?

#### 105

(263b)

- 1 Ey ḡāce bilmiş olsañ ḡallāk-ı kā‘ inātı  
Vallāh i ḥağ görüdüñ hem Lātı hem Menātı





- 2 Puthānedeki putlar haqdan berī değıldir  
Dünyāda her ne varsa Allah'ın kendi zātı
- 3 Her ne gözün görürse haq bil aña niyāz et  
Terk eyle müslümān ol bu beş vaqt şalātı
- 4 Gel etme şer' i ta' bir Kur'ānı dām-ı tezvīr  
Yalanlar etme tefsīr āyāt-ı beyānātı
- 5 Kim Haqq' ı bilmiyorsa her yerde görmüyorsa  
Beyhüdedir cihānda hayāt ile memātı

(263b)

- 6 Sen “mut kable en temeutuya” mazhar ol gel  
Dünyā vü āhīretde ister iseñ necātı
- 7 Allah' ı görmeyenler görsün seni Harābī  
Çünkü seniñ şifātın tıpkı anın şifātı

106

(215a)<sup>441</sup>

- 1 Ey erenler niye terk itdiñiz rāhıñızı  
Pek fenā hālde gücendirdiñiz ol şāhıñızı
- 2 Sevindir düşmān evlād-ı resül gördükçe  
Birbiriñizden olan nefret ü ikrāhıñızı
- 3 Kıl ü käle düşürüp ehl-i tarīki şimdi  
Cühelā zemmediyor ' arif-i billāhıñızı
- 4 İşte bu hāl ile siz itdiñiz inkār heyhāt  
Hażreti pīr ile peygamber-i Allah' ıñızı
- 5 Bir takım cāhil ü nādān harāb eylediñiz  
Hilmiyā kalb-i Harābī gibi dergāhıñızı

107

(143b)

- 1 Ma' il oldum göricek rüy-ı dırağşānıñızı  
Luţf it ağlatma kuzum hayrānıñızı
- 2 Cilveler meleği siz beni bend eylediñiz  
Tolayub gerdānıma zülfi perişānıñızı

---

441 Birtakım berrānī beктаşiler hakkında söylenmiştir.-AEH







- 3 Gözlerimden kan akar ey gül-i nâzik bedenim  
Gülerek nâz ile süzdükçe o çeşmânıyı
- 4 Gel de bak sîneme taş beni mecrûh itdiñ  
Ciğerimden geçürüp nâgâh müjgânıyı
- 5 Şarlıub koyunuza ben gice girsem ne olur  
Ohşayup destime alsam sînenizi
- 6 Sevdiği cânımı râhında fedâ ider idim  
Dudağından emerek öpsem o gerdânıyı
- 7 Dile Allah için olsun şeb-i vuşlatta  
Görecek mi ‘ acabâ böyle bir ihsânıyı

### 108

(181b)<sup>442</sup>

- 1 Ey Mu‘ammer Bey efzâ acıyın cânıyı  
Mey-i nâbî az içiñ kesmeye dermânıyı
- 2 Mest-i lâ-ya‘ kıl olup her söze cür’et itme  
İhtiyât ile gücendirmeyiñ ihvânıyı
- 3 Hele bed-mâye olanlar ile hem-dem olma  
Evc-i a‘lâya çıkart gayret idüp şânıyı
- 4 Zât-ı ‘âlîñizi ‘âlî bilür iken herkes  
Cehd idüp kendine güldürmeyiñ akrânıyı
- 5 İftirâ itme şaķın kimseye haķ râzî deĝil  
İctinâb eyle yalandan çünki bozar imânıyı
- 6 Çünki siz şî‘rim için başkasıñdır didiñiz  
Niye maħv eylediñiz kizb ile vicdânıyı
- 7 Bendeñiz şâ‘ir Edîb olduĝuma vâķıf iken  
Niçün inkâr iderek bozduñuz ‘irfânıyı

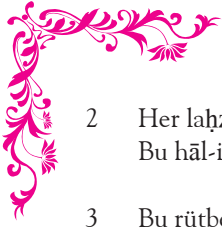
### 109

(5b)

- 1 Var hâlini ‘arz eyle ol yâre sen Hjarâbî  
Belki o bulur derdine bir çâre Hjarâbî

442 Yar-ı vefadarımız şair-i şirin zeban-ı hüsn Hulki Beyefendi‘ye beray-ı latife söylenmiştir. -AEH





- 2 Her lahza figān etmededir gökte melekler  
Bu hāl-i perişānına bî-çāre Ḥarābī
- 3 Bu rütbe figān ettiğini duymadı cānān  
Yandırdı seni hecr ile bu nāre Ḥarābī
- 4 Kōklansa idi bŷy-ı vefā o gül-i terden  
Bŷlŷl gibi dŷşmez idi bu zāre Ḥarābī
- 5 Allah için öldür beni ğamzenle dedim āh  
Raḥm eylemedi kaşı gözü kare Ḥarābī

### 110

(208b)<sup>443</sup>

- 1 Ba‘ zı ‘ āķil zātlar var ḥālleri şeydā gibi  
Ba‘ zı şeydālar da vardır ‘ ārif ü dānā gibi
- 2 Farķ u taḥayyŷz eylemek bu ḥāli pek dŷşvārdır  
Çŷnki ŷŷrete uymaz yem ü ŷaḥrā gibi
- 3 Biz neler gördük neler çekdik bu miḥnet-ḥānede  
Gāhī dolduk geh boşandık sāĝar u ŷaḥbā gibi
- 4 Gerçi çok ḥŷban ile hem bezm-i ‘ iŷret olmuşuz  
Görmedik bu sākī-i sīmaķ bezm-ārā gibi
- 5 İḥtirāz et herkesi dost ŷanma zinhār ey Edīb  
İtme cŷr’et her söze lā-ķayd u bī-pervā gibi

### 111

(179a)

- 1 Ey perī bīmārıḡ oldum çeŷm-i bīmārıḡ gibi  
Zerd olup rŷyum seniḡ ğisŷ-ı zer-tārıḡ gibi
- 2 Rŷz u ŷeb ‘ aŷķıḡla giryān eylerim āh oldu bāl  
Çeŷm-i ḥunbārım daḡı la‘ l ü ŷeker-bārıḡ gibi
- 3 Sŷz-ı ŷem‘ pervāneler gördü taḥayyŷr etti kim  
ŷem‘ veŷ yanmaķda cismim ŷem‘ -i ruḥsārıḡ gibi
- 4 Kātib-i rŷz-ı ezel kısmına deḡir kim  
Kara yazmıŷ baḡtımı ŷol ḥāl-i dīdārıḡ gibi

---

443 Maarif Nezareti meclis-i ķebir hulefasından Kesriyeli Sıdkı Efendi’ye naziredir.-AEH





- 5 Eyleme dārū-yı elṭāfıñ Ḥarābiden dirīğ  
Ammā perī bīmārıñ oldum çeşm-i bīmārın gibi
- 6 Gel Edibden eyleme dārū-yı elṭāfıñ dirīğ  
Çünkü bīmārıñ oldum çeşm-i bīmārıñ gibi

## 112

(204b)<sup>444</sup>

- 1 Bir taķım berrāniler vardır teberrālar gibi  
Ḥānedān-ı ehl-i beyte qarşu a‘ dālar gibi
- 2 La‘ net olsun çünkü bunlar toğru bektāşilerdir  
Şoķmak isterler ma‘ āzallāh şayyādlar gibi
- 3 Kalmamış bunlarda birlik dirlik ādāb-ı tarīķ  
Oldular zīrā nebiden ayrı tersālar gibi
- 4 Döndüler rāh-ı ḥaķīķatten delālet rāhına  
Bağrışurlar bir yere geldikde ğurebālar gibi
- 5 ‘İyş u ‘ işretle bulunmaz gibi Ḥüdā-yı lem yezel  
Toldururlar içlerin ‘ işretle ğurebālar gibi
- 6 Mest olub terk-i edeb etmekte dirler her zamān  
Olduğu yerde sızarlar sanki sudalar gibi
- 7 Taş atan bizden demişler atdıran bizden değil  
İşte bunlar oldular bī-gāne rüsvalar gibi
- 8 Ey Ḥarābī baķ şu berrānilerin aḥvāline  
Kürd çalar çingāne oynar ḥavrālar gibi

## 113

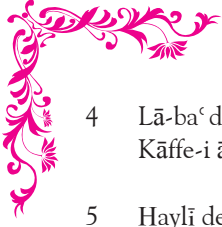
(240b)<sup>445</sup>

- 1 Ḥānedāndan Şķobekli Zeynel‘ Ābidin Baba  
Ḥayderiyye nām bu dergāhı bünyād eyledi
- 2 Mürşid-i kāmil ḥalife bir mücerred zāt idi  
Her ḥuşuşda Balım Sultān imdād eyledi
- 3 Yoķ iken bu beldede bir ḥānķāh-ı nāzenin  
Himmeti birle hemān bir cāmı bünyād eyledi

444 Yoldan azmış birtakım berrāniler hakkında söylenmiştir.-AEH

445 Bu dahi Zeynelābidin Baba hakkındadır.-AEH





- 4 Lā-ba‘ d āmīn cümle bunda icrā eyleyüp  
Kāffe-i ārāh ehlullāhı dilşād eyledi
- 5 Haylī dervīşān ile haylī muhibb-i şādık  
Rāh-ı Hāḡḡ‘a sevḡ idüp Hāḡḡ ile irşād eyledi
- 6 Ey Hārābī sen dinleşeñ söyleyen tārīhini  
Söyleyen senden odur bizzāt inşād eyledi
- 7 Sāl-ı rūmī işte biñ üçyüz yirmi beş idi  
Zeynel‘ Ābidīn Baba rūhumı āzād eyledi

114

(39b)

- 1 Mestāne-i elestiz şūfī bīçāre şimdi  
Ṭuymaz şamāh mestāne ḡoy ḡayrı nuşh-ı pendı
- 2 Biz pīr-i meyden aldık her ‘ ilme bir ‘ icāzet  
Bu sırra ‘ āḡıl irmez uğraşma ey efendi
- 3 Kānūn-ı ‘ aşḡa sığmaz şavm u şalāt olur mu?  
Āyīne-i ḡaḡ perestān zūhd-i riyā revendi
- 4 Meyhāneler oluptur dersḡāne-i ḡaḡıḡat  
Sūfī gel evvel sābıḡdan öḡren bu ‘ ilm-i fenni
- 5 Maḡşerde de ayılmaḡ mümkün deḡil Hārābī  
Çün bu yetmez merbūt-ı pīr-i muḡān kendi

115

(109a)

- 1 Mūsā Kāzım Hüsnu Gedā efendi  
Cān ḡulaḡı ile dinle bu pendı
- 2 Bu gece bize teşrīf idersen  
Ne ḡācet Ka‘ beye ḡoşup gidersen
- 3 Ka‘ be-i ḡaḡıḡat bizde bilürsün  
Ṭavāf etmek için elbet gelirsün
- 4 Kendiñ gel getirme başḡa bir Ādem  
İkimiz birlikte olalım hem-dem





- 5 “Elhamdülillāh” ekmeğimiz çok  
Faķat ğayğana ekmeğimiz yok
- 6 Luţf eyle gelirken nānıı ile gel  
Vicdānıı ĩmānıı ‘ irfānııla gel
- 7 Cān u dilden maĥşūş selām iderek  
Ĥaķırāne ‘ arz-ı merām iderek
- 8 Bu nāmeyi işte taĥrİR eyledim  
Zāt-ı ‘ āliņize nesr eyledim
- 9 On yedi teşrİN-i evveldir tārİĥ  
Ma‘ lūm olsun deyü eyledim taşrİĥ
- 10 İmzaya gelince ayak tūrābı  
Ĥardaşınız Aĥmed Edİb Ĥarābİ

### 116

(153b)<sup>446</sup>

- 1 İć bāde-i nābı EmİN Efendi  
İć diyü itme yemİN Efendi
- 2 Deryā-yı vişāli isķandil etme  
Bulamazsın dibi derin aķza
- 3 Birķać tek parlatıp neşr-i yāb olub  
Durmaysınız ĥazİN ĥazİN Efendi
- 4 Rast geldiĝin yire saķın oturma  
Ĥutmaz olur şoņra gerin efendi
- 5 Bulduĝun deliĝe soķma Edİb ol  
Ĥastalanır şoņra s.iņ efendi

### 117

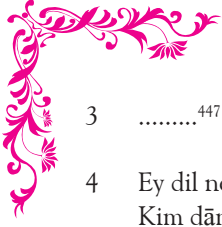
(3a)

- 1 Ĥayrān olup güzeller ez cān u dil beĝendi  
Bu ĥūsn ile ĝörünce o şūĥ-ı bİ-mānendi
- 2 Müştāķ-ı la‘ li güller ĥayrān olur nihālān  
Gülzāride ĝörünce ol serv-i ser-bülendi

---

446 Bir gece meclis-i meyde hūbān-ı zamāndan EmİN Bey’e söylenmiştir.-AEH





3 .....<sup>447</sup>

4 Ey dil ne meyl idersin ruhsarı üzre hāle  
Kim dām-ı murğ-ı dildir gīsū-yı bend bendi

5 Ah itmemek<sup>448</sup> ne mümkün yok elde ihtiyāri  
Feryād ider Hārābī gördükçe dil-pesendi

**118**

(239a)

1 Meḥmed Şıdķı Bey Allah için doğru demişdir ki  
Mā' il-i ' aşkıyı teşriḥ için ta' biri yokdur yok

2 Kāzā-yı ' aşkına söz yok faķaķ cānānına karşı  
Olan şı' r-i dilārāsında bir te 'şir yokdur yok

3 Bahār eyyāmını yād eyleyüp ümīd ider lākin  
Aḥā bāğ-ı vişāl-i yārdan incir yokdur yok

4 Eđer Mecnūn olursa ' aşķ u sevdādan ma' āzallāh  
Anıñ zābıtı için dünyāda bir zencir yokdur yok

5 Ḥayāt-ı şā' irāne māzisi de ḥayli muğlaķdır  
Anı taşvīr ü taḥrīr itmeğe taḥrīr yokdur yok

6 Bugün bir şā' iri bir ' āleme tercīḥ edenler var  
Ma' ārif menziline şā' iri taķdır yokdur yok

7 Edīb sen de ferāğat eyle artıķ şı' rden zīrā  
Bilürsin sen de zāten şīve-i taķrīr yokdur yok

**119**

(188b)<sup>449</sup>

1 Nuşḥ-ı dīnden vā' izā ehl-i ḍelāl eyler beni  
Heme ğarīķ-i lucce-i baḥr u bāl eyler beni

2 Çünkü Firdevs ile ḥūrīden olan bu va' zıñız  
İşte mehcūr-ı cemāl-i zülcelāl eyler beni

---

447 Vyoo

448 SA s 38

449 Şair-Hulki-i müstehlik dilinden bir gazel.-AEH





- 3 Ben namāz kılsam seniñ arқаңda şāyet ey hoca  
Bu şalāt-ı āmāc tīr-i kıl ü kāl eyler beni
- 4 Bir imāma eyledim ben iktidā meyhānede  
Himmet-i pīr-i muğān şāhib-kemāl eyler beni
- 5 Ben şalā ittim mey-i pūr-sitān ‘aşkına  
Deyr-i ‘aşk içre demādem haq celāl eyler beni
- 6 Raḥm ider elbet baḡa maḥbūb-ı ḥallāq-ı cihān  
Dü-cihānda nā’il-i bezm-i vişāl eyler beni
- 7 Mevt-i āķile sırrına Ḥulķiyi mazhar eyleyen  
Ol Ḥüdā-yı bī-zevāl bir bī-zevāl eyler beni
- 8 Ey Ḥarābī mevti ķile sırrına mazhar eden  
Ol Ḥüdā-yı bī-zevāl hem bī-zevāl eyler beni

120

(188a)

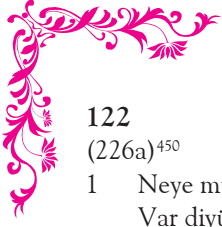
- 1 Kimseler ķahr eylemez Ḥulķī Ḥüdā eyler seni  
Al evlādıñla ḥāna giden cüdā eyler seni
- 2 Ḥālīñi ider perīşān rāḥatıñ selb eyleyüp  
İşte böyle ğarķ-ı deryā-yı belā eyler seni
- 3 Bir taķım bī-‘ār u bed-nām u rezīl alçaqlara  
Bu ne ḥikmettir neden böyle fedā ider seni
- 4 Tā temelden ḥarem nāmūs-ı ‘ırz-ı ‘iffetiñ  
Ḥalķa ķarşu ḥayf-ı mefķūd-ı ḥayā eyler seni
- 5 Bī-vefādır Ḥulķī Allah-ı ‘āzīmü‘ş-şānımız  
Şöyle böyle bir gün elbet bī-devā eyler seni

121

(118a)

- 1 Ağla dur nāzenīnim ben yetim ‘askeri  
Ĝālibā tabur batmış olmuş sağdan kesri
- 2 Şardı istiḥkām cismim cünd-i ğam imdād yok  
Nerde ķaldı şāh-ı ḥübānıñ mer‘üb leşkeri





122

(226a)<sup>450</sup>

- 1 Neye müncer olacak bahriyenin bu gidişi  
Var diyü enhāneyi seyr eyle olan geçmişi  
Rüz-ı mahşer gibi cem<sup>c</sup> olmada erkekle dışı
- 2 Kalmadı yoqlamanın b...lamadık hiçbir işi [N]  
P..tların g..tüne döndü kalemın içi dışı
- 3 Hele ol yoqlamacı deyyūsu Maḥmūd Fehmī  
Fıkra zümresine zerre kadar yoq rahımı  
Oqu gel işte <sup>c</sup> aleyhinde olan bu nazmı
- 4 [N]

(226b)

- 5 Kālbini yoqlamacının hele bir kez yoqla  
Toludur kāfir-i bī-dīnin içi hep b..la  
Rızkını yoqlamadan yoqlama ḥaḳdan yoqla
- 6 [N]
- 7 Kimi i..e kimi deyyūs kimi p..şt hep ḥaşerāt  
Devlete millete hiç iş mi görürler heyhāt  
Ağlayup sızlamada yoqlamada hep naḳarāt
- 8 [N]
- 9 Bu edebsizler Edīb eylediler terk-i edeb  
Oldular cümlesi teşvīş-i kıyūdāta sebep  
Bakınız defter ü evrākı mülevveşdir hep
- 10 Kalmadı yoqlamanın yoqlamada hiçbir işi  
G...-ı çingāneye döndü kalemın içi dışı

123

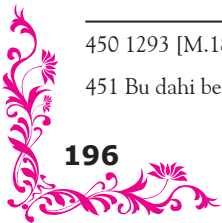
(214b)<sup>451</sup>

- 1 <sup>c</sup> Aqlım irmez nice ta<sup>c</sup> rīf edeyim ḥālīnizi  
Görmedim şimdiye dek toğrusu emşālīnizi

---

450 1293 [M.1876] senesi hasbu<sup>c</sup> l-icab söylenmiştir.-AEH

451 Bu dahi berāy-ı latife söylenmiştir.-AEH







- 2 Şād u ḥandān Allah sizi her an u zamān  
Hem fūzūn eyleye ‘āfiyet ü iḳbālınızi
- 3 İnḥirāf eylemeyen rāh-ı sedādden aṣlā  
Ḥayra tebdil ediñiz niyyet ü āmālınızi
- 4 Dā’imā ḥıfz-ı lisān emrini rehber iderek  
Şöyle maḳbūl-i enām eyleyiniz ḳālınızi
- 5 Size çingān ḳarısı ḥayli ḥaberler virdi  
Dünki cum‘a günü açmışdı sizin fālınızi
- 6 Meyḥār oldu Edib çağırınız etme dirēg  
Luṭf idiñ bāg-ı vişāldeki ūftālınızi

124

(56b)

- 1 Lenterāniden ḥaberdār olmayan Mūsāya baḳ  
Her dem Cibrilden bī-behre bir ‘īsā’ ya baḳ
- 2 Nehr-i yurdanda Mesīḥā’ yı mesh edenden bī-ḥaber  
Böyle bir da’vāyı baṭıl eyleyen Yaḥyā’ ya baḳ
- 3 Ādem‘ e buğdayını ḳaptırduğundan münfa‘ il  
Ḥūṣa-i Ādemle tuymayan Ḥavvāya baḳ
- 4 “Kābe ḳavseyn ev ednā” remzini idrāk itmeden  
Dem urur nūr-ı nübüvvetden ḳuru da’vāya baḳ
- 5 İḳtidārı yoḳ iken māh-i müniriñ ūḳḳına  
“Leyletü’l- isrāya” meyl etmiş hele sevdāya baḳ

(57a)

- 6 Dem urup ḥaḳdan gene Ḥaḳḳ’ ı dönüp inkār ider  
Cehliñ izḥār eylemiştir Lā’ ya baḳ İllā’ ya baḳ
- 7 Ḳendisin irşād için bir mürşide muhtāc iken  
İşte da’vā-yı reşādın eyleyen babaya baḳ
- 8 Bülbüle heyhāt taḳaddüm etmek ister bir ḡarab  
Nāya ḳarşı peşrev-i āgāz eden zürnāya baḳ
- 9 Gel ḥicāb eyle “yedullāh” āyetinden ebsem ol  
Ey Ḥarābī bil bu remzi söyleyen mevlāya baḳ





125

(56a)<sup>452</sup>

- 1 Anası babası laçlaç bülbül-i güyâya baç  
Dem odur her bir maçâmdan olunan da' vâya baç
- 2 Bî-ğaber ef'âl-i haçdan zât-ı sıfât-ı âsmândır  
Ehl-i tevhid çarıkıyla ettiği ğavgâya baç
- 3 Varmış aşlâ Hicâza hacçü'l-kebir sözleri  
Bilmiyor sa'yi çavâfı yediği herzeyeye baç
- 4 Eylemiş nefsin müzeyyen tac ile hırça giyüp  
Câme-i 'irfânı giymiş ettiği aqsâya baç
- 5 Ey ricâl-i baçır-ı 'ummân bilmeyen a' mâ-yı şarrâf  
Çatre bir âba derûnda vaç vaç çurbağaya baç

126

(148a)

- 1 Ben şanırum o perî cânıma cânân olacaç  
Acıyup da şu benim derdime dermân olacaç
- 2 Bilmedim ğamzeleri zâlim ü hünhâr imiş âh  
Çıyacaç cânıma bir ğün bilürim çan olacaç
- 3 O zamân hün ile âlüde görüp bendesini  
Ettiği çulm ü ta'âdiye peşimân olacaç
- 4 Dil-i maçzûn-ı perişânıma raçm eylemedi  
O da ğöñlüm gibi elbette perişân olacaç
- 5 Saça lâyıç mı Edîb böyle şikâyet idesiç  
Cânıç o dilbere mâdâm ki çurbân olacaç

127

(35b)<sup>453</sup>

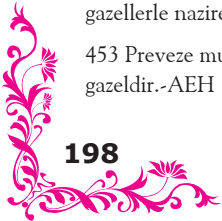
- 1 Didiler işte Hülüşî seni tanzîr idecek  
Sâķî-i 'irfânını bin cân ile teşhîr idecek

---

452 Üçyüz sekiz senesi Muhammed Recai Baba'nın Münir Baba hakkında söylemiş olduğu muharrer iki kıta gazelin tanzirine Münir Baba muhibbanından Vehbi Beyin iltimas üzerine tanzir olunan gazellerle nazireleridir. Muhammed Recai Babanın birinci gazeli.-AEH

453 Preveze muhakeme-i bidayet başkâtibi Halil Hulusi Efendi ile eğlenmek için göndermiş olduğum gazeldir.-AEH

198





- 2 Ben didim yođ haberi vezn-i süħandan ašlā  
Ne bilür kâ‘ide-i ŧi‘ri neyi taŧvîr idecek
- 3 Didiler ŧi‘rini tanzîr edemezse o çocuk  
Mutlakā neŧr ile olsun seni tekrîr idecek
- 4 Durmuŧum karşı didim nazmına ne ŧi‘rine ne  
Liķ bilmez o zavallı neyi taħrîr idecek
- 5 Didiler hicviñ ile uğraŧacak leyl ü nehār  
Zann u teŧbîh ile hep ismiñi tezkîr idecek

(36a)

- 6 Didim ‘ırz u edebiyetle otururken eyvāh  
Kendini ‘āleme bed-nām ile teŧhîr idecek
- 7 Nazm yā nesr ile gālib gelemesem didiler  
Gördüğü yerde rovelle seni teŧhîr idecek
- 8 Dedim martin ü vincester torpil ve rovel  
Mümkin mi ki bunlar beni taħrîr idecek
- 9 Didiler saçmalar zırhdan olsa bed-nek  
Yā ŧarapnel yā ....<sup>454</sup> gene te’ŧîr idecek

(36b)

- 10 Söz beñzer toğru didim çünkü kolaydır yıķmak  
Bir yıķılmış evi gelsün beri ta‘mîr idecek
- 11 Söyle Allah için İskender Efendi kardaŧ  
Beni aħbābım olan böyle mi taħķîr idecek
- 12 Bir naŧîħat viriñiz fikrini ta‘dîl etsün  
Çünkü dūŧmānları bu ħāl ile tesrîr edecek
- 13 Almasun destine bir kerre Edîb ħāmesini  
Kim bilür ħaddın ŧonra ne taķrîr idecek

128

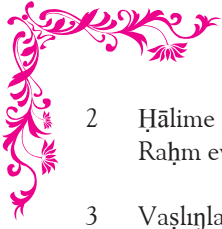
(218a)

- 1 Sākî baña ŧun durma hemān bāde daħîlek  
Püse mezesiyle yetiŧ imdāda daħîlek

---

454 Vsoo





- 2 Hālîme gine olmakda diğ̈er-gün u perîşân  
Raḥm eyle efendim dil-i nâşâde daḥîlek
- 3 Vaşlıḡla beni şâd ediver merḡamet eyle  
Meyl itme şaḡın zılm ile bîdâda daḥîlek
- 4 Allah iün olsun yetişir eyleme ama  
Ḥünḡâr olan ol ġamze-i cellâda daḥîlek
- 5 Gülzârî cenân eyler idiḡ beyt-i ḡazenim  
Luṡfuḡ geliḡiz ol Ḥarâb âbâda daḥîlek
- 6 Vallâhi yakışmaz meleḡiḡ aḡzıḡa şeyṡân  
Aḡyârı aman almayıḡız yâda daḥîlek
- 7 Şâ‘ir olacaḡım dirseḡ Edîb çâresi vardır  
Git söyle hemân Es‘ad üstâda daḥîlek

129

(214a)<sup>455</sup>

- 1 Durma güzelim sen baḡa bîġâne daḥîlek  
Gel uyma o aḡyâra o şeyṡâna daḥîlek
- 2 Kûhsâr-ı firâḡ elem ü hecre düşürme  
Döndürme beni Ḳays-ı beyâbâna daḥîlek
- 3 Allah iün olsun yeter artık hedef etme  
Cân u tenimi nâvek-i müġâna daḥîlek
- 4 Öldürdü beni ḡancer-i ebrûlarıḡ ey yâr  
İnşâf ediyiz girmeyiyiz ḡana daḥîlek
- 5 Ḳıyma meleḡim başıḡ iün kıyma Edîbe  
Yazık olur o merd-i süḡandâna daḥîlek<sup>456</sup>

130

(219b)<sup>457</sup>

- 1 Diḡle beni ey ‘âşık-ı ġamḡâr daḥîlek  
Hi söyleme raḡm it baḡa ey yâr daḥîlek

---

455 H.N. ahibbadan evlad-ı garibden bir zata beray-ı latife söylenmiştir.-AEH

456 Veyahüd; 5/Ḳıyma meleḡim başıḡ iün kıyma yazıkdır/Cem eyle edîb-i ‘âşık-ı nâlâna dahîlek

457 Alınan cevâb.-AEH





- 2 Būstān u leb la' limi pūs eyle faḳaṭ sen  
Vaḳt iresin şulḫa ruḫsār daḫīlek
- 3 Destūr demeden girme saḳın baĝ-ı cemāle  
Olma hedef ğamze-i ḫūnhār daḫīlek
- 4 Şeftalilerim tatlu gelirse saḡa diyüşür  
Lākin ḫazer it görmesün aĝyār daḫīlek
- 5 Hep böyle devām etmesi mümkün olur ammā  
Va' dinde nükül eyleme zinhār daḫīlek
- 6 ....<sup>458</sup> gibi izḫār-ı muḫabbetde şebāt it  
Vazgeçme beni sevmeden her bār daḫīlek

### 131

(219a)<sup>459</sup>

- 1 Geldim der iḫsānıḡa ey yār daḫīlek  
Raḡm eyle beĝim olma cefākār daḫīlek
- 2 Īmānımı tārāc edeli kāfir zūlfün  
Ṭapdım saḡa ey ḳible-i didār daḫīlek
- 3 Būstānıḡı pūs eyliyorum her vaḳt ammā  
Bu sırrı aman duymasın aĝyār daḫīlek
- 4 'Afv eyle ḳuşūrum sizi ta' ciz ediyorsam  
Bu vaşlı dırıĝ eyleme zinhār daḫīlek
- 5 Ṭatlu geliyor ṭoĝrusu şeftālilerin āḫ  
O lezzeti mümkün deĝil inkār daḫīlek
- 6 Ey ḫazret ...<sup>460</sup> bey aḳzā bu ḫuşūsu  
Bir kimseye hiç eyleme izḫār daḫīlek
- 7 Luṭf eyle Edīb bende-i bī-çāreḡe ey yār  
Bu vech ile iḫsānıḡı her bār daḫīlek

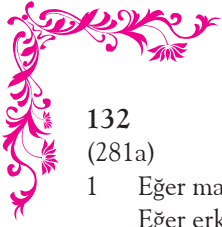
---

458 Bu boşluk şair tarafından bırakılmıştır.

459 Beray-ı latife bir muhabere-i şairedir.-AEH

460 Bu boşluk şair tarafından bırakılmıştır.





132

(281a)

- 1 Eğer maħbüb ise göñül ister anı öpmek  
Eğer erkek değil ise muılaķa lāzım anı sevmek
- 2 Eđer a' zāsı bizden fażla ya noķşān ise Hāķķ' ıñ  
O ħālde pek saķlıdır göz anı hıç istemez görmek
- 3 Yiyüp içmezse hem zevķ u şafā itmez ise şāyet  
Ĥatādır hālimi ben böyle bir Allah' a ' arz itmek
- 4 Ĥüdā' nıñ yoķsa āb-desti namāzı dīn ü imānı  
Niçün olsun benim ben bir ķuluyum bu ' abeşdir pek
- 5 Ĥarābı ben ana ħaķ ķadar muılaķ derim lākin  
Bu günlerde virirse ķāfı mikdārda yemek ekmek

133

(93b)

- 1 Şanma ey ħ' āce ki biz kesb-i kemāl eylemedik  
Eyledik lik seni maħrem-i ħāl eylemedik
- 2 İşte gör kim biziz ' ilm-i ledün üstāzı  
Ki bu dersĥānede taıvıl-i maķal eylemedik
- 3 Gördüğün ĥaıı-ı ĥurūfātı biz ettik tertīb  
Bilemezsin oķusañ şerh-i me' āl eylemedik
- 4 İtmişiz sen gibi Yūsuf' ı ĥayrān ammā  
O Zelīĥā gibi biz ' ahd-ı cemāl eylemedik
- 5 Biz de miħmān idik ol ādem-i şuvvā gibi lik  
.....<sup>461</sup>
- 6 Nice Yaħyā nice ' İśā' yı doęurduķ  
Öyle Meryem gibi taķdīm-i vişāl eylemedik
- 7 Ne bu rindāne süĥan rind tabı' at sende  
Ey Ĥarābı bir kerre saņa su' āl eylemedik

---

461 Vyoo

202





134

(167a)<sup>462</sup>

- 1 Ey niyāzi size niyāz iderik  
Rāz-ı derūnuma hem-rāz iderik
- 2 İşte buna ‘adı tahrīr eyledim  
Hūzūr-ı ‘ālīye te’şīr eyledim
- 3 Dinleyen luḫf edüp ma’ rūzātımı  
Hākīyāya olan ifādātı
- 4 Yazılacak resmī işlerim çokdur  
Velākin bir kaçre mürekkep yokdur
- 5 A’ tāsıycün size çok ricā ittim  
Hālbu ki her zamān boş geldim gittim
- 6 Geçen gün nihāyet va’ d eylediñiz  
Salı günü muḫlak gel söylediñiz

(167b)

- 7 İşte emriñize ittim imtişāl  
‘Askerle şīşeyi eyledim irsāl
- 8 Luḫf et boş gönderme artık şīşeyi  
Ref’ eyle göñlümden bu endīşeyi
- 9 İnşallāh mīrim ‘ālī olasın  
‘Avn-ı qarību’ z-zamān rif’ at bulasın
- 10 Hūlūş-ı kalb ile selām iderim  
Du’ ālarla ḫatm-ı kelām iderim
- 11 Edīb bendeñizi eyleme maḫzūn  
Hāzret-i Hāk sizi eylesin maḫnūn

135

(239b)<sup>463</sup>

- 1 Dehā-yı Mīr Şıdķı toğrusu bir serde yokdur yok  
Daḫi ḫab’ -ı selīsı bir sūḫan-perverde yokdur yok

---

462 Manzum tezkire. Bu tezkire üzerine istihkakımızdan fazla olarak bir senelik elvirecek kadar kağıt mürekkep göndermiştir.-AEH

463 Bu dahi alay tarihiyle mumaileyhin kendisine verilmiştir.-AEH





- 2 Faḫaṭ ḫālen sūḫtelik vaḫtindeki eski ‘imāretten  
Virilmekte olan artıḫ pilāv u zerde yoḫ
- 3 O oḫlanlar o p..tlar hep daḫıldı ḫaldı gitdi  
O eski cilveler ker māye-i ḫaydarda yoḫdur yoḫ
- 4 Tevhīd altı menḫūs pek dehṣetlidir hem de  
Kemāl-i ṣehveti Şıdḫı Bey‘ in bir ḫarda yoḫdur yoḫ
- 5 Buḫa bir çāre varsa işte istimnā-yı bālidir  
Aḫa vuşlat için surāc ḫiçbir yerde yoḫdur yoḫ
- 6 Edībiḫ şı‘ri Mīr Şıdḫıniḫ ḫaḫḫında pek yoḫdur  
Size şimdi oḫurdum ḫālbuki ezberde yoḫdur yoḫ

### 136

(91b)

- 1 Ey dil bu cihāniḫ ne şafāsıḫ bulabulduḫ  
Geldik bu fenā mülküḫe beyhūde yorulduḫ
- 2 ‘Āleme pīr iken loḫmayı beḫenmezdidik  
Eyvāḫ ki bu nā-merdler muḫtāc-ı nān olduḫ
- 3 Biz manşıb u cāḫ ḫaydını çekmez idik evvelden  
Şimdi bu polis silkini güc ḫāl ile bulduḫ
- 4 Bir ḫonce idik güleşen-i erbāb-ı şafāda  
Bir bād-ı ḫāḫır-nāk ü ḫazān esdi de şolduḫ
- 5 Bu dehre geledüden berü çoḫ kerre ḫarābī  
Peymāne gibi gāḫī boşaldıḫ gāḫī dolduḫ

### 137

(95a)

- 1 Bezm-i ezeliḫ cāmını meyhānede bulduḫ  
Esrār-ı uluhiyyeti mestānede bulduḫ
- 2 Gūş etmeyiz efsāneḫi ey vā‘iz efendi  
Biz gevher-i ‘aşḫı dil-i rindānede bulduḫ
- 3 Gel bezm-i ḫarābāta ara kenz-i ḫüdā‘yı  
Çünkü anı da bir der-i vīrānede bulduḫ







- 4 Pek çok aradık Ka'bede Allah'ı velâkin  
Gizlenmiş idi güşe-i puthânedede bulduk
- 5 Zinhâr elinden kadehi koyma Harâbî  
Biz her ne ki bulduk ise peymânedede bulduk

138

(67a)<sup>464</sup>

- 1 Ser-i kûy yete durma yürü amân dede gel  
Raḥm kıl hâl-i perişânıma Sultân dede gel
- 2 Cân fedâdır saḡa dilber-i ra' nâ billâh  
Der-i dergâhına olsam nola kurbân dede gel
- 3 Sen bu cemiyeti bâkî mi şanırsın ey şüh  
Bed siyâk üzere değil dönmede devrân dede gel
- 4 Raḥm et 'uşşâkına gayrı yeter inşâf eyle  
Gel rızâ dil-i bülbül gibi nâlân dede gel
- 5 Söyledim hüsni-zann ile ben bu gâzeli  
Ey sende Edîbâne var aman dede gel

139

(272b)

- 1 Ey h'âce çalış bed-raḡame-i râh-ı mübîn ol  
Bu 'ilmi bırak 'ilm-i ḡaḡîkatde faṭîn ol
- 2 Bu sâyede sen ḡazret-i Allah'a yaḡınsın  
Bu şıdık ile peygamberin-i ḡaḡk'a şâdıḡ ol
- 3 Dil-i beyt-i ḡüdâ' dır bilürüz toḡrudur ammâ  
Sen ḡaḡk'a mekân olma şaḡın ḡaḡ' da mekîn ol
- 4 Taḡşil-i ḡaḡk'ı rızâ-yı ḡaḡ ise sendeki maḡşad  
Ne kibr ü ne mu' tekid mezḡeb ü dîn ol
- 5 ḡaḡ ile ḡaḡ ol küfri de imâni da terk it  
Ne lâyıḡ-ı düzaḡ-ı nerde berîn ol
- 6 Meyl etmez isen ḡürî-i ḡilmâna muḡaḡkḡak  
Her vech ile sen ḡaḡk'ıñ 'âzâbından berî ol

---

464 Rind ü kalender kolocu namında bir mevlevi dervişine söylenmiştir.-AEH





7 Gösterdi saña toğru yolu eyle teşekkür  
Gördükçe H̄arābī‘yi hemān sen bezmīn

140

(72a)<sup>465</sup>

- 1 Īr belādan haq pāyiđden niġārim bilmīş ol  
Āteşim oldu füzūn arttıqça zārim bilmīş ol
- 2 H̄ātır-ı nā-şādıma geldikçe bezm-i ‘işretiğ  
Haq bilür kim qalmıyor şabr u qarārim bilmīş ol
- 3 Çıkmıyor bir an h̄ātırdan o şīrīn sözleriğ  
H̄asretiğle āh idüp dā’im yanarım bilmīş ol
- 4 Luţf idüp yāri dirġ etme peyām-ı himmetten  
Gözlerim yollarda qaldı şīve-kārim bilmīş ol
- 5 Bu Edībiđ bağrını deldi sinān-ı fırkatığ  
H̄asta-i nevmīdinim ey nazlı yārim bilmīş ol

141

(71b)

- 1 Fırkatınle dil h̄arāb ey bī-mürüvvet bilmīş ol  
‘Āşıka böyle deġil resm-i muĥabbet bilmīş ol
- 2 Nāzenīnim gerçi cānımdan ‘aziz bir yar idiğ  
Āh kim etti taqarrüb vaqt ü fırkat bilmīş ol
- 3 Āstānuđdan şabā etmiş güzer virdi ĥaber  
Düşmen oldu ettiġin aġyāra ülfet bilmīş ol
- 4 Baqma cānuđ ‘āşık-ı şūrīde encām-ı kār  
Kim bu miĥnet-hānedan eylersiğ ‘uzlet bilmīş ol
- 5 Son peşimānlık ne mümkün fayda virsin ey Edīb  
İttiġiđ bir gün bulur insān elbet bilmīş ol

142

(277b)

- 1 Ey benim ‘iffetli ‘işmetli kızım ĥayru‘l- betül  
Diğle diġkatle nuşĥ-ı pendimi eyle qabül

---

465 Bu dahi izzetli Ali Sinan Bey‘in talebi üzerine söylenmiştir.-AEH





- 2 İşte sen şîrîn güzel bir duĥter-i bākîresin  
Herkes ister bezm-i dilārāñıza itsün ĥulûl
- 3 Sen şaķın aldanma öyle bir ıaķım ıapķınlara  
Cān fedā olsun diyen alıaķlara ĥıı olma ķul
- 4 ıok ķopuķlar serseriler zübbe beyler var faķaı  
Yüz virüp de buñların göñlüne sen itme duĥûl
- 5 Zevce olma bir ıaķım ipsiz ĥaķıķatsizlere  
‘Ömrünü itme telef beyhüde evde ķalma dul
- 6 Ĥazret-i peygamber-i zî-şān te’ennî emr ider  
Şabr idüp āheste yap her bir işi olma ‘acûl
- 7 Naşîĥat göñlüne ĥoş geldiyse bilmiş ol  
Nokıa-i maıľubuna vallāĥ bulmazsın vüşûl

(278a)

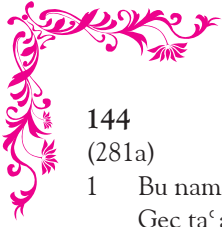
- 8 Pāk- dāmen şaĥib-i vicdān u imān ol desin  
Ĥazret-i Allah seni ĥiıbir vaıı etmez melûl
- 9 Cān u dilden dā’imā ‘ummān-ı Edib eyler du’ā  
‘Āfiyetle eylesün iĥsān saña hem ‘ömr-i tûl

143

(155b)

- 1 Zāhidā maĥlûķ isen sen dergāĥ-ı ĥallāķı bul  
Oķu bu ĥaıı-ı siyāĥı soñra ĥaıı-ı aķı bul
- 2 Pāk olursun şanma zemzemle seni ĥasl etseler  
Meyl-i taııir eyleyen bir bir sākî-i sîmākı bul
- 3 Mār nefsin zehri dökmiş dîniñe imānıña  
Bir şabib-i ĥazıķın tıt dāmen tiryākı bul
- 4 Yarı yolda ķalma cehd et ĥazret-i ‘İsā gibi  
Menzil-i maķsûda vāşıl olmaĥa ırak mı yol
- 5 Ey Ĥarābî ķaf-ı ĥudûdda eĥer ‘anķā isen  
Mezheb-i laķlaķı terk et mezheb-i ıaylaķı bul





144

(281a)

- 1 Bu namāza ey h̄āce sen olma böyle pek ‘acül  
Geç ta‘aşşubdan riyādan kıble-i taḥkīki bul
- 2 Müselmān ol şemmi vechullāhi inkār eyleme  
Olma bir dīvāra sācid Ḥaḳḳ‘a itmezseñ ḥulūl
- 3 Tāhir oldu kimi şanırsıñ āb-dest ile  
Kıldığıñ beş vaḳt tā‘āti Ḥaḳ etmez ḳabūl
- 4 Bu namāzi Ḥaḳ mı ta‘rīf eyledi peygāmbere  
Yoksa peygāmber mi tensīb itdi böyle bir uşūl
- 5 Kıbleye mi döndü ḳalkdı tatdı secde idüp  
Söyle luḳf ile ne yolda vāḳi‘ oldu bu meşūl
- 6 Ḥaḳḳ maḳlūl mı gösterdi vuzū‘-ı erkānını  
Bunları bilmesi gerek mü‘min olan ehl-i ‘aḳūl
- 7 “Mevatü ḳable” sırrına ey h̄āce maḫhar olmadan  
Bunları fehmi eylemezseñ Ḥaḳḳ‘a bulmazsıñ vuşūl
- 8 Diñlemiş olsañ Ḥarābī‘ niñ bu nuşḫ u pendini  
Muḫlaḳa sen cennet-i a‘lāya eylerdiñ duḫūl

145

(52a)

- 1 Saḳi ḳerem ḳıl bize gülberg-i cām  
Eyle bu nā-şād dili şād u kām
- 2 Bāde iriştir bize Allah için  
Bāde-i gülfāmıña dil oldu rām
- 3 Ḥacc u zekāt şavm u şalāt bilmeyiz  
Mest ü ḫarābātileriz şubḫ u şām
- 4 Bādeyi kevşer deyü nūş ideriz  
Zāhidālar der ise kim mey ḫarām
- 5 Ḥāne-berdūş mest ü ḫarāb olmuşuz biz  
İstemeyiz dehrde hiç nik ü nām



208



6 Eyle H̄arābī k̄ulunu öyle mest  
Etmeye tā ḥaṣre kadar hiç k̄ablı

#### 146

(70a)<sup>466</sup>

- 1 Ey dil ta‘accüb-i cāy-ı şafādır bu ‘alem  
Bu meclis-i rindān mı yā bāğ-ı irem mi?
- 2 Yüz sürmede ‘ālem der-i dergāhına her dem  
Sākī mi bu yā pādīşāh-ı rūm mu ‘acem mi?
- 3 ‘Uşşāka değil oldu muṭāf hem ‘ālem  
Yārin ser-i kūyı mı bu yā beyt-i ḥāl mi?
- 4 H̄ayretde k̄oduḡ ehl-i süḥendānı Edībā  
Bu nev ḡazeli sen mi dediḡ yoḥsa k̄alem mi?

#### 147

(45a)

- 1 Meyḥāneyi ben Mescid-i Aḳşāya deḡişmem  
Aḳşāya değil Ka‘be-i ‘ulyāya deḡişmem
- 2 Zāhid siziḡ olsun hele ḡilmān ile ḥūrī  
Bu meclisi ben cennet-i ā‘lāya deḡişmem
- 3 Fermān-dih-i iḳlīm-i ḥarābāt olalıdan  
Sultānlıḡım İşkender ü Dārāya deḡişmem
- 4 Bu rind-i pelespāre ki ālūde-i meydır  
Dībāya değil aḡlas zībāya deḡişmem
- 5 Ādem mi olur cübbe vü destār ile sūfī  
Bir köhne ‘abām var hele dūnyāya deḡişmem
- 6 Billāhi H̄arābī bu güher pāre-i şī‘ riḡ  
Bir noḳtasını lū‘ lū‘ -yi lālāya deḡişmem

#### 148

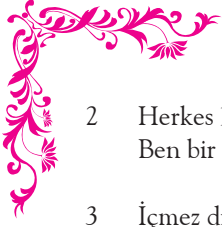
(34b)<sup>467</sup>

- 1 Meyḥānede k̄andīl gecesi bir iki çaḳdım  
Gönlümdeki minārede k̄andilleri yaḳdım

466 İşbu gazelin matla beyti tahmis tarikiyla alınmıştır.-AEH

467 Memuren Prevezede bulunduḡum bir gece bir fıçıya arka vürüp işret etmekte olduḡum arkadaşlarım görüp bu gece kandil gecesidir yahu demeleri üzerine bedahaten söylediḡim bir gazeldir.-AEH





- 2 Herkes koşarak t̄ā' at içün cāmī' ye gitti  
Ben bir fıçıya yaşlanarak keyfime bakdım
- 3 İçmez didiler böyle muḳaddes gicelerde  
Zann eylediler mezheb-i rindānı bıraḳdım
- 4 Her nuṭḳuna p̄ir-i muḡāniḡ edip imān  
Hem ribḳā-yı emriḡ öperek boynuma taḳdım
- 5 Ol muḡbeḡeniḡ pāyine yüz sürmeḡe her ān  
Cūlar gibi billāhi Edib durmayıp aḳdım

149

(248b)

- 1 Ben müslümān iken āh āb-destimi alırdım  
Taşdan dīvāra karşı bir ḳalkar bir yatarđım
- 2 Terk eylemezdim aşlā şavm u şalātı zīrā  
Allah' a vāşıl olmak böyle olur şanardım
- 3 Cennetle ḡūrī ḡilmān sevdāsı vardı dilde  
Bu ḡāl ile münkir ben Ḥaḳ' dan uzaḳlaşırđım
- 4 Beş vaḳte beş ḳatardım pek çoḳ namāz ḳılardım  
Cāmī' leri gezerđim beyhūde uğraşırđım
- 5 Secde şanup da bir gün bir deyre dāḡil oldum  
Anda görünce ḡaḳla peyḡamberi şaşırđım
- 6 İmānı dīn-i küfre orda hemān deḡişđim  
Her cānibe ene' l-ḡaḳ Manşūr gibi şaşırđım
- 7 .....<sup>468</sup>settār zūnnār imiş meḡer kim  
Bilmiş olayđım evvel evvelce baḡlanırđım
- 8 Meyḡāneniḡ içünde bu mi' rāc olmasaydı  
Vallāhi yarı yolda ' ayā gibi ḳalırđım
- 9 Kāfir bıraḳdım hiḡ Ḥaḳḳ' ıñ cehenneminde  
A' rāfdan ey Ḥarābī kāffesini şaşırđım

---

468 Vsoo





150

(155a)<sup>469</sup>

- 1 Ben vâşıl-ı hâk olmaya pek çok çalışırdım  
Câmi' ler ile tekkeleri hep tolaşırđım
- 2 Dînsizlik imiş bilmez idim bunca zamân  
Beyhüde yere dîn ile îmânı taşırđım
- 3 Girmişler idi gizli benim hâneme buldum  
Peyğamberi tıttım faķaķ Allah' ı kaçırđım
- 4 Atmışlar idi dūzaħa küffârı yanarken  
Ben şefkat idüp cennete a' râftan aşırđım
- 5 Bu ' ilm-i ledün dersi midir söyle Hjarâbî  
İzhâr idemem şorma başa ben de şaşırđım

151

(143a)

- 1 Şem' -i ruħ-ı dildârâ da pervâne olayđım  
La' lini būs ile mestâne olayđım
- 2 La' l-i lebiğ her gice būs eyler idim ben  
Destinde o şūħuğ nola peymâne olayđım
- 3 Oldum ben anığ zülfi-perişânına meftün  
Koklardım anı muflaķa aķ şâne olayđım
- 4 Ruhsârını būs itmek için çâre ne vardur  
Yâ Rab nola vechinde anığ dâne olayđım
- 5 Kurbân idecekdir ' aşķ beni bilürüm ammâ  
Ėayrıya değil Hjulķî o cânâna olayđım

152

(4a)<sup>470</sup>

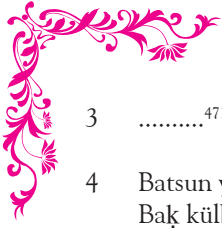
- 1 Bir yâr u vefâ-dar seni şandım ben ' aķlım  
Kim va' d u visâliğe inandım ben ' aķlım
- 2 Pervâne gibi şem' -i cemâlinde tılandım  
Maħv oldu tenim kalmadı yandım ben ' aķlım

---

469 Reşadetlü Şeyh Mehmed Ali Efendi ile edilen bir sohbetten sonra söylenmiş bir gazeldir.-AEH

470 Reşadetlü Mehmet Recai Baba' nın bir gazeli olup tebriken buraya yazılmıştır.-AEH





3 .....<sup>471</sup>

4 Batsun yere sensiz nideyim ben bu cihānı  
Bağ külbey-i aḥzāna ḳapandım ben ‘aḳlım

5 .....<sup>472</sup>

6 Bilmedim ki seniñ ḥalkḳa hiç fırşatıñ yok  
Şimden gerü Allah‘a dayandım ben ‘aḳlım

153

(116a)

- 1 Ağyār u yāra te ’şir eylerse āh u zārım  
Bilmem neden teraḥḥum etmez görüp nigārım
- 2 Gülzār-ı ‘ıyş u zevḳım āhım la şoldu gitti  
Bād-ı ḥazāna döndü hevā-yı sāzgārım
- 3 Ḳande görsem ol perī-peyker bana bin nāz ider  
Ḥālime raḥm it desem cevri itmeğe āğāz ider
- 4 Bezm-i vālā-yı dilārāsında rüz-ı şeb  
İstemez ‘uşşāḳı ağyāra hep dem sāz ider
- 5 Ḳatl-ı ‘uşşāḳ itmeğe h ‘āhiş-kār olmuş sevdiğim  
Baḳa her dem ḡamze-i cellādım ibrāz ider
- 6 Ḥasret-i ruḥsār-ı āl-i vird-i terle dā’imā  
‘Āşıḳ-ı şūrīdeler bülbül gibi āvāz ider
- 7 Bulam<sup>473</sup> bir kimseyi derd-i derün u yār ‘arz edem  
Küy-ı ḡurbette Ḥarābī kimleri hem-rāz ider

154

(148b)

- 1 Yazıḳ oldu o perī-peykere billāh acırım  
Bilmedi ḳadrini hem ḳadrimi eyvāh acırım
- 2 Ḳorḳarım oldur ki anıñ ḥālī diğeri-gün olacak  
Çünkü çıḳmaz bilürüm gittiği bu rāh acırım

---

471 Vyoo

472 Vyoo

473 SA s 101







- 3 Yüreğim parçalanır hiç düşünmez sonunu  
Açmaz hâl-i perişânına ben âh acırım
- 4 Acımaz şanma zîrâ beni de kendi gibi  
Acımaz zannediyor ben onu vallâh acırım
- 5 Kaldırıp elleriği işte du'â ider Edîb  
O güle merhâmet eyle aman Allah acırım

### 155

(71a)<sup>474</sup>

- 1 Ey göñül ben hoş tîr-i kemân itmez idim  
Sînemî nâvek-i müjgâna nişân itmez idim
- 2 Sen düşürdün beni bu dâm-ı belâya ey dil  
Yoğsa kendim bilerek meyl-i civân itmez idim
- 3 Rağma gelseydi cünûnum ol leyli al  
Böyle kühsâr-ı belâ üzre mekân itmez idim
- 4 Beni âjîr eylemeseydi ol gül  
Böyle şeb tâ sehere âh u figân itmez idim
- 5 Görmeseydim kerem-i himmetini pîr-i meyden  
Genc-i meyhâneyi ben dâru' l-amân itmez idim
- 6 Pîr ü Mîr Celâl oldu sühendân-ı ta'âm  
Yoğsa bu yazdığım 'atfî inan itmez idim
- 7 Etmez idi ğam böyle perişân Edîb Harâbî  
Çektiğim derd-i belâyı bî-'ayân itmez idi

### 156

(187b)

- 1 Sizi ey mîr Şemsi billâhi beşzetdim  
Dehânıñ kenz-i esrâr-ı resûlullâha beşzetdim
- 2 Bu hâmûş sırda dâ'ir bir ğazel tanzîm buyurmuşsun  
Anıñçün zâtıñı böyle veliyullâha beşzetdim
- 3 Geçmiş gün bendeniz de zât-ı 'âlîñiz gibi böyle  
Huñû-ı vech-i cânânı kelâmullâha beşzetdim

---

474 1329 tarihiyle [M.1911] Celal Bey'in gazeline söylenmiş bir naziredir.-AEH





- 4 Re 'y-i Rab emri hâfırına nâçize geldikde  
Haşamı fehm idüp döndüm cemâlullâha beşzetdim
- 5 Unutduñ mu Harâbî sen hadîş-i kudsiyi heyhât  
Haşâ olmaz diseñ dildârı ben Allah' a beşzetdim

### 157

(207a)<sup>475</sup>

- 1 Kâzımâ ben seniñ ef' âliñi taħķik itdim  
Defter-i hâliñi başdan başa tedķik itdim

(207b)

- 2 Gerçi evvelce inanmaz idim ammâ şimdi  
Haķķıñızda denilen sözleri taşdıķ itdim
- 3 Harekâtıñ beni hayretde bıraķdı eyvâh  
Yazıķ oldu dil-i âvâreyi tazıyık itdim
- 4 Üç gün yazacaķdım size ben bu ğazeli  
Diķķat-ı merhûnu olan bir güne ta' lik itdim
- 5 Bozduñuz vâh aramızdaki nikâh-ı ' aşķı  
Üç talâķ şart ile artıķ sizi ta' lik itdim
- 6 Alıñız mihr-i mu' accele müeccel bu ğazel  
Ba' demâ böylece benden seni tefriķ itdim
- 7 Hayf kim fa'z u ' irfân u Edîb olmañıza  
Cehd ü ğayret iderek beyhüde teşviķ itdim

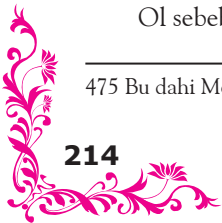
### 158

(13a)

- 1 Dilberâ vaslıñ içündür böyle efgân itdiğim  
Giceler tâ şubha dek çeşm-i kızıl kan itdiğim
- 2 Hüsni ü rüz efzünüñ mecbürüyüm ' ayb eyleme  
Hasretinle dâ'imâ çâk-i giribân itdiğim
- 3 Serv-i kaddiñ çün seniñ ey şüh âşüb-ı zamân  
Eşķ-i çeşmiñ aķıdup mânend-i ' ummân itdiğim
- 4 Âsitan-ı devletiñ ' uşşâķa beytullâhtır  
Ol sebettendir ser-i kuyunda cevlân itdiğim

---

475 Bu dahi Merhum Bey haķķında söylenmiştir.-AEH





5 Böyledir ‘ aşıkların ādābı taḥkīr eyleme  
Ey Ḥarābī cānımı cānāna ḳurbān itdiğim

### 159

(208a)<sup>476</sup>

- 1 Mīr Kāzım gibi ben şā‘ ir-i māhir değılim  
Lafz-ı māhir hele ḫursun dahā şā‘ ir değılim
- 2 Kendi ḫālimde beni terk itdiñiz luṫf idiñiz  
Her söze çünki cevāb virmeğe ḳādir değılim
- 3 Cehlime mu‘ terifem‘ afv ediñiz bendeñizi  
Nāzım-i şī‘ r olanıñ nazmına nāzır değılim
- 4 Mādām var pederim orta yoḳ pür-kederim  
Kimse bilmez benim āḫvālimi bāhir değılim
- 5 İsmimiz gerçi Edībdir faḳaṫ ādābım yoḳ  
Daha ṫoğrusu ise ṫayyib ü ṫāhir değılim

### 160

(21a)<sup>477</sup>

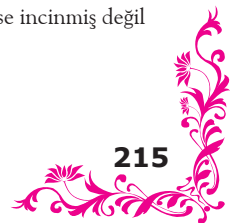
- 1 İşte bir başḳa ğazel ḫaḳḳında inşād eylerim  
Ben seni şimden gerü hicvimle nā-şād eylerim
- 2 Deşt-i şīrīn olduğuñ İslām u Rūm ağızındadır  
Ben de uydum onlara ḫāmaḫle imdād eylerim
- 3 .....<sup>478</sup>
- 4 Sen beni Pepe Selīm Ağa mı şandıñ ey denī  
‘ Aḳlıñı toplayasın billāh berbād eylerim
- 5 Halḳa ḳarşu büsbütün terk-i edeb ettik biz  
Gel Edīb ol şonra ben bu hicvi mu‘ tād eylerim

---

476 Fakirden Edebiyat ve Farisi dersine devam eden şakirdanım beray-ı latife ḳendi hakkımda söylemiş olduğum bir hezeldir.-AEH

477 İşbu Pireveze gibi bir şehirde otuzyeddi kişiyile dargın olduğundan güya senden kimse incinmiş değıl ‘ben sizi bu babda üstad eylerim‘ diyerek istihzā matuf söylenmiştir.-AEH

478 Vyoo





161

(41b)<sup>479</sup>

- 1 İstesem Ken'ân-ı bi-ez-ânı perişân iderim  
Tiğ-ı hicvimle cihâni başına tar eylerim
- 2 Ger analıktan gelirse menzile Mansûr-vâr  
Girsin bir müyine ben anı berdâr eylerim
- 3 Ger dirîğ itmezse bizlerden vişâl-i hâhirin  
"Mu' ciz-i şakku'l-ķamerden" haber-dâr eylerim
- 4 Zibâ varsa rindânımda ger kıtmîr tek  
Devr-i 'îsâ gelmeden bîdâr u seyyâr eylerim
- 5 Ey Hârâbî bu 'Âlî Sinâ-yı fikri kıtmam nazmıma  
Kim bu rütbe efsûn-sâzı şehhâr eylerim

162

(161a)

- 1 Derd-i 'aşkıyla seniğ böyle hayâttan bezerim  
Derd-i ruhsârını yâd eyleyüp ağlar gezerim
- 2 Râst gelsem ser-i küyünda seniğ ağyârı  
Koca bir taşla hemân başını billâh ezerim
- 3 Firķat-ı la'l-i lebiğle seniğ ey ğonca-fem  
Nideyim leyl ü nehâr bâde-i gülfem süzerim
- 4 Cân nedir vuşlatım olsun sağa ey şüh fedâ  
Emr it istersenğ eğer uçkuru şimdi çözerim
- 5 Hülķî bî-hâne geze da'vet idersenğ bir şeb  
S..erim cümleñizi bir sıraya hep dizerim

163

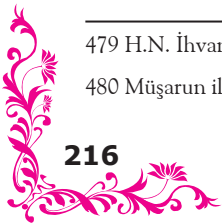
(39a)<sup>480</sup>

- 1 'Aynımdadır eşbâh ile ervâh mütecessim  
Göñlümde her 'âlem ne muşanni' resmidir
- 2 Her dem ki demâdem dem cânsuz ile dem kes  
Gülzâr-ı haķıķideki murğ-ı hevesimdir

---

479 H.N. İhvanımızdan Kēnan Efendi'ye latife tarikiyle söylenmiştir.-AEH

480 Müşarun ileyh hazretlerinin iki beyitten ibaret nazireleridir.-AEH





## 164

(255a)<sup>481</sup>

- 1 Muḥşan-ı ilhāmı Hüdā' dır oldu bir şāhib-i eşer  
Gençliğinde MİR Ğālib şā' ir-i şīr'in-zebān
- 2 Bu kitāb-ı mest-ı t̄ābı ' aşk ile te 'līf idüp  
Ehl-i ' aşka eyledi ḥālān ' aşk-ı mest-bān
- 3 ' Aşksız meşk olmaz ' ālemde bu bir d̄arb-ı meşel  
' İlm ü faẓl u ' aşkını Allah füzūn itsün hemān
- 4 ' Aşktan hiç kimse taḥlīş-i girībān etmedi  
Çünkü hep ' aşk ile k̄ā' imdir zemīn ü āsmān
- 5 Bu feşnā-yı ' aşkda ' aşk-ı ḥākīkī muḥlaḳā  
Böyle hep ' aşk-ı mecāzīden bulundu bī-gümān
- 6 Lāyıkıyla ' aşk ta' rīf eylemek mümkün değil  
Lāl olur k̄āl ü k̄alem ' aciz k̄alır cümle cihān
- 7 İşte bu taḳrīz ile ḥatm-ı kelām etdi Edīb  
Ḥāl-i ' aşkı eyledi bir nebze Ğālib Bey beyān

## 165

(28a)<sup>482</sup>

- 1 .....<sup>483</sup> reftārdan bir laḫza maḥnūn olmadan  
.....<sup>484</sup> eslāfdan bir kimse maḥrūk olmadan
- 2 Varsun itsün cāhil ü nādānı her dem kām-yāb  
Biz anıñ iḳbāline bin cānla mağḍūb olmadan
- 3 Biz k̄anā' atla ğinādan fāriḡu' l-bāl eylemişiz  
Cīfe-i dünyāya gereḡi var maḳrūn olmadan
- 4 Bu ' Ālī Sinān bizi efsūnla taḥhīr eylese  
Çün bu ay da nā' il-i iḫsān-ı şabun olmadık

---

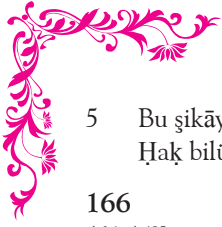
481 Ahmed Mithat Efendī' nin maḥdum-ı necabet-i mevsımları Galip Bey' in telif buyurmuş oldukları Kadim ve Aşk nam kitab için talep olunan takrizdir.-AEH

482 Sabuna gayet merakı olduğundan her nerede görse iktizası olmadığı halde satın alan ve bize vermeyi mutad hale getiren Ali Sinan Bey her nasılsa bir ay virmediğinden şikayet için gönderilmiştir.-AEH

483 Vyoo

484 Vyoo





- 5 Bu şikâyetdir Edîb-i ğamhârdan  
Hağ bilür kim sâye-i luţfunda dilhûn olmadık

166

(61a)<sup>485</sup>

- 1 Göñlüme toğdı muĥabbet Cidde‘ de ol şâhdan  
Bize ĥac etme naşib oldu bu yıl Allah‘ dan
- 2 Ne meşakğat çekiyor ħâfile-i ehl-i haccâc  
O Yezîd ibn-i Yezîd ‘ arab-ı gümrâhdan
- 3 Cümlesi fitne ve sâriğ o gülâb-ı ĥarâb ın  
Bunu mu ağladılar nuşğ-ı kelânullâhdan
- 4 Ne para ħaldı ne eşyâ hemen sirğat oldu  
Cıs cibıldağ geriye döndük beytullâhdan
- 5 Hicve ħalkışma Edibâne yürü ey Rükñü  
Ĥazer eyle ĥayâ şâh-ı Resûlullâhtan

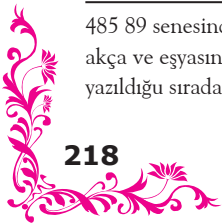
167

(213a)

- 1 Vâ‘ izâ gel ħaçma böyle ĥâne-i ĥummârdan  
Öğren ‘ilmullâhı anda zümre-i meyĥârdan
- 2 Va‘ z iderken kürsiden uçmağsa ħaşdıñ cennete  
Virmesıñ şığlet saña kim cennet-i destârdan
- 3 Bildiğın fığh u ferâ ‘izle bulunmaz zât-ı ĥağ  
Bunları terk eyle ħurtar kendiñi bu bârdan
- 4 “Rabbî ernî lenterânî” cilvesinde ol ĥabîr  
Vâdi-i emîn nedir nûr-ı nârdan
- 5 Mâsivâ yoğdur nidâ-yı ĥağğ-ı ĥubbullâhı bil  
Nefret itme ey ĥ‘âce nâğûs eyle zünnârdan
- 6 Ĥağ-perest ol cennet-i ‘irfâna gir ol bâde nüş  
Geç Ĥarâbiveş cânândan taĥtû‘ n-nehârdan

---

485 89 senesinde karındaşımız Rükñü Kaptan Efendi Cidde‘ de memur iken Hicaza gidip avdetinde akça ve eşyasını Araplar sirğat etmiş olduklarını mübin göndermiş olduğu mektubunun karşılığı yazıldığu sırada leffen göndermiş olduğum gazeldir.-AEH





## 168

(216a)

- 1 Zāhidā kes meyliñi bu çarñı geç devvârdan  
Kendiñi dūr etme ašlā ħāzret-i settârdan
- 2 Olma ħāhişkār cenānın ħūrī vü ğilmānına  
Bilmiş ol bunlar seni mehcūr ider dīdârdan
- 3 Ğayret et nūr-ı nübüvvetle münevver olmağa  
Eyle istimdād her dem Aħmed-i Muħtârdan
- 4 Ğalma cāhil noĝta-i bā-remziniñ āĝāhı ol  
Munħarif olma cenāb-ı ħayder-i kerrârdan
- 5 Muħarrem esrâr-ı Ğağ olmak içün bir kāmili  
Bul ħaber al leyle-i isrâdaki esrârdan
- 6 Ğağ ile ħağ ol ene‘l-ħağ sırrına ol āşinā  
Cānıñı cānāna vir ħavf eyleme berdârdan
- 7 Böyle sen bezm-i ezelde ‘ahd ü peymān eylediñ  
Ey Ğarābī dönme zinhâr virdiğiniñ iğrârdan

## 169

(44b)<sup>486</sup>

- 1 Ey Rātıb dānā-yı sūħān ey şāh-ı ‘irfān  
‘Ömrüñ ile iğbālını müjdād ide sūbħan
- 2 Şākıt eyleyen mevlāsını ālām u kederden  
Şıħħat vire mesrūr-ı farzān ede her an
- 3 Yüsrüyle murādıñ gele hemvāre ħusüle  
Dönsün emeliñ üzre müdām çenber-i devrān
- 4 Ğalmıştı ye‘s ile göñül zulmette velakīn  
Sāyende çerāğ-ı emlāħ oldu fūrüzān
- 5 Bu dem ğisū-yı şad çāk tehīdir  
Ğālīm gene olmağda dīger-ğün u perişān
- 6 İnāmdan ey mīr-i keremkārım efendim  
Bir ħaç ğuruş eyleseñ i‘ ħāsına fermān

486 Seksen yedi senesi inam sandığından çarza para almak için burhan-ı şuara şuray-ı bahriye baş katibi saadetli Ratıb Bey'e takdim kılınan gazeldir.-AEH





7 Sayeñde gene def' -i žarüret olunurdu  
Mümkünse eğer eyle Edib baña çäkeri ħandān

170

(232a)<sup>487</sup>

- 1 İslām oldu Foḫīka ismini koydu Lem' ān  
Bırağdı İslāmıđı oldu yeni başdan Ĥristiyān
- 2 Oldu karşıdaki kerĥānelere sermāye  
Anı ta' kib edene muḫlaqā dirler ĥayvān
- 3 Kim düşerse iki dīnli bu o...spu peşine  
Aña ĥayvān denir elbette denilmez insān
- 4 Bir taqım zübbe zekerd beyler aña dost olmuş  
Düzüyörlarmış anı nevbet ile boş zamān
- 5 Bunlarıñ cümlesine ey Edib olsun la' net  
Māhir ider kāffesini bir gün olur yezdān

171

(278b)<sup>488</sup>

- 1 Hevā almaz güneş görmez karanlık hem de pek virān  
Olan bir ĥāneye Allah bizi bağ eyledi mihmān
- 2 Örülmüşdür örümcek lānesiyle suḫūf-ı divānı  
Süpürmekle bunuñ taḫiri hiç olmuyor imkān
- 3 Kiremitler dağılmışdır görünür gökyüzü baqsañ  
Akar seller gibi şu üstümüzden mevsim yazın
- 4 Soba mañgal kalorifer de olsa eylemez te' mīn  
Kofdan farkı yoğdur hiç delik deşik açık her yan
- 5 Ma' āzallāh barınmađ kış günü mümkün deđil ašlā  
Ĥarāb olmuş bu evde kırdā dāđda yatması seyyān
- 6 Direkler ki taḫtalar gāyet çürük hiç çivi tutmaz  
Ki bir ta' mīr ile belki olurdu qābil-i iskān
- 7 Soğuğdan titreriz hep 'ā'ilem ĥalkıyla birlikde  
İşinmağ çaresi yoğ var iki mañgal yanar özü

---

487 Āhibbādan Bekir Bey' i berāy-ı tahkīr söylenmiştir.-AEH

488 Müsteceren ikāmet etmekte olduğum virān bir hāne hađķında söylenmiştir.-AEH







- 8 Ruṭūbetden fenā ḥālde yataklar altı ıslaḳdır  
Taḥammül eylemez aṣlā demirden olsa bir insān
- 9 Yazın taḥta ḳurusundan ḥarām oldu bize uyḳu  
Sülükden bespeter ḳan emeḡ ister hep bir pis ḥayvān
- 10 Ayıḳlamaḳla öldürmekle aṣlā bitmiyor çünkü  
Gece gündüz ṭavanlardan yaḡar yaḡmur gibi her an
- 11 Ta‘ accüb itmeyesün yüz yirmi ḡuruşdur kim icārı  
Faḳaṭ aydan aya yirmi ḡuruş virmek deḡil şāyān
- 12 Bu vīrān-ḥāneden ḳurtulması müşkül deḡil lākin  
Mūsā‘ id olmuyor ḥasbe‘l-ḳader āh şīve-i devrān
- 13 Ḥarābī sen eḡer ey ṣabr-ı miftāḥu‘l-ferec dersen  
Ḥalās eyler seni lā-şek cenāb-ı ḥazret-i sübhān<sup>489</sup>

172

(282b)

- 1 Ḳüfr iderdiḡ imāna ey ḥ‘āce ‘ākil olsaḡ  
Ḥaḳḳ‘a ḳarīb olurduḡ bir deyre dāḥil olsaḡ
- 2 Bu sırrı fehmi iderdiḡ bir gece fark kesb eyle  
Düzülmeḡe gönülden şıdḳ ile fā‘il olsaḡ
- 3 Fevt olurduḡ farz olunsaḳ şarābla ḡasl olunsaḳ  
Tam müselmān olurduḡ bu lafzā nā‘il olsaḡ
- 4 Ḥaḳ yoluḡu bulurduḡ biz ḳazlibās olurduḡ  
İbiksiz bir ḥorosdan yumurta ḥāmīl olsaḡ
- 5 Böyle utanma bizden ‘aḳlınca ḥoş deḡil mi?  
Sen bu yola girüp de Allah‘a vāşil olsaḡ
- 6 Bu sözden etme ikrāḥ rāzı deḡildir Allah  
Elbet olurduḡ āḡāḥ bu remze mā‘il olsaḡ
- 7 Sen zihi ey Ḥarābī ḥaḳ ile ḥaḳ olurduḡ  
Kendiḡi düzdürüp de insān-ı kāmīl olsaḡ

---

489 Veyahud; 13/Buḡa ṣabr it Edib el ṣabr u miftāḥu‘l ferecdir bil/Ḥalās eyler seni elbet cenab-ı ḥazreti sübhān.





173

(166a)<sup>490</sup>

- 1 Devr-i hüsnünde baş eğmem қаһbe-i bed-nāma ben  
Sāye-i g..ünde minnet eylemem hiç a..a ben
- 2 Gāh esīr-i günbed eyler gāh esīr a..a beni  
Şaşmışım bilmem ne yapsam bu y...aқ-ı tama ben
- 3 Eylerim ol hālveti ben kendime beytü' l-hāzen  
Hāset-i gö...üñle varsam ey perī hāmmāma ben
- 4 Kibr-i kemrāhım götürdü başıma gāvğāları  
Yoḥsa nerden düş olurdum böyle kıllı a..a ben

(166b)

- 5 A..ını gördüm esīr oldum künd-i vaşlıña  
Ol sebebden қalmadı param tütuldüm vāma ben
- 6 Қаһbeler p..tlarla lāzımdır muḥaşşān eylemek  
Ger baña uymazsa anlar uyarım eyyāma ben
- 7 Gūy-ı şuhūtta ne bir a..cık ne bir gūngāh var  
Gece gündüz uğradım vah derd-i istilāma ben
- 8 Surḥ-ı fām itmez seniñ kīr ü kebīriñ ey Edīb  
Sen hemān gel soқ çıkarma rāziyim tā şāma ben

174

(122a)<sup>491</sup>

- 1 Gel ey sofī ḥaқıķat rāhını öğren lā-mekāniden  
Niyāz et “semme vechullāhı” gel öğren lā-mekāniden
- 2 Hāber-dār olması mümkün değıl fıķh u ferā'izle  
Rumūzān-ı kelāmullāhı öğren lā-mekāniden
- 3 Açılısın cān gözün cānānı gör sen noқta keşf olsun  
Nedir gel bay-ı bismillāhı öğren lā-mekāniden
- 4 Yüzün bu kıbleden sen gel kıble-i taḥķike döndür  
Maқaman-ı resūlullāhı öğren lā-mekāniden

---

490 Bekir Paşanın gazeline hezelane bir naziredir.-AEH

491 Tarikat-ı aliyey-i Şabaniye meşayihından Reşadetlü Mustafa Lā Mekāni hakkında söylenmiş bir gazeldir.-AEH

222





5 Murādın Hakk'ı bilmekse Edib-āsā edibāne  
Mekān-ı Hāzret-i Allah'ı öğren lā-mekāniden

175

(144b)

- 1 Tır-i müjgānı geçti benim tā ciğerimden  
Zülf-i hevesi çıkmayacaktır bu serimden
- 2 Cān u tenimi āteş-i hicrānına yakdı  
Kānlar saçılır leyl ü nehār dīdelerinden
- 3 Raḥm itmedi eyvāh baḡa ol dilber-i ra' nā  
Giden kim şekvā ideyim ben ḡadrimden
- 4 Gül rüyuna dökmekde o şūḡ ' anber zülfünü  
Ḥavf eylemiyor mu ' aceb āh-ı seḡerimden
- 5 Sīnemde olan yarama yār virmedi merhem  
Ḥalkı nideyim yok ḡaberi hiç kederimden

176

(243b)<sup>492</sup>

- 1 Cemāle maḡhar oldum kün fekānıḡ zül-celālinden  
Şükür ḡurtuldum artık ḡūrī ḡılmānıḡ vişālinden
- 2 Ḥarām oldu baḡa dünyā ile ' uḡbā ḡalāş oldum  
Cihānıḡ ḡıl ü ḡālinden daḡı āhiret su 'ālinden
- 3 Bugün elḡamdülilāḡ irüşdüm menzil-i küfre  
Neler ḡekdim neler ben dīn ü imānıḡ vebālinden
- 4 Bir himmet oldum 'avn-ı ḡaḡla deyr-i 'aşḡda ey şūfi  
Müberrāyım Ḥüdā' nıḡ hep ḡarāmından ḡelālinden
- 5 Ḥarābī nuḡkunu şer' -i şerīfe ḡatbīḡ itmişdir  
Muḡālīf şanmayın Ḥur' ān-ı 'azimü' ş-şān me 'ālinden

177

(242b)<sup>493</sup>

- 1 Emīnim kim bu ḡülzār-ı fenānıḡ vird-i alından  
Şaḡın a! zerde-i ḡār olma cehd et ḡülnihālinden

---

492 Emin Bey'e hitaben söylenen gazellerin kafiyesinde kendi hakkımda söylenen gazeldir.-AEH

493 Tarik-i mevleviyeden Emin Nüzmin hakkında söylenmiş dört kıta gazeldir.-AEH





- 2 Gülistān-ı hāḳīkimize ğarab olmak dehāyāndır  
Şerī<sup>c</sup> at gülşeninde bülbül olmaḳlık kemālınden
- 3 Ḳazārā cennet-i a<sup>c</sup> lāya ḳursa zātını Allah  
Baḳın buĝdayı yiyüp meyve ḳoparma tūbā dalından
- 4 Zebāniler seni tāmuya şāyet sevḳ iderlerse  
Saḡa dehşet gelir elbet mucrimin iştigālinden
- 5 Faḳaḳ ḳorḳma seni iḥrāḳa yokdur ḳuvveti nārın  
Behaḳ it .....<sup>494</sup>imtişālinden
- 6 Bu ta<sup>c</sup> dad ettiĝim iḥvānı ta<sup>c</sup> līm ile iḥrāz et  
Reh-i mevlānın erbāb u kemāl-i ehl-i ḥālinden
- 7 Emīn-i nev-zemīne Ḥarābī nuşḥ-ı pend etme  
Bilürsün çünki hiç memnūn deĝil ḥüsn-i mefālinden

178

(243a)<sup>495</sup>

- 1 Emīn-i nev-zemīnim ḥaḳ geḳer gerçi ḥayālinden  
Faḳaḳ maḥrūm rüy<sup>3</sup>etsin o gözlerle cemālinden
- 2 Bulub bir ḥāzıḳ-ı kemāli aḳdır tırma çeşmānın  
Ki meşhūduḡ ola her dü-cihān ḳurtul bu ḥālinden
- 3 Ḳalırsın teşne-leb böyle zīrā  
İçilmez bilürsin Ḥaḳḳ<sup>c</sup> ın şarāb-ı lā-yezālinden
- 4 Dehānın kenz-i esrār-ı Ḥüdā olmak gerek evvel  
Bulub ḥazret-i zamānı iç anın āb-ı zülālinden
- 5 Ḥarābī olub gir cennet-i <sup>c</sup> irfāna cehd eyle  
Tenin ḥaḳ olmadan ḥāki muḳaddem irtiḥālinden

179

(194a)

- 1 Ayrıldı artıḳ bīĝānelerden  
İmānı buldu bütḥānelerden
- 2 Çıḳmaz Ḥarābī meyḥānelerden  
Dersi aldı çünki mestānelerden

---

494 Vsoo

495 Tarik-i mevleviyeden Emīn Nüzmin Efendi Hāki-i Bey hakkında diĝer bir gazeldir.-AEH





- 3 Elden birağdı şavm u şalâtı  
Dilden çıkarıdı hacc u zekâtı
- 4 Terk itti dîni bağlandı zünnâr  
Pîr-i muğâna virmiştir ikrâr
- 5 Kûfr yayıldı her yerde zâhir  
Zâhid mi şandıñ vallâhi kâfir
- 6 Gördüm alırken hamr ile âb-dest  
Eşnâma taptı olduğ da sermest
- 7 Vâ' izâ bu sırra olsaydı âgâh  
Hoşnûd olurdu kendinden Allah
- 8 Hüsni-i gamhâr olduçça meyhâr  
Eyler bu lafzı her daқиka tekrâr
- 9 Çıkmaz Harâbî meyhânelerden  
Ayrılmaz artuğ rindânelerden

180

(74a)

- 1 Zâhid bizi sen mâ'il-i efsâne mi şandıñ  
Kendiñ gibi hep ' âlemi divâne mi şandıñ
- 2 Biz nâ'il-i envâr-ı çerâğ-ı ebedîyiz  
Fânüs-ı hayâlâtıña pervâne mi şandıñ
- 3 Bil haddiñi biz maḥrem-i esrâr-ı elestiz  
Şaşkın hele sen bizi bî-gâne mi şandıñ
- 4 Çarpar seni git aldığın âb-destle girilmez  
Bu dergehi mescid gibi şom hâne mi şandıñ
- 5 Câm-ı ezeli bezm-i Harâbî' de bulundu  
O genc-i Hüdâ' dır tehî vîrâne mi şandıñ

181

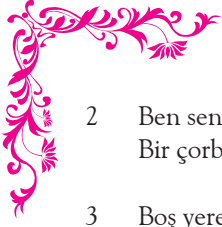
(132b)<sup>496</sup>

- 1 Erenler yolundan çıkmaz idiñ sen  
Ey Şâni eğer kim dervîş olaydıñ

---

496 Dervîş Şani hakkında söylenmiştir.-AEH



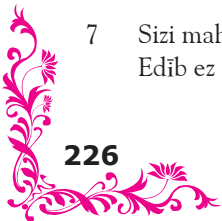


- 2 Ben senden aşlā bıkmaz idim ben  
Bir çorba içünde çerviş olaydın
- 3 Boş yere boşanma daha dolmadan  
Arayıp özünde Hâkık'ı bulmadan
- 4 Bu tekkeye gelip dervîş olmadan  
Kâşki kilisede keşiş olaydın
- 5 Eleğin olaydı beni alırdın  
Gücün yetse ayağımı çeledin
- 6 Bu cismimi delik delik delerdin  
Dest-i murteżâda bir şiş olaydın
- 7 Bak senden Harâbî olmuştur melûl  
Çünkü biliyorsun erkân u uşûl
- 8 Hiçbir kimse seni itmezdi kabûl  
Eğer bu dünyâda bahşîş olaydın

182

(277b)

- 1 Mu'în olsun size Mîr Tal'at luţfu sübhânın  
Hüdâ ihsân eyler her ne taleb eyler ise cânın
- 2 Kemâl-i 'ömr-i 'âfiyetle dâ'im şâd u handân ol  
Gam u âlâmını göstermesün haq çarh-ı devrânın
- 3 Maşûn etsün sizi dehrin belâsından kazâsından  
Perişân eylesün Allah eğer var ise düşmânın
- 4 Çal işdifâ-yı devlet ol câh u merâtible  
Gıbta etsün zâtına emsâl ü akrânın
- 5 Tekemmül et te'âli eyle ressâmıhda inşallâh  
Fâ'ilden füzûn olsun cihânda şeh'r ü şânın
- 6 Hîmâye eyle maḥdûmum Ferîdün bendeni luţf et  
Hâkâret görmeğe râzî değil elbetde vicdânın
- 7 Sizi mahv ider haq 'â'ileñ halkıyla birlikde  
Edîb ez cân u dil oldu bugün işte du'â-hânın





### 183

(170a)<sup>497</sup>

- 1 Kâdrin bilürüz merd-i sühandân-ı zamânıñ  
Âşârı bütün şaçmaşapandır dekâdanıñ
- 2 Rû 'yâsı yeşil leyli kıztıl faytonu refref  
Teşbihleri gâyetle yamândır dekâdanıñ
- 3 Hem sarı siyâh renk-i felâtün baķıñ siz  
Elvânı da bambaşķa ' ayândır dekâdanıñ
- 4 Zinhâr diyen ĥaltı ider ..oķ yediler kim  
Aşl eylediği 'âr bir sühandır dekâdanıñ
- 5 Çıksaydı deñizden rûĥ-ı bidârı uçardı  
Derrâcı seri aldurandır dekâdanıñ
- 6 Etnâb-ı süĥan etmeyiz ĥayri Ĥarâbî  
Baķ sözlerine hep hezeyândır dekâdanıñ

### 184

(18b)

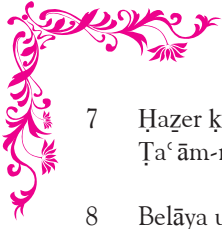
- 1 Çekilmez derd ü ĥahrı germ ü serdi çarĥ-ı devrânıñ  
Bilinmez kıymeti zîrâ cihânda ehl-i ' irfânıñ
- 2 Ne ĥikmet tâli' i yâver olur bî-behre nâdânıñ  
Varılmaz oldu yanına emşâl ü aķrânıñ
- 3 Mürüvvet merĥamet hiç ĥalmadı iĥvâne iĥvânıñ  
Güvenme dostuna zîrâ bilinmez ĥalbi insânıñ
- 4 Cihânda kimseden bir kimseye aşlâ vefâ yoķdur  
Saķın derde giriftâr olma kim şoņra dâd yoķdur
- 5 Parañ yoksa ehibbâdan saņa hiç merĥabâ yoķdur  
Seni gördükleri yerde ĥaçarlar âşinâ yoķdur<sup>498</sup>
- 6 Mürüvvet merĥamet hiç ĥalmadı iĥvâne iĥvânıñ  
Güvenme dostuna zîrâ bilinmez ĥalbi insânıñ

---

497 Müstecâbızâde İsmet Bey biraderimizin teşvikiyle söylenmiş bir gazeldir.-AEH

498 SA s 78





- 7 Hazer kıl sırrını bir kimseye fâş etme aldanma  
Ta‘âm-ı câhil ü nādâna aç dur loğmanı banma
- 8 Belâya uğrama eller için âteşlere yanma  
Sağa cânım fedâdır her diyen insânı dost sanma
- 9 Mürüvvet merhâmet hiç kalmadı ihvâne ihvânı  
Güvenme dostuna zîrâ bilinmez kalbi insânı

### 185

(111b)<sup>499</sup>

- 1 Beyt-i Hüdâ‘dır ey şâh ‘uşşâka âsitânı  
Hem kıblegâh tahkîk mabeyn-i ebrûvânı
- 2 Cây-ı niyâzımızdır didâr-ı pâkiñ ey dost  
Ku‘rânadır imâni elbette müslümânı
- 3 ‘Uşşâka rûşen eyler dünyâ vü mâfihâyı  
Şems-i münîr rûyuñ çerâğı dü-cihânı
- 4 Küffârdan işârettir her kim ki secde itmez  
Çünkü gümânımız yok ma‘nâsın âzânı
- 5 Herkes gibi Harâbî muhtâc-ı himmet gider  
Luft eyle kesme zinhâr gülbang-ı ‘ârifânı

### 186

(48b)

- 1 Dehriñ nideyim ben şeref ü cânı  
Tek başıma yağdırmaya bârân-ı belâsın
- 2 Hayfâ beni terk eyledi ol gonce-i terden  
Esdirmesin isterse felek bād-ı şabâsın
- 3 Çünkü gam u âlâm ile etti beni bîmâr  
Çalsın başına hoçkâ-ı dârü-yı devâsın
- 4 Çarhıñ meh-i mihrî hele bâkî kalacak mı  
Elbette bulur nâle vü âhımla cezâsın
- 5 Ümîd-i vefâ eyleme bîmâra Harâbî  
Var mı gören âdem feleğîñ mihr ü vefâsın

---

499 Münir Baba hazretleri için söylenmiştir.-AEH







187

(115b)

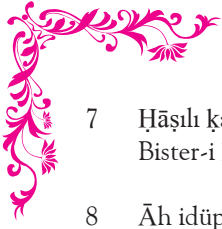
- 1 Oldum esîr-i ‘aşkı ol şüh-ı şivekârıñ  
Bir biñ değıl esîriñ herkes seniñ şikârıñ
- 2 Görseydi çeşm-i mestîñ biñ cân ile ölürdü  
Maqtül-i seyf-i ebrûñ hûbânı her diyârıñ
- 3 Dünyâda yok mişâliñ sen meh cemâle nisbet  
Mir ‘ât-ı hüsni-âni perzeng-i zengibârın
- 4 Lezzet virir mi cihân ‘uşşâka zehre benzer  
La‘l-i lebiñ yanında hep qandı qandhârın
- 5 Mest ü harâb iderdi âhı dest-i çemeni  
Bad-ı şabâ getürseñ gîsû-yı müşkbârıñ
- 6 Seylâb-ı eşk-i çeşmim dünyâyı garq iderdi  
Ger olmasaydı sâ‘il-i rehüzârın
- 7 Şehîd-i tiğ-ı gâmze olduqda ey Harâbî  
Küyunda ol nigârıñ belki olur mezârıñ

188

(11b)

- 1 Derd-i cân sūziyla sen dâ‘imâ nālân olasıñ  
İnşâ‘ allâh yüzüñ gülmeye giryân olasıñ
- 2 İtmediñ hâtır-ı nâ-şâdıma aşlâ hürmet  
Sen de dünyâda hay olduqça perîşân olasıñ
- 3 Dil-i vîrânımı def‘ân ile şikest itdiñ  
Allah‘dan dilerim sen dahî vîrân olasıñ
- 4 Hâk seni itmeğe emsâline fâ‘ik aşlâ  
Böyle bî-behre qalup câhil-i nâdân olasıñ
- 5 Seni ‘âlemlere eğlence vü rüsvâ ide hâk  
La‘n ile haşre qadar dillere destân olasıñ
- 6 Hışmına uğrayasıñ şâh-ı resûlullâhıñ  
La‘net-i ins ü melek nefret-i insân olasıñ





- 7 Hāşılı qalmaya sağlığdan eşer cisminde  
Bister-i hāk<sup>500</sup> düşüp dā'imā ğaltān olasıñ
- 8 Āh idüp ađlayasıñ hātırına geldikçe  
İttiđiñ hāl-i Harābī' ye peşimān olasıñ

### 189

(147a)<sup>501</sup>

- 1 Dilerim hāzret-i hākdan sen nālān olasıñ  
İşte hep böyle yüzüñ gülmeye giryān olasıñ
- 2 İtmesin hāk seni emşāline fā'ik ebedī  
Böyle beyhüde qalıp cāhil ü nādān olasıñ
- 3 Söyle lāyıq mı ki ben böyle perişān olayım  
İnşallāh göreyim sen de perişān olasıñ
- 4 Yıkdıñız hātır-ı vīrānımı sen de a kızum  
Temelinden yıkulub ben gibi vīrān olasıñ
- 5 Aman Allah diyerek bağ ne du'ālar iderim  
Her vağıt bir hedef-i nāvek-i düşmān olasıñ

### 190

(147b)

- 1 Aç qalıp ađlayasıñ bulmayasıñ bir giyecek  
Sen divāne delisiñ her gören 'uryān olasıñ
- 2 Herkesin luţfuña muhtāc olaraq sağ olasıñ  
Dūzah-ı fakra düşüp dā'imā sūzān olasıñ
- 3 Her zamān böyle seni 'āleme rüsvāy edecek  
Haşre dek la'net ile dillere destān olasıñ
- 4 Āh edip ađlayasıñ 'aqlıña geldikçe Edīb maħlaş  
İtdiđiñ cevri-i istiđnāya peşimān olasıñ

### 191

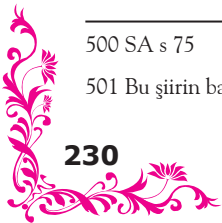
(17a)

- 1 Tefekkür kıll nice hikmetleri var hāliku'n-nāsın  
Ki mevā-yi penāh olmuş Sivas toprağı şanasıñ

---

500 SA s 75

501 Bu şiirin başında beddua başlığı vardır.-AEH





- 2 Kime şordumsa taḥḳîr eyledi billâh ecnâsıñ  
Bu yerde münteşir fitne fesâd ü şerr ü Sivâsıñ
- 3 Timurlenk kâşki hâdim ü ḥarâb etseydi esâsıñ  
Ki zîrâ câhil ü nâdândır insânı Sivâsıñ
- 4 Hele herkesle gūyâ şādıḳâne ülfet eylerler  
Yalandan ḥâṭırıñ su 'âl iderler rağbet eylerler
- 5 Riyâ-yı kızb ile şıdḳ-ı ḥulûs-ı ' izzet eylerler  
Gülerler arḳaṅdan biñ türlü saña ğıybet eylerler
- 6 Timurlenk kâşki hâdim ü ḥarâb etseydi esâsıñ  
Ki zîrâ câhil ü nâdândır insânı Sivâsıñ
- 7 .....<sup>502</sup> millettir kıyâs etme yeñilerdir  
Ḥamiyet nolduğın bilmezler aşlâ pek denîlerdir
- 8 .....<sup>503</sup> bana ğayet ğanîlerdir  
Ma' âzallâh ğammâz yalancı Ermenilerdir
- 9 Timurlenk kâşki hâdim ü ḥarâb etseydi esâsıñ  
Ki zîrâ câhil ü nâdândır insânı Sivâsıñ
- 10 .....<sup>504</sup> bulunmaz merd bir insânı  
Hele ben görmedim var mı gören bir ehl-i ' irfânı
- 11 Değil raḥmâni hiç aḥvâlleri vallâh şeyṭânî  
Bulunmaz başḳa bir yerde o şehriñ asla nâdânı
- 12 Timurlenk kâşki hâdim ü ḥarâb etseydi esâsıñ  
Ki zîrâ câhil ü nâdândır insânı Sivâsıñ
- 13 Yere geçsin ilâhî ḥâne ḥâne dağı Sivâsıñ  
Kesilsin menba' ından çeşmesi ırmağı Sivâsıñ
- 14 Perişân ḥâle gelsin gülsitân-ı bâğı Sivâsıñ  
Ḥarâbî ḳalmasın hiçbir yeşil yaprağı Sivâsıñ

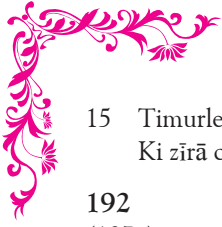
---

502 Vyoo

503 Vyoo

504 Vyoo





15 Timurlenk kâşki hâdim ü harâb etseydi esâsıñ  
Ki zîrâ câhil ü nâdândır insânı Sivasıñ

192

(137a)

- 1 Ğam çekme beyim şâ' ir-i mâhir olacağsıñ  
Âheste revişle bu yolu hem bulacağsıñ
- 2 Bâkî mi sanırsıñ hele gülzâr-ı cemâli  
Güller gibi bir gün olacağtır solacağsıñ
- 3 Bûsîde iken sen çünki ' aşk bâğına düşdüñ  
Dertler çekeceksıñ nice otlar yolacağsıñ
- 4 Çok kâr u zararlar göreceksıñ bu pazarda  
Peymâne gibi gâh boşalıp gâh dolacağsıñ
- 5 Bir fâzıl u ' irfân ve süñhandân olacağsıñ  
Halk bu gidişle daha bilmem ne olacağsıñ

193

(84a)<sup>505</sup>

- 1 Rindsıñ meyğorsıñ Ken' ânsın ' irfânsıñ  
Yoğ ye'sin her kim saña söylerse bi-ezânsıñ
- 2 Kande olsañ dâr-ı hağdır meclis-i rindân  
Bağr-ı meyde felek şahbâ üzre hoş kıaptansıñ
- 3 İnñirâf etmez ayağıñ üzre râh-ı râstdan  
Kim dimiş bed mest ü sergerdânsıñ ğaltânsıñ
- 4 Hağ vücüduñ dâ'im itsün zümre-i sekrâne kim  
Her belâya kıarışup arslan kıalkansıñ
- 5 Hıalt iden hağkıñda zannım ki Harâbîdir saña  
Nazm ile sedd eyle ağızın şâhib-i divânsıñ

---

505 Vehbi Bey' in iltiması üzerine Kenan Bey' in hakkında söylenmiş istihza tarikiyle bir medhiyedir. Kenan Bey Kenan-ı bi izanlık verildiğinden ve kendisi işret-i adem zamanlarında doğru yürüyemediğinden ve bed mestlik itmekte bulunduğundan bu halleri andırarak nazm olunmuştur.-AEH





## 194

(86a)<sup>506</sup>

- 1 Ey H̄arāb ī ebsem ol herh̄alde bī-ımkānsıñ  
Diñle Ken' ān s̄öylesin kim sen ne deñlü cānsıñ
- 2 Şi' rden bī-behresıñ kim sözler gele her kim  
Mu' cib-i teşvīş-i dehen zümre-i rindānsıñ
- 3 Sen ne istersıñ benim vech-i ' ayūsundan hele  
Girme bir şuyuna mādām ki qurbānsıñ
- 4 Cāhil ü nādānlar elbet bir hiçdir saña  
H̄aşb-ı vicdān değıl insān değıl hayvānsıñ
- 5 Hāzır u āmādesıñ ger istesem ben çüñkü sen  
Girme göñle dermān itmeğe Loqmānsıñ
- 6 Hicviñe karşı nazırım bī-bedeldir şüphesiz  
Sen de gel yaz şı' rime ben cān ile hayrānsıñ
- 7 Hırısto' nuñ meyhānesinde s̄öylemiştım ben saña  
Bir H̄arābī var idi sen şı' rine cüzdānsıñ

## 195

(84a)<sup>507</sup>

- 1 On sekiz biñ ' ālemıñ cānındaki cānānsıñ  
Çüñkü sen ismiñ gibi bir Yūsuf-ı Ken' ānsıñ
- 2 Kān-ı ' irfān u belāğat sende h̄atm olmuş bugün  
Kenz-i esrār-ı H̄üdāsıñ kāşıfı' l-Ḳur' ānsıñ
- 3 Gülsitān sırrı' l-ğaybu' l-ğayb içinde  
Biñ hezār nāle zensıñ ğonce-i h̄andānsıñ
- 4 Allah Allah her s̄özün bir mağz-ı Ḳur' āndır seniñ  
Gālibā bu şüret-i insān ile rahmānsıñ
- 5 Ey H̄arābī nazm eyle şāh-ı velāyetsıñ meğer  
Noqta-i bādır mekānıñ anda sen nihānsıñ

506 Vehbi Bey' in iltıması üzerine Kenan Bey' in dilinden hakk-ı acizanem hakkında s̄öylemiş olduğum bir hicviyedir.-AEH

507 Vehbi Beyin iltıması üzerine Ken' ān Beyin hakkında istihza tarikiyle tanzim olunan mersiyedir.-AEH





196

(85b)

- 1 Yok sözüm 'irfân-ı pür-iz'ân-ı insânsıñ  
Hâşılı Ken'ân-ı efzâ fâ'ik' alâ Kıur'ânsıñ
- 2 Ben ne hâcet söylemek sen söylemişdiñ nazm ile  
Bende-i hünkârsıñ kim dâhîl-i erkânsıñ
- 3 Devr-i Cemde nokta-i imâna imân ittiğiñ  
Der-meyân ittiñ ki muḫlak şâhib-i imânsıñ
- 4 Ben bile oldum meftûn seniñ bezm-i 'işreñe  
Çünkü sen bir merd hoş âmedsıñ hoş güftârsıñ
- 5 Hâl ü kâl ü Âdemi vezn itmede fikriñ müdâm  
Ey Hârâbî ben de şaşım sen nasıl hayrânsıñ

197

(86b)<sup>508</sup>

- 1 Ey Hârâbî sen nasıl bir baḫr-i bî-pâyânsıñ  
Kim necmullâhta dehşetli bir tûfânsıñ
- 2 Âteş-i Nemrûd tek hiç gülşen olmaz âteşiñ  
Gelse İbrâhîm için bir âteş-i süzânsıñ
- 3 Ol yed-i beyzâya teşhîr etmek âsândır saña  
Sen fûsun-sâz-ı cihânsıñ şâhib-i devrânsıñ
- 4 Gelse Eflâtûn u Sokrat u Aristo  
Hâli nâ-ķâbil bilinmez sen ne ķenz-i kânsıñ
- 5 Ey Hârâbî şüret-i Haķ'dan görünme 'âleme  
Çünkü sen Ken'ân-ı bî-ez-ân bî-şeytânsıñ

198

(113b)

- 1 Ey dil sen 'andelîb gülzâr-ı hûsn-i ânsıñ  
Nâlân-ı vird-i ḫandân olduķça kâmrânsıñ
- 2 Ey âh pür-şahâbım dehri münevver itdiñ  
Korķutma gel nigârı çün berķ-i âsmânsıñ

---

508 Vehbi Bey' in iltiması üzerine kendi tarafından hakk-ı acizanam hakkında tanzim olunmuş bir gazeldir.-AEH

234





- 3 Mercān-ı la‘l eşki çektiñ diyār-ı yāre  
Ey çeşm sen meğer kim sālār-kārbānsıñ
- 4 Ey cān-ı nātüvānım benden de ƣahramansıñ  
Tığ-ı belā-yı yāre her laħza ser-niřānsıñ
- 5 Dünyāda ħānümānım olmuş ħarāb Ĥarābī  
Ben de müdām anıñçün lā-ƣayd u bī-mekānsıñ

### 199

(137b)

- 1 Bilmezseñ eğer cānını cānān olamazsıñ  
Bu ħāl ile sen derdiñe dermān olamazsıñ
- 2 Sende göremem zerrece āřār-ı řadākat  
Bu ħāl ile iħvānıñıa iħvān olamazsıñ
- 3 Bilseñ olasıñ böyle tabī‘at ile ařlā  
Ĥiçbir göñle doğrusu miħmān olamazsıñ
- 4 ‘Arifān ile insān konuşup ‘ālim olur mu?  
Mādām ki yok sende bu insān olamazsıñ
- 5 Ĥulkī gibi bir řā‘ire meyl itmezseñ sen  
Billāhi beyim merd sūħandān olamazsıñ

### 200

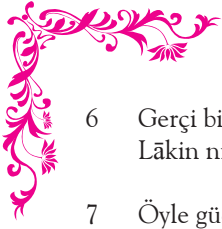
(20 a)

- 1 Ey kān-ı ‘acīb ĥiddet ile var olamazsıñ  
Bir laħza ‘aşƣdan āzād olamazsıñ
- 2 şaldı seni gözden ġazab alır nigāħıñ  
Bu vaħřet ile bir vaƣt irřād olamazsın
- 3 .....<sup>509</sup>
- 4 Ĥadriñ hem maħv oldu ġurūr-ı ‘izzetle  
Cihānıñıa şimden gerü ābār olamazsıñ
- 5 Bu rütbe geç eťvār ve bed-aħlāƣ ile ħāřā  
Ĥiçbir peder ü mādere evlād olamazsıñ

---

509 Vyo





- 6 Gerçi bilüriz bākireler çok  
Lākin nidelim kimseye dāmād olamazsıñ
- 7 Öyle güç eṭvār-ı bed-aḥlāk deġilsin şüphesiz  
Bir kıızım olsa seni elbette dāmād iderdim
- 8 Ger virirsem tışeyi gir kebīrim destine  
Bisütün künke ḥāhişle Ferhād iderim
- 9 ‘Ömrüm olduġça çıkar mı aklımdan luṭfuñuz  
Mā-şā-Allāh şabr eyle hep şer‘ ile yād eylerim
- 10 Saçma söz barun ṭab‘ınıñ var iken ey ...<sup>510</sup>  
Ben seni bu deşt bir taḥcīre şayyād eylerim
- 11 Kimse incinmemiş deġil senden ve sen de kimseden  
Sen Edıbsıñ bu bābda ben seni üstād eyledim

## 201

(46b)<sup>511</sup>

- 1 Cevdet baña bu ḥāl ile sen yār olamazsın  
Ben ‘āşıkım ammā bana dildār olamazsıñ
- 2 Merd ile konuş merd ile düş merd ile ol git  
Cāhiller ile vāķıf-ı esrār olamazsıñ
- 3 Ben bülbül-i āteş-demim ey Cevdet Efendi  
Bu bāġda sen ġonce-i bī-ḥār olamazsıñ
- 4 Ḥāşā ki deġildir seniñ aḥvālin taḥķīr  
Ķadriñ bilürüz doġrusu inkār olamazsıñ
- 5 Ķaf daġı gibi ġāḥ ağır ġāḥ hafifdir  
‘Ārifleri sen ṭartmaġa ḳanṭar olamazsıñ
- 6 Mānend-i Edīb pend-i ġülistān oḳusan da  
Bu yolda gene nāzım-ı eş‘ār olamazsıñ

## 202

(92a)

- 1 Şūfi bu gidişle bize yoldaş olamazsıñ  
Hem bende-i şādık Hācı Bektaş olamazsıñ

---

510 V<sub>soo</sub>

511 İhvanımızdan Cevdet Efendi'ye gönderilen gazeldir.-AEH







- 2 Biz ʿilm-i ledün dersini gördük hele var git  
Bu ḥāl ile bu ḳāl ile ḳallāş olamazsın
- 3 Sen zümre-i aḳbaş u yeşilbaşa ḳul olduḡ  
Şimden gerü ḳurbān-ı ḳızılbaş olamazsın
- 4 Tā ḥamr ile çün ġasl ü vużüʿ eylemeyince  
Bu Ḳaʿbe-i cānānede farrāş olamazsın
- 5 İtnāb-ı süḫan ile kim sen de Ḥarābī  
Ol dergeh-i rindānede bir taş olamazsın

203

(94b)

- 1 Şūfī dīvāne misin kesb-i şuʿ ūr eylediḡ  
Kim bu seniḡle daha farı ḳuşūr eylediḡ
- 2 Urma zinhār şaḳın nūr-ı nübüvveti dem  
Çünkü göḡlünḡde olan zulmeti nūr itmediḡ
- 3 Göremezsın ḥālesin bilemezsın maḳşūdları  
Dīde-i nefsinḡi mādām ki kör eylediḡ
- 4 Māʿil olamazsaḡ o dīdār-ı ziyāya  
Terk-i sevdā-yı cennet ü şūr eylediḡ
- 5 Fehm-i İncil ü Tevrāt u Zebūr eyledin<sup>512</sup>

204

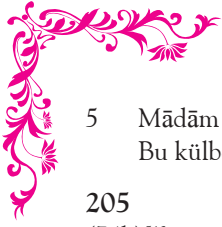
(138a)

- 1 Sen kendiḡi bilseḡ bize şāhāne gelirdiḡ  
Yoḡsa dilārā ile mihmān gelirdiḡ
- 2 Ger tilki ḫabīʿ atlıları sevmiş olsaḡ  
Arslan gibi bu meclise merdāne gelirdiḡ
- 3 Çok pāreler açdıḡ ebkem-i Raḫmān olaydın  
Bu derde devā olmaḡa dermān gelirdiḡ
- 4 Allah saḡa hiç etmedi raḫmet iḫsān  
Dīnsiz daḡi olsan yine imāna gelirdiḡ

---

512 5. beytin 2. mısrası yazılmamış.





- 5 Mādām ki siz sevmediñiz Hülkî-i zârı  
Bu külbe-i aḫzânımıza yatagelirdiñ

205

(74b)<sup>513</sup>

- 1 Ey kâfir-i bî-dîn niçin inkâr-ı Rab itdiñ  
Mādām ki sen Ka‘be‘de ikrâr-ı nebî itdiñ
- 2 Kimse gelip îmāna seni itmedi da‘vet  
Allah seni berbād ede kendiñ talep itdiñ
- 3 Allah‘ı da peygamberi de eylediñ inkâr  
Şād ittiñ Ebu Cehli özün Ebū Leheb itdiñ
- 4 Bu ḫāl ile sen tabi‘-i küffâr-ı Kureyşsiñ  
La‘net saña kim dūzaḫa cismiñ ḫaṭab itdiñ
- 5 Tercî‘ olunursuñ bu yaqında göreceksiñ  
Sen çünkü o şeyṫān gibi terk-i edeb itdiñ
- 6 Ḥaḫ ḫahr ider elbette Ḥarābî o ḫabîşi  
Şabr et ne şıkdıñ ne bu rütbe ḡaḫab itdin

206

(115a)<sup>514</sup>

- 1 Her ḫuşuşunda iki ‘ālemd e mîr Fu‘ād Bey  
Nāşırıñ olsun cenāb-ı ḫaḫret-i rabbu‘l-‘ālemîn
- 2 Luṫf idüp bāb-ı şefā‘ atten sizi devr itsün  
Ḥaḫret-i peygamber-i zî-şânımız yevmü‘s-senād
- 3 Zāt-ı ‘alîñizi ḫaḫ derd ü kederden ḫıfz idüp  
Āzerbād ‘ömr-i ‘āfiyetle etsün ber-murād
- 4 Her gününğ ‘ıyd her geceñ ḫadir olsun inşallāḫ  
Eylesün Allah seni leyl ü nehār ḫandān u şād
- 5 Düşmen-i bedḫāḫıñı güldürmeyüp ḫahr eylesün  
İnşāallāḫ cümleten nā-būd olur ehl-i fesād
- 6 ‘Avn-i Ḥaḫ‘la şervet-i sāmāñız olsun füzün  
Dest-i ḫudret bab-ı tālî‘in ide her dem küşād

513 Kenan Bey tarafından söylenmiştir.-AEH

514 Fuat Bey hakkında gazeldir.-AEH





7 Şıdķ ile tekrār du‘ā ider Hārābī dā‘ iniz  
‘ Āfiyetle ‘ ömr-i iķbāliñ ide Allah ziyād

207

(195b)

- 1 Varīş-i peygamber-i zī-şānsıñ ey zāt-ı emīn  
Kim sizi irşāda me ‘mūr etti rabbu‘ l-‘ ālemīn
- 2 Sizde müncelī oldu sırr-ı yedullāh āyeti  
Sizdedir rāh-ı ḥaķıķat sizdedir erkān u dīn
- 3 Zāt-ı ‘ āliñize bir kāfırde himmet eylese  
Rü ‘yet eylerim vechullāhı ol ḥaķke‘ l-yaķīn
- 4 “Men ‘ Aref” esrārına hem remzine  
‘ Arif-i vāķıf olur şāhid bu ‘ arş u zemīn
- 5 Dergeh-i ‘ uşşāķa dāñil ol Hārābī durma hiç  
Hāzā cennāt ‘ adet şaldıñ fād u halūha

208

(199a)<sup>515</sup>

- 1 Gösterüp vechini bir şeb baña vech-i ḥasenim  
Toldu envār-ı cemāli ile beytü‘ l-ḥāzenim
- 2 O gice etti baña ḥazret-i Allah mi‘ rāc  
İkimiz birleşerek kendi ben oldum o benim
- 3 Lā-mekān bañrine yol virmek olurdu düşvār  
Olma keştī göñlümde göñülde dümenim
- 4 Baña bu ḥırķa kefen kāfi tenezzül itmem  
Tokuşa Şit Nebī kendi eliyle kefenim
- 5 Kūfr-i tğūt mı sanırsın sözüümü şūfī şaķın  
Mağz-ı Kur‘ ān-ı celil olsa gerek her süñanım
- 6 Oķudum ‘ ilm-i ledün dersini bizzāt Hāķ‘ dan  
Kenz-i esrār-ı Hūdā oldu şeker baķ dehenim
- 7 Gülşen-i sırr-ı ḥaķıķatte Hārābī gibi ben  
Öyle bir gülbün-i ḥaķķım ki bulunmaz dikenim

---

515 Reşadetlü Halid Efendi‘ nin iltiması üzerine söylenmiştir.-AEH





209

(161b)<sup>516</sup>

- 6 Ey perî-peyker nedir bu hüs̄n ile ânıñ senin  
Her gören dildâde oldu meh-i tâbânıñ senin
- 7 Būs eden buldu hayât-ı cāvidānı muṭlaḳā  
Tāze cān baḥş eyliyor ḳoynunda mestānıñ senin
- 8 Dökme gel ruḥsārıñı luṭf eyle çünki ḥālîmi  
Baḳ perîşān eyledi zülfi-perîşānıñ senin
- 9 Zulm-i ğadırdı terk et Allah ‘aşḳıñı görmes misin  
Cismimi sūrāḥ sūrāḥ etti peykānıñ senin
- 10 Hūn-ı vaşlıñda Ḥarābî zār-ı dilber itmedi  
Merḥametsiz söyle gel hiç yok mu iḥsānıñ senin

210

(160a)<sup>517</sup>

- 1 Sınemi delmekte ey şūḥ tîr-i müjgānıñ senin  
Ḥālîmi etti diğeri-gūn derdi-hicrānıñ senin
- 2 Ḥalḳa rüsvā olduğum ‘aşḳıñla ta‘kîb etme kim  
Hüs̄n ü ânıñ göz görüp dil oldu hayrānıñ senin
- 3 Ḥuṭbe ider nev nihālān seyr-i gülzār eylesen  
Beḳzemez bir serviye serv-i ḥurāmānıñ senin
- 4 Cān virenler yanıñda senin bulmaz fenā  
Seyr-i sülūkda olaydım bende-i ḳurbānıñ senin
- 5 Çeşme-i āb-ı hayāt-ı Ḥızra minnet eylemem  
Mürdeyi iḥyā iderken la‘l-i ḥandānıñ senin
- 6 Ölme var ayrılma yok söyledin ama bilmem  
Çıḳmadı heyhāt doğru ‘ahd u peymānıñ senin
- 7 Ey Ḥarābî yârdır tenden şikāyet eyleme  
Çünki derdi-yârdır derdi-dermānıñ senin

---

516 Naziredir.-AEH

517 Aynı ḳafiye ile nazire-i diğeri.-AEH

240





## 211

(159b)<sup>518</sup>

- 1 Kāfir olmazdıñ eğer olsaydı ĩmānıñ seniñ  
Zālim ü ğaddārsıñ hıç yoğ mu vicdānıñ seniñ
- 2 Her gece itsen nigāh iħrāk idesiñ muıtlak  
Berđ-i lā-ma‘ den beterdir iki çeşmānıñ seniñ
- 3 Tāb-ı ħüsnüñ şemse beñzetmek ħaıādır ey perĩ  
Şems-i ‘ atāya bağş iken bu rüy-ı rađşānıñ seniñ
- 4 Ey melek dođuz gram billūra tesbĩh eylemem  
Nürdan ma‘ mül iken ħudretle gerdānıñ seniñ
- 5 Ĥulķĩ-i şedĩd sũĥandāna nazĩre söylemek  
Ey Ĥarābĩ ebsem ol ħim yoğdur ‘ irfānıñ seniñ

## 212

(162a)<sup>519</sup>

- 1 Ĥāline raĥm itmez ey dil işte cānānıñ seniñ  
Ey gözüm beyhüdedir bu rütbe-i giryānıñ seniñ
- 2 Sen de bu sevdā-yı zũlf-i yāri izħār eylediñ  
Ĥalka ma‘ lüm oldu şimdi rāz-ı pinħānıñ seniñ
- 3 Ba‘ d ez-ān yoğ derd-i cān fersā ki çāre yoğ  
Artmada günden güne derd-i firāvānıñ seniñ
- 4 Kes ümĩdi cāndan ey cism kim ey ħānün-ı ‘ aşđ  
Ėamze-i ħũnhāra vāh ider eylemiş ħanıñ seniñ
- 5 Ey Ĥarābĩ ‘ aşđ ‘ azābından ħalās olmağ muĥāl  
Boş yere uğraşma zĩrā yoğtur imkānıñ seniñ

## 213

(162b)

- 1 Ey felek ey çarĥ geç bu mı şānın seniñ?  
Hiç ħalāş olmaz belādan bunca miħmānıñ seniñ
- 2 Bir iki gün besleyüp soğra idersiñ pāymāl  
Yere geçsün mihr ü māñıñ necm-i rađşānıñ seniñ

---

518 Bedahaten nazire-i acize.-AEH

519 Naziredir.-AEH





- 3 Neyledin Keykāvusu Keyhüsrevi İskenderi  
Nerdedir Pokrat u Şokrat Süleymânın senin
- 4 Herkese ettik helâl kanın döküp nâ-hak yere  
Hün ile âlûdedir elbette dāmânın senin
- 5 Duhterim yılķısına kıydın ne yapmıştı saña  
Baķ Edib oldu işte bend-i zindânın senin

## 214

(127b)<sup>520</sup>

- 1 Düz içersin dâ'imâ nüş-ı şarâb itmezsin  
Düz fenâdır sana girenden hesâb itmez misin
- 2 Şarâb leyl ü nehâr olmak sana layık mıdır  
‘İnne‘l-ħamr‘ ayetinden ictinâb itmez misin
- 3 ‘Â’ile-i ikbâl-i devlet ile döndür meğer  
Ĥanımı teşrif idib ahz-ı dolâb itmez misin

## 215

(176a)

- 1 Göz yaşını bu bezme gelenler silegelsin  
Hiç ağlamasın şâd olaraķdan gülegelsin
- 2 “El cinsü‘l-cinsi” didi ol şâh  
Sünbül güle gül bülbüle gülegelsin
- 3 Zâhid ne alır meclis-i rindâna gelirse  
Ger var ise ĥazzı hele gelsin hele gelsin
- 4 Fesih ile seccâdeyi terk ider idi hep  
Bir kez görelim dâmen-i ĥünkâr alagelsin
- 5 Bu yolda ĥaĥâyânı gören varsa Ĥarâbî  
Meydâna seniñle bile gelsin dilegelsin

## 216

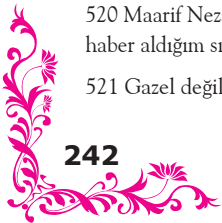
(186b)<sup>521</sup>

- 1 Ey Kâmil Efendi niye câhillik idersin  
Ĥoğru yolu terk eyleyerek eğri gidersin

---

520 Maarif Nezareti Aliyesi müfettişlerinden ihvanımız Tevfik Bey düz rakıyı terk ile şaraba başladığını haber aldığı sırada kendisine dolab yapmış idim mezkur dolabı almak için yazılıb gönderilmiştir.-AEH

521 Gazel değil hezel.-AEH





- 2 Yırtılsa caket pañolonuñ düğmesi kıpsa  
İplik bulamazsañ anı sen neyle dikersin
- 3 Gizli yeriniz varsa güzel yok ise şâyet  
Bir kıncık eşek bulsañ anı nerde s..ersin
- 4 Bu şi‘ r-i güher-pāremi taqdīr itmezsin  
Bu toğru sözü sen şimdi eğriye çekersin
- 5 Kāmīl olanıñ tarlasını maħv ideceksin  
Lāyık mı Edīb böyle fesād taħammī eğersen

## 217

(206b)

- 1 Bu hey’etle begim sen tıpkı bir haydūda beñzersin  
Yüzüñde nūr-ı imān kıalmamış Nemrūd‘ a beñzersin
- 2 ‘Azāzil-i şeytānet senden mi taħsīl eylemiş bilmem?  
Kemāl-i müfsetdele ħ‘āce-i merdūda beñzersin
- 3 Belāya uğrarsañ herkesi yattıkça kıalkdıķça  
Ma‘āzallāh senden alt ma‘hūda beñzersin

(207a)

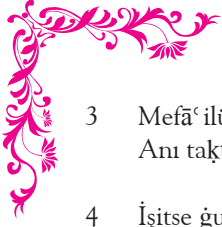
- 4 Meğer sen miskatı-ı re’sin de sāsīd olmadıñ beyte  
Bu bābda şüphemiz var Mekke‘ den Maṭrūda beñzerşin
- 5 Vücūd-ı nikbet-ālūdeñle ħalka karşı dünyāda  
Dırađt-ı bī-berū-yi sevde beñzersin
- 6 Kıarışdıрмаķdasıñ her bir bo..u hem dürlü b..ķ yersin  
Keneflerde necāsetde yaşar bir dūda beñzersin
- 7 Ĥarābī hiç nefes aldırmadıñ Kāzım Bey‘ e zīrā  
Ṭaķıldıñ bađrına sen çünkü ħām āmūda beñzersin

## 218

(206a)

- 1 A Kāzım gerçi sen bir şüh mestāneye beñzersin  
Faķat yine baķsañ bir dilber-i ra‘ nāya beñzersin
- 2 Vişāliñ tatlılardan tatlıdır kıaymaķlıdır zīrā  
Yapanlardan işitdim ki güzel ħelvāya beñzersin





- 3 Mefā' ilün mefā' ilün olursa vezni bir şî' riñ  
Anı taqṭî' iderken şā' ir-i dānāya beñzersiñ
- 4 İñitse ğusn olur Farābî nev-ḥad ü hukemāniñ  
Şadāñız pek ḥazindir çallamış sürnāya beñzersin
- 5 Bizi ḥayrette koyduñ hep anañ ma' lüm babañ meçhül  
Begim bu bābda lā-teşbîḥ sen ' İsā' ya beñzersiñ
- 6 Seniñ ḥalinde p...tluğ var or...puluğunda meşhürdur  
Şaşırđık kız mısıñ oğlan mısıñ ḥüsnāya beñzersin

(206b)

- 7 Daha çok ḥālleriniñ vardır ki te' vîl itmek isterdim  
Velî te' vîle çäre bulmadım zırvāya beñzersin
- 8 Seniñ āḥvāliñe dünyāda kimse olmamış vāḳıf  
Mişāliñ hiç bulunmaz toğrusu
- 9 Edibā gel edibāne ğazel yaz kudretiniñ varsa  
Bu şaçma sözleriñle cāhil-i şeydāya beñzersin

219

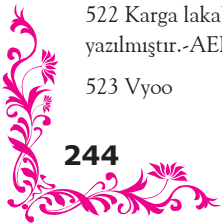
(33a)<sup>522</sup>

- 1 Āferin karğacığım bülbül-i nālān olduñ  
Giderek dāḥil-i bezm-i gül-i ḥandān olduñ
- 2 Başladın nağmeleriñ vezn ile hep söylemeye  
Māşaallāh ne güzel şā' ir-i ' irfān olduñ
- 3 Şüphesiz bülbül-i gūyāya taqḍim itdiñ  
.....<sup>523</sup> saña zāğ-ı murg-ı ḥoş elḥān olduñ
- 4 Yuva yaptıñ Dede ağacına uçtuñ buradan  
Zümre-i murg-ı siyeh üstüne sulṭān olduñ
- 5 Ürkütüp karğayı taş atdıñ Edibā ammā  
Yazık ittiñ taşına şimdi peşimān olduñ

---

522 Karga lakabıyla ma' ruf olup memuren Dedeāğac' a gönderilmiş olan Muhiddin Efendi hakkında yazılmıştır.-AEH

523 Vyoo







220

(184b)

- 1 Kemāl-i ‘āfiyetle Hülkî Bey ‘ömrünj mezîd olsun  
Temennî eylerim Allah‘dan ‘ıydıñ sa‘îd olsun
- 2 Maşûn eylesün Hüdâ zât-ı şerîfîñ derd ü âlâmdan  
Hemîşe her giceñ bir kıadr her eyyâmıñ bir ‘ıyd olsun
- 3 Baña buğz-ı ‘adâvet eyleyen bed-hevâdır düşmânıñ  
Rehâ-yâb olsun aşlâ belâdan nâ-bedîd olsun
- 4 Firāvân olsun ‘ilm-i fażlıñız ‘allâme-i ‘aşr ol  
Bütün ‘âlem sizîñ âsârıñızdan müstefîd olsun
- 5 Du‘â eyler Hārâbî rûz u şeb her bir huşûşunda  
Seniñ ey Hülkî yâr u yâveriñ rabb-i mecîd olsun

221

(55a)<sup>524</sup>

- 1 Ey Vehbî bu cismimde olan cân seniñ olsun  
Cân içre duran cân ile cânân seniñ olsun
- 2 Mâdem ki ben “irci” fermânımı aldım  
Şimden gerü bu meclis-i rindân seniñ olsun
- 3 Bed-mest ile hem şoñbet olan neş’ e bulur mu  
Bu keşmekeş-i şofra-i sekrân seniñ olsun
- 4 Ben ülfet-i rindân-ı süñhandâna fedâyım  
Lezzet bulamam şoñbet-i nâdân seniñ olsun

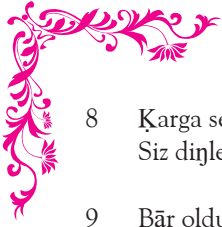
(55b)

- 5 Çün şem‘ -i muñabbet nefesi şom ile söndü  
Artık duramam ben şeb-i hicrân seniñ olsun
- 6 İşte baķıñız ķendimi bir kûşeye çektim  
Allah mübârek ede meydân seniñ olsun
- 7 Vîrânelerin manzarası bayķuş şadâsı  
Yeğdir bana bülbülle gülistân seniñ olsun

---

524 Üçyüz doksan sekiz senesi ihvan-ı ba safamızdan Vehbi Bey Efendî‘ye gönderilmiş bir gazel olup sebeb-i nazmı ise gazelin erbab-ı kemale güneş gibi aşikar olduğu şüphesizdir.-AEH





- 8 Karga sesini toğrusu hazz etmedi goğlüm  
Siz dinleyiğ ol murğ-ı hoş-elhân seniğ olsun
- 9 Bâr olduğum bilmez idim yâr şanırdım  
Çektim elimi şimdi bu dīvān seniğ olsun
- 10 Yok yok gene inkâr idemem pîr-i muđānı  
Lâkin kerem-i sâķî-i fettān seniğ olsun
- 11 Ben ğayri Zeliĥā olamam söyle Ğarābî  
Ol vech-i abūs Yūsuf-ı Ken' ān seniđ olsun

222

(277a)<sup>525</sup>

- 1 İlähî ĥazret-i Ğaķķı Efendi ber-ĥüdār olsun  
Aña luţf u ' ināyet eyle yâ Rab baĥtiyâr olsun
- 2 Hemîşe şād u ĥandān eyle hem derd ü keder virme  
Te' ālā eylesün hep ĥıđmet-i devletde var olsun
- 3 Muvaffaķ eyle her ān u zamān her bir ĥuşuşunda  
Daĥi āsāyiş ile inzibāţda nāmdār olsun
- 4 Maķbül eyle du' āmı ĥāne-dānı ile birlikde  
' Ömürler ile iĥsān-ı ' āfiyetde ber-ķarār olsun
- 5 Aña düşmenlik etmek isteyen müfsidlerî ķahr et  
Perişān eyle yâ Rab kāffesi de tār u mār olsun
- 6 Riyāsız bir du' ādır işbu nazmı eylerim taķdīm  
Edibden zātınā Ğaķķı Efendi yādigār olsun

223

(276b)<sup>526</sup>

- 1 Şeker almak için luţfen veşika eyleyin iĥsān  
İki ' ālemdede doķtor bey ilāhî baĥtiyâr olsun
- 2 Ğabul eyle du' āmı gel be-ĥaķķı Muştafā yâ Rab  
Kemāl-i ' āfiyetle ĥāne-dānı eyle var olsun

---

525 Polis Komiser muavini Hakkı Efendi' ye söylenmiş bir gazeldir.-AEH

526 Her ay üç kilo şeker almak için üçüncü daire-i belediye etbasından Doktor Faruk Bey' in vermiş olduğu vesika üzerine bittanzim edilerek gönderilen gazeldir.-AEH





- 3 Aña derd ü keder gösterme dağ u şād u ħandān it  
‘Ömürler eyle ihsān ‘āfiyetde ber-ķarār olsun
- 4 Refi‘ olsun ħuşūşu hem de resmi şöhret ü şānı  
İpoķratdan ziyāde fenn-i tıbda nāmdār olsun
- 5 Te‘ālā eyleyüp Loķmān-ı ‘aşr olsun ħazāķatle  
Bu zevāl üzre her ān u zamān şöhret ši‘ār olsun
- 6 Aña düşmānlıķ etmek isteyen müfsidleri ķahr it  
Göz açdırma ‘ināyet ķıl ‘adūsu tār u mār olsun
- 7 Hemān ey dādem Mir Zarīf bu nazmımı luţf it  
Edībden ħazret-i doķdor beye vir yādigār olsun

## 224

(171a)<sup>527</sup>

- 1 İsterim devr-i felekte bana bir yār olsun  
Öyle kim şūĥ-ı cihān zālīm ü ğaddār olsun
- 2 Her zamān ķanıımı nā-ĥaķ yere döķsünj dursun  
Meşrebi tır-i belā ğamzesi ħūnhār olsun
- 3 Hep ğazubāma bakıp yanıma hıĥ uğramasıñ  
Baña raĥm eylesesiñ hem-demi aġyār olsun
- 4 Nice mahzūn iderek şād ide düşmānlarımı  
Görmeyim luţfuñu ğāyetle dil āzār olsun
- 5 Bu belālar bu şafālar bu ezālar yā Rab  
Öyle bir kerre deġil Ĥulķiyā her bār olsun

## 225

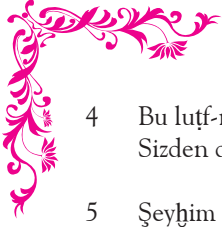
(111a)

- 1 Her bir ħuşūşda ey Şeyĥ Ğālib-i inşāf-ı yāriñ  
Ĥallāķ-ı her dü-‘ālem Allah-ı Ekber olsun
- 2 Nūr-ı nübüvvetinden luţf-ı ‘ināyetinden  
Devr itmesün ħafiniñ şāh-ı peyġamber olsun
- 3 Bir ķāse aşlā seylab ittiñ bizi ilāhī  
Herhālde dest-ġiriñ sākī-i güzer olsun

---

527 Meşair Recai Hulki Bey'e söylenmiştir.-AEH





- 4 Bu luṭf-ı ‘ālîñizden ğāyetle maḥnūḫ oldum  
Sizden de böyle maḥnūḫ sebbi şîr olsun
- 5 Şeyḫim saña Ḥarābî olsun ayak tūrābî  
Yardımcımız hemîşe cümle erenler olsun

226

(59b)<sup>528</sup>

- 1 Rind Ken‘ân sen ‘aql-ı ḥalka hep ma‘lūmsuḡ  
Liḳ ḳadriḡ bilmeyenler içre nā-ma‘lūmsuḡ
- 2 Cilve-i Meryem toğurmuşdur seni mādem kim  
Âb u cedel bildik sen kimlere ma‘dūmsuḡ
- 3 Nām-ı ‘Âlî Yūsuf-ı Ken‘ân denilmiş saña kim  
Vuşlat-ı ‘aşḳ-ı Züleyhā‘ dan bugün maḥrūmsuḡ
- 4 Çünki sen bir sākî-i ḳüffār elinden şüphesiz  
Zehr-i esrār-ı ḳalālet nūş idüp mesmū‘ suḡ
- 5 Noḳta-i maṭlūbdan çeşmiḡ tek ittik iḥrāf  
Ol sebeden nüktedānān içre pek mezmūmlusuḡ
- 6 Ḥāşılı bir kân-ı feyz-i dehrisiḡ ammā cesūr  
Ḳande olsan bir belā eksik deḡil meş‘ūmsuḡ
- 7 Ey Ḥarābî bu ḥarāb ādı ābād eyle  
Ġalibā Ken‘ân Bey o ‘ummāndan ma‘mūmsuḡ

227

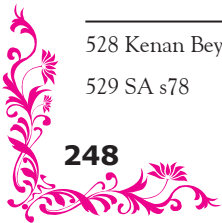
(6a)

- 1 Ey köhne ḳatır vechiḡi ḥüsnā mı şanursuḡ  
Murdār teniḡi mūcib-i sevdā mı şanursuḡ
- 2 Ey muşmula yüzlü seni kimler sevecektir  
Sen kendiḡi bir dilber-i ra‘nā mı şanursuḡ
- 3 Her söylediḡim saçma sapan vezni de yoḳdur  
Sen <sup>529</sup> lü‘ lü‘ -i lālā mı şanursuḡ
- 4 Aç gözlerini ḥaddini bil soḡra açarlar  
Şaşḳın seni sen şā‘ir-i dānā mı şanursuḡ

---

528 Kenan Bey‘ in haline münasip bir gazel olup tevafuḳ etmiş mumaileyhin gözleri şaşı idi.-AEH

529 SA s78





5 Etmez ki H̄arābī<sup>530</sup> saña ‘ālemde tenezzül  
‘Ārifleri<sup>531</sup> kendin gibi ednā mı şanursuñ

228

1 Çıkaşı gözleriñi aç ne uyursuñ  
Hicv itmede sen ‘ālemi bilmem ne bulursuñ  
İnsān değılsuñ hele sen kelb-i ‘aķūrsuñ

2 Noķsān seni h̄alk itti H̄üdā çünki bodursuñ  
La‘net saña mecrā-yı fesād fitne fücürsuñ

3 Ben ehl-i tarīķim deyü da‘vālar idersuñ  
Bir hırķa giyip hey‘et-i dervīşle gezersuñ  
Lākin bilürüz biz seni her bir b..ķu yersuñ

4 [N]

5 Ehl-i dil olan mürşid olan ğıybet ider mi  
Cāhil işine kāmil olan raĝbet ider mi?  
Bu hāl ile ‘ālem saña hiç hürmet ider mi ?

6 [N]

7 Mürşid deyü senden baķ hele himmet ararlar  
Şeytānı tutup raķmet-i Raķmānı ararlar  
Haķ vergisi bir ‘illeti senden mi sorarlar?

8 [N]

9 Ta‘n eyledi çün h̄ük-m-i kazāyā-yı H̄arābī  
Şimden gerü bilmiş olasuñ sen de fedāyı  
Bu beyt ile yād eyleyelim ...<sup>532</sup> babayı

229

(88a)

1 Bundan aķdem yāhū değıldik böyle  
Hep ğayrette ķaldıķ bilmem ne olmuşsuñ

2 Derd-i ruķsārıña ne oldu söyle  
Yazıķ oldu saña niçün şolmuşsuñ

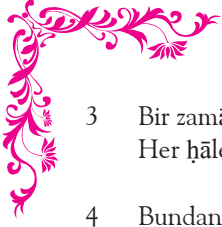
---

530 SA s 77

531 SA s 77

532 Buradaki noktalar şair tarafından konulmuştur. Herhangi bir eksiklik yoktur.





3 Bir zamān göñlümde mihmān idiñiz  
Her hāle āgāh u ‘ irfān idiñiz

4 Bundan evvel yāhū insān idiñiz  
Allah Allah şimdi hayvān olmuşsuñ

5 Eski Hārābī‘yi gāyet severdik  
Şimdi yeni ābādiyi bulmuşsuñ

230

(34a)<sup>533</sup>

1 Ey şūfī meyiñ neş ‘e fezāsın ne bilürsün  
Meyhār olanıñ zevķ u safāsın ne bilürsün

2 Bīmāre şifā mürdeye cān bağş ediyor hep  
Sen meykedeniñ āb u hevāsın ne bilürsün

3 Rindāne ‘ arak ab-ı hayāt-ı ebedīdir  
Bir<sup>534</sup> kaçresiniñ kadr ü bahāsıñ ne bilürsün

4 Bir bāde hezār derde devādır dedi Loķmān  
Ey hasta-i şehdābe şifāsın ne bilürsün

5 Meyhāne<sup>535</sup> ider kıble-i ma‘ nā-yı irā ‘e  
Sen mest ü Hüdā kıble-nümāsıñ ne bilürsün

6 Olmaķda hemen vāşıl-ı dīdār-ı ilāhī  
Zāhid mey-i nābın şühedāsın ne bilürsün

7 Bu sākī sīm-i haķdan içtikce Hārābī  
Sen seyrine baķ tır budalasın ne bilürsün

231

(174a)

1 Kālburdan alıp hāzret-i hūssāmı öğütsün  
Luķf etse değirmencide vaķt iderekten

2 İnceltse daķıķ etse iki taş arasında  
Şonra anı birde elese ince elekte

---

533 Memuren Preveze‘ de bulunduğum sırada hakim-i şer-i şerif Muhsin Efendi‘ye söylenmiştir.-AEH

534 SA s 69

535 SA s 70





- 3 Rüştü Beyefendi de buña etse nezâret  
Muflağ ayırırđık ununu geri kepekten
- 4 O hâlde börek olmağa şâyeste olurdu  
Bir şofraya kondağda yıkılmazdı yemekten
- 5 Bu undan Edib baqlavada yoğrulur ammâ  
Ayrılsa kepekten geçivirseydi elekten

232

(27a)<sup>536</sup>

- 1 Perhîzle kazanmağda şevâb uskulamento  
İtmez idi nûş-ı şarâb uskulamento
- 2 Ferc-i ‘adiye kûs ....<sup>537</sup> rağbeti yoğdur  
Hiç olmadı çehâr ‘uqâb o uskulamento
- 3 ‘İşret eyle ekşi mezeye meyli ki yoğdur  
Yoğdur ħarrı yerse kebâb uskulamento
- 4 Ne zevke mesâğ virdi ne de eñel ile şarâba  
Memnû‘ diyerek kesdi cevâb uskulamento
- 5 .....<sup>538</sup> ‘âkillere aqlâ zarar itmeyiz  
.....<sup>539</sup> itdi ħarâb uskulamento
- 6 Hepsi etdi riyâzâtle seni ....<sup>540</sup> riyâdan  
Te’đib iderek itdi ‘itâb uskulamento
- 7 Ne ħüb ve ne râĥat tahâret kodu eyvâh  
Her laĥza virir renc ü ‘azâb uskulamento
- 8 Rüşvây idüp aĥsâsını ĥağdan dem ururken  
Virdi fenâ bir hâlde ĥicâb uskulamento
- 9 Doğtor yoğ idi zerre ĥadar şunmaz ammâ  
Eyvâh s.ime urdu cürâb uskulamento

---

536 Preveze meclis idare katibi hakkında söylenmiştir.-AEH

537 Vsoo

538 Vyoo

539 Vyoo

540 Vsoo





233

(157b)

- 1 Hatt-ı rüyuy ey perî āyāt-ı Kur‘ân oldu hep  
Cân u dilden okuyanlar ehl-i imân oldu hep
- 2 Şıdk ile tef‘il edenler ehl-i imân oldu hep  
Okuyup tebcil edenler ehl-i imân oldu hep
- 3 Cism-i pâkin kınt-i kenzin kenz-i “lâ yefnâ”sıdır  
Kim ki imân etmedi billâhi şeytân oldu hep
- 4 Ka‘bedir dergâh-ı vâlâ-yı şerîfîñ böyle kim  
Āsitânıñda seng-i ‘uşşâk kurbân oldu hep
- 5 Bilmeyenler ol rü‘yet-i rebî emrin şüphesiz  
Câhil ü nādân u bî-iz‘ân u hayvân oldu hep
- 6 Kelemnâsi hadîşi mûcibince bilmiş ol  
Ey Hjarâbî nuṭkûñuz maḳbûl-i irfân oldu hep

234

(157a)

- 1 Gülşen-i rüyuy görüldük murğ-ı dil zâr oldu hep  
Çünkü hatt-ı ‘arz-ı gülfâmıñız hâr oldu hep
- 2 Korkarım âl sürmeğe gîsû-yı bicene  
Ağzın açmış her kılıñ şimdi başa mâr oldu hep
- 3 Kimse bilmezdi mâbeyn-i hümâmız zevkîni  
Şayf kim esrârımız fâş oldu izhâr oldu hep
- 4 Ben seni sevdim diyü ‘âlem beni ta‘n eyledi  
Ol sebepten eski dostlar şimdi ağyâr oldu hep
- 5 Gerçi evvel Hülkî‘ye va‘d-i vişâl eyler idiñ  
İtdiğîn ‘ahd ü vefâlar şimdi inkâr oldu hep

235

(235a)<sup>541</sup>

- 1 Bâkî olamaz kimseye dünyâ Manuḳ aḳbâr  
Bâkî olan ancak bize Mola Manuḳ aḳbâr

---

541 Ahibbadan Manuḳ Efendi hakkında söylenmiştir.-AEH

252







- 2 Kahveye komağçün gece nohud kadurursun  
Rāzī ni buña hazret-i ' İsā manuğ aḥbār
- 3 Çarparsın İncil-i şerif başıña bir gün  
Mutlak yıkılır bām kilise manuğ aḥbār
- 4 Tiryāki olanlar da yakında tutacağlar  
Maḥşerde açarlar saña da' vā manuğ aḥbār
- 5 Belki buña bir çāre olur hevestü anaqyāb  
Olma sen Edib gibi dacağ manuğ aḥbār

### 236

(129b)

- 1 Boş Ādem dem urur hağdan şeytān çıkar  
Ba' zısın mülhid sanırsın şāhib-i imān çıkar
- 2 Sūretā rind ü ḥarāb ān gördüğün mestāneler  
Nā' il-i luṭf-ı celil hazret-i sübhān çıkar
- 3 İctināb etmek gerektir çünkü cāhil şandığın  
Fāzıl-ı ' allāme hem de ḥāfız-ı ḳurān çıkar
- 4 Ehl-i ' irfān şāhib ü vicdān kıyās ittiklerin  
Bil' akis hep cāhil ü nādān ve bī-iz' ān çıkar
- 5 Ey Edib her gördüğün insānı insān belleme  
Sūretin insān görürsün sīreti ḥayvān çıkar

### 237

(90a)<sup>542</sup>

- 1 Bu ' ālem-i fānide ne çok cāhil olan var  
Cāhillere nisbetle pek az kāmil olan var
- 2 Her Ādemi bir ḥāl ile ḥalğ eylemiş Allah  
Dīvāne olan ābdāl olan ' aḳil olan var
- 3 Yā Rab bu ne ḥikmet kimi şādān kimi giryān  
Firḳatle ölsen sevdiğim vāşıl olan var
- 4 Miḥnetle yaşar ba' zısı ba' zısı şafāda  
Bīçāre olan zengin olan sā'il olan var

---

542 Zirde yazılı gazeli ismetlü Hikmet Hanım' ın ricası üzerine tanzim olunmuştur.-AEH





5 Kırbān olalım hikmet-i mevlāya Ğarābī  
Dünyāda nice cāhil olan fāzil olan var

238

(9b)

- 1 Ol gül-i ra‘ nā medet ‘ uşşākını nālān ider  
Raĥmı yoĥdur āteş-i hicrānına sūzān ider
- 2 Tīşe-i zılm-i sitemle Allah Allah dā’imā  
Ğalbgāhı ‘ āşık-ı bīçāreyi vīrān ider
- 3 Kim kıra zülfün görüp düşmez kıra sevdālara  
Ğorĥarım ki ‘ ālemi hep vāle-i ĥayrān ider
- 4 Kim recā-yı vaşl için yapusuna eyler heves  
Ğamze-i cellādına kıan itmeĝe fermān ider
- 5 Ey gönül var ĥālını ‘ arz eyle ol bī-raĥme kim  
Belki bir şeb ‘ ıyd-ı vişālinda seni kıurbān ider
- 6 Çoĥ mudur ben sācīd-i miĥrāb-ı ebrū olduĝum  
Muşĥaf-ı didārına kāfir bile imān ider
- 7 Cān virir cānān olur cān virmez aşlā kimseye  
Ey Ğarābī yārına her kim fedā-yı cān ider

239

(53a)<sup>543</sup>

- 1 O tıfl-ı nāzenīn ‘ uşşākına gāyetle nāz ider  
O nāz ettikçe ‘ āşıklar ona her dem niyāz ider
- 2 Du‘ ā-yı zümre-i şām-ı garībān ile elbette  
Ğüdā baĥt-ı melāmette anı bir ser-firāz eyler
- 3 Çıĥarsa āteş-i āhım ocaĝ-ı dilden ey dilber  
Şitānıĥ berd ü serdin maĥv edip bir anda yaz eyler
- 4 Şabādan perde tıtmuştu seĥer vaĥtinde ol muĥrib  
Fenā bir ĥâlde mest olmuş ki taĥsīm-i ‘ icāz eyler
- 5 Ğarāb -ender-ĥarāb oldum Ğarābī cev-r-i cānāndan  
Firāvān eyleyip cev-r-i cefāsın luĥfun az eyler

---

543 Refet Kaptan Efendi tarafından tertip edilmiş olan işbu fakirlerin üzerine Eşref Efendi' nin kahvesinde bedahaten söylenmiş gazeldir.-AEH





240

(9a)

- 1 Kānde görsem ol perî-peyker başa biñ nâz ider  
Hâlime rahm et desem cevri itmeğe âgâz ider
- 2 Bezm-i vâlâ-yı dil-ârâsında eyvâh rûz u şeb  
İstemez ‘uşşâkıñı ağıyarı hep dem-sâz ider
- 3 Kâtl-ı ‘uşşâk itmeğe h’âhiş-kâr olmuş sevdiğim  
Başa<sup>544</sup> her dem gânze-i cellâduñı
- 4 Hâsret-i ruhsâr-ı âl-i vird-i terle dâ’imâ  
Âşık-ı şûrideler bülbül gibi âvâz ider
- 5 Bulam<sup>545</sup> bir kimseyi derd-i derûn-ı yâr ‘arz idem  
Kûy-ı<sup>546</sup> gurbette Hârâbî kimleri hemrâz ider

241

(25a)

- 1 Luţf it ey bād-ı şabâ ‘azm ile Şâm‘ a her seher  
Hânedân-ı ehl-i beyti it ziyâret pür-keder
- 2 Hâk-i ‘ıtrnâk-ı ehlullâhı pûs et sür yüzün  
İhtirâm u resm ü âdâb eyle her dem it güzer
- 3 Kerbelâ deştinden elbet seniñ uğrar yoluñ  
Vir bize ol şâh Hüseyin-i müctebâdan bir haber
- 4 Hışm-nâk ü pür-gâzab ‘azm eyle Kûfe şehrine  
Eyle Allah ‘aşkıma bir lahzada zîr ü zeber
- 5 Kâle alma<sup>547</sup> kavm-i şûm-âsâ şağın Mu‘âviye‘ yi  
La‘net<sup>548</sup> eyle ismini yâd etme aşlâ kıl hâzer
- 6 Ravza-i peygamber-i zîşâna ‘arz it şad selâm  
Bu Hârâbî kemtere olsun şefî‘ yevmü‘ l-mağar

---

544 SA s 101

545 SA s 101

546 SA s 101

547 SA s 97

548 SA s 97





242

(30b)<sup>549</sup>

- 1 Bir takım ihvânımız dün size teşrîf itdiler  
Mağdem-i teşrîfleriyle halkı taltîf itdiler
- 2 Zümre-i mebûndan iki şahs-ı kerbe  
Yazdılar jurnalların imlâ-yı tahrîf itdiler
- 3 Ol iki derdâneyi bi-cürm iken şad hayf kim  
Zırlı mes'ûdiyede eyvâh tevķîf itdiler
- 4 Sâķıt olmaz kıymetinden yere düşmekle gevher  
Cümle ihvân anlara biñ cânla tezyîf itdiler
- 5 Bizi bir aşl u bed ahlâķ ta' n itti Edîb  
Liķ hayr-hâh u ' irfân ķadri tezyîf itdiler

243

(260b)

- 1 Dehre şâh-ı enbiyâ vaķtâ ki teşrîf itdiler  
Āyet-i (Levlâke levlâķ)ile taltîf itdiler
- 2 Şadrını şakķ itdiler ķalbini iķrâc eyleyüp  
Mâsivâ âlâyişinden anı tanzîf itdiler
- 3 Hâlbuki mi' râca nâ ' il Hâķķ' a vâşıl olmaĝa  
Bî-lüzüm-ı Cebrâ' il nezdine ta' rîf itdiler
- 4 Kendine bir reh-nümâ mādâm ki elzem idi  
Yarı yolda yâ niçün Cibrîli tevķîf itdiler
- 5 İşte burda muţlakâ bir sırr-ı hikmet var faķaţ  
Câhilâne bu halka aĝvâli ta' rîf itdiler
- 6 Ey Harâbi bir takım hâm şofta hâm ervâĝlar  
Çoķ kitâblar ķil ü ķâlî te' lif itdiler

244

(58b)<sup>550</sup>

- 1 Baķ Mûnîr Baba' ya kim izhâr-ı bürhân itdiler  
Āstâneyn ķible-gâh-ı ehl-i ' irfân itdiler

---

549 İsmail Lütfi Efendi hakkında söylenmiştir.-AEH

550 Diĝer bir naziredir.-AEH

256





- 2 ʤalibān-ı ʤaḫḫ' a varıp ikrār u imān itdiler  
"Leyletü'l-isrāda" seyr-i 'arş-ı Raḫmān itdiler
- 3 Bendegānı 'ārif-i billāh der lā diyüp kim  
Mefāḫiri peygamber-i zī-şanı mizān itdiler
- 4 Mübtelā-yı 'aşkı bir dāru'ş-şifā-yı keniz-i ḫaḫ  
Öyle kim Loḫmān ile Soḫrāta dermān itdiler
- 5 Mevc-i deryā-yı belādan eylemezler iḫtirāsi  
Çünkü anlar Nūḫ-ı nebīyullāḫı ḫapḫan itdiler
- 6 Dergeḫ ü ālāsi bir dāru'l-āmān-ı kānān  
Çoḫ giryān-ı dü cihānı şāḫ u sulḫān itdiler
- 7 Ey Ḥarābī bir gece gördüm ta' accüb eyledim  
Anda İbrāḫim' i ' İsmail' e ḫurbān itdiler

245

(58a)<sup>551</sup>

- 1 Bir ḫaḫım merdāneler Raḫmān' a imān itdiler  
Subḫanallāḫ kim demiş seytāna imān itdiler
- 2 ḫendisi Raḫmān olaydı ḫaḫ görürdü 'ālemi  
Çünkü ehlüllāḫa böyle ād-ı fermān itdiler
- 3 ḫendisi şeyḫān iken Raḫmān' a şeyḫān söyledi  
Ḥazret-i Muḫammed' e gör ne büḫtān eylediler
- 4 Sen Münīr Baba' yı ḫaḫḫir etmeye şad gider  
Ey Ḥarābī zülfiḫānı şāḫ-ı merdān itdiler

246

(57b)

- 1 Ḥaḫ yolun bāḫıl görüp kim ḫüfr-i imān itdiler  
ḫab' -ı dünyā olup gör secde-i şeyḫān itdiler
- 2 Naḫme-i efsāda ḫābi' bir ḫaḫım ḫallāşa baḫ  
Ḥaḫ nā-ḫaḫ gördiler hem 'ār-ı fermān itdiler
- 3 O demi bu dem demişler ehl-i dil ' irfān olanlar  
Māne-i islāmı anlar nice vīrān itdiler

---

551 Zahir sahifede muharrer Muhammed Recai Baba' nın gazeline söylemiş olduğum naziredir.-AEH





- 4 Şüretâ beyt yolunda gösterip hâl ehliyi  
Zann ile anlarla an vaşl-ı erkân itdiler
- 5 Bu ricâli fehmi kıldı bir olur olmaz  
Hâme-i aşlında yok kim böyle iz'ân itdiler

247

(178b)<sup>552</sup>

- 1 Bilmiş ol Edib Bey seni nâçâr idecekler  
Dünyâyı Meis' te başına şar idecekler
- 2 Ne cāmî'e ne mescide gitmez imişsin  
İslâm değılsin diyü iğbâr idecekler
- 3 Yazık saña zen-pâre gulâm-pâre imişsin  
Bu hâlini hep 'âleme izhâr idecekler
- 4 Her gün fırına tepsi virüp de yer imişsin  
Bağriyeyi bundan da haberdâr idecekler
- 5 Gölgende Edib yatmak için p..şt 'adûlar  
Urganla seni s...den berdâr idecekler

248

(164b)<sup>553</sup>

- 1 Kim demiş ki vâşıl-ı Raḥmân olur bektâşiler  
Görmedim bir ehl-i ḥaḳ şeytân olur bektâşiler
- 2 Şüretâ insân görürsün şanma insân anları  
Şüret-i insânda hep ḥayvân olur bektâşiler
- 3 Bî-ḥaberdîr şeri'âtle tarîḳatten hemân  
Dîn-i ḥaḳda muḥlaḳa noḳsân olur bektâşiler
- 4 Yolları rāh-ı ḍelâlet olduğundan her zamân  
Ḥaḳḳ' a karşı bā' is-i 'isyân olur bektâşiler
- 5 Ey Edib ḥavf it Ḥüdâ' dan onlara olma yaḳîn  
Ḥaḳḳ' ı idrâḳ eylemez nādân olur bektâşiler

---

552 Meis liman riyasetinde bulunduğum sırada bittanzim orada bulunanlara okunmuş gazeldir.-AEH

553 Bir takım rezil edepsiz Bektâşiler hakkında söylenmiştir.-AEH





249

(184a)<sup>554</sup>

- 1 Āsyāb her dü-‘ālem bir tecellādır döner  
Dest-i kudretle demādem çarḥ-ı kübrādır döner
- 2 “Mā ‘arefnāk” buyurmuşken Muḥammed Muştafā  
Herkesiñ ağzında bir lā ile illādır döner
- 3 Kāf-ı ‘anḳādan ḥaber-dār olmayan cāhiller  
Dillerinde bir kelām-ı kāf-ı ‘anḳādır döner
- 4 Varmayan mi‘rāca bilmez “leyletü‘l-isrā” nedir  
Ortada bir Kābe kavseyni ev ednādır döner
- 5 ‘Ārif-i billāh olan ḥall etti izhār etmedi  
Sırr-ı ḥaḳ nās içünde bir mu‘ammādır döner
- 6 Bir fırlıdaḳ-ı ilāhīdir döner durur  
Bilmeyenler zann ider bu dehr-i dünyādır döner
- 7 Ey Ḥarābī virdiğini iḳrārda dur dönme hiç  
Ḳo mu‘allaḳ kürre dönsün şun‘-ı mevlādır döner

250

(19a)

- 1 Şanursuñ ‘ālemi sen şādıḳāne ülfet eylerler  
Yalandan ḥāṭırın su’āl iderler rağbet eylerler
- 2 Riyā-yı kizb ile şıdḳ-ı ḥulūş u ‘izzet eylerler  
Gülerler arḳadan biñ türlü şoñra ğıybet iderler
- 3 Mürüvvet merḥamet hıç kalmadı iḥvāne iḥvānıñ  
Güvenme dostuna zīrā bilinmez ḳalbi insānıñ
- 4 Edīb ol Ḥarābī gel muḥabbet itme nādāna  
Görüşmek tilkilerle hıç yaḳışmaz çünki arslana
- 5 .....<sup>555</sup> şem‘-i cemāle olma pervāne  
Şaḳın bir ḥālīñi ‘arz eyleme aḥbāb u yārāna
- 6 Mürüvvet merḥamet hıç kalmadı iḥvāne iḥvānıñ  
Güvenme dostuna zīrā bilinmez ḳalbi insānıñ

554 Meydan meşairlerinden birinin saçma sapan gazeline naziredir.-AEH

555 Vyo





251

(200b)<sup>556</sup>

- 1 Bir bir kırā' at ettim manzūm bu bir kitābdır  
Ebyāt-ı ma' nidānı maqbūl-i müsteṭābdır
- 2 Gencīne-i zehebdir mecmū' a-yi edebdir  
Baştanbaşa ḥaṭā değil şavābdır
- 3 Hāşāḳ-i ḡam-ı gönülde hīç kalmaz eyler iḥrāk  
Eflāk-i ṭab' -ı ' irfān maḥşul-i bir şehābdır
- 4 Gençlikde böyle mergūb āşāra nā' il oldu  
Bu bābda ḥayr-ı şıdḳı vallāhi kāmyābdır
- 5 Taḳdīr ider süḥandān bu şīve-i beyānı  
Kim nazm-ı dilinḍir ' uşşāḳa ḥoş ḥiṭābdır
- 6 Tehzīz ider ḳulūb-ı pīrānı hem civānı  
Dilsüz bir nevādır nufhe-i şebābdır
- 7 Ez cān u dil Edībā taḳrīz-i cūr'et eyler  
Ḥoş naḡme-i şebābdır maqbūl-i müsteṭābdır<sup>557</sup>

252

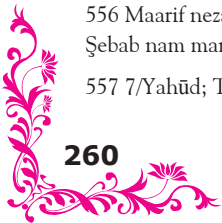
(91a)

- 1 Cevr etmesün diyinḍ yāre ' aybdır  
Var sende şabā söyle o dildāre ' aybdır
- 2 Mādām ki firḳatle bizi eyledi bīmār  
Bulmazsa eḡer derdimize çāre ' aybdır
- 3 Aḥvāl-ı perīşānımız olmaḳda diḡer-gūn  
Gezdirmesün artıḳ bizi āvāre ' aybdır
- 4 Siz söyleyiḡiz vaşlına etsün bizi şāyān  
Biz söylesek yār u vefā-dāra ' aybdır
- 5 ' Aşḳ ile fenā ḥālde ḥarāb oldu Ḥarābī  
Zulm eylesesün ḡayrı o ḡamḥāre ' aybdır

556 Maarif nezareti celilesi meclis-i kebir hülefasından Kadızade izzetli Sıdḳı Bey' in telif etmiş olduḡu Şebab nam manzum kitab için talep olunan takrizdir.-AEH

557 7/Yahūd; Tenvīr ider şīrāt-ı faẓl-ı kemālī zirā/ Eflāk-i ṭab' -ı ' irfān maḥsulī bir şehābdır.

260







253

(182a)

- 1 Sözünde zerre öz yoçdur velikin mağz-ı Qur‘ ānı  
Hüsni Bey kendi ‘ aqlınca şanır kendi kelāmıdır
- 2 Bi-ħaqqım eylemiş ta‘ līm ü taḥşil laḳlaḳıyyātı  
Mükemmel cehli vardır çünki hıçıyü‘ l-melāmīdir
- 3 Ne Allah‘ a ne bir pīre ne bir mürşīde bağlanmış  
Neyiz bildik ne kendüsi ‘ aceb kimin ğulāmıyız
- 4 Hidāyet rāhını bulsa tarīḳ-ı ḳāle gitmezdi  
Buḡa māni‘ olan şad ḫayf rūspī a..ıdır
- 5 Hārābī ağzın açtırma Recā‘ī-i zādeniñ zīrā  
Seni mağlūb ider cāḳ cāḳle hıçıyü‘ l-melāmīdir

254

(144a)

- 1 Gök midir bu gürleyen yā āh u efgānım mıdır?  
Bu yağın bārān mı yoḡsa eşk-i çeşmānım mıdır?
- 2 Āsmānı eğildüp de dehre āteşler şaçın  
Söyleyen şimşek mi baḳ yoḡsa āh-ı dirahşānım mıdır?
- 3 Ser-te-ser eflāki tenvīr eyleyen encüm mi yā?  
‘ Arşa savrulmuş tenimden nār-ı sūzānım mıdır?
- 4 Toḡdu mu ol māh-rū üç melāḫatden ‘ aceb  
Ay mıdır bu parlayan yā vech-i cānānım mıdır?
- 5 Nār-ı ḫasret yaḳdı cismim gel de baḳ  
Mu mehel dūzaḡ mıdır yā beyt-i aḫzānım mıdır?

255

(244a)<sup>558</sup>

- 1 Bu siyāh bez parçası pek ‘ ālī bir zünnārdır  
Çünki bir ḫayli .....<sup>559</sup> ḫazret-i settārdır

---

558 Bende-i hazret-i monlay-ı rüm Emin Nüzmin pantolonunu bağlamağda olduğı eski siyah bir bez hakkında berāy-ı latife söylemiş olduğum zünnarına gazelidir.-AEH

559 Vsoo





- 2 Bilmeyen der ki bu bir eski paçavra parçası  
Hâlbuki öyle değil dehşetli bir esrârdır
- 3 Dest-i kudretle bu gülmüşdür anıj her riştesi  
Nice biñ Manşür her nârında baq berdârdır
- 4 Hâk bu zünnâr ile bunca enbiyâyı bağlamış  
Kim inanmazsa buña mü' min değil küffârdır

(244b)

- 5 Bir meyân-ı pâke maḥşûşdur bu bağ kim varest  
Şadıku' l- 'adl-i Emîndir Aḥmed-i Muhtârdır
- 6 Eyyuhe' l- 'uşşâk Ḥarâbî ile birlikde geliñ  
Püs idiñ taḳdîs ediñ bend-i meyân-ı yârdır

256

(106a)

- 1 Rezâletten ḥicâb itmem ṭayaḳla ülfetim vardır  
Geline bir ' anḳâdan ḳorḳmam râḫatım vardır
- 2 Ölüm Allah' ın emri kimseden ḥiç eylemem pervâ  
Hovarda meclisinde pek ziyâde rağbetim vardır
- 3 Polis candarma olsun anları ....<sup>560</sup> almam  
Gebertirim vurursam yumruğumla ḳuvvetim vardır
- 4 Hovardayım benim çapḳınlığım ḥiç kimsede yoḳdur  
Gerek burda gerek ḳarşu yaḳada şöhretim vardır
- 5 Baña her kim çatar ise belâsını bulur benden  
Bıçağı şaplarım ḳarnına billâh ḥiddetim vardır
- 6 Omuzdaşlar uruñ ḥiç ḳorḳmayın ben var iken burda  
Sizi ḳurtarmağa her bir belâdan ḳudretim vardır
- 7 Ḳuş olsa gene ḳurtulamaz elimden bu o...spular  
Alup da bunları ḳabirlerde gezmek niyyetim vardır
- 8 Benim çapḳınlığımdan şaştı ḳaldı bâb-ı zabtîyye  
Gedikpâşâda Külhancı Baba' dan himmetim vardır

---

560 V<sub>soo</sub>





- 9 Otuzbirler Kırklar serseriler cem' olup gelsin  
Çuqurbostanda esrârkeşlere bir da' vetim vardır
- 10 Kıanarya Ra' d size bu sözleri merdâne söyler  
Hovardalık yolunda gezmeğe çok gayretim vardır

257

(282a)

- 1 Luţf u 'ināyet eyle ey sākī mey ulaştır  
Rindānı ile ihyā peymāneyi tolaştır
- 2 Zāhid gelirse şāyet bu bezme gayret eyle  
Destgedenî şarābla seccādesin bulaştır
- 3 Hāq vardır Hāqq' ı bilmez görür Hüdā' yı görmez  
Şavm u şalāt u zühdü bir nāfile şavaştır
- 4 “Lā taqrübüş-şalāt ve entümmeş saġar”  
Oķur durur velākin beyhüde bir telāştır
- 5 Ta' rife var mı hācet ma' lüm bize Harābī  
Ol şūfi-i hām-ervāh ne denlü bir kıumaştır

258

(19b)

- 1 Ne hikmetdir vişāl-i ġonce-i şüküfteler hep hāra kıalmıştır  
Hemān beyhüde bülbül ġülşen içre zāra kıalmıştır
- 2 Saġa bākī kıalur zann ittiġin ey sūh dil-i şeydā  
Görünmez oldu şimdi ol daħi aġyāra kıalmıştır
- 3 Göñül sen ictināb itmez misin ' aşķ āfetinden hiç  
Düşenler ' aşķ-ı müdāma āvāre kıalmıştır
- 4 Şāh-ı aġaç idi bir cellāda vaķtiyle  
Meded çekmekteyim hālā göñülde yāre kıalmıştır
- 5 Harābī dehre geldik ġülmedik şād olmadık bir dem  
Benim niyyetim gibi niyyetin şeniġ de kıara kıalmıştır

259

(247a)

- 1 Ey h' āce kıābe kıavseyñ bezm-i maķāmımızdır  
Hıdmet için demādem Cibril ġulāmımızdır





- 2 Şürette rind ü meyḥor mest ü ḥarābız ammā  
Siretde ḥaḫ ile ḥaḫ olmaḫ nızāmımızdır
- 3 Dīvāra qarşı secde etmek bize ne ḥācet  
Bezm-i nāmāzımızda Allah imāmımızdır
- 4 Ey vā‘iz-i riyāḳār Qur‘ānı bilmiyorsuḡ  
Gel bizden aḡla zīrā Qurān kelāmımızdır
- 5 Şer‘-i şerīfi ta‘rif itme şaḳın Ḥarābī  
Zahidlerinḡ celāli bezm-i ḥarābımızdır

## 260

(195a)<sup>561</sup>

- 1 Ey ‘Alī Nuṭḳī Baba ‘irfān olan āḡāhdır  
Kim sizinḡ dergāhınız bir āl-i beytullāhdır
- 2 Zātınḡa ‘ilm-i ledün üstādı dersem çok deḡil  
Her kelāmınḡ şüphe-siz mu‘azzez kelāmullāhdır
- 3 “Men ‘aref” hem noḳṫa-i bā-remziniḡ āḡāhısınḡ  
Hem dehānınḡ kenz-i esrār resūlulāhdır
- 4 Muṭlaḳa dīdār-ı pākinde olan şol ḥalıñiz  
Kilḳ-i ḳudretle çekmiştir bāy-ı bismillāhdır
- 5 Cān u dilden diñlemek farzındır Ḥarābī ‘ācize  
Çünki her bir nuṭḳunuz ey Nuṭḳī nuṭḳullāhdır

## 261

(139a)

- 1 Bir dilberi sevdik bu gece ismi Recepdır  
İsmi gibi kendi daḡı bir māh-ı ‘acāyibdir
- 2 Māl-ı dünyā Haydār-ı kerrāra fedādır  
Çünki ‘ālī evlādı ve hem ‘ālī nesebdir
- 3 Şu ḳalmasa dünyāda gene zemzemi içmez  
Nüş ettiḡi her laḡza anınḡ māy-ı ‘anberdir
- 4 Yoḡdur sözü-müz mezheb ile dīnine zīrā  
Pek doḡrudur imānı nāşır beli ‘arapdır

---

561 Reşadetlü Ali Nutki Baba hakkında söylenmiştir.-AEH





- 5 Böyle ğazeli söyleyemezdi H̄arābī  
H̄aḫ rāzī ola ḫardaşımız H̄aḫī sebebdir

## 262

(212b)<sup>562</sup>

- 1 Mīr Şıdḫı süḫandān-ı fāzıl u ‘allāmedir  
Pek mükemmel cübbesi var şāhib-i ‘imāmedir
- 2 Naẓm u neşri dilgüşādır kendüsü taḫrīrdir  
Menba‘-ı ‘ilm-i hünerdir ḫarīr-i ḫāmedir
- 3 Mu‘azzez ḫikmetden ‘ibāretdir kelāmı Şıdḫınıñ  
Meyli hep cedīd şanma ḫayyāl ü ḫāmedir
- 4 Muttāḫīdir hīç mey-i maḫbūba yoḫdur raĝbeti  
Zen-perestāna mu‘ḫildir iştihāsı a..adır
- 5 Bir ḫarı baĝlamış rü‘yāda olmuş iḫtilām  
Şıdḫınıñ şimdi Edībā niyyeti ḫammāmıdır

## 263

(38b)<sup>563</sup>

- 1 Ol gevher-i ḫaḫḫım ki ziyāsın dışındır  
Envār-ı serā‘ir-i heme feryād sem‘dir
- 2 Fiĝān-ı fenāya düşmez ‘ārif olanlar  
Gülbang-ı H̄üdā rāh-ı H̄üdā‘da cismdir
- 3 Ol filizim ‘aşḫım ki hāzā rāh-ı sırr-ı Mecnūn  
Fersūde-i mevc-i hoş-ḫār ḫısmdır
- 4 Fermānda rindān-ı cihān-ı sipehim mest  
Cemşīd baña nide geş ismidir
- 5 Gencāyişe yoḫ çāre ki taḫrīben per itsem  
Bir ‘ālī ḫāyım ki cihān ḫār ḫafesinden
- 6 Bir laḫza feraḫ-nāk olamam bī-ĝam olursam  
Her derd-i belāya ki gelür dād resmidir
- 7 Ol şāh-ı şehim büleĝāyım ki Edībā  
Zevḫ viren eş‘ārıma ‘İsā nefesimdir

562 Maarif nezareti meclis-i kebir hülefasından Sıdḫı Bey hakkındadır.-AEH

563 Preveze Mutassarıfı şu‘arādan Abdürefiĝ Paşa‘ya beray-ı tanzir için gönderilmiş bir gazeldir.-  
AEH





264

(49a)

- 1 Ey h<sup>ı</sup>āce Felāṭūn dediğın cāhilimizdir  
Mecnūn-ı beyebān bizim ‘ākilimizdir
- 2 ‘Ālem bize muhtāç ki biz kenz-i Hūdāyız  
Ḳārūn-ı cihān olsa bile sâ’ilimizdir
- 3 Meftūn bize ḥüsn içre Zeliḥā daḥi olsa  
Yūsuf ki bizim tā ezeli mā’ilimizdir
- 4 Rind olmayan ādem ne biltür āl-i Hüseyni  
Her kim ki mey içmezse bizim ḳanlımızdır
- 5 Yārdan bize gelmekte ḥaber çünkü Ḥarābī  
Bu bād-ı seḥer dā’imā Cebrā’ilmizdir

265

(90b)

- 1 Mî’rac dedikleri şūfi bizim menzilimizdir  
Kim anda melekler setr-i maḥmilimizdir
- 2 Ādāb-ı hicāb üzre per ü pāl ile Cibrīl  
Bir bende-i cārūb-keş maḥfilimizdir
- 3 Bir baḥır-ı ‘amīḳiz ki anıḡ ‘umḳı bulunmaz  
Çünkü yedi deryā denilen sâ’ilimizdir
- 4 Dünyāya gelen kāffe-i peygamber-i zī-şān  
Lā-şek cümlesi de mürselimizdir
- 5 Ol Ṭūr-ı tecellāya nihānız ki Ḥarābī  
Mūsā bile bilmez niye bir ġāfilimizdir

266

(53b)<sup>564</sup>

- 1 Ey dil bu gece ḥānemize cān gelecekdir  
Aldıḳ ḥaberi vuşlatın cānān gelecekdir
- 2 Cemiyetimiz nūr ile ġarḳ olsa ‘aceb mi  
Kim bezmimize ol meh-i tābān gelecekdir

---

564 Seksen dokuz senesinde ihvanımızdan Seyit ve Fahri Efendilerin hane-i aliyelerine teşrifle mübeşşer olmuş olduğum bir sırada tahrir edilmiş bedahaten söylenmiş bir gazeldir.-AEH

266





- 3 Allah bizi hıfz eyleye ŐemŐir-i fezādan  
Bu semte bu Şeb āfet-i devrān gelecekdir
- 4 Őād olsa n' ola zümre-i dervīŐ ü Őalender  
Zirā bu gece tekyeye Őurbān gelecekdir
- 5 Ol Seyīd dānā ile Mazhar Beyefendi  
Ney-i meyle Harābī bana mihmān gelecekdir

## 267

(11a)

- 1 ŐaŐırken g..ün gördüm o p...Őt geđiŐmiŐdir  
Bir ' illettir aŐa ŐalmıŐ ki vaŐdiyle si...ŐmiŐdir
- 2 Anı mīzāna urduŐ aŐladıŐ biz olduŐuŐ i..ne  
Si..enler ..öt-i murdāriŐ gülāb-āsā yetiŐmiŐdir
- 3 AŐımmıŐdır virāsi cünkü iŐletmekdedir her an  
Vallāh fenā hāilde g..tünüŐ aŐzı ŐiŐmiŐdir
- 4 EŐeklikden yaŐa yoŐdur miŐāli Merzūvānīdir  
AŐı cıŐŐ ŐanmayıŐ siz tuŐla harmanında piŐmiŐdir
- 5 .....<sup>565</sup>

## 268

(118b)<sup>566</sup>

- 1 ŐaŐırım dīdeleriŐ Őineme cıaŐmaŐ cıaŐıyor  
HıaŐ bilür kim tā cān u cıŐerim yaşıyor
- 2 ŐeŐm-i pür-nūrunu setr etmek iŐün her dem  
Őanma za' ifū' l-baŐarından göze gözlük taŐıyor
- 3 CıaŐa Őad hıyaf ki hüsn-i nezrinden dūŐeli  
Nerde rast gelse başa hışm ile yan baŐıyor
- 4 Giriyme oldu sebep hıŐma gör cānān  
ŐeŐmimin yaş dōŐüp cıeŐmeye her an aŐıyor
- 5 Nān visālüycün Edīb gene etti terÇ edeb  
Vir iŐsānımı sā'il gibi her dem cıaŐıyor

---

565 Vyoo

566 Aksaray' da cıaŐır gözlü bir bey hakkında söylenmiş ve takdim edilmiş bir gazeldir.- AEH





269

(146a)

- 1 Ay kim dünyāda zorla muhabbet mi olur  
Olsa da öyle muhabbet ḥaḳıḳat mi olur
- 2 Biri ister diğeri istemeyüp gelmez ise  
Öyle teğrîf ü neşrifde şadaḳat mi olur
- 3 Gülerek ḥāhiş ile bezme gelmezse eğer  
Hiç o mecliste ḳuzum zerre leṭāfet mi olur
- 4 Bu meseldir ki berāber olmaz ise şāyet iki dil  
O āḥvatda muvatda kerāmet mi olur
- 5 Yār ḳaçar ben gelirim ben gelirim yār ḳaçar  
Söyle ey Ḥulḳî-i zār böyle rezālet mi olur

270

(131a)<sup>567</sup>

- 1 Ṭal' at didārınız Ṭal' at ḳaçan tābān olur  
Cerhde şems-i ḳamer ḥayrān u ser-gerdān olur
- 2 İşte sen bu şūh-ı aşüb-ı zamānsın ey Ṭal' at  
Ḥüsn-i ānıḡ görse Yūsuf vālā vü ḥayrān olur
- 3 Ger şabā isāl ideydi bŷy-ı kefr-i zŷlfŷnŷ  
Kāfiristān ḥalḳı birden mahzar-ı imān olur
- 4 Ebrŷvānıḡ ḳāb ḳosun o ednādır seniḡ  
Sıdḳıyla boş iyleyenler ṭābi' Ḳur'ān olur
- 5 Muşḥaf-ı didārıḡı her kimki inkār eylese  
Ṭard olur dergāh-ı Ḥaḳdan mutlaḳa şeyṭān olur
- 6 'Avn-ı Ḥaḳla pāk-i dāmen müstefih olduḳça sen  
'İyd-ı .....<sup>568</sup> vişālinde Edib ḳurbān olur

---

567 Bir kurban bayramında huban-ı zamandan Talat Bey' in talebi üzerine kendi hakkında söylemiştir.-AEH

568 Vsoo



268





271

(192a)<sup>569</sup>

- 1 Kim ki ünsiyet ider ‘irfān ‘irfān olur  
Kesb-i insāniyet ider şāhib-i insān olur
- 2 Şüret-i insānlarda hayvānlardan ider ictināb  
Cāhil ü nādān ile hemhāl olan nādān olur
- 3 Cehd idüp insānı bul insānla düş insānla çalk  
Muṭlaқа bu ḥāli iḥrāz eyleyen insān olur
- 4 Terķ idüp şavm u şalātı şıdķ ile insāna ṭab  
Deyr-i ‘aşķ ‘aşķa girenler hep nā’ il olur<sup>570</sup>
- 6 Ey Ḥarābī dā’imā rind ü ḥarābāt zümresi  
Böyle maķbül-i cenāb-ı ḥazret-i Sübhān olur<sup>571</sup>

272

(107b)

- 1 Ḳademi pākiye yüz sürmek için leyl ü nehār  
Baş urup taşlara enhār-ı şitābān ṭolaşur
- 2 Zülfünüş nicketini bulmaķ için bād-ı şabā  
Nice şahrā nice ḳuhsār-ı gülüstān ṭolaşur
- 3 Bezm-i vālāsına fānūs olabilesem diyerek  
Ḳürre-i arza inüp berķ-i dırahşān ṭolaşur
- 4 Yüzünü görmek içündür ki semāvāt üzre  
Gündüzüş şems gice ol meh-i tābān ṭolaşur
- 5 Ser-i kūyunda Ḥarābī ṭolaşan sekillerine  
Cān fedā eyleyerek olmağa ḳurbān ṭolaşur

273

(108b)

- 1 Didim aġyār ile gülzārda cānān ṭolaşur  
O melekdir niye birlikte o şeyṭān ṭolaşur

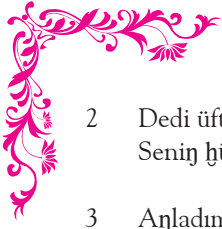
---

569 H.N. Saatçi Hüsni-i meyhar hakkında söylenmiştir.-AEH

570 Yâhud 5/Doğruluktan inḫirāf etme Edīb ol ‘arīf ol/Sālik-i rāh-ı ḥaķīķāt nā’ il-i īmān olur.

571 Yâhud 6/Ey Ḥarābī işte böyle zümre-i ḳalb-i selim/Nā’ il-i lütf-ı celīl ḥazret-i sübhān olur/Yâhud işte bu nuṭķı ‘alī nuṭķı babadır söyleyen/Dinleyen lā şek Ḥarābī vāşıl-ı sübhān olur.





- 2 Dedi üftâdeler şimdi gördük biliñ  
Seniñ ħünħârı ser-i ħüyunu her an ÷olaşur
- 3 Añladım ki yoğ imiş zerre ħadar merhameti  
Acıdım zümre-i ‘uşşâħına nālân ÷olaşur
- 4 Sineyi çâħ-i giribân idereħ leyl ü nehâr  
Her biri Ķays-ı beyâbân gibi ‘üryân ÷olaşur
- 5 Ķâlibâ ħorħdu Harâbî bu melâmetten kim  
Gelmiyor ħüy-yı dilârâmıza yan yan ÷olaşur

274

(107a)<sup>572</sup>

- 1 Belki gülzâre gelür ol gül-i ħandân ÷utuşur  
Diyerek murġ-ı dilim vâlâ vü ħayrân ÷olaşur
- 2 Rânâ-yı ħâl sîne fâmına meyyâl olmuş  
Ķorħarım gerdanına zülf-i perişân ÷olaşur
- 3 Ey göñül sinemi şanursun belki bir ÷olaşan  
Reh-i ‘aşħında nice zümre-i ħübân olaşur
- 4 Virdiler ħonce-i ħandânını bûs etmek için  
Dağlub elden ele çâħ-ı giribân ÷olaşur

275

(64b)

- 1 Ya Râb haşrette ħoma yâre ħavuşdur  
Fırħatle harâb eyleme dildâre ħavuşdur
- 2 Ħâlim gene olmaħda digergün-ı perişân  
Luţf et beni ol yâr-ı vefâdâra ħavuşdur
- 3 Bayħuş gibi minârede ħoyma dil-i zârı  
Bir cây-ı ferahnaħ u çemenzâre ħavuşdur
- 4 Âhvâl-i perişânımı ‘arz etmeye bir bir  
Bir ħân-ı ħerem vâħıf-ı esrâre ħavuşdur
- 5 Ya Râb yalnız ħoyma Harâbî‘ yi bu yerde  
Ya Râb vefâdâr u ħafadâre ħavuşdur

---

572 İhvanımızdan Vehbi Bey’ in iltimas ve teşvikleriyle söylenmiştir. On üç kıta gazeldir.-AEH





276

(21b)

- 1 Ey bānī nedir sende bu sevdā-yı tekebbür  
Hālik idiyor herkese imān-ı tekebbür
- 2 Bu perdede hiç gezme maḳāmān hiç bulamazsın  
Beyhūde yere üfleme zurnā-yı tekebbür

(23a)

- 3 Yol virme bu girdāba saḳın feleḡiṅe zirā  
Çoḡ Nūḡları ġarḳ eyledi deryā-yı tekebbür
- 4 Gel bu evde de av peşine düşme saḳın  
Çoḡ avcılar oldu şahrā-yı tekebbür
- 5 .....<sup>573</sup>
- 6 Saḳın ‘azāzil daḡı peymānesi ḡāvirmiş  
Zehr-āb ile saḡa maḡmilü saḡa mīnā-yı tekebbür
- 7 Vāşıl olamaz ḳāf-ı kemālāta Edībā  
Her dām giriftār olur ‘anḳā-yı tekebbür

277

(49b)

- 1 Döḳdüḡüm hūn-ı āb-ı eşki ey peri dīdem bilür  
Zahm-ı tuḡ ḡamze-i hūnhārıḡı sīnem bilür
- 2 Derd-i hicrānın su ’āl et ‘āşıḳ-ı gamḡārdan  
Zūr-ı ‘aşḳı sanma ki zāl ü hünerber Rüstem bilür
- 3 Yāre-i ‘ūşşāḳa Loḡmān gelse de bulunmaz devā  
Derd-i ‘aşḳa var mıdır dünyāda bir merhem bilür
- 4 Biz ḡarābātız deyu vā’ iz ne bilsün ḡa’ n ider  
Terḳ-i dünyā lezzetin İbrāhim Edhem bilür
- 5 Bī-peder derler Mesīḡa’ yı ki rūḡullāhtır  
Kimseler bilmez bu sırr-ı müphemî Meryem bilür
- 6 Biz ne buḡdāy ekl ider ne ḡūrī ḡılman isteriz  
Cennetin derd-i belāsın Hazreti Ādem bilür

---

573 Vyo





- 7 Şofî-i aḥmaḳ ne bilsin “ḳünt-i kenz” esrārın  
Kendini ‘ākil ḳıyās ider bizi sersem bilür
- 8 Bāb-ı Ḥaydārdan diğēr bir bāba itmem ilticā  
Ey Ḥarābî ben ḳızılbaş olduğum ‘ālem bilür

278

(109b)

- 1 Gözlerimden o ḳadr-ı eşk-i ferāvān dökülür  
Göricek yār ḳıyās ettikçe bārān dökülür
- 2 Bād-ı āḥım mı oldu gīsūna bağış  
Şems-i ruḥsārından zülfi-perişān dökülür
- 3 La‘l renk oldu ser-i ḳūy-ı nigārın çünki  
Bağrımnı çāḳlerinden yere hep ḳan dökülür
- 4 Gelmeyen yanıma kim başıma her an zamān  
Nice biñ seniñ belāna dil-i hicrān dökülür
- 5 Āh-ı feryādın ile gör ki Ḥarābî bir gün  
Carḥdan şems ü ḳamer necm-i dırahşān dökülür

279

(88b)

- 1 Ben ki rind meşrebim dünyāperest olsam ‘abeş  
Māl ü mülke itmedim itmem gene meyl ü heves
- 2 Kāfirim ki rind-i meyḥorāne itmezsem fedā  
Genc-i Ḳarūna dünyāda olsan destres
- 3 Ḳāf endūh melāmettir yerim kim rüz-ı şeb  
Her gelen derd ü belā olmuş bana feryād dersi
- 4 Ḥāne-i berdüş-ı harābāt olduğum  
Raḥat ittim yeter ḥāḳ üzre bir nefes
- 5 Ey Ḥarābî ben Süleymān-ı zamāndım bir vaḳd  
Maḥmelimde nufhe-i Dāvūdu itmişdim cedes

280

(89b)

- 1 Va‘izā ḳoy pendî sen bu zümreden ümīdi kes  
Çünkü bu derd ḳaşān bizzāt Ḥaḳdan oldu ders





- 2 Geldi peyderbey be dehre gerçi ‘allāme lîk  
İtmedi rind ü ħarābāta taḳaddüm hiç kes
- 3 Hāce ehl-i ħarābāti görüp bin cān ile  
Pūs idüp pāyine mühelhel itdi Ümrü‘l-Ḳays
- 4 Ehl-i hāle ḳarşı maḳbūl olmadı ḳāl ehli hiç  
Şofîyā çün bir deĝil ḳıymet-i Zenbūr-ı meĝer
- 5 Āb-ı ḳudretle şulanmıştır meĝer rüz-ı ezel  
Kim Ḳarābī gülşen-i ṭabî‘atta yokdur

## 281

(236b)

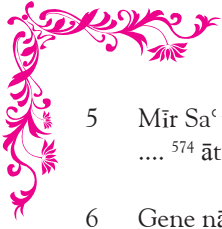
- 1 Zāhidiñ nūrunda hiç dīn ü imān ḳalmamıṣ  
Çünki aḳlāḳı bozuḳ kendinde vicdān ḳalmamıṣ
- 2 Nerde varsa toplamıṣ ḳarnına soḳmuṣ saḳlamıṣ  
Kendinden başḳa hiç dünyāda şeyṭān ḳalmamıṣ
- 3 Cenneti kendi ‘aḳılınca baştanbaşa ḳabt eylemiṣ  
Çıḳmaĝa bir ḳūşe-i rindāna imḳān ḳalmamıṣ
- 4 Va‘z iderken düşlerüp düzaḳa atmıṣ cümlesinç  
Cennete girmek için hiçbir ḳristiyān ḳalmamıṣ
- 5 Ey Ḳarābī sen de cennetden ferāĝat eyle kim  
Anda bir yer yok saḳa hem ḳūr-ı ĝilmān ḳalmamıṣ

## 282

(212a)

- 1 Sıdḳı benim eş‘ārımı tenḳide ḳalkmıṣ  
Şi‘ir yazmaḳ ḳuşūşunda beni taḳlide ḳalkmıṣ
- 2 Bu āsvāli cenāb-ı Mīr Sıdḳıdan su‘āl itdim  
Dedi saçma sapan boş eᝒer tesvīde ḳalkmıṣ
- 3 Dedim yazıḳlar olsun vāh ‘abesle iştiĝāl etmiṣ  
Şu ‘āl üzre kendi cehlını tezyīde ḳalkmıṣ
- 4 Beni bir sâ‘il-i ihsān luṭfî olduĝum sanmıṣ  
Der vālā-yı vaşlından hemān teb‘ide ḳalkmıṣ





- 5 MİR Sa‘id MİR Remzî eylemiş teşvik  
....<sup>574</sup> âteşin itfâ idüp tebrîde ƙalkmış
- 6 Gene nâdim olub merd-i sühendân olduğum söyler  
Kitâb-ı mestâb gönlümü teclîde ƙalkışmış
- 7 Hârâbî meclis kendisine hoş gelmemiş zannım  
Kim eski nâm u şânımı tecdîde ƙalkışmış
- 8 Edîb rüyâda çeşmânından öpmek istemiş amma  
Hüdâ hayr eylesin olmaz diyib tehdîde ƙalkışmış

### 283

(210a)<sup>575</sup>

- 1 Bir hâdişinde Muḥammed âzucâm ne dimiş  
Rûza varağ ğam-ı ‘aşğa uruç olmaz imiş
- 2 Sen eğer ister iseñ aḥşama kadar aç ƙalıvir  
Mülhîde fâ’idesi varmıymış yimiş yatmış
- 3 Hâkperest olması bir mü’mine elzem ya hû  
Oḡu Ḳur’ânı hemân emr-i ilâhi bu imiş
- 4 Eyledik zevkiñe sen şehr-i ḥayyâmı âlet  
Seni firdevs-i cinâna getürür mey bu gidiş
- 5 Her s.işen başına bir ƙöşğ virecekmiş diyü Hâk  
La‘net olsun saña hiç durma hemân böyle s.iş Edîb Hârâbî

### 284

(245a)<sup>576</sup>

- 1 Aḡladığ ehl-i riyâ bektâşîlerde var imiş  
Hem de merdûd-ı riyâ bektâşîlerde var imiş
- 2 Bu ṭarîğ-i nâzenînde bektâşîler de var imiş  
Bil’akis ğâyet ƙaba bektâşîler de var imiş
- 3 İçlerinde kâmil ü ‘irfânı var dîndârı var  
Görmüşüz çoğ evliyâ bektâşîler de var imiş

---

574 Vsoo

575 Cahil ü mutaassıp bir sarıklıya yazılıp virilmiştir. Gazel yahud hezel.-AEH

576 Tarik-i nazenini berbâd etmeye cehd eden bir takım müfsidler hakkında gazeldir.-AEH





- 4 Hiç  ar ıktan  ak ıktan  aberd r olmayan  
La net-i  akk a sez  bekt şiler de var imiş
- 5 Biz muhibb-i ehl-i beytiz derler amma şayf  kim  
D şm n-ı   l-i  ab  bekt şiler var imiş
- 6 Bir pula bir  arif-i bill hi iderler fed   
D n   im nı para bekt şiler de var imiş
- 7 C hil   n d n-ı b -iz   n u  ayv n şarlatan  
Ma şad u  ammaz bel  bekt şiler de var imiş

(245b)

- 8 Ehl-i  r n   r zına ge mek i  n cehd eyleyen  
şehvete pek m ptel  bekt şiler de var imiş
- 9 La net olsun bunlara z r  ki ben  ak ke l-ya  n  
G rd m erb b-ı z n  bekt şiler de var imiş
- 10 Kendi irş d olmamiş irş da  alk mış   lemi  
Bir  ak m c hil baba bekt şiler de var imiş
- 11  aş atan bizden demişler atdıran bizden de il  
 azret-i p rden c d  bekt şiler de var imiş
- 12 Bu  ar kte m rşid-i   milde ehlull h var  
Bendeg n-ı m rtez  bekt şiler de var imiş
- 13  o ru bekt şilere c nım  urban olsun fa at  
Bir  ak m sa te ed  bekt şiler de var imiş
- 14 Kim  ocunursa bu s zden mu la a var y resi  
Ey  ar b  b - ay  bekt şiler var imiş

285

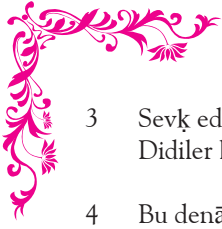
(211b)<sup>577</sup>

- 1 M r Es  ad dediler fikr ni ta r b itmiş  
Kendi  a lınca yalanlar bize tertib itmiş
- 2 Biz şaffet Bey ile L leli ye inmiş idik  
Ayrılub şonra bizi gizlice ta k b itmiş

---

577 Hasbu l-icab Esad Bey hakkında s ylenmiştir.-AEH





- 3 Sevķ eden var anı elbette bu ta'ķibe dedim  
Didiler kendisi ĥad'āyi taşvīb itmiş
- 4 Bu denā'at bu rezālet aŗa maĥşūş dediler  
Cümle iĥvān geĥinüp ĥālını taŗayyüb itmiş
- 5 Mīr İĥsānda ayrıca aŗa söŗmüş saymış  
Türkĥeyi ĥayb iderek Őetmini taŗrīb itmiş
- 6 Hele Şıdkı Bey ile Ĥüsnü efendi kızarak  
Bezmimizden aŗı Őard etmeŗi tensīb itmişler
- 7 Bu ķadar ķāfi buŗu 'ārif olanlar aŗlar  
Bu ĥızılıķla Edīb Şıdkı'yı te'đīb itmiş

## 286

(78b)<sup>578</sup>

- 1 Zāhid ne iĥin itmediŗ ģmān-ı ĥarābāt  
Zor geldi saŗa var ise erķān-ı ĥarābat
- 2 Bu ĥāl ile bu ķāl ile haddiŗe ayak bas  
Meydānda durur iŗte bu meydān-ı ĥarābāt
- 3 Gel cübbe vü destāriŗa zinhār ĥüvenme  
Őoŗra seni berbād ider 'irfān-ı ĥarābāt
- 4 ģmāna ĥetürmektedir ey sofi-i bī-din  
Kendiŗ gibi ĥok ķāfiri merdān-ı ĥarābāt
- 5 Dünyā vü 'uķbāda fūrüzān olacaķdır  
Sönmez ebedi Şem'-i Őebistān-ı ĥarābat
- 6 Tevrāt u Zebūr İncil ü Ĥur'ān ile gör kim  
Mevlā bile olmaķda Őenāĥān ĥarābāt
- 7 Pāl açtı ĥülistān harābāta Ĥarābī  
Baķ oldu gene murĥ-ı ĥoŗ elĥān ĥarābāt

## 287

(79a)<sup>579</sup>

- 1 Ey sofi gel ol sen de iĥvān-ı ĥarābāt  
Gör aŗla ne emr eyledi raĥmān-ı ĥarābāt

---

578 Harabatnāme-i diŗerdir.-AEH

579 Harabatnāme-i diŗerdir.-AEH







- 2 Bu kafa-i feresle haberdâr olamazsın  
Dersin eğer olmaz ise Qur'an-ı harâbât
- 3 Var pîr-i harâbâta oğu ders-i haqîkî  
İrşâd ider elbet seni ol kân-ı harâbât
- 4 Gilmân ile hûri dediğin 'abd-ı harâbât  
Cennet dahi bir kûlbe-i viran harâbât
- 5 Mevlâyı koyup Leylî'ye meyl etmedi aşla  
Divâne değil Qays-ı bâyâbân harâbât

(79b)

- 6 Hiç haq harâbâtide eyler mi tenezzül  
Perizâde Süleymân harâbât
- 7 Bir gârda mesmûm idi bir berg-i nebâtât  
Loqmâna devâ eyledi Loqmân harâbât
- 8 Ulu katıña mi' râc-ı nebi oldu hûyda  
Binbir zî-şân idi mihmân harâbât
- 9 Mevlâda gelip etmiş idi kendi eliyle  
İbrahim 'İsmâil kurbân harâbât
- 10 Nûh çok aradı bulmağa mersây-ı selâmet  
Bir vaqdiñe koymuş idi tûfân harâbat

(80a)

- 11 Emvâc-ı belâya ile berbâd edecekti  
Dünyâsı da 'uqbâsı da 'ummân-ı harâbât
- 12 Gösterenler olsaydı yolu mahv olacağdı  
Qurtardı gelüp feleğini qaptan-ı harâbât
- 13 Qurtarmaq için cânını hüsâm-ı kazâdan  
'Azrâile bir vasıta kalқан-ı harâbât
- 14 Şemşîr-i harâbât ile şabreye Harâbî  
Kim yâd olasın Haq' dır Haқан Harâbî





288

(76b)<sup>580</sup>

- 1 Ey dil nola çek sen de bu sevdâ-yı ħarâbât  
Ħaliñ ediyor dem be dem imâ-yı ħarâbât
- 2 Bu fikri ta‘ dile çalış çünkü muĥâldir  
Bu râh-ı ħatırnâķde icrâ-yı ħarâbât
- 3 Mansûr u Nesîmi vü Cüneyd Ethem ü Behlûl  
‘Âciz idiler etmeye ifâ-yı ħarâbât
- 4 Bu perde de gel gezme maķsadin bulamazsın  
Beyhûde yere üfleme zor nây-ı ħarâbât
- 5 Yol virme bu girdaba saķın feleĝiñe zirâ  
Çoķ Nûhları ĝarķ eyledi deryâyâ ħarâbât
- 6 Ħadd-ı tehîdir âbdest alasin sen bu kenârdan  
Berbâd ider elbet seni dalgâ-yı harâbât

(77a)

- 7 Hükme eyledin şurıcaya itdi perişân  
Çoķ şâh-ı Süleymânı bu dârâ-yı ħarâbât
- 8 Gel bu eve av peşine düşme saķın ha  
Çoķ avcılar oldu sahrâyı harâbât
- 9 Sâķisi bilâ neşe resmi endûh-ı melâmet  
Cemşidi harâb eyledi şahbâ-yı ħarâbât
- 10 Mûsâ bile tâ zirvesine olamadı vâşıl  
Pek mürtefi‘ dir Tûr-ı tecellâ-yı ħarâbât
- 11 Cibrîli de bir vâdi-i ħayrette biraķdı  
Peyĝâmberi de Leyletü‘l-esrâ-yı harâbât

(77b)

- 12 Fesh eyledi Ķur‘an ile İncil ü Zebûru  
Çoķ mezhebi laĝvetti fetâvâ-yı ħarâbât
- 13 Mahv eyledi ‘âlemi tûfân-ı belâyâ  
Bir vaķdiñe çuř eyledi mecrâ-yı ħarâbât

580 Bu şiire Harabatnâme bařlıĝı konulmuştur.-AEH



278



- 14 Loqmān Āra derdine hem bulmadı çāre  
Gönderi ‘adem mülküne icrā-yı ḥarābāt
- 15 ‘Rabbi Erni’ luṭfuna eyler mi tenezzül  
Öyle sebel durma Mūsā-yı ḥarābāt
- 16 Firavn ile Mūsāyı ‘aşāsiyla berāber  
Hep itti musavvir yed-i beyzā-yı ḥarābāt
- 17 Halletmedi Sokrat u Aristo ‘Ali Sinā  
Bir pūteye hiç soqmadı kimyā-yı ḥarābāt

(78a)

- 18 Muḥtazır Mūsā‘ sını ‘İsā‘ sını gör kim  
İmāna getürdi bu celībā-yı ḥarābāt
- 19 Dünyā vü ‘uqbāya Ḥüdā sığdırabilmez  
Bir cenge ola lāyet beyzā-yı ḥarābāt
- 20 Cehd etti nice fażıl u ‘ulemā velākīn  
Bir vechile şulh olmadı da‘vā-yı ḥarābāt
- 22 Sākī-i ḥarābāta qapılmış ki Ḥarābī  
Nüş etmededir cümle belāya-yı ḥarābāt
- 23 Sākī-i ḥaқиқat bizi mest etti Ḥarābī  
İtdin bu kadar ‘āleme ifşā-yı ḥaқиқat

289

(80b)<sup>581</sup>

- 1 Zāhid saḡa mesdürdur ḥarābāt  
Ḥādenimi seniḡ itmeḡe mizān-ı ḥarābāt
- 2 Bu bezme yanaşma ki seni itmeye ihrāk  
Evrākını da āteş-i sūzān ḥarābāt
- 3 Şūr düşdü alenen yaturub eyledi biḡūş  
İsrāfile bir nefesde mestān-ı qurbān
- 4 Ālūde bir kān-ı ḡaṡā oldu secā  
Taḡhīr idiyordu anı burdan ḥarābāt

---

581 Harabatnāme-i diğerdır.-AEH





(81a)

- 5 Rağbet mi ider vaşl-ı Zeliḫāyı görünce  
Eyvan-ı ḫarābātide Ken‘ān-ı ḫarābāt
- 6 Bu şahbā-i melāmet sana vahşet virür amma  
Çok Yūsufu şāh eyledi zindān-ı ḫarābāt
- 7 Bu bezm-i tārāc-ı Cemşide sığar mı  
Riyālara hiç sığmadı rindān-ı ḫarābāt
- 8 Bağ kātib-i divān-ı ḫarābāta ḫarābī  
Yazmış seni bir merd-i sühendān ḫarābāt

290

(52b)

- 1 Cāhillere lāyık mı bu in‘ām u mükāfat  
‘Ākillere mahşūş ve muḫadder mi mücāzāt
- 2 Gördükçe bizi zulm ile mey’ūs-ı mükedder  
Feryād ider āḫvālimize ehl-i semāvāt
- 3 Gurbette garīp ḫal ü perişān u faḫīriz  
Bir dahī ne mümķīn vaṭan u yāre mülākāt
- 4 Āzürde-i dil ile eyleme bīçareleri kim  
Bu zulme rızada da değıl ḫadı-i cānān
- 5 Luṭf eyle Edīb-i ḫasta-i nevmide ṭabība  
Bir çāre bul oldum gene muḫtāc-ı müdavāt

291

(177b)<sup>582</sup>

- 1 Ey ḫomiser efendi hemān zevḫ u şafā it  
Dārū-yı mey-i derdiñe hemvāra devā it
- 2 Ḥiddetle şaḫın hiçbir işe etme teşebbüs  
‘Lā ḫavle velā ḫuvvete‘ de def‘-i belā it
- 3 Bir kimse fenā olmañıza ğayret iderse  
Sen iyliğıñe dā‘imā Allah‘a du‘ā it
- 4 Raḫat yaşamağ ister isen dehr-i denīde  
Düşmānıñı her ān u zamān medḫ ü şenā it

582 Hubbu‘ l-İman ahibbadan polis serkomiseri Ahmed Hamdi Efendi‘ye hitaben yazılmıştır.-AEH





- 5 Ayrılma şaķın rāh-ı şadāķatte buluņ hep  
Devlet yoluna cānını lāzımsa fedā it
- 6 Bir kimseyi nā-Ħaķ yere hiç eyleme maĥķūm  
Jurnālını hep mucib-i taĥķīķ-i cezā it
- 7 Dünyāda ĥaķāsız olamaz gerçi bir insān  
Ħubbu‘l-beşer isen de Edībāne ĥaķa it

## 292

(181a)<sup>583</sup>

- 1 Ey Ķomiser Cevdet Efendi heman zevķ u şafā it  
Dārū-yı meyī derdiņe hemvāra devā it
- 2 Hiddetle şaķın hiçbir işe etme teşebbüs  
“Lā havle velā kuvvete” de def‘ -i belā it
- 3 Bir kimse fenā olmanıza ġayret iderse  
Siz eyleyiniz dā‘ imā Allah‘ a du‘ ā it
- 4 Raĥat yaşamaķ ister iseņ dehr-i denīde  
Düşmānıņı her ān u zamān medĥ ü şenā it
- 5 Ayrılma şaķın rāh-ı şadāķatde yoluņ hep  
Millet yoluņa canıņı lāzımsa fedā it
- 6 Nā-Ħaķ yire hiç kimseyi hiç iyleme maĥķūm  
Rūz-ı ĥālīņı hep taĥķīf-i cezā it
- 7 Dünyāda ĥaķāsız olamaz gerçi bir insan  
Ħasbu‘l-beşer itsen de Edībāne ĥaķa it

## 293

(93a)<sup>584</sup>

- 1 İllāhī ĥazret sen Şāmi Bey‘ i şād u ĥāndān it  
Kemāl-i ‘āfiyetle ecrini yā Rab ferāvān it
- 2 Görüp hāl-i perişānım beni luţfuyla şād eyler  
Anı sen de sevindir vir murādıņ luţf u ihsān it
- 3 Maşun it şer-i düşmen-i każādan derd-i ekdārdan  
Selāmet vir ad u sanıņ var ise ķahr u perişān it

---

583 Ahibbadan polis ķomiseri Ahmed Cevdet Efendi‘ ye gönderilmiştir.-AEH

584 Sami Bey‘ in hakkında bir du‘ ādır.-AEH





- 4 Hemîşe her şebi bir qadr her eyyâmı bir ‘ıyd olsun  
Zevâl gösterme şems-i tâli‘ iñ her dem dirahşân it
- 5 Anı ahrette de tenhâ kıoma rahm et aman yâ rab  
Ĥabîb-i peygamber-i zi-şâna mihmân it
- 6 Haşası var ise ‘afv eyle ğaffar-ı zünûbsuñ sen  
Cemâlinle müşerref olmağa ya Rabbî şâbân it
- 7 Ĥarâbî da‘ iñiz ez can u dil her an du‘ â eyler  
Bize Meyrem Ana lütfuñ ile mesrûr-ı şâdân it

294

(28b)<sup>585</sup>

- 1 Ey nâme yürü Bursa‘ ya cânâna selâm it  
Şor ĥatırını âfet-i devrâna selâm it
- 2 Devr itdi göñülden bizi artık âfet  
Lâyıķ mı ki olsun bize bîĝâne selâm it
- 3 Aķmaķda gözüm yaşı bu kâr başına döndü  
Gelmez mi o kâfire ‘aceb imâna selâm it
- 4 İrkandıye Sedbaşına toĝru yürü luţf it  
‘İşret-i ‘uşşâķda rindâna selâm it
- 5 Ķurtamoĝlu mezâristânını eyle ziyâret  
Ötmekde olan bülbül-i nâlâna selâm it
- 6 Her nuţķı cevâhir gibi bir ehl-i hünerdir  
Büs eyle elinden Baba Dikrana selâm it
- 7 Bedros Beyefendi gene sâķilik iderse  
Virün hele benden de birer dâne selâm it
- 8 Luţf eyle ‘âşıkı ey bād-ı seher  
Anda olan merd süĥhendâna selâm it

---

585 Hüdavendigâr vilayetinde bir cân bahş ihvanımıza göndermiş olduĝum bir gazeldir.-AEH





## 295

(83a)<sup>586</sup>

- 1 Geldi bir şeb kûlbe-i ahzâna ol cānan mest  
Âteş-i ruhsâr ile hem nergis-i mestân mest
- 2 Allah Allah bu ne hikmettir ki böyle nāgehān  
Çıktı evc-i rif' atından ol meh-i tābān mest
- 3 Añladıķ ol şüh-ı āşüb zamānı ğālibā  
Eylemiş ķendi gibi bir şākī-i fettān mest

(83b)

- 4 Şubħa ķarşı bir terennüm eyledi Dāvut-vār  
Gül perişān oldu ol dem bülbül-i nālān mest
- 5 La' l-i mīķūnūñ eđer görse olurdu şüphesiz  
Hem Zeliħā-yı zamān hem Yūsuf-ı Ken' ān mest
- 6 Serv-i nazm eyledi mestāne tek 'azm-ı harām  
Ol zamān uşşākı vālā-yı ħayrān mest
- 7 El virir Allah için olsun Ĥarābī ebsem ol  
Oldu nazm-ı dilķeşimle hep saħn-ı süphān mest

## 296

(82a)<sup>587</sup>

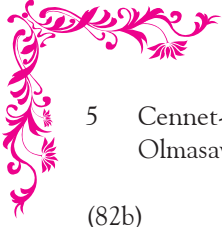
- 1 Dehre geldik añladıķ sākī-i devrān mest  
Ol sebeptendir ki biz de olmuşuz her an mest
- 2 Şaribü' l-leyl ü nehār olsaķ 'acep mi ħaşre dek  
Çünķü bu ķāşānede mihmān mest mizbān mest
- 3 Bu ħarābāthāneye çok mest geldi gitti liķ  
Kimse mānī' olmamıştır ğālibā derbān mest
- 4 Cür' a-i cāmı ilāhi mest itmiş 'ālemi  
Çeşm-i ' ibretle baķılsa ķabr ü müselmān mest

---

586 93 senesi her gece bezmimizde sakilik etmekte olan şüh-ı aşub-ı zaman Mazhar Bey birkaç gece gaybubet ittikten sonra bir takım ihvanımla hane-i fakire bir gece muhabbet ve ıyş u işret etmekte iken saat üç civarında mestane bir halde Mazhar Bey külbe-i ahzanımızı bir bağ-ı irem şekline döndürdüğünden bittazim kendilerine takdim olunan bir gazel-i aşıkane dir.-AEH

587 İzzetli Vehbi Bey' in alınması üzerine söylenmiştir.-AEH





- 5 Cennet-i ā' lāya hariçten komazdı kimseyi  
Olmasaydı ol zamanlar Hażreti Loğman mest

(82b)

- 6 Nüş edib mi' raçta bir kaçre rüz-ı şeb  
Şadıku' l-va' dü' l-emîn şāhib-i Qur 'ān mest
- 7 Bulmamışlar var ise def' -i humara bir ' ilaç  
Kābe varmış kaffe-i peygāber-i zīşān mest
- 8 Hizmetinde çünkü bir maṭrūdu istihdām ider  
Anlaşıldı şüphesiz rahmān mest şeytān mest
- 9 Bu sefine ğarķ olur bir gün görürsün ' āķıbet  
Çāre vü tedbir yok ' ummān mest kaçtan mest
- 10 Ey Ḥarābī mesti lā yu' kal misin sen ebsem ol  
Cilve-sāz olmazdı halka olmasa Süphān mest

297

(24a)

- 1 Şebh yok kim cānını eyler fedā Arnavuṭ  
Merd-i meydānı ' Alī' dir ihtikāk-ı Arnavuṭ
- 2 Bī-tekellūf var beni hep şarf ider mihmānına  
Birinciye benzemez cūd-ı neshāy-ı Arnavuṭ
- 3 .....<sup>588</sup>
- 4 Şüretā bir hayli ğamnāk u perişān sefīl  
Lik yokdur kimsede zevķ u şafā Arnavuṭ
- 5 .....<sup>589</sup> gülzār-ı enhār u dıraḥt-ı bardur  
Cennet-i a' lāya benzer hep kārā-yı Arnavuṭ
- 6 Arnavuṭdur ced-be-ced Ferhād Fehmī ey Edib  
.....<sup>590</sup>

---

588 Vyoo

589 Vyoo

590 Vyoo







298

(23b)<sup>591</sup>

- 1 Beñzemez bir güzele hiç dil-rübā-yı Arnavuṭ  
Şūh-ı āşüb-ı zamāndır mehlikā-yı Arnavuṭ
- 2 Ahvān-ı desti hep ḥayrān u ser-gerdan ider  
Bir nāgāh-ı mest ile çeşm-i ālā-yı Arnavuṭ
- 3 Ehl-i ‘iffet pāk dāmendir peri rüyāni hep  
Bir şadākatden ‘ibāretdir vefā-yı Arnavuṭ
- 4 Arnavuṭluḡ ḡalmadı gezdım de gördüm ser-te-ser  
Kim şenā‘ atçün deḡil nāz u edā-yı Arnavuṭ
- 5 Hem şebā‘ at hem şadākat eylemiş ihsān Ḥaḡ  
Bir vaḡd dönmez sözünden yoḡ riyā-yı Arnavuṭ

299

(40b)

- 1 Fehmiyā çaḡmaḡ gibidir aburūnā-yı<sup>592</sup> Arnavuṭ  
İktizānuḡ camlarıdır agōza-yı<sup>593</sup> Arnavuṭ
- 2 Kazma dişli yıḡma saçlı devd dudaklı zebeştrū  
Keşçeden hiç farḡ olunmaz agūşā-yı<sup>594</sup> Arnavuṭ
- 3 Adūhalar girse çıḡsa uyḡuda olmaz ḡaber  
Cān ḡapusundan kekeşdir agūnā-yı<sup>595</sup> Arnavuṭ
- 4 Eylesen yıllarca tefehhīm bir kelāmı āḡlamaz  
Bir ḡamām toḡmaḡıdır sanki ḡoḡa-yı<sup>596</sup> Arnavuṭ
- 5 Aḡ ḡalır insān eḡer mihmān olursa ez ḡazā  
Ey Ḥarābī hiç bilinmez laḡırvā-yı<sup>597</sup> Arnavuṭ

---

591 Preveze‘ de Memur Priştineli Ferhad Fehmi hakkında söylenmiş bir gazeldir.-AEH

592 Burun demektir.-AEH

593 Göz demektir.-AEH

594 Gūş yani kulak-AEH

595 Gūn yani gūn demektir.-AEH

596 Arnavutça baş demektir.-AEH

597 Lakır: Arnavut dilinde bir nevi‘ börekdir ki kendilerince en güzel bir yemektir. Allah eksik etmesin.-AEH





300

(26b)

- 1 Eyvāh yazık Muḥammed ‘Ātā‘ ya neler oldu  
Sūsı gülşen koqlamadı derbeder oldu
- 2 Hāhām Dāvīniñ ḥānesine postunu serdi  
Yāhūdilere uydu nihāyet k̄asr oldu
- 3 Terk itmeğe yaklařdı hemān dīn-i mūbīni  
Ḥūdā‘ ya gidüp geldiđi pek çođ sefer oldu
- 4 ‘Ayb eylemeyen mesleğini eyledi tebdīl  
İster idi evelleri şimdi bağar oldu
- 5 Ey dāder-i vālā-yı güherim resm eyle  
Bu ḥāli Edīb çekemez bin kere ölür

301

(50a)

- 1 Şofī-i ḥarīn destine peymāne yakışmaz  
Her bāde çeken meclis-i rindāna yakışmaz
- 2 Çek rüy-ı dilārādan eliñ sürme raķībā  
Çün kāfir eli řāhife-i Qur’āna yakışmaz
- 3 Vallāhi seni yarin ser-i kūyunda ķeserdim  
Āđyārı ser-i kūy-ı dilārādan ķeserdim
- 4 Bu remzīni elbet bilür erbāb-ı Ḥarābī  
Eṭnāb-ı sūhan merd-i sūhendāna yakıřmaz
- 5 Bu nuṭķunu taşdik ider erbābı Ḥarābī  
Ķāfi bu ķadar ebsem ol artıķ Ḥarābī

302

(8b)

- 1 İhtirāz it Ḥazreti Mevlādan etme böyle nāz  
Merḥāmet itmez misin ‘uřşāķıña ey serv-i nāz
- 2 Derd-i hicriñle ben bir ḥasta-i nevmidenim  
Ey řabībim derd-i cefāresāma gel ol çāre-sāz
- 3 Ebrūvāniñ çünki mihrāb-ı haķīķattir seniñ  
Kāfir olsun kim gelip itmez anı her dem niyāz





- 4 Pāre pāre itseler cismiñ ya dārā çekseler  
Vākıf-ı sırrullāhı eylemez ifşā-yı rāz
- 5 Kūy-ı kırbunda perīşān hāle geldim ‘aşk ile  
Hūn-ı eşkiñle Edibā yāre böyle nāme yaz

### 303

(15a)

- 1 Merdüm-i rind-i kıalender hiç tezyīn istemez  
Kim şehīd-i ‘aşk olana techīz ü tekfīn istemez
- 2 Sen du‘ānı ey hocā luṭf eyle sakla kendiñe  
Vasl-ı sunullāh olan ışkāt u telkıñ istemez
- 3 Sākī eski tası doldur sun bize köhne şarāb  
Rindler peymāne ü minā-yı zerrīn istemez

### 304

(14a)

- 1 İşte şanbūr işte ney mey defle şanṭūr istemez  
Serv-i kıaddler var iken meclisde kıanbūr istemez
- 2 Lāubālīdir bu meclis ictināb itmez Hākk‘a  
Her ne istersen buyur bār hūn destūr istemez
- 3 Hāydārāne sun bize peymāne-yi rindānı  
Şākī luṭf et kāse-i zerrīn ü fağfūr istemez
- 4 Müstaķil re ‘yinde herkesi etme ābrām zāhida  
Bezm-i nūş-ā-nūş-ı meyde iç deyü zor istemez
- 5 .....<sup>598</sup>
- 6 Nola çıkmazsak hārebāthānedēn ta‘n ile  
Bunlar görmezmişiñ çāy-ı ma‘mūr istemez
- 7 El-virir rind-i belā seyyāre bed-veş cāk cāk  
Ey Hārabī hırķa ü destār maḥrūr istemez

### 305

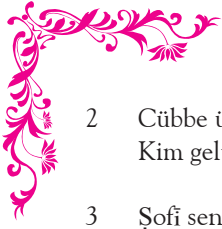
(14b)

- 1 Zāhidā şem‘-i şebistānıñcün efsūs istemez  
Māh-rūlar var iken bezminde fānūs istemez

---

598 Vyo0





- 2 Cübbe ü destârıñı meyḥāneye rehn ile var  
Kim gelür bāzār-ı ‘aşka ‘ar nāmūs istemez
- 3 Şofî sen nūş-ı şarāb kebāb istemez misin  
Bir dem rind ü ḳalender zāb‘-ı me ‘yūs istemez
- 4 İtme el ḥamrıyla hem “lā takrabā” tefsîrîni  
Şanma bilmez mey-perestān şerḥ-i sālūs istemez
- 5 Var iken nevreste putlar nāle-i peymāneler  
Deyr-i ‘aşk içre celiyā ile nākūs istemez
- 6 Cife-i dünyāya gerekmez var meyyāl olmaya  
Çāh için tef‘il-i dāmen hem de pāpūs istemez
- 5 .....<sup>599</sup> ‘ilm-i edeb ehl-i kemāldir şübhesiz  
.....<sup>600</sup> Edibā şerḥ-i ḳāmūs istemez
- 4 ‘Ālem-i peymāneden seyr ü temāşā eyleriz  
Merdüm-i çeşmān-ı haḳ binān-ı dūrbîn istemez
- 5 .....<sup>601</sup> deyr-i ‘aşk içre Harābî sıdḳ ile  
.....<sup>602</sup> āyîn başka āyîn istemez

### 306

(211a)<sup>603</sup>

- 1 Ey fırladaḳlar beni siz dün gice çok andıñız  
Ḥālîñizden baḫş idüp hep derdiñizle yandıñız
- 2 Çok fırladaḳ döndürüp ḥaylî muḥabbet idüp  
Beyniñizde söylenen her bir kelāma ḳandıñız
- 3 Nūş-ı şahbā-yı müddetle olunca neş ‘eyāb  
İştihā ile ta‘am-ı vaşla loḳma bañdıñız
- 4 Ben de vardım bezmiñize siz beni görmezdiñiz  
Kendiñizden zatımı heyhāt ayrı sandıñız

---

599 V<sub>soo</sub>

600 V<sub>soo</sub>

601 V<sub>soo</sub>

602 V<sub>soo</sub>

603 İhsan ve Cevdet Beyler hakkındadır.-AEH





5 Hakk'a ma'lumdur kulağıma işitdim dinledim  
Siz Harabi' aciz ü biçāreyi çok andınız

307

(277a)<sup>604</sup>

- 1 Ben sizi gāyet severdim var diyü ' irfānınız  
Zann iderdim pek mükemmeldir sizin iz' ānınız
- 2 Hālbuki ' irfān ile iz' ānınız mefkūd imiş  
Çünkü görmez toğru ile eğriyi çeşmānınız
- 3 Sende insāniyet olsa bī-vefā olmaz idiñ  
Çok te'essüf eyledim hiç yok imiş vicdānınız
- 4 Böyle geç etvār u bed ahlāk ile hiçbir vaqd  
Kāmil insān olmağa vallāhi yok imkānınız
- 5 Hem bu hāl pür-melāl eyle yaşamağdan ise  
Hakkınızda çok hayırlıdır çıkaydı cānınız
- 6 Böyle rāh-ı müstakīmden inhirāf etmek için  
Hangi müfsidler ' aceb oldu sizin şeytānınız
- 7 Bu Harabi' kemteri taşdıñ idersenñ mutlakā  
Hakk'a ey Yusuf efzā var ise imānınız

308

(163a)

- 1 Bak beni ne hāle koydu hüsn-i ānınız  
Cānımı yakmadı dā' ima āteş-i hicranınız
- 2 Şivelerle sen gelir oynarsın amma zayf kim  
Çeşmim kan ağlatır leyl ü nehār çeşmānınız
- 3 Gelse Loqmān derd-i cān fersāma dermān iylemez  
Çünkü emvāc eyledi cism-i nāvın müjgānınız
- 4 İltifātıyla bizi şād eyliyorsun her gice  
Doğrusu inķār olmaz luţf ile ihsānınız
- 5 Söyle Allah ' aşkına ey şūh kabūl etmez misin  
' İyd u vişāliñde Edīb olmasın ķurbānınız

---

604 Polis taharri memuru Yusuf Efendi hakkında bir gazeldir.-AEH





309

(128b)<sup>605</sup>

- 1 Ey Recā'î mahs-ı luṭf-ı Hâzret-i Allah' sınız  
Çünkü siz bir kenz-i esrâr-ı resûlullâhsınız
- 2 Zâtıḡa 'ilm-i ledûn üstâdı dirsem çok değil  
Vasıl-ı sırr-ı 'Ali hem sırr-ı bismillâhsınız
- 3 Hâzret-i Allah sizi irşâda me'mûr iylemiş  
Vaḡd-i remz-i şafâya-yı kelâmullâhsınız
- 4 "Men 'aref" hem noḡda-i bâ remziniğ âğâhısın  
Böyle icâd eylerim kim sırr-ı sırrullâhsınız
- 5 Sizde görmüşdür Hârâbî dâb-ı ehlullâhsınız  
'Ârif yâ Allah yâ Allah 'ârif-i billâhsınız  
[309 ile 310 mükerrer]

311

(281b)<sup>606</sup>

- 1 Ey Şeyḡ Gâlib Efendi 'ârif-i billâhsınız  
Çünkü siz bir kenz-i esrâr-ı resûlullâhsınız
- 2 Zât-ı 'âliğizi Hâḡ irşâda me'mûr eylemiş  
Herkesi luṭf-ı celil Hâzret-i Allah' sınız
- 3 Sizde oldu münceli sırrı yeddullâh âyeti  
Vâḡıf-ı remz-i ḡafâyâ-yı kelâmullâhsınız
- 4 'Avn-ı Hâḡla bir nefes etmesiğ şifâdır ḡastâya  
Ṭoęrusu bir hemdem 'İsâ-yı rûḡullâhsınız
- 5 "Li ma' Allâh" emrine "innallâh" sırrına  
"Men 'aref" hem noḡta-i bâ remzine âğâhsınız
- 6 Dervişâne işte 'arz eyler Hârâbî kemter  
Vâşıl-ı sırr-ı 'Alî hem sırr-ı bismillâhsınız

312

(146b)

- 1 Bilürüm ey gül-i ra' nâ sizi cim dallısınız  
Ṭatlıdır vaşlıızın ḡaymaęı ballısınız

605 Reşadetlü Ömer Recai Baba hakkında söylenmiştir.-AEH

606 Hasbu'l-icab Şeyh Galip Efendi'ye gönderilmiş gazeldir.-AEH

290





- 2 Çeşminiz kaşlarıñız benleriñiz kimsede yok  
Siz bu pāzār melāmette ne çok ballısıñız
- 3 Dün gece pembe libāslarla hāzīn idiñiz  
Pek güzelleşti cemālīñ bu gece allısıñız
- 4 Şoyunub girmediniz koynuma esbābı nedir  
Yeriñizde mülküm gālibā tūtkañısıñız
- 5 Uyma yavrum sözüne artık o dal dāllısıñız  
Raḥm idiñ Hülkī şī sevdim siz cīm dāllısıñız

### 313

(234b)<sup>607</sup>

- 1 Ey nişānım siz bezm-i şādık bir ihvānımsıñız  
Ol sebebden dā' imā gönümde mihmānsıñız
- 2 Bezm-i nūşa nūşumu tenvīr iderseñ her gece  
Dā' im itsün Hāk sizi şem'-i şebistānımsıñız
- 3 Öyle bil ki mihr-i cān baḥşıñla cismim zindedir  
Mürdeyim sen olmasañ zīrā benim cānımsıñız
- 4 Müslimān ol Ermeni ol putperest ol kāfir ol  
Her ne olur iseñ ol siz dīn ü imānsıñız
- 5 Ben Edīb' im öyle elmaslı nişānlı istemem  
Çünkü siz ḳalbimde bir nişān-i zīşānsıñız

### 314

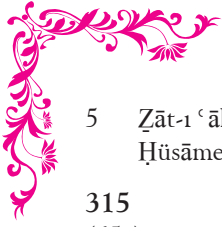
(172a)<sup>608</sup>

- 1 Ey Hüsñü Bey ḳalburun ḳasnağıñı çatlattıñız  
Ortasından pek fenā ḫālde urup patlattıñız
- 2 Maḥv olup gitti mi mısır buğday yulaf burçaḳ  
Ḳalmasıñ bir şey içünden ḫārice sıçrattıñız
- 3 Şer'e taṭbīḳ eyleyüp çok nükteler 'ārż eyledim  
Ḫālbuki siz irfānımı ḳātlittıñiz
- 4 Atlamaz derler deve ḫendekten amma zātıñız  
Ben gibi çok istere hendekler atlattıñız

607 Kadim ahibbadan Nişan hakkında söylenmiştir.-AEH

608 Bu da İsa kapısı beylerine söylenmiştir.-AEH





- 5 Zāt-ı ‘ālîñiz edîb ü kâmil-i ‘irfânsıñız  
Hüsâmeddîn niçün bu qalburu patlattıñız

315

(65a)

- 1 Bezm-i gülşen beytü‘l-ahzendir bana dildârsız  
Nûş-ı mey semm ü helâhilden beterdir yârsız
- 2 Gonceniñ qaderiñ hezâre bildiren hep hârdır  
Qanğı ‘aşık yâr sevmiş dehrinde ağyârsız
- 3 Muştarip hâl olma ey dil cevr-i istiğnâ görüp  
Qanğı şühdur luğf ider ‘uşşâkıma âzrârsız
- 4 Qesret-i ağyardan terq etme kûy-ı dilberi  
Qanğı gülşen gülbenkde gonce vardır hârsız
- 5 ‘Âşık ‘azâbından Harâbî gel şikâyet eyleme  
Vâşıl-ı vuşlât olur mu zârsız efkârsız

316

(12b)

- 1 Merdüm-i nâcizeniñ efsânesine qanmayız  
Tütüyâne söyleyen insânı insân şanmayız
- 2 ‘İlm ile âyine-i idrâkimiz olsun cilâ  
Renk-i cemâl eylemez te’sîri hiç paslanmaz
- 3 Ben ki deryâ-yı ‘ulüm içre düşüp ışlanmıñız  
Ba‘d ezîn bârân-ı cehâletden uşlanmayız
- 4 Öyle seyr etmiñiz bizi hân-ı nâim qoya ‘aşk  
Kim ta‘âm-ı câhil ü nâdâna loğma banmayız
- 5 Mestân-ı fûnün içre semender olmuşuz  
Kim bezm-i sebük-mizâna girsek yanmayız
- 6 Hem Edîb‘iz hem Felâtûn-ı zamânız şüphesiz  
Lîk bir dîvâneyiz şüretâ uşlanmayız







317

(54a)<sup>609</sup>

- 1 Zāhid biz zümre-i kıllāş ħumārīdeniz  
Āb-ı kevserden beri maħrūm-ı meyħārīdeniz
- 2 Ne nübüvvet ne ulūhiyyet tanımaz müfsidleriz  
Hāzā ehl-i cehennem kıvm-i küffārīdeniz
- 3 Māyāmız ħāşā bezm-i nūr-ı nübüvvetten deęil  
Men' -i şerr-i delālet kıasd nārīdeniz
- 4 Bezm-i sivāsın bugün biz sākī-i sennāsuyuz  
Kim şarāb-ı küfr ile muħabbet demdeniz

(54b)

- 5 Yoę yoę ey vā' iz bu kıulu rindler itmez kıabūl  
İsmi mevcūd kendisi nābūd settārīdeniz
- 6 Şüphesiz her nuţķumuz bir mu' ciz-i sıhr-i helāl  
Çünkü biz ol Āħmed Muħtār sehħārīdeniz
- 7 Darbe-i seyf zebān şirkimizden yoğ ħalāş  
Şofıyā biz Haydār-ı Kerrār ħünħārīdeniz
- 8 Seng-i şirke çekmişiz ye 'cūc fıķha seddi biz  
Ĥacı Bektāş-ı Velī Hünkār divārīdeniz
- 9 Pır ü Ken' ān-ı bī-iz' ān olursan söyleme  
Ey Ĥarābī kāmil ü ' irfān u hoşyārīdeniz

318

(210b)<sup>610</sup>

- 1 Luţfeş ey mīrim evvel bize şeref idinşiz  
Şiddet-i ' aşķ-ı ferāvānımı taħķik idinşiz
- 2 Dil-i virān-ı perişānı berā-yı ta' mīr  
Sizi pūsi etmeęi baņa teklif idinşiz
- 3 Getiriş ağzıma toğru açarak sineşizi  
Pūseler luţf iderekden beni talķif idinşiz

609 İhvanımızdan rind ü Ken' an-ı bī-iz' ān Bey' in bir gazel-i mübtezeline eğlenmek tarikiyle nazire olmak üzere söylenmiş ise de garik-i bahr-i ' isyān olduğuma şüphesiz yoktur.-AEH

610 Hasbu' l-icāb ve berā-yı latife söylenmiştir.-AEH





- 4 Çalgıya bir lira meyhāneciye elli ğuruş  
Meykede maşrafını bir dahā ta‘ rīf idiñiz
- 5 Bize dört güzel Edīb menzīl olmuş mīrim  
Tırmayıñ hiç ‘acele nezdime teşrīf idiñiz

319

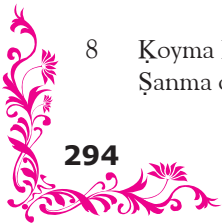
(15b)

- 1 Zāhidā tahkīk-i ahvāl-i rebānı neyleriz  
Biz cemālinden derūn-ı ādemi keşf eyleriz
- 2 ‘Ayn-ı hikmettir bizim her nuṭk-ı pūr-esrārımız  
Cānıma kendiñ gibi yüzden tūtiyā söyleriz
- 3 Meygede gencinde bulduğ genc-i feyz-i ‘aşkı biz  
Ol sebep pīr-i muğānuñ nuşh-ı pendini diñleriz
- 4 Şofī-yi ‘indinde Manşūr Edīb  
Lik bu ḥāl ile biz maḳbūl ins ü cinleriz

320

(62a)

- 1 ‘Āşık-ı emķendeleriz meh-i tābān severiz  
Būlbūl-i nālendeleriz ğonce-i ḥandan severiz
- 2 Dişleri dürdāne gibi gözleri merdāne gibi  
Her sözü merdāne gibi sanma ki nādān severiz
- 3 Kimseye yok minnetimiz merd iledir şoḫbetimiz  
Boşuna değıl ūlfetimiz kāmīl-i ‘irfān severiz
- 4 Tilki tabi‘ ātlı ādemi sevmez er olan  
Bilse gerek ‘ārīf olan ādemi ārslan severiz
- 5 Bunca belālar çekeriz aşla keder eylemeyiz  
Yār ile aḫbāb ile seyr-i gülistān severiz
- 6 Kimseye bed söylemeyiz söylese de diñlemeyiz  
Kārġa sesi beklemeyiz būlbūl-i nālān severiz
- 7 Şöhret için kılma nāmāz Ḥaḳḳ‘a gerek nāz u niyāz  
Biz yemeyiz öyle piyaz toğru müslümān severiz
- 8 Koyma Ḥarābī Edībī bu ġazelin var sebebi  
Şanma o hengāmi gibi biz daḫī oğlan severiz





321

(249a)<sup>611</sup>

- 1 Kendiñ gibi dedem sen biz sanma mevleviyüz  
Ne 'abd-ı dünyeviyiz ne merd-i uñreviyüz
- 2 Mescidle cām' ilerden geçtik şükürler olsun  
Meyhâne kışesinde sandık ile münzeviyüz
- 3 İmān u dīn ü mezheb kalmadı aldı Hāk hep  
İşte ne Müsevīyüz ne kebr u 'İsevīyüz
- 4 Dönme saķın vebāldir terķ ile o semā' ı  
Baķ biz döner miyiz hiç ikrārda pek kavīyüz
- 5 Monlā-yı Rūm' a imān itmiş iseñ beri gel  
Biz mağz-ı mesnevīyiz Qur'ān-ı ma'nevīyüz
- 6 Zulmetde kılma zinhār bir zerre sen de gel al  
Şems-i hākīkatīñ biz envār u perteviyüz
- 7 Biz 'abdiyetle Hākķ' ız bu sırra 'aqlın ermez  
Dünyā vü māfihānıñ hākān u hüsreviyüz
- 8 Biz de olan melāmet zühhāda virdi hayret  
Çünkü tarīķ-i Hākķ' ıñ meczüb-ı rehreviyüz
- 9 Herkes sanır Hārābī Allah' ı lā-mekāndır  
Vardır anıñ mekānı baķ işte biz eviyüz

322

(94a)

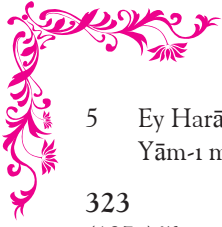
- 1 Şanma ey hāce biz haşre fütūr eylemişüz  
Çünkü biz bunda temāşā-yı nüşūr eylemişüz
- 2 Dem urup haber şırāñtan bizi tehdīd etme  
.....<sup>612</sup> yoķ anı çoķ kerre 'ayūr eylemişüz
- 3 Hamdülillah biz mest-i ezeliz ki dehre  
Rind ü meyhör u hārābāti zühūr eylemişüz
- 4 Öyle bir derdkes-i bezm-i elestiz sofi  
Kim subūyi meyi İsrāfile şūr eylemişüz

---

611 Bir Mevlevī dedesi hakkında söylenmiştir.-AEH

612 Vyo





5 Ey Harābī biz o Mūsāy-ı kelīm mestiz  
Yām-ı meyhāneyi cilvegāhı Ẓūr eylemişüz

323

(127a)<sup>613</sup>

1 .....<sup>614</sup>

Hem de yanındaki hıdmeti belāli bilürüz

2 Bezm-i ‘ işretteki ādābına herkes meftūn  
Rütbe-i keşmekeş sekerini ‘ āli bilürüz

3 Vardımı bezmde ihvānını tahkīr eyler  
Mīr Vehbīde olan kıyl ile kālī bilürüz

4 Kāfası parça nur hem dökülür hem koğulur  
Koca derviş Muḥammeddeki ḥālī bilürüz

5 Dün gece geldi Ḥarābī bize tefhīm etti  
Bunların daldığı ol baḥr-i bāli bilürüz

324

(172b)<sup>615</sup>

1 Gerçi muḥlim yerde kaldık ey Ziyā  
Ḥālbuki biz çarḥda pek çok Ziyālar görmüşüz

2 Zāt-ı ‘ āliñiz gibi ‘ arz ehli hem vicdānı pāk  
Dilber-i nāzıñ edālar mehlikālar görmüşüz

3 Bezmimizde sākī-i gül çehreler var idi  
Her gece tā şubḥa dek zevk u şafālar görmüşüz

4 Bir pula muḥtāc u ac u bī-‘ ilāc kalmış olan  
Şervet-i sāmāne mālīk āğniyālar görmüşüz

5 Böyle söylersin Edīb ṭaḥattūr eyle kim  
Ġayrı geç refṭardan ḥayli belālar görmüşüz

---

613 Celal Bey hakkında söylenmiştir.-AEH

614 Vsoo

615 İsa kapısında mirasyedi Ziyā Bey’e söylenmiştir.-AEH





## D- MURABBALAR

325

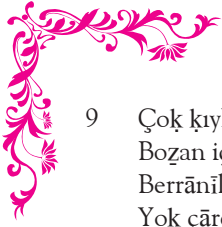
(191a)<sup>616</sup>

- 1 Gūş eyleyiñ erenler  
Bu başka bir beyāndır  
‘İrfān olanlar anlar  
Zirā sözüm ‘āyāndır
- 2 Allah idi murādım  
Leyl ü nehār aradım  
Derlerdi hiç bulunmaz  
Çünkü o lā-mekāndır
- 3 Merd-i imān gūyende  
Şāhķulu dergāhında  
Mī‘ rāca nā’il oldum  
Bir ħaylice zamāndır
- 4 Ħaric deĝildir Allah  
Mevāsıdır o dergāh  
Meyyit giden olur ħayy  
Böyle bir āstāndan
- 5 Pīr postu postnişini  
Ħilmi Dede babayı  
Göcdü diyen olursa  
Bil ki sözü yalandır
- 6 Ölmez velī olanlar  
Naşş u ħadişle şābit  
Kendüsi burda lakin  
Gözsüzlere nihāndır
- 7 Āb-ı ħayāt içirdi  
Bir şeb baña yeddiyle  
Olur şunan faķiri  
Beyhüde bir kemāndır
- 8 İrşādıma hemişe  
Çoķ sā‘ī himmet etti  
Mürşidime bu nazmım  
İşte bir armağandır

---

616 Azizim Hilmi Dede baba Kuddisi Sirruh Hazretleri hakkında söylenmiştir.-AEH





- 9 Çok kıyl ü kâl eden var  
Bozan için Harâbî  
Berrânilerde vardır  
Yok çâre bu cihânda

326

(209a)

- 1 Ey Mîr Şıdkı girme vebâle  
Luţf et nihâyet vir kıyl ü kâle  
Kalkışma zîrâ sen intihâle  
Gölgemde çünkü herkesi bu hâle
- 2 Ma' lûmuñuzdur şâ'ir değilsek  
Nazm u neşrde mâhir değilsek  
Bizce de ma' lûm kâdir değilsek  
Yeltenme bâri bu irticâle

(209b)

- 3 'Âlemde cehliñ oldu nümâyân  
Taşdıķ ider hep ehl-i sühendân  
Var ise haddın gel işte meydân  
İtme teşebbüs hiç infi' âle
- 4 Terķ et Harâbî beyhûde kâli  
Hâm şuhtedir o yokdur kemâli  
Mestur olurdu her intihâli  
Şâyet sığaydı mızraķ cuvala

327

(261a)

- 1 Ey şofî ragbet etme  
Eslâf-ı ehl-i şâma  
Bunlar sezâ değildir  
Ber vechile selâma
- 2 Düşmân-ı ehl-i beyti  
Mü'min olan sever mi  
Fehm eyle gel haţârı  
Aldanma gel kelâma
- 3 Meyl etme çâr-ı yâre  
Beyhûde yanma nâra  
'İnd-i Hüdâ' da buñlar  
Ermedi bir maķâma





4 Deryāya girmiş olsa  
Murdār olur o deryā  
Ṭāhīr olur mu nā-pāk  
Girmek ile ḥamāma

5 Ābdest ile namāzla  
Oruçla Ḥaḳ bulunmaz  
Ey ḥoca sen güvenme  
Şalāt ile şıyāma

328

(190a)

1 Evlādır aḳrabādan  
Bir merd-i meclis ara  
Ḳıymette bir deḡildir  
Şehvārla senin ḥāra

2 ‘ Aceb riyā-yı zāhid  
Ālāt ider mi ‘ ābid  
Sen denlü müslīmāndan  
Efdāl olur nizālar

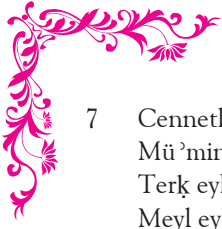
3 Mest-i mey-i delālet  
Olmaḳ deḡil ‘ ibādet  
“Lā taḳarrübü şalāt”  
“Ve entümü eskāra”

4 Va‘ zu saḫanınla  
Firdevse hiç girilmez  
Vallāhi Ḥaḳ perestān  
İtmez saḫa müdārā

5 Fışḳ u fücūrla sofi  
Her menhiyāti işler  
Olur mu ey Ḥarābī  
‘ Uşşāḳa hiç dūbāra

6 Ğilmān u ḥūrilerden  
Artıḳ ferāḡat eyle  
Düşme saḫa yazıḳdır  
Böyle ḥayāl-i ḥāma





- 7 Cennetle hürî gilmân  
Mü'minlere hazemdir  
Terķ eyleyüp cemâli  
Meyl eyleme ħarâma

329

(190b)<sup>617</sup>

- 1 Va' iz ŧer iŧlemekçün  
ŧer' i ider bahâne  
"Ķânne" içtiħâdı  
Ķur'ânı 'azz ü ŧâne
- 2 Ķilmân u ħür-ı cennet  
Aħdi pek rezâlet  
Allah' a meyl idenler  
Meyl idemez cânâne
- 3 ŧavm u ŧalâtı ' adet  
İtmek deĝil ' ibâdet  
' İsyân olur bu cür 'et  
Ĥallâķ-ı ħünfekâne
- 4 Pütħâne ħa' be birdir  
Ĥaķ bir iki deĝildir  
Bir görmemek Ĥüdâ' yı  
Lâyıķ mı müslimâne
- 5 Ĥaķ ile oldular Ĥaķ  
Bil böylece muħaķķaķ  
Aç çeŧmiņi güzel baķ  
Ĥor baķma dervîŧâne
- 6 Dervîŧlere yaķın ol  
Allah ise murâdıħ  
Mekânları mekândır  
Lârayb-ı lâ-mekâne
- 7 Īmânı dîn-i ħüfre  
Sen ĝâlibâ deĝiŧdiņ  
Ebsem ol ey Ĥarâbî  
Söylenme kâfirâne

---

617 Kafirane bir gazeldir.-AEH







330

(7a)

- 1 Anası geberdi yazıklar oldu  
Yük taşımak artık sıpaya kaldı  
Bülbüller dağıldı ğoncalar soldu  
Feryād-ı ‘andelib kıurbaya kaldı
- 2 Nerde o cümbüşler na‘ ra-i yā hey  
Cūlar<sup>618</sup> kenārında sāki ile mey  
Şikest şaŋtūr kanūn kemān ile ney  
İşimiz davulla zurnāya kaldı
- 3 .....<sup>619</sup>  
.....<sup>620</sup>  
Ĥarābī bu hālde dayanmaz yürek  
Ba‘ de-zīn ğıdāmız žırvāya kaldı

331

(201a)<sup>621</sup>

- 1 Tesbīh çeke çeke Hüsni-i meyhār  
Esmāyı üstüne gene şıçratdı  
Dükķāna toplamış birtaķım meyhār  
Kendüsini fenā hālde b...latdı
- 2 Bu hālīñi kimse lāyık görmedi  
Niçün böyle yapar ‘ āķlım irmedi  
Kendüsünden sorduķ cevāp virmedi  
Sade biraz kaşla ğözüñ oynatdı
- 3 Bu çocuk Ĥarābī insāna beñzer  
Zekīdir kāmil ü ‘ irfāna beñzer  
Ĥazāķati vardır Loķmāna beñzer  
Pül şīşe içünde ‘ ilāç kaynatdı

---

618 SA s 28

619 Vsoo

620 Vsoo

621 Hasbu‘l-icab saatçi Hüsnu Efendi‘ ye ğönderilmiştir.-AEH Hasbu‘l-icab söylenmiş tahkirāmız bir gazeldir.-AEH





332

(189a) <sup>622</sup>

- 1 Ey birtakım muhibler  
‘İrfânınız olaydı  
Bulurdunuz Hüdâ‘ yı  
İmânınız olaydı
- 2 Bulmak kolay bir iştir  
Bu başka bir bilişdir  
Gördüğünüz cemâlin  
Çeşmânınız olaydı
- 3 Erenlerin yolundan  
Lâyık mı taşra çıkmak  
Çıkmazdınız eğerce  
Vidânınız olaydı
- 4 ‘İşret için erenler  
Dergâha gitmek olmaz  
Kalmazdınız bu hâlde  
İz‘ ânınız olaydı
- 5 Böyle değildir erlik  
Lâzım bu yolda birlik  
Olmazdı sizde benlik  
Siyyânınız olaydı

(189b)

- 6 Sâde naşip mi almak  
Zanneddiniz bu râhı  
Tartardınız bu lafzı  
Mizânınız olaydı
- 7 Bu yolda hâk olanlar  
Vidânı pâk olanlar  
Hoşnüd olurdu sizden  
Erkânınız olaydı
- 8 Yok sizde hiç şerî‘ at  
Böyle değil tarikat  
Bilürdünüz haqikat  
Sübhânınız olaydı

---

622 Yoldan azmuş birtakım beraniler hakkında söylenmiştir.-AEH





9 Halk size la' net eyler  
Bizden de la' net olsun  
Şeytân kaçardı sizden  
Şeytânınız olaydı

10 Erkân-ı pîr-i taḥakkîr  
Ettirmeğe sebep ne  
Olmazdı fâş bu esrâr  
Peymânınız olaydı

11 Bu nutḡı söyleyen bir  
Kemter Ḥarâbî' yi siz  
Berdâr iderdiniz âh  
Urġanınız olaydı

333

(191b)

1 Hakk'ı bilürdi vâ' iz  
İşyânı olmasaydı  
Fıḡh u fera' izinde  
Noḡşanı olmasaydı

2 Doğru yolu bulurdu  
Allah' a ḡul olurdu  
İmânından musallaḡ  
Şeytânı olmasaydı

3 Cîsr-i şîrâtı geçmek  
Mümkün deġildi aşla  
Cennette ḡûri ġilmân  
Seyrânı olmasaydı

4 Vâ' izleriḡ dilinden  
Herkes çıkardı dinden  
Erenleriḡ Ḥarâbî  
Erġânı olmasaydı

334

(255b)<sup>623</sup>

1 Peder-i 'âlîḡiz olursa bir ġün  
Var mı kimse saḡa baba olacaḡ  
Allah' ı seversen ḡaliḡi düşün  
Çünkü 'âkabetiḡ fenâ olacaḡ

---

623 1316 senesi [M.1898] Sultaniyeli Muhammed Recai Babazade Hasan Hulki Bey'e hitaben söylenip verilmiştir.-AEH





- 2 Cehālet baħrine pek fenā daldıñ  
Oķuyub yazmaķda bī-behre ķaldıñ  
Tenbellik ‘ilminde diploma aldıñ  
Ve likin başına belā olacaķ
- 3 Görüyoruz işin güc şan‘at yok sende  
Herkesiñ yanında oldun şermende  
Luť ediy söyleyin bileyim ben de  
Kim seniñ derdiñe devā olacaķ
- 4 Ĥarābī vaşf etdi cehāletini  
Niķün fark itmezün ķabāħatiñi  
Ben bilürim seniñ nihāyetiñi  
Hep bu řafāların cefā olacaķ

335

(7b)

- 1 Evvel beni asla hiķ bilmez idi  
şimdi aħbāb olduķ bildi züģürtlük  
Yanıma uģrayıp hiķ gelmez idi  
Bize miħmān oldu geldi züģürtlük
- 2 Merdāne gezerdim ķahrāmān idim  
Cömert oğlu cömert bir insān idim  
Elim şutulmazdı pehlivān idim  
Bize miħmān oldu geldi züģürtlük
- 3 Ocağımda incir ağacı bitti  
Edib züģürtlük cānıma yetti  
Beş para ķalmadı hepsi bitti  
Kiseniñ dibini deldi züģürtlük

336

(4b)

- 1 İnsān şüretinde sen bir ĥayvānsıñ  
Sen māye-i aslıñı insān mı şandın  
Sözüñü bilmezsin ġāyet nādānsıñ  
‘Acep sen kendini ‘irfān mı şandın
- 2 Severiz seveni asla yıķmayız  
Kimseniñ ķalbini kırıp yaķmayız  
Hiķ insāniyetten şaşra çıķmayız  
Bizi kendin gibi ĥayvān mı şandın





- 3 Harābī der saņa bir iş yaparlar  
Aç gözünü güzel şoņra açarlar  
Ağzını içine bir gün s.arlar  
Sen her saķallıyı babaņ mı şandın

337

(110b)

- 1 Cān koymadı tenimde  
Çeşmān-ı cānistānıñ  
Tīr-i kemāndır o şūh  
Müjgānı ebrūvāndır
- 2 İtme fedā hitābın  
Ağyār-ı bed-ikāra  
Luţf eyle kesme benden  
Sīneme ger nişānıñ
- 3 Kurbān-ı ‘ aşkın etmiş  
Üftāde kāmı ey meh  
Hūnḥār-ı tığ-ı ğamzeñ  
Cellād-ı bī-amānıñ
- 4 Rüsteme Sām Nerīmān  
Görse esīr olurdu  
Bu tīr il kemānıñ  
Şeşīr-i ḥūn feşānıñ
- 5 Sen bir Harābī sanma  
Ḥayrān-ı rūbuñ olmuş  
Ġilmān-ı şūr-ı mela‘ ik  
Müştaķ-ı ḥūsni anıñ

338

(47a)<sup>624</sup>

- 1 ‘ Ārifleriñ sırlarına Cevdet iremezsiñ  
Bu bāğda rindānelere gül deremezsiñ  
Bu bezm-i ḥarābāta a yavrum giremezsiñ  
Zirā küçüksüñ alamazsıñ viremezsiñ
- 2 Bitmez bu hikāyān ebedi çünki füzündür  
Fehm itmeyen Ādem hele bu remzi cünündür  
Aldanma erenlerde ....aķ ḥayli uzundur  
Zirā küçüksüñ alamazsıñ viremezsiñ

624 Bir gece Cevdet Bey‘ in sākilik etmeye bulunduğu sırada elimle viremem demesi üzerine söylenmiş bir gazeldir.-AEH





339

(47b)

- 1 Pervâne gibi şem' -i mihnette tolaşma  
Cânıñ viremezseñ hele beyhüde şavâşma  
Bu meclise bir dahî kızum gelme yanaşma  
Zira küçüksün alamazsın viremezsin
- 2 Sen daha çocuksun beni diñler mi kulağın  
Kañğı köşede kaldı çelik ile çomağın  
Öğütle durulmaz öñüne böyle ya...ğın  
Zirâ küçüksün alamazsın viremezsin
- 3 Ey hâme edîbâne yürü gayri buñalma  
Bir cāhil için başın gavğalara salma  
Her gır-i kebîrin öñüne durma domalma  
Zirâ küçüksün alamazsın viremezsin

340

(108a)<sup>625</sup>

- 1 Ey Kazım temeli dîn-i mübîniñ  
Ebü Bekr 'Ömer 'Osmân zinnüreyn  
Añirette olsun seniñ mu' iniñ  
Ebü Bekr 'Ömer 'Osmân zinnüreyn
- 2 Hâzreti resûlün emri muñlaqdır  
Hilâfete dedi bunlar alıqdır  
Bunlarıñ üçü de maqbül ü Haqdır  
Ebü Bekr 'Ömer 'Osmân zinnüreyn
- 3 Nebî-i zî-şâna yâr u gâr olan  
Şadâkatle yâr u vefâdâr olan  
Hulûşu'l- kalb ile fedâkâr olan  
Ebü Bekr 'Ömer 'Osmân zinnüreyn
- 4 Âyâtı cem' edüp muşhaf yazdıran  
Her yana dağıdub eyleyen ihsân  
Cennetle mübeşşir şâhib-i imân  
Ebü Bekr 'Ömer 'Osmân zinnüreyn
- 5 Harâbîniñ işte budur bildiği  
Rahmettir bunların dehre geldiği  
Resûlullâh kadır Haqq' ın sevdiği  
Ebü Bekr 'Ömer 'Osmân zinnüreyn

625 Hasbu'l-icab Hakkâk Kazım Efendi'ye gönderilmiş bir gazeldir.-AEH

306





341

(252b)<sup>626</sup>

- 1 Hakkāk Mūşā Qāzım Hüsni hayvānı  
‘Afv olunmaz büyük günāhı vardır  
Ma‘lūmātı olsun hubb-ı muhibbānı  
Cināyetden beter cināyeti var
- 2 Allah‘a nebīye muhtāc değilmiş  
Hāzret-i ‘Alī‘ye muhtāc değilmiş  
Pīrāna Veliye muhtāc değilmiş  
Her sözü patlatır delāleti var
- 3 Mecūsiler bile bunu söylemez  
Qāzım söyler amma mü‘min dişlemez  
Söylediği sözü kendi de bilmez  
Cāhillerden beter cehāleti var
- 4 Mest olub meclisi perişān ider  
İçer i..er s.ar ‘isyān ider  
Hakk‘ı inķār idüp hezeyān ider  
Söylenmez tükenme rezāleti var
- 5 Bilmeyenler sanır toğru özlüdür  
Hālbuki kendisi iki yüzlüdür  
Tilki tabi‘atlı baıl sözlüdür  
‘İrfānı muhtaldır hamāķati var
- 6 Şabr ile Hārābī neler olacaķ  
Bir gün bile eni elbet bulacaķ  
Şimdiki hālinden beter olacaķ  
Çünkü Hakk‘a anı ‘adāveti var

342

(233b)<sup>627</sup>

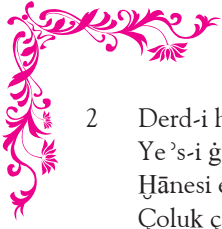
- 1 Hüsni-i meyhārı yokdur emşāli  
Sāhicidir herkese naķdi fedādır  
Nasıl anlatırım bilmem bu hāli  
‘Aķlı çoķdur faķaķ biraz şeydādır

---

626 Hakkāk Hüsni Kazım hakkında hasbu‘l-icāb söylenmiştir.-AEH

627 İstihza olarak Hakkak Hüsni Efendi hakkında söylenmiştir.-AEH





- 2 Derd-i hicrân ile sergerdân olmuş  
Ye's-s-i ğamı hüznü ferāvân olmuş  
Hānesi eşyâsı perîşân olmuş  
Çoluğ çocuğundan şimdi cüdâdır
- 3 Edîb diyor aña dem budalası  
Raķıyla yemek yer budur ğıdası  
Görmeyenler görsün işte imzâsı  
Hakķakķ Mūsâ Kāzım Hüsni gedâdır

343

(237a)

- 1 Hüsni-i meyhârın şeytânı var  
‘İndi ilâhide yüzü kalmamış  
Bu hâlini bizden edemez inķâr  
Çünkü gizli deĝil âşikâredir
- 2 Yol geçen hânında çok imiş becîr  
S.işmiş p..tlara raķı içirir  
Kîrine ĝalaķ ĝünü geçirir  
Dehşetli şiddetli ĝulâmpâredir
- 3 Yıķanmaz silinmez yüzü kâresi  
Vicdânında var şehvet pâresi  
Ey Harâbî yokdur bunun çâresi  
Haşre dek kapanmaz müzmin yârâdır

344

(256b)

- 1 Ey hoca zemzeminden  
Efdal bize şarâbdır  
Bu sırra ‘aķlıñ ermez  
Bu başka bir hesâbdır
- 2 Allah‘a vâşıl olmak  
İster iseñ muhakķakķ  
Pir-i muĝâna muṭlaķ  
Şıdk ile intisâbdır
- 3 İhvân ile muḥabbet  
Ney mey ile ‘ibâdet  
Sizce ĝünâhdır amma  
Bizce faķat şevâbdır







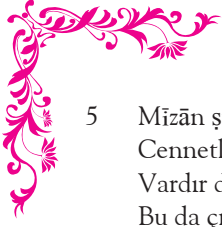
- 4 Cennetde hūri ğilmān  
Sevdāsı bizde yoqdur  
Hāḫḫ'ın cemāli varken  
Cennet bize 'azābdır
- 5 'Aşkıñ kitābı böyle  
Emr eyliyor oḡu gel  
Mızraqlı 'ilmihālden  
Vaz geḫ ḡalat kitābdır
- 6 Şer' i şerīfi ḡāşā  
İnḡār deḡil bu sözler  
Ḳur'āna müsteniddir  
Pek ṭoḡru bir ḡitābdır
- 7 Bu ḡāne-i cismden  
Allah giderse bir ḡün  
Bilmiş ol ey Ḥarābī  
Cismīñ ḡarāb türābdır

345

(283a)

- 1 Herkes için bu dünyā  
Eḡreti bir ḡonaḡdır  
Mihmān olur gelenler  
Lākin şonu firāḡdır
- 2 Burdan göḡüp gidenler  
Yer altına girenler  
Bir dāḡī 'avdet etmez  
Merḡadları ṭzaḡdan
- 3 Sessiz ḡüdāsız resīr  
Zindān gibi ḡaranlıḡ  
O ṭar mezār iḡinde  
Zevḡ u şafā yasaḡdır
- 4 Tekrār ḡayāt bulub da  
Firdevse dāḡil olacaḡ  
Mümkün deḡildir aşla  
Vāhı bir iştibāḡdır





- 5 Mîzân şırâṭ cehennem  
Cennetle ḥürî ğilmân  
Vardır diyorlar amma  
Bu da çıkmaz soḡaḡdır
- 6 Allah' a vâşıl olmak  
Dîdâra nâ' il olmak  
Sevdâsı var ve lîkin  
Ḥaḡḡ' ın yolu uzaḡdır
- 7 Ölmezden evvel öldük  
Gitdik bu ḡalı gördük  
Şimdi beyân iderdik  
Nuṭkuḡ Ḥarâbî Ḥaḡ' dır

346

(256a)

- 1 Zâhid senin kitâbıḡ  
Mızraḡlı ' ilmiḡâldir  
Vaz geḡ sen o kitâbdan  
Zirâ o kıyl ü ḡâldir
- 2 Cennetde ḡürilerle  
Zevḡ u şafâyı ta' lîm  
Etmek saḡa ' ayıb hem  
' Abeşle iştiḡâldir
- 3 Bal şerbeti ile sût  
Irmaḡlarından içmek  
Mâ' mül idersin amma  
Yoḡ aşlı hiç ḡayâldir
- 4 Beyhûde itme zaḡmet  
Şavm u şalâtı terḡ it  
Firdevs için ' ibâdet  
İtmek büyük vebâldir
- 5 Cehd ile gir bugünkü  
Cennât-ı ' ârifâne  
Ḥaḡḡ' ı bulursaḡ anda  
Lâhûtî bir vişâldir





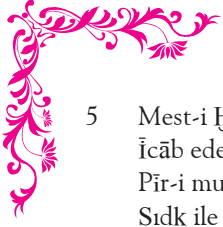
- 6 Gel eyle terķ-i mescid  
Dīvāra olma sācid  
Allaha secde eyle  
Hāķ kıblesi cemāldir
- 7 Zemzem şuyı ne hācet  
Nūş et şarāb-ı vahdet  
Hāķ neş'esi var anda  
Bāķī vü lā-yezāldir
- 8 Bu söz değil muhālif  
Kur'an-ı 'azimü' ş-şāna  
Lā-şek kelāmu Hāķ' dır  
Āyāt-ı zü' l-celāle
- 9 Esrār-ı "ķünt-i kenzi"  
Fāş eyleme Harābī  
Bu bahre yoķ nihāyet  
Diller bu sırda lāldir

347

(280b)

- 1 Vā' iz efendi hālķa  
Söyler ki mey harāmdır  
Mey hāletın ne bilsün  
Ervāhı ķünkü hāmdır
- 2 Şürette aņı insān  
Şanır gören cema' at  
Siretde şüphesiz o  
Ādem değil cüdāmdır
- 3 Dīdāra secde etmez  
Dīvāra secde eyler  
Kendi gibi ' aķılsız  
Müfsidlere imāmdır
- 4 Biz Hāķķ' a vuşlat etdik  
Kā' be ķavseyne gitdik  
Bu luţfa nā'il olmaķ  
Meyhāneye devāmdır





- 5 Mest-i Hüdā pereste  
İcāb eden ‘ibādet  
Pîr-i muġāna her dem  
Şıdķ ile iġtirāmdır
- 6 Kūş dilidir bu sözler  
Buġu Süleymān aġlar  
Ey ħāce sanma zinhār  
Beyhūde bir kelāmıdır
- 7 “Lekad ħaleknā el insān”  
Buyurdu ulu Sübhān  
Kıble bize anuñçün  
Cim mim elifle lāmıdır
- 8 Yüz binde bir Ādem  
Mażhar olur bu sırra  
Ta‘ rîfi ġayr-ı mümkün  
Bu başķa bir maķāmıdır
- 9 Tıoğdum ‘amā içünde  
İsm-i Ĥarābî dendi  
Allah ‘ Āli Muhammed  
Anam dedem babamıdır

348

(112b)

- 1 Gîsūlarıġ dađıtmış  
Ruġsār-ı yār yamandıdır  
Rūyuġ görünce şandıdır  
Ebr içre meh nihāndır
- 2 Ey dil sen ictināb et  
Ol şūġdan aman kim  
Müjġānları ħüznüñdür  
Ebrūları kemāndır
- 3 Luţf u ‘atāsı yoķdıdır  
Cevr ü cefāsı çoķdıdır  
Resm-i vefāyı bilmez  
Bî-raġm nev-civāndır





- 4 Gülzār-ı kıy-ı yāre  
Serv-i kıdd-i nigāre  
Seylāb-ı eşk-i çeşmim  
Leyl ü nehār revāndır
- 5 Yüklense bār-ı ‘aşkı  
Kıhsar-ı āhenine  
Meğer nasıl taħammül  
İtsüñ bu cism-i cāndır
- 6 Dest-i belāda kıalmış  
Bir Kıays-ı lā-mekānım  
Murğān-ı hicr-i yāre  
Göñlüm bir āşiyāndır
- 7 Ola vefā Hıarābī  
Hıübān-ı bī-vefādan  
Mıhr ü vefā gören yok  
Gördüm diyen yalandır

349

(237b)

- 1 Cāhiller çekemez ehl-i imānı  
Zirā yüzlerinin hikmeti vardır  
Nasıl anlatayım bilmem bu hāli  
Ehl-i dilin şān u şöhreti vardır
- 2 Vücūd-ı merdim kıāmil-i ‘irfān  
Sızdırılmış altın gibidir her an  
Her nereye gitse olsa nümāyān  
İ‘tibār edenler kıymeti vardır
- 3 Kıāmillerin ‘ilm-i ‘irfānı vardır  
‘Ākl u fikri facl u iz‘ānı ma‘lūm  
Sözü özü doğru vicdānı ma‘lūm  
Her müşkülü hālle kıdreti vardır
- 4 Bir insān cāhil ü nādān olursa  
İnsān şüretinde hayvān olursa  
Hıarābī ye karşı düşmān olursa  
Muılağ anda hıased ‘illeti vardır





350

(241b)

- 1 Hakkāk Mūsā Qāzım Hüsni'yi gören  
Aldanub zannider toğru sözlüdü  
Öğreniŷ hālını varsa bilmeyen  
Vallāhi billāhi iki yüzlüdü
- 2 Tab'ında serhoşluk 'ilācı vardır  
İhtiyārdır faqat şehveti vardır  
Bacıları sever ğayreti vardır  
Qadınlara hakkında açık gözlüdü
- 3 'Ayyāş olduğundan çok sever düzi  
Tilki tabi'atlı muhamedir sözü  
Anı bırakub kaçmış karısı kıızı  
Āilece işi pek pürüzlüdü

351

(10a)

- 1 Şā'irlik dār-ı hāq ehl-i İslāma  
Ermeniden fatīn şā'ir olur mu  
Derin lāf öğrenmekle şanma 'ulemā  
Cāhiller şā'ir-i māhir olur mu
- 2 Cāhiliŷ şī'inde olmaz selāset  
Şā'irim dimesi büyük cehālet  
Zateŷ māyesinde yoğdur necābet  
Alıqlar tabīb ü tāhir olur mu
- 3 .....<sup>628</sup>  
.....<sup>629</sup>  
Söyle Allah için kāmil olanda  
Enāniyet asla şādir olur mu
- 4 Cāhil fehmi edemez şī'ir söylesin  
Neş'e bulamazsın şī'irin diŷlesin  
Şī'irin ādābın su'āl eylesin  
Harābī cevāba qādir olur mu

---

628 Vyoo

629 Vyoo





## E- MUHAMMESLER

352

(60a)<sup>630</sup>

- 1 O meyyit eşeri sende yok imiş aşla  
B..k yemişsin sen benim ardımca işittim feyzā  
Murdār olmaz küçük ..ok yemesiyle deryā  
Beni zemm eylemeği göstereyim ben de saña  
Ey edebsiz teke dinli Yezîd p..şt kerāta
- 2 ‘ Ālemin gıybeti lâzım mı saña yok mu işin  
Eyleyüp halt-ı kelām hâkımca sözler dimişsin  
Saña şad āferîn olsun güzel b...k yemişin  
Beni zemm eylemeği göstereyim ben de saña  
Ey edebsiz teke dinli Yezîd p..şt kerāta
- 3 Kebir hicvim hem uzun hem de kalındır gāyet  
Ta g..ünden çıkarır cânıñı bir gün elbet  
Yediden yetmişden silsile ne bin la‘ net  
Beni zemm eylemeği göstereyim ben de saña  
Ey edebsiz teke dinli Yezîd p..şt kerāta

(60b)

- 4 Ey lağım faresi çok ..ok yeme artık yetişir  
Sen g..üğünden si...işirsin çarın evde si...işir  
Sürünürsün bana bilmem ki g..üğümü gedişir  
Beni zemm eylemeği göstereyim ben de saña  
Ey edebsiz teke dinli Yezîd p..şt kerāta
- 5 Etmedim ben seniñ aşvâliñi bir bir tavsîf  
Fehm ider hâliñi ‘ irfāna ne lâzım ta‘ rîf  
G..üğü s..siñ eşekler seniñ ey i...ne herif  
Beni zemm eylemeği göstereyim ben de saña  
Ey edebsiz teke dinli Yezîd pu..t kerāta
- 6 Şu‘ āra zümresi taḥkîr olunur mu aşla  
Seni bo..dan bo...a soğmaz mı ‘ acaba  
Şecdi bildin mi Edîb‘ i ey edebsiz budala  
Beni zemm eylemeği göstereyim ben de saña  
Ey edebsiz teke dinli Yezîd pu..t kerāta

---

630 Halil Necati Bey hakkında söylenmiş bir hicviye-i cahilanedir.-AEH





353

(73a)

- 1 Olmağda tecelli baña feyż-i hüsnümden  
Envâr-ı Hüdâ düşdü dile şüh-ı senemden  
Leyl oldu nehâr misl-i tab<sup>ç</sup> -ı bedenimden  
‘Aksi ki virir şa<sup>ç</sup> şaa bu cân u tenimden  
Bin Yüsuf-ı Ken‘ân görünür pîrhenimden
- 2 Göñlüm kırulur dem bedem şikenimden  
Çanlar dökülür yerlere çeşm-i fitenimden  
Âteş saçılır her gece beytü‘l-hazenimden  
Düzağ tutuşur şu<sup>ç</sup> le-i dâğ-ı bedenimden  
Maşşer yıkulur nâle-i dehşet fikenimden
- 3 La<sup>ç</sup> net baña nâmerde eğer cinnet iderim  
Nâmerd olayım câh ile iğbâli sürsem  
Mağdûr olarak celm-i şehâdattan içerssem  
Ben maşşere bu zahm-ı mihen ile gidersem  
Güller saçılır dâmen-i hûn kefenimden

(73b)

- 4 Mâdâm ki teslim olacağdır bu emânet  
Beyhüde yere etmeye beni hıfzına âlet  
Yâ Râb bu ne hâlet ne ‘adâlet ne sa‘âdet  
Dünyâda benim şimdi o şemşîr-i zebâne kim  
Âteş benim ol âteş-i süzân nihân kim
- 5 <sup>631</sup>Söylerse Harâbî ey sühendân-ı zamân kim  
Nâmiğ benim ol Kays-ı bâyâban kim  
Âşâr-ı melâmet görünür hep sühenimden

354

(63a)

- 1 Tutma ey dil bülbül gibi gülzâr eteğın  
İhtiyâr eyleme gülgeşt ü çemenzâr eteğın  
Tutma bir yâr -ı sitemkâr için ağıyâr eteğın  
Câhiliğ tutmayalım dehrîde zinhâr eteğın  
Tutalım var ise bir vâkıf-ı esrâr eteğın
- 2 Nefs-i emmâreden artık yeter ey dil geçelim  
Şeref câhını iğbâliğı çarhıñ nidelim  
Rüsiyeh cürm-i günâh ile mi burdan gidelim  
Rahm ider belki bize hâlimizi ‘arz edelim  
Rüz-ı maşşerde Ahmed-i Muhtâr ittiğın

<sup>631</sup> Bu beşlikte 4. ve 5. mısralar yazılmamış eksik bırakılmıştır.







- 3   Afv ider cürm-i haşayamızı belki mevlā  
Yevm-i lāyenfā da ekmeyelim cevr ũ cefā  
Teşne leb almayalım cehd edelim rz-ı cezā  
Āb-ı kevserle bizi eyleye siyrāb řafā  
şutalım şir-i hda Hāydār-ı Kerrār eteĝin

(63b)

- 4 eklr ile midir cevr ũ cefāı feleĝin  
Tkenir mi ĝam u ālām u belāı feleĝin  
Var mı bir kimseye hi zerre vefāı feleĝin  
Hep uru şafşatadan zevķ u řafāı feleĝin  
Elhazr şutmayalım ember-i devvār ittiĝin
- 5 Ey Hārābī oma elden yürü git řoĝru rehi  
imsenin niķ ũ bed hāline etme nigehi  
Herkesiņ ektiĝi bu dehrinde kendi gnehi  
şutalım gayret idüp almayalım dest-i tehī  
Hācı Bektaş Velī Hāzretī Hnķār eteĝin

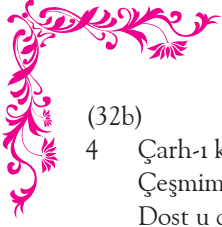
355

(32a)<sup>632</sup>

- 1 Derd ũ hicrānım görüp an aĝlasın rindāneler  
Na' rā-yı heyāt eksn hālime mestāneler  
Szişim görsün ta' accp eylesin pervāneler  
Āteř-i āhımla yansın ba' de-zīn meyhāneler  
Sākīyā bu şeb bari boş almasın peymāneler
- 2 Olmadı günden güne hālim harāb ender hārāb  
Nār-ı fırķat eyledi zira ciĝergāhım kebāb  
şişelerde hi almamış mı hi araķ ile řarāb  
Āteř-i āhımla yansın ba' de-zīn meyhāneler  
Sākīyā bu şeb bari boş almasın peymāneler
- 3 Hāşret-i dildār ile etmekteyim feryād u zār  
Aĝlamaķdan hāb girmez eşmime leyl ũ nehār  
nki aĝlarmıř rz u şeb ol nāzlı yār  
Āteř-i āhımla yansın ba' de-zīn meyhāneler  
Sākīyā luşfet bu şeb boş almasın peymāneler

632 H.N. Dader-i vefā şi'ārım Seyid Beyefendi hakkında söylenmiş bir gāzeldir.-AEH





(32b)

- 4 Çarh-ı kem devvâre baḡ kim ‘ aḡs-i devrân eyledi  
Çeşmimi mecrâ-yı deryâ eşkimi ḡan eyledi  
Dost u düşmân hâlime feryâd u nâlân eyledi  
Âteş-i âhımla yansın ba‘ de-zîn meyhâneler  
Sâkiyâ luḡfet bu şeb boş ḡalmasun peymâneler
- 5 Ḳûşe-i mihnetle ḡaldım meskenim ḡülzâr idi  
Bezmi-i nûşanûş-ı meyde hemdem-i dildâr idi  
Yoḡ edip mecliste anlar ki evvel var idi  
Âteş-i âhımla yansın ba‘ de-zîn meyhâneler  
Sâkiyâ luḡfet bu şeb boş ḡalmasın peymâneler

356

(36b)<sup>633</sup>

- 1 Kilidbahri ta‘ rif idem bir hoş hikâyetdir  
Kibarlık zâdegânlık onlara haḡdan ‘ inâyetdir  
Balıḡcızâdeler bey çağrılır billâh rezâletdir  
Kimin bir kel keçisi varsa âvâhil-i servetdir  
Kilidbahirde beylik ḡuru lâftan ‘ ibâretdir
- 2 Cehâlet bir kemâldir görmedim bir ehl-i ‘ irfânıḡ  
Giderse aç ḡalır baḡmaz yüzüne kimse mihmânıḡ  
Balıḡçılar bile bey cıḡarmış hep anda ‘ unvânıḡ  
Kimin bir kel keçisi varsa âvâhil-i servetdir  
Kilidbahirde beylik ḡuru lâftan ‘ ibâretdir

(37b)

- 3 Bulunmaz merd ‘ irfâni bütün insânı câhildir  
Görüp hey’etlerin şaştım dedim bu ḡavm-i semâ‘ ildir  
Ve lîkin mâşallâh cümlesi beyliḡe nâ’ ildir  
Kimin bir kel keçisi varsa âvâhil-i servettir  
Kilidbahirde beylik ḡuru lâftan ‘ ibârettir
- 4 Bana gösterdiler bir bey başında eski bir terlik  
Aḡarmış pârelenmiş ma’î bezden giydiḡi dizlik  
‘ Acep kimden dedim miras ḡalmıştır bana beylik  
Kimin bir kel keçisi varsa âvâhil-i servettir  
Kilidbahirde beylik ḡuru lâftan ‘ ibârettir

---

633 Memuren Kal‘ a-i sultâniyede bulunduḡum sırada Kilidbahir ahalisi hakkında söylenmiştir.-AEH





## F- MÜSEDESLELER

357

(202a)<sup>634</sup>

- 1 ‘Ālemi halk eyleyen Allah yokdur veşşelā  
Kendiden var oldu bu eşyā ile arz u semā  
Añladım ki bir tabī‘attan ‘ibārettir Hūdā  
Öyle bir meçhūl olan Allah‘a etmem ilticā  
Ben melāmīyim melāmı çekmişim illāya lā  
Zāt-1 baht kahveci Hilmīye ettim iktidā
- 2 Halk eden yok kendisinden ‘āşka oldu cihān  
İşte birden dürlü dürlü otlar olmağda ‘āyān  
Söylemiş var Haq diyū peygāMBERĀN amma yalan  
Eyledi Seyyid Muḥammed Nūrı sırr-1 beyān  
Ben melāmīyim melāmı çekmişim illāya lā  
Zāt-1 baht kahveci Hilmīye ettim iktidā

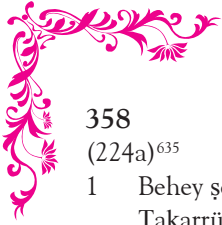
(202b)

- 3 Vālidīnim ğam çekdi bu dünyāda beyhūde ‘azāb  
İttiler çünki tarīk-i nāzenīne intisāb  
Kaldılar illāda lā yı etmemişler hiç ḥesāb  
Haqq‘ı inkār eylerim Haq yok bu der benden cevāb  
Ben melāmīyim melāmı çekmişem illāya lā  
Melāmīlik yok
- 4 Zāt-1 baht kahveci Hilmīye ettim iktidā  
Dediği gibi değıldir  
Ben tabī‘t ehliyim kendimde var çok iktidā  
İbtidā insān bir maymundan oldu āşikār  
Kendi kendinden žuhūra geldi dehre her ne var  
Ba‘zı aḥmaqlar inānmışlar ki var pervirdigār
- 5 Ben melāmīyim melāmı çekmişem illāya lā  
Zāt-1 baht kahveci Hilmīye ettim iktidā  
Boş yere varsun Ḥarābī Haqq‘a imān eylesün  
Çünkü Haq var žann ider bir manḳafadır neylesün  
Var imiş Allah diyū beyhūde halka söylesün  
Dinlemem ben Hülķīyim cāhil olanlar dinlesün  
Ben melāmīyim melāmı çekmişem illāya lā

---

634 Allah-ı ‘azimü‘ş-şan hazretlerini inkar eylemiş olan cahil bir melaminin fıkr ü zikrini bit-tasvir berā-yı tahkir kendisine tesyir olunan hezeldir.-AEH





358

(224a)<sup>635</sup>

- 1 Behey şofî uzaq durma ene' l-Ḥaqq' ıñ diyârından  
Ṭaḡarrüb oldu ḥaşıl çünki baq Mansûra dârından  
Niçün böyle kaçarsıñ ḥazret-i pervirdigârından  
Bıraḡ tesbîh ile seccâdeyi düş i' tibârından  
Sana bir fâ'ide yokdur nebîniñ çâr-ı yârından  
Ḥalâs et kendiñi cehd et ' Âlî' nin zülfikârından
- 2 Saḡın cennetteki ḥürilere sen olma üftâde  
Ḥamaḡatdır ḥocam kevşer şarâbıñ alma hiç yâde  
Bugünki cennet-i ' irfâna gir iç bir iki bâde  
Seni pîr-i muğâniñ himmeti kâfidir irşâda  
Ḥarâbât ehli ol geç ğayrı kibr ü vâḡârından  
Uzaḡ dur bu ' aşḡ meyhânesiniñ bâde ḡârından
- 3 Cünûn-ı ' ilmi oḡu ger kâbil-i idrâḡ oldum derseniñ  
Ḳudûm-ı enbiyâdan cân u dilden hâḡ oldum derseniñ  
Resûlullâha bend ol vâḡıf-ı levlâḡ olma derseniñ  
Ḥaḡadan ḡüfürden şirḡden eḡer kim pâḡ olsam derseniñ  
Hemân durma gel âbdest al bu deryâniñ kenârından  
Teyemmüm eyle bu meyhâneniñ hâḡ ü ğubârından  
Mâ-bâ' d

(224b)

- 4 Müdâm ḡalb-i selim ol hele helim ol hiç şedid olma  
Ḥazer et baḡr-i şufyâna dalub da nâbedid ol  
Ḥayâ eyle Ḥüdâ' dan bende-i âl-i yezid ol  
Hemîşe çâker ol bâb ü erenlerden ba' id olma  
Mümâşâd eyle dervişânın ayrılma ḡaḡarından  
Firâr etme resûlün bir vaḡd dâru' l- ' ayârından
- 5 Ḥarâbî bezm-i ḡaşşı ḡazret-i Allah' a dâhildir  
Bu remzî fehmi idrâḡ etmeyen elbetde câhildir  
Ḥaḡîḡatsız şeri' at ehliniñ aḡvâli bâḡıldır  
Seni Ḥaḡdan alub Ḥaḡḡ' a viren mürşid-i kâmilidir  
Ḳadim ol dâ' imâ dür olma dergâhıñ civârından  
Ki dervişlik daha yeḡdir cihâniñ şehri yârından

---

635 Naziredir.-AEH

320





359

(42b)<sup>636</sup>

1 Şabā yāre selām eyle uyansın ağlasın yansın  
Benim hicrimle tā şubḥa dayansın ağlasın yansın  
Cihānı görmesin çeşmi kapansın ağlasın yansın  
Düşünsün zevkleri ağzı şulansın ağlasın yansın  
Beni yād eylesin dā' im utansın ağlasın yansın  
Nihāyet tatlı cānından uşansın ağlasın yansın

2 Cihānın derd ü bidādı ana hemvāre yār olsun  
Ġam u ālām ile ah eylesin dünyāda zār olsun  
Beni zūlfü gibi etti perīşān tār u mār olsun  
Düşünsün zevkleri ağzı sulansın ağlasın yansın  
Beni yād eylesin dā' im utansın ağlasın yansın  
Nihāyet tatlı cānından uşansın ağlasın yansın

(43a)

3 Ayağa kalkmasın hep pister-i mihnette yan virsin  
Feminden dā' im öksürdükce parça parça kan virsin  
Çürüyüp cism-i nāzi hāke düşsün dehre şān virsin  
Ne sağlıktan eser kılsın ne de 'ālemde cān virsin  
Beni yād eylesin dā' im utansın ağlasın yansın  
Nihāyet tatlı cānından uşansın ağlasın yansın

4 Gözüm yaşı gibi yağdır ana yüz bin belā yā Rāb  
Düşsün bir derd-i cān-fersāya kim virme devā yā Rāb  
Kābül eyle du'āmı gel bī-haqqı Mustafā yā Rāb  
Cihān ūrduqça ūrsun görmesin zevk u şafā yā Rāb  
Beni yād eylesin dā' im utansın ağlasın yansın  
Nihāyet tatlı cānından uşansın ağlasın yansın

(43b)

5 Revā mıdır Ḥarābī 'āşıkı terk eyleyip şalsın  
Anın derd-i firākıyla yemm-i mihnetlere talsın  
Kıruyup ol dahi ben tek kemikle bir deri kılsın  
Ana ben inkisār etmem demem Ḥaḫ cānını alsın  
Beni yād eylesin dā' im utansın ağlasın yansın  
Nihāyet tatlı cānından uşansın ağlasın yansın

---

636 Seksen üç senesinde Güllhane' de beylik fırını kitabında bulunan Abdullah Remzi Efendi' ye söylenmiştir.-AEH





360

(75a)<sup>637</sup>

- 1 K ulhuvall h tođmamiŐđır gerçi rabb 'l- '  lem n  
Liğ nerden geldi bunca enbiy -yı m rselin  
İŞte m derden Őuh r etti Şefi' u' l-ĥarameyn  
Kim toğardı olmasaydı nefh Cibril-i em n  
Bil te'ehh l  '  leminde olmuşum hağke' l-yađıĥ  
B yledir c nĥ  hağiğat b yledir erĥ n u din
- 2 Hağreti  ur' nla emr itmiş Cen b-ı z l-cel l  
"Ahsen-i tağv mdir"  dem n r-ı mevl dir Cem l  
Merce' l-bahreyni bir m rŐiddin var eyle s 'al  
Kim seni if -yı Şan id p etsin ĥaberd r m l  
Haline m ni' olan bir nev  at  var miŐ l  
Hem  ab l etmiş bu  avli boş  afalı miŐ n

(75b)

- 3 Ba' Şı m fsidler bu yolda   ahd-i tecrid eyley p  
C n  ulağın aĥub Ő ret kulağından del p  
Eylemiş tağlidi  '  s  Ő ret-i ĥađdan gel p  
 dem-i ĥavva gibi d ny da  oğ buğday yiy p  
ĥađĥ' a  arŐu iltiz m-ı k fr id p  
Oldılar mağr r hep m nend-i Őeyĥ n-ı la' in
- 4 Gezdirme kim s ylediğin kim kimdir  y  s yleyen  
C n g z yle  udret-i mevl -yı g r r g rmeyen  
NaŐmı ağlar  '  rif-i bill h ise kim diŐleyen  
G lŐen-i bi' s-sebeb ey bu ĥadiŐi bilmeyen  
Bil kaĥ  '  lemidir ĥađĥ' ı  y n eyleyen  
İctim dan ĥ li kalmaz ez  adim r y-ı zem n

361

(169a)

- 1 Bulunmaz sizde bir k mil gelen hep fitne   all ğlar  
Edebsiz rezil zenp re p..tlar eski  altağlar  
ĥafŐullah rez letten utanmaz iki 2311192291  
Ne dindir ne tariğattir bu ne mezhebdir alĥađlar  
Yolu erĥ nı berb d ittiĥiz heyh t yazığlar  
A deyy slar a  altağlar a p..Őlar a m n fiğlar

---

637 Kırk sekiz sene evvel s ylemiŐ olduğum b l da muharrer bu gazeli bug n g rd m o zamanki halim ile Şimdiki halime Şaştım kaldım fesuphanallah Fi 10 Mayıs 1332  arŐamba [M.1913].-AEH



322



- 2 Hele 1212, 4474, 13551622 nin yoƒudur imānı  
5152 ile 5171 ƒaħbesiyle aƒtı erĒānı  
O mecliste idi dervīř 44484  
Sizi ƒaħr eylesin Allah bu mudur dervīřlik ‘ unvānı  
Yolu erĒānı berbād ittiñiz heyhāt yazıƒlar  
A deyyūslar a ƒaħtaƒlar a p..řtler a münāfıƒlar

(169b)

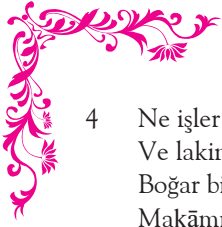
- 3 2351361/25613/ oğlu 137 nin cānına la‘ net  
Zinā olmuş iken öz ĥānesinde olmadı ğayret  
O...spu itmeğe kendi familyasın ider ğayret  
Ne cingāne ƒabūl eyler bu iħvānı ne bir millet  
Yolu erĒānı berbād ittiñiz heyhāt yazıƒlar  
A deyyūslar a ƒaħtaƒlar a p..řtler a münāfıƒlar
- 4 Ĥarābī kemterin sōzünden aşla etmeyin ikrāh  
Sōzüm ar doğruya ĤaĒ doğruya hep doğrudur billāh  
Ĥilāfım var ise řāyet beni ƒaħr eylesin Āllāh  
ĤarīĒ-i nāzeniñi baĒ ne ĥāle ƒoyduñuz eyvāh  
Yolu erĒānı berbād ittiñiz heyhāt yazıƒlar  
A deyyūslar a ƒaħtaƒlar a p..řtler a münāfıƒlar

362

(168a)

- 1 NiĒün siz doğru yoldan ƒıĒduñuz ey fitne-i fāsıƒlar  
şaşırdı ĥāliñizden hep muħibbān ile ‘ āřıƒlar  
Size la‘ net ider elbette ikrārında řādıƒlar  
ĤurūĒ etse bugün Mehdi sizi sizi billāh ƒazıƒlar  
Yolu erĒānı berbāt itdiñiniz heyhāt yazıƒlar  
A deyyūslar a ƒaħtaƒlar a p..řtler a münāfıƒlar
- 2 Erenler la‘ net etmiş bu řarīĒattaki ğallāřa  
AnıñĒün cümle ‘ ālem nefret etmişdir kızılbaşa  
Ma‘ āzallāh zinā etmek olur mu kız ƒarındařa  
Ne yüzle pīrimizdir dersiniz Ĥacı Bektāřa  
Yolu erĒānı berbād ittiñiz heyhāt yazıƒlar  
A deyyūslar a ƒaħtaƒlar a p..řtler a münāfıƒlar
- 3 Tutar bir gün sizi elbette āhı ehl-i imānıñ  
Periřān ittiñiz ‘ araşını Ēünki řabyānıñ  
Familyasın elinden aldınız zor ile iħvānıñ  
O..spularla icrā ittiñiz pīrānıñ erĒānı  
Yolu erĒānı berbād ittiñiz heyhāt yazıƒlar  
A deyyūslar a ƒaħtaƒlar a p..řtler a münāfıƒlar





- 4 Ne işler yaptınız siz şarlahtanlıkla muhibbāna  
Ve lakin hep edepsizlikleriniz çıktı meydāna  
Boğar bir gün 314211 sizi deryā-yı hicrāna  
Maqāmın ittiğiniz çünkü fenā bir hālde kerhāne  
Yolu erkānı berbād ittiğiniz heyhāt yazıklar  
A deyyüslar a qalṭaqlar a puştlar a münāfıqlar

363

(228a)<sup>638</sup>

- 1 Gözüm nūru beñi diñle hāzer it sevmə mağrūru  
Görüşme bir ṭaḫım zevzekleriñ sen olma mecbūru  
Bu şebeḫ beyler gülerler görseler bir merd-i mağdūru  
Ziyānı yoḫ bu zübbe beyleriñ olsaḫ da menfūru
- 2 Hemān sen zevkiñe baḫ bāde iç çal ‘ud u žil [N]  
Merāḫ etme saḫın Allah kerīmdir ḫorḫma ey Nūrī
- 3 Cihānıñ mihnetinden olmamış bir kimse hiç āzād  
Ġanī olsun faḫīr olsun felekden eyliyor feryād  
Bu çarḫın derdiñe ḫaber ile etme göñlüñü berbād  
Ḫulaḫ virme ġam u ālāma dehre herce bād ābād
- 4 Hemān sen zevkiñe baḫ bāde iç çal ‘ud u ṭanburı  
Merāḫ etme saḫın Allah kerīmdir ḫorḫma ey Nūrī
- 5 Bugün çoḫ āḡniyā vardır giriftār-ı belāyādır  
Baḫıñ ‘ibretle zenginden faḫiriñ ḫālī a‘lādır  
Bugünkü ḫālīñize şükretmemek beyhūde ġavḡadır  
Daha gün ṭoḡmadan çoḫ şey ṭoḡar derler bu dünyādır

(228b)

- 6 Hemān sen zevkiñe baḫ bāde iç çal ‘ud u ṭanburı  
Merāḫ etme saḫın Allah kerīmdir ḫorḫma ey Nūrī  
Mā-bā‘d
- 7 Bulur Ḫaḫ‘dan cezāsıñ müfsid-i žālīm olan muṭlaḫ  
Bugün zevḫden ayrılan zenginlere bir baḫ  
Bize şöḫbet ḫuru ekmekle virsüñ Ḫaḫret-i Ḫallāḫ  
Ne lāzım bu zenginlik bize göstermesün hiç Ḫaḫ

8 [N]

---

638 Hasbu‘l-icab söylenmiştir.-AEH







9 Edib-āsā edib ol gel muḥabbet etme nādāna  
Görüşmek tilkilerle hiç yakışmaz çünkü ārşlāna  
Şaḫın her gördüğün şem<sup>c</sup> olma pervāne  
İnānma ḫaliḫi<sup>c</sup> arz eyleme āşbāb u yārāna

10 [N]

## G- MERSİYELER

364

(84a)<sup>639</sup>

- 1 On sekiz bin<sup>c</sup> ālemiḫ cānındaki cānansıḫ  
Çünkü sen ismiḫ gibi bir Yūsuf-ı Ken<sup>c</sup> ānsıḫ
- 2 Ḳan u<sup>c</sup> irfān u belāḡat sende hatm olmuş bugün  
Kenz-i esrār-ı Ḥüdāsıḫ ḫāşifü<sup>c</sup> l-Ḳur<sup>c</sup> ān<sup>c</sup> sıḫ
- 3 Gülistān sırru<sup>c</sup> l-ḡaybu<sup>c</sup> l-ḡayb içinde  
Bin hezār nālezensiḫ ḡonce-i ḫandānsıḫ
- 4 Allah Allah her sözüḫ bir maḡz-ı Ḳur<sup>c</sup> āndır seniḫ  
Ḡālibā bu şüret-i insān ile ra<sup>c</sup> mānsıḫ
- 5 Ey Ḥarābī naẓm eyle şāh-ı velāyetsiḫ meḡer  
Noḡṭa-i bā dır mekānıḫ anda sen nihānsıḫ

365

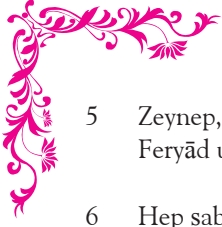
(194b)

- 1 Aḫlar bu nuṭḫı Ḥaḫḫ<sup>c</sup> ı bulanlar  
Aḫlar bu ḫāle mü<sup>c</sup> mīn olanlar
- 2 Çoḫ müslümānlar terḫ etti dīni  
Heder eylediler şāhım Ḥüseyni
- 3 Da<sup>c</sup> vet idüp de Kerb ü belāya  
Ḳıldılar eyvāh ol müctebāya
- 4 Şu virmediler ma<sup>c</sup> şüm-ı pāke  
Ḳanı döḫüldü ol demde hāke

---

639 Vehbi Bey<sup>c</sup> in iltiması üzerine Ken<sup>c</sup> ān Bey<sup>c</sup> in hakkında istihza tarikiyle tanzim olunan mersiye dir.-  
AEH





- 5 Zeynep, Sekine, Leylâ, Zelîhâ  
Feryâd u zâra hep düşdü hayfa
- 6 Hep şabî şübyân oldu perişân  
Yâ Rabbi bunlar nasıl müslümân
- 7 Şad la' net olsun Mervânyâya  
Hep kavm-i sefîyân oldu bahâne
- 8 Hüsni-i gamhâr gel eyle izhâr  
Gücdür Harâbî müphem bu esrâr
- 9 Âl-i resûle ' işyân olur mu  
Evlâd-ı Haydar kırbân olur mu

366

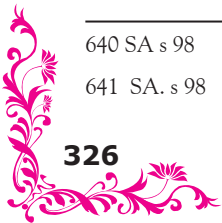
(16a)

- 1 İtmeyüp şâh-ı peygamberden hayâ Hâk' dan hâzer  
Kûfîyân-ı bî-vefâlar naız-ı ' ahd etmiş meğer  
Kurretü' l- ' ayn-ı resûlü eylemişler derbeder  
Var ise gel şâh-ı resûlullâh eğer
- 2 Ey şabâ var Kerbelâ deştinde eyle bir güzer  
Vir bize luţf it Hüseyn ibn-i ' Ali' den bir haber
- 3 Teşnegâne kıl nazar bir katre su bulmuş mudur  
Gülistân-ı Aḥmed-i Muhtârı gör solmuş mudur  
Kerbelâ toprağı hep al kan ile dolmuş mudur  
Bul Hüseyn-i Kerbelâyı baq şehîd olmuş mudur
- 4 Ey şabâ var Kerbelâ deştinden eyle bir güzer  
Vir bize luţf et Hüseyn ibn-i ' Ali' den bir haber
- 5 Kırdılar mı gülbeng-i<sup>640</sup> şâh-ı nebîniñ dalını  
Kestiler mi ol ' Aliyye' l-Murtażâ' nuñ pâlîni  
Hiç soran var mı<sup>641</sup> garibânın aḥvâlini  
Eyle tahkîk ḥânedân-ı ehl-i beytin hâlini
- 6 Ey şabâ var Kerbelâ deştinden eyle bir güzer  
Vir bize luţf et Hüseyn ibn-i ' Ali' den bir haber

---

640 SA s 98

641 SA. s 98





7 Gel yetimler hâline rahm et ħudânın ‘aşkına  
Sâdıķı‘l-va‘ dü‘l-emîn ol Mustafâ‘nın ‘aşkına  
Fâtih-i Hayber Âliyye‘l-Murtazâ‘nın ‘aşkına  
Kaffe-i ervâh-i pâk enbiyânın aşkına

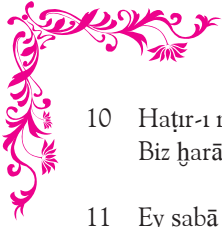
8 Ey şabâ var Kerbelâ deştinden eyle bir güzer  
Vir bize luţf et Ĥüseyn İbn-i ‘Âli‘ den bir ħaber

367

(16b)

- 1 Ĥazret-i ‘Abbâs şehîd olmuş eyle cüstücü  
Ķavm-i Süfyân ordugâh-ı şâha itmiş mi ulu  
Zaptına almış mıdır nehr-i Fırat ol adı  
Virdiler mi bak yetimâna ‘acep bir kaçre su
- 2 Ey şabâ var Kerbelâ deştinden eyle bir güzer  
Vir bize luţf et Ĥüseyn İbn-i ‘Âli‘ den bir ħaber
- 3 Anda var baķ ħabîb-i kibriyânın hâlini  
Sâkî-i kevser ‘Aliyye‘l-Murtazâ‘nın hâlini  
Eyle tahķîķ busegâh-ı Mustafâ‘nın hâlini  
Evlîyâ vü enbiyâ ħayrûnnisânın hâlini
- 4 Ey şabâ var Kerbelâ deştinden eyle bir güzer  
Vir bize luţf et Ĥüseyn İbn-i ‘Âli‘ den bir ħaber
- 5 Zulm ile seddoldu mu râh-ı şehîd-i Kerbelâ  
Çıkdı mı eflâke dek âh-ı şehîd-i Kerbelâ  
Baķ zevâle erdi mi mâh-ı şehîd-i Kerbelâ  
Ĥûn ile ‘âlûde mi şâh-ı şehîd-i Kerbelâ
- 6 Ey şabâ var Kerbelâ deştinden eyle bir güzer  
Vir bize luţf et Ĥüseyn İbn-i ‘Âli‘ den bir ħaber
- 7 Ma‘ şümân u mazlumân hep anda ħurbân oldu mu  
Dâmen-i pâk-i sekine Zeynep al ħan oldu mu  
Ķâsım u Leylâ Zelîhâ hep perişân oldu mu  
Ehl-i beyte bak esîr-i âl-i Mervân oldu mu
- 8 Ey şabâ var Kerbelâ deştinden eyle bir güzer  
Vir bize luţf et Ĥüseyn İbn-i ‘Âli‘ den bir ħaber
- 9 Bir ħaber yok mu Ĥarâbî sâhdan ħaşretteyiz  
Ağlayıp şâm u seher âh âh düzah-ı fırkatteyiz





- 10 Haşır-ı nāşād etme pür-hüzn ü keder   uzletteyiz  
Biz ĥarābiz mātem-i cansuz ile mihnetteyiz
- 11 Ey şabā var Kerbelā deştinden eyle bir güzer  
Vir bize luř et Hüseyñ İbn-i   Āli  den bir ĥaber

## H- KIT  ALAR

368

(95b)<sup>642</sup>

- 1 Öyle mest etmiş beni sākī-i bezm-i ezel  
Tā ebed böyle dehānımdan gelür büy-ı şarāb  
Ger varsam eylerim sermest ĥalk-ı mahşeri  
Çünkü bu rüh-ı revānımdan gelür büy-ı şarāb

369

(203b)<sup>643</sup>

- 1   Udınıñ na  meleriyle beni dilşād it  
Bu yıķılmış dili Allah iĥün ābād eyle  
Sazınıñ telleri üstündeki parmaķlar ile  
Beni teşĥir idecek na  meler icād eyle

370

(254b)<sup>644</sup>

- 1 Oturduğunuz şiltede bulmuş bir aralık  
Ordan iĥeri girdi güher-bār sigaralık  
Şaķlandı dür-i belā-yı dehengden  
Çok yordu bizi Ĥākiciĥim ah şu aralık

371

(21b)<sup>645</sup>

- 1 İctināb et ķāni  māla yani tahrīr etme geĥ  
Ben Serveri  den beter hicviye cād eylerim  
İhtirāz et pür-müyuñ perişān olmadan  
Kim seni kibr-i kebīrim anda ef  ād eylerim

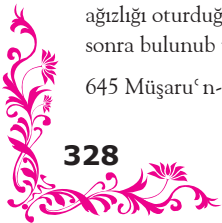
---

642 Bālāda muharrer eslāfın söylemiş oldukları şeylere karşı izzetli Cemāl Beyefendi  nin teşvikleri üzerine söylemiş olduğum kıt  a.-AEH

643 Bezmimizde ud çalmakta olan bir ihvana söylenmiştir.-AEH

644 Berā-yı muhabbethanemize gelmiş olan ahibbādan ve şu  arādan Hāki Bey  in güher-bār sigara ağızlığı oturduğu şiltenin sökülmiş olan küçük bir deliğinden iĥeri girmiş kalmış ve birkaç günden sonra bulunub tanzim olunan zira muharrer kıta ile beraber kendüsüne irsal olunmuştur.-AEH

645 Müşaru  n-aleyhin hakkında kıt  adır.-AEH





372

(153a)<sup>646</sup>

- 1 Bağ yäreleri geçti benim ağzıma düştü  
Büs itmek için beklediğim penbe yanağlar  
Billâhi bağa cam şayan ebedidir  
Vuşlat gicesi emdiği o tatlı dudağlar

373

(125a)

- 1 Ey Haękı seniň haękıyı iptâl idecekler  
Beyhüde yere fikriňi işgâl idecekler  
Nâhağ yere yirmi pârelik yolu heyhât  
Altı liraya zâtıñıza mâl idecekler

374

(17b)

- 1 Sînem gibi ‘ aşkıñla yanan sîne bulunmaz  
Göñlüm gibi ey meh sana ‘ âyîne bulunmaz  
Gel bezm-i harâbâta ara gevher-i ‘ aşkı  
Bir yer ki harâb olmaya gencine bulunmaz

## I- MÜSTEZATLAR

375

(29a)<sup>647</sup>

- 1 Rahm eyle dil-i gamhâr-ı sefile  
Şoyma ki ezile
- 2 Bu şandili yandırsa kişi kendi eliyle  
Bağmaz mı fitile
- 3 Hep kendi şusurum çekerim şalmadı raşmet  
Hep bize kıyâmet
- 4 Bülbül ne çeker bağ hele ol ağl-ı kâliyle  
Hep kendi diliyle
- 5 La‘ net bağa nâdân ile ger ülfet idersem  
Ya ‘ işret idersem

---

646 Hüban-ı zamândan Hayri Bey hakkında söylenmiştir.-AEH

647 Tuna şumandanı Arif Paşa hakkında söylenmiştir.-AEH





- 6 .....<sup>648</sup> benim oldu vesilem  
.....<sup>649</sup> ben zār u zalîle
- 7 .....<sup>650</sup> el-feyzu' l -'akîn dimiş Hâk  
.....<sup>651</sup> ol hâlik-ı muṭlaḳ
- 8 .....<sup>652</sup> var mı sözle böyle delîle  
.....<sup>653</sup> Kur'ân-ı celîle
- 9 Gel eyle Edîb hâkirine luṭf u ' inâyet  
Ey kân-ı mürüvvet
- 10 ' Arz eyledim ahvâlimi sen meded ' âdile  
Raḥm eyle ḥaybetle

### 376

(50b)<sup>654</sup>

- 1 Sâkî bize şun nüş edelim derd-i şarâbı  
Soğutma kebâbı
- 2 Ruḥsârıḡı göster bize ref' eyle nikâbı  
Ḳaldır bu hicâbı
- 3 Varsın bize ta' n eylesin o vâ' iz efendi  
Kim diḡler o pendi
- 4 Dirse bize bu nüş-ı meyiḡ var mı şevâbı  
Var bizde cevâbı
- 5 Biz dirsek ana bâde bizim kevşerimizdir  
Cennet yerimizdir
- 6 Câhildir o fehm eyleyemez o böyle ḡiṭâbı  
Bilmez bu hesâbı

---

648 Vyoo

649 Vyoo

650 Vyoo

651 Vyoo

652 Vyoo

653 Vyoo

654 Harâbî mahlasını ḳabul etmiş olduḡum gece bedahaten söylenmiştir.-AEH





- 7 Ey sākī-i gül-çehre bize bāde kerem kıł  
‘Uşşāka hümmām kıł
- 8 Cemşid ‘acaba gördü mü bu ‘ālem-i ābı  
Döndür bu dolabı
- 9 Mümkünse eğer eyliyerek terķ-i melāmet  
Gel çekme sefālet
- 10 Durma yürü gülşende şafā eyle Hārābī  
Nüş et mey-i nābı

377

(26a)<sup>655</sup>

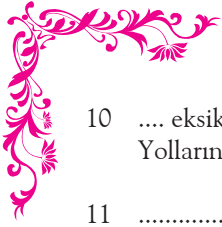
- 1 Ey geçmişi ...hlu mene bağ nerde yatubsan  
Dānış ki nolubsan
- 2 Güngāhını pes vālide hānında satubsan  
Kaç tümen alubsan
- 3 Yıldız hānı bilmem saña teng mi gelüpdür  
Mehdī kör olubdur
- 4 Kurbānın olam söyle balam başdan atubsan  
Pes hārda kalubsan
- 5 Tebrizi ise Meşhedli ‘Alī men Karabağlı  
Hañcer kama zāğlı
- 6 Tā gör kaburğana ...hum o ne çatubsan  
Menden ne kaçubsan
- 7 Mirzāna keşidır ki yanağıñ kobarubtur  
Özüñ aparubdur
- 8 Hāne yaman yağşı kurusağı bulubsan  
Dadaşı oyubsan
- 9 .....<sup>656</sup>ta Meşhedine rüspi babalı  
Geçmişi kınalı

---

655 Ahter gazetesi muharriri Tebrizī Mehdi Bey hakkında söylenmiş acem‘āne bir gazeldir.-AEH

656 Vyoo





- 10 .... eksik bir yerine leke katubsan  
Yolların soyubsan
- 11 .....<sup>657</sup>  
Bir kere gelende
- 12 Bacıñ .....rim kör gene İrāna kaçubsan  
Dağlardan aşubsañ
- 13 Men hem ādiyim hem ʿ Arābım hem Acemoğlu  
Kaçma ..tü ...hlu
- 14 Şoñum dedene sen mene Türk oğlu diyüpsen  
...hlarımı yiyüpsen

378

(69b)

- 1 Ey dil saña noldu gene hasrette mi kaldıñ  
Yazık saña yazık
- 2 Derd ü gam dildar ile firkatte mi kaldın  
Yazık saña yazık
- 3 Hem bezm idi ol yār ile ħandān ü ferāhnāk  
Şimdi saña noldu
- 4 Pür-ħüzn-i keder kûşe-i mihnette mi kaldıñ  
Yazık saña yazık
- 5 Zannım seni dūr etti felek ğonca terinden  
Vāh ey dil-i şeydā
- 6 Me ʿyūs u ğarīb hicr ile ğurbette mi kaldıñ  
Yazık saña yazık
- 7 Sen yār ile aħbāp ile zevk eyler idi hep  
Yazık saña yazık
- 8 Şimdi tek ü tenhā ʿ uzlette mi kaldın  
Yazık saña yazık
- 9 Sen kağı-i ħācāta niyāz eyle Ĥarābi  
Bir cāy-ı selāmet

---

657 Vyoo







10 Ye' s ile sükût eyleme gaflette mi kaldın  
Yazık saña yazık

379

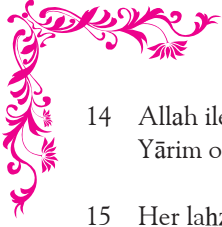
(238a)

- 1 Yâ Rabbi füyûzân-ı cihân yârimin olsun  
Yârim benim olsun
- 2 Eltâfın ile şöret ü şân yârimin olsun  
Yârim benim olsun
- 3 Şoḥbet virüp it ' ömr ile iḳbâlini efzûn  
Hiç eyleme maḥzûn
- 4 Zevḳler de sefâlar da hemân yârin olsun  
Yârim benim olsun
- 5 Şântür ile kânûn daḫi şarkı ile neyler  
Sâķi ile meyler
- 6 'Ud u defḥanbur u kemân yarimin olsun  
Ol yâr benim olsun
- 7 Vallâhi neyim vat ise râhında fedâdır  
Zannetme riyâdır
- 8 Vicdânım ile tendeki cân yârimiñ olsun  
Yârim benim olsun

(238b)

- 9 Gülzâr-ı ḫuyâbân-ı çemenzârı cihânıñ  
Ḥubân-ı zamânıñ
- 10 Kendüsüne her lâyıḳ olan yârimin olsun  
Yârim benim olsun
- 11 Meftûn-ı kemâlât olan ḳâmil-i' irfân  
Şûḳâfe-i iḫvân
- 12 Meclisdeki ḫazır bulunan yârimin olsun  
Ol yâr benim olsun
- 13 İmân ile dîn Ḥazret-i Peygamber zî-şân  
Hem ḳâffe-i pîrân





- 14 Allah ile bu gün ü mekân yârimîñ olsun  
Yârim olsun
- 15 Her laḫza Ḥarâbî anı sen durma şenâ et  
Ḥayr ile du‘ â et
- 16 Dünyâda olan feyz-i resân yârimîñ olsun  
Ol yâr benim olsun

380

(120a)<sup>658</sup>

- 1 Selmâsa kadar yazdı mene nâme birâder  
Aḫvâli serâser
- 2 Ocağımı yaḫdı gene oğlun ‘Ali Ekber  
Gel malını ğayır
- 3 İslâmbola geldim ki görem ḥara ḳalubdı  
Peski ne olubdı
- 4 Gidende biraḫdım men ona munca fiṭreler  
Arslân kimi ḫırlar
- 5 Virân ğalası Yenişehir cânımı yaḫdı  
Ocağımı yıḫdı
- 6 .....<sup>659</sup>
- 7 Abbâsı işittim ki döner yılduz ḥânında  
Dadaşı yanında
- 8 Gûngâhına soḫmuş dediler.....<sup>660</sup>  
.....<sup>661</sup> berâber

(120b)

- 9 Gördüm Hâcı Mirzâ‘ yı bir oğlan ḳucağında  
Sâḳî ḳabağında

---

658 Hüseyin Ağâ‘nın hakkında söylenmiş bir gazeldir.-AEH

659 V<sub>çoo</sub>

660 V<sub>soo</sub>

661 V<sub>soo</sub>





- 10 H̄ardan aparubdur ne mene yahşı puserler  
Her gece si.. üpler
- 11 Saçalına bir baḡ didim uṭan k̄öpoḡlu  
Ey geçmişi boḡlu
- 12 İtler sı...a ta mezārına tā dem-i maḡşer  
Mervānla berāber
- 13 Aldatma gelen anladı işden elin çek  
.....<sup>662</sup>
- 14 Bacıḡ si..erim ṭūzaḡ-ı dāmın ḡardadır göster  
İşte ḡam-ı zencīr
- 15 Hāmūş ol Edīb yahşı kelāmlar danuşubsun  
Sen başdan aşubsun
- 16 Bu şehrde yoḡdur bilürüm hiç sana menend  
Ḥoş nazm u .....<sup>663</sup>

### 381

(257b)<sup>664</sup>

- 1 Şer‘ in içüne hille ḡatan hep fuḡahādır  
Erbāb-ı riyādır
- 2 Ṭahrīf eden aḡḡāmı Ḥūdā-yı ‘ ulemādır  
Bunlar cühelādır
- 3 Siz bunları ḡannedmeyiniz Ḥaḡḡ‘ a yaḡındır  
Şeyṭān-ı la‘ indir
- 4 Ef‘ āliḡe a‘ māline baḡ ḡubb-ı sivādır  
Ḥaḡdan da cüdādır
- 8 Allah yahşız cāmī‘ de ṭā‘ atle bulunmaz  
Me ‘mülde olunmaz
- 9 Meyḡāne de putḡāne de bir beyt-i Ḥūdā‘ dır  
Zühhāda şalādır

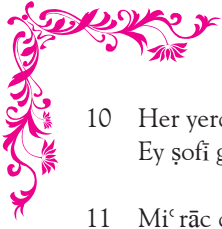
---

662 Vsoo

663 Vsoo

664 Müstezād Kalenderi.-AEH





- 10 Her yerde olur Hâk beyn olan nâ'îl-i mi' râc  
Ey şofî gözün aç
- 11 Mi' râc denilen şanma şağın seyr-i semâdır  
Dîdâr-ı Hüdâ' dır
- 12 Allah' a şükr toğru imiş dîn-i Harâbî  
Hiç çekilmez ' azâbı
- 13 Zîrâ ki o kıtmîr âl-i abâdır  
Billâhi sezâdır

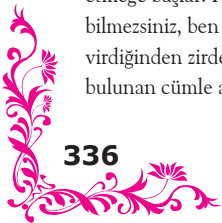
382

(119b)<sup>665</sup>

- 1 Bir kız beni rü' yâda gelüp etti ziyâret  
Şaşım bu ne hâlet
- 2 Ahvâlini feryâd iderek kıldı hikâyet  
Dişle dedi luğf et
- 3 Vardır bir efendim ki anuñ adı Ziyâ' dır  
Başıma bir belâdır
- 4 Zulmile beni eyledi dūçâr-ı sefâlet  
Bilmem ne ' adüvet
- 5 Zil zurna olup her gece tutmağda ğağamdan  
Bıçdım bu adamdan
- 6 Virmez bu efendi gece gündüz başa rağat  
Bî-cürm-i kabâğat
- 7 Ey Kız! Dedim efkârı nedir söyle seninle  
Az tur didi dişle
- 8 Terbiye beni etmeği ister bu hıyânet  
Bu mîr-i cehâlet

---

665 Adliye hülefâsından Ziya Bey bir gece mest olduğı halde hânesinde beslemekte olduğı bir kazı kûmesden çıkarub kendi odasına getirip kazın burnundan tutup dövmeğe başlayınca kaz feryâd-ı figân etmeğe başlar. Hânesi halkı "Beyefendi böyle gece yarısı bu kazdan ne istiyorsun." dediklerinde, "Siz susun bilmezsiniz, ben bu kazı terbiye edeceğim" cevabımı vermiş. Ertesi gün bu hâli komşulardan birisi fakire haber virdiğinden zirdeki gazeli yaptım. Bir gece oturduğum meygedede kendisine virince şaşırıp kaldı. Orada bulunan cümle ahab gülüşüp o gece güzel bir eğlence olduğundan mezkur gazeli buracığa yazdım.-AEH





- 9 Mümkün mi ki Kız terbiye ola gece vakdı  
Çoğ cānımı yakdı
- 10 Yumruqla beni döğmeğe kalkıştı bu cenābet  
Yoğ bunda hicābet
- 11 Vardır sebebi hoş dedim erken bağırsıñ  
Ğağ ğağ bağırsıñ
- 12 Ta' ciz ediyorsun beyefendiye a la' net  
Şekvāya ne hācet
- 13 Bāl ü perini sen de Ziyā her gece yolma  
Cāhil çocuk olma
- 14 Bu zulme ta' addiye viriñ ğayri nihāyet  
Ber-vechī ' adālet
- 15 Sen merd-i sühendān Edib ü ' uqālāsıñ  
Hem mīr-i Ziyā' sıñ
- 16 Bir kız seni lāyık mı ede böyle şikāyet  
Billāhi rezālet

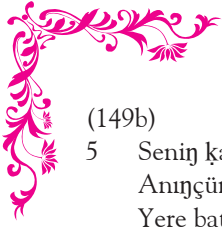
## İ- SEMĀİLER

383

(149a)

- 1 Begim sen bir gül-i nevrestesiñ kadd-i nihālimsiñ  
Gözüm gördü göñül sevdi cemāl-i bī-mişālimsin  
Minnetiñ yoğ güzellikte leb-i la' l-i zülālimsiñ  
Perişān oldu hālim ba' ş-ı hüzn-i melālimsiñ
- 2 [N]
- 3 Belā-yı ' aşkıñla ey dilber başa yevmu' l-' azāb oldu  
Yıkıldı hānümānım qalmadı gitti harāb oldu  
Günāhdır itdiğın cevri cefā sanma ki şevāb oldu  
Göñül nār-ı firākıñla yanub eyvāh kebāb oldu
- 4 [N]





(149b)

- 5 Seniñ kaşuñ gözünñ ağızıñ yüzünñ ğāyet güzeldir āh  
Anıñçün böyle tā cān u gönülden sevmişim ey māh  
Yere batsın nidem sensiz cihānı istemem billāh  
Baña raḥm eyle bırak zulmü buña rāzı değıl Allah
- 6 Kendi zülfüne taqduñ beni berdār-ı dār ittiñ  
Beni dīvāne ittiñ ‘āql u fikrim tār u mār ittiñ  
Qararım kalmadı hicrānla ey şūh bī-ķarār ittiñ  
Gülerken zevķ iderken hep işim āh ile zār ittiñ
- 7 Saña cānım fedādır sevdiğim rāhıñda ķurbānım  
Ḥarāb-ender-ḥarābım şuretiñle luḥf et arslānım  
Quluñdur işte bilmiş ol Edīb ey nazlı cānānım  
Niçün bir kere sormazsıñ benim hāl-i perişānım
- 8 [N]

## J- SATRANÇLAR

384

(125b)

- 1 Gördüm yüzünñ sevdim seni ah eyleyüp ey mehlīķa  
Severim seni ķan ağılarım leyl ü nehār ey dil-rübā

385

(125a)

- 1 Bülbül-i şeydāsıyım ben gül-i ruhsārınñ merhāmet et ḥālime gel mülķüm yağma  
Ben gül-i ruhsārınñ vālā ü ḥayrānıyım başıñ için ey peri raḥm ķıl efgānıma
- 2 Merḥāmet et ḥālime başıñ için ey peri yaralar açtı baña ḥanķer ebrūlarñ  
Gel mülķüm yağma raḥm ķıl efgānıma ḥanķer ebrūlarñ ķıydı benim cānıma

386

(126a)

- 1 Dīvānen oldum girdim bu hale görmez misin ey şiveķārım  
Girdim bu hāle hicrinle ey meh arttırdım zārım
- 2 Görmez misin sen Allah için gel yandım tutuşdum raḥm ile artıķ  
Ey şiveķārım arttırdım zārım raḥm ile artıķ gel nazlı yārım





387

(125b)

- 1 Ey dil-pesendim zülfü pesendim ben saña bendim kıadd-i bülendim  
Zülfü kemendim ben derdmemdim hüsünü beğendim hürî-menendim
- 2 Ben saña bendim hüsünü beğendim cāndan uzamazım yandım tükendim  
Kıadd-i bülendim yandım tükendim rahm it efendim
- 3 Āh eyleyüp leyl ü nehār eşkim neşār olsun saña  
Ey mehlikā ey dilrübā olsun saña cānım fedā

388

- 1 Rahm it yeter bîçārene ağlatma gel ey şüh-ı şen  
Bî-çārene cevr eyleme nāz eyleyüp gonce dehen
- 2 Ağlatma gel nāz eyleyüp göster yüzün Allah için  
Ey şüh-ı şen gonce dehen Allah için lutf iyle sen

389

(126b)

- 1 Allah için cevr eyleme ‘ uşşākına ey derviş  
Cevr eyleme ey şüh-ı şen şubh-ı mesā rahmet it yeter
- 2 ‘ Āşıkına şubh-ı mesā nāz iyleme lutfuñ diler  
Ey.....<sup>666</sup> rahmet it yeter lutfuñ diler üftādeler

390

(125a)

- 1 Tā ezel illā didik terķ-i sivā eyledik dost bize settārız  
Terķ-i sivā eyledik Allah için şāhid ‘ ādil buña Aḥmed-i Muḥtār‘ dır
- 2 Tā ezel ü tā ebed şāhid-i ‘ ādil buña Aḥmed-i Muḥtar‘ dır  
Dost bize settārdır Ahmed Muḥtār‘ dır Ḥaydār-ı Kerrār‘ dır Hazret-i Hünkār‘ dır

## K- LUGAZLAR

391

(176b)<sup>667</sup>

- 1 Esmā ile yıl beyninde ‘ ayn-ı vāķi‘ olur ise  
Faşl-ı halilullāha çıkar bunu yazan bulur ise

---

666 Vsoo

667 Telgraf memuru İsmail Efendi‘ nin namına mahsūs söylenmiştir.-AEH





## L- MÜFREDLER

392

(176b)<sup>668</sup>

1 Gördüğün bu Hâzret-i Sünbül Sinân'ın tacında  
Şıdık ile etmek ziyâret mü'mîniñ mi' râcîdır

393

(95b)

1 'Azrâ'îl sermest olur bir kerre gelse yanıma  
Ben o rindânem ki cânımdan gelür bûy-ı şarâb

394

(95b)

1 Mîr Vehbî mest olur bir zarfa çeksem burnuna  
Öyle meyhoram ki kûhumdan gelür bûy-ı şarâb

395

(233)

1 Bir dilberi görsem severim anlı olursa  
Beyhûde yere bildiğin çalgıyı çalma

396

(28a)<sup>669</sup>

1 Çîn-i zembür-ı ğamı itmeğe dilden iħrâç  
İderiz dâ' imâ biz şerb-i deħân ile 'ilâç

397

(124a)<sup>670</sup>

1 Kılma ey hâce saqın et gel kûsre ne  
Söyle Allah için olsun bana Allah' sıza ne

398

(27b)<sup>671</sup>

1 Bağ neler itdi Hâlîlim bize şehri Preveze  
Biz sükût ehli idik şimdicek olduĝ geveze

399

(128b)

1 İnnallâh diyüp devre çıkaydı ol kelîmullâh  
Ana hiç söylemezdi 'lenterâni' Hâzret-i Allah

---

668 Sünbül Sinan Hazretleri'nin tacı altında yazılmak üzere talep olunan beyt.-AEH

669 Bahriyenin imal etmekte oldukları tütün tabakası üzerine yazılmak için mahall-i mezkurda söylenmiş bir beyittir.-AEH

670 İhvanımızdan Tabur İmamı Mustafa Efendi'ye söylenmiştir.-AEH

671 Latife tarikiyle Prevezeli ihvanlarıma söylenmiştir.-AEH







400

(263a)

1 O putgede içinde gördük Hārābī Hāḫḫ' ı  
Mī' rāca nā'il olduḫ Allah' a vāşıl olduḫ

401

(252a)

1 Şu pāk ider elbette temizler ' isyānı  
Lākin yedi deryā yıḫamaz bir hezeyānı

402

(123b)

1 Gördüm gündüz vay vechī danasını  
....<sup>672</sup> her şeb çılḫa uğrattıḫ beni

403

(243a)

1 Tuymuş olaydı eḫer oḫladıḫı şu nāyı  
Mutlaḫ eyler idi mest Hāzret-i Mevlānā' ı

404

(123b)

1 Vech gibi vechī göñül ḫırsızı  
Renḫ-i raḫnı ḫaneme gibi ḫırmızı

405

(27b)<sup>673</sup>

1 Firḫatıḫle ben ḫarāb-ender-ḫarāb oldum Bedi'  
Hālīme raḫm eylemezseḫ māderiḫ s.süñ Refi'

406

(134b)

1 Ey dil ' acaba ḫānemize yār gelecek mi  
İkrām için her şeyimiz var gelecek mi

407

(153b)<sup>674</sup>

1 Gerdek gecesi rūyuḫuzu tellediler mi  
Ey dilber-i ra' ḫā ḫuḫuḫu ellediler mi

---

672 V<sub>soo</sub>

673 Preveze mutassarıfı Refi' Paşa' nın mahdumu Bedi' Beyefendi hakkında bedahaten söylenmiştir.-AEH

674 Bir taze gelin hanıma söylenmiştir.-AEH





408

(27b)

1 Bende ki söyletdi bu nuṭṭu Ḥüdā-yı arz-ı ḥal  
Ḥıfzu‘ r-raḥmān ile teṣrīf eyle ‘avnullāhına gel

409

(27b)<sup>675</sup>

1 Cennet-i meyḥāne mi Kārḥāne mi itdim su ‘āl  
Hem ṣarābı ḥūrisi vardır dedi Mir Celāl

410

(173b)<sup>676</sup>

1 İsm-i ‘ālīñiz gibi ey Mīr Kāzım kāzım ol  
Kāzım ol hem hāzım ol hem ḥāzım ol hāzım ol

411

(173b)<sup>677</sup>

1 İsm-i ‘ālīñiz gibi ey Mīr Maḥmūd Şā‘im ol  
Ḥastalanma ölme sağ ol ‘āfiyetle dā‘imā evvel

412

(209b)

1 Ğam yeme ger Şems cehdden ğam saña etse hücūm  
Faḫaṭ ider elbet cenāb-ı Ḥazret-i Monlā-yı Rūm

413

(123b)<sup>678</sup>

1 Şeyṭānıñ vechini görmeğe sen heveskār isen  
Vechī tābānıña bir āyine al baḫ vechī

414

(123b)

1 Şeyṭānetle dün gece beni sen idlāl itdin  
S...dirüp g...ünü imānımı idlāl itdin

415

(154a)<sup>679</sup>

1 Ğam çekme beyim sen dahā pek çok çekilirsiñ  
Pek çok öpülürsiñ sevilirsiniñ s...ilirsiniñ

---

675 Narto hanedanından izzetlü Celāl Bey Efendi hakkında söylenmiştir.-AEH

676 İsa kapısında Kāzım Bey söylemiştir.-AEH

677 Doktor Maḥmūd Sā‘im Bey‘e söylenmiştir.-AEH

678 İhvanımızdan Vechi Bey hakkında Latife tarikiyle söylenmiştir.-AEH

679 Sabri Bey hakkında söylenmiştir.-AEH





416

(152b)

1 Bu dergāh içre fırfır fırlanup çok semā<sup>c</sup> ittñ  
Fırılđak el haydan ħaberdār olmadan gittik

417

(124a)<sup>680</sup>

1 Nuṭṭkumu gūş eyle al<sup>c</sup> at kıлма zinhār bī-hun  
Nuṭṭkumu gūş eylemezseñ māderiñ s..sin<sup>c</sup> Ömer

418

(123b)

1 Vech-i tābānıña ey vechī sinekler şıcsın  
Ağzınıñ ortasına cümle köpekler şıcsın

419

(152b)

1 Pek çok fırın ekmek saña lāzım daha ŧoysuñ  
Bir merdiven al yanına çünkü iri boysuñ

420

(125a)

1 Bu çifte kaçırılar darılmaz çekişirler  
Soñra barışıp yekdiğeriyle .....şirler

421

(196b)<sup>681</sup>

1 Ey Ĥarābī şimdi şabr et Ĥüsnī-i meyhār gelir  
Ĥüsnī-i meyhār giderse Ĥüsnī-i ğamĥār gelir

422

(117b)

1 Ger cāmi<sup>c</sup> derūnunda du<sup>c</sup> āñ etti te<sup>c</sup> şīr  
Var bāb-ı kilisede otur Hamdi Efendi

423

(259a)

1 Beni gezdirmek içün çeşmīme bir rūĥ yetişir  
İstemem başka seni Ĥazret-i Maĥdūm yetişir

424

(95b)

1 Cāmi<sup>c</sup> e varsam rişākārān gök kandil olur  
Şem<sup>c</sup> -i mesrūr fenārımdan gelür būy-ı şarāb

680 Hācı Ömerzāde Talat Efendi hakkında söylenmiştir.-AEH

681 Üç Hüsnüler hakkında bir beyittir.-AEH





425

(95b)

- 1 Bir ayağım bastığı yerden geçen sersām olur  
Tā o rütbe-i rehğüzerimden gelür bŷy-ı şarāb

426

(95b)<sup>682</sup>

- 1 Destine Ken‘ ān-ı bī-ez‘ ān olursam mest olur  
Kim sām-ı mŷya girmeden gelür bŷy-ı şarāb

427

(124a)

- 1 Mest olur tā haşre dek bir kimse şāyet itmese nŷş  
Tatlıdır şāhbā-yı la‘ lzāde-i helva-fŷrŷş

428

(152b)<sup>683</sup>

- 1 Bir piç getirdi gene bu ‘ āleme Cevdet  
Böyle dilden ismi ne mŷmkīn ola ‘ İşmet

429

(176b)

- 1 Destiñizden hiçbir şey gelmez beyim tenbelsiñiz  
Başına yok çāre çŷnkŷ hem kel hem fođulsuñuz<sup>684</sup>

## II- HECE ÖLÇÜSÜ İLE YAZILMIŞ ŞİİRLER

### A- NEFESLER

430

(72b)

- 1 Sem‘ a-i semāvāttan yāhŷ dem urma  
Göğdeki buluğlar ile çarışma  
Mādām yeñemezsiñ hiç karşı durma  
Kırarlar çafañı bāri uruşma
- 2 Ehl-i beyte cāndan ‘ āşığım dersiñ  
Niçün çardaş mālā ya‘ ni söylersiñ  
Söyleyip kendiğe ziyān idersiñ  
‘ Aklıñ irmediği yere çarışma

682 Emrāh, Burhān, Vehbi ve Kenan Beylere latife tarīkıyla söylenüb gülünmüştür.-AEH

683 Cevdet Bey‘ in dünyāya gelmiş olan ‘ İsmet nāmındaki mahdŷmuna söylenmiştir.-AEH

684 Hasbu‘ l icab Hulki Bey hakkında söylenmiştir.-AEH





- 3 Hâkîkati bilmek lâf ile olmaz  
Bu hâlde olanlar mevlâyı bilmez  
Derler ki mü'min de darğınlık olmaz  
Ey H̄arâbî tayan saşın barışma

#### 431

(266b)

- 1 Ey zâhid gel benim sözümü dinle  
Vâ' ız sözlerine şaşıp inanma  
Allah'ı seversen gel inşâf eyle  
Bunları kavline inanıp katma
- 2 Çünkü bunlar Hâkık'ı görmez hem bilmez  
Şem'-i vech Allah'a niyâz eylemez  
Câhillerin sözü imlâya gelmez  
Vâ' izlere uyub âteşe yanma
- 3 .....<sup>685</sup>  
Âyetine etmiş bunlar muhassan  
Ma' âzallâh Hâkık'dan bunlar mu' cezât  
Her 'ilmi olanı 'âlimdir şanma

(267a)

- 4 Hâşılı bunlardan ferâğat eyle  
Bir pîr-i muğâna itâ' at eyle  
Hâkık'ın putlarına 'ibâdet eyle  
Böyle bir namâzdan saşın uşanma
- 5 Bizi muhtâc etmez Hâzret-i Mevlâ  
Merd olan nâmerde etmez ilticâ'  
Ey H̄arâbî aç tur loqmâni aşla  
Ta'âm u câhil ü nâdana banma

#### 432

(175a)<sup>686</sup>

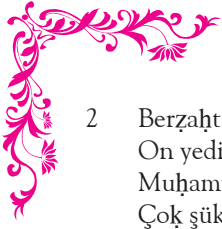
- 1 Peder ü vâlidem oldu bahâne  
Merece'l-bahriyani yeltekiyâne  
Bin iki yüz altmış dokuzda kâne  
Eriştim zâhiren geldim cihâne

---

685 Vsoo

686 Tarih-i mevlüdum ile tarikata intisap ettiğim tarihi beyan ider nefestir.-AEH





- 2 Berzahtan kırtuldum çıkdım aradan  
On yedi yaşında doğdum anadan  
Muhammed ' Alî Hilmî Dede Baba' dan  
Çok şükür hamd olsun geldim imkâne

(175b)

- 3 Nāmım Edîb idi Harâbî oldum  
Erenlerin ayak türâbî oldum  
Haqq' ın bir muğaddes kitâbî oldum  
' Aşk olsun okuyan ehl-i ' irfâna<sup>687</sup>

433

(269a)

- 1 Ey zâhid aldanma sözü yalandır  
Hoca hey' etinde harâmzâdeye  
Her kavli yalandır mağz-ı Ku' rândır  
Cehd etme beyhûde istifâdeye
- 2 Cân şıkar va' zını gidüp dinlesen  
Ehl-i beyti bize söyle söylesin  
Evlâd-ı resûlü su' âl eylesün  
Muğdedir değıldir bir ifâdeye
- 3 Haberdar değıldir sırr-ı Sübhândan  
Va' z-ı naşîhi hûri ğilmândan  
Bir şey hâşıl olmaz böyle yalandan  
İnanma günâhdır böyle māddeye
- 4 Cāhillere halı-ı kelām idermiş  
Güyâ ki vâriş-i peygamber imiş  
(269b)  
Allah la' net itsün harâm der imiş  
Haqq' dan bize ihsân olan bādeye
- 5 Bu hām ervâh vâ' iz-i kâmil olaydı  
Din-i Harâbiye mâ' il olaydı  
Müslimân olurdu nâ' il olaydı  
Şarâbla yıkanmış bir seccâdeye

---

687 Bu nutku söyledığım tarih: 1318, Tarih-i mevlûdum: 1269, Şimdiki halde kırk dokuz yaşındayım:

49, Nasip aldığım zaman onyediy yaşındaydım: 17, Nasip alalı tam otuz iki sene olmuştur.-AEH

Vidinli Derviş Mehmed' in hakkında söylenmiştir.-AEH

Doksan üç senesinde bir muhabbet aleminde hasbu' l-icâb Karcı Veli Baba' ya söylenmiştir.-AEH





434

(6b)

- 1 İblis iğvâsıyla cennet-i 'âlâ  
Ne Âdem'e ne de Havvâ'ya aldı  
MıŖr ahireyle ol Tūr-ı Sinâ  
Ne Fir'avna ne de Mūsâ'ya aldı
- 2 Dem-i Cibril emİM oldu bahâne  
Bİ-peder Mesihâ geldi cihâne  
Dünyâ ne sulţâna ne Süleymân'a  
Ne Meryem'e ne de 'İsâ'ya aldı
- 3 Bir kimse felekten olmamıŖ memnun  
ani Porat Sorat ani Eflâtun  
arâbî zengindi gayetle ârün  
Lâkin dünyâ mâlı dünyâya aldı

435

(203a)

- 1 Vâ' iz riyâ ile namâz ılmazdı  
alb-i selİM 'ıyd-ı Sübhân olaydı  
Boynuna günâh ulķi almazdı  
Vâıf-ı esrâr-ı ur'an olaydı
- 2 Bu hâl bir 'ibrettir merde âmile  
ünkü vâ' iz eyliyor câhil câhile  
Deryâ adar 'ilmi varsa nâfile  
Yeterdi bir atre 'irfân olaydı
- 3 Râh-ı delâletten ayak ekerdi  
Râh-ı hâķiķate doğru giderdi  
Ehl-i beyti cân u dilden severdi  
Eğer kendisinde vicdân olaydı

(203b)

- 4 Bu sehv-i secdeye virmezdi cevâz  
aş dİvâra arŖı ılmazdı nâmaz  
ible-i tahķike eylerdi niyâz  
Gönlünde mâye-i İmân olaydı
- 5 Esrâr-ı üdâ'yı 'ayân iderdim  
Mekânını size i' lân iderdim  
Bu sırrı arâbî beyân iderdim  
Eğer zamân mekân ağvân olaydı





436

(193)<sup>688</sup>

- 1 Hiç kimse cihānda qalmazdı cāhil  
Bir kāmīl ‘ālimden dersin alaydı  
Liman-ı maqşûda olurdu vâşıl  
Baħr-i ħaķıķatte yolu bulaydı
- 2 Rāh-ı Ħaķķ‘a doğru zāhid giderdi  
Evlād-ı resûlü candan severdi  
“Men ‘aref” sırrını idrāķ iderdi  
Eğer bu keyfiyet qolay olaydı
- 3 Zann itme Ħarābī darlır idi  
Bir ince kıl yüz biņ yarılır idi  
Bezm-i Şişe muţlak kırılır idi  
Ħüsnī-i meyhāriņ ğönül qalaydı

437

- 1 Yā Muħammed bize nāķıŐ diyorlar  
Nedendir erlerin bu ħaţāları  
Ehl-i beyte qarŐu dūŐķün olurlar  
Çünki toğru değil iddi‘āları
- 2 Vālidemiz Havvā Bacı değil mi  
Hadicetü‘l-kübřā bacı değil mi  
Fatmatü‘z-Zehrā bacı değil mi  
Qur‘ān‘da bunların var senāları

(265b)

- 3 Ezvāc-ı Őahirāt nāķıŐ olur mu  
NāķıŐ diyeņ erler Ħaķķ‘ı bulur mu  
Böyle kem söz erden hiç umulur mu  
Kim toğurdu böyle enbiyāları
- 4 ‘Abes bir Şey ħalk itmemiŐdir Ħüdā  
NāķıŐlıđı qabül etmeyiz aşla  
Bacılar büyüttü işte eŐşalā  
Bu dünyāya gelen evliyāları
- 5 Őanmayıņ ger ersiz olmaz dünyāyı  
DūŐünüņ bir kerre merc-i anayı  
Pedersiz toğurdu qoca ‘İsāyı  
Bacılarıņ yoğdur müdārāları

---

688 Hakkak-ı Őehir ihvanımızdan Ħüsnī-i ğamħar hakkında berā-yı latife söylenmiştir.-AEH

348







- 6 Ey erler biz sizden ziyāde eriz  
Çünkü size cāndan hıdmet-i hürmet eyleriz  
Gittiğiniz yolda hep berāberiz  
İtmeyiniz böyle boş da' vāları

(266a)

- 7 Gerçi kıyāfetçe size uymayız  
Hāķikatde sizden geri kalmayız  
Ma' lūmuñuz olsun erden saymayız  
Bize nāķış diyey budalaları
- 8 Nāķışdan mı geldi Ahmed-i Muhtār  
Nāķışızāde miydi Haydār-ı Kerrār  
Añanıza nāķış demeyiñ zinhār  
Te 'sİR ider size bed du' āları
- 9 Zehrā' niñ nuṭķunu güzel diñleyiñ  
Ey erenler erler ṭođru söyleyiñ  
Biz ṭođurmadıķ mı beyān eyleyin  
Sizi irşād eden bu babaları

438

(267a)

- 1 Mezhebinden zāhid su' āl olunsa  
Dersiñ ki mezhebin Ebū Hānīfe  
Zerre kadar seniñ imānıñ olsa  
İmām demez idiñ böyle herife

(267b)

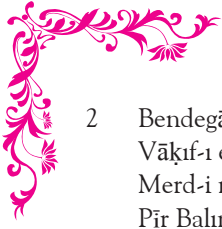
- 2 Hāşā şümme hāşā imām değildir  
Vallāhi İmām-ı A' zam değildir  
İmāmlık bir ṭaraf İslām değildir  
Kulaķ aşma böyle bir erācife
- 3 Cenāb-ı hazret-i nebī-i zī-şān  
Evlādına oldu bu herif dūşmān  
Hārābī sen İmām Cāfer'e bağlan  
Başķa mezhepleri itme vazife

439

(275a)

- 1 Ey ehl-i teberrā kapanmaz aşla  
PİR Bālım Şulṭānıñ ulu meydānı  
Hāşre dek sürülür böyle bī-pervā  
PİR Bālım Şulṭānıñ ulu devrānı





- 2 Bendegānı rāh-ı Hüdā' da Hāk' dır  
Vākıf-ı esrār-ı şāh-ı levlākđır  
Merd-i mücerreddir řāhir-i pākđır  
Pır Balım řultānıñ hep dervīřānı
- 3 'Avn-ı Hākla nā'il olduğ bu deme  
Āgāh olduğ şükür sırr-ı müpheme  
Çünkü naşıp olmaz her bir ādeme  
Pır Balım řultānıñ yolu erķānı
- 4 Ğayetle mu'allaķđır esrār-ı Hüdā  
Biz āgāhız amma itmeyiz ifřā  
Nāmařrem olana söylenmez aşla  
Pır Balım řultānıñ rāz-ı nihānı
- 5 Muşammed Muřtafā cenāb-ı Hāyder  
Fařmātü' z- Zehrā esbab-ı sebr  
Enbiyā evliyā cümle erenler  
Pır Balım řultānıñ řenāhānı
- 6 Zahidiñ şa' nıñdan itmeyiz keder  
Hāk erenler elbet bize raçm ider  
Ey Hārābī ķorķma saça da yeter  
Pır Balım řultānıñ çoğdur 'irfānı

440

(197b)

- 1 Hāk kendini ģalka bildirmek için  
İnsānı kendine timsāl eyledi  
Ķur'ān-ı nātıķıñ tefsīri için  
Ķur'ān-ı řāmiti inzāl eyledi
- 2 "Senürīhim āyātına fi'l-āfāk"  
Ķur'ān' da buyurmuş ol Rabbü'l-felāk  
Aç çeřmiñi kendi özüñe bir baķ  
Hāk sende şun' unı ikmāl eyledi
- 3 İnsān ķā'inātta olmuş bi-bedel  
"Ve't-tīni" sūresini řerģ etmiş güzel  
Ĥalkı ikaż için Ĥallāk-ı ezel  
Bunca peyğāMBERLER irsāl eyledi





4 Zāhid bu esrāra deġildir āgāh  
Leyle-i mi' rāçta Hāzret-i Allah  
Muḥammed'e ' arz-ı cemāl eyledi  
Bir ūret-i ūābı emretti nāgāh

5 Ebsem ol uzatma sözü Hārābī  
Güzel söz şıdķ ile çoķdur ūevābı  
Ŗofī ūükrollāha nūū-ı ūarābı  
Saņa ḫarām bize helāl eyledi

441

(205a)<sup>689</sup>

1 Nūr-ı nübüvvetten olunca āgāh  
' İlm-i Muḥammed'e imān eyledi  
Anıūün cenāb-ı Hāzret-i Allah  
Hāķķ'ı elden bırakmak Hāķīķat olmaz

2 Luṭf-ı Hāķla Ahmed bir peyġamberdir  
Sāye-i Aḫmed'e de velī Ḥaydār'dır  
Bunları ḫalk eden Allah Ekberdir  
Her bir velī böyle beyān eyledi

3 Gerçi her ūey Hāķ'dır bil muḫāķķāķdır  
' Alī Hāķdır faķaķ maḫlūk Hāķ'dır  
' Alī'ye ḫalk u Hāķ muṭlaķdır  
Diyenler beyhüde gümān eyledi

4 Nebī velī Hāķķ'a ḫayrān olmuūdur  
Cümlesi vāūıl-ı Sübhān olmuūdur  
Hāķ sende Hārābī pinhān olmuūdur  
Cemālını senden ' āyān eyledi

442

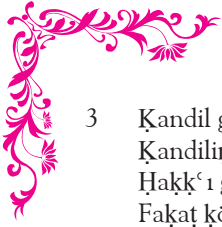
(248a)

1 Ey zāhid ūarāba eyle iḫtirām  
Müslimān ol terķ et bu kıyl ü ķālī  
Ehline helāldir nā-ehle ḫarām  
Biz iķeriz bize yoķdur vebālī

2 ūevāba girmekçün iķeriz ūarāb  
İçmezsek oluruz düġār-ı ' azāb  
' Aķlıū ermez seniū bu baūķa ḫesab  
Meyḫānede bulduķ biz bu kemālī

689 ūah-ı velāyet ' Alī Keremullāhi Vech Hazretlerini halk-ı kâ'inat zanneden bazı berrānilere hitāben söylenmiş bir nefesdir.-AEH





- 3 K andil geceleri k andil oluruz  
K andiliŒ iinde fitil oluruz  
H akk'ı g stermeğe delil oluruz  
FaĒat k r olanlar g rmez bu h ali
- 4 Sen m nkirsini ŒaŒa h ar mdır b de  
Bekle ki iesini  b r d ny da  
BaĒ ama H ar b  bundan ziy de  
unki bilmez h ar m ile hel li

443

(180b)

- 1 Ey dervif sen s k t eylemiŒ olan  
AŒik r itmezdiŒ ceh letiŒi  
Bu s z m  benim dinlemiŒ olan  
FarĒ etmezdi kimse k b hatiŒi
- 2 Cehl-i merkebsin idr kin yokdur  
SeniŒ gibi dervif cebimde okdur  
Yalan s zlerine k rnımız tokdur  
BaŒkasına var sat ker metiŒi
- 3 Seni berb d etti rakının dozu  
FarĒ eylemez olduĒ s z ile  z   
YalnıĒ H ar b  demez bu s z   
Herkes bilir seniŒ rez letiŒi

444

(205b)<sup>690</sup>

- 1 Œer' -i Œerif ink r olunmaz amma  
Œer'i at var Œer'i atdan ieri  
T riĒatsiz Allah bulunmaz amma  
T riĒat var t riĒatden ieri
- 2 G rd Đ Œ Œer'i at Œer'i at değil  
Gitdiğin t riĒat t riĒat değil  
H k kat sandığın h k kat değil  
H k kat var h k katden ieri
- 3 Vech-i H ar b 'ye gel eyle dikĒat  
H kk'ıŒ cem liŒi eylesiŒ r 'yet  
Sade H k var demek değil ma' rifet  
Ma' rifet var ma' rifetden ieri

---

690 Hakk k Musa K zım Efendi' nin teŒvikiyle s ylenmiŒtir.-AEH





445

- 1 Ey şofî dünyâyı boş mu sanırsın  
Her zamân vardır bir peygamberi  
Sen kendi dîniñi hoş mu şanırsın  
Niçün farq etmezsiñ hayr ile şerri

(268a)

- 2 Bul o peygamberi sen bî' at eyle  
Her bir hadîşine itâ' at eyle  
Kıldığın namâza nedâmet eyle  
Müslimân ol kalma böyle serseri
- 3 Vâ' izlere uyan Hakk' ı bulamaz  
Nûr-ı nübüvvetle gönlü dolamaz  
Hakîkat bağına vâsıl olamaz  
Bir âdemiñ garğa olsa rehberi
- 4 Bu "lâ" dan vazgeçüp "illâ" der idiñ  
Râh-ı hakîkate sen girer idiñ  
Hem küfr-i imâni farq ider idiñ  
Sevmiş olsa idiñ âl-i Haydârı

(268b)

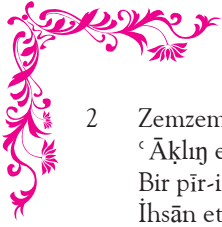
- 5 Hangi Hakk' ı bilmezlerden ders aldın  
Neden böyle baħr-ı süfyâna daldın  
Dalâlet zulmeti içünde kaldın  
At eliñden böyle sönük feneri
- 6 Şarâb içme zezem şuyu iç dersin  
Allah' ın mekânı yokdur hiç dersin  
Meryem' in oğluna zımneñ piç dersin  
Biz bilüriz vardır anıñ pederi
- 7 Mescidde Meryem' in kefilî biziz  
Nikâh olur iken vekîli biziz  
Cibrîliñ Harâbî delîli biziz  
Tehî mi zann itdin Haq erenleri

446

(258b)

- 1 Ey zâhid getirmez seni cennete  
Aldığın âbdestle bu şavm u salât  
Gel beyhüde yere girme zaħmete  
Cübbeyi tesbîhi seccâdeyi at





- 2 Zemzemi terķ eyle nūş eyle şarāb  
‘ Āķlıñ ermez senin bu başķa ħesāb  
Bir pīr-i muġāna eyle intisāb  
İhsān etsün saña iç āb-ı ħayāt
- 3 Cenneti ħūriyi ġilmānı terķ it  
Şıdķ ile ġöñlünü Allah‘ a berķ it  
Cāmi‘ lere gitme puthāneye git  
Allah‘ a vāşıl ol Allah‘ la ķalk yat
- 4 Mermeriñ üstüne ne ekseñ bitmez  
Zūhd-i riyā ile yol Ĥaķķ‘ a gitmez  
Bizim ‘ indimizde beş pāre etmez  
Metāġ-ı va‘ zını başķasıña şat
- 5 İncitme Allah‘ ıñ dedmendini  
ġöñül kıрма aşla şaķın kendini  
Diñle Ĥarābi‘ niñ nuş-ı pendini  
Yorġanıña ġöre ayaġıñ uzat

447

- 1 Bir hudenk atıldı āl-i Mervān‘ dan  
Ĥāyme-i Ĥaydār‘ ı deldi de ġeġdi  
Āħza atılan taşlar o yandan  
Ruĥ-ı peyġamberi deldi de ġeġdi
- 2 Āl-i Muşţafā‘ ya zulmettiler ġoķ  
Ezā vü cefānıñ nihāyeti yoķ  
Fırat kenārından attılar bir oķ  
Ma‘ şüm Aşġarı deldi de ġeġdi
- 3 .....<sup>691</sup>  
.....<sup>692</sup>  
Şeyh tiz ‘ Alī ħubāb-ı Ĥaydār  
Semāh-ı ķanberi deldi de ġeġdi
- 4 .....<sup>693</sup>  
.....<sup>694</sup>  
Ĥindīye mel‘ ünüñ murdār dişleri  
Muķaddes ciġeri deldi de ġeġdi

---

691 Vyoo

692 Vyoo

693 Vyoo

694 Vyoo



- 6 Hep an ile doldu rh-ı Kerbel  
Neler ekti neler h-ı Kerbel  
Tir-i haıattir h Kerbel  
Harb kemteri deldi de geti

448

(255b)<sup>695</sup>

- 1 Peder-i liz olursa bir gn  
Var mı kimse saa baba olaca  
Allah severson hlii dun  
unki kibeti fen olaca
- 2 Cehlet barına pek fen daldı  
Ouyub yazmada b-behre aldı  
Tenbellik  ilminde diploma aldın  
Ve likin baına bel olaca
- 3 Gryoruz iin gc an at yok sende  
Herkesi yanında oldun ermende  
Luf edii syleyin bileyim ben de  
Kim seni derdie dev olaca
- 4 Hrb vaf etdi cehletini  
Niun fark etmezsın abhtii  
Ben bilirim seni nihyetii  
Hep bu afaların cef olaca

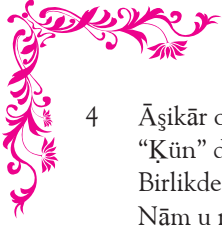
449

(283b)

- 1 Daha Allah ile cihn yok iken  
Biz anı var idp i ln eyledik  
H a hibir lyk mekn yok iken  
Hnemize aldk mihmn eyledik
- 2 Kendisinin henz ismi yok iken  
İsmi yle dursu cismi yok idi  
Hibir kıyfeti resm yok idi  
ekil virp tıı insn eyledik
- 3 Allah ile ite burda birledik  
Nod-yı a mya girdik birledik  
Sırr-ı “unt-i kenzı”orda syledik  
İsm-i erfini rahmn eyledik

---

695 1316 senesi Sultaniyeli Muhammed Recai Babazade Hasan Hulki Bey e hitaben sylenip virilmitir.-AEH



- 4 Āşikār olunca zāt u şifātı  
“Kün” dedik var itdik bu semāvātı  
Birlükde yaratdık hep bu kâ’inātı  
Nām u nişānını cihān eyledik
- 5 Yerleri gökleri yaptık yedi kat  
Altı günde tamām oldu kâ’ināt  
Yaratdık içünde bunca maḥlūqāt  
Erzākını virdik iḥsān eyledik
- 6 Asılsız fasılsız yaptık cenneti  
Ḥūri ḡilmānlara virdik ziyneti  
Dürlü va’ dlarla her bir milleti  
Sevindirüp şād u ḥāndān eyledik
- 7 Bir cehennem kazdık ḡāyetle derin  
Lāf āteşi ile eyledik tezyīn  
Kıldan ḡāyet ince kılıçdan keskin  
Üstüne bir köprü mīzān eyledik
- 8 Gerçi “kūn” emriyle var oldu cihān  
‘Arş u kürsü gezdik tırduḡ bir zāmān  
Boş qalmasıñ deyü bu kevn ü mekān  
Ādemiñ ḥalkını fermān eyledik

(284a)

- 9 ‘İrfān olan bilür sırr-ı müphemî  
İzhār etmek içün ism-i a’ zāmı  
Çamurdan yoḡurduḡ yaptık Ādemi  
Rūḥumuzdan bir rūḥ revān eyledik
- 10 Ādem ile Ḥavvā birlik idiler  
Ne güzel bir mekān bulduḡ dediler  
Cennetiñ içünde buḡday yediler  
Sürdüḡ bir tārāfa pūyān eyledik
- 11 Ādemle Ḥavvā’ dan geldi çok insān  
Nebiler veliler oldu nümāyān  
Yüz biñ kerre tıldu boşaldı cihān  
Nūḥ-ı neciyullāha tūfān eyledik

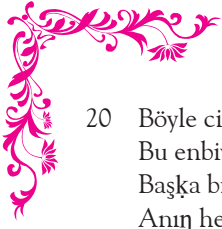






- 12 Şālih'e bir deve eyledik ihsān  
Kayanıñ içünden çıkdı nāgehān  
Pek çoqları buña etmedi imān  
Añları hāķ ile yeksān eyledik
- 13 Bir zamān aşhāb-ı kehfı uyutduķ  
Hāzret-i Mūsā'yı Tūr'da okutduķ  
Şit'i çulha yapıdık bezler toķudduķ  
İdris'e biçdirüp kaftān eyledik
- 14 Süleymān'ı dehre sultān eyledik  
Eyyüb'e acıdık dermān eyledik  
Ya'ķūb'u ađlatdık nālān eyledik  
Mūsā'yı Şu'ayb'a çoban eyledik
- 15 Yusuf'u kuyuya attırmış idik  
Mışr'da ķul diye sattırmış idik  
Zeliħā'yı aña çattırmış idik  
Zellesinden pend-i ihsān eyledik
- (284b)
- 16 Dāvud peyğambere çaldırdık 'ūdu  
Kāzādan ķurtardık Lūt ile Hūd'u  
Baķ ne hāle ķoyduķ nār-ı Nemrūd'u  
İbrāhim'e bāđ u bostān eyledik
- 17 İsmā'il'e bedel cennetden ķurbān  
Gönderdik řād oldu Hālılū'r-rahman  
Balıđıñ ķarnıñı bir hayli zamān  
Yunus Peyğambere mekān eyledik
- 18 Bir mescide soķduķ Meryem Anayı  
Pedersiz tođurtduķ orda 'İsā'yı  
Bir ağaç içünde Zekeriyā'yı  
Biçdirüp ķanıñı rızān eyledik
- 19 Beyt-i Muķaddes'de Kūdūs şehrinde  
Nehr-i Şeri'a'da Ürdün nehrinde  
Tathir etmek için günüñ birinde  
Yahyā'yı 'İsā'yı 'üryān eyledik





20 Böyle cilvelerle vaqđ geçirdik  
Bu enbiyā ile çok iş bitirdik  
Başka bir nebī-i zī-şān getirdik  
Anıñ her nuţkunu Qur'an eyledik

21 Kūffār-ı Kureyşi etdik bahāne  
Muhammed Muştafā geldi cihāne  
Halkı da'vet etmek için imāna  
Murtażā'yı aña ihvān eyledik

22 Aña kıyās olmaz aşla bir nebī  
Nebiler şāhıdır Haqq'ın habibi  
Dünyānıñ uqbānıñ odur sebebi  
Biz anı nebī-i zī-şān eyledik

(285a)

23 Haq Muhammed 'Alī ile birleşdik  
Hep beraber Kā'be kavseyne gıtdik  
O maqāmda pek çok muhabbet etdik  
"Leyletü'l-esrā"yı seyrān eyledik

24 Bu sözleri sanma her insān añlar  
Kuş dilidir buñu Süleymān añlar  
Bu sırr-ı müphemī 'arīfān añlar  
Çünkü cāhillerden pinhān eyledik

25 Haq ile Haq idik biz ezelīde  
Tā rüz-ı elest qalū belīde  
Mekān-ı Hüdā' da bezm-i celīde  
Cemāliñi gördük imān eyledik

26 Vañdet 'ālemini bilmeyen insān  
İnsān şüretinde qaldı bir hayvān  
Bizden ayrı değıl Hażret-i Sübhān  
Bunu Qur'an ile 'ayān eyledik

27 Sözlerimiz bize pek muhaqqıkdır  
Toğan ölen yapan bozan hep Haq'dır  
Her nereye baksañ Haqq-ı muñlaqdır  
Añvāl-i vañdeti beyān eyledik



- 28 Vaḥdet sarāyına girenler için  
Ḥaḳḳı'ı Ḥaḳke' l-yāḳîn görenler için  
Bu sırrı Ḥarābî görenler için  
Birlik meydânında cevġân eyledik

450

(196b)

- 1 Mücid-i rāh-ı ṭarīḳat  
Mücib-i sırr-ı ṭarīḳat  
Rehber-i rāh-ı ḥaḳīḳat  
Ḥaydār-ı Kerrār' a geldim
- 2 Vāriş-i sırr-ı peygāMBER  
Ḳāşif-i esrār-ı ḥaydır  
Pirimiz şāh-ı erenler  
Ḥazret-i Hünḳāra geldim
- 3 Oḳudum hep dört kitābı  
Almadım hiçbir cevābı  
Çoḳ şükür şimdi Ḥarābî  
Vāḳıf-ı esrāra geldim

451

(196a)

- 1 Bir güle ben bülbül oldum  
Bulmaḡa gülzāra geldim  
Arayub cānānı buldum  
Almaḡa bazara geldim
- 2 Cümle varımdan ferāḡat  
Eyledim dil buldu raḡat  
Emrine ittim itā' at  
Alaman ikrāra geldim
- 3 Bir maḳam-ı 'ālīdir bu  
Tūr' a geldim Ḥaḳḳı' a karşı  
Şıdḳ ile boynuma ya ḥū  
Taḳmaḡa zünnārı geldim
- 4 Cānı cānāna virirler  
Dost cemāliḡi görürler  
Terḡ-i cān ettim erenler  
Manşūr' um berdāra geldim



- 5 Şerbetinden lâ yezâliñ  
Kandı dil buldu kemâliñ  
Hâmdullâh Hâk cemâliñ  
Görmeğe dîdâra geldim
- 6 Kâlbimiz nûr ile doldu  
Arayub dildârı buldu  
Bî' at etmek vâcib oldu  
Ahmed-i Muhtâr' a geldim

452

(193B)<sup>696</sup>

- 1 Merdûd-ı Hüdâ' dır ehl-i ri'yâdır  
Her kim tarîkati tahkîr iderse  
Hâkîkati bilmez bir budaladır  
Velev ki Kur'an' ı tefsîr iderim
- 2 Sende bende her bir yerde vardır Hâk  
Söyleyene bakma söyledene bak  
Her iş kolay olur güç olmaz muhtlak  
Eğer Allah anı taqdîr iderse
- 3 Ey Harâbî bende ' irfân olurdum  
Bir nûr-ı cemâle hayrân olurdum  
Sâ' atçı Hüsnü' ye kurbân olurdum  
Gönül sâ' atıñi ta' mîr iderse

453

(252a)

- 1 Tarîk-i nâzenîn gâyet ' âlîdir  
Çok şükür hamd olsun rihâlet itdim  
Pîr-i ' âli-şânı Bektâş Velî' dir  
Erkânına cândan rî' âyet itdim
- 2 Ba' zı muhibbânıñ hâli pek hoşdur  
Ba' zıları gece gündüz sarhoşdur  
Kimi Hâkla dolmuş kimisi boşdur  
Nağış olanlardan ferâ' at itdim
- 3 Gördüğüm bir takım rezîl ' ayyâşı  
İşte derdim bunlar câhil bektâşî  
Elmas zann iderdim parlayan taşî  
Bu huşûşda pek çok hamâkat itdim

---

696 Saatçi Hüsnü Efendi hakkında söylenmiştir.-AEH





4 Her ne derler ise imān iderdim  
Cānımı bunlara qurbān iderdim  
Hānemize alıp mihmān iderdim  
Yanıldım yılmadım kıyāmet itdim

5 Bunları muhibb-i şadık sanırdım  
Hāqīkatli cāndān qardaş tanırdım  
Yalan sözlerine hep inānırdım  
Ey Hārābī eyvāh cehālet itdim

454

(204a)

1 Mecmu' u'l-bahreyne vardığım zamān  
Hızr' ı bulub cāndan gūlāmı oldum  
Ledün ' ilmiñ bana eyledi ihsān  
Sırr-ı sırrullāhın tamamı oldum

2 Hāyāt-ı ābıñ cāna gīdā eyledim  
Vadi-i ' inde du' ā eyledim  
Geldim ehl-i ' aşka şalā eyledim  
Şalātı ' irfānıñ imāmı oldum

3 Cān kulağı ile sözüm dinleyen  
Ey ' arifler ehl-i Hāqq' a söyleyiñ  
Birleşerek beni tavāf eyleyiñ  
Çünkü lā-mekānıñ maqāmı oldum

4 Her bir tarīkatten isti' fā ittim  
Tarīk-i Hūdā' ya ilticā ettim  
Ey Hārābī Hāqq' a iktidā ittim  
Şükür bektāşü' l-melāmi oldum

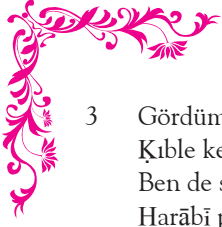
455

(174a)

1 Bir zāman cāmi' ye devām iderdim  
' Aqlımca sanırdım müslümān oldum  
Va' z dinlemeğe her gāh giderdim  
Me' mül iderdim ki müslümān oldum

2 Şonra puthāneye eyledim devām  
Bağdım ki Muḥammed orada imām  
Imāmeyn ma' şūmeyn cümlesi tamām  
Eski tama' atıma peşimān oldum





- 3 Gördüm ki Muḥammed dede babadır  
Kıble kendi namāz niyāz aḡadır  
Ben de secde ittim emr-i Hūdā' dır  
Ḥarābī pākīden müslümān olduḡ

456

(13b)

- 1 Gönül niçün böyle giryān idersin  
Yoḡsa giriftār-ı sevda mısın sen  
Şām u seher durmaz giryān idersinḡ  
Bir güle bülbül-i şeyda mısın sen
- 2 Esrār-ı derūnum itdin 'āşikār  
Çoḡ derd ü belāya oldum giriftār  
Hep 'aḡl u şu' urum oldu tārumār  
Başıma püsküllü belā mısın sen
- 3 Bīçāre Edīb' i divāne itdiḡ  
Bir şem' -i cemāle pervāne itdin  
Rūz-ı şeb sākin-i meyhāne itdin  
Mā'il-i sāḡar u mīnā mısın sen

457

(138b)

- 1 Himmet-i evliyā imdāt eylese  
Gönül gülzārınḡ ḡārın olaydıḡ  
Bir mürşid-i kāmil ihsān eylese  
Sen kendi özünde Ḥaḡḡ' ı bulaydıḡ
- 2 Öğrensen (m) esrār-ı resūlullāhı  
'Ayne'l-yakīn görsen (m) cemālullāhı  
Fehm etmezsen(m) rumūz-ı kelāmullāhı  
Esrār-ı hikmetle ḡālle dolaydıḡ
- 3 Muḥammed Mustāfa olsun sebebi  
Dā' im eylesüḡ bu 'ālī nesebi  
Ḥulḡiyā niyāz ider aman yā Rabbi  
.....<sup>697</sup> ābı olaydım

---

697 Vsoo





458

(131b)

- 1 Yā Rab senin mekânın yok  
Yatağın yok yorğanın yok  
Hem dînin hem îmânın yok  
Her bir şeyden münezzehsiñ
- 2 Aman Allah subhānallāh  
Her derdlere dermān Allah
- 3 Sesin çıkmaz avazın yok  
Abdestin yok nāmāzın yok  
Hiçbir yere niyāzın yok  
“Kulhüvellahu ahadsın”
- 4 Kapuñ büyük açuñ yoñdur  
Seni kapuñ kaçan yoñdur  
Anan yoñdur baban yoñdur  
“Yā Rab Allāhu sāmehsin”
- 5 Elmasın yoñ boncuğın yoñ  
Aban keben çocuğın yok  
Karın, kızın çocuğın yoñ  
“Lem yelid velem yuledsin”

(132a)

- 6 Deryā senin şahrā senin  
Dünyā senin uqbā senin  
Bu görünen eşyā senin  
“Ve lem yekünlehū küfüven ehadsın” la şek ahadsın
- 7 Her bir şeye kudretin var  
Aqla sığmaz hikmetin var  
Yetmiş iki milletin var  
Sen hāllāk-ı kün fe kānsın
- 8 Sağında var solunda var  
Eğri doğru yolunda var  
Bir Harābī kulun da var  
‘Afv et cürm-i ‘atāsını





459

(249b)<sup>698</sup>

- 1 Emîn ol emînim böyle giderse  
Zünnârı belinden çözdüreceksiñ  
Hâk Muhammed ‘Alî himmet iderse  
Kendiñi bir ara d...düreceksiñ
- 2 Nûr-ı Hüdâ ile tolacaksınız  
Menzil-i maşşûdu bulacaksınız  
Öyle bir mevlevi olacaksınız  
Dön desen dağları döndüreceksiñ
- 3 Çeşm-i Hâk ile Harâbî‘ ye bak  
Çıkar zünnârıñı kerdânına tağ  
Bu hâlde cenneti edince ihrâk  
Yanan cehennemî söndüreceksiñ
- 9 Aman Allah subhanallâh  
Her derdlere derman Allah

460

(163b)

- 1 Yâ Râb sen Allah-ı ‘azîmü‘ ş-şânsın  
Her yirde her ferde maqbûl olursun  
Mekândan münezzeh bir lâ-mekânsın  
Velâkin her şey‘ e medhûl olursun
- 2 Bu kevn-i mekânı sensin yaratan  
Cümlesi mahv olur çıksan aradan  
Sensin toğurtturan sensin toğuran  
Zâtın fâ‘ il zâtın mef‘ ul olursun
- 3 Toğup gelen ölüp giden bir sensin  
İnsânı hayvânı öldüren sensin  
Bu ne hikmet gene o ölen sensin  
Kendiñ kâtil kendiñ maqduul olursun

(164a)

- 4 ‘Lâ yüs‘eli ‘ammâ yef‘al‘ dir el-Hâk  
Su‘âl etmem lâkin yaptığına bak  
Yâ Rab sen kendiñi etseñ istintâk  
Kâbâhatin çıkar mes‘ul olursun

---

698 Tarık-i mevleviyeden Emin Bey hakkında söylenmiştir.-AEH





- 5 Sensiñ icrā eden her cināyeti  
Sensiñ qabūl eden her rezāleti  
Virip Ḥarābī‘ ye hep qabāḥati  
Çıqarsıñ aradan meçhūl olursuñ

#### 461

(136b)

- 1 “Yedullāh” āyetiñ bilemez ise  
Ḥaḳ naşip etmese zāhid neylesün  
Allah‘ ıñ emrini dinlemez ise  
Cān kulağı yokur naşıl diñlesün
- 2 Bu remzī fehm ider ‘ irfān olanlar  
Ne bilsün cāhil ü nādān olanlar  
Vaqit-i esrār-ı Qur ‘ān olanlar  
Ḥaḳıqati gelsin bize söylesün
- 3 Ey vā‘ iz-i aḳzā Harābī der ki  
Diñle bu nuṭṭu bilmezsıñ çünki  
Ben öyle muḳaddes bir Kā‘ be‘ yim ki  
Kā‘ be gelsin beni tavāf eylesün

#### 462

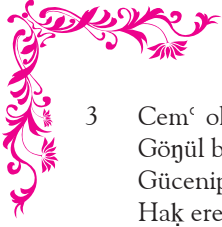
(263b)

- 1 Ey zāhid sen bizi sanma günāḥḳār  
Günāḥımız yoḳdur şevābımız var  
Görüñmez demi hoş görür settār  
Bu sırra Qur ‘ān‘ la cevābımız var
- 2 Fi‘ limiz ba‘ ş-ı ‘ azāb şanma  
İçtiğımız ḥarām bir ābdır şanma  
Şaḩa ḥarām olan şarabdır şanma  
Cennet ırmağında şarābımız var

#### 463

(17b)

- 1 Varlıq deryāsına dalma ey qardaş  
Qardaşlıqda birlik dirlik isterler  
Benlik da‘ vāsından geç yavaş yavaş  
Mūḥiplikte birlik dirlik isterler
- 2 Er ol haḳqıyla geçir bu demi  
Berzaḩa düşürür benlik Ādemi  
Resūlullāh dedi: ‘ Lāhmike lāhmī’  
Dervīşlikte birlik dirlik isterler



- 3 Cem' oldu bir yere bunca evliyā  
Gönül birliğiyle fetḥoldu dünyā  
Gücenip sürüden ayrılma asla  
Haḳ erenler birlik dirlik isterler
- 4 Ḥarābī kemteri söyleten Ḥaḳ' dır  
Senlik benlik lafzı burda yasaḳdır<sup>699</sup>  
Kendini beḡenmek çıḳmaz soḳaḳdır  
Haḳ erenler birlik dirlik isterler  
(Mā-bā' dı var)

(264a)

- 3 Elest bezmindeki ' ahd ü peymāndan  
Ayrılmayız biz aḡla o imāndan  
İsmā' il' e nāzil olan ḳurbāndan  
Soframıza meze kebābımız var
- 4 Ḥaḳ' dan bize her dem hidāyet olur  
Muḡammed ' Alī' den ' ināyet olur  
Saz ḳalsaḳ Allah' a ' ibādet olur  
Dāvud peyḡamberden rebābımız var
- 5 Bu ana deḡin ḳalū belādan  
Ḥaberimiz vardır her mācerādan  
Ḥarābī' ye ihsān olmuş Ḥūdā' dan  
Oḳuyoruz iḡte kitābımız var

464

(225a)

- 1 Ḥaydār-ı Kerrār' a cānım fedādır  
Çünkü kendileri ḡāh-ı velīdir  
Ba' zı müfsidlerin sözü hebādır  
Söylüyorlar ḡāḡā Allah ' Alī' dir
- 2 Sırr-ı Ḥaḳḳ' a buḡlar āḡāh deḡildir  
Ḥaḳḳ' a gidenler hemrāh deḡildir  
' Alī Ḥaḳ' dır faḳaḳ Allah deḡildir  
Böyle ḳannedenler muḡlaḳ delidir
- 3 ' Alī' nin pek büyük kerāmeti var  
Kerāmetden büyük velāyeti var  
Ḥaḳ diyenleriḡ delāleti var  
Zirā ḡaḳḳ Muḡammed ' Alī Celī dir

---

699 SA s 88





- 4 Dinle bu söz vâ' iz bendi değildir  
Benden Hâk söylüyor 'indî değildir  
İmâmı Hârâbî şimdi değildir  
Tâ bezm-i elest ve kalû belidir

#### 465

(233b)<sup>700</sup>

- 1 Hüsni-i meyhârîñ yoğdur emsâli  
Sâhicidir herkese nağdi fedâdir  
Nasıl anlatırım bilmem bu hâli  
'Aklı çoğdur faqat biraz şeydâdir
- 2 Derd-i hicrân ile sergerdân olmuş  
Ye 'si ğamı hüznü ferâvân olmuş  
Hânesi eşyâsı perîşân olmuş  
Çoluğ çocuğundan şimdi cüdâdir
- 3 Edîb diyor aña dem budalası  
Rağıyla yemek yer budur ğıdası  
Görmeyenler görsün işte imzâsı  
Hâkâk Mûsâ Kâzım Hüsni gedâdir

#### 466

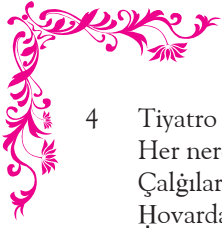
(271a)<sup>701</sup>

- 1 Üç ay değil şehri ramazân  
Dürlü dürlü yemek yemek ayıdır  
'İbâdet itmek olmuyor imkân  
Zirâ bir eğlenmek gülmek ayıdır
- 2 Bu ayda gör nefse edilen hıdmet  
Başka ayda böyle edilmez ğayret  
Her dürlü ta'âma olunur rağbet  
Kıymaklı baklava börek ayıdır
- 3 Bu mübârek ayda olan rezâlet  
Hiçbir vağd olmaz olan delâlet  
Herkes zevğ ediyor nerde 'ibâdet  
Kızla kızanla günâh itmek ayıdır

700 İstihza olarak Hâkkâk Hüsni Efendi hakkında söylenmiştir.-AEH

701 Ramazân-ı Şerîfe Nefesi.-AEH





- 4 Tiyatro hoşkabâz cânbâz pehlivân  
Her nerde de varsa giderler hemân  
Çalgılar çalmur açık her mekân  
Hovardalık itmek gezmek ayıdır
- 5 Bu ahvâli görüp almalı 'ibret  
Fâsıklara olsun şad hezâr la'net  
Terâvihden sonra artar muhâbbet  
Şabağa dek güzel sevmek ayıdır

(271b)

- 6 Ey Harâbî bu ay günâh idenler  
Her zamândan fazla yemek yiyenler  
Bu hâl ile oruç tutdum diyenler  
İnsân değil muflak eşek ayıdır

467

(229a)<sup>702</sup>

- 1 Hâkķāk-ı şehirdir Hüsni-i meyhör  
Emşâli bulunmaz gâyet şanlıdır  
Bu nuṭķı işte eylerim tekrâr  
Şâmit-ı kemâli var şanlıdır
- 2 Her sözü düşmâna tıpkı bir oğdur  
Kıyağdır kendünde cesâret çoğdur  
Bıcağdan kuruşundan pervâsı yoğdur  
Kolay ölmez çünkü yedi cânlıdır
- 3 Sanma pek Hüsni' nin içi çürükdür  
Ma' şallâhı var gâyet yörükdür  
Yağışıklı gencdir yaşı küçükdür  
Elli beş yaşında delikanlıdır
- 4 Edib edebsizdir fenâ yazıyor  
Kendi kıyusunu kendi kızıyor  
Gâhî kuduruyor gâhî azıyor  
Hayvândır eşekdir Marzuvanlıdır

468

(221b)

- 1 Hâkķāk-ı şehirdir Hüsni-i meyhör  
Emşâli bulunmaz gâyet şanlıdır  
Bu nuṭķı işte eylerim tekrâr  
Şâmit-ı kemâli var şanlıdır

---

702 İstihza olarak Hakkak Hüsni Efendi hakkında söylenmiştir.-AEH





- 2 Her sözü düşmāna tıpkı bir oğdur  
Kıyağdır kendünde cesāret çoğdur  
Bıcağdan kırşundan pervāsı yoğdur  
Kıolay ölmez çünki yedi cānlıdır
- 3 Sanma pek Hüsni<sup>c</sup> nin içi çürükdür  
Ma<sup>c</sup> şallāhı var gāyet yörükdür  
Yağışıklı gencdir yağı küçükdür  
Elli beş yaşında delikanlıdır
- 4 Edib edebsizdir fenā yazıyor  
Kendi kıyusunu kendi kıazıyor  
Gāhı kuduruyor gāhı azıyor  
Hayvāndır eşekdir Marzuvanlıdır

#### 469

(237b)

- 1 Cāhiller çekemez ehl-i imānı  
Zirā yüzlerinin hikmeti vardır  
Nasıl anlatayım bilmem bu hāli  
Ehl-i dilin şān u şöreti vardır
- 2 Vücūd-ı merdim kāmil-i <sup>c</sup> irfān  
Sızdırılmış altın gibidir her an  
Her nereye gitse olsa nümāyān  
İ<sup>c</sup> tibār edenler kıymeti vardır
- 3 Kāmillerin <sup>c</sup> ilm-i <sup>c</sup> irfānı vardır  
<sup>c</sup> Ākl u fikri fażl u iz<sup>c</sup> ānı ma<sup>c</sup> lūm  
Sözü özü toğru vicdānı ma<sup>c</sup> lūm  
Her müşkülü hālle kudreti vardır
- 4 Bir insān cāhil ü nādān olursa  
İnsān şüretinde hayvān olursa  
Harābı<sup>c</sup> ye karşı düşmān olursa  
Mutlak anda hased <sup>c</sup> illeti vardır

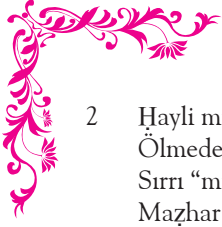
#### 470

(254b)<sup>703</sup>

- 1 <sup>c</sup> Aşkıñ ocağını yandırmak için  
Hağdan ihsān olmuş yelpāzem vardır  
Kālā-yı <sup>c</sup> irfānı hem ölçmek için  
Derviş peygamberden endāzem vardır

703 Bir icaze almak için beni teşvik eden ihvāna söylenmiştir.-AEH





- 2 Hāyli muḥibbāna oldum rehnümā  
Ölmeden öldürüp eyledim iḥyā  
Sırrı “mutu kıable ente mütü”ya  
Maẓhar olmuş pek çok cenāzem vardır
- 3 Allah‘dan ezeli taqḍir olunmuş  
Dest-i ‘Alī ile taḥrīr olunmuş  
Müḥr-i nübüvvetle teşḥīr olunmuş  
Böyle bir muḳaddes icāzem vardır
- 4 Şüret-i zāhirde Ḥarābī‘yim ben  
Faḳat Ḥaḳḳ‘ın başka ḥesābıyım ben  
Cümle enbiyānıḡ kitābıyım ben  
Bozulmaz çözümez şirāzem vardır

471

(246a)<sup>704</sup>

- 1 Ey erenler erler nasıl ersiḡiz  
Söyleyiḡ sizinle da‘vāmız vardır  
Bacılara niçün nāḳış dersiḡiz  
Bizim de Ḥazret-i Ḥavvā‘mız vardır
- 2 Bizi de ḥalḳ eden Sübhān deḡil mi  
Arslānıḡ diḡisi arslān deḡil mi  
Söyleyen maḳbül-i raḥmān deḡil mi  
Ümm-i Gülsüm Zeynep ablamız vardır
- 3 Luṭfiye faḳīre kemter bacıdır  
Muḥammed ‘Alī‘ye ḳuldur bacıdır  
Cümle erenlerin başı tācıdır  
İşte Fatmatü‘z-Zehrā‘mız vardır

472

(185a)

- 1 Ey mü‘minler beni ziyāret idiḡ  
Yüzüm cemālullāh şifāt bendedir  
Dört kitābım yāhū ḳırā‘at idiḡ  
Ḳur‘ān Zebūr İncil Tevrāt bendedir
- 2 Ādem- i şafiyullāh oldum bir zamān  
Mūsā-yı kelīmullāh oldum bir zamān  
İsā-yı rühullāh oldum bir zamān  
Şimdi Nūḥ‘um gelin necāt bendedir

---

704 Hasbu‘l-icab Lütfiye Bacı tarafından söylenmiş bir nefesdir.-AEH





- 3 Hārābī-veş içseydiñiz bu şaştan  
Halāş olurduñuz şerr-i vesvāstan  
Dileğiniñ nedir Hızır İlyās<sup>c</sup> dan  
Zemzem kevşer āb-ı hayāt bendedir

473

(142a)

- 1 Yāhū burada olan muḥibbāna bak  
Öyle sarğa burğa kardaş değıldir  
Edebiñle otur yāhūburadan kalk  
Herkes seniñ gibi qallāş değıldir
- 2 Hāq yüzüdür burda gördüğüñ yüzler  
Velākīn göremez kör olan gözler  
Bizim erenlere söylenen sözler  
Hāqk<sup>c</sup> in esrārımı .....<sup>705</sup> değıldir
- 3 ....<sup>706</sup> derviş işi güçtür  
Demir leblebi yemesi güçtür  
Ṭariqat libāsı giymesini güçtür  
Çünkü o ipekli kumaş değıldir

(142b)

- 4 Putperest Yahūdi Hıristiyān olan  
Ayrı ğayrı değıl nümāyān olan  
Hāqk<sup>c</sup> a imān idüp müselmān olan  
Yeşilbaş Kızılbaş aqbaş değıldir
- 5 Söylenen sözleriñ cümlesi hoştur  
Dolularla dolu boşlarla boşdur  
Hārābī kemteri sanma serhoşdur  
Yer içer zevk ider ‘ ayyāş değıldir

474

(223a)<sup>707</sup>

- 1 Hüsni-i Hāqkāk<sup>c</sup> in şerveti çokdur  
Geçinmesi ğāyet kibārānedir  
Cevrdir kimseden pervāsı yokdur  
Ṭūr-ı hareketi ahrārānedir

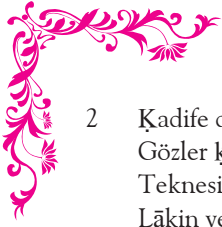
---

705 Vsoo

706 Vsoo

707 Hattat Hüsni Efendi<sup>c</sup> ye berā-yı istihza irsāl olunmuştur.-AEH





2 K adife d şeli odası vardır  
G zler kamaşdırır m da' sı vardır  
Teknesi sabunu s desi vardır  
L kin yemekleri baņa r nedir

3 O H ar b  neler taħr r idersin  
Herkesin h aliņi tefs r idersin  
Kardaşın H sni' yi taħk r idersin  
Bu h aliņ doğrusu hum r nedir  
M -b ' d

(223b)

4 G r yorum l -şek kudretle  lduğ  
Seni kim yaratdı nasıl halk olduğ  
Sen bu Allahlığı nereden bulduğ  
Bey n et  albimde  almasın g m n

5 Bizim  st m ze H aklanıyorsun  
Fa a  ni  n bizden şaklanıyorsun  
Hem darlanur hem de yoğlanıyorsun  
G ster cem liņi gel işte meyd n

6 H ak dedi ben seni yarattım ins n  
Kendimi kendiņde eyledim pinh n  
Sırrımı c hile eyledim ' ay n  
' Arif-i bill ha eyledim ihs n

7 H ak M s ' ya b yle itdi hi abı  
Beni g rmekliđiņ işte cev bı  
Tıpkı baņa beņzer  ulum H ar b   
Git anı ziy ret eyle her zam n

475

(150b)

1 Yoğdan değil vardan yoğurdu bizi  
H ak her şey' e  k dir h k meti  oğdur  
Taħn kısmına da  oyurdu bizi  
O zam ndan beri  arnımız  oğdur

2 Yazdığı defteri d remez dirsem  
Beni derg hından s remez dirsem  
Benim g rd ğ m  g remez dirsem  
İdr k etmeyene bu s z bir oğdur







- 3 Hārābī' yim çıkmam imān silkinden  
Yedimde sezer var kudret kilkinden  
Beni çıkarmağa kendi mülkünden  
Hazret-i Allah' ın kudreti yokdur

476

(279b)

- 1 Hāk Mūsā' ya Tūr' da itdi hitābı  
Baņa gelen bende birleşmiş olur  
Faķat bir kulum var ismi Hārābī  
Aņa iren baņa irişmiş olur
- 2 Kāhhār olduğuma imān edenler  
Hārābī' yi sevsin beni sevenler  
Edib Hārābī' ye karşı gelenler  
Benimle ğavğaya girişmiş olur
- 3 Kulum Hārābī' ye hürmet eyleyen  
' İzzet bulur aņa ' izzet eyleyen  
Anıñla riyāsız şöhet eyleyen  
Bizzāt benim ile söyleşmiş olur
- 4 Her kim ister ise olmağa bākī'  
Āb-ı hayāt üzre edibdir sākī'  
Edib Hārābī' ye olan mülākī  
Taḥkīk-i benim ile birleşmiş olur

(280a)

- 5 Esrār-ı Qur' ān' ı her an u zamān  
Kulum Hārābī' ye eyledim ihsān  
Anıñ meclisinde bulunañ insān  
Benim hużürümde oturmuş olur
- 6 Her kulum bu sırta değıldir mahrem  
Vaḥdet esrārını eyledim müphem  
' Abdım Hārābī' yle görüşen ādem  
Lā-şek benim ile görüşmüş olur
- 7 Bu ḥāl-i vaḥdeti beyān eyleyen  
Hārābī değıldir Hāk' dır söyleyen  
Eğer inanmazsa bunu dinleyen  
Allah' dan kendini ayırmış olur





477

(222a)<sup>708</sup>

1 Hüsni-i meyhârın kalbi mükedder  
Çerâğ-ı t̄âli‘ i yanmaz sönükdür  
Arada sırada içüni çeker  
Göğsü zavallının t̄ıpkı k̄örükdür

2 ‘Aşk̄ı ziyâdedir meyli sâzedir  
İhtiyârdır faķaķ göñlü tâzedir  
Saķalı pek güzel bir yelpâzedir  
Ağzında dişleri kırık döķükdür

3 Rûz-ı raķîbi sever ziyade içer  
Mest olur soķaķda çamura düşer  
Yatağına s.ar donuģa işer  
Virâ‘ sı k̄üşe beli çöķükdür

(222b)

4 Bizde raķı görse o anıģda çöker  
Şebâtsizdir ordan oraya gezer  
Taşhandan lanğaya çok çabuķ iner  
Rahvân hayvân gibi ğâyet yürükdür

5 Zümre-i bende-i evliyâdandır  
....<sup>709</sup> tarîķa ‘âşinâdandır  
Fakr h̄âlî yokdur âğniyâdandır  
Belki paltolu yırtık söķükdür

6 Hâķķâķ-ı şehirdir emşâli gelmez  
Sözünde şadıķdır yalan söylemez  
İpiyle kuyuya aşla inilmez  
Çünkü ipi fenâ h̄âlde çürükdür

7 Kancayı Hüsni ‘ye taķma H̄arâbî  
Yaptıģı işlere baķma H̄arâbî  
Zinhâr anıģ gibi çaķma H̄arâbî  
Seni berbâd eden baķ öķsürükdür

---

708 Hakkâk Hüsni Efendi‘ye okumak üzere berâ-yı istihza gönderilmiştir.-AEH

709 Vsoo



478

(241b)

- 1 Hakkāk Mūsā Qāzım Hüsni'yi gören  
Aldanub zann ider doğru sözlüdür  
Öğreniş hālını varsa bilmeyen  
Vallāhi billāhi iki yüzlüdür
- 2 Tab'ında serhoşluk 'ilācı vardır  
İhtiyārdır faqat şehveti vardır  
Bacıları sever ğayreti vardır  
Qadınlar hakkında açık gözlüdür
- 3 'Ayyāş olduğundan çok sever düzi  
Tilki tabi'atlı muhamedir sözü  
Anı bırakub kaçmış karısı kıızı  
'Ailece işi pek pürüzlüdür

479

(151b)

- 1 Yolca bir ādem er ise  
Bende-i peygamber ise  
Kendisine Haq der ise  
Dār ile berdārı bilür
- 2 Āmir olup ta eliğe  
Hüküm idebilse diliğe  
Doğru olanlar beliğe  
Sardığı zünnārı bilür
- 3 Nuṭq-ı Harābi'ye inan  
Deme falan ibn-i filan  
Haqq'ı bilip 'ārif olan  
İşte bu esrārı bilür

480

(29b)

- 1 Enbiyā içinde şakku'l-kameriğ  
İcrāsı Ahmed-i Muhtar'a mahşüş  
Zülfikār u Düldül feth-i Hayber'in  
Cenāb-ı Haydār-ı Kerrār'a mahşüş
- 2 Ne erler halk itti Hazret-i Bārı  
Kimi şire bindi gem etti mārı  
Velākin yürütmek cānsız divārı  
Hācı Bektaş Veli Hünkār'a mahşüş



- 3 “Men ‘aref” sırrını idrāk eylemek  
Mansūr-tek ene‘l-haḡ sırrın söylemek  
Mürşid-i ḡāmiliḡ sesin dinlemek  
Harābī vāḡıf-ı esrāra mahsūs

(30a)

- 4 “Kün” dedi var etti kevn ü mekānı  
Bu ḡudret Ḥazret-i Kibriyā‘ nıḡdır  
“Levlāke levlāḡ” emr-i Sübhān‘ ı  
Ki ‘ālemler Muhammed Mustafa‘ nıḡdır
- 5 ‘Aḡla fikre sıḡmaz hikmet-i settār  
Yār u aḡyār ider nārıda ḡülzār  
Süre-i heletā seyf-i zülfiḡār  
Cenāb-ı ‘Alīyye ‘l-Murtazā‘ nıḡdır
- 6 Her gemisi<sup>710</sup> olan ḡaptan deḡildir  
Her zengin<sup>711</sup> olan sūltān deḡildir  
Bu nutḡun sahibi ‘irfān deḡildir  
Edīb ü Ḥarābī budalanıḡdır

481

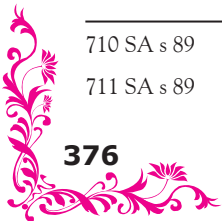
(151a)

- 1 Ḥaḡ yoluḡa doḡru giden  
Ḥazret-i Settār‘ ı bilür  
Mürşidine bi‘at eden  
Ahmed-i Muḡtār‘ ı bilür
- 2 Teslim edenler serini  
Terḡ edebildi şerrini  
Kimki bilür rehberini  
Ḥaydār-i Kerrār‘ ı bilür
- 3 Ṭurma bu ḡafletten uyan  
Ḥıble-i didāra inan  
Mürşid eteḡiḡi tutan  
Dāmen-i Hünḡār‘ ı bilür
- 4 Sözlerimi diḡle biraz  
Ḥaḡḡ‘a gerek nāz u niyāz  
Zāhid eḡer ḡılsa namāz  
Ḥıble-i divāri bilür

---

710 SA s 89

711 SA s 89





5 Anlamadı bir nicesi  
Var bunun elbet hecesi  
Bir kişi mi' rāc gecesi  
Gördüğü didānı bilür

6 Hāḫ diyerek özüne  
İbret ile baḫ yüzüne  
Şābit olanlar sözüne  
Virdüğü ikrānı bilür

482

(269b)

1 Ey sofî cenāb-ı ḥālik-ı mutlak  
Bu şarabı bize in'ām eylemiş  
Çok medḫ etmiş anı Kur'ān'ı aç baḫ  
Mü'mîn olanlara ihsān eylemiş

2 Vaḫd-i sa'ādetde rezālet eden  
Muḫammed 'Āli'ye 'adāvet eden  
(270a)  
Evlād-ı resūle cināyed eden  
Münkir münāfiḫa ḫarām eylemiş

3 Biz içeriz lākin etmeyiz 'iṣyān  
Helāl etdi bize anıçün Sübhān  
Namāz kıldırmaḫa bize her zamān  
Bir pīr-i muḫānı imām eylemiş

4 Zemzemi terḫ idüp geçelim deyü  
ḫarāmı helālden seçelim deyü  
Muḫaddes şarabı içelim deyü  
Allah bize maḫşüş selām eylemiş

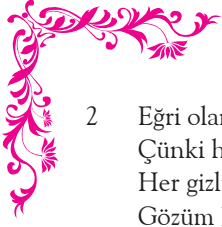
5 Ey ḫoca bu sırra deḫilsin āḡāh  
Anıçün şarābdan eylersin ikrāh  
Ḳalb-i ḫarāb'ye ḫazret-i Allah  
Bu toḫru sözleri ilhām eylemiş

483

(282a)

1 Ey Sofî nuḫkuma gel eyle imān  
Her sözüm Mevlānıñ sözü gibidir  
Tıpkı baḫa benzer ḫazret-i Sübhān  
İşte yüzüm anıñ yüzü gibidir





2 Eğri olanları sözle düzlerim  
Çünkü hep âyetdir benim sözlerim  
Her gizli âhvâli görür gözlerim  
Gözüm Hakk'ın kudret gözü gibidir

3 Allah' dan Hârâbî beri değilsin  
Her yerde her vakit ayrı değilsin  
Rabbu'l-âlemînden gayrı değilsin  
Senin özün Hakk'ın özü gibidir

484

(8a)

- 1 Dîdâr-ı Âdeme Hazret-i Sübhan  
Huñû-ı müphemî taşîr eylemiş  
Nüşhâ-i kübrâdır vücûd-ı insân  
Mâye-i hikmetle tahmîr eylemiş
- 2 Kâ' be kavseyn<sup>712</sup> yazmış ebrûvânıya  
Serâheñ veh haber dü çeşmânıya  
İki gâmzen ile hep müjgânıya  
“Sûre-i fetehnâ” tahrîr eylemiş
- 3 Qur'ân' da buyurmuş hallâk-ı ezel  
İnsândan yoğ imiş bir nesne güzel  
Ey Hârâbî resmiñi ressâm-ı ezel  
Hâme-i kudretle taşvîr eylemiş

485

(150a)

- 1 Ey dervîş açlıktan etme şikâyet  
Tekkeyi bekleyen çorba içermiş  
Deryâ kenârında kalma nihâyet  
Atı alan Üşküdar'ı geçermiş
- 2 Bir insânın doğru özü olursa  
Hakk'ı işbat ider sözü olursa  
Kendini göreceğ gözü olursa  
Pirinciñ taşını görüp seçermiş
- 3 Hâzret-i Peygâmbere baş ne söylemiş  
Hârâbî'yi ana îmân eylemiş  
Dünyâ mezre-i âhîret imiş  
İnsân ektiğini mutlak biçermiş

---

712 SA s 104





486

(18a)

- 1 Kıardaş muhabbeti niçin bozarsın  
Hağ erenler buna kıa 'il olur mu  
Ādāb u erķāndan yoldan azarsın  
Bu hāl ile ādem kāmīl olur mu
- 2 Meyvesiz gölgesiz sen bir geçersin  
Haddinden ziyāde dolu içersin  
Her sözün önüne durmaz geçersin  
İnsān muhabbete hā 'il olur mu
- 3 Bu<sup>713</sup> yolda hāk ile yeksān olanlar  
Kadeh tek boşalıp yine dolanlar  
Hep kendi<sup>714</sup> özünde hağkı bulanlar  
Baba erenlerden ġāfil olur mu
- 4 Bu yolda<sup>715</sup> Ĥarābī gel kıalma sersem  
Savuştur yarağı var iken merhem  
Hem kendi özünü fehm itmeden ādem  
Hiç kendi sözüne mā 'il olur mu

487

(264b)

- 1 Zāhid riya ile olan 'ibādet  
Ĥağadır Ĥazret-i Settār' a karşı  
Böyle namāz ile olamaz ümmet  
Hiç kimse Āhmed-i Muğtār' a karşı
- 2 Tarīkatsiz mü 'min olamaz kimse  
Nūr-ı nübüvvetle dolamaz kimse  
Hağğ' ı peyğamberi bulamaz kimse  
Yatub kıalkmak ile dīvāra karşı
- 3 Allah gözleriğe çekmiş bir perde  
Yoğ virsen Allah' ı göğde ve yerde  
Gösterelim gel gör Hağğ' ı nerde  
Secde eylesün settāra karşı

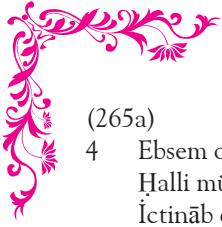
---

713 S A s 128

714 S A s 128

715 S A s 128





(265a)

- 4 Ebsem ol Hārābī sen nasıl ersiñ  
Hālī müşkül böyle sözler söylersiñ  
İctināb et belki hāta edersiñ  
Haydār-ı Kerrār-ı Hünkār‘ a qarşı

488

(201b)<sup>716</sup>

- 1 Luṭf eyle ey kardaş aç çeşmānıñı  
Güzel baq sen varsıñ senden içerü  
Bu sözümle bozma sen imānıñı  
Der isem ben vardır benden içerü
- 2 Öğrenmek istersem aşıl ismimi  
Göñül levhāsına gel çiz resmimi  
Şāret-i fāhirde görme cismimi  
Bu tenden ten var tenden içerü
- 3 Şerī‘ at sandıñın şerī‘ at değil  
Gördüğüñ hāqıqat tarıqat değil  
Bu seniñ bildiğıñ ma‘ rifet değil  
Ey Hārābī fen var fenden içerü

489

(285b)

- 1 Dünyāda her bir insān  
Şüretle ādem olmaz  
Her hırka tāç geyenler  
İbrāhim Edhem olmaz
- 2 Bu rāh-ı nāzenīne  
Dāhıl olan çok amma  
Esrār-ı künt-i kenze  
Qāffesi muḥarrrem olmaz
- 3 Ruḥu‘ l-ḳudüsten İsā  
Bir kerre toğdu geldi  
Her hāmile cihānda  
‘İffetli Meryem olmaz
- 4 Allah‘ ın enbiyāsı  
Çok faqat ‘ ind-i Hāk‘ da  
Şulṭān-ı enbiyā tek  
Maḳbül-i ekrem olmaz

---

716 Hasbu‘ l-icāb söylenmiştir.-AEH







- 5 Merdler Һarābī aşla  
Tā merde minnet etmez  
Bir seferde oturmaz  
Anlarla hemdem olmaz

490

(12a)

- 1 Bize taqđır olmuş “qalū balīden”  
Anıñçün sākin-i meyħāneyiz biz  
“Seqāhum” ħamrını tā ezaliden  
İçdik dost elinden mestāneyiz biz
- 2 Һaqqı her bir şey e qādir bilürüz  
Dünyā vü uqbāya nāzır bilürüz  
Her nereye baqsak ħāzır bilürüz  
Sacid-i Ka be vü putħāneyiz biz
- 3 .....<sup>717</sup>  
.....<sup>718</sup>  
Yıqılmış çürümüş kāşāne şanma  
Gencīneler tolu viraneyiz biz

491

(271b)

- 1 Ey vā iz sen bize va z edemezsiñ  
Çünkü her bir ilmin deryāsıyız biz  
Bizim yurdumuza hiç gidemezsiñ  
Haqqıkat qāfınıñ anqāsıyız biz
- 2 Һaberdār olaydıñ sır-ı Sübhān dan  
Qırā āt iderdıñ küfr ü imāndan  
Bir şey anlamadıñ mağz-ı Qur ān dan  
Qur ān ıñ esrār-ı ma nāsıyız biz

(272a)

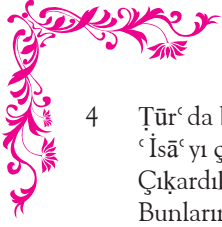
- 3 Biz tertip eyledik Qā be qavseyini  
Qurb-ı ev ednāda qurduq āyini  
Fehm eylemezsiñ sen o mābeyni  
Mī rācın “leyletü l-esrāsı”yız biz

---

717 Vyoo

718 Vyoo





- 4 Tūr‘ da biz Mūsā‘ yı irşād eyledik  
‘İsā‘ yı çarmıḡdan āzād eyledik  
Çıkardık göḡlere imdād eyledik  
Bunların sebep-i ihyāsıyuz biz
- 5 Kāf u nūn daḡa nişān yoḡ iken  
Bu görüp bildiḡiñ cihān yoḡ iken  
Ḥaḡḡ‘ a sıḡacaḡ mekān yoḡ iken  
Bizde gizlenmişdir ‘ amāsıyuz biz
- 6 İbrāhim‘ e nārı gülzār eyledik  
“Tecrī mintahthel enhār” eyledik  
Yoḡ iken Ḥarābī biz var eyledik  
Bu kevn ü mekānıñ Ḥüdāsıyuz biz

492

(234a)

- 1 Aḡ üzre ḡaradan sorma ey zāhid  
Biz Ḥaḡḡ‘ dan ders aldık zorlu ‘ ālimiz  
Cāhilsıñ müfsidsıñ Allah da şāhid  
Ḥükümümüz ḡoḡrudur ‘ ādil ḡākimiz
- 2 Lā ilāhe lāfzın ḡāle almayız  
Baḡr-i delālete aşla dalmayız  
Sen gibi beş vaḡt namāz ḡılmayız  
Lākin ‘ ibādet-i Ḥaḡḡ‘ da dā‘ imiz
- 3 Sanma biz mazḡhār-ı mī‘ rāc deḡiliz  
Mī‘ rācımız vardır muḡtāc deḡiliz  
Ramazān‘ da gündüz yir aḡ deḡiliz  
Ḥarnımız ḡoḡ faḡaḡ her an şa‘ imiz
- 4 Ḥarābī Allah‘ dan ayrı deḡildir  
Allah Ḥarābī‘ den ḡayrı deḡildir  
Ebsem ol Ḥarābī yeri deḡildir  
Biz sözünde seniñ dā‘ im ḡā‘ imiz

493

(66b)

- 1 Bīçāre zāhidā ḡızılbaş olduḡ  
Dā‘ imā bāde-i gülfām süzeriz  
Bezmimize mahbūb bir sākī bulduḡ  
Anıñ iḡün böyle serhoş gezeriz





2 Bektāşiyüz yā hū itmeyiz inķār  
Nāmımız söylenir dillerde her bār  
Bizlere bir mahbūb olursa şikār  
Kırk kişiyile onu hemen düzeriz

3 Harābī nedir bu melāmet hāli  
Efsāne söyleyip uzatma kālī  
Zāhid ağzı bize torpa misālī  
Çekince yularıñ ağzıñ büzeriz

494

(64a)

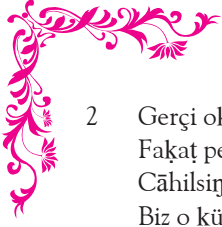
- 1 Kāf u nūn hiṭābı izhār olmadan  
Biz bu kâ 'inātuñ iptidāsıyız  
Kimseler vāşıl-ı didār olmadan  
Ol Kā' be kavseyniñ ev ednāsıyız
- 2 Yoķ iken Ādem' le Havvā ' ālemde  
Haķ ile haķ idik sırr-ı müphemde  
Bir gececik mihmān kaldıķ Meryem' de  
Hażret-i ' İsa' nıñ öz babasıyız
- 3 Bize peder dedi tıfl-ı Mesīhā  
"Rabbi Erni" deyu çağırđı ' İsa  
"Lenterānī" deyen biz idik ana  
Biz Tūr-ı Sinā' nıñ tecellāsıyız
- 4 "Küntü kenz" sırrınıñ olduķ āgāhı  
Ayne' l-yaķīn gördük cemālullāhı  
Ey hāce bizdedir sırr-ı ilāhi  
Biz Hācı Bektāşın fuķarāsıyız
- 5 Zāhidā şānımız "inna fetehnā"  
Harābī kemteri serseri sanma  
Bir kılı kırk yarar kāmiliz amma  
Pir Balım Şulţān' ıñ budalasıyız

495

(270b)

- 1 Ey hoca sen bizi cāhil mi şandın  
Biz ledün ' ilminiñ ' ulemāsıyuz  
Bizi mezhebiñe dāhıl mi şandıñ  
Biz benī İsrā' il enbiyāsıyız





- 2 Gerçi okuyorsun “levlāke levlaḳ”  
Faḳaṭ perdesini idemeziṣiṅ ḳāḳ  
Cāhilsini Yezīd’ e itmediṅ idrāḳ  
Biz o ḳünt-i kenziṅ mu’ ammāsıyız
- 3 Mecmu’ -ı Bahreyni ābād eylediṅ  
Hızra āb-ı hayāt imdād eylediṅ  
Ṭūr’ da biz Mūsā’ yı irşād eyledik  
Biz Hācı Bektāṣı hulefāsıyız
- 4 Şaḳın Harābī’ yi divāne şanma  
Baḳub sözlerine insāne şanma  
Hāşılı sen bizi biḡāne şanma  
Biz Allah’ ın ḫālīş akrabasıyız

## B- KOŞMALAR

496

(201a)<sup>719</sup>

- 1 Tesbīh çeke çeke Hüsni-i meyhār  
Esmāyı üstüne gene şıcratdı  
Dükkāna toplamış birṭaḳım meyhār  
Kendüsini fenā ḫālde b..latdı
- 2 Bu ḫālīṣi kimse lāyık görmedi  
Niçün böyle yapar ‘ āḳlım irmedi  
Kendisinden sorduḳ cevāp virmedi  
Sade biraz ḳaşla gözünü oynatdı
- 3 Bu çocuk Harābī insāna beṅzer  
Zekīdir kāmil ü ‘ irfāna beṅzer  
Ḥazāḳati vardır Loḳmāna beṅzer  
Pul şişe içünde ‘ ilāḳ ḳaynatdı

497

(136a)<sup>720</sup>

- 1 .....<sup>721</sup> bir dergāh gördüm  
Or....pular dolmuş kārḫāne gibi  
Çapḳınlar reziller toplanır her gāh  
Ur paḫlasun gider meyhāne gibi

---

719 Hasbu’ l-icab saatçi Hüsni Efendi’ ye gönderilmiştir.-AEH

720 Uygunsuz bir dergah hakkında söylemiştir.-AEH

721 Bu kısım şair tarafından boş bırakılmıştır.





2 Müslümânız der yerler şerî<sup>ç</sup> at yoktur  
Muhibbânız derler tarîkat yoktur  
Dervişânız derler hakîkat yoktur  
Babası cümlesi cingâne gibi

3 .....<sup>722</sup> Baba derler bir herif vardır  
İb..ler kâhbeler hep aña vardır  
.....<sup>723</sup> mâdemki sahte vâkârdır  
Sı...vir ağzına memişâne gibi

#### 498

(235b)<sup>724</sup>

- 1 Mînas Efendi<sup>ç</sup> niş hüsni-ahlâkı  
Hüdâ bilür beni meftûn eyledi  
Ne şerefdir oldum aña mülâki  
Kâlb-i maḥzûnumu memnûn eyledi
- 2 Ermenidir faḫaṭ er îmanlı erdir  
Halîm selîm nâzik ‘âlî-güherdir  
‘İlm-i fazlı vardır ehl-i hünerdir  
İktisâb-ı ‘ilm-i fûnûn eyledi
- 3 Devr-i istibdâdda çekdi çok cefâ  
Tog̃ruluḡu oldu başına belâ  
Heḡ ehl-i hükûmet oldular a‘ dâ  
Lakin kâffesini zebûn eyledi Edîb Harâbî

#### 499

(129a)

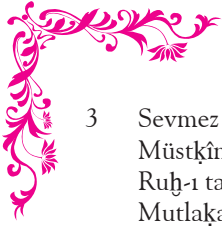
- 1 Bir kaç sene evvel ben bir güzeli  
Cândân sever idim dilrübâ idim  
Şimdi ḡayp ittim ol bî-bedeli  
Her derdime benim bir devâ idi
- 2 Öper idim çeşm-i ahûlarımı  
Kok̃lar idim zülf-i gül-bûlarımı  
Naşıl ta‘rif idem ebrûlarımı  
Sûre-i celîl “fettâhna” idi

722 Bu kısım şair tarafından boş bırakılmıştır.

723 Bu kısım şair tarafından boş bırakılmıştır.

724 Âhibbâdan izzetli Mînas Efendi hakkında söylenmiştir.-AEH





3 Sevmez idi aşla kıyl ile kâli  
Müstkımu' l-etvâr hoş idi hâli  
Ruḥ-ı tabınak hüsn-i cemâli  
Mutlağa .....<sup>725</sup>

4 İstesem cânını fedâ iderdi  
Emr itdiğim yere durmaz giderdi  
Cândân Ḥarâbî' yi gâyet severdi  
Riyâkâr değildi bî-riyâ idi

500

(62b)

1 Ğayra râm oldu ol gül-i ra' nâ  
Beyhüde per açma gülzâre bülbül  
Ağyâre koqlattı kendini hayfâ  
Durma bu gülşende biçâre bülbül

2 Her seherde nâle vü giryân idersin  
Nâleyle ' uşşâkı hayrân idersin  
Gonce derdiler mi nâlân idersin  
Kim düşürdü seni bu zâre bülbül

3 Pervâne cân virir çıkmaz âvâzı  
Şem' i şebistâna yanmağ niyâzı  
Ḥarâbî' den öğren nihân bu nâzı  
Bâl ü perin gel yağ bu nâre bülbül

501

(121a)

1 Söylemez her kim ki soğuk kanlıdır  
İster genc olsun kara kaş olsun  
İnsân var sevilir çünkü anlıdır  
İster sağal biraşın ister tıraş olsun

2 Erbâb-ı .....<sup>726</sup>  
Ef' âl-i riyâdır Ḥaḳ' dan bî-ḥaber  
Toğru insânları Allah da sever  
İster ağbaş ister kızılbaş olsun

3 Harâbî her kişi kendini söyler  
Böyle buyurmuşdur çünkü erenler  
Neylerse bir âdem kendine eyler  
İster pek sert ister pek yavaş olsun

---

725 V<sub>soo</sub>

726 V<sub>soo</sub>





502

(237a)

- 1 Hüsni-i meyhâriñ şeytânı var  
‘İnd-i ilâhîde yüzü kalmamış  
Bu hâlini bizden edemez inķâr  
Çünkü gizli değil âşikâredir
- 2 Yol geen hânında ok imiş becîr  
S..işmiş p..ştlara rakı içirir  
Kîrine ğalaķ ğünü geirir  
Dehşetli şiddetli ğulâmpâredir
- 3 Yıķanmaz silinmez yüzü ķaresi  
Vidânında var şehvet pâresi  
Ey Hârâbî yokdur bunun aresi  
Hâşre dek kapanmaz müzmin yârâdır

503

(135b)

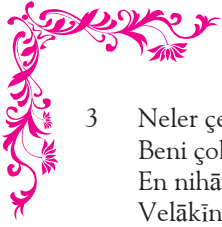
- 1 Bir sözüm var saņa mîrim efendim  
Nasıl ‘arz ideyim hayâ iderim  
Hatta geen cum‘a söyleyecektim  
Lâkin kırķdum belki hâfâ iderim
- 2 Câhil ocuklarla ülfetim yoktur  
Çünkü uğraşmağa hiç vaķdim yoktur  
Size ders virmeğe ķudretim yoktur  
Beni ‘afv ediņiz ricâ iderim
- 3 Hârâbî ister ki ‘irfân olasıņ  
Yaz oku cehd ile insân olasıņ  
Ricâl-i bî-nâma şulķân olasıņ  
Bundan şoņra böyle du‘â iderim

504

(134a)

- 1 Muğabbet müvedded sevenlerdenim  
Bunu bilmezlere yokdur minetim  
Her nereye eksen gelenlerdenim  
Çünkü her milletle vardır ülfetim
- 2 ‘Acâ’ib ğarâ’ib sır-ı mübhemim  
Bütün cihân batsa yansa bî-ğamım  
Yer ier zevķ ider ben bir adamım  
“El fakr u fahri”dir benim servetim





- 3 Neler çektim neler ey şāh-ı ħubān  
Beni çok döndürdü cenber-i devrān  
En nihāyet sana eyledi iĥsān  
Velākīn bilmediñ ħadr u ħıymetim

505

(133b)<sup>727</sup>

- 1 Kimseniñ ħaĥāsın göremez idin  
Kendi noĥsānıñı bilmiş olaydın  
Her bir söze cevap viremez idin  
Benlik da' vāsından geçmiş olaydın
- 2 Kulağın olaydı sözüm duyardın  
'İrfānın olaydı bana uyardın  
Ayağım ısırıp ħana boyardın  
Bir kelbin ağzında ol diş olaydın
- 3 Ėazeller yaparsın lāfların çoĥdur  
'İrfānın olaydı baña uyardın  
Gerçi hiddetine sözümüz yoĥdur  
Ey Ĥarābī biraz geniş olaydın
- 4 Ben nereye ħaçsam göricek idin  
Defter-i a' mālīm türecek idin  
Bilürim Şāni'yi sürecek idin  
Dervişān üstüne teftiş olaydın

506

(133a)<sup>728</sup>

- 1 Herkesin maĥlūbu bir gül olurduñ  
Bu gülşenden ħonca dermiş olaydın  
Ayne' l-yakīn görüp Ĥaĥĥ'ı bulurduñ  
Bezm-i erenlere irmiş olaydın
- 2 Kendiñi bileydin Ĥaĥĥ'ı bilirdin  
Eğri yolda doğru yola gelirdin  
Bir sofraya konsan belki yenirdin  
Böyle çiğ kalmayıp pişmiş olaydın
- 3 Ĥarābī seninle düşdü da' vāya  
Giriftār olmadan derd ü belāya  
Daha ā' lā idi öbür dünyāya  
Ey Şāni postunı sermez olaydın

727 Derviş Şāni dilinden kendi hakkında söylediğim cevabdır.-AEH

728 Bu dahi Derviş Şāni hakkına söylenmiştir.-AEH







507

(135a)

- 1 Bize buyur dersem gelmem dersin  
Sözünü bilmez sen hatır kırarsın  
Yüzünü ekşidip kalkan gidersin  
Keyfimi zevkimi hemân bozarsın
- 2 İnsân gibi gelip ülfet bilmezsin  
Güzel söz söyleyip sohbet bilmezsin  
Yazık sağa kadar u kıymet bilmezsin  
Söyle Allah için neye yararsın
- 3 Ğālibā kendini kendin kırarsın  
Çünkü hatır gönül bilmez yıgarsın  
Bezm-i Harābî'ye gelmez kaçarsın  
Yakında sen anı pek çok ararsın

508

(279a)<sup>729</sup>

- 1 Lūtf eyle sākī mey şun  
Diller münevvir olsun  
Tekrār birer kadeh vir  
Luţfuş mükerrer olsun  
Mey çok şükürler olsun
- 2 Akramı meyl-i kandır  
Vicdānları uyandır  
Leyl ü nehār ma'iyetin  
Evlād-ı Haydār olsun
- 3 Sākā-i kevşer olsun  
Ey sākī mey yetiştir  
Luţf u 'ināyet ile  
Her bir huşûşda yârin

Gerçek erenler olsun  
Kırklar yediler olsun  
Mest et bizi meyile  
Ey sākī himmet eyle  
Her yerde destgârin  
Şāh-ı peygamber olsun  
Allāhu Ekber olsun

---

729 Müstezād Sākīnāme.-AEH





Sāki saña Hārābī  
Olsun ayak tūrābı  
Tekrār birer qadeh vir  
Lütfuñ mükerrer olsun

509

(237b)

- 1 Cāhiller çekemez ehl-i imānı  
Zirā yüzlerinin hikmeti vardır  
Nasıl anlatayım bilmem bu hālī  
Ehl-i dilin şān u şöhreti vardır
- 2 Vücūd-ı merdim kāmīl-i ‘irfān  
Sızdırılmış altın gibidir her an  
Her nereye gitse olsa nümāyān  
İ‘tibār idenler kıymeti vardır
- 3 Kāmillerin ‘ilm-i ‘irfānı vardır  
‘Aql u fikri fażl u iz‘ānı ma‘lūm  
Sözü özü toğru vicdānı ma‘lūm  
Her müşkülü hālle kudreti vardır
- 4 Bir insān cāhil ü nādān olursa  
İnsān şüretinde hayvān olursa  
Hārābī‘ye karşı düşmān olursa  
Muṭlaq anda hased ‘illeti vardır

510

(252b)<sup>730</sup>

- 1 Hakkāk Mūşā Kāzım Hüsni hayvānıñ  
‘Afv olunmaz büyük günāhı vardır  
Ma‘lūmātı olsun ḥubb-ı muhibbānıñ  
Cināyetden beter cināyeti var
- 2 Allah‘a nebīye muhtāc değılmiş  
Hāzret-i ‘Alī‘ye muhtāc değılmiş  
Pirāna Velīye muhtāc değılmiş  
Her sözü patlatır delāleti var
- 3 Mecūsiler bile bunu söylemez  
Kāzım söyler amma mü‘min dinlemez  
Söylediğı sözü kendi de bilmez  
Cāhillerden beter cehāleti var

---

730 Hakkāk Hüsni Kāzım hakkında hasbu‘l-icāb söylenmiştir.-AEH





- 4 Mest olub meclisi perîşan ider  
İçer i..er s.ar ‘isyân ider  
Hakk‘ı inkâr idüp hezeyân ider  
Söylenmez tükenmez rezâleti var
- 5 Bilmeyenler sanır toğru özlüdür  
Hâlbuki kendisi iki yüzlüdür  
Tilki tabî‘atlı bâtıl sözlüdür  
‘İrfânı muhtaldir hamâkati var
- 6 Şabr ile Hârâbî neler olacak  
Bir gün bileni elbet bulacak  
Şimdiki hâlinden beter olacak  
Çünkü Hakk‘a anı ‘adâveti var

### 511

(192b)

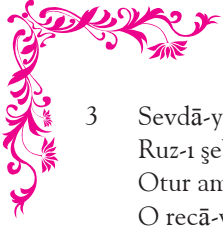
- 1 Gündüzlük olarak rûy-ı zîbâdan  
Lütf-ı ihsân ile bir kaç büse vir  
Unutma sözümü kimse duymadı  
Gece sa‘at beşte gel koynuma gir
- 2 Kaçma bizden zinhâr olma yabâni  
Terķ eyleme aşla bezm-i rindânı  
Akıdalım sağa rûh-ı şulţânı  
Sırr-ı haķıķatiñ encâmına ir
- 3 Üstâdımız müslüm-i mestânedendir  
Ervâhı aķıtmağā āşinâdandır  
Bu esrâra vâķıf fużalâdandır  
Hüsni Hârâbî‘ye anlatdı bir bir

### 512

(156b)

- 1 Eski hâli ey şuh bulamazsınız  
O tatlı muħabbet bir zamân imiş  
Artık baņa siz yâr olmazsınız  
Arzû-yı vuşlat bir zamân imiş
- 2 Gerçi evvel meftûn etmişdiñ beni  
‘Aşķıñla yakmıştıñ cân ile teni  
Şimdi geçti o hâl unuttum seni  
İştîyâķ-ı hasret bir zamân imiş





3 Sevdā-yı zülfünle derbeder idim  
Ruz-ı şeb hecriñle pür-keder idim  
Otur aman gitme yavrum der idim  
O recā-yı minnet bir zamān imiş

4 Edībāne saña ‘izzet iderdim  
Göñüllere göre hidmet iderdim  
‘Ālā olmañıza ğayret iderim  
O aqđām u ğayret bir zamān imiş

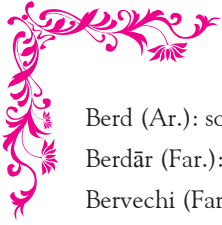




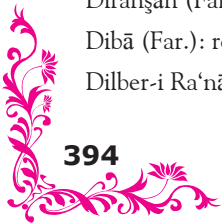
# SÖZLÜK



- Ābār (Ar.): hesap defteri  
Ābdāl (Ar.): sayıları yedi veya yetmiş olarak gösterilen evliya zümresi  
Acūl (Ar.): aceleci, içi dar  
Āgāh (Ar.): bilgili, haberli, uyanık  
Āhzā (Ar.): alçak, menfur  
Āhzān (Ar.): kederler, üzüntüler  
Akdem (Ar.): ilk önce, önceki  
Āmil (Ar.): sebep  
Āmūd (Ar.): direk, sütun  
Andelib (Far.): bülbül  
Anid (Ar.): inat eden, inatçı  
Aparmak (Az.): alıp götürmek  
Asel (Ar.): bal, cennetteki dört sudan biri  
Āsītan (Ar.): eşik  
Atā (Ar.): bağışlama, bahşış  
Ba'dezīn (Far.): bundan sonra  
Ba'id (Ar.): uzak, ırak  
Bāde-i gülfām (Far.): gül renkli kadeh  
Bağ-ı irem (Far.): cennette bir bahçe  
Bārān-ı belā (Far.): bela yağmuru  
Basri (Ar.): gören  
Bedīd (Ar.): meşhur, görünür, açık



- Berd (Ar.): soğuk  
Berdār (Far.): asılmış (insan)  
Bervechi (Far.): yüzünde  
Berzāh (Ar.): ölülerin, ruhların kıyamete kadar bulunacakları yer, can sıkıcı yer, zor, güç  
Bevvāl (Ar.): çok sık işeyen  
Bezm-i Vālā (Ar.): yücelik âlemi  
Bî'at (Ar.): kabul ve tasdik muamelesi  
Bister-i hāk (Far. + Ar.): toprak yatağı  
Bīsütūn (Far.): Âşık Ferhad'ın sevgilisi Şirin'in emriyle Kermanşah civarında deldiği dağ, gök  
Bū (Ar.): koku  
Bühtān (Ar.): yalan, iftira  
Bünyād (Far.): asıl, esas, bina, yapı  
Bürhān (Ar.): delil  
Cānib (Ar.): yön  
Cedes (Ar.): mezar, kabir  
Celībā (Ar.): esir, satılık esir  
Celil (Ar.): büyük, ulu  
Cevelān (Ar.): dönme dolaşma  
Cife (Ar.): leş  
Cinān (Ar.): cennetler  
Cū (Far.): akarsu, ırmak  
Cüst (Far.): çabuk, hareketli, yakışıklı  
Dāder (Far.): kardeş  
Dāmen (Far.): etek  
Dānuş (Az.): konuşmak  
Dehan (Far.): ağız  
Dehr (Ar.): dünya, zaman, devir  
Denī (Ar.): alçak  
Dest (Ar.): el  
Destar (Far.): sarık, tülbent  
Destgir (Far.): elinden tutan, yardımcı  
Deşt (Far.): bozkır, çöl  
Dırahşān (Far.): parlak, parlayan  
Dibā (Far.): renkli dokuma motiflerle süslü lüks bir çeşit ipek kumaş, canfes kumaş  
Dilber-i Ra'nā (Far. + Ar.): hoş görünen sevgili



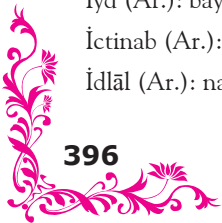


- Dilpesend (Far.): gönüle hoş gelen  
Dilrübā (Far.): gönül kapan, gönül alan  
Dirīg (Far.): esirgeme, men etme, önleme  
Dūd (Ar.): kurt, böcek  
Dūzah (Far.): cehennem  
Düldül (Ar.): Hz. Muhammed'in Hz. Ali'ye verdiği kır katır  
Düşvār (Far.): güç, zor  
Ecnāsi (Ar.): cinsler, çeşitler  
Efsünsāz (Ar.): büyücü  
Efsūs (Far.): yazık, eyvah gibi bir teesür edatı  
Eltaf (Ar.): daha latif  
Emlâh (Ar.): Tuz  
Emvāc (Ar.): dalgalar  
Endūh (Far.): gam, keder, tasa, üzüntü  
Fağfūr (Far.): Çin imparatorlarına verilen bir ad, Çin'de porselenden yapılan kap kakac  
Fakr (Ar.): fakirlik, yoksulluk, muhtaçlık  
Fāri' (Ar.): vazgeçmiş, çekilmiş  
Farzān (Ar.): Örneğin  
Fāş (Ar.): meydana çıkma, açığa vurma  
Fatīn (Ar.): fitneci  
Fehm (Far.): anlama, anlayış  
Fer'aiz (Ar.): farzlar  
Ferāhnāk (Far.): sevinçli, Türk müziğinin mürekkep makamlarından birinin ismidir  
Ferzend (Far.): oğul, çocuk  
Fısk (Ar.): Hak yolundan çıkma, Allah'a karşı isyan etme, hainlik  
Fiken (Far.): atıcı, yıkıcı, düşürücü  
Firdevs-i'alāda (Far. + Ar.): cennette bir mekân  
Firkat (Ar.): ayrılık  
Fiten (Far.): fitneler, ayartmalar, azdırmalar  
Fürüş (Far.): satan, satıcı  
Fürüzān (Far.): parlayıcı, parlayan, parlak  
Füzūn (Far.): çok fazla  
Galtan (Far.): yuvarlanıcı, yuvarlana  
Genc (Far.): hazine, define  
Germ (Far.): sıcak





- GİR-i kebİR (Far.): büyük kavga  
Gİsü (Far.): kahkül, omuza dökülen saç  
Gülfem (Far.): gül renkli  
Gülnihāl (Far.): gülfidanı  
Güzer (Far.): geçme, geçiş  
Hā'il (Ar.): korkunç  
Hāb (Far.): uyku, rüya  
Hāhişkār (Far.): isteyici, istekli  
Hakir (Ar.): itibarsız, değersiz, aşağı  
Halās (Ar.): kurtulma, kurtuluş  
Haliku'l-nās (Ar.): insanları yaratan  
Hāme (Far.): kalem  
Ham (Far.): eğri, bükülmüş  
Hār (Far.): diken  
Harda (Az.): nerede  
HarİR (Ar.): ipek  
Hayfā (Ar.): haksızlık, cevir, zulüm  
Hāyme (Ar.): çadır  
Hayrūnnisā (Ar.): kadınların hayırlısı  
Hayy (Ar.): diri  
Hāza (Ar.): bu, şu, o  
Hazer(Ar.): sakınma, kaçınma, korunma  
Hecil (Ar.): vadi  
Herc (Far.): karışıklık, gürültü  
Hırāman (Far.): salına salına naz ve eda ile yürüyen  
Hodbin (Far.): kendini beğenmiş, bencil  
Hoşāmed (Far.): hoş geldin  
Hubb'u-l beşer (Ar.): insanların sevgilisi  
Humār (Ar.): içkiden sonra gelen baş ağrısı  
Hūn (Far.): kan  
Hurrem (Far.): şen, sevinçli, güleryüzlü  
İturnāk (Far. + Ar.): güzel kokulu  
İyd (Ar.): bayram  
İctinab (Ar.): sakınma, çekinme, uzaklaşma  
İdlāl (Ar.): naz etme, nazlanma

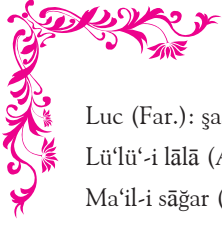






- İfşây-ı Râz (Far.): gizlenen şeyi açığa vurma  
İğvâ (Ar.): azdırma, baştan çıkarma  
İhtikâk (Ar.): sürülme, kaçınma  
İhyâ (Ar.): diriltme, canlandırma  
İktidâ (Ar.): tabi olma, uyuma  
İmtisâl (Ar.): gerekeni yapma, alınan emre boyun eğme  
İn'âm (Ar.): nimet verme, iyilik etme  
İnhirâf (Ar.): dönme, sapma, doğru yoldan çıkma  
İrâ'e (Ar.): gösterme, tayin etme  
İrci (Ar.): dönme, döndürme  
Kabak (Az.): arka  
Kâbe Qâvseyn (Ar.): Hz. Muhammed'in Miraç'ta Allah'a iki yay boyu yaklaşması  
Kâffe (Ar.): hep, bütün, cümle  
Kâlû belî (Ar.): bezm-i eleste ruhların "evet kabul ettim" manasında verdikleri cevap  
Qanber (Ar.): Hz. Ali'nin sadık, vefakâr kölesi  
Kasr (Ar.): saray, köşk  
Kemter (Far.): daha aşağı, aşağıda bulunan  
Kenz (Ar.): hazine, defîne  
Kenz-i hak (Ar.): Allah'ın hazinesi  
Kesel (Ar.): gevşeklik, tembellik, uyuşukluk  
Kıra'ât (Ar.): okuma  
Kıtmîr (Ar.): Eshab-ı Kehf'in köpeğinin adı  
Kibriyâ (Ar.): büyüklük, ululuk  
Kilk (Far.): kamyş kalem  
Qurân-ı Natık (Ar.): konuşan Kur'an  
Qurâni Sâmit (Ar.): sessiz Kur'an  
Qurretü'l-'ayn (Ar.): göz nuru  
Kûs (Far.): büyük davul  
Kûn (Ar.): ol, olsun  
Lâ Mekâni (Ar.): mekânsız  
Lât: İslâm'dan önce Kabe'de bulunan putlardan biri  
Leyl ü nehâr (Ar.): gece, gündüz  
Leyletü'l-isrâ (Ar.): Miraç gecesi  
Lik (Far.): lâkin, fakat, ama  
Lû'lû' (Ar.): inci, bakire, el değmemiş





Luc (Far.): şaşı

Lü'lü'-i lālā (Ar.): parlak inci

Ma'il-i sāğar (Ar.): içkiye eğilimi olan

Ma'düb (Ar.): gazaba uğramış

Māh rūlar (Far.): ay yüzler

Mahmil (Ar.): deve üzerine konulan iki kişinin bindiği sepet, her yıl Hameyn'e hacı kafilesiyle gönderilen armağanlar

Mahnūk (Ar.): boğulmuş, boğazı sıkılmış

Mānend-i Ummān (Far. + Ar.): denize benzer

Ma'mūr (Ar.): bayındır

Mār (Far.): yılan

Medh ü senā (Ar.): övme, övgü

Medyūn (Ar.): borçlu

Mefkūd (Ar.): ölü veya diri olduğu bilinmeyen kayıp kimse

Meftūn (Ar.): gönül vermiş, tutkun

Meh tābān (Ar.): parlak ay

Menāt (Ar.): İslām öncesi Kâbe'deki putlardan biri

Menhūs (Ar.): uğursuz

Merbut (Ar.): bağlanmış, ulaşılmış, bitişmiş

Merhūn (Ar.): rehin edilmiş

Mesā (Ar.): kuyumcu eşyası

Meşa (Ar.): akşam

Mesmū' (Ar.): işitilmiş, duyulmuş

Mestūr (Ar.): örtülü, kapalı

Meş'üm (Ar.): uğursuz

Mevā (Ar.): yurt, mesken, yer

Mevc (Ar.): dalga

Meyi nāb (Far.): halis içki

Merece'l-bahreyn (Ar.): iki deniz kavuşumu

Mezid (Ar.): artma, çoğalma

Mezmum (Ar.): yerilmiş

Mihen (Ar.): eziyet, sıkıntı

Mihmān (Far.): misafir, konuk

Mihr (Far.): güneş

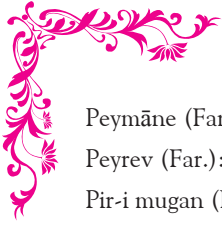
Mirāt (Ar.): ayna



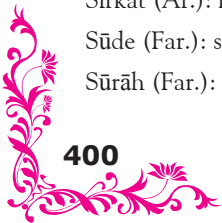


- Mizban (Far.): konuğu ağırlayan ev sahibi  
Muhib (Ar.): seven, (Bektâşî tarikatına yeni giren kişi)  
Munharif (Ar.): sapan, doğru yola gitmeyen  
Mübhem (Ar.): belirsiz, örtülü, anlaşılmaz  
Müctebâ (Ar.): seçilmiş, seçkin  
Müdüam (Ar.): devam eden, süren  
Müdüavât (Ar.): devam etme, bir yere gidip gelme  
Münceli (Ar.): parlayan, parlak, meydanda besbelli olan  
Münfa'il (Ar.): gücenen, gücenmiş  
Münir (Ar.): nurlandıran, ışık veren  
Mürde (Far.): ölü, ölmüş  
Müstetâb (Ar.): hoş, güzel bulunan  
Müstkıymu'l-etvâr (Ar.): orta yol üzere bulunan  
Nâbüd (Far.); yok olan, bulunmayan  
Nâhid (Far.): Zühre gezegeni  
Nâküs (Ar.): Hristiyanlarda ibadet vaktini bildirmek için kiliseden çalman çan  
Nakz-ı 'ahd (Ar.): anlaşmayı bozma  
Nâşad (Far.): hüznünlü, gamlı  
Nâvek (Far.): ok  
Nebât (Ar.): ot, bitki  
Necâbet (Ar.): soyluluk, soy temizliği  
Necil (Ar.): soylu  
Nefh (Ar.): boru vs. üfürme  
Neshâ (Ar.): lağv etme, hükümsüz bırakma  
Nevreste (Far.): taze  
Nihân (Far.): gizli, saklı  
Nush (Ar.): nasihat, öğüt  
Nümâ (Far.): gösteren, bildiren  
Nüşhâ-i Kübrâ (Ar.): büyük özet (tasavvufta insan)  
Pâkize (Far.): temiz, leke  
Pend (Far.): öğüt  
Perestân (Far.): taparcasına sevenler  
Pertev (Far.): ışık, parlaklık  
Peyâm (Far.): haber, başkasından alınan bilgi  
Peyker (Far.): yüz, çehre





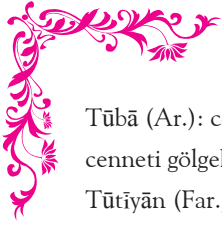
- Peymāne (Far.): büyük kadeh  
Peyrev (Far.): arkası sıra giden  
Pir-i mugan (Far.): meyhaneci, mecusilerin başrahibi  
Pūsi (Far.): çürük  
Pūte (Far.): içinde maden eritilen tava  
Rām (Far.): itaat eden, boyun eğen  
Refref (Ar.): ince, yumuşak kumaş, Hz. Muhammed'in Miraç gecesi bineği  
Renc (Far.): ağrı, sızı  
Rihlet (Ar.): ölüm  
Rif'at (Ar.): yükseklik, yücelik  
Rind (Far.): dünyevi işlere aldırmayan kimse  
Rüb (Ar.): süpürme, süpürge  
Rüb' (Ar.): dörtte bir  
Ru'b (Ar.): korku  
Ruhsār (Far.): yanak, yüz  
Sā'il (Ar.): sual eden, dilenci  
Sācid (Ar.): secde eden  
Sahn (Ar.): avlu, orta, meydan, büyük kâse  
Sāқи' -i senā (Ar.): övülen içki sunan  
Şalat (Ar.): namaz  
Sāmān (Far.): servet, zenginlik  
Selāset (Ar.): akıcı olma, kolay anlaşılma  
Semender (Far.): ateşte yaşar bir masal hayvanı  
Semm (Ar.): zehir  
Senāhān (Far. + Ar.): öven  
Serfürü (Far.): baş eğme, söz dinleme  
Serv-i Kadd (Far. + Ar.): selvi boy  
Settār (Ar.): örten, Allah  
Sezā (Ar.): münasip, uygun  
Sıyāma (Far.): oruç  
Simak (Ar.): vasıta, sebep, bir şeyi kaldıracak alet  
Siret (Ar.): iç  
Sirkat (Ar.): hırsızlık, çalma, çalınma  
Sūde (Far.): sürülmüş, ezilmiş, dövülmüş  
Sūrāh (Far.): delik, gedik





Suzişim (Far.): yanma, yakma, büyük acı  
Sübhan (Ar.): Allah  
Süendān (Far.): söyleyen  
Sülb-i pāk (Ar.): temiz nesil  
Süvār (Far.): ata binmiş binici  
Şaḳḳu'l-ḳamer (Ar.): ayın ikiye bölünmesi  
Şāyeste (Far.): yakışır, uygun  
Şebāb (Far.): gençlik, tazelik  
Şebīh (Ar.): benzeyen, benzeyici  
Şebistān (Far.): gece ülkesi  
Şehdābe (Far.): bal şerbeti  
Şehvār (Far.): şaha yakışacak surette, büyük inci  
Şiken (Far.): büküm, kıvrım  
Şikest (Far.): kırılmış, kırık  
Şir (Far.): arslan  
Şüm āsā (Ar.): uğursuz esneme  
Şürideler (Far.): hali perişan olanlar  
Şüküfte (Far.): açılma, açılmış olma  
Ta'addi (Ar.): saldırma, zulmetme, haddi aşma  
Ṭa'ām (Ar.): yemek  
Tāğūt (Ar.): putlar  
Tāhīr (Ar.): temiz  
Tahkīr (Ar.): aşağılama  
Tahmir (Ar.): mayalandırma, birine eşek demek  
Tahvif (Ar.): korkutma  
Tathīr (Ar.): temizleme  
Tayyib (Ar.): iyi, güzel, hoş  
Tazyif (Ar.): zayıflatma  
Teberrā (Ar.): yüz çevirme, uzaklaşma  
Tehi (Ar.): boş  
Tekfin (Ar.): kefenleme, sarma  
Terahhum (Ar.): merhamet etme, acıma  
Tersā (Ar.): Hristiyan  
Teşnegān (Far.): susamışlar, istekliler  
Tir-i kemān (Far.): keman oku





- Tübā (Ar.): cennette bulunan ve dalları  
cenneti gölgeleyen bir ağaç
- Tütīyān (Far.): papağanlar
- Tümen (T.): on bin
- Ta'accüb (Ar.): şaşakalma
- Tavīl (Ar.): uzun
- Uqba (Ar.): ceza, ahiret
- Umq (Ar.): derinlik
- Uzlet (Ar.): köşeye çekilme, tenhada yaşama
- Üftāde (Far.): düşkün, biçare
- Vālā (Far.): yüksek, yüce
- Vassal (Ar.): ulaştırıran, birleştiren
- Vech-i abūs (Ar.): suratı asık
- Yed-i beyzā (Ar.): Hz. Musa'nın Firavun'a karşı ışıklı olarak görünen eli
- Yektā (Far.): eşsiz, benzersiz
- Yeldā (Far.): uzun
- Yümn (Ar.): uğur, bereket
- Zāğ (Far.): karga
- Zāhid (Ar.): zühd ve takva ehli
- Zahm-ı tığ gamze (Ar.): gamze okunun kalınlığı
- Zebāni (Far.): cehennemde görevli bir melek
- Zeheb (Far.): çok zengin adam
- Zemm (Ar.): yerme
- Zibā (Far.): süslü, yakışıklı, güzel
- Zir ü zeber (Ar.): alt ve üst
- Zişān (Ar.): canlı, şerefli
- Zülfiqar (Ar.): Hz. Ali'nin kılıcı
- Zülfü semensā (Far.): yasemin zülüflü
- Zünnār (Ar.): papazların beline bağladığı kuşak





## KAYNAKÇA



- AĞANOĞLU Yıldırım, Osmanlıdan Cumhuriyete Balkanların Makus Talihî Gôç, Kum Saati Yay., İstanbul, 2001.
- AKKUŞ Metin, “Divan Şiirinin İletişimde Yüklendiği Görev Açısından Hamâmîzâde İhsan’ın Tarih Manzumeleri”, Trabzon ve Çevresi Uluslararası Dil-Tarih-Edebiyat Sempozyumu Bildiriler Kitabı II, Trabzon Valiliği Yay., Trabzon, 2002, s. 262.
- AKSAN Doğan, Şiir Dili ve Türk Şiir Dili (2. bsk.), Engin Yay., Ankara, 1995.
- AKSEKİ Ahmed Hamdi, İslam Dini, İtikat, İbadet ve Ahlak, Ankara, 1933.
- AKŞİN Sina, “İttihat ve Terakki”, Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yay., C. V, İstanbul, 1985, s. 1342-1345.
- ARAZ Nezihe, Anadolu Evliyalari, Atlas Yay., İstanbul, 1988.
- ARMAOĞLU Fahir, 19.Yüzyıl Siyasi Tarihi, Ankara, 1999.
- ASSMANN John, Kültürel Bellek (Çev. Ayşe Tekin), Ayrıntı Yay., İstanbul, 1997.
- ATALAY Besim, Bektaşilik ve Edebiyatı (Çev. Vedat Atilla), İstanbul, 1991.
- ATAY Tayfun, Batı’da Bir Nakşî Cemaati, İletişim Yay., 1996.
- ATKINSON, Rita L., ATKINSON R., v.d., Psikolojiye Giriş (Çev. Yavuz Alogan), Arkadaş Yay., Ankara, 1999.
- AYAS M. Rami, Türkiye’de İlk Tarikat Zümreleşmeleri Üzerine Din Sosyoloji Açısından Bir Araştırma, Ankara, 1991.
- AYNİ M. Ali, Tasavvuf Tarihi (Sad. Hüseyin Rahmi Yaranlı), Kitâbevi Yay., İstanbul, 1992.
- AYTEKİN Sefer, Harâbî Divânı (2. bsk.), Ayyıldız Yay., Ankara, 1999.
- BALKAN Kemal, “Eski Önasya’da Kut (Veya Gut) Halkının Dili İle Eski Türkçe Arasındaki Benzerlik” Erdem, C. VI, S. 16, AKDITYKY, Ankara, 1992, s. 1-57.
- BANARLI Nihat Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, C. I, s. 285



- BARKAN Ö. Lütfi, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I. İstilâ Devrinin Kolonizatör Türk Dervişleri", Vakıflar Dergisi, C. II, İstanbul, 1943.
- BAŞGÖZ İlhan, Folklor Yazıları, Adam Sanat Yay., İstanbul, 1986.
- BAYRI M. Halit, "Edip Harâbî I", Folklor Postası, S. 17-18-19, İstanbul, 1946, s. 13.
- BEVERLY J. Stoeltje, R. Bauman, "The Semiotics Of Folkloric Performance", The Semiotic Web 1987 (Ed. by Thomas A. Seebok, Jean Umiker-Seebok), Berlin-New York-Amsterdam, 1988.
- BİRGE J. Kingsley, Bektâşîlik Tarihi (Çev. Reha Çamuroğlu), Ant Yay., İstanbul, 1991.
- BÖLÜKBAŞI Rıza Tevfik, "Edib Harâbî Erenler", Yeni Sabah, S. 2216 (21 Temmuz), İstanbul, 1944.
- BUHARÎ, Sahih-i Buharî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi, DİBY., Ankara, 1991.
- CASTELLAN Georges, Balkanların Tarihi (Çev. Ayşegül Yaraman Başbuğu), Milliyet Yay., İstanbul, 1995.
- McCHARTY J., Müslümanlar ve Azınlıklar, İnkılâp Yay., (Çev. Bilge Umar), İstanbul, 1998.
- CLARKE Gloria, "Alevi Kültürel Kimliğinde Müziğin Rolü" (Çev. Hande A. Birkalan, Kızılca Yürür), Toplum Bilim, S. 12 (Müzik ve Kültürel Kimlik Özel Sayısı), Ankara, 2001, s. 127-137.
- CONNERTON Paul, Toplumlar Nasıl Anımsar, (Çev. Alaeddin Şenel), Ayrıntı Yay., İstanbul, 1998.
- ÇAĞATAY Neşet, Bir Türk Kurumu Olan Ahilik, TTKY, Ankara, 1974.
- ÇETİN İsmet, Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknâmeleri, KBY, Ankara, 1997.
- ÇOBANOĞLU Özkul, Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş, Akçağ Yay., Ankara, 1999.
- \_\_\_\_\_, "Osmanlı Devleti'nde Türk Halk Kültürünün Değişim ve Dönüşüm Dinamikleri", Yeni Türkiye Yay., Ankara, 1999, C. IX, s. 51.
- \_\_\_\_\_, Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü, Akçağ Yay., Ankara, 2000.
- DERVİŞ RUHULLAH, Bektaşî Nefesleri, İstanbul, 1340.
- DEVELİOĞLU Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, (15.bsk.), Aydın Yay., Ankara, 1998.
- DİLÇİN Cem, Örneklerle Türk Şiir Bilgisi (2. bsk.), TDKY, Ankara, 1992.
- DİLTHEY Wilhelm, Hermeneutik ve Tin Bilimleri (Çev. Doğan Özlem), Paradigma Yay., İstanbul, 1999.
- DURBİLMEZ Bayram, Muhiddin Abdal Divânı (İnceleme-Tenkitli Metin), Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Elazığ, 1998. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, "Şahkulu Sultan Tekkesi", C. VII.
- EKİZ Osman Nuri, Namık Kemal Hayatı Sanatı ve Eserleri, Gökşin Yay., İstanbul, 1984.







- ELİADE Mircea, İmgeler Simgeler (Çev. M. Ali Kılıçbay), Gece Yay., Ankara, 1992.
- ELLUL Jacques, Sözü'n Düşüşü (Çev. Hüsamettin Arslan), Paradigma Yay., İstanbul, 1998.
- ERAYDIN Selçuk, Tasavvuf ve Tarikatlar, MÜİFY, İstanbul, 1994.
- ERDEM Hüsamettin, Panteizm ve Vahdet-i Vücut Mukayesesi, KBY, Ankara, 1990.
- ERDİKUT Hüseyin Hüsnü, Edib Harâbî'nin Divânı, Bilgi Matbaası, İzmir, 1950.
- ERGUN Saadettin Nüzhet, "Edib Harâbî", Milli Mecmua X/109, İstanbul, 1928, s. 1751-1753.
- \_\_\_\_\_, Bektaşî Şairleri, Devlet Matbaası, İstanbul, 1930.
- EYÜBOĞLU İsmet Zeki, Alevî-Bektâşî Edebiyatı, İstanbul, 1991.
- FIĞLALI E. Ruhi, Türkiye'de Alevîlik Bektâşîlik (3. bsk.), Selçuk Yay., İstanbul, 1994.
- FINNEGAN Ruth, Oral Poetry/Its Nature, Significance and Social Context, Bloomington-Indianapolis (USA), 1992.
- FOLEY J. Miles, The Theory Of Oral Composition/History and Methodology, Bloomington-Indianapolis (USA), 1998.
- FREUD-ADLER-JUNG, Psikanaliz Açısından Edebiyat (Çev. Selahattin Hilav), Dost Yay., Ankara, 1981.
- GEORGEON F., FENOGLİ İ., Doğu'da Mizâh (Çev. Ali Berktaş), Yapı Kredi Yay., İstanbul, 1999.
- GEORGEON François, DUMONT, P, Osmanlı İmparatorluğu'nda Yaşamak (Çev. Maide Selen), İletişim Yay., İstanbul, 2000.
- GİLSENAN M., Saint and Sufi in Modern Egypt, Oxford Universty Press, Oxford, 1973.
- GÖKA Erol, TOPÇUOĞLU A., AKTAY Y., Önce Söz Vardı, Vadi Yay., Ankara, 1996.
- GÖLPINARLI Abdülbâkî, Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî, İnkılâp Yay., İstanbul, 1958.
- \_\_\_\_\_, Vilâyetnâme (Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî), İstanbul, 1958.
- \_\_\_\_\_, Alevi Bektaşî Nefesleri, İnkılâp Yay., İstanbul, 1963.
- \_\_\_\_\_, "Halk Edebiyatımızda Zümre Edebiyatları" Türk Dili Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı, S. 207, Ankara, 1968, s. 357-376.
- \_\_\_\_\_, Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar, İnkılâp Yay., İstanbul, 1969.
- GÖRKEM İsmail, Baha Said Bey Türkiye'de Alevi-Bektaşî, Ahi ve Nusayri Zümreleri, KBY, Ankara, 2000.
- GÜNAY Umay, "Ahmed Yesevî'den Hareketle Yazılı Kültürün Sözlü Kültüre Etkisi Konusunda Tespitler", Milletlerarası Ahmed Yesevî Sempozyumu Bildirileri, (26-27 Eylül 1991), Ankara, 1992, s. 26.
- \_\_\_\_\_, Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi, Akçağ Yay., Ankara, 1992.
- GÜZEL Abdurrahman, Kaygusuz Abdal, KBY, Ankara, 1981.
- \_\_\_\_\_, "Tekke Şiiri", Türk Dili Türk Halk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri) S. 445-450, TDKY, Ankara, 1989, s. 251-454.





- \_\_\_\_\_, Abdal Musa Vilayetnâmesi, TTKY, Ankara, 1999.
- HACI BEKTÂŞ-I VELÎ, Makalat (Haz. Esad Çoşan), Ankara, 1996.
- HALLAÇOĞLU Ahmet, Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913), TTKY, Ankara, 1994.
- HANİOĞLU Şükrü, "Türkçülük", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C. V, İstanbul, 1985.
- HEPER Metin, "19.Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C. I, İstanbul, 1985.
- HERZOG George, "Song: Folk Song and The Music of Folk Song", (Fund-Wagnals) Standart Dictionary of Folklore p. 1032-1050.
- İBN FADLAN, Seyahatname, (Yay. Hz. Ramazan Şeşen), İstanbul, 1975.
- İBN-İ ARABÎ, Harflerin İlmi (Çev. Mahmut Kanık), Asa Yay, İstanbul, 2000.
- İPEKTEN Halûk, Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri, Birlik Yay., Ankara, 1985.
- JANSKY Herbert, "Der Bektaşî Dichter Edip Harabi", WZKM, Wien, 1960, s. 87-98
- KAM Ferit, Vahdet-i Vücut, (Sad. Yrd. Doç. Dr. Ethem Çebecioğlu), DİBY, Ankara, 1994.
- KARA Mustafa, Din, Hayat ve Sanat Açısından Tekke ve Zaviyeler (3. bsk.), Dergâh Yay., İstanbul, 1990.
- KILIÇ Sadık, İslâm'da Sembolik Anlatım, İnsan Yay., İstanbul, 1995.
- KISAKÜREK Necip Fazıl, Namık Kemal, Sebil Yay., İstanbul, 1966.
- KOCA Şevki, Melâmi-Bektâşî Metaforunda İrşâd Paradigması, Nazenin Yay., İstanbul, 1999.
- KOCA Turgut, Onaran Z., Güldeste, Ankara, 1987.
- KOCA Turgut, Bektaşî Nefesleri ve Şairleri (XIII. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar), Maarif Yay., İstanbul, 1990.
- KOÇER Hasan Ali, Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi, MEB Yay., İstanbul, 1991.
- KOÇU Reşat Ekrem, "Bektaşî Tekkeleri", İstanbul Ansiklopedisi, C. V, s. 2447.
- KODAMAN Bayram, Abdulhamit Devri Eğitim Sistemi, Çağ Yay., Ankara, 1991.
- KORKMAZ Esat, Ansiklopedik Alevîlik Bektâşîlik Terimleri Sözlüğü, Ant Yay., İstanbul, 1994.
- KÖPRÜLÜ M. Fuad, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, DİBY., Ankara, 1981.
- \_\_\_\_\_, Edebiyat Araştırmaları II, İstanbul, Ötüken Yay., İstanbul, 1989.
- \_\_\_\_\_, Anadolu'da İslâmiyet, (Yay. Haz.Mehmet Kanar), İnsan Yay., İstanbul, 1996.
- KUŞEYRÎ, Risâle-i Kuşeyriye (Çev. Süleyman Uludağ), Dergâh Yay., İstanbul, 1978.
- LEVEND Agah Sırrı, "Divan Edebiyatında Gülmece ve Yergi", TDAY Belleten, Ankara, 1970.
- LULL James, Popüler Müzik ve İletişim (Çev. Turgut İbلاغ), Çiviyazıları Yay., İstanbul, 2000.



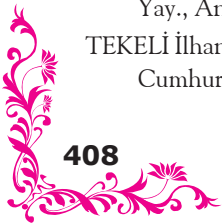


- MACİT Muhsin, Divân Şiirinde Ahenk Unsurları, Akçağ Yay., Ankara, 1996.
- MARDİN Şerif, “İslâmcılık”, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi, C. V, İstanbul, 1985.
- MAY Rallo, Yaratma Cesareti, (Çev. Alper Oysal), Ayrıntı Yay., İstanbul, 1998.
- MELİKOFF Irene, “Yunus Emre İle Hacı Bektaş”, TDED, S. XX, İstanbul, 1973, s. 29-35.
- \_\_\_\_\_, Uyur İdik Uyardılar, Cem Yay., İstanbul, 1983.
- \_\_\_\_\_, “Namık Kemal’in Bektaşiliği ve Masonluğu”, Tarih ve Toplum, S. 60, İstanbul, 1998, s. 17-19.
- MUHYİDDİN İBNÜ’L-ARABÎ, Fütuhatu’l-Mekkiye (Çev. Prof. Dr. Nihat Keklik), KBY, Ankara, 1990.
- NÉMETH Gyula, Atilla ve Hunlar, İstanbul, 1966.
- NOYAN Bedri, Bektâşîlik Alevilik Nedir?, Doğuş Yay., Ankara, 1987.
- OCAK Ahmet Yaşar, Bektaşî Menâkıbnâmelerinde İslâm Öncesi İnanç Motifleri, Dergâh Yay., İstanbul, 1984.
- \_\_\_\_\_, “Alevîlik-Bektâşîlik Hakkında Son Yayınlar Üzerine Genel Bir Bakış ve Bazı Gerçekler I”, Tarih ve Toplum, S. 91, 1991, s. 20-24.
- \_\_\_\_\_, Babailer İsyanı, Dergâh Yay., İstanbul, 1996.
- \_\_\_\_\_, Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler, İstanbul, 1998.
- \_\_\_\_\_, Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sufilik: Kalenderîler, TTKY, Ankara, 1999.
- OĞUZ M. Öcal, Halk Şiirinde Tür Şekil ve Makam, Akçağ Yay., Ankara, 2001.
- ONAR Sıddık Sami, “İslam Hukuku ve Mecelle”, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi, C. III, İstanbul, 1985.
- ONG J. Walter, Sözlü ve Yazılı Kültür Sözüün Teknolojileşmesi (Çev. Sema Postacıoğlu Banon), İstanbul, 1995.
- ORTAYLI İlber, İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, Hil Yay., İstanbul, 1995.
- ÖZARSLAN Metin, Erzurum Âşıklık Geleneği, Akçağ Yay., Ankara, 2001.
- ÖZKIRIMLI Atillâ, Alevîlik-Bektâşîlik ve Edebiyatı, Cem Yay., İstanbul, 1985.
- ÖZLEM Doğan, Metinlerle Hermeneutik (Yorumbilgisi) Dersleri I-II, İnkılâp Yay. İstanbul, 1996.
- ÖZMEN İsmail, Alevî-Bektâşî Şairleri Antolojisi, Saypa Yay., Ankara, 1995.
- ÖZTÜRK Yaşar Nuri, Kuşadalı İbrahim Halveti, İstanbul, 1982.
- \_\_\_\_\_, Tarih Boyunca Bektâşîlik, Yeni Boyut Yay., İstanbul, 1990.
- \_\_\_\_\_, Tasavvufun Ruhu ve Tarikatlar, Sidre Yay., İstanbul, 1998.
- ÖZÜNLÜ Ünsal, Gülmecenin Dilleri, Doruk Yay., İstanbul, 1999.
- PALA Ayhan, “Yesevilikten Bektaşiliğe Türk Müslümanlığı”, Erdem, ADTKYKY, C. 7, S. 21, s. 919-939.
- PAMUK Şevket, “Osmanlı Ekonomisinin Dünya Kapitalizmine Açılışı”, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi, C. III, İstanbul, 1985.





- QUATEART Donald, "19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Demiryolları", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C. VI, İstanbul, 1985.
- RAUF YEKTA, Bektaşî Nefesleri, İstanbul, 1933.
- REXHEBI Baba, Mıstıcızma İslame Dhe Bektashızma, Tirane, 1970.
- RİFAT Mehmet, XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları I, Om Yay., İstanbul, 2000.
- SALCI Vahit Lütfi, "Edib Harâbî", Yeni Türk Mecmuası, S. 78, İstanbul, 1939, s. 218-221.
- SALCI Vahit Lütfi, Gizli Türk Halk Musikisi ve Türk Musikisi'nde Armoni, Numune Yay., İstanbul, 1940.
- SANDERS Barry, Kahkahanın Zaferi/Yıkıcı Tarih Olarak Gülme (Çev. Kemal Atakay), Ayrıntı Yay., İstanbul, 2001.
- SAY Yağmur, "Anadolu İnanç Oluşumları İçinde Kalenderi Anlayışı ve İnanç Yaşam Temelleri", Yol S.6, Ankara, 2000, s. 3-23.
- SCOTT James C., Tahakküm ve Direniş Sanatları Gizli Senaryolar (Çev. Alev Türker), Ayrıntı Yay., İstanbul, 1995.
- SEVÜK İsmail Habip, Edebiyat Bilgileri, İstanbul, 1942.
- SHAW J. Stanford, SHAW Ezel Kural, Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye (Çev. Mehmet Harmancı), E Yay., C. II, İstanbul, 1983.
- SÖZEN Edibe, Söylem Belirsizlik, Mübadele, Güç ve Refleksivite, İstanbul, 1999.
- STOKES Martin, Türkiye'de Arabesk Olayı (Çev. Hale Eryılmaz), İstanbul, 1998.
- STRAUSS Claude Levi, Irk, Tarih ve Kültür (Çev. Haldun Bayrı, R. Erdem, A. Oyacıoğlu, I. Ergüden), Metis Yay., İstanbul, 1997.
- SU Süreyya, "Türkiye'de Batılılaşma Sürecinin Bir Tezahürü Olarak Müzikte Kimlik Sorunu", Toplum Bilim, S. 12 (Müzik ve Kültürel Kimlik Özel Sayısı), Ankara 2001, s. 55-65.
- SUNAR Cavit, Ana Hatlarıyla İslâm Tasavvufu Tarihi, AÜİFY, Ankara, 1978.
- ŞERİF Muzaffer, Sosyal Kuralların Psikolojisi, İstanbul, Alan Yay., 1985.
- ŞEYH BEDRETTİN, Varidat Şerhi (Haz. M. S. Bilginer), Sena Mat., İstanbul, 1979.
- TACOU Constantin, Din ve Fenomenoloji Mircae Eliade'nin Eserlerine Toplu Bir Bakış (Çev. Havva Köser), İz Yay., İstanbul, 2000.
- TAHİROĞLU Bülent, Tanzimat'tan Sonra Kanunlaştırma Hareketleri, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C. III, İstanbul, 1985.
- TANÖR Bülent, "Anayasal Gelişmelere Toplu Bir Bakış", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C. I, İstanbul, 1985.
- TANRIKORUR Cinuçen, Müzik Kimliğimiz Üzerine Düşünceler, Ötügen Yay., İstanbul, 1998.
- TATAR Burhanettin, Felsefi Hermenötik ve Yazarın Niyeti-Gadamer Versus Hirsch-, Vadi Yay., Ankara, 1999.
- TEKELİ İlhan, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Eğitim Sistemindeki Değişmeler", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C. II, İstanbul, 1985.





- TEKİN Talat, “İslâm Öncesi Türk Şiiri”, Türk Dili Dergisi (Türk Şiiri Özel Sayısı), TDK Yay., Ankara, 1986.
- THOMPSON Paul, Geçmişin Sesi (Çev. Şehnaz Layıkel), TVY, İstanbul, 1999.
- TOGAN Zeki Velidi, Umumi Türk Tarihine Giriş (3.bsk.), Enderun Yay., İstanbul, 1981.
- TOKAY Gül, Makedonya Sorunu, Jöntürk İhtilali'nin Kökenleri (1903-1908), Afa Yay., İstanbul, 1998.
- TOPRAK Zafer, “II. Meşrutiyet Döneminde İktisadi Düşünce” Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C. III, İstanbul, 1985.
- TULUM Mertol, Tarihî Metin Çalışmalarında Usul, Deniz Yay., İstanbul, 2000.
- TUNA Osman Nedim, “Sümer-Türk Dillerinin Tarihi İlgisi ve Türkçe'nin Yaşı Meselesi”, TDAY Belleten, 1989, TDK Yay., Ankara, 1994, s. 257-293.
- TURAN Osman, “Selçuklu Türkiyesi Din Tarihine Ait Bir Kaynak: Fustatu'l-Adale fi Kavaidi's Saltana”, Fuad Köprülü Armağanı, İstanbul, 1953.
- \_\_\_\_\_, Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi (12. bsk.), Boğaziçi Yay., İstanbul, 1999.
- TURHAN Mümtaz, Kültür Değişmeleri, MÜİFY, İstanbul, 1987.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, “Hilmi Dede Baba”, C. V.
- Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, “Ahmed Yesevî, C. II; “Bektâşilik”, C. II; “Batınîyye”, C. IV; “Babailer”, C. IV; “Hz.Ali”, C. V; “Hurufilik”, C. V; “Girit”, C. XIV; “Haydariyye”, C. XVII; “İnsan-ı Kâmil”, C. XXII maddeleri.
- UÇAROL Rifat, Siyasi Tarih, Filiz Yay., İstanbul, 1995.
- ULUDAĞ Süleyman, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Marifet Yay., İstanbul, 1995.
- ULUSOY A. Celalettin, Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli ve Alevi-Bektaşî Yolu, Hacibektaş, 1986.
- ÜLKÜTAŞIR M. Şakir, “Bektâşî Edebiyatının Niteliği ve Nazım Türleri”, Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı Belleten, Ankara, 1974, s. 189.
- ÜNVER İsmail, “Çevriyazıda İmlâ Birliği Üzerine Öneriler”, Türkoloji Dergisi, C. XI, Nr. I, Ankara, 1993.
- ÜZÜM İlyas, Günümüz Aleviliği, İSAM Y, İstanbul, 1997.
- VATIN Nicholas, “Merdivenköy Bektaşî Tekkesi” (Çev. İlhan Cem Erseven), Nefes, S. 18 İstanbul, 1995, s. 34-35.
- WİLCOX Lynn, Sufizm ve Psikoloji (Çev. Orhan Düz), İnsan Yay., İstanbul, 2001.
- YAKIT İsmail, Türk-İslâm Kültüründe Ebcad Hesabı ve Tarih Düşürme, İstanbul, 1992.
- YAMAN Ali, Alevilik-Bektâşilik Bibliyografyası, Alevî-Bektâşî Kültür Enstitüsü Yay., Mannheim, 2000.
- YAZICI Tahsin, “Kalenderlere Dair Yeni Bir Eser”, Necati Lugal Armağanı, Ankara, 1968.
- YILDIRIM Dursun, “Orta Asya'dan Urumuneli'ne Türk Sözlü Şiir Sanatının Yayılması Üzerine”, Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, KBY, Ankara, 1986.
- \_\_\_\_\_, “Dede Korkut'tan Ozan Barış'a Dönüşüm”, Türk Dili Dergisi, S. 579, Ankara, 1999.





\_\_\_\_\_, Türk Edebiyatında Bektâşî Tipine Bağlı Fıkralar, Akçağ Yay., Ankara, 2000.

\_\_\_\_\_, Türk Bitiği, Ankara, 2000.

\_\_\_\_\_, “Türk Sözel Kültüründe Süreklilik <Osmanlı Hanedanlığı Döneminden Cumhuriyet’e>”, Türkbilig (Nisan) S. 2000/1, Ankara, 2000, s. 32-45.

YILDIZ Hakkı Dursun, İslâmiyet ve Türkler, İstanbul, 1976.

YÜRÜKOĞLU Fikret, Edib Harâbî Hayatı ve Eserleri (Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi), İstanbul, 1945.





